HOLLANDSCH PENNING-MAGAZIJN VOOR DE JEUGD

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0558 3056

HOLLANDSCH
Penning Magazyn
VOOR DE JEUGD.

TE 'S GRAVENHAGE, BIJ
S. DE VISSER EN ZOON.

REGISTER.

Hollandsch Penning-Magazijn
VOOR DE JEUGD.

MET 200 STEENDRUK-PLATEN.

DERDE JAARGANG.

De verovering van Palembang.

Te regt verheffen wij, *Hollanders*, ons op den heldenmoed onzer voorvaderen, die tachtig jaren lang den strijd met het overmagtige *Spanje* voerden en voor stroomen bloeds de onafhankelijkheid van ons vaderland kochten. Billijk klopt ons hart van edelen trots, als wij ons de bedrijven onzer oude zeehelden herinneren, die de eer van *Neêrlands* vlekkelooze vlag, tegen den overmoed van *Engelschen* en *Franschen*, op alle zeeën handhaafden. Maar bijna nog streelender is de overtuiging, dat de heldendeugd der *Hollanders* niet is uitgestorven; dat de velden van *Waterloo*, van *Hasselt* en van *Leuven*, dat de bouwvallen der *Antwerpsche* citadel, evenzeer van den roem van het levende geslacht getuigen, als de velden van *Nieuwpoort* en zoo vele andere heilige plekken gronds van den moed

en de volharding der vaderen. Ook in andere werelddeelen heeft *Nederland* nog in onzen leeftijd, nog onder de regering van W i l l e m I, onvergankelijke lauweren verworven. Terwijl in *Europa* en in ons vaderland de diepste rust heerschte, deden onze oorlogsschepen den trotschen Dey van *Algiers* voor de *Nederlandsche* vlag sidderen, en bragten onze *Hollandsche* krijgslieden, in weerwil van tallooze hinderpalen en vreesselijke vermoeijenissen, den oorlog op *Java* ten einde. Ook de verovering van *Palembang* in Junij 1821 is een zeer roemrijk wapenfeit in onze nieuwere geschiedenis, en heeft zeer zeker veel bijgebragt, om het gezag en den invloed der *Nederlanders* in *Oost-Indie*, waarvan wij thans zulke rijke vruchten plukken, op hechtere grondslagen te vestigen.

Reeds sedert vele jaren was de Sultan van *Palembang*, aan de zuid-oost-kust van *Sumatra*, eenigermate aan de *Nederlanders* cijnsbaar. Wij bezaten in zijne hoofdstad *Palembang* een fort, dreven met zijne onderdanen eenen voordeeligen handel, vooral ook in peper, en oefenden op de regeringszaken van dat land vrij wat invloed uit. Toen onze landgenooten in 1811 de overgeblevene bezittingen in *Indie* aan de *Engelschen* moesten overgeven, had de destijds regerende Sultan, B a h r E d d i n geheeten en wegens zijn trouweloos en arglistig karakter berucht, de snoodheid, om de wegtrekkende *Nederlandsche* bezetting van *Palembang* verraderlijk te vermoorden. Na de herstelling van ons gezag op *Sumatra*, had men aan B a h r E d d i n dezen schandelijken moord vergeven; maar de Sultan, in plaats van zich daarvoor erkentelijk te toonen, peinsde sedert, misschien wel in het geheim door de naijverige *Engelschen* aangezet, op middelen, om de *Nederlanders* uit zijn rijk geheel te verdrijven. In Junij 1819 brak het verraad los. De Sultan tastte plotseling het *Nederlandsche* fort te *Palembang* met eene geduchte magt aan, en hoewel hij met groot verlies werd afgeslagen, was de bezetting toch genoodzaakt, om dat fort met hulp van een paar oorlogschepen te ontruimen. Dat schandelijk verraad kon niet ongewroken blijven. Er werd eene *Nederlandsche* vloot onder den Schout-bij-nacht W o l t e r b e e k uitgerust, die de rivier *Soensang*, waaraan *Palembang* ligt, moest inzeilen en den Sultan tot rede brengen; doch deze had inmiddels den doortogt in die rivier door batterijen en paalwerk ontzettend moeijelijk gemaakt, en de eerste onderneming tegen *Palembang*, hoe wel met heldenmoed begonnen, liep vruchteloos af. Het duurde tot in Mei 1821, eer eene tweede vloot uit *Batavia* naar *Palembang* onder zeil kon gaan. De generaal d e K o c k, die zich naderhand bij den strijd tegen de *Belgen* zoo verdienstelijk heeft gemaakt, bestuurde ditmaal den togt, en op het grootste schip der vloot voerde de dappere L e w e v a n A d u a r d, die naderhand op de *Schelde* het leven liet, bevel. Groot waren de hinderpalen, die men te overwinnen had. De cholera woedde op onze vloot; de vijand had zijne batterijen nog aanmerkelijk versterkt; en de hitte was vreesselijk; maar *Nederlandsche* moed en volharding kwamen alles te boven. Onze schepen werkten de rivier op; onze zeelieden maakten het paalwerk en de branders des vijands onschadelijk; en nadat een eerste aanval, die den 20sten Junij ondernomen werd, en waarbij alleen het fregat de *Dageraad* 60 man aan dooden en gekwetsten telde, mislukt was, werd de Sultan bij een tweeden aanval, op den 23sten Junij, tot de overgave van zijne hoofdstad gedwongen. Hij werd naar *Batavia* opgevoerd, en zijn neef in zijne plaats op den troon van *Palembang* gesteld. Het gezag der *Nederlanders* bleef van dien dag af op dat punt van *Sumatra* ongeschonden, en de *Hollanders* konden eene roemrijke blad-

zijde te meer in hunne geschiedenis aanwijzen.

Chinesche nijverheid.

Hoe uitgestrekt *China* ook zijn moge, is dat land toch nog te klein, om zijne bevolking te voeden. Die bevolking wordt ook door kundige schrijvers op niet minder dan 150 millioen zielen geschat. Anderen spreken nog van een veel grooter aantal, en beweren, dat *China* alleen meer menschen bevat, dan alle de rijken van *Europa* te zamen genomen, welker bevolking men thans veilig op 240 millioen zielen begrooten kan. Het bijeenwonen van zulk eene overgroote menschenmenigte op eene beperkte uitgestrektheid gronds brengt te weeg, dat in *China*, te midden der weelde van enkele grooten, ontzettend veel armoede heerscht. De landbouwer is daar, zoo als overal, nog het gelukkigste, ofschoon zijn kleine akker gewoonlijk te naauwernood zoo vele vruchten opbrengt, als voor het onderhoud van hem en zijn gezin volstrekt noodig zijn. Maar diep rampzalig is het lot dier *Chinezen*, welke, in geene kunst ervaren, slechts door handenarbeid hun voedsel moeten vinden, en in de armoedigste wijken der groote steden, of aan de groote wegen en kanalen hun verblijf houden. Soms bezitten deze ongelukkigen niet eens eene hut, die hen tegen de koude beschermt, en brengen zij, met vrouw en kinderen, den nacht op den blooten grond of in eene oude schuit door. Uit deze klassen van menschen worden degenen genomen, die bij het voorttrekken der schepen door de groote kanalen, paarden-arbeid verrigten, en daardoor toch niet meer verdienen, dan volstrekt noodig is, om een weinig rijst te koopen, waarmede zij hunnen honger stillen. Anderen, en dezen zijn in zeer grooten getale, geven zich aan de bedelarij over, en verminken niet zelden zich zelven of hunne kinderen, om slechts het medelijden der voorbijgangers op te wekken. In groote steden; en vooral ook te *Peking*, zijn de lagere standen, door het gebrek, waaraan zij ten prooi zijn, zoo verhard en ongevoelig geworden, dat vele ouders, de stem der natuur versmorende, hunne jonggeborene kinderen te vondeling leggen; zelfs de afschuwelijke misdaad van kindermoord, wordt aldaar zoo veelvuldig en openlijk gepleegd, dat men de berigten van geloofwaardige reizigers daaromtrent, niet zonder huivering lezen kan.

Nog veel meer was over deze onder de lagere standen in *China* heerschende armoede te zeggen. Die armoede heeft echter ook hare goede zijde, in zoo verre, dat de *Chinezen*, die anders misschien, even als de meeste *Oostersche* volken, zich aan traagheid zouden overgeven, daarin een prikkel tot nijverheid vinden. Het is schier ongeloofelijk hoe zij dikwijls wroeten en sloven, om slechts aan de kost te komen, en welke zonderlinge hulpmiddelen zij daartoe uitdenken. De *Chinees*, die op het hierbij gevoegde plaatje is afgebeeld, strekt daarvan ten bewijze, Het is eene soort van boodschaplooper, die een schamel dagloon verdient, door moeskruiden, vruchten, thee en andere benoodigdheden voor de *Chinesche* grooten, welke het platte land bewonen, in eene naburige stad te gaan halen en naar hen toe te brengen. De arme sukkel erlangt voor iedere vracht slechts eenige weinige stukken kopergeld, en de weg, dien hij af te leggen heeft, is vrij lang. Maar nu heeft hij berekend, dat, als hij boven zijn kruiwagen een zeiltje spant, en daarmede den wind tracht te vatten, de togt wel eens zoo voorspoedig gaan zal. Het is waar, hij moet, vóór den wind rijdende, op een drafje zijn wagen volgen, en dat is op den duur niet weinig vermoeijend; maar er is nu ook tot voort-

stuwing zijner vracht mindere kracht noodig, en het geld verzoet den arbeid. Mij dunkt, mijne lezers zullen de uitvinding van dezen *Chineschen* looper zoo kwaad niet vinden, en hem en zijns gelijken eene goede vracht toewenschen. Wij kunnen er nog bijvoegen: dat zulke *Chinesche* zeilwagentjes op de wegen aldaar geenszins zeldzaam zijn, en dat sommige reizigers de snelheid, waarmede zij voortrollen, hoogelijk roemen.

—

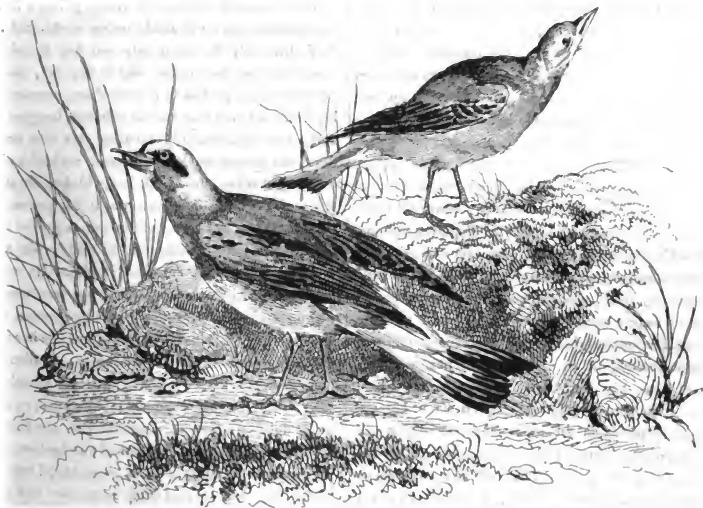

De Tapuit.

Dit vogeltje is in heiachtige streken, en vooral ook op onze *Hollandsche* duinen, geenszins zeldzaam. Het is iets grooter, dan eene musch; zijn bek is elsvormig en van eene zwarte kleur; zijne zwarte oogen zijn door eenen blaauwen rand omgeven; zijn bovenlijf is met donkerbruine vederen bedekt, hier en daar met geel of lichtbruin geschakeerd; zijne vlerken bestaan uit zwarte pennen, die rosachtige randjes hebben; zijne staartpennen zijn voor de eene helft zwart, voor de andere wit; en zijn buik en borst zijn rosachtig van kleur. Het mannetje is, gelijk bij meerdere soorten

van vogelen, sterker gekleurd en kloeker, dan het wijfje. Beiden hebben zwartachtige pooten met betrekkelijk lange nagels.

De Tapuit (in het Latijn *Motacilla*) wordt ook wel *Wijntapper* geheeten, en schijnt dien naam bekomen te hebben, omdat hij in andere landen bij voorkeur zijn verblijf in de nabijheid der wijnstokken houdt. Die soort van dit vogeltje, welke in onze duinen voorkomt, vindt zijn levensonderheid in land-insekten en zoo hij dit bekomen kan, in graankorrels en zaden. Even als de kwikstaarten, tot het gezin van welke vogels de Tapuit behoort, ziet men hem voor den dag komen, als de nachtkoude een einde genomen heeft, en de zandige

streken overvloed van insekten aanbieden. « Ik heb, » zegt een vaderlandsch geleerde, die de huishouding der *Nederlandsche* vogelen naauwlettend heeft gade geslagen, « bij zomerdag, door het duin gaande of rijdende, mij dikwijls met zekere gezelligheid van dit vogeltje vermaakt. Zelden heb ik twee of meerdere te gelijk bespeurd; maar wanneer ik er een op zijde was gekomen, en een paar schreden voorbij hem gegaan was, vloog hij mij gewoonlijk een eind weegs van 15 of 20 roeden vooruit, en bleef dan op den grond staan wachten, tot dat ik hem had ingehaald. Dit duurde soms meer dan een half uur achtereen. Slechts als een sperwer of andere roofvogel in het gezigt kwam, of de Tapuit

door het geblaf van een hond verschrikte, vloog hij haastig weg. Wie in den zomer in de duinachtige streken tusschen *Haarlem* en *Alkmaar*, en vooral ook in den omtrek van *Castricum* wandelt, zal dezelfde opmerking menigmaal kunnen maken. Het schijnt mij echter toe, dat deze gezelligheid van den Tapuit uit de vrees voortspruit, dat de voorbijganger zijn nest zal verstoren; want ik maakte de gezegde opmerking gemeenlijk omtrent den tijd, dat deze vogels broeden, hetgeen tweemaal in het jaar plaats heeft. Is dit zoo, dan verklaart het zich ook, waarom men er in den regel slechts *één* ontmoet; want de andere zal dan wel zich op het nestje bevinden. Dat nestje bouwen deze vogels, die in het dorre duin, waarin niet veel meer, dan eenig helm groeit, *boven* den grond geene veilige schuilplaats kunnen vinden, gewoonlijk in den ingang van verlatene konijnsholen, soms wel twee of drie voeten onder de aarde. De Tapuiten hebben de bekwaamheid, om zeer snel over den grond te kunnen loopen, waartoe hun, behalve hunne welgespierde dijen, ook de meer dan gewone lengte van de nagels hunner achtervingers goed te stade komt. Die hoedanigheid weegt dus tegen de mindere bedrevenheid, die zij in het vliegen bezitten, op; want daar hun aas vooral in rupsen, torretjes, puistebijters en dergelijke insecten bestaat, kunnen zij al loopende in en onder de korte ruigten der duingronden, hunne jagt veel beter verrigten, dan indien zij gestadig vlogen. Zij zijn dus, even als de kwikstaarten in het algemeen, de natuurlijke vijanden der op de aarde kruipende insecten; terwijl de zwaluwen, die onophoudelijk in de lucht heen en weder zwieren, meer uitsluitend de vliegende insecten opvangen; en zoo werken deze beide diersoorten mede, om het evenwigt in de natuur te bewaren.»

Gij ziet, mijne lezers, dat er ook omtrent dit vogeltje veel belangrijks is op te merken. Wij willen er alleen nog bijvoegen, dat de Tapuit, vooral in den oogsttijd, als hij zich meer bepaald met graan voedt, zeer goed om te eten is, en dan ook veelvuldig in strikken gevangen wordt.

De Radcliffesche Bibliotheek te Oxford.

Het hierachter afgebeelde fraaije gebouw is een der sieraden van de *Britsche* universiteits-stad *Oxford*. Die stad, de hoofdplaats van het Engelsche graafschap van dien naam, ligt in een dal, waarin de beide riviertjes *Isis* en *Cherwell* zich vereenigen. Zij heeft, als men haar van de naburige hoogten nadert, een schilderachtig aanzien. Als door eenen krans van groene weiden omgeven, verheffen zich de hooge kerken, torens en koepeldaken der stad. Het gezigt op die gebouwen wordt aangenaam afgewisseld door het donkergroen geboomte der menigvuldige tuinen, welke zich te midden der stad uitstrekken. Treedt men haar binnen, dan wordt de aangename indruk, dien *Oxford* van verre maakt, niet uitgewischt, maar wordt men integendeel opgetogen door het aanschouwen van zoovele in eenen grootschen stijl aangelegde gebouwen, die allen van den luister der aldaar gevestigde Hoogeschool getuigen, welke eene der oudste van *Europa*, en zeer zeker de rijkste van dat werelddeel is. Die Hoogeschool levert een voornaam middel van bestaan voor de ingezetenen van *Oxford* op, wier aantal men op 23,000 begroot. De stad drijft intusschen ook geenen onbeteekenenden doorvoerhandel. De oorsprong der *Oxfordsche* Hoogeschool verliest zich in den nacht der middeleeuwen. Sommigen noemen den grooten *Engelschen* koning Alfred, die in het jaar 872 den troon besteeg, als haren stichter. Het is ten minste zeker, dat die Vorst zich met zijne zonen eenigen tijd te *Oxford* ophield, en aldaar

even als in andere deelen van zijn rijk, scholen stichtte, die aan de daar toen bestaande kloosters verbonden waren. Eerst langzamerhand is echter uit die oorspronkelijk zeer onvolkomene stichtingen, de Hoogeschool ontstaan. Verscheidene *Engelsche* Koningen ontvingen te *Oxford* hunne eerste opleiding, en begiftigden uit erkentelijkheid de Hoogeschool met verschillende voorregten, of wezen daaraan aanzienlijke goederen toe. Vooral ook heeft zij veel aan den kardinaal Wolsey, die eenigen tijd de alvermogende minister van Hendrik VIII was, te danken gehad; maar ook nog in onzen tijd hebben onderscheidene *Engelschen*, die aan deze Hoogeschool de gelukkige dagen der jongelingschap doorgebragt en lessen der wijsheid verzameld hadden, in hunnen ouderdom of bij hun overlijden door giften of vermakingen getoond, hoe na hunne voedstermoeder hun aan het hart lag.

De inrigting der *Oxfordsche* Hoogeschool, komt overeen met die van de tweede Hoogeschool in *Engeland*, te *Cambridge*, doch verschilt zeer aanmerkelijk van de inrigting der Hoogescholen in andere landen, en zelfs in *Schotland* en *Ierland.* Reeds sedert eeuwen kan op de Hoogescholen te *Oxford* en te *Cambridge* niemand eenen graad erlangen, die niet tot de heerschende Protestantsche kerk van *Engeland* behoort, en toch hebben deze groote wetenschappelijke instellingen nog altijd iets kloosterachtigs behouden. De studenten wonen daar niet op zelven gekozene kamers, maar in afzonderlijke gestichten, *Collegien* genoemd. Zij zijn daar onder het bestendig opzigt der Hoogleeraren en andere leermeesters, en aan eene vrij gestrenge tucht onderworpen. Zoo mag bijvoorbeeld geen *Oxfordsch* student zich op straat vertoonen, dan met den langen, zwarten mantel bekleed, die hem tot onderscheidingsteeken dient. Op gezette tijden moeten zij in het gesticht, waarin zij zijn opgenomen, terugkeeren, de dagelijksche godsdienstoefening in de daartoe behoorende kerk bijwonen enz. Elk van deze collegien, waarvan men er te *Oxford* thans drie en twintig telt, bezit eene eigene kerk, tuin en boekerij. De gegoede studenten genieten daarin kost en inwoning tegen betaling eener vrij aanzienlijke jaarlijksche som; maar de minvermogende jonge lieden van goeden aanleg, worden uit soortgelijke Beurzen, als ook aan onze Hoogescholen verknocht zijn, onderhouden. Er bestaan, zoowel te *Oxford* en te *Cambridge* ook Beurzen voor geleerden, die na wetenschappelijke graden te hebben verkregen, alvorens in de eene of andere betrekking geplaatst te worden, zich nog verder aan de wetenschappen willen toewijden. Men vindt dus in de collegie-gebouwen zoo wel eigenlijke studenten, als meer bejaarde geleerden bijeen. Deze laatsten hebben op al hetgeen van harentwege uitgaat, invloed, zoo als bijvoorbeeld op de verkiezing der beide Parlements-leden, die door de *Oxfordsche* Hoogeschool worden afgevaardigd. Deskundigen meenen, dat de inrigting dier school in vele opzigten wel iets te wenschen overlaat, en dat de gehechtheid aan al het oude aldaar wel eens te ver getrokken wordt, doch zij erkennen tevens, dat bij geene zoodanige inrigting in *Europa* de gelegenheid voor minvermo gende geleerden, om zich, van alle zorgen ontheven, in stille rust aan de wetenschappen te wijden, zoo ruimschoots bestaat, als te *Oxford* en ook te *Cambridge.*

De gebouwen van sommige Collegien te *Oxford*, zijn wezenlijk prachtig en met de daartoe behoorende tuinen verbazend uitgestrekt. Te midden van alle die der wetenschap geheiligde gestichten blinkt echter het bibliotheek gebouw uit, dat naar deszelfs stichter Radcliffe heet, die aan de *Oxfordsche* Hoogeschool gestudeerd hebbende, zich te *Londen* als geneesheer nederzette en daar

een hoogst aanzienlijk vermogen verwierf. Bij zijnen dood vermaakte hij eene som van ruim vier tonnen gouds *Nederlandsch* aan het geliefde *Oxford*, opdat daarvoor eene boekerij van natuur- en geneeskundige werken zou worden gesticht. Van 1737 tot 1749 was men met den opbouw van deze bibliotheek bezig. Men ziet den koepel daarvan, zoodra men *Oxford* nadert, zich statiglijk boven de huizen der stad verheffen; hij is 70 voeten hoog en men heeft uit denzelven een heerlijk gezigt op de stad.

Frank van Borselen.

Van weinige ridders uit onzen ouden grafelijken tijd geeft de geschiedenis zulk een loffelijk getuigenis, als van dezen man, die een der waardigste afstammelingen van het overoude en rijke *Zeeuwsche* geslacht der van Borselen's geweest is. Dat hij groote dapperheid en krijgskunde bezat, had hij met vele edelen van zijnen leeftijd gemeen. In dien tijd toch, waarin ons vaderland schier onophoudelijk door allerlei binnenlandsche oorlogen, en vooral ook door den rampzaligen burgertwist der *Hoeksche* en *Kabbeljaauwsche* partijen, geteisterd werd, kon een edelman zijne regten niet hand-

haven, zonder voor de eene of andere partij het zwaard te voeren. Maar in beminnelijkheid van karakter, kieschheid van denkwijze, milddadigheid en edelmoedigheid, blonk Frank van Borselen boven de meesten zijner tijdgenooten uit. Hij was daarenboven een heer van eene overschoone gestalte en vrolijken aard, en onderscheidde zich door minzaamheid in den omgang met grooten en kleinen. Behalve om zijne deugden, verdient hij bijzondere opmerking, omdat hij de laatste gemaal der ongelukkige Gravin Jacoba van Beijeren geweest is.

Men weet, dat deze Gravin, in weerwil van haar verstand, bekwaamheid en moed, door de heerschzucht harer bloedverwanten, de partijzucht harer onderdanen en hare eigene feilen, zoo zeer in het

naauw werd gebragt, dat zij op haar acht en twintigste jaar in de haar aangeërfde provinciën *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* nog slechts een schaduw van gezag overhield. Zelfs was zij op dat tijdstip (1428) gedwongen, om met den magtigsten harer tegenstanders, Hertog Philips van Bourgondie, eene overeenkomst te sluiten, waarbij de klem des bewinds in de genoemde gewesten aan hem overging, en haar te naauwernood de titel van Gravin gelaten werd. Bij die zelfde overeenkomst moest Jacoba zich verbinden, om geen nieuw huwelijk aan te gaan, dan met toestemming van dien zelfden Hertog Philips, die haar deze bepaling had afgedwongen, in de hoop van zulk een huwelijk altijd wel te kunnen beletten, en zich dus de erfopvolging in de graafschappen van Jacoba, die bij hare drie vroegere ongelukkige huwelijken kinderloos gebleven was, te verzekeren. Vier jaren lang voldeed Jacoba aan deze aangegane verpligting. In 1432 bragt echter eene bijzondere omstandigheid haar met Frank van Borselen in kennis. De Gravin, wier inkomsten zeer beperkt waren en die steeds eenen talrijken hofstoet onderhield, ontving in dat jaar van hare moeder eenige kleinooden en paarden ten geschenke. Zij was te hooghartig van aard, om daarvoor geen tegengeschenk te doen; doch het ontbrak haar volstrekt aan geld, om dit aan te koopen. Hare vrienden, met wie zij daarvoor raadpleegde, zeiden haar, dat niemand beter in staat en meer gezind was, om haar dit geld te verschaffen, dan de edelmoedige van Borselen, die door Hertog Philips tot Stadhouder van *Holland* en *Zeeland* was aangesteld, en zich toen, even als Jacoba, te *'s Gravenhage* ophield. De Gravin voerde daartegen aan, dat van Borselen steeds onder hare tegenstanders behoord had; doch men wist zoo veel van zijne edele denkwijze te verhalen, dat zij hem eindelijk bij zich ontbood. Toen de ridder echter tegen haar over stond, belette een verschoonlijke trots haar, om de vernederende vraag te doen. Van Borselen ontdekte evenwel uit hare verlegenheid, dat zij een verzoek aan hem op het hart had, en van hare hofbedienden vernomen hebbende, waarin dat verzoek bestond, zond hij aan haren Stalmeester den sleutel zijner geldkist, daarbij voegende, dat hij zoo veel daaruit kon nemen, als zijne meesteres noodig had. Deze kiesche handelwijze nam Jacoba geheel voor van Borselen in. Zij noodigde hem meermalen bij zich ter maaltijd, en vond in zijne vrolijke gesprekken eene aangename vertroosting. Van Borselen bleef van zijnen kant geenszins ongevoelig voor de betooverende schoonheid der Gravin. Zijne achting voor haar ging in eene vurige liefde over, die niet onbeantwoord bleef; en weldra werd, daar men zeker was, dat de Hertog van Bourgondie nimmer in een huwelijk van zijnen Stadhouder met de Gravin zou toestemmen, eene geheime echtverbindtenis tusschen beiden gesloten. Jacoba genoot een korten tijd een ongestoord huisselijk geluk, dat nog nimmer haar deel was geweest. Maar de Hertog werd weldra van het gebeurde onderrigt; hij deed Frank van Borselen opligten, en gevankelijk naar het kasteel van *Rupelmonde*, in *Vlaanderen*, voeren. Vreesselijk was Jacoba's smart over deze gedwongene scheiding. Zij verzamelde eenige manschap en schepen, om, het kostte wat het wilde, haren dierbaren echtgenoot te verlossen. Deze was intusschen door den staatzuchtigen Hertog in vreesselijken angst gebragt. Eens namelijk, dat hij in zijne gevangenis met den slotvoogd van *Rupelmonde* op het verkeerbord zat te spelen, ontvangt de laatste eenen brief, en geeft dien met een ontroerd gelaat aan Frank over: het was een over hem door den Hertog uitgespro-

ken doodvonnis! (Zie het plaatje.) Dit vonnis werd echter niet voltrokken en van Borselen zag kort daarna het kleine vlootje zijner gemalin voor het kasteel aankomen. Jacoba bemerkte echter spoedig, dat zij met geweld niets tegen den *Bourgondischen* Hertog vermogt; zij hield door de vensters van het kasteel een gesprek met haren echtgenoot, en deed ten gevolge daarvan aan Philips weten, dat zij tot elke opoffering bereid was, mits haar gemaal slechts haar teruggeven wierd. Dit was het juist, wat de Hertog verlangd had, die waarschijnlijk niet zoo ligt aan zijnen dienaar, wien hij wezenlijk lief had, het leven zou hebben benomen, maar slechts hem en Jacoba schrik wilde aanjagen. Deze laatste deed thans, door de teederste huwelijksliefde gedreven, al wat men men van haar verlangde. Op voorwaarde van ongestoord met van Borselen te kunnen leven, deed zij afstand van alle hare regten als Gravin, en behield niets, dan den nietigen titel van Houtvesterin van *Holland*. Nog drie jaren leefde zij met hem en leerde hem dagelijks meer lief hebben; doch toen (in 1436) sleepte eene tering haar ten grave. Frank van Borselen overleefde haar lang. Hij stierf eerst in 1470, en genoot tot aan zijn einde toe het vertrouwen der *Bourgondische* Vorsten, met wie hij zich, na zijne bevrijding, dadelijk verzoend had.

De Berberisse.

Hoe zeer de mensch den rijkdom der natuur en van hare voortbrengselen heeft trachten te bespieden, en dezelve tot nut of genoegen, tot gebruik en verkwikking heeft weten aan te wenden, is u bij de beschouwing van reeds zoo menig voortbrengsel, van zoo menigen boom of plant gebleken.

De *Berberisse*, die wij u hier nader zullen leeren kennen, levert daarvan almede een bewijs op. Dezelve is een zeer doornig heestergewas, dat in drie soorten als: de gemeene Berberisse, de Berberisse zonder korrels, en de breedbladige, verdeeld wordt.

Deze laatste soort groeit meest in *Virginie* en *Canada;* de eerste of de gemeene Berberisse (*berberis vulgo*) is de meest bekende in ons land. Men vindt haar in *Duitschland*, vooral aan den *Rijn* en in *Hessenland*, alwaar zij zelfs op sommige plaatsen in het wild groeit, bijv. in heggen, bosschen, enz.

De tweede soort, namelijk de Berberisse zonder korrels, is het meest geacht om te konfijten.

Over het geheel heeft dit heestergewas weinig oppassing noodig: want de Berberisse groeit in allerlei grond, zoo wel in zand- als kleigronden, doch liefst op vochtige plaatsen. Zij kan ook gemakkelijk de guurheid en ongemakken van den winter verduren, en wordt door wortel-spruiten of zoogenoemde uitloopers voortgeplant. Dikwijls plant men ze slechts in de afgelegene hoeken van eenen tuin, en zij dient ook wel, wegens de scherpe dorens, tot omheiningen of heggen om de vruchttuinen of boomgaarden.

Het blad van de *Berberisse* is zuur en heeft dezelfde kracht als de zuring, weshalve het dikwijls in de keukens gebruikt wordt, tot de toebereiding van zure *sausen*. Om deze reden heeft men dezen boom ook wel den *saus-boom* geheeten.

De vrucht van de *Berberisse*, die gij op bijgevoegd plaatje mede ziet afgebeeld, wordt, zoo als wij reeds zeiden, voornamelijk gebruikt om dezelve te *konfijten*, of wel om er eene soort van stroop of gelei van te maken, welke men voor zeer gezond houdt, en als verkoelend in den zomer of in heete koortsen acht. Tot het konfijten dezer vrucht is het noodig, dat men er behoorlijk de steenen of korrels uit-

neemt; waarom dan ook de Berberisse zonder korrels, bij voorkeur daartoe gebruikt wordt. Behalve deze conserven, kan men van de vrucht der Berberisse ook eene soort van aangename *tabletten* maken, welke in de opgegevene gevallen, in heete zomers of bij koortsen, verfrisschend zijn.

Men mengt namelijk het sap uit Berberissen met fijne witte suiker, hetwelk dan in eene pan boven een zacht vuur gehouden en gedurig omgeroerd wordt, tot dat het een en ander, zonder eigenlijk koken, tot eene behoorlijke dikte of vastheid is overgegaan, waarna men dit mengsel op een glad met suiker bestrooid plankje of blik overgiet, om het daarop koud te laten worden. De *tabletten*, die hiervan alsdan

gesneden worden, kan men in eene doos, tusschen wit papier, gevoegelijk bewaren, vooral als men zorg draagt, dat zij op eene drooge plaats staan.

Zoo veel nuttig gebruik heeft men ook van dit heester-gewas weten te maken. Zelfs het water, waarin de *berberissen*, hetzij geheel of niet volkomen rijp, gekookt zijn, wordt als nuttig geacht voor onzuiver tandvleesch of keelontsteking, zoo dat het tot mondspoeling kan gebruikt worden; terwijl ook de binnenste schors der takken voor schilders eene schoone gele verwsoort oplevert.

De gestreepte Hyena.

Weinige verscheurende dieren hebben zulk eenen woesten en wreeden aard, als de *Hyena*, en boezemen daarbij door hun afschuwwekkend voorko-

men zoo veel vrees in. De hier afgebeelde soort van dit dier vindt men aan gene zijde van den *Caucasus*, door geheel het warmere gedeelte van *Azie*, alsmede in *Egypte*, *Barbarije* en andere landen van *Noord-Afrika*. De gestreepte Hyena wordt tusschen de 3 en 5 voeten lang. Zijn ligchaam is

geheel met ruwe, borstelachtige haren bezet, en van eene vuilachtig gele kleur, met donkerbruine, dwarse strepen. De hals en keel zijn zwart. Zijn snuit loopt vrij spits toe, en zijne groote, glinsterende oogen en lange, zeer bewegelijke, spitse ooren dragen er toe bij, om hem een wild uitzigt te geven. Daartoe werkt mede, dat hij langs de geheele ruggegraat, van den nek tot den staart, langere haren heeft, die eene soort van manen vormen, en welke dit dier naar willekeur kan oprigten en nederlaten. Inzonderheid als dit dier toornig is, zet hij zijne manen op: die manen hebben, even als de langharige staart, hier en daar zwarte vlekken.

De Hyena bewoont meestal steenachtige landstreken, en houdt zich vooral in spelonken en holen op. Hij laat zich evenwel ook in bewoonde

streken zien en, als hij des nachts op buit uitgaat, dringt hij in dorpen en zelfs in steden door. Het afschuwwekkend voorkomen van dit dier is waarschijnlijk oorzaak geweest, dat men omtrent zijne geduchtheid voor menschen vele fabelen verhaald heeft. Uit de berigten der nieuwste reizigers blijkt, dat de Hyena ongetergd niet ligt een volwassen mensch aantast, en zelfs over dag zekere vreesachtigheid bezit. Bruce verhaalt, dat hij meer als eenmaal gezien heeft, dat de Mooren in *Barbarye* een Hyena bij de ooren pakten en met zich voortsleepten, zonder dat dit dier grooten wederstand bood. Hij erkent echter, dat hij in *Abyssinie* des nachts zich niet van de eene plaats naar de andere dorst begeven, zonder zich door eenige gewapende lieden te laten geleiden, ten einde de Hyena's neder te schieten, wier naar dat van een hond gelijkend gebrom hem meermalen schrik had aangejaagd. Eens, dat hij des nachts sterrekundige waarnemingen had gedaan en in zijne tent wilde terugkeeren, zag hij bij zijne legerstede twee groote oogen fonkelen. Het was een Hyena, die op de lucht van een pak smeerkaarsen, dat zich in zijne tent bevond, was afgekomen. Gelukkig had Bruce de tegenwoordigheid van geest, om eene scherp gepunte speer, die in een hoek stond, te grijpen en daarmede dezen woesten gast eene zware wonde toe te brengen. Te gelijk riep hij om hulp; zijne knechten schoten toe, en met vereende kracht werd de Hyena afgemaakt. De gewone buit der Hyena's zijn schapen en bokken; soms ook ezels en paarden. Even als de wolf, dringt hij 's nachts in de schaapskooijen door, en rigt daar vreesselijke verwoestingen aan. De Hyena toont voorts zekere voorkeur voor verrotte krengen, en heeft inzonderheid de hatelijke gewoonte, om menschenlijken op te graven en te verslinden. Daarom volgen zij de karavanen, en maken zich gretig van de daardoor achtergelatene, gestorvene menschen en dieren meester. De voorzorg, die de *Mohammedanen* gewoonlijk nemen, om te de graven hunner dooden met steenen en doornen bedekken, is dikwijls niet genoegzaam, om die dooden tegen de vraatzucht der Hyena's te beschermen. Zij graven de lijken op, en slepen die soms verre met zich voort. Heeft zulk een dier eenmaal iets tusschen de tanden gevat, dan vecht hij zich dood, voor hij het los laat. Bij de Mooren zegt men daarom van iemand, die niet ligt van zijne meening is af te brengen: « hij heeft een Hyena-kop.» Oudstijds was men van gevoelen, dat de Hyena volstrekt ontembaar was; doch het schijnt, dat hij, zeer jong gevangen zijnde, zijnen woesten aard eenigermate aflegt. Het vleesch van deze dieren wordt zelfs door de ruwste natien niet gegeten, en de verwoesting, die zij onder het tamme vee aanrigten, is oorzaak, dat men hen overal vervolgt. Hun vel wordt ook weinig geacht.

Soldaten en Oorlogs-werktuigen der 15de *Eeuw.*

Meermalen hebben wij reeds gelegenheid gehad om te doen opmerken, hoezeer alles en alles, wat op de aarde bestaat, aan verandering onderhevig is. De kleederdragt onzer voorvaderen bijv., hoe veel verschilt die niet bij de tegenwoordige? hoeveel niet reeds zelfs, wanneer men in dit opzigt slechts eenige jaren teruggaat?

Zoo is het ook gesteld met het krijgswezen in het algemeen: de wijze van oorlogvoeren der *Batavieren* met die uit den tijd van Maurits, en deze zelfs weder met de tegenwoordige, hoeveel verschilt de-

zelve niet, wanneer men die met elkander vergelijkt?

Gaat men het krijgswezen en de verdedigingsmiddelen na, tijdens het bestuur der Graven in ons land, ook dan bespeurt men een aanmerkelijk verschil in onderscheidene eeuwen. De burger-wapening was wel in vroegeren tijd even als nu tot verdediging des lands ingerigt; doch de wapens en verordeningen dien aangaande, hebben almede in onderscheidene eeuwen aanmerkelijke veranderingen ondergaan. Zoo waren bijv. eertijds de schutters verdeeld in *Cloveniers*, naar hunne *Clovers*, eene soort van musketten, en in *voet-* en *handboogschutters*, almede naar hunne wapentuigen aldus geheeten. Eerst onder en door den held van *Nieuwpoort* onderging het krijgswezen eene aanmerkelijke verandering en verbetering, die men van eeuw tot eeuw tot hoogere volkomenheid heeft trachten te brengen.

Dit was zoo het geval bij de *Nederlanders;* maar hetzelfde had bij onze naburen, de *Franschen* en *Duitschers*, plaats. De krijgsbekwaamheden van Napoleon en zijne manier van oorlog voeren, zullen wel beroemd blijven, zoo lang zijn naam staat opgeteekend in de geschiedenis.

Ook bij de *Engelschen* heeft zich het krijgswezen langzamerhand tot eene aanmerkelijke hoogte ontwikkeld.

Het was eerst Alfred *de groote*, die aan de volkswapening en de verdedigingsmiddelen des lands eene grootere ontwikkeling gaf. Allengs onderging hun krijgswezen groote veranderingen onder Willem *den veroveraar*, Hendrik den VIII en latere vorsten. Hetzelve werd van tijd tot tijd met nieuwe uitvindingen of verbeteringen verrijkt, zoo dat ook bij hen het vroegere en tegenwoordige oorlog voeren, om zoo te zeggen, verschilt als dag en nacht.

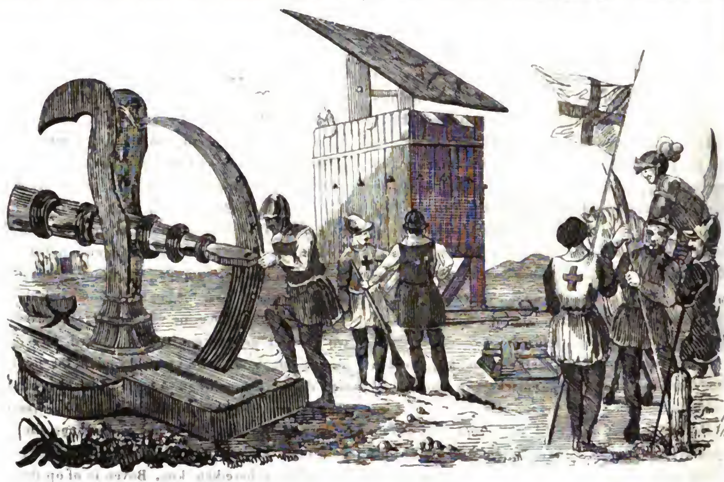
Bijgevoegde afbeelding van eenige krijgswerktuigen maakt u de zaak meer aanschouwelijk. Op den voorgrond ziet gij een stuk geschut uit de 15de eeuw. Hetzelve hangt door middel van een schroef of pen, waarop het draaijen kan, tusschen de armen van eene groote ijzeren vork. Aan het onderste eind van dit stuk geschut of kanon ziet gij eene krom-gebogen ijzeren staaf, in de gedaante van eene seis, vastgemaakt, waarin verscheidene gaten, die even ver van elkander verwijderd zijn, ten einde daarin het achter eind des kanons door eenen bout of spil vast te zetten, en alzoo het stuk in dezelfde rigting te houden. Het geheel rust op een vrij zwaar voetstuk van het zwaarste hout, waarmede de geheele *machine* vervoerd werd. Men had ook dergelijke werktuigen van minder zwaar kaliber.

De hooge, in het midden staande toren, is een stormtoren, welke ook uit onze geschiedenis, bijv. van den oorlog tusschen Jacoba van *Beijeren* en Philips van *Bourgondië*, zeer wel bekend is. Door deze afbeelding kan men zich eenig denkbeeld vormen van de wijze der belegeringen van dien tijd. Deze toren staat op raderen, waardoor dezelve van de eene plaats naar de anderen kon overgebragt worden. In de belegering van *Zierikzee*, waarover wij vroeger gesproken hebben, werd dergelijke stormtoren, zoo als wij vermeld vinden, tot digt onder de wallen gebragt. Aan de zijden van zoodanigen toren had men openingen of gaten, waaruit men met pijlen schoot, of ook wel steenen slingerde, om daardoor te verbrijzelen, wat men in de stad slechts bereiken kon. Boven in of op den toren stonden op eene vrije plaats de boogschutters, welke zich door eene soort van schermen, die men naar welgevallen kon ophalen of nederlaten, tegen de pijlen der belegerden poogden te beveiligen. Het afdak, dat gij boven dezen stormtoren ziet aangebragt, diende almede niet slechts tot beveiliging; maar wanneer de stormtoren digt genoeg onder de muren der stad gebragt was, beklom men

hetzelve, om van daar op de stadsmuren over te springen.

Het veldgeschreeuw behoorde almede tot de vroegere manier van oorlog voeren, zoo wel om daardoor den moed der strijders op te wekken, als om den vijand te verschrikken. Toen Maarten van Rossum in vorige eeuwen, met eenen woesten hoop *Geldersch* en *Utrechtsch* krijgsvolk, de stad *'s Gravenhage* kwam overrompelen en op brandschatting stellen, was het geschreeuw, waarmede zij over *Voorburg* de stad naderden: *Gelder! Gelder!*

De *Engelschen* hadden in vroegere eeuwen tot krijgsleus: *St. George!* of *St. George en Engeland!* In den loop der tijden zijn ook de krijgsleuzen veranderd, en door het krijgsmuzijk, waardoor men

den moed der soldaten aanvuurt, minder noodzakelijk geworden.

In vroegere eeuwen had men bij de *Utrechtsche* schutters een aantal *Bekkenslagers*, welke thans echter niet meer voorkomen, en door *trommelslagers*, *pijpers*, *horenblazers* enz. zijn vervangen. Nog is bij ons leger het geroep *Oranje boven!* eene soort van krijgsleus bij den aanval, en de bekende toonen van ons oud-vaderlandsch lied *Wilhelmus van Nassauen*, zullen wel niet weinig hebben toegebragt, om den moed te verhoogen van ons krijgsvolk, dat, in de roemrijke dagen van *den tiendaagschen veldtogt*, zulke schoone lauweren plukte.

De Citadel van Antwerpen, na het beleg van 1832.

Het is een algemeen en zeker verschoonlijk gebrek, dat men, door vaderlandsliefde vervoerd, de wapenfeiten zijner eigene landgenooten in een te gunstig daglicht stelt, en de verdiensten zijner tegenstanders in het oorlogsveld verkleint. Maar bij welke gelegenheid men zich ook aan zulk eene partijdigheid moge hebben schuldig gemaakt, ontwijfelbaar is dit niet het geval, wanneer wij, *Nederlanders*, met den hoogst mogelijken lof en be-

wondering van de wijze spreken, waarop de grijze Generaal C h a s s é en zijne strijdmakkers, in December 1832 het kasteel van *Antwerpen* tegen een overmagtig *Fransch* leger hebben verdedigd.

Dit kasteel werd in 1568 door den Hertog van A l b a gebouwd, om de stad *Antwerpen* te breidelen. Het vormt eenen regelmatigen vijfhoek, die ten westen aan de *Schelde* leunt en ten noordoosten de genoemde stad bestrijkt. In vroegere tijden is het meer dan eenmaal belegerd; maar nimmer is het met zoo veel hevigheid aangevallen, als op het einde van 1832, toen een *Fransch* leger van 40 of 50,000 man, van alle benoodigdheden ten ruimste voorzien, onder den Maarschalk G é r a r d, in *België* was getrokken, om dit laatste onderpand voor eene billijke schikking met dat afgevallen land, aan *Nederland* te ontrooven. Onze Koning, steunende op de regtvaardigheid zijner zaak en op de liefde en trouw zijns volks, had aan C h a s s é, die met omstreeks 5,000 man den beperkten omtrek der Citadel bezet hield, bevel gezonden, om die sterkte niet, dan in den uitersten nood over te geven; en aan dit bevel werd op eene schitterende wijze gehoorzaamd. Den 30sten November werden de loopgraven voor het kasteel door de *Franschen* geopend, die, in hunnen overmoed

en op hunne verregaande overmagt steunende, zich vleiden, van hetzelve binnen vijf dagen te kunnen vermeesteren. En eerst vierentwintig dagen later, nadat meer dan honderd zware stukken geschut onophoudelijk op deze betrekkelijk kleine sterkte hadden gespeeld, nadat daarin 43,000 kogels en 20,000 bommen en granaten waren geworpen, en nadat de dappere bezetting, door menigen uitval en door het wel bediende geschut, aan de *Franschen* een verlies van ruim 3,000 man aan dooden en gekwetsten hadden toegebragt, gaf Chassé de heldhaftig verdedigde sterkte bij verdrag over. Hij deed dit op een oogenblik, dat alle de gebouwen, die aan onze krijgslieden tot schuilplaats konden dienen, op weinige goed verzorgde onderaardsche gangen of kazematten na, geheel waren vernield, in het bastion *Toledo* eene bres was geschoten, waardoor de *Franschen* stormenderhand in de vesting konden doordringen, en ten gevolge der algemeene verwoesting, de bezetting met volslagen gebrek aan drinkwater en levensmiddelen bedreigd werd. De *Franschen* zelven gaven dan ook aan Chassé en zijne onderhoorigen den hoogsten lof, en toen deze dapperen in 1833 uit de krijgsgevangenschap, waarin zij eenige maanden hadden moeten zuchten, in het vaderland terugkeerden, hebben zij in ruime mate ondervonden, hoe dankbaar onze Koning en zijn volk voor den moed en de volharding waren, waarmede zij den roem en de regten van *Nederland* hebben helpen handhaven.

Niets pleit echter zoo sterk voor den heldenmoed der bezetting van de *Antwerpsche* Citadel, dan het schouwspel, hetwelk deze sterkte, na hare overgave aanbood, en waarvan het vorenstaande plaatje eenig denkbeeld geeft. Onpartijdige ooggetuigen verklaarden, nimmer zoo iets gezien te hebben; een hunner vergeleek den grond der Citadel bij den krater van eenen vuurspuwenden berg, en riep als in geestdrift uit: «Waarlijk, de *Antwerpsche* Citadel is onder den regen van kogels en bommen verstikt!» Alle gebouwen waren verwoest en zelfs het kruidmagazijn was aanmerkelijk beschadigd. Het torentje der groote kazerne was nog niet nedergestort, maar de muren van dat uitgebrande gebouw, waren door tallooze kogels doorboord. De grond der vesting was niet meer, dan eene aaneenschakeling van diepe gaten, veroorzaakt door de duizenden bommen, die daarin nedergestort en gesprongen waren. De gemeenschap in de Citadel was daardoor zoo moeijelijk geworden, dat onze artilleristen, om hun geschut te vervoeren, hier en daar bruggetjes over deze gaten hadden moeten maken. Weken na de overgave rookten de puinhoopen der in brand geschotene gebouwen nog, en zag men de overblijfselen van het slagtvee, dat aan de bezetting tot voedsel moest strekken, doch in de half verbrande stallingen door de bommen was verpletterd, nog tusschen den omgewoelden grond uitsteken. IJzingwekkend was het gezigt van het geblindeerde gebouw, waarin onze zwaar gewonden zich gedurende het beleg hadden bevonden. Reeds negen dagen voor de overgave, had men in dit gebouw verzakkingen bespeurd, en zoo eene langere verdediging al mogelijk was geweest, zou het gevoel van medelijden met deze brave strijders, die elk oogenblik onder het puin van hun verblijf konden bedolven worden, daaraan paal en perk hebben doen stellen. Evenzeer waren alle de ooggetuigen verwonderd, hoe de bezetting in de lage, donkere en vochtige kazematten, die onder de bastions zich bevonden, en veel te klein waren, om zoo veel menschen te bevatten, het had kunnen uithouden, en dan nog den moed had bezeten, om den vijand aan de wallen te keer te gaan. Het verblijf van Chassé zelven had het

voorkomen van eene spelonk, waarin men door een duisteren gang moest binnenkomen; doch niemand trad dit onaanzienlijk verblijf zonder eerbied binnen, en zelfs de zonen van den Koning der *Franschen* bewezen hem daar hunne hulde.

Ieder, die de *Antwerpsche* Citadel, welke thans weder door de *Belgen* is opgeruimd en hersteld, na de overgave gezien heeft, erkent, dat men te regt op den gedenkpenning, die ter gelegenheid harer verdediging in *Nederland* is geslagen, het zinrijk opschrift heeft geplaatst: *Roem aan het Vaderland, den vijand puinhoopen.*

De Zel-nering of het Darink-delven.

Omtrent het zout en de zout-bereiding valt nog al iets te zeggen, dat jonge lieden uit den beschaafden stand niet onbekend mag blijven. In zonderheid is dit wel het geval omtrent het keukenzout, waarvan wij een zoo veelvuldig en zegenrijk gebruik maken, dat zoo algemeen bekend is en zoo algemeen onder alle volkeren der aarde gebruikt wordt, ter bevordering der spijsvertering, ter wering van bederf, ter bevordering van den smaak en andere einden. Bij dit algemeene gebruik en deze volstrekte behoefte, mag men het als een zegen aanmerken, dat het zout, door de wijze zorg des Scheppers, zoo algemeen in alle deelen der wereld wordt aangetroffen.

Welk eene verbazende hoeveelheid zout leveren niet die onmetelijke waterkommen, de zeeën op, die den aardbol voor twee derde gedeelte van deszelfs geheele oppervlakte beslaan! Hoe veel wordt bovendien in onderscheidene rijken aangetroffen op plaatsen, die verre van de zee verwijderd gelegen zijn, in bronnen of onder den grond in mijnen, enz.! Men onderscheidt het dienvolgens gevoegelijkst in *zee-zout*, *bron-zout* en *steen-zout*.

Het *zee-zout* wordt aan den oever der zee het eerst verkregen door uitdampingen. Men laat daartoe namelijk het zeewater in wijde vakken over het land loopen, waarna men zulk een vak afsluit, opdat de waterdeelen uit het stilstaande zeewater door zonneschijn en wind vervliegen en de zoutdeelen op den grond terug blijven. Dergelijke zoutmoerassen of zoutbakken, heeft men velen aan de kusten der *Middellandsche-zee*, in *Normandije* en *Bretagne*, in *Frankrijk*, in het zuidelijk gedeelte van *Engeland*, *Portugal*, *Spanje*, enz.

Ook in onze Nederlandsche bezittingen in de *West-Indiën*, b. v. op het Nederlandsche eiland *Curaçao*, maken deze zoutkommen of zoutbakken voor velen een middel van bestaan uit. Bij hoog water zet men aldaar de sluizen open, om eene afgedamde zoutvlakte te doen overstroomen: andere bezitten op dat eiland echter ook geheel kunstelooze zoutpannen, zoo als men die noemt, of binnenwaters, die door een kanaal in gemeenschap staan met de zee, waardoor men in den regentijd het overvloedige water in de zee aftapt, en bij hoog zeewater, dezelve laat volloopen, waarna men ze afsluit, en, zoo als gezegd is, door wind en zonneschijn laat uitdampen, waardoor er een geheele korst zout op den grond achter blijft. Ook op het naburige eiland *Bonaire*, bezit ons gouvernement dergelijke zoutpannen, en wel eene met een' bodem van rots- of klipsteen, die men gemeenlijk voor beter houdt, dan die met eenen aarden bodem.

In *Duitschland* wordt over het algemeen veel bronzout gewonnen. Reeds bij de oude *Duitschers* stonden de zoutbronnen in hooge achting: hun zout was echter niet wit gelijk het onze, maar zwart. Over het algemeen is dit bronzout zuiver en rein. *Duitschland* heeft een aantal dier zoutbronnen.

Men berekent zelfs, dat alleen de stad *Luneburg* jaarlijks over de 120,000 tonnen zout kan leveren, terwijl de *Maagdenburgsche* zoutbronnen zoo rijk en talrijk zijn, dat zij, zoo als men zeggen wil, geheel *Duitschland* van genoegzaam zout zouden kunnen voorzien, voor het dagelijksch gebruik.

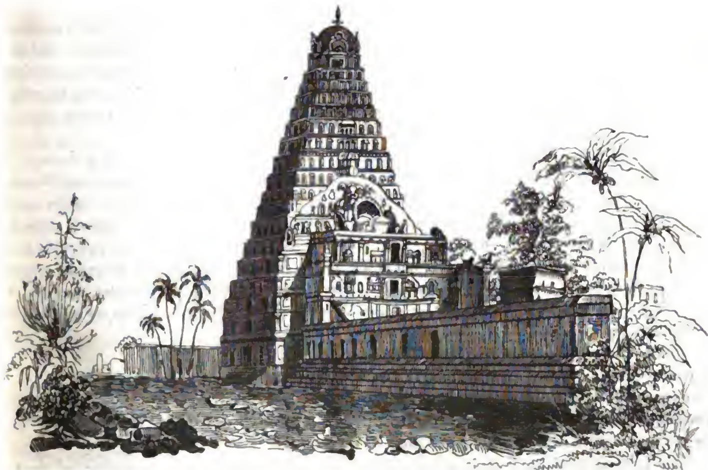
In andere streken van *Duitschland*, onder anderen bij de stad *Hallein*, in het *Saarburgsche*, alsmede bij *Halle*, in het *Tyrolsche*, vindt men zoutbergen. Hoogst merkwaardig is het zoutbergwerk te *Wiliszka* in de omstreken van *Krakau*, waarover wij hier echter niet verder kunnen uitweiden. Dezelve wordt reeds sedert de 13de eeuw bewerkt, en schijnt nog altijd onuitputtelijk. Ook in *Spanje* heeft men nabij *Candona* een der grootste zoutbergen, die regtlijnig bij de 500 voeten hoog is, en

eene mijl in den omtrek heeft.

Het steenzout is op onderscheidene plaatsen zeer verschillend in hardheid, gedaante en kleur: men treft het aan van eene graauwe, gele, roode, groene en bonte kleur. Eerst na eene behoorlijke zuivering ondergaan te hebben, is het bruikbaar. Ook het zeezout, zoo als dat in bovengenoemde zoutpannen gewonnen wordt, en het bronzout, wordt in zoutkeeten gezuiverd. Over onze *zoutkeeten* te Katwijk is vroeger reeds in ons blad gesproken; ook elders treft men die in ons land aan.

Vroeger was het zoogenoemde *Darink*-delven of de *Zel-* (zout) nering een aanmerkelijke tak van bestaan voor ons land, voornamelijk van *Zeeland*. *Zierikzee* en *Zalt-Bommel* zouden daarvan geheel of ten deele hunnen naam ontleend hebben, weshalve wij bij die artikels een enkel woord deswege in het midden gebragt, en hiervan thans eene afbeelding in dit blad bijvoegen. Deze *Darink* of ziltige klei werd namelijk uit den grond gespit, op hoopen te droogen gelegd, vervolgens tot assche verbrand en dan naar de zoutkeeten vervoerd, met zeewater vermengd en aldus tot een wit zout bereid.

De groote Pagode te Tangora.

Dat de Indianen of inwoners van *Hindostan* eene menigte goden vereeren, is misschien dezen en genen onzers lezers bekend: lucht, aarde, vuur en water zijn naar hunne begrippen, met een groot aantal hoogere wezens bevolkt, wier toegenegenheid zij zich trachten te verwerven, of wier toorn en gramschap zij trachten te verzoenen.

In die denkbeelden verkeerden voor de invoering der Christelijke Godsdienst, almede niet slechts de *Egyptenaren*, *Grieken* en *Romeinen*, maar ook de oude *Germanen*; en onze voorouders de *Batavieren* vereerden een aantal goden, hoewel dat der *Indianen* of *Hindoes* veel grooter is.

De hoogste goden dezer laatste volkeren zijn Brahma, die als schepper, Vischnu, die als onderhouder, en Schiva, die als vernieler van al wat bestaat, vereerd wordt. Deze goden stellen dienvolgens het begin, de voortduring en het einde aller dingen voor. Deze en andere goden worden door hen in bijzondere *Pagoden*, dat wil zeggen heilige gebouwen of tempels, vereerd. Het bezoeken dezer pagoden, wasschingen, reinigingen, boetedoeningen, goede werken offerhanden enz. maken de uiterlijke godsdienstverrigtingen der *Hindoes* uit. Er zijn pagoden van hoogen ouderdom en prachtige bouworde; zij hebben steeds eene bepaalde gedaante. De ingang tot dezelve leidt door eene verbazend groote

pyramide of toren, die van boven smaller wordt en in een halve maan eindigt, en met de voorzijde naar het oosten gerigt is. Groote pagoden hebben steeds een hof of plein, aan welks einde men een dergelijke pyramide, doch niet zoo groot heeft. Tegen over de poort of ingang, in het midden van een tweeden hof, rust op een voetstuk of onderstel, ook wel in eene nis de afbeelding of de voorstelling eener koe, aap, slang of dergelijk dier. Het gebouw zelf is in twee of drie deelen verdeeld; in het kleinste gedeelte daarvan worden de offers aangeboden. Het geheel is uit tegels of rotssteenen gebouwd.

Onder de oudste pagoden behooren die van *Davagiri*, of Gods-berg, ook *Dowlutabat* genoemd, in de nabijheid van *Ellora.* Men treft er aldaar drie aan van den vorm eener pyramide, doch zonder beeldhouwwerk, en ieder met den drietand van Schiva voorzien.

Een ongemeen fraaije *Indische* tempel is de groote pyramide te *Tangora*, insgelijks aan Schiva gewijd, en waarvan wij u hier tevens eene afbeelding leveren. Men houdt deze met regt voor het prachtigste en meest smaakvolle gebouw in het geheele gebied van *Tangora.* Tallooze menigten van menschen stroomen op feest-dagen derwaarts, om er hunne gebeden te verrigten. Hoe wel in het zuidelijk gedeelte van het schiereiland vele dergelijke heiligdommen of tempels aangetroffen worden, zoo onderscheidt zich de hier gemelde, zoo wel door de versiersels, welke deze pagode eigen zijn, als door de spits der pyramide. Dezelve is omstreeks 200 voet hoog en staat binnen de ruimte eens hofs, welke door eenen muur omgeven is. Het bovenste gedeelte van dezen muur is, naar Indiesch gebruik, met stieren versierd, welke aan deze godheid geheiligd zijn. Het inwendig gedeelte bevat een vertrek of eene zaal, waarin geen ander dan lamplicht onderhouden of toegelaten wordt.

De in het oog vallende gelijkheid en overeenkomst dezer *pyramide* van Tangora, met die van *Egypte*, hebben tot onderscheidene veronderstellingen aanleiding gegeven, en tevens tot eene vergelijking derzelve met den grooten toren van *Babel* geleid.

Dergelijke *pagoden*, gelijk de genoemde, treft men almede aan op het kleine eiland *Ramissexam*, tusschen *Ceylon*, dat wij u vroeger beschreven en *Indie.* De voornaamste *pagode* aldaar heeft de gedaante eener afgebrokene pyramide en herinnert den aanschouwer aan dergelijke gebouwen in *Egypte.* Derzelver buitenzijden zijn rood aangestreken, iets dat men in *Egypte* en *Indië* beide aantreft.

Het besteden der Jeugd.

Die in zijn jeugd
Het pad der deugd
Heeft ingeslagen,
En 't goede doet,
Wacht welgemoed
Zijne oude dagen.
Van Alphen.

Laat niet, jonge lezers! het jaargetijde uwer jeugd onvruchtbaar zijn in het streven naar hoogere volmaking, zoo wezenlijk noodzakelijk voor uw geluk en uwe eer. Uw karakter hangt nu van uwe eigene vorming af: uw geluk is, om zoo te spreken, in uwe eigene handen gesteld. Uwe natuur is thans nog buigzaam en zacht. Gewoonten hebben nog de heerschappij op uw hart niet verkregen; vooroordeelen uw verstand nog niet beneveld. De wereld heeft nog den tijd niet gehad om uwe neigingen te wijzigen en te verlagen. Al uwe krach-

ten zijn nog vrijer, sterker en minder gebonden, dan zij dit in een volgend tijdperk zullen zijn. Wat thans eenen indruk maakt op uwe begeerten en driften, daarvan duurt de werking steeds voort. Dit maakt als het ware den eersten schakel uit, langs welken uw leven voortgaat, of liever deze eerste indruksels op uw gemoed leggen den grondslag van deszelfs onveranderlijk einde. Beschouw dan de goede aanwending van dit belangrijke tijdperk, als den grootsten schat, die u ooit zal worden toevertrouwd; als, ten minste voor een groot gedeelte, beslissend voor uw duurzaam geluk. Even gelijk volgens de onveranderlijke wetten der natuur, elk jaargetijde voorbereidt, wat het volgende opleveren zal, zoo is het ook met het menschelijk leven: elk tijdperk van hetzelve bereidt het geluk of ongeluk van een volgend voor. Eene deugdzame jeugd brengt achtervolgens voort een volkomen en bloeijenden mannelijken ouderdom; en van dezen is zonder moeite eenen eerbiedwaardigen en gerusten ouderdom te wachten. Doch wanneer de natuur buiten haren regelmatigen loop gerukt wordt, dan heeft ongeregeldheid plaats zoo wel in de zedelijke wereld als in het plantenrijk. Wanneer de lente geene knoppen voortbrengt, dan zal de zomer geene schoonheden van bloemen opleveren, en de herfst blijft dan zonder vruchten. Zoo is het ook, wanneer de jeugd zonder goede indruksels voorbijgaat, dan zal de mannelijke ouderdom verachtelijk en de ouderdom ellendig zijn, en, zoo als van Alphen zegt:

Hij, die zijn tijd
Onnut verslijt,
Zijn frissche krachten
Der zonde geeft,
Moet afgeleefd
Verdriet verwachten.

SPREUKEN.

De jeugd zal men leeren;
De ouders zal men eeren;
De wijzen zal men vragen;
De dwazen zal men dragen.

Goed verloren, niets verloren;
Moed verloren, iets verloren;
Eer verloren, veel verloren;
Ziel verloren, al verloren.

Mag 't pad der deugd niet effen gaan,
Het laat u voor geen afgrond staan.

Doe niets hetgeen geen *waarom* heeft,
Opdat gij voor geen *daarom* beeft.

Niet altijd helpt een goede raad,
Maar altijd troost een goede daad.

Noem alles schoon 't geen 't oog verlangt,
Indien uw oog aan 't goede hangt.

Wat lacht de dag ons vriendlijk aan
Waarop men heeft veel goeds gedaan!

De Beurs te St. Petersburg.

Onder de talrijke merkwaardigheden van *Ruslands* hoofdstad, *St. Petersburg*, zijn er verscheidene, welke eene nadere kennis volkomen waardig zijn. Even als in onze hoofdstad *Amsterdam*, zijn de meeste huizen op paalwerk gebouwd: in de oudste gedeelten der stad treft men nog vele houten woningen aan, doch alle nieuwere huizen en gebouwen zijn van steenen gebouwd, en de voorgevels meestal met eene heldere, gele verw bestreken.

Het *winterpaleis* der Keizerlijke familie munt boven alle gebouwen van *Petersburg* uit. Hetzelve heeft een *front* van 721 voet in de lengte. Met dit ongemeen indrukmakende gebouw zijn twee kleinere paleizen, de groote en kleine *Hermitage* van Katharina II

verbonden, die door pracht en eene kostbare kunstverzameling de aandacht trekken van elken vreemdeling. Hier bewondert men de meesterstukken aller schilderscholen, en andere kostbare kunstvoortbrengsels. Wanneer men te *Petersburg* den zoogenoemden Admiraliteits-toren beklimt, dan heeft men van daar een schoon gezigt over de stad, dat zoo als men opgeeft, nergens in het noorden van *Europa* zoodanig wordt aangetroffen; vooral verrukken de ongewone hoeveelheid van prachtige zuilen, die ter ondersteuning strekken van de menigte van openbare gebouwen: men heeft deswege *Petersburg* ook wel de *Zuilenstad* genoemd.

Opmerkenswaardig is vooral de nieuwe *Beurs* dezer stad, waarvan wij u hier tevens eene afbeelding geven. Dezelve werd in het jaar 1811 door

den Franschen bouwkundige Tonon voltooid, doch eerst in 1816 geopend. Deze beurs verheft zich met haren zuilengang van 44 zuilen onmiddelijk over de rivier de *Newa*, waaraan de stad gelegen is. Door eene kaai van graniet wordt de halfronde plaats voor hare zuilenrij ingesloten. Twee hooge zuilen, met scheepssnebben rijk versierd, verheffen zich aan weerszijden. Het inwendige gedeelte van dit prachtige gebouw bestaat slechts uit eene enkele zaal of ruimte, die 126 voet lang en 66 breed is. Hier verzamelen zich de handeldrijvende vreemdelingen en inwoners der stad, ten drie ure van elken dag, en op de zoo even vermelde plaats voor de beurs, welke plaats 900 voet in de lengte en 750 in de breedte beslaat, wordt 's jaarlijks de groote voorjaars-markt gehouden, werwaarts men zich na eenen vijfmaandelijkschen stilstand der scheepvaart, uit geheel *Rusland* begeeft. Dan herleeft, als het ware, de handel door het geheele rijk.

Gezigt binnen Naarden.

Deze stad of liever vesting, ligt in het *Gooiland*, vier uren van *Amsterdam* en twee van *Muiden*. Zij is aan drie zijden omringd door hooge heilanden, die op vele plaatsen met zwaar geboomte zijn beplant, tot de groote buitengoederen behoorende, welke zich tot digt onder de wallen der stad uitstrekken. Het gezigt op die buitengoederen en boschjes wordt aangenaam afgewisseld door de akkers, met boekweit en rogge bezaaid, die de heuvelen van het *Gooiland* bedekken, en waarvan de roodachtig witte of ligtgroene tinten, des zomers, tegen het zwart der heidevelden bevallig af-

steken. Aan de westzijde der stad strekken zich lage weilanden uit, waarop schaars een groepje boomen nabij eene boeren-woning het eentoonig verschiet breekt. Niet verre van *Naarden* stroomt de *Zuiderzee*, die reeds eene vroegere stad van dien naam, welke in de tiende eeuw was gebouwd, verzwolgen heeft. Het tegenwoordige *Naarden* is, blijkens een handvest van Hertog Willem van Beijeren, omstreeks het jaar 1350 gebouwd. Het bezat in oude tijden onderscheidene voorregten, en bloeide onder anderen ook door lakenweverijen, die echter thans geheel vervallen zijn. In onze vaderlandsche geschiedenis is deze stad vooral ook door hare geledene rampen befaamd. In 1572 werd zij door de *Spanjaarden*, onder Juliaan Romero, op de schandelijkste wijze verwoest en uitgemoord. De stad, die slechts van eene zeer zwakke bezetting was voorzien, had zich aan dien Bevelhebber bij verdrag overgegeven; doch Romero, door den verfoeijelijksten moordlust bezield, deed hare burgers in de *Gasthuis-Kerk* bijeenkomen, onder het voorwendsel, dat zij daar den eed van trouw aan den Koning van *Spanje* zouden hernieuwen, en liet vervolgens deze weerlooze mannen door zijne soldaten neerschieten, en de geheele stad in brand steken. De groote geschiedschrijver Hooft heeft dit gruweltooneel met ijzingwekkende verwen beschreven. Honderd jaren later werd *Naarden* door de *Franschen* vermeesterd, doch reeds in 1673 door Willem III hernomen. Een gedenkteeken van wit marmer in de Hervormde Kerk der stad, herinnert deze gebeurtenis. Dezelfde Willem III deed *Naarden* aanmerkelijk versterken, en gebruikte daartoe onzen grooten *Nederlandschen* vestingbouwkundige Coehoorn. Later zijn de vestingwerken der stad nog uitgebreid. De stad is te sterker, omdat de toegangen daartoe gedeeltelijk onder water kunnen worden gezet; doch daaraan was dan ook de voor haar zoo rampzalige omstandigheid te danken, dat zij op het einde van 1813 en in het begin van 1814, toen bijna geheel *Nederland* reeds het juk der *Franschen* had afgeworpen, nog altijd eene sterke *Fransche* bezetting inhad. Tot in April 1814 werd *Naarden* door eene vrij talrijke krijgsmagt, meestal uit *Amsterdamsche* gewapende burgers bestaande, geblokkeerd of ingesloten gehouden, maar op het laatst gebombardeerd. Zeer veel leden de inwoners onder dit langdurige beleg; maar de belegeraars, ofschoon meerendeels eerst sedert kort tot de krijgsdienst geroepen en oude, geharde soldaten tegen zich over hebbende, verwierven daarbij grooten roem. Niet slechts sloegen zij gedurig de uitvallen der belegerden dapper af, maar, bij eene vrij ernstige ontmoeting op de heide, toonden de *Amsterdammers*, onder aanvoering van Rozeboom, Wolf en anderen, hoe zij van ijver voor den roem van het pas herboren vaderland blaakten. De Koning schonk dan ook aan de belegeraars van *Naarden* de vrijheid tot het dragen van een eereteeken, hetgeen nog op dezen dag de borst van sommigen versiert.

Nog zijn alle de sporen van hetgeen *Naarden* in 1814 geleden heeft, niet geheel verdwenen. De stad, heeft thans omstreeks 2000 inwoners.

De Leerscholen voor Blinden.

Het is een vreesselijk ongeluk, blind te zijn! Voor hem, die van het edelste onzer zintuigen, het gezigt, beroofd is, is de geheele schepping een gesloten boek. Hij waart rond in een altijddurenden nacht, is vreemd aan het genot, hetwelk het aanschouwen van bevallige of verhevene natuurtooneelen verschaft, en is buiten staat, om zijne kennis van goddelijke en menschelijke dingen door eigene oefening te vermeerderen. De

blinde is daarenboven de hulpeloosste aller menschen. Geen voetstap kan hij doen, geene bete broods aan den mond brengen, zonder de hulp van anderen. Het is waar, men heeft groote mannen gehad, zoo als Homerus, Milton en Délille, die, ofschoon van het gezigt beroofd, de wereld over de vruchten van hunnen geest verstomd deden staan, en wij bezitten thans nog in de blinde Petronella Moens eene zeer beminnelijke schrijfster; maar zij allen waren, of in lateren leeftijd blind geworden, of bezaten liefderijke bloedverwanten en vrienden, die hen door de teederste zorg hun gemis minder gevoelig maakten en zooveel dit mogelijk is, vergoedden. Daarentegen huivert het wel gestemde gemoed, bij het denken aan het lot van zoo menigen blindgeborene, die geene ouders of vrienden bezit, om voor hem te zorgen; die, ten gevolge van het gemis zijner oogen, zich voor geen beroep of handwerk heeft kunnen bekwamen, en aan wien dus, ter voorziening in zijn levensonderhoud, naauwelijks een ander hulpmiddel overschiet, dan het rampzaligste van allen, het bedelen! Hoogst menschlievend en loffelijk was derhalve het denkbeeld, om leerscholen op te rigten, waarin bij uitsluiting blinden onderwezen en bekwaam gemaakt worden, om in hun levens-onderhoud te voorzien.

Het eerste Blinden-Instituut van dezen aard, werd door eenen edelen menschenvriend, Hauy genaamd, in 1784 te *Parijs* geopend. De stichting voor doofstommen in die hoofdstad, welke aan den beroemden Abt de l'Epée haar bestaan te danken had, gaf de eerste aanleiding tot het oprigten van dit Instituut, hetwelk sedert in verscheidene andere landen navolging heeft gevonden. Ons vaderland, dat nooit achter bleef, als het de verzachting van menschelijke ellende gold, bezit sedert 1808 te *Amsterdam* een Blinden-Instituut, hetwelk door eene vrijmetselaars-loge aldaar werd gesticht, en uit de vrijwillige bijdragen der leden van dat Genootschap onderhouden wordt. Twintig of dertig blinden vinden aldaar huisvesting en onderwijs, en worden, zoo ver hunne verstandelijke vermogens dit toelaten, tot het uitoefenen van het een of ander bedrijf bekwaam gemaakt.

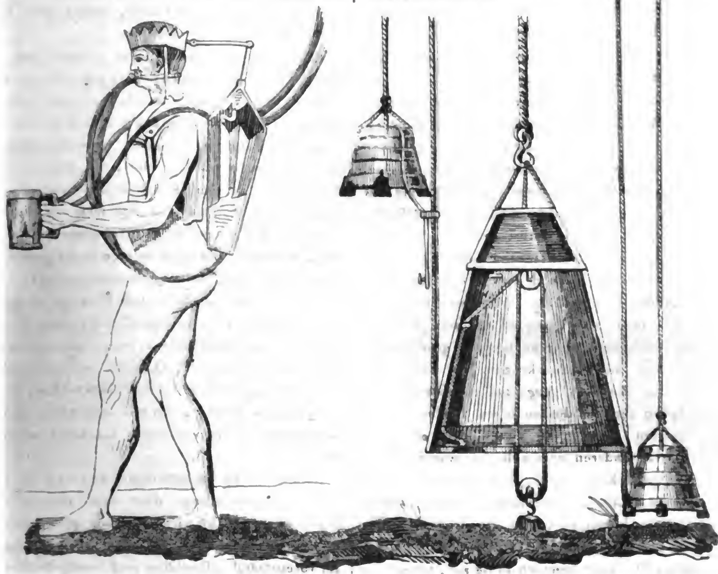
Maar, vraagt men welligt, wat kan men aan een blindgeborene leeren? Oneindig meer, dan hij vermoedt, die niet weet, dat bij den blinde alle de overige zintuigen, en vooral ook het gevoel, en meer bepaald het tastvermogen, oneindig scherper en juister zijn of worden, dan bij ons, die het genot van ons gezigt hebben. Men heeft blinden, die door veelvuldige oefening het zoo ver hebben weten te brengen, van op het gevoel of soms ook door den reuk, sommige kleuren te herkennen. Bij het Blinden-Instituut te *Amsterdam*, even als op soortgelijke inrigtingen elders, ontvangen de kweekelingen een geregeld onderwijs in het lezen, schrijven, rekenen, de aardrijkskunde en de muzijk. Voor het lezen gebruikt men afzonderlijk daarvoor vervaardigde boekjes, waarvan de bladzijden aan de keerzijde met scherpe, groote letters zijn bedrukt, zoodat de woorden zich aan den regterkant, voor daarop geoefende vingers, voelbaar vertoonen. Natuurlijk kan men dus aan de blinden slechts een beperkt aantal boeken in handen geven, maar vermits zij veel mindere gemeenschap met de buitenwereld hebben, dan wij, drukt zich al wat zij lezen, diep in hun geheugen. Het schrijven geschiedt mede op het gevoel, doch opdat de regels niet door elkander zouden loopen, gebruiken de blinden schrijf-lessenaars, waarop, op eene regelmatige wijze, draden zijn gespannen. Voor het rekenen bedienen zij zich van metalen cijfers, en van rekenborden, waarin deze cijfers gestoken kunnen worden; voor de aardrijkskunde

van kaarten, waarop de zeeën, grenzen, rivieren, steden, enz. op eene tastbare wijze zijn aangewezen. In geene kunst brengen de blinden het gewoonlijk verder, dan in de muzijk. Bij die kunst is, zoodra men slechts de eerste beginselen te boven is, het gehoor de hoofdzaak, en men vindt dan ook, in ons vaderland en elders, blinde toonkunstenaars, die het tot eene verwonderlijke hoogte in hunne kunst hebben gebragt. De zwarigheid, dat een blinde geene muzijknoten lezen kan, wordt in de Blinden-Instituten weggenomen, doordien men aldaar borden heeft, waarop de noten

op eene tastbare wijze zijn gezet. De blinde jongeling, die op het hierbij gevoegde plaatje, op de *piano-forte* spelende, is afgebeeld, gebruikt zulk een muzijkbord. De overige op dat plaatje afgebeelde knapen zijn insgelijks leerlingen van een Blinden-Instituut. Een hunner zit met die gespannen aandacht en aan wezenloosheid grenzende afgetrokkenheid, welke men alleen bij blinden opmerkt, naar zijnen meester te luisteren. Behalve het wetenschappelijk onderrigt, dat men de blinden geeft, leert men ook in de Instituten hen eenig voor hen voegend handwerk of bedrijf. De kleine kinderen en meisjes ontvangen te *Amsterdam* onderwijs in het breijen, knoopen, weven van beurzen enz.; de oudere jongens in het mandenmaken, stoelenmatten, draadvlechten, zijdewinden en let-

terzetten. Men heeft blinden, die al wat men hen voorzegt, met onbegrijpelijke vlugheid en juistheid in drukletters zetten. — Hoe schoon en menschlievend overigens deze leerscholen ook zijn, heeft toch het rondwandelen onder zoo vele, niet zelden afzigtelijke, blinden iets zeer sombers; dit pijnlijk gevoel wordt echter minder, als men met sommige blinden spreekt, en hunne gematigde vrolijkheid en onderwerping aan den wil des Almagtigen opmerkt.

De Duikers-Klok.

De uitvinding van de Duikers-klok is gegrond op de waarneming, dat ook zelfs de *lucht*, hoe fijn die vloeistof, welke ons omringt, wezen moge, eenen aanmerkelijken weêrstand biedt. Zij vervult alles, wat wij gewoon zijn, ledig te noemen, en belet, dat andere ligchamen dezelfde plaats innemen, wanneer er voor haar geenen uitweg is. Zoo belet bij v. de lucht het indringen of volloopen van water in eene ledige flesch, die wij omgekeerd in het water houden. Neemt men een droog glas, op

welks bodem men een stukje papier heeft gelegd, dan zal de lucht beletten, dat dit stukje papier nat wordt, als men dit glas omgekeerd in eenen emmer of pot met water houdt. De lucht, die in het glas aanwezig is, en geenen uitweg vindt, belet namelijk, door hare weerstandbieding, dat het water in het glas tot aan den bodem opklimt.

Reeds vroeg heeft men van die weerstandbieding der lucht weten gebruik te maken, om zich zonder gevaar onder het water te begeven. Ten tijde van Aristoteles schijnt reeds de *Duikers-klok* bekend te zijn geweest; althans hij geeft van een dergelijk werktuig, zoodanig eene beschrijving, dat men daarbij onwillekeurig aan zulk eene *klok* of stolp denkt. Ook de inwoners der *Ukraine* bezigden, in de XVI eeuw, eenen soortgelijken toestel, om zich onder water te begeven, ten einde zich te onttrekken aan de vervolgingen der galeijen van den Grooten Heer. Doch eerst in lateren tijd heeft men deze toestellen tot eene aanmerkelijke volkomenheid gebragt en er groote voordeelen door weten te verkrijgen. Er werden namelijk in *Zweden*, *Engeland* en elders Maatschappijen voor het duiken tot stand gebragt. Deze bezaten eene groote zware stolp of klok, waarin van onderen eenige balken waren vastgemaakt, geschikt voor twee, drie of meer menschen om er op te zitten. Deze mannen waren voorzien van ijzeren haken en touwen; men liet hen aldus met de klok, die aan eenen ketting of een touw was vastgemaakt, naar beneden in de zee, tot op den bodem derzelve, alwaar deze menschen dan hunne haken, touwen en kettingen vastmaakten aan de goederen van vergane schepen, welke op die wijze naar boven gehaald en gered werden. Ofschoon nu deze klokken of stolpen van boven geheel gesloten en van onder geheel open waren en tot eene aanmerkelijke diepte in het water nederdaalden, zoo klom het water daarin evenmin op, als het dit doet in een omgekeerd glas, uit hoofde van de sterke weerstandbieding der lucht.

Gelijk alle nuttige uitvindingen zich allengs meer en meer verspreiden, zoo is het ook gegaan met de aanwending der Duikers-klok, welke men thans in de meeste rijken aantreft.

Bij het bouwen van bruggen, heeft men van die klokken dikwijls een gelukkig gebruik gemaakt, en bijna in elke groote *Fransche* zeehaven treft men die thans aan. Te *Cherbourg* bediende men zich van dezelve tot onderzoeking en voltooijing der onderste wanden van het dok, dat men voor de linieschepen uit de rotsen heeft uitgehouwen. Met behulp der Duikers-klok kon men op den bodem van het water, bijna even gemakkelijk zijn werk verrigten, als dit in de vrije lucht geschiedt: men boort rotsen, doet mijnen springen enz.

Voor korten tijd werd op de kust van *Brazilie*, het Engelsche fregat-schip *Thetis*, door stormen beloopen en verbrijzeld: er bevonden zich eenige millioenen piasters in. Om dien schat te redden, nam men de toevlugt tot de Duikers-klok, en het gelukte door dezelve, om een aanzienlijk gedeelte daarvan, zelfs van onder het zand weder op te halen.

Aanmerkelijke verbeteringen zijn aan de Duikers-klok aangebragt door den Engelschman Spalding, welke zich daardoor eenen welverdienden en onvergankelijken roem verworven heeft. De vorenstaande afbeelding geeft eenig denkbeeld van de wijze, waarop zijne klok is ingerigt. Naast de eigenlijke klok bevinden zich twee bewaarbakken, waaruit de duikers zich van versche lucht kunnen voorzien, terwijl zij dan de bedorvene lucht boven weder uitlaten. Ook kan men dit werktuig naar welgevallen doen rijzen of dalen.

Te gelijk met de afbeelding der klok leveren wij

die van den toestel, dien de *Franschman* Diebe-rij heeft uitgevonden, om, zonder behulp eener klok, onder water te duiken, door middel van buizen versche lucht te erlangen en zich zonder moeite in het water te bewegen. Gij ziet, dat deze duiker zelfs van een lantaarntje is voorzien, ten einde daar beneden eenig licht te hebben.

Met de *Duikers-klokken* staat in verband de uitvinding van zoodanige scheeps-vaartuigen, waarmede men *onder* het water kan varen. Kornelis Drebbel, van *Alkmaar*, was uitvinder en vervaardiger van een zoodanig wonderschip, dat hij den Koning van *Engeland* Jacobus I ten geschenke gaf, uit dankbaarheid wegens zijne bevrijding uit de gevangenis te *Praag*, welke bevrijding hij ook voornamelijk aan dien *Engelschen* Koning te danken had. Men voer met dit schip op de *Theems*, van *Westmunster* tot *Greenwich*, zijnde een afstand van $2^1/_2$ uur. Men kon het zelfs zes en meer uren lang met dit vaartuig onder water uithouden, en in later tijd door de bereiding van zeker vocht, tot ververschiug der lucht, mede door Drebbel bedacht, nog eenen geruimen tijd langer. Deze proefneming had plaats ten aanzien van vele aanzienlijke personen, in of voor het jaar 1620. Het vaartuig voerde twaalf roeijers, benevens andere personen, en men kon in hetzelve een boek zonder kaarslicht lezen. Nog lange jaren daarna is dit vaartuig op de *Theems* te zien geweest. Derham leverde daarvan eene beschrijving.

Latere natuur- en werktuigkundigen hebben ook deze vaartuigen trachten te verbeteren: onder dezen behooren genoemd te worden de Franschman Marsenne, (1634). En in latere dagen (1801), vervaardigde een *Amerikaan* Fulton weder een dergelijk vaartuig, waarmede hij gelukkige proeven nam; hoewel Napoleon hem, doch ten onregte, voor eenen *kwakzalver* verklaarde. Na Fulton's dood (1815) werden de proeven met een vaartuig onder water, door den Engelschen kapitein Johnson herhaald en met goeden uitslag bekroond; terwijl ook de Fransche kapitein Montgéry in onzen tijd zich met een dergelijk vaartuig bezig houdt.

Stuttgard.

Dat het koningrijk *Wurtemberg* tusschen *Beyeren* en het groothertogdom *Baden* gelegen is, en door die beide rijken van alle kanten begrensd wordt, zal wel niemand mijner lezers onbekend zijn.

De hoofdstad van dat rijk is *Stuttgard*, niet verre van de rivier de *Neckar*, in den *Zwabischen* kreits gelegen, te midden eener bekoorlijke en vruchtbare vlakte, tusschen tuinen en wijnbergen.

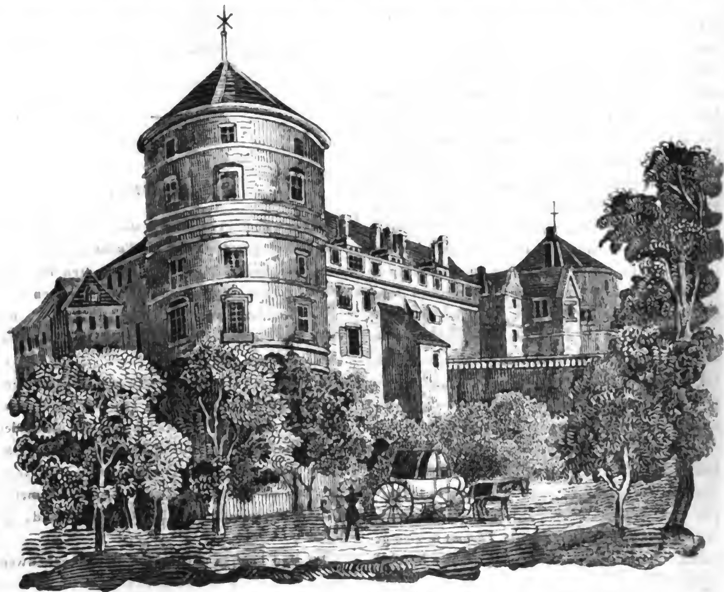
De stad op zich zelve is niet zeer groot, maar met de *Eslinger* voorstad en die aan de andere zijde, bevat zij ten minste 36,000 inwoners. Deze beide voorsteden zijn in 1448 door het landvolk, dat in den strijd van Graaf Hendrik met de *Ulmers* derwaarts de vlugt genomen had, gebouwd.

De stad heeft verscheidene fraaije gebouwen, eene bibliotheek en openbare scholen, welke haar belangrijk maken. De geleerde Schuckart heeft er zich verdienstelijk gemaakt, door aldaar het kunst-kabinet in orde te brengen, zoo dat het na dat van *Dresden* voor een der netste en volledigste is gehouden geworden.

De oude huizen, van hout gebouwd, verdwijnen er van tijd tot tijd, en men ziet daarvoor fraaije

gebouwen van steen in de plaats optrekken, die door derzelver pracht en schoone nieuwere bouworde, tot sieraad der stad verstrekken, en haar, als het ware, een verjongd en nieuw aanzien geven.

Aan de zijde van *Canstadt* heeft deze stad een slot, gedeeltelijk door eene gracht omringd, en met schoone vertrekken voorzien. Het binnenste gedeelte daarvan is reeds in 1451 door graaf Ul-

rich gebouwd; doch het buitenste gedeelte door den hertog Christoffel daarbij gevoegd. In vroegeren tijd verstrekte dit slot tot woonplaats der Hertogen; thans houdt de regerende Vorst van *Wurtemberg*, koning Willem I, daarop zijn verblijf. Hoezeer ook van eene oude bouworde, is hetzelve wegens zijne pracht merkwaardig, onder den naam van het oude *Koningshof* bekend, en waardig, dat wij, zoo als geschiedt, voor u eene afbeelding daarvan hier bijvoegen.

De Leidschendam.

Wanneer men van *Leiden*, *of* naar het vorstelijk *'s Gravenhage*, *of* naar het stille *Delft* reist, en bij dit togtje, naar oud-Hollandsche gewoonte, van de trekschuit gebruik maakt, ontmoet men, omstreeks te halver weg, dit fraaije dorp; van welks uiterlijk aanzien het bijgevoegde plaatje een goed denkbeeld geeft. Het ontleent zijnen naam van den *Dam'*, die hier reeds in overoude tijden in het naar *Leiden* loopende vaarwater gelegd is. Diezelfde dam maakt de grensscheiding uit tusschen het watergebied van *Rhijnland* en dat van *Delfland*; zoodat als de beide sluisjes, die zich aan den *Leidschendam* bevinden, geopend worden, het overtollige water uit het eere Heem-

raadschap zich in het andere ontlast. Het genoemde dorp heeft een te aangenamer voorkomen, omdat het langs eene vrij wijde waterkom is gebouwd, waaraan ook de Kerk der Hervormden zich verheft, die, in sierlijkheid van bouworde, boven de gewone dorps-kerken uitmunt. Die kerk prijkt met een fraai koepeldak, dat men, reeds op vrij grooten afstand van den *Leidschendam*, boven het geboomte ziet uitsteken. Waarschijnlijk heeft men bij het stichten dezer kerk, de bouworde der fraaije *Mare-kerk* van het naburige *Leiden* op eene kleinere schaal willen navolgen. Voorheen moesten de reizigers op dit punt van jaag- of trekschuit verwisselen. Tegenwoordig echter varen die schuiten door de sluisjes heen; doch geen der reizigers verzuimt daarom, van aan den *Leidschendam* voor eenige oogenblikken aan wal te stappen, en zich daar te ververschen. De gestadige doortogt van reizigers maakt het verblijf in dit dorp dan ook vrij aangenaam, en verschaft aan verscheidene van deszelfs bewoners een goed bestaan. Overigens vindt men hier houtzaagmolens, en op eenigen afstand van het dorp, turfveenderijen. In de laatste jaren heeft men hier ook eene fraaije Roomsch-Katholijke Kerk gebouwd. Voor zoo veel het burgerlijk beheer betreft, maakt de *Leidschendam* geene afzonderlijke gemeente uit; maar behoort de noordzijde van dit dorp onder *Veur*, dat 800, en de zuidzijde onder *Stompwijk*, dat 1900 inwoners telt. Zet men van den *Leidschendam* de reis naar *Leiden* of *Delft* langs de trekvaart voort, dan bevindt men zich al spoedig te midden van allerlei kleine buitengoederen, die de vaart omzoomen en eene bevallige verscheidenheid van gezigten opleveren.

Het Onweder.

Het was op eenen zomerdag, dat een vader tot zijnen zoon sprak: Ga met mij in den tuin, lieve Adolf; wij zullen zien of de hitte onze bloemen niet benadeelt. — En de kleine Adolf nam vrolijk de hand zijns vaders, en volgde hem. Maar toen zij in den tuin kwamen, verdween de vreugde uit het gelaat des knaaps, en hij riep weemoedig uit: Ach! Vader, zie eens hoe de bloemen door de hitte verwelkt zijn, hoe treurig zij hare hoofden laten hangen, en hoe alles haren spoedigen dood aankondigt! —

Intusschen pakten zich zwarte wolken aan den gezigteinder op een; bliksem-stralen doorkruisten de lucht, en de donder rolde in de verte. De Vader zeide vergenoegd tot zijnen zoon: ik hoop van dit onweder grooten zegen voor het land. — Het onweder nu, ontlastte zich weldra in eenen sterken regen, welke de planten wel verkwikte, doch haar tevens op den grond neder drukte. Eindelijk hield de regen op; de wolken verdeelden zich langzamerhand, en de zon zag vriendelijk van den hemel neder. Toen hieven zich de planten geheel en al weder op, de zon verwarmde haar weder, de regendroppels vloeiden weg en de bloemen stonden nu daar, heerlijk, schooner bloeijend dan te voren; en de knaap gevoelde het innigste genoegen daarover, want hij was onschuldig en vond in de natuur zijne grootste vreugde. Nu drukte de Vader hem aan het hart en sprak geroerd tot hem: O mijn zoon, moge dit beeld uw leven gelijken! Gij zult, even als alle menschen, veel lijden in deze wereld; harde verliezen zullen u nederdrukken, zware beproevingen zult gij verdragen moeten! O moogt gij dan niet vertwijfelen, moge zich dan uwe stomme smart, ook over het bitterst gemis, in weemoedige

ranen ontlasten, en mogen zij u dan verkwikken, gelijk de regen de verwelkte bloemen des velds verkwikt! Moge dan uw oog tot den Vader des Hemels opzien, moge alsdan de godsdienst hare stralen vriendelijk en vertroostend op u neder zenden, en de wolken van uwen kommer doorbreken, even als thans de zon de onweerswolken van elkander scheidt en de planten der aarde opbeurt! — O mijn zoon, wees altijd deugdzaam, denk aan het leven aan gene zijde des grafs, en gij zult alle ongeluk verdragen, en eeuwig gelukkig zijn! — Toen sloot de knaap zich aan de borst des geliefden Vaders, en beloofde in zijn hart, liefde en vertrouwen aan den eeuwigen Vader der liefde.

De Kruidnagel.

Het is mijnen jeugdigen lezers niet onbekend dat *Amboina*, onder de *Molukische* eilanden, een onzer oudste *Nederlandsche* bezittingen in de *Oost-Indie* uitmaakt. Hetzelve is bedekt met hooge bergen, digte bosschen, sierlijke velden en vermakelijke wandelingen. Het wordt doorstroomd door onderscheidene schoone rivieren, en is in twee groote deelen *Hitoe* en *Leitimor* gescheiden.

Hoewel de grond van dit eiland dorstig en droog is, zoo is dezelve echter vruchtbaar, en geschikt om er bijna alles te telen, wat in de heete luchtstreek eigenaardig te huis behoort. Er groeijen daar oranje-appelen, limoenen, suikerriet, kokosnoten en andere vruchten, benevens *kruidnagelen*, die wij u hier nader zullen leeren kennen.

Onze afbeelding stelt u dezelve voor. De kruidnagel is de vrucht van eenen boom, die glad van stam, niet dik van bast is, en in grootte met onzen peren-boom overeenkomt; ook de bladen van den kruidnagelboom hebben vele gelijkenis naar die des perenbooms, doch zijn doorgaans grooter, glad, hard en geurig.

De vruchten, welke de eigenlijke kruidnagelen zijn, groeijen, zoo als gij op de afbeelding ziet voorgesteld, aan het einde van fijne takjes bij trosjes, en in een vruchtbaar nageljaar zoo digt bij elkander, dat men zelfs de bladeren van den boom niet zien kan. De bloem of bloesem is wit. De nagels zelven zijn eerst bleek groen, doch worden, naarmate zij rijpen, geel en dan roodachtig.

Wanneer zij in dezen toestand gekomen zijn en den bloesem afgeworpen hebben, moeten zij geoogst worden, hetwelk gemeenlijk plaats heeft in de maanden *October* en *November*. In dezen toestand hebben zij echter nog niet den vollen wasdom verkregen, als wanneer zij wel geschikt zijn om dezelve te zaaijen, maar niet ten gebruike. Voor dat men tot den oogst overgaat, wordt de grond onder de boomen kaal gewijd, en een laken van lijnwaad op denzelven uitgespreid, dan plukt men van den boom, zoo veel als men van de vrucht bereiken kan: de overige nagelen worden er met stokken afgeslagen.

De nagelen, aldus geplukt of afgeslagen zijnde, worden gedroogd: dit geschiedt op verschillende wijzen, eenige namelijk doopen ze eerst in het zoete- of het zee-water, en laten ze daarna droogen, op bamboes-ramen; sommigen over den rook van het vuur, anderen leggen ze in de zon te droogen. Wanneer nu de nagelen wel gedroogd zijn, zijn zij zeer dorstig van aard; weshalve men ze nog wel eerst in het water in eene tobbe zet, dat er door opgetrokken of ingezogen wordt, om het gewigt daarvan te vermeerderen.

Niet alle jaren leveren de nagelboomen even veel vrucht; doch om de drie of vier jaren rekent men

een rijken oogst te winnen. Ook moeten de boomen gewoonlijk eerst negen jaren oud zijn, om te dragen. In vroegere eeuwen bezat onze O. I. Handelmaatschappij, of zoo als men die noemde de O. I. Compagnie, een uitsluitend regt op den kruidnagel-handel op *Amboina*, welke haar ongemeene winsten heeft opgeleverd; terwijl de koningen en aanzienlijken des lands eene zekere schatting daarvan ontvingen.

De wilde Runderen- en Beeren-jagt in Polen.

De jagt op wild rundvee en beeren maakt in *Polen* een belangrijk bedrijf uit van eene menigte menschen. De eerste, op wilde Runderen, welke goed vleesch opleveren, worden veelal te paard zittende, gevangen. Dit geschiedt namelijk op de navolgende wijze: Een groot aantal boeren, te paard gezeten, omringt de Runderen. Een uit hun midden begeeft zich alsdan naar het bosch en schiet het dier; dat men ingesloten heeft, met eene pijl. Zoodra het de pijl gevoelt, komt het op hem af, welke geschoten heeft: een ander echter, die inmiddels zijn boog spant, treft hem ten tweedemale, van achteren, waarop het dier met een nieuw gebulk

en in volle woede op dezen los gaat. Intusschen wordt het weder van eenen anderen kant getroffen, waarheen het zich alsdan op nieuw in woede heen snelt, tot dat het eindelijk, op deze wijze, zoo vele pijlen ontvangen heeft, dat het beest afgemat op den grond neder stort.

Ook nog op eene andere wijze vangt men het wilde rundvee. Men sluit hetzelve namelijk binnen eene menigte van omgehouwen boomen; waarna men voornamelijk eene plaats versterkt voor den aanvaller. Dan verdeelen zich de jagers op onderscheidene standplaatsen en drijven het wild, door geschreeuw of door honden, in het midden der afgezette plaats, als wanneer een of meer hunner er eene pijl op afschiet. Het dier, hierdoor woedend geworden, loopt naar de plaats, van waar het schot kwam, maar wordt door de omvergeworpene boomen gestuit. Terwijl het nu zijn best doet om door deze afscheiding heen te breken, heeft de jager gemeenlijk tijds genoeg om het beest eene doodelijke wonde met zijne pijlen toe te brengen. Gebeurt het echter, dat het woedende dier door deze verschansing heen breekt, dan komt de jager in levensgevaar: om hetzelve af te weren en om het gewonde en woedende dier dan te verschrikken, houdt hij een rood laken voor zich, waarna het op een' ander' jager toeloopt, die zich van hetzelfde kunstje bedient, terwijl de eerste weder zijn' pijl afschiet. Dit wordt zoo lang herhaald, totdat het dier in den dood loopt. Dat zoodanige jagtpartijen met levens gevaar verbonden zijn, bevroedt reeds elk onzer lezers: niet minder gevaarlijk is de *beeren-jagt*, waarvan wij eene afbeelding hier bijvoegen, en de beschrijving laten volgen:

Men vangt de beeren namelijk, zoo als gij voorgesteld ziet, met netten; zelfs die van de grootste soort worden daarin gevangen.

Deze netten worden aan een paar boomen zeer zorgvuldig vastgemaakt, en men wacht dan de komst van den beer af, die er ligtelijk in loopt, omdat de netten ver open staan. Bevindt zich nu een dier gevaarlijke dieren in zoodanig net, dat zoo als men ligtelijk begrijpen kan, zeer sterk is, dan verwart het zich daarin steeds meer, naar gelang het meer pogingen aanwendt, om weder los te komen, en juist dit is het gunstige oogenblik, dat de jager afwacht, om het dier in zijne magt te krijgen.

Eenige jagers met pijlen, strikken en sterke teenen gewapend snellen dan ijlings op het verwarde dier toe, binden hem met die houten teenen, muil en pooten, en daarna met sterke strikken zoodanig vast, dat het gevangene dier zich zelfs niet verroeren kan. Dit geschiedt met zoo vele vlugheid en kunst, dat zij de strikken ook weder in een oogenblik kunnen los krijgen, wanneer dit noodig wordt geacht.

Het gevangene dier, thans buiten staat om zich te kunnen verdedigen, moet zich in zijn lot schikken. Men rolt hem in een groot en sterk houten hok, waarmede men het vervoeren kan, en waarin men het zoo lang laat leven, als men mogt verkiezen.

Willem III.

Deze Vorst, die gedurende zijn werkzaam leven op het lot van zijn vaderland, ja op dat van geheel *Europa*, eenen beslissenden invloed heeft uitgeoefend, en wien, in weerwil van zijne gebreken, de onpartijdige geschiedenis reeds voor lang in de rij der waarlijk groote mannen heeft opgenomen, werd den 14den November 1650, acht dagen na den dood zijns vaders, den stadhouder Willem II, te *'s Gravenhage* geboren. In zijne jeugd bestond er voor hem weinig uitzigt van tot de hooge waardigheden, die zijn vader in het *Nederlandsche* Gemeenebest bekleed had, te zullen opklimmen. De doldriftige onderneming van Willem II tegen *Amsterdam*, had daar en elders vele aanzienlijken van het Huis van *Oranje* vervreemd. Het gevoelen, dat het Gemeenebest zeer goed zonder eenen Stadhouder kon bestaan, had ingang gevonden, en onder den invloed van den beroemden Raadpensionaris Johan de Witt, had de provincie *Holland* zelfs verbindtenissen aangegaan, die den jeugdigen Willem voor altijd van het Stadhouderschap aldaar schenen uit te sluiten. Hij genoot intusschen eene zeer zorgvuldige opvoeding, en zelfs zijn staatkundige tegenstander de Witt zorgde in dit opzigt voor hem, als een vader. De moeijelijkheden van onderscheiden aard, die hij gedurende zijne jeugd ondervond, gaven aan zijn karakter reeds vroeg eene ernstige, ja zelfs sombere plooi; maar zijn verstand ontwikkelde zich uitmuntend, en bij de massa des volks, die de vroeger door het Huis *van Oranje* bewezene diensten niet vergeten kon, werd hij weldra zeer geliefd. Toen dus het *Nederlandsche* Gemeenebest in 1672 te gelijk door de Koningen van *Frankrijk* en *Engeland* en eenige andere verbondene Vorsten, die op den schitterenden bloei van dat kleine land ijverzuchtig waren, aangevallen werd, zag het volk in Willem III deszelfs eenigen redder. Hij werd tot Kapitein-Generaal of Opperbevelhebber van het leger aangesteld, en toonde weldra, dat men niet te veel van hem te verwacht had. De Fransche Koning Lodewijk XIV was met een ontzettend groot leger in *Nederland* gevallen, had *Gelderland*, *Overijssel* en *Utrecht* binnen weinige weken overmand, en was op het punt, om ook in het gewest *Holland* door te dringen. Willem III was met de geringe krijgsmagt, waarover hij beschikken kon, naar dat gewest geweken; maar daar stond hij pal, dekte het land door overstroomingen, en toonde zich bereid, om den laatsten voetbreed gronds dapper te betwisten. Zijn

moed deelde zich mede aan al wat hem omringde, en ofschoon het vaderland nog vele maanden lang in eenen hagchelijken toestand verkeerde, werd het echter door de krijgskundige bekwaamheden en den moed van Willem III, die inmiddels, in weerwil der vroegere besluiten, tot Stadhouder der verschillende gewesten was aangesteld, weldra geheel van eenen dreigenden ondergang gered. De *Franschen*, die reeds van eene verdeeling van het rijke *Holland* gedroomd hadden, moesten met schande aftrekken, en op zee toonde de Ruiter, dat de *Nederlandsche* zeelieden de vereenigde scheepsmagt van *Frankrijk* en *Engeland* niet vreesden. De jaren 1672 en 1673 zouden dan ook misschien de roemrijkste in onze vaderlandsche geschiedenis wezen, indien het eerstgenoemde niet door den afschuwelijken moord der gebroeders de Witt bezoedeld was geworden. Het is eene vlek in het leven van Willem III, dat hij die moordenaars niet deed straffen, en aan den voornaamsten daarvan zelfs een jaargeld toelegde.

Bij zijne eerste optreding op het staatstooneel bestreed Willem III de heerschzuchtige ontwerpen van Lodewijk XIV, die, even als later Napoleon Buonaparte, alle de Staten van westelijk *Europa* tot eene slaafsche onderwerping aan het magtige *Frankrijk* wilde dwingen. Zijn geheele volgende leven was eene voortzetting van dien strijd; hij was de ziel der bondgenootschappen, die achtervolgelijk tegen Lodewijk's heerschzucht werden gesloten, en ofschoon hij niet altijd even gelukkig in zijne ondernemingen was, kan men gerustelijk beweren, dat door zijne volharding *Europa* van het dreigende gevaar, om eene alles verzwelgende wereld-monarchie in haar midden te zien opkomen, gered is geworden. Reeds toen hij nog enkel Stadhouder van de *Nederlandsche* gewesten was, was zijn invloed op de algemeene zaken van ons werelddeel groot geweest; maar die invloed vermeerderde nog, nadat Willem III in 1688 tot Koning van *Groot-Brittannie* en *Ierland* was verheven. Hij was namelijk in 1677, nadat ons vaderland reeds met *Engeland* was bevredigd, met Maria, de oudste dochter van den *Engelschen* Koning Jacobus II, gehuwd. Doch toen deze Vorst de staatsregeling van zijn Rijk omver wilde werpen en aan zijn volk de Roomsch-Katholijke godsdienst wilde opdringen, werd Willem III door de meerderheid der *Engelsche* natie geroepen, om zijnen schoonvader te onttroonen, en zelf, in naam zijner gemalin, over het Britsche Rijk te regeren. Hij stak met eene aanzienlijke vloot uit *Nederland* naar de *Engelsche* kust over, versloeg zijne tegenstanders, en zag zich eerlang in het rustig bezit van den *Britschen* troon. Onder zijne regering werden de regten en vrijheden van het *Britsche* volk voor het eerst op eenen vasten voet geregeld, en *Engeland* heeft het voor een gedeelte aan Willem III te danken, dat aldaar de betrekking tusschen Vorst en volk, sedert anderhalve eeuw, op eene voor het laatstgenoemde zoo gunstige wijze is geregeld. Ofschoon met de *Engelsche* Koningskroon prijkende, bleef Willem III Stadhouder over de *Nederlandsche* gewesten, en handhaafde daar zijn gezag met klem, ja soms zelfs met eene zekere hardheid en onverzettelijkheid. Twee malen, eens te *Nijmegen* in 1678, en eens te *Rijswijk* in 1697, werd onder zijnen invloed eenen ook voor *Nederland* eervollen vrede met *Frankrijk* gesloten; doch daar Lodewijk XIV zijne heerschzuchtige ontwerpen niet wilde laten varen, en ook in *Spanje* zijn overwigt wilde uitoefenen, was Willem III in 1701 genoodzaakt, van op nieuw tegen dezen veroveraar in het strijdperk te treden. Hij beleefde echter het einde niet van den toen ontstanen oorlog, die onder den naam van den *Spaanschen* successie-oorlog bekend is, en waarin de grijze Lodewijk ten

laatste gevoelig vernederd werd. Willem III overleed namelijk op den 18den Maart 1702, aan de gevolgen van eenen val van het paard. Hij liet geene kinderen na, en eerst verscheidene jaren na zijnen dood werd het Stadhouderschap over de *Nederlandsche* gewesten aan Willem IV, die uit eenen anderen tak van het doorluchtige geslacht van *Oranje-Nassau* gesproten was, en grootvader van onzen tegenwoordigen Koning is geweest, opgedragen.

Willem III had een zwak ligchaamsgestel, maar bezat des niettemin eene onvermoeide werkzaamheid, en veel persoonlijke dapperheid in het oorlogsveld; zoo zelfs, dat de Staten-Generaal

hem eenmaal opzettelijk aanmaanden, om zijn dierbaar leven niet zoo zeer te wagen, als hij in den slag van *Seneffe* (1674) gedaan had. Zijn gelaat en voorkomen was deftig en ontzagverwekkend. Hij liet zich zelden tot groote gemeenzaamheid overhalen, en had iets koels en stroefs in zijnen omgang. De deugden van een echt staatsman, stilzwijgendheid en voorzigtigheid, bezat hij in ruime mate; hij paarde daaraan eene standvastigheid, die soms in onverzettelijkheid overging; zijne krijgskundige bekwaamheden worden door niemand meer geloochend, en dat hij zoo hard en ongevoelig niet was, als zijne vijanden wel eens beweerd hebben, bleek daaruit, dat hij in den Graaf Bentinck een boezemvriend bezat, dien hij als zijnen broeder behandelde, en die zulk eene onderscheiding verdiende. Toen Willem III in zijne jeugd aan de kinderziekte ter neer lag, week zijn vriend in *zestien* etmalen niet van zijn bedde!

Adriaan van Ostade.

Welken roem de vreemdelingen ook van tijd tot tijd aan ons Vaderland mogen betwisten, zij kunnen het niet ontkennen, dat dit kleine land, vooral ook in de zestiende en zeventiende eeuw, een groot aantal allergelukkigste beoefenaars der schilderkunst heeft voortgebragt, en dat *Nederland* in dit opzigt misschien alleen slechts voor *Italië* behoeft onder te doen. Zelfs is het, of men de verdiensten der *Nederlandsche* schilders uit het genoemde tijdperk van jaar tot jaar meer op prijs leert stellen. Voor hunne meesterstukken worden ten minste in de verschillende *Europesche* hoofdsteden tegenwoordig nog hoogere prijzen besteed, dan ooit te voren; en in de vreemde kunstgalerijen prijken de schilderijen van *Nederlandsche* meesters, onmiddelijk naast die van eenen Raphaël, Correggio,

Guido Reni en anderen der beroemdste *Italianen*. En waarlijk zij verdienen die onderscheiding! Het moge waar zijn, dat de schilders der *Italiaansche* school over het algemeen beter in het voorstellen van verhevene *idealen* geslaagd zijn, dan die der *Nederlandsche*; doch geen deskundige zal ontkennen, dat in het getrouw nabootsen der natuur tot in de minste bijzonderheden, in juistheid van teekening, in kunstige afwisseling van licht en bruin, en in al wat de behandeling van het penseel betreft, de oude *Nederlandsche* schilders den hoogsten lof verdienen. Telt men daarenboven, gelijk voorheen altijd plagt te geschieden, de schilders der *Vlaamsche* school onder de *Nederlandsche*, dan behoeft men slechts op de meesterstukken van Rubbens en van Dijck te wijzen, om elk te overtuigen, dat ook de *Nederlanders* het verhevene wisten na te streven, voor stoute zamenstellingen vatbaar waren en eenen zeldzamen luister van kleuren aan hunne schilderijen vermogten bij te zetten. Maar al bepaalt men zich uitsluitend tot de *Hollandsche* schilders, hoe veel kracht en onnavolgbare kunst heerscht er dan niet in de tafereelen van Rembrandt en de schutters-maaltijden van van der Helst! Waar had men ooit zeeschilders, als Bakhuizen en van de Velde? welke laatste niet schroomde, om in persoon de groote zeeslagen van het midden der zeventiende eeuw te gaan bijwonen, ten einde deze naderhand met te grootere juistheid op het paneel te kunnen vereeuwigen! Hoe geestig zijn de huisselijke tooneelen van Jan Steen; hoe bevallig, waar en met zonderlingen vlijt bewerkt, die van Gerard Douw! Wie eindelijk, die eenig gevoel voor de schilderkunst heeft, voelt zich niet opgetogen bij het aanschouwen van de paarden en ruiterij-gevechten van Wouwerman, de stieren van Potter, de landschappen van Berchem en Waterloos, en de binnenhuisjes van Ostade! — Aan dezen laatsten schilder willen wij thans meer bepaald eenige regelen wijden, en onze lezers tevens eenigzins nader met zijne meesterstukken bekend maken; overtuigd, zoo als wij zijn, dat geen echt *Nederlander* geheel vreemd behoort te blijven aan de kunstgewrochten, die zijn vaderland tot eere strekken.

Adriaan van Ostade was niet door geboorte een *Nederlander*, maar heeft hier zijne opleiding tot kunstenaar ontvangen, en zijn geheele leven in ons Vaderland doorgebragt; weshalve men hem gerust onder onze schilders tellen kan. Hij zag in het jaar 1610, te *Lubeck* het eerste levenslicht. Reeds vroeg besloot hij, zich geheel aan de schilderkunst toe te wijden; en daar in dien tijd ieder wist, dat men om in die schoone kunst goede vorderingen te maken, in *Holland* ter schole moest gaan, trok hij met zijnen broeder Izaak, in wien mede een aankomend schilder stak, naar dit land heen. De beide broeders waren niet met tijdelijke middelen gezegend; maar zij bezaten lust tot den arbeid, liefde voor de kunst, en moed om alle zwarigheden te trotseren. Die goede hoedanigheden werden weldra, ten minste bij Adriaan, op eene vrij harde proef gesteld. Hij kwam als kweekeling in huis bij Frans Hals, een *Haarlemsch* schilder van meer dan gewone verdiensten, van wien men nog te *Haarlem*, *Delft* en elders schutters-maaltijden vindt, die zoo krachtig en natuurlijk geschilderd zijn, dat men bij het aanschouwen daarvan zich geheel in den ouden tijd verplaatst vindt, en zich naauwelijks verbeelden kan, dat die ronde, vrolijke, manhafte koppen niet leven. Frans Hals was een goedaardig, vrolijk mensch, maar ongelukkig zeer aan den sterken drank overgegeven. Zijne huisvrouw stond als een gierig en hoogst onaangenaam wezen bekend, die voor de kweekelingen van haren man zeer weinig overhad, en hen niet zelden met eene hongeri-

ge maag van tafel liet opstaan. Onze Ostade stoorde zich echter niet veel aan de ontberingen, die hij lijden moest; maar bevlijtigde zich slechts, om van de lessen zijns meesters voordeel te trekken, en zoo doende een goed schilder te worden. Hij kwam tevens, door de deugdzame beginselen, die hij van der jeugd af aankleefde, een groot gevaar te boven, dat hem in het huis zijns meesters bedreigde. Onder diens overige leerlingen waren er namelijk eenigen, zoo als Adriaan Brouwer, die wel een uitstekenden aanleg als schilder bezaten, maar van eene zeer loszinnige denkwijze waren, en niet slechts allerlei dartele streken uitvoerden, maar zich ook aan eene hoogst losbandige levenswijze overgaven. Ostade stootte deze zijne makkers niet door overdrevene gestrengheid van zich af: hij maakte zich integendeel van tijd tot tijd men hen vrolijk; maar hunne uitspattingen keurde hij steeds af, en hij bleef zich door een ingetogen wandel loffelijk onderscheilen. In den verderen loop van zijn leven ondervond hij, dat de deugd reeds hier op aarde haar loon vindt. Terwijl Brouwer, na een zeer avontuurlijk leven te hebben geleid en ten gevolge zijner losbandigheid overal te hebben moeten rondzwerven, eindelijk, in den bloei zijner jaren, een hoogst rampzalig uiteinde vond, werd Ostade een gelukkig huisvader en bleef hij, tot aan zijnen dood toe, een algemeen geacht burger. Ofschoon zulks in de geschiedenis onzer schilders niet stellig staat opgeteekend, mag men veronderstellen, dat hij, gedurende zijn verblijf bij Frans Hals, in het gezelschap van zijnen broeder Izaak nu en dan eene aangename uitspanning vond. Deze laatste was bij Dirk Hals, een broeder van Frans en mede te *Haarlem* woonachtig, leerling geworden. Hij was op den weg, om een goed schilder te worden, doch werd, eer hij de hoogte der kunst bereikt had, door den dood weggerukt. Er zijn nog schilderijtjes van hem voorhanden, die echter in waardij verre bij die zijns broeders moeten achterstaan. De kunstkenners onderscheiden daarom wel eens de werken van dezen, door daarbij te voegen, dat zij van den *goeden* Ostade zijn.

Nadat onze Adriaan van Ostade zich in zijne kunst bij Frans Hals met de uiterste vlijt had geoefend, begreep hij, dat het, te zijner volmaking, noodig was, om ook nog bij den grooten Rembrandt, die sedert 1630 te *Amsterdam* woonde, les te nemen. Hij begaf zich dus van tijd tot tijd naar die hoofdstad, en maakte zich het daar verkregen onderwijs zeer ten nutte. Daarom volgde hij echter niet slaafs de manier zijner beide meesters, maar bewandelde, tot een man opgewassen, geheel en al zijn eigen weg. Het voorstellen van de vrolijke zijde van het *Hollandsche* boeren- leven viel inzonderheid in zijnen smaak. Zijne beroemdste schilderijen stellen dan ook herbergen of woningen op het platte land in- en uitwendig voor, die hij allergeestigst en natuurlijk wist te stofferen. Zijne boeren- bruiloften stemmen nu nog het gemoed tot eene aangename vrolijkheid, en men kan het niet genoeg bewonderen, hoe hij, bij zijne voorstellingen, tot in de minste kleinigheden toe, aan het eigenaardige van het landmans-leven in *Holland* getrouw heeft weten te blijven, en de goede, eenvoudige, vrolijke landlieden heeft afgeschilderd, zoodanig als zij in zijnen leeftijd waren en gedeeltelijk nog zijn. Zijne manier komt het meest overeen met die van den beroemden *Vlaamschen* schilder David Teniers, die in hetzelfde jaar, als hij, geboren was. « Wanneer men hem met Teniers vergelijkt, » zegt zeker schrijver, « bevindt men, dat de laatste de natuur, welke hij tot voorbeeld nam, somtijds verfraaide, terwijl Ostade haar altijd zoo vertoonde, als hij haar zag, ja soms

dezelve nog ongunstiger afbeeldde. Hij wist echter, even als Teniers, aan zijne kleine beelden veel geest en waarheid bij te zetten. Zijn penseel is teeder, zijn koloriet warm en menig-

vuldig en zijne teekening komt met de manier, waarin hij gearbeid heeft, volkomen overeen.» — Een ander zeer kundig, vaderlandsch schrijver geeft aan Ostade de volgende getuigenis: «Hij koos zijne voorwerpen onder de gewoonlijke levensgebeurtenissen des gemeenen volks, en wist deze naar de zuivere waarheid, zoo wel in houding als in uitdrukking voor te stelen. Zijne beelden hebben leven en beweging; in hunne dronkenschap, vuistgevechten en vrolijkheid, herkent men menschen, die, aan eenen zwaren arbeid gewoon, zich naar hunne wijze vermaken, of zich zonder list, met de vaist regt verschaffen. Ostade's compositie is zeer natuurlijk, eenvou-

dig en rijk; zijn koloriet is voortreffelijk. In de krachtige harmonie van zijne stukken, alsmede in de verdeeling van licht en bruin, heeft niemand hem overtroffen.»

Weldra werden de stukjes van Ostade, die ook fraaije geëtste plaatjes leerde vervaardigen, bij de liefhebbers der schilderkunst zeer gezocht. Hij vond in den verkoop daarvan een goed bestaan, zoo zelfs dat hij zich te *Haarlem*, waar hij zich voor goed had nedergezet, in het huwelijk kon begeven, en het huisselijk geluk in ruime mate genoot. Men bezit nog van hem een uitmuntend schilderstuk, waarin hij zich zelven heeft afgebeeld, zijne vrouw, die hij teederlijk lief had, aan de hand houdende, en door zijne acht kinderen omringd. De weltevredenheid, welke zijn gelaat op

dit stuk teekent, schijnt te bewijzen, hoe gelukkig hij zich in zijnen stillen huisselijken kring gevoelde.

Door vlijt en spaarzaamheid had Ostade langzamerhand een vrij aanzienlijk vermogen bijeengebragt, en hij was reeds meer dan zestig jaren oud geworden, zonder dat zijn levensloop door eenig bijzonder voorval verstoord was geworden. Op dat tijdstip echter begon hem, zoo hij meende, een groot gevaar te bedreigen. De veroveraar Lodewijk XIV, was, aan het hoofd van een magtig leger, in *Nederland* gevallen, en het oogenblik scheen daar, dat ons vaderland de zegeningen van inwendige welvaart en vrede, zonder welke de kunsten niet bloeijen kunnen, voor goed zou verliezen. Ostade, die de ijsselijkheden des oorlogs boven alles vreesde, peinsde op

maatregelen, om die met zijn gezin te ontwijken. Hij voelde tevens de zoo natuurlijke neiging, om zijne geboortestad *Lubeck* weder te zien, en daar het overschot zijner dagen door te brengen, met kracht bij zich ontwaken. Dien ten gevolge maakte hij zijne onverkochte kunstwerken, zijn huisraad en alle zijne verdere bezittingen te gelde, en kwam met zijnen schat en zijn dierbaar gezin naar *Amsterdam*, in de hoop van daar wel gelegenheid te zullen vinden, om naar *Lubeck* over te steken. Nog voor de volvoering van dit ontwerp, ontmoette hij een der voornaamste kunstliefhebbers te *Amsterdam*, Constantijn Sennepart, die hem onder het oog bragt, dat het gevaar, waarvoor hij vreesde, toch nog zoo dreigend niet was, en hem door allerlei redeneringen overhaalde om in zijn huis eene schuilplaats te zoeken. Ostade, voor wien dit aanbod wezenlijk zeer vereerend was, nam werkelijk bij Sennepart zijnen intrek, en vervaardigde daar eene verzameling gekleurde teekeningen, die zijn beschermer hem voor de aanzienlijke som van 1300 guldens afkocht, en door de kenners als overkunstig geroemd wordt. De oorlogs-wolken dreven intusschen af, en Ostade bevond spoedig, dat hij goed had gedaan, met in het rijke en kunstminnende *Holland* te blijven. Hij zette zich met zijn gezin met der woon te *Amsterdam* neder, verwierf aldaar nieuwen roem, en stierf in 1685, en dus vijf en zeventig jaren oud. Nog in zijn einde troostte hem het streelend denkbeeld van door zijne aanhoudende vlijt zoo veel vermogen te hebben bijeengebragt, dat bij zijne talrijke nakomelingschap de gedachtenis van vader Ostade steeds in zegening moest blijven.

Wij voegen hierbij eene beeldtenis van Ostade, zoodanig als hij in het bekende werk van Houbraken is voorgesteld. Zijn gelaat komt ons voor veel neiging voor goedhartige spotternij uit te drukken. Te gelijk hebben wij gemeend van aan onze lezers geene oudienst te doen, door hen eene voorstelling te leveren van twee kabinet-stukjes van dezen meester, die zich in de koninklijke kunstverzameling te *'s Gravenhage* bevinden.

Natuurlijk geeft zulk eene afbeelding in omtrekken slechts een zeer onvolkomen denkbeeld van een waarlijk uitmuntend schilderij; maar zij is toch genoegzaam, om zich de manier, waarin Ostade schilderde, levendiger te kunnen voorstellen, en om aan hen, die de oorspronkelijke stukjes gezien hebben, het daardoor gesmaakte genot te herinneren.

Het eerste der door ons in omtrekken medegedeelde schilderijen (zie hiervoor op blz. 41) is een boeren-buitenhuis, dat steeds wegens het aangename der zamenstelling, de kracht van het koloriet en eene bewonderenswaardige uitvoerigheid voor een der meesterstukken van Ostade is gehouden. Het stelt eenen reizenden vioolspeler voor, die zich, door een knaapje geleid, voor eene boerenwoning hooren laat. Over de onderdeur der eenvoudige, maar toch niet armoedige woning ligt eene vrouw, die met aandacht naar het spel schijnt te luisteren, en achter welke zich twee mannen vertoonen. Voor de deur zit een andere boer, door een vijftal kinderen omringd, die hetzij door de muzijk, hetzij door het genot van het bier, hetwelk hij, naar de oude zeden, uit eene klepkan drinkt, in eene zeer vrolijke stemming is gebragt, en het levend beeld der inwendige genoegelijkheid vertoont. Het jongske op den voorgrond schijnt zich veel meer met het hondje, dat voor hem ligt, dan met den vioolspeler bezig te houden. Men acht het niet onwaarschijnlijk, dat dit hetzelfde stuk is, hetwelk bij de verkooping van het kabinet van den heer Hasselaer te *Amsterdam*

in 1742, voor 460 guldens is verkocht. Tegenwoordig zou het zeker oneindig meer gelden.

Het tweede plaatje (op blz. 44) vertoont de omtrekken van een boeren-binnenhuis, en kan als tegenhanger van het vorige dienen. Het heeft insgelijks groote verdiensten, ofschoon, zoo als de kenners dat uitdrukken, de toon daarvan over het geheel zoo krachtig niet is, als van het buitenhuis. Op dit schilderijtje is het inwendige eener huishouding ten platten lande allernatuurlijkst afgemaald. Op den voorgrond ziet men drie boeren, aan eene tafel gezeten, waarvan de een bezig is met zijne pijp aan te steken, de ander eene kan en bierglas in de hand heeft, en de derde met zeer vele oplettendheid zijne viool zit te stemmen. Op den achtergrond vertoonen zich een drietal personen, waarvan er twee bij het vuur in een druk gesprek gewikkeld zijn. De huisvrouw, het kind en de hond bevinden zich mede in het vertrek, hetwelk met het huisraad en de landmans-gereedschappen prijkt, die gewoonlijk in de woonkamer van een *Hollandsch* boerenhuis te vinden zijn. Door eene groote opene poort aan de linkerzijde ziet men naar buiten.

Het groote Amerikaansche Stoom-vlot.

Welke verbazende krachten men in onzen tijd heeft in beweging en toepassing gebragt, door de aanwending der stoom, en de daardoor gedrevene stoommachines, is u reeds een en andermaal gebleken. Van dag tot dag worden deze stoommachines meer algemeen in het bedrijvige en nijvere leven ingevoerd: stoomwagens, stoommolens, stoombooten, en andere stoomwerktuigen worden door dezelfde krachten, namelijk door de dampen of den stoom, die door de hitte uit eenen ketel, met water gevuld, ontwikkeld worden, in beweging gebragt. Deze dampen of stoom doen alzoo dezelfde werking als anders door stroomend water, door wind of paardenkracht worden te weeg gebragt.

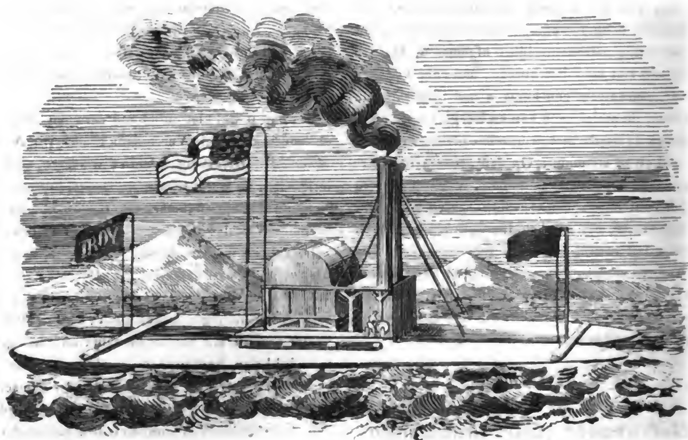
Nopens de stoombooten hebben wij vroeger reeds het een en ander in het midden gebragt: even als deze, zoo wordt ook het hier afgebeelde groote *Amerikaansche Stoom-vlot* door stoom in beweging gebragt. Wij willen daarover nog het een en ander hier bijvoegen.

Het kan u wel niet onbekend zijn, dat *Amerika*, en voornamelijk de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* in bevolking, bloei en welvaart, alsmede in kunsten en wetenschappen, sedert hunne onafhankelijkheid, ongemeene vorderingen gemaakt hebben. Van deze vorderingen nu in kunsten, bijzonder in de werktuigkunde, draagt ook dit groote *Stoomvlot* belangrijke blijken. Hetzelve verdient door de eenvoudigheid en doelmatigheid van deszelfs zamenstelling onze aandacht, en doet den uitvinder eer aan. Het bestaat namelijk uit eenen grooten dubbelen houten romp, of men zoude ook kunnen zeggen, uit twee van elkander afgescheidene holle bodems, waarover eene vloer gelegd is. Elk dezer bodems of rompen is drie honderd voet lang en heeft in het midden deszelfs grootste dikte: zij hebben daar eene middellijn van acht voet, en loopen aan de beide einden regelmatig spits toe. Het scheprad der stoom-machine, waardoor dit groote gevaarte voortgedreven wordt, heeft dertig voet middel-lijns en beweegt zich in eene ruimte van zestien voet tusschen de beide rompen.

De omwending geschiedt niet, zoo als bij andere vaartuigen, van achter door het roer; maar in het midden, waar het zwaartepunt is aangebragt: zoo dat het is, als of het geheele gevaarte

op eene spil draait. Het roer, dat juist achter de vlag is aangebragt, bestaat slechts uit eene ijzeren plaat, waarop men het woord *Troy* leest.

Het vlot zelf draagt den naam van *Emma Troy*, en heeft tot vervaardiger zekeren Burdon van *New-York*. De eerste bewerkstelligde proefnemingen vielen ongemeen gunstig uit. Op eene vaart op de *Hudsons*-rivier, van *New-York* naar *Troy*, (een afstand van meer dan 100 Engelsche mijlen) legde men met dit vaartuig 21 dergelijke mijlen in een uur af. De reizigers of passagiers, die zich op hetzelve bevonden, verzekerden, dat

het, zonder de snelheid der beweging, was, als of zij zich op het vaste land bevonden.

Intusschen zoude zoodanig groot vaartuig om verscheidene redenen ongeschikt zijn om daarmede op de zee te varen: alleen voor groote rivieren, zoo als men die in *Amerika* vindt, voor de *Hudsons*-rivier bijvoorbeeld, is het bij uitnemendheid geschikt en bestemd; — echter is het te vermoeden, dat men bij de vorderingen der kunst niet zal nalaten, ook de stoomvaart op zee, tusschen de afgelegendste deelen der wereld, uit te breiden en tot hoogere volkomenheid te brengen.

Herman de Ruiter.

Het bovenstaande plaatje verplaatst ons op het kasteel van *Loevestein*, en stelt het oogenblik voor, dat de moedige Herman de Ruiter, door twee of drie makkers vergezeld, die, even gelijk hij, zich als monniken hadden vermomd, in dat kasteel doordrong, den slotvoogd en zijne wacht afmaakte, en alzoo in deze hoogst belangrijke sterkte meester werd. Dit heldenstuk, hetgeen men niet altijd in het ware licht heeft voorgesteld, gebeurde in den winter van 1570, en dus op een tijdstip, dat de Hertog van Alva de wreedste en ondragelijkste dwingelandij in ons vaderland uitoefende, het overal met moord en brand vervulde, en met verguizing van alle regten des volks, aan hetzelve de belasting wilde afpersen, die onder den naam van *tienden penning* zoo be-

rucht geworden is. Had ooit een volk het regt, om zich gewapenderhand van een knellend juk te bevrijden, dan waren de *Nederlanders* van dien tijd, die door den *Spaanschen* Koning en zijne trawanten op het schandelijkst vertrapt werden, in dit geval. Allerloffelijkst was het dus van Herman de Ruiter, dat hij eene sterkte als *Loevestein*, door hare ligging aan de zamenvloeijing van *Maas* en *Waal* en tegenover *Gorinchem* van zoo veel gewigt, aan de handen des *Spaanschen* dwingelands zocht te ontwringen. Maar zijne onderneming, ofschoon met groot gevaar vergezeld, was zulk een onbezonnen waagstuk niet, als men zich bij den eersten oogopslag zou verbeelden. Er zijn toch bij onze geschiedschrijvers blijken genoeg voorhanden, dat de Ruiter, die wel een ossekooper wordt genoemd, maar toch een niet onaanzienlijk man moet geweest zijn en wegens zijne liefde voor de zaak der vrijheid uit zijne woonplaats *'s Hertogenbosch* gebannen was, zijne onderneming met overleg van den hersteller onzer onafhankelijkheid, den onsterfelijken Willem I, volvoerde. Die Vorst bevond zich destijds in *Duitschland*, maar hield zich onophoudelijk met het uitdenken van middelen bezig, om het vaderland te verlossen. Hij onderhield daartoe geheime verstandhouding in onderscheidene *Hollandsche* steden, en werd slechts door gebrek aan geld — want hij had zijn vermogen voor de goede zaak opgeofferd — weerhouden; om met een aanzienlijk leger te velde te trekken, ten einde de bevrijding dier steden te bewerken. Tot zijne ontwerpen behoorde het, dat *Loevestein* bij verrassing zou worden ingenomen, waarna 's Prinsen zwager, de Graaf van den Berghe, met eenige krijgsmagt, van uit *Duitschland* den *Rijn* zou komen afzakken, zich in het kasteel werpen, en van daar eenige steden zou aantasten, vooral ook *Gorinchem*, alwaar een goed aantal welgezinde burgers zich gereed hield, om op het eerste sein de wapenen op te vatten. Het toezenden dier versterking werd echter door den ijsgang op de rivier en de sterke rijzing van het water belet. Herman de Ruiter was dus op het veroverde kasteel zoo goed als alleen. Wel had hij nog een twintigtal moedige vrijheidsvrienden rondom zich verzameld; maar hoe zou hij met deze weinige manschappen aan de *Spanjaarden* weerstand bieden, die te veel belang bij het bezit van *Loevestein* hadden, om niet alle krachten tot herovering van dat kasteel in te spannen? De Ruiter schijnt het gevaar, dat hem dreigde, volkomen voorzien te hebben. Met echt *Romeinsche* grootheid van ziel besloot hij echter, niet om te dadigen of de vlugt te beproeven, maar om zich tot het uiterste te verdedigen en zijn leven ten duurste te verkoopen. Weldra vertoonden zich eenige honderden *Spaansche* krijgslieden onder den Hopman Lorenzo Perea voor het kasteel. Zij eischten het op, en toen zij tot hunne verbazing een weigerend antwoord ontvingen, lieten zij door landlieden daartoe door hen geprest, eene batterij tegen hetzelve opwerpen. Vreesselijk beukt het geschut op de wallen, maar de Ruiter verdedigt zich als een leeuw, en brengt met zijne weinige getrouwen aan de *Spanjaarden* gevoelige verliezen toe. Eindelijk hebben de belegeraars bres geschoten, en terwijl de Ruiter, met de zijnen in die bres tegen den aandringenden vijand strijdt, klimt een deel der *Spanjaarden* aan eenen anderen kant over de wallen heen en vervullen zij weldra het geheele slot. Ook nu nog verdedigt de Ruiter wiens strijdmakkers gesneuveld of gevlugt waren, zich geheel alleen, maar met voorbeeldeloozen heldenmoed. Met een groot slagzwaard in de hand, vat hij aan eene binnendeur post, en doet menigen aanvaller

voor zijne voeten sneuvelen. Eindelijk begeeft hem de kracht; de aandringende *Spanjaarden* zijn op het punt, om hem te overmannen. In dezen uitersten nood grijpt hij eene brandende lont, werpt die in het buskruid, door hem voorbedachtelijk op den grond der kamer gestrooid, voor welke hij streed, en vliegt met zijne vijanden in de lucht!

Vreesselijk was de verbittering der *Spanjaarden*, dat de herovering van *Loevestein*, door den weergaloozen moed van één enkel man, hun zoo veel volks had gekost. In plaats van de daad huns gesneuvelden vijands te bewonderen, en (zoo als onze geschiedschrijver Hooft aanmerkt) te bedenken, dat hunne voorouders op het kasteel van *Napels* een marmeren beeld hadden geplaatst van eenen *Franschman*, die aldaar geheel alleen, en enkel met een zwaard gewapend, den toegang tot eenen trap tegen eene bende indringende vijanden had verdedigd, dolven zij het hoofd van de Ruiter uit het puin op, en deden het te *'s Hertogenbosch* aan de galg spijkeren. Onze dichter Tollens, die het heldenstuk van de Ruiter onvergelijkelijk heeft bezongen, besluit zijn gedicht daarover met de volgende regels, waarin ook op het standbeeld, hetwelk Alva voor zich zelven, kort na de herovering van *Loevestein* deed oprigten, gezinspeeld wordt:

« *Men graaft nogtans* de Ruiters *kop*
Uit gruis en beenders bloot,
En spijkert, naar des bloedhonds last,
Aan 't galgenhout zijn schedel vast,
Ten afschuw na zijn dood.

Intusschen rees het standbeeld op,
Tot Alva's *eer gesticht,*
En wees, uit trotsch metaal gewrocht,
Den weidschen rang van 't wangedrogt
Aan elks verbaasd gezigt:
Maar niet te min, voor 't Hollandsch hart,
Misleid door schimp noch praal,
Om 't even wat het oog aanschouwt,
Rees Alva *op aan 't galgenhout,*
En Ruiter *in 't metaal.* »

Het Korendorschen met paarden in Italie.

De graanbouw levert duizenden een middel van bestaan. Onderscheidene gewesten onzes vaderlands, *Zeeland*, *Groningen*, *Gelderland*, enz. bestaan voornamelijk of ten deele door de korenteelt. Wanneer die belangrijke tak van bestaan kwijnt, dan hebben velen gebrek aan dagelijksch brood. Maar ook deze landarbeid is met groote bezwaren, met vele moeite en zware inspanningen verbonden, en al bestonden er geene andere redenen, dan deze, dan zouden wij reeds deswege aandrang en opwekking genoeg bezitten, om den nijveren landman, meer dan door velen geschiedt, als een zeer nuttig, als een onmisbaar lid der zamenleving te vereeren. Omtrent het leven van den landman, door Poot zoo heerlijk bezongen, en omtrent het nut van den boerenstand hebben wij reeds vroeger het een en ander in het midden gebragt: wij behoeven dus niet op nieuw daar over uit te weiden.

Nadat met ongemeene moeite en zorg het graan in schuren en bergen is opgelegd, is echter nog de moeijelijke arbeid des landmans niet afgeloopen. Het dorschen staat nu voor de deur, waar aan op nieuw veler handen en armen te pas komen, voor dat het graan gezuiverd ter markt kan gebragt worden. Wij hebben u ook hiervan en van het maatslaan reeds vroeger eenig denkbeeld gegeven. In *Gelderland* en elders, vooral op de

Veluwe, is het ons meermalen voorgekomen, dat wij niet slechts de boeren-knechts maar ook vrouwen of meiden, met den dorschvlegel in de hand dien arbeid zagen verrigten, en dit behoeft ons waarlijk niet te verwonderen: even als mannen, ziet men daar de vrouwen op het land in de tabaksteelt en den korenbouw met het zwaarste werk, als het ware, tegen elkander wedijveren.

Intusschen is dit korendorschen door menschenhanden toch altijd een zeer vermoeijende arbeid; gezondheid en ongemeene ligchaamskrachten worden vereischt om dit werk van den vroegen morgen, tot den laten avond vol te houden. Het is meestal in den winter, dat men zich daarmede bezig houdt, als wanneer de landarbeid rust en de koude des weders daartoe meer gepast is. Hoe

snerpender het koude winter-weder dan ook is, hoe luchtiger en lustiger de arbeid van de hand gaat.

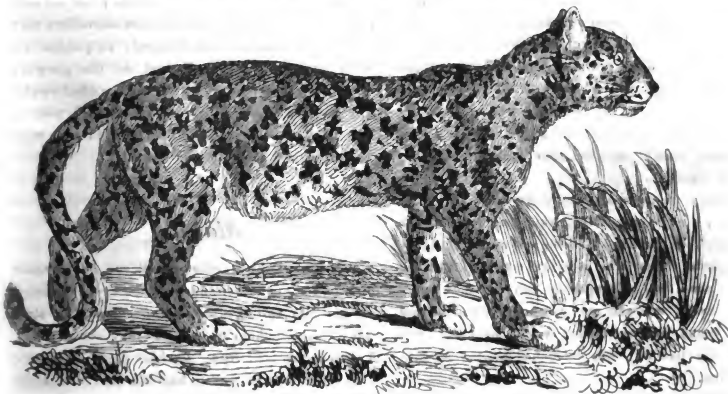
Maar bezwarender en drukkender wordt die arbeid in zoodanige landen, bij voorb. in *Spanje* en *Italie*, waar de luchtstreek zoo veel warmer is dan bij ons. Daar is men dan ook op middelen bedacht geweest, om het graan op eene geheel andere wijze, dan bij ons landvolk geschiedt, van het stroo af te scheiden. In *Italie* geschiedt dit namelijk door *paarden*, gelijk bijgevoegde afbeelding u aanschouwelijk voorstelt. Deze paarden die, aan denzelfden teugel gebonden, naast elkander loopen, zijn aan eenen paal vastgemaakt, rondom welken men het koren naast en op elkander gevleid heeft. Dan drijft men hen rondom dezen paal heen, zoodat zij door hun getrappel de korrels uit de aren treden, en alzoo hetzelfde werk met hunne poten verrigten, wat ons boerenvolk, door behulp van vlegels, met hunne handen moeten doen.

Dit koren-trappen der paarden geschiedt in *Italie* echter niet in korenschuren, maar op het land zelf: daartoe maakt men vooraf op het korenland eenen harden dorschvloer in gereedheid, even als zulks in *Gelderland*, *Zeeland* en elders in ons land geschiedt, om er het raapzaad op uit te dorschen. In het midden van dien dorschvloer wordt dan een paal in den grond gezet, om welken heen de boven gemelde verrigting plaats heeft.

Het uitgetrapte stroo dient veelal tot voedsel voor het vee, of hetzelve wordt tot mest bereid, waarmede men dan weder op nieuw den akker bemest en vruchtbaar maakt.

De Luipaard.

Dit dier, dat tot het geslacht der katten behoort, en daarom ook *Felis Leopardus* genoemd wordt, ziet gij hier voorgesteld. Het dier gelijkt veel naar den panter en wordt daarmede wel eens verward. Zijne korthaarige huid is met talrijke zwarte vlakken voorzien.

Men vindt dit dier aan de rivier *de Senegal*, in *Guinea* en in andere streken van het zuidelijk gedeelte van *Afrika*, alsmede op het Nederlandsche eiland *Java*, en op andere *Sunda*-eilanden.

Even als de panter is de luipaard naast den tijger en jaguar het verschrikkelijkste roofdier der heete luchtstreek. Bij zijnen verregaanden roofzuchtigen aard, bezit hij ook de vaardigheid, dat hij, even als de katten, op boomen klimmen, en over muren en andere omheiningen springen kan; waardoor hij minder gemakkelijk te ontvlugten is, dan andere roofdieren. Zijn voornaamste voedsel bestaat uit *Antilopen;* voor schapen en geiten is hij zeer gevaarlijk: ook versmaadt hij vogels en kleinere dieren niet.

Even als de kat legt hij zich in hinderlagen,

het zij in kreupelhout het zij in riet aan de oevers der rivieren, om zijne prooi te bespringen: alleen aan de Kaapsche honden heeft hij gevreesde vijanden.

Men vangt den luipaard aan de *Kaap de goede Hoop* in diepe kuilen of vallen, die van boven met balken bedekt zijn, opdat hij er niet uit kunne klimmen. De beroemde Lichtenstein verhaalt in zijne reize door *Afrika* het volgende van eene dergelijke vangst.

Nadat de luipaard in de val geraakt was, ging men op een der balken staan, tusschen welke men het woedende dier, dat fraai gevlakt was, beschouwen kon. Men trachtte zijne pooten, de een na den anderen in strikken te vangen, welke men dan, onder het verschikkelijk brullen van het dier en in weerwil van zijn woeden, zeer vast aan elkander bond. Nadat zulks gelukt was, waagde het iemand in de val zelf bij het woedende dier te gaan, en hem daar een strik over den kop te werpen, waarna men het dier een sterken muilband aandeed.

Thans geheel buiten staat om zich te verdedigen, sleepte men den gevangenen tot voor de woonplaats van den kolonist, aan wien de val toebehoorde. Daar stak men tusschen de klaauwen van een der achterpooten van het dier eenen ring heen, waaraan men het met eenen ketting aan eenen paal vastlegde; waarna men ook weder de banden, waarmede het gebonden was, los liet.

Weldra verkreeg de luipaard zijne krachten en vlugheid terug, en leverde door zijne sprongen een zeer schoon schouwspel op. Als of hij op zijn buit loerde, legde hij zich met den buik plat op den grond, lang uitgestrekt, met den kop tusschen de voorpooten. Om zijne bewegingen te beter te kunnen waarnemen, plaagde men het dier door met kleine steenen te werpen, waardoor hij opsprong en brulde, waarmede men zich vermaakte.

Onverwachts echter geraakte de ring los en het woedende dier sprong op genoemden Lichtenstein en zijne gezellen toe; doch gelukkiglijk was het dier afgemat en door de wond aan den poot in zijnen sprong belemmerd. De honden werden losgelaten, en nu ving er eenen geduchten strijd tusschen deze dieren en den luipaard aan; de eersten pakten hem dadelijk bij de keel; maar een der honden, die op de reis een zijner hoektanden verloren had, schoot er al ras het leven bij in: een ander werd zoo hevig gewond, dat hij den volgenden dag stierf. Tegen alle deze aanvallers was echter de luipaard niet bestand: zij pakten en beten hem zoodanig in de keel en den gorgel, dat hij in minder dan een kwartier-uurs bezweek. Alle spieren aan den hals en in den nek waren hem afgebeten; hoewel de sterke huid ook niet de minste beschadiging bekomen had.

Maintz.

Het achterstaande plaatje stelt een gezigt voor op *Maintz*, eene der oudste steden en tevens eene der sterkste vestingen van *Duitschland*. De stad ligt in eene bekoorlijke landstreek, aan den linkeroever van den *Rijn*, die hier reeds eene trotsche rivier is, aan welker boorden zich bloeijende dorpen, rijke wijnbergen of lagchende landsdouwen, in bevallige afwisseling, opvolgen. Tusschen *Maintz* en *Coblentz* vindt men daarenboven op de rotsen langs den *Rijn* verscheidene bouwvallen van voormalige riddersloten, die de lang vervlogene dagen herinneren, toen stoutmoedige ridders in deze landstreek den meester speelden, en niet zelden met schandelijke roofzucht de rijk beladene

schepen aantasten, die langs hunne ongenaakbare schuilhoeken voorbij voeren. Bij *Maintz* stort de rivier de *Main* zich in den *Rijn*; maar het *Main*-water blijft zich nog, tot verscheidene uren beneden de stad, door eene kennelijk anders gekleurde streep, van het gele *Rijn*-water onderscheiden.

De eerste stichting van *Maintz* dagteekent reeds van den tijd der *Romeinen*, die deze stad *Moguntia* noemden, en van wie men nog aldaar en in den omtrek verscheidene belangrijke gedenkteekenen vindt. Na de verspreiding van het Christendom in *Duitschland*, had de eerste *Duitsche* Aartsbisschop hier zijnen zetel. Zijne opvolgers werden door den tijd Keurvorsten en Aarts-kanselieren van het *Duitsche* Rijk, en *Maintz* werd dien ten gevolge de hoofdplaats van een Keurvorstendom, hetwelk tot op het einde der vorige eeuw bestond, en omstreeks 400,000 zielen bevatte. Eeuwen achtereen werd *Maintz* dus door geestelijke Heeren bestuurd; doch de bewoners dier stad, welke steeds eenen levendigen handel langs den *Rijn* dreven en weinig belasting behoefden te betalen, ondervonden meestal de juistheid van het *Duitsche* spreekwoord, dat het leven onder den geestelijken herdersstaf zoo kwaad niet is. Tegenwoordig behoort *Maintz* tot het Groot-Hertogdom *Hessen*, doch daar deze stad, wier vestingwerken zich zeer verre uitstrekken, voor een der bolwerken van *Duitschland* gehouden wordt, is zij (even als *Luxemburg*) eene zoogenaamde bondvesting, en heeft zij eene sterke bezetting van *Oostenrijkers* en *Pruissen*. Onder de belangrijke geschiedkundige herinneringen, die zich aan *Maintz* hechten, behoort ook, dat aldaar in 1255 het verbond der Rijnsteden tegen de Roofridders gesloten is. Ook is te *Maintz* in 1398 de beroemde G u t t e n b e r g geboren, aan wien vele *Duitschers* de eer van de eerste uitvinding der boekdrukkunst toeschrijven; ofschoon wij *Hollanders*, op goede gronden, L a u r e n s J a n s z o o n K o s t e r voor den uitvinder dier nooit volprezene kunst houden, die, na in *Haarlem* geboren te zijn, in *Duitschland*, en met name te *Maintz*, verder is opgekweekt. Hoe dit ook zijn moge, de bewoners van *Maintz* wijzen met zekeren trots het huis van G u t t e n b e r g aan, en zijn op dit oogenblik bezig, om gelden bijeen te brengen, ten einde een prachtig gedenkteeken voor hem op te rigten.

Zeer veel heeft deze stad in den tijd der eerste *Fransche* omwenteling geleden. Zij werd in 1792 door den *Franschen* Generaal C u s t i n e veroverd, doch in het volgende jaar door de verbondene *Duitsche* legers aan de *Franschen* weder ontweldigd, na eene langdurige belegering en allerhevigst bombardement, waarbij de halve stad in een puinhoop veranderd werd. Ook de heerlijke omstreken van *Maintz* werden in dat beleg, waarvan de ijzingwekkende bijzonderheden ook door den beroemden G o e t h e beschreven zijn, vreesselijk gehavend. Verscheidene dorpen werden geheel afgebrand, duizenden vruchtboomen omgehakt, de wijnbergen vernield, en de aangenaamste plekjes tot schansen vergraven, of tot een graf ingerigt voor de duizenden belegeraars en belegerden, die hier den dood vonden. Zóó veel kostte het, om deze vesting aan de veroveringzuchtige *Franschen* te ontweldigen; en toch werd zij, weinige jaren later, hun op nieuw ten prooi en door N a p o l e o n in zijn uitgestrekt rijk ingelijfd. Eerst in 1814 werd *Maintz* aan *Duitschland*, waartoe het behoort, teruggegeven.

De tegenwoordige stad heeft omstreeks 30,000 zielen, en drijft weder eenen levendigen handel, ook met ons Vaderland, die zeker nog aanmerkelijk vermeerderen zal, indien het groote ont-

werp, om, door middel van een kanaal, de *Main* met den *Donau* te verbinden, ten uitvoer wordt gebragt. Voor die reusachtige onderneming zijn thans (Junij 1836) de noodige geldsommen bijeengebragt. Indien zij volkomen gelukken mogt, dan zou het mogelijk worden, dat een voor de vaart op rivieren gebouwd schip, hetwelk aan den mond van den *Donau*, en dus nabij de *Zwarte Zee*, bevracht wierd, door geheel middel-*Europa* heen, tot aan eene van onze *Hollandsche* koopsteden, bijv. tot *Rotterdam*, doordrong.

Maintz heeft sommige straten en pleinen, die ruim en fraai bebouwd zijn; doch men vindt daar ook nog verscheidene naauwe straten en ouderwetsche gebouwen. Als een eerwaardig gedenkteeken uit vroegere eeuwen, prijkt hare Domkerk, die wel bij het beleg van 1793 veel geleden heeft, maar met overgroote kosten en moeite, zoo niet

geheel, dan toch grootendeels, in den vroegeren toestand hersteld is. Die Kerk prijkt inwendig met vele grafgesteenten van Aartsbisschoppen van *Maintz*. Niet zonder een glimlach kan men de aldaar aanwezige graftombe van zekeren Graaf van Lamberg beschouwen. Deze is op zijn graf in marmer uitgehouwen, doch niet zoo als hij zich levend vertoonde, maar als een uit den grafkuil verrijzende en de zerk daarvan optillend geraamte, welks kale, ontvleeschte schedel bedekt is met eene groote *alonge*-pruik! — Ook andere kerken van *Maintz* zijn bezienswaardig. Van de groote schipbrug, die hier over den *Rijn* geslagen is, eene lengte van 1600 voeten heeft en naar het tegenover liggende stadje *Kassel* voert, heeft men een zeer fraai uitzigt, hetwelk met dat op de steenen brug over de *Elve* te *Dresden* wordt vergeleken.

—

Het Avond-Uur.

Wanneer de zon haar laatste stralen
  Ter wester kimmen zinken doet,
Schijnt heel Natuur ter rust te neigen,
Het vee ligt neer, de voglen zwijgen,
  Terwijl de landman huiswaarts spoedt.

't Gewoel, aan 't werk des daags verbonden,
  Zwijgt, bij het nadren van den nacht —
De lucht, onmerkbaar aan 't verdonkren,
Doet duizend, duizend sterren flonkren;
  Getuigen van Gods liefde en magt!

Hoe wordt de ziel omhoog geheven
Als 't oog op 't prachtig Godswerk staart!
Hier, door de Godheid zelf omgeven,
Schijnt zij naar hooger kring te zweven;
En 't zwijgend vleesch kleeft naauw aan de aard.

Dit uur, dat aan de deugd een altaar,
Een zetel aan de wijsheid sticht,
Doet al den glans der wereld kwijnen,
Haar vleijend schoon als rook verdwijnen,
Terwijl de magt der ondeugd zwicht.

Dit uur doet duizend knieën buigen,
Voor Hem, *die over 't menschdom waakt*,
Den trotschen twijfelaar zelfs gelooven:
« Er leeft en heerscht een God daarboven! »
Dien hij bij 't zonlicht heeft verzaakt!

Dit uur, o jongling! zij u heilig!
Het zij u heilig, teedre maagd!
« Mogt *ware deugd* mijn hart bewonen?
« Of de ondeugd slechts haar *beeld* vertoonen? »
U zelf trouwhartig afgevraagd.

Herdenk den dag, het jongst vervlogen —
En, schoon u niets aan 't harte knaagt,
Werp nog een' blik op Gods geboden,
En voel of het niet is van nooden,
Dat, knielend, ge om vergifnis vraagt?

Dan zal u 't kloppend hart beklagen:
Dat tegen ieder pligt-gebod,
Met woord of daden, is misdreven;
En ge elken avond van uw leven,
Op nieuw weer schuldig staat bij God.

O! dringt u dan een traan in de oogen
Zoo werp u op de knieën neer,
En treed den God der liefde nader,
Die schuld vergeeft, gelijk een vader,
Om J e z u s C h r i s t u s, onzen Heer!

Hoe zal dat uur 't gemoed verligten,
Wanneer gij iedren avondstond
Dus knie en hart voor God moogt buigen,
En vol van ootmoed Hem betuigen,
Hoe vaak ge u zelven schuldig vondt.

Hoe zal dat uur u dierbaar worden,
Als gij uw leven en uw lot —
Ook dan, wanneer geen sterren blinken
En moed en troost u schijnt te ontzinken —
Gerust beveelt aan uwen God!

Hoe zult gij 't eenmaal zalig roemen,
Wen 't leven voor u ondergaat;
En gij deze aard', vol nietigheden,
Die ge eenmaal schreijend kwaamt betreden,
Met eenen Englen-lach verlaat!

Madagascar en zijne bewoners.

Onder de eilanden, die ten oosten van *Afrika* gelegen zijn, en die in *Amiranten*, *Sechelles* en *Komorische* eilanden verdeeld worden, is het eiland *Madagascar* het grootste. Wanneer men de *Kaap de goede Hoop* omzeilt om *Oost-Indie* te bezoeken, zeilt men het voorbij: het is door het kanaal van *Mosambique* van het vaste land van

Afrika afgescheiden, en, zoo als men wil, grooer dan *Engeland* en *Schotland* te zamen genomen. Bijna het geheele eiland behoort tot de gezengde of heete luchtstreek, en is een gelukkig, paradijsachtig land, dat zeer vruchtbaar is. Eerst in 1506, nadat Vasco de Gama, de *Kaap de goede Hoop* was omgezeild, om voor de *Portugezen* den zeeweg naar *Oost-Indie* te zoeken, en nadat men reeds meermalen door de straat van *Mosambique* was heen gezeild, werd dit schoone eiland ontdekt door den *Portugees* Lorenz Almeida, weshalve het naar zijnen naam ook wel *St. Lorentius*-eiland is genoemd geworden.

Meermalen hebben de *Europeanen* beproefd zich van dit eiland meester te maken; doch zij zijn door de vrijheidlievende *Madagascaren* telkens afgeslagen geworden.

Het eiland is bergachtig en rijkelijk door rivieren doorsneden en levert bij afwisseling de vruchtbaarste vlakten en valleijen op, die eenen overvloed van allerlei voortbrengselen aanbieden. In de bergen treft men metalen en allerlei steensoorten aan: op derzelver kruinen heeft men ongemeen groote en rijke bosschen, waarin zich allerlei wild gedierte en gevogelte ophoudt; terwijl de vlakten daarenboven talrijke kudden voeden.

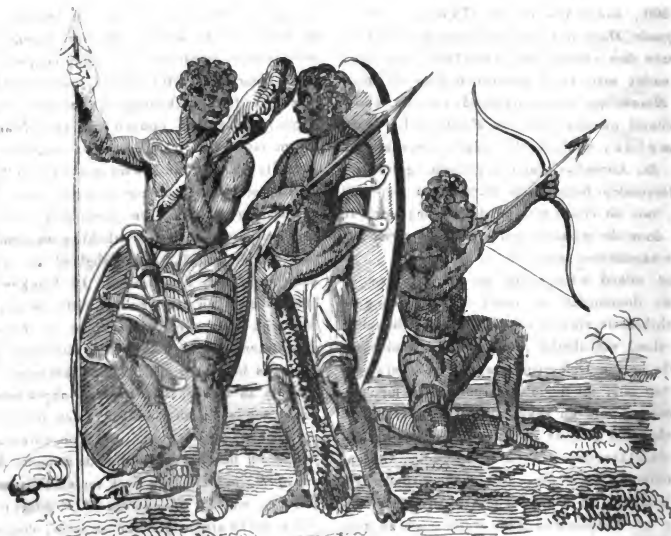
Onder de dieren dezes eilands zijn inzonderheid merkwaardig de *Vampir*, de *Krokodil*, de *Vuurvlieg* of *Lantaarn-drager*, welke, als zij zich bij menigte verzamelen, in de verte als een flikkerend vuur toeschijnen, en eindelijk eene soort van hagedissen, *Borstspringers* genoemd. Dit dier is aan zijn lijf met eene menigte haakvormige stekels voorzien, waarmede het zich aan zoodanige voorwerpen, die niet geheel glad zijn, kan vasthouden.

Dikwijls gebeurt het, dat dit dier den bewoners van dat eiland aan het naakte ligchaam springt, en zich dan zoo sterk in de huid vastzet, dat het er met messen moet uitgesneden worden.

Naar gelang der vruchtbaarheid des eilands is het slechts weinig bevolkt: er zouden wel viermaal meer inwoners kunnen zijn. Verscheidene rassen van menschen schijnen de bewoners van dit eiland uit te maken. Zij zijn krachtige en welgevormde menschen; niet allen echter van de zelfde kleur. Men heeft er blanke, bruingele, bruine en zwarte: de donkerkleurige zijn de oudste inboorlingen; de blanken houden zich voor afstammelingen van Abraham; anderen weder achten zich af te stammen van Mohammed. Ook hunne godsdienst is daarnaar zeer onderscheiden. Eene zonderlinge mengeling en vereeniging van ruwheid en beschaving, van verlichting en domheid, van liefdeloosheid, ongevoeligheid en eigenbaat maakt hun karakter uit. De blanken hebben, hoewel zij van Mozes niets weten, toch werkelijk vele overeenkomst met de Joden, in gewoonten en gebruiken. Een afschuwelijk gebruik is het onder hen, dat zij kinderen, die, zoo als zij meenen, op *ongeluks-dagen* geboren zijn, zonder medelijden aan den hongerdood en ellende prijs geven. Deze ongeluks-dagen vallen bij hen in, gedurende de maanden *Maart* en *April*, in de laatste week van elke dier maanden, en wel des *Woensdags* of *Vrijdags*: kinderen welke alsdan geboren worden, dragen zij naar eene wildernis of bosch, waar zij worden nedergelegd. Naar mate echter het gezegend Christendom ook op *Madagascar* doordringt, schijnt deze gewoonte te verdwijnen.

Over het algemeen zijn de *Madagascaren* lui van aard, zoo dat zij van honger en gebrek zouden omkomen, wanneer de natuur zelve niet rijkelijk in alle hunne behoeften voorzag. Hun gemak te kunnen houden, achten zij voor hun geluk. Hun-

ne vermaken bestaan in dans en muzijk; hunne hoofdbezigheid is de jagt en de oorlog: zonder deze gelooven zij niet te kunnen leven. Daarom gaan zij ook, zoo als bijgevoegde afbeelding u voorstelt, bestendig met knodsen, pijlen, boog en lans gewapend, terwijl hun ligchaam door een schild bedekt is. Echter hebben zij van de *Europeanen* ook het schietgeweer leeren kennen.

Al hunne kleeding bestaat slechts uit een enkel, zeer kunstig geweven schort of voorschoot, van zijden, wollen of andere stoffen. Die der rijken hangt tot op de voeten. Ook de kleeding der vrouwen is dezelfde; doch zij hebben nog daarenboven een opperkleed, dat het geheele ligchaam bedekt. Wijders versieren zij zich ook met koralen, zilver, goud en dergelijken.

Overeenkomstig hunne heete luchtstreek bestaat ook hun voedsel in ligte spijzen, melk, rijst en wortels; voorts maken vijgen en andere boomvruchten, (weinig visch en vleesch,) daarvan de hoofdzaak uit.

Over het algemeen gelooven zij aan een *goed* en *kwaad* oorspronkelijk wezen, aan tooverij en de zielsverhuizing, en, zoo als boven gezegd is, aan ongeluks-dagen. Hun land heeft verscheidene Opperheeren of Vorsten.

De Nelsons Zuil in Dublin.

Zoo noemt men de gedenkzuil, ter gedachtenis van den *Engelschen* admiraal Nelson in de stad *Dublin* opgerigt; wij geven u daaryan eene afbeelding en voegen het een en ander nopens dezelve en genoemden zeeheld hierbij.

Deze Nelson, in 1758 geboren, had zich reeds door vele groote daden ter zee beroemd gemaakt, in eenen strijd tegen de *Spanjaarden* een arm verloren, en aan de Fransche zeemagt gevoelige verliezen toegebragt, toen hij in Mei 1803 meer bepaald in last kreeg, om de vijandelijke Fransche vloot, welke te *Toulon* lag, in het oog en ingesloten te houden. Hij kweet zich loffelijk van zijnen pligt, afschoon hij niets vu-

riger wenschte, dan dat de vijand eene poging mogt doen, om in zee te steken, en hij dus gelegenheid erlangde, om slag te leveren.

Eerst in het jaar 1805, en wel in de maand Maart, verliet de Fransche admiraal de haven van *Toulon* met zijne geheele vloot en nam zijnen weg naar *West-Indien;* doch de Engelsche admiraal Nelson, die daarvan berigt had bekomen, zette hem zoo spoedig mogelijk met zijne vloot na, zonder evenwel zijn oogmerk te bereiken; want toen ook de Franschen onderrigt waren, dat zij vervolgd werden, keerden zij onmiddellijk terug en liepen in de haven van *Cadix* binnen.

Nelson keerde nu naar Engeland terug, maar vereenigde zich nog in hetzelfde jaar weder, met zijn admiraalschip *Victorij;* met de Engelsche vloot, en nam toen weder het opperbevel over dezelve op zich. De vereenigde *Spaansche* en *Fransche* vloot, welke toen uit 36 linieschepen bestond, liep weldra in zee en zeilde nu de straat van *Gibraltar* voorbij. De vloot van Nelson bestond slechts uit 27 linieschepen; doch des niettegenstaande vervolgde hij rusteloos den vijand, dien hij den 21 October des morgens te 9 ure, bij het Afrikaansche voorgebergte *Trafalgar* inhaalde en slag leverde.

Beide vloten naderden elkander tot op den afstand van een geweerschot, waarna een der merkwaardigste zeegevechten uit de nieuwe geschiedenis tusschen de Spaansche en Fransche vloot aan de eene, en de Engelschen onder Nelson aan de andere zijde voorviel. Wel behaalden deze laatsten eene zoo volkomene overwinning, dat de Spaanschen en Franschen geheel en al verslagen waren; doch deze belangrijke overwinning kwam den *Engelschen* duur te staan, naardien zij dezelve betalen moesten met den dood van hunnen dapperen admiraal, die zich met regt den naam van zeeheld had waardig gemaakt.

Genoegzaam op hetzelfde oogenblik, dat het gevecht zich ten voordeele der Engelschen bebesliste, trof namelijk een vijandelijke kogel den onverschrokken Admiraal in de ruggegraat, zoodanig, dat hij weldra daarna aan de bekomene wonde stierf, nadat hij echter vooraf nog, even als eens onze de Ruiter, het verblijdende berigt van de behaalde zege ontvangen had.

De *Engelsche* scheepsmagt keerde na deze overwinning in droefheid gedompeld naar het vaderland terug, met zich voerende het lijk des betreurden helds, ter wiens nagedachtenis en vereering bovengemelde zuil, in de Iersche hoofdstad *Dublin* is opgerigt geworden, en wel in de zoogenoemde *Sackaille Street*, die voor eene der schoonste straten dier stad wordt gehouden. De zuil staat omtrent in het midden dezer straat en verkondigt den dag, waarop Nelson sneuvelde.

Het leggen van den grond of hoeksteen geschiedde met ongemeene plegtigheid en eerbewijzingen. De zuil is van de *dorische* orde en heeft ruim 121 voet in de hoogte. Dezelve rust op een vierkant voetstuk en heeft op haar toppunt het kolossale standbeeld des helds, dat 13 voet hoog is.

Dit standbeeld is het werk van den beeldhouwer Thomas Kirk, en naar het oordeel van kenners, doet die arbeid den vervaardiger eere aan.

Eene trap van 162 treden leidt door de holle zuil zelve naar boven tot het standbeeld; van welke hoogte men een treffend gezigt heeft over de stad. Een ijzeren traliewerk of hek, boven op de zuil aangebragt, maakt, dat men zich zonder gevaar op dezelve begeven, en dus het standbeeld van nabij en de stad in hare uitgestrektheid voor zich uitgebreid, beschouwen kan.

Het Paviljoen der Koningin, te Scheveningen.

Indien de oude Constantijn Huigens, die in zijnen tijd zoo krachtig voor de *Scheveninger* visschers in de bres sprong, en zoo ijverig werkte, om *Scheveningen* naauwer aan zijne geliefde geboortestad *'s Gravenhage* te verbinden, eens kon opzien uit zijn graf, hoe zou hij zich verheugen over de geheele herschepping, die dat dorp en deszelfs omstreken, vooral ook in de laatste jaren, hebben ondergaan! Het is waar, de brave man beleefde het nog, dat aan zijne bestendige aanmaningen gehoor werd gegeven, en een straatweg tusschen *'s Gravenhage* en *Scheveningen* werd aangelegd, die aan beide zijden zorgvuldig met geboomte werd beplant. Hij betuigt zelfs, in sommige zijner, op vrij hoogen ouderdom geschrevene gedichten, zijn overgroot genoegen, dat men in plaats van over dorre zandheuvelen, door eene laan van de stad naar zee kon wandelen. Maar hij kon het niet voorzien, dat het eenvoudige visschersdorp *Scheveningen*, door den aanleg van het groote Badhuis aldaar, dat van 1823 dagteekent, in eene badplaats zou worden herschapen; dat aldaar dien ten gevolge jaar op jaar nieuwe en bevallige woningen zouden verrijzen, en de geheele plaats, door het verblijf van zoo vele vreemdelingen, die hier de zomermaanden komen doorbrengen, eene welvaart zou genieten, waarop geen *Hollandsch* zeedorp vroeger ooit bogen kon. Huigens kon het niet voorzien, dat men, met zijnen straatweg niet te vreden, nog nieuwe middelen van gemeenschap tusschen de stad en het dorp zou openen, door het graven eener vaart, midden tusschen de woeste duinen heen, die thans reeds tot digt aan *Scheveningen* genaderd is, en langs welke een tweede straatweg, bijna evenwijdig met den eersten naar het Badhuis henen loopt. In den tijd van Huigens vond men behalve de boomen langs zijnen straatweg, in de streek tusschen *den Haag* en *Scheveningen* nergens eenig houtgewas: thans daarentegen zijn hier de duinen in verscheidene rigtingen met boschjes bedekt, die bekoorlijke wandelingen opleveren en door de zorg der Stads-Regering nog van jaar tot jaar worden uitgebreid en verfraaid. Van menigen duintop heeft men de treffendste vergezigten; en op den ingeslagen weg voortgaande, zal men ook dit plekje als een bewijs kunnen aanhalen, hoe de *Hollanders* door moed en volharding hun door de natuur minder gezegend land, in weerwil van stuivend duinzand en geweldige zeewinden, tot eene alleraangenaamste woonplaats hebben weten te maken.

Het hierbij afgebeeld gebouw behoort tot die, door welker stichting in de laatste jaren den onmiddellijken omtrek van *Scheveningen* zoo zeer is verfraaid. Het staat op eene der duinen, die zich langs het zeestrand tusschen dat dorp en het Badhuis uitstrekken. Onze Koning heeft het voor zijne geliefde gemalin laten bouwen, opdat deze, als zij zich, tot herstel harer zwakke gezondheid, aan zee mogt ophouden en de zoo heilzame zeebaden mogt willen gebruiken, een aangenaam rustpunt mogt kunnen vinden. Het munt niet uit door weidsche pracht, maar is toch met smaak aangelegd. Op bijgevoegd plaatje ziet men dit gebouw van de landzijde. Aan dien kant strekt zich voor hetzelve een uitgestrekt terras uit, aan welks voet de zoo druk bezochte straatweg naar het Badhuis loopt, terwijl in de verte, over de duinvlakte heen, de *'s Gravenhaagsche* kerktorens zich boven het geboomte verheffen. Aan den zeekant geniet men uit dit gebouw den verheven aanblik der zee, en heeft men tevens het gezigt op het

strand, alwaar niet zelden door het afvaren en aankomen der talrijke visschers-pinkjes en de tegenwoordigheid van vele steedsche wandelaren, een vrolijk en bont gewoel heerscht. De groote koepelkamer in dit paviljoen is zeer bezienswaardig, vooral ook om het fraaije stukadoorwerk, hetwelk zeegewassen en zeeschelpen voorstelt. Op een warmen zomerdag gebeurt het dikwijls, dat het geheele koninklijke gezin in dit vertrek bijeen is, en ieder *Nederlander*, die langs het zeestrand wandelt, slaat dan een blik vol liefde naar het kleine gebouw heen, dat den roem en de hoop des vaderlands bevat. Ook Constantijn Huigens, de vriend en vertrouweling van drie Prinsen van *Oranje* (Frederik Hendrik, Willem II en Willem III); hij die, met deze

zijne vorstelijke meesters, zoo dikwijls langs het *Scheveninger* zeestrand henen reed, zou voorzeker zich verheugen, als hij zien kon, hoe een ander Vorst uit het Huis van *Oranje* ook daar ondervindt, dat de *Nederlanders* erkentelijk weten te zijn; daar, even als de leden van zijn gezin, zonder uiterlijk praalvertoon, rondwandelt, en door de ongehuichelde liefde en eerbied van alle zijne onderdanen beter beschermd wordt, dan andere Vorsten, wier talrijke lijfwachten hen zelfs niet op den drempel van hun paleis tegen het moordgeweer van verfoeijelijke booswichten kunnen beveiligen!

Rome en hare Oudheden.

Dat *Rome*, vroeger de hoofdstad van het Romeinsche rijk, thans van *Italie*, op zeven heuvelen of bergtoppen gebouwd is, zal mijnen jongen lezers ongetwijfeld niet onbekend zijn. Deze heuvelen zijn echter tegenwoordig niet meer zoo merkbaar, als zij vroeger ongetwijfeld geweest zijn. In de lange reeks van eeuwen, welke de stad reeds gestaan heeft, zijn die heuvelen, als het ware, meer afgeplat, en is de grondvlakte van *Rome* over het geheel meer effen geworden, waar-

toe ook dezelfde oorzaken kunnen hebben toegebragt, welke de grond om oude gebouwen of ruïnen na verloop van vele jaren hooger doet zijn, dan de verdere omtrek daarvan is.

Zoo wel in de geschiedenis, als wegens de vele oudheden, die men in *Rome* aantreft, is deze stad nog altijd hoogst bewonderenswaardig. Van deze oudheden heeft men twee soorten, namelijk zulken, die tot den tijd des Christendoms, en anderen, die tot den tijd des heidendoms behooren, welke laatste alzoo veel ouder zijn. Hoewel de eerste soort van later eeuwen en veel beter nog in haar geheel aanwezig zijn, zoo zijn echter daaraan zoo vele fabelen en legenden verbonden, dat men die niet dan met moeite ontwarren kan.

Meer genoegen, zoo verhaalt een geleerd reiziger, verschaffen de laatsten; namelijk, die welke in den tijd der Republiek en der Keizers te huis behooren, vooral, wanneer men die reeds vooraf uit Latijnsche schrijvers heeft leeren kennen: want

naauwelijks kan men in die wereldberoemde stad eenig voorwerp beschouwen, dat ons niet den eenen of anderen dichter of geschiedschrijver der Romeinen, die er melding van maakt, te binnen brengt.

Onder de overblijfselen van het oude *Rome* straalt de grootheid der republiek voornamelijk door in zoodanige werken, die of uit noodzakelijkheid of tot gemak werden vervaardigd, als daar zijn de groote wegen, de waterleidingen, de muren en bruggen der stad, welke daarom ook de opmerkzaamheid der reizigers geenszins ontgaan.

Daar en tegen schittert meer de pracht van *Rome* tijdens het bestuur der keizers, in zoodanige werken, die meer of uit hoogmoed, of uit weelde vervaardigd werden, dan om het nut of uit noodzakelijkheid: tot deze soort van oudheden behooren de ongemeen prachtige badplaatsen, de amphitheaters, de renperken, de obelisken, de kolommen, de praalgraven en triomfbogen, waarvan wij u reeds vroeger eenigen hebben opgenoemd.

Het kapitool, de triomfboog van Titus, na de verwoesting van *Jeruzalem* te zijner eere opgerigt, het verbazend groote ampitheater of *Coliseum*, hetwelk 85,000 aanschouwers kon bevatten, zonder de zoogenoemde *Excuneati* te rekenen, die in de doorgangen bleven staan, en waarvan men het getal nog op 20,000 schatte; wijders de kolommen van Trajanus en Antoninus, en andere gedenkteekenen der oudheid; alle dezen en nog meer getuigen van de ongemeene pracht en trotschheid van het oude *Rome.*

Sommige dier gedenkstukken, zoo als de kolom van Trajanus vindt men op het *Forum Romanum*, hetwelk den capitolijnschen berg en de groote marktplaats van *Rome* omsloot, en waarvan wij, om u eenig denkbeeld van dit *Forum* te geven hier eene afbeelding bijvoegen.

Men heeft den naam van

Forum

op onderscheidene wijzen verklaard, als zijnde eene plaats, alwaar men, gelijk op onze marktplaatsen bij elkander kwam om te handelen; — of wel, waar men het regt uitoefende en waar men, gelijk dit ook in *Rome* plaats had, het volk bijeen riep, om het aan te spreken, en eindelijk als eene plaats, waar men de regeringsleden der gewesten bij elkander deed verzamelen, om over de belangen dier gewesten te raadplegen.

Meestal had dit een en ander plaats op dergelijke *fora*, dit was althans zoo het geval op het *Forum Romanum*, waar over nader.

Deze *fora* waren meestal gelegen aan groote wegen, en droegen veelal den naam der aanleggers, als: *forum* Appii (van Appius,) zoo heeft men ook die van Cornelius, van Flaminius, Aurelius, van Sempronius, Livius, Fulvius, van Julius (Caesar) en anderen; in ons land het Forum Adriani, door sommigen voor *Veur* en door anderen voor *Voorburg* gehouden.

Het genoemde *Forum Romanum* dan omvatte onderscheidene prachtige paleizen en tempels, waaronder de drie prachtige kapitool-tempels, dien van Jupiter, met dien van Minerva aan de regter- en dien van Juno ter linkerzijde; wijders bogen, standbeelden, enz. waarvan, zoo als wij gezegd hebben, nog verscheidene aanwezig zijn. Op het tegenwoordige *Forum* van *Rome* ziet men, wanneer men ter linker zijde aanvangt hetzelve rond te wandelen, den triomfboog van Septimius Severus, den tempel van Antoninus en Faustinus, den tempel des vredes, waarvan wij u vroeger eene afbeelding mede deelden, en die door onderscheidene schrijvers ook de *Basilica* van Constantijn geheeten wordt, den

tempel van Remus, het *Colloseum*, den tempel van Venus en Roma, de *Meta* van Sudan, de zuil van Phocas, den triomfboog van Titus, dien wij reeds genoemd hebben, den tempel van Castor en Pollux, dien van den dondergod Jupiter (*Jupiter tonans*) ook boven vermeld, de *Curia hostilia*, den tempel der eendragt of Juno *Moneta*, en puinen van het paleis der Caesars.

Onder deze overblijfsels, die allen van *Romes* vroegere grootheid en pracht getuigen en de nadere beschouwing overwaardig zijn, zullen wij ons nog een oogenblik bepalen tot de beschouwing van den

Triomfboog van Constanstijn en het Colloseum.

Eene afbeelding stelt u dezelve hier voor. Het *Colloseum*, ook wel *Coliseum*, in het fransch *Colysée* geheeten, wordt ook wel het *amphitheater* van Flavius (*Amphitheatrum Flavianum*) genoemd. De boog ter regterzijde werd ter eere van Constantijn *den grooten* opgerigt. Deze boog is, zoo als gij op de afbeelding ziet, nog vrij wel bewaard gebleven: slechts van eenige standbeelden zijn de hoofden weggenomen; men beschuldigt daarmede Lorenzo de Medicis, die dezelve, zoo als men zegt, naar *Florence* liet overbrengen. Kenners hebben aangemerkt, dat het verheven beeldwerk (de bas-reliefs) van dit prachtige gedenkteeken, de hoogste volkomenheid bezit. Dit *Ampitheater* of **Colloseum** was bestemd voor de krijgs- en wed-spelen en voor dierengevechten, en kon in zijn geheel, zoo als wij boven vermeld hebben, over de 100,000 aanschouwers bevatten. Het gebouw zelf was van buiten rond, doch het binnenste strijdperk, was langwerpig rond of ovaal. Hetzelve was bijna geheel gebouwd van *traventin*-steen van *Tivoli*, zijnde eene soort van steen, die door aanzetting van het water gevormd, en in *Italie*, als ook aan den Neder-rijn, veelal tot bouwsteen gebruikt wordt. De buitenste omvang bestaat uit twee zuilen-gangen, elke van 80 bogen, die op pilaren rusten, welke zes voet in het vierkant hebben. Deze bogen zijn elkander allen gelijk en allen met dezelfde sieraden of versierselen voorzien. Deze groote gelijkvormigheid, welke tachtigmalen aan dit gewrocht herhaald is, wordt als het bewonderenswaardigste voortbrengsel der bouwkunst, dat ooit menschenhand heeft voortgebragt, aangemerkt. Het gebouw bezit vier verdiepingen van bogen: die der eerste verdieping zijn van de *Dorische*, die van de tweede van de *Ionische* en die van de derde verdieping van de *Corinthische* bouworde. De vierde verdieping bestaat uit eenen grooten muur met eene dubbele rij, elk van 40 ramen, die tusschen 80 pilaren van de *Corinthische* bouworde aangebragt zijn. De inwendige inrigting dezer vier verdiepingen was zoodanig, dat de eerste meer vooruitsprong dan de tweede, deze weder meer dan de derde en zoo vervolgens. De hoofdingang des gebouws was door twee zuilen van marmer versierd, in de nabijheid van een derzelve heeft men in later tijd eenen onderaardschen ingang gevonden, welke ongetwijfeld diende voor den Keizer, om zich naar zijne *loge* te begeven.

De *travertin*-steenblokken waren niet met ciment of kalk, maar door ijzeren krammen met ingegoten lood, aan elkander gehecht. Het afdak, dat de vierde verdieping bedekte, was in den geheelen omtrek van twee honderd en veertig vierkante openingen voorzien. In elk derzelve is een balk aangebragt, die loodregt op eene zuil rustte, en aan het einde, dier balken of palen waren ringen met

touwwerk vast gemaakt, om daaraan het zoogenoemde *velarium* vast te hechten, zijnde een doek, dat men door machinerie, het zij bij slecht weder of bij zonneschijn, zoo verre als de toeschouwers zaten, ophaalde, om hen daarvoor te beschermen.

De vloer des reusachtigen gebouws was met eene soort van ciment of kalk, dat het marmer in hardheid nabij komt, geplaveid en in vierkante ruiten afgedeeld: de ouden noemden het *opus spicatum.*

Opdelvingen hebben getoond, dat voor het zoogenoemde *podium* en de *arena*, of het strijdperk, nog een onderaardsch gebouw stond, waarin de voorbereidingen tot de dierengevechten plaats hadden.

Geheele dagen en nachten werden dikwijls in dit amphitheater in vermakelijkheden doorgebragt. In later eeuwen echter werd het nog overige gedeelte daarvan, nu eens tot een hospitaal voor pestzieken, dan weder tot eene verdedigings plaats ingerigt: of het strekte onder de verschillende lotgevallen der stad afwisselend tot eene schuilplaats voor dieven, tot eene werkplaats voor valsche geldmunters, tot eene tournooi-plaats voor ridders,

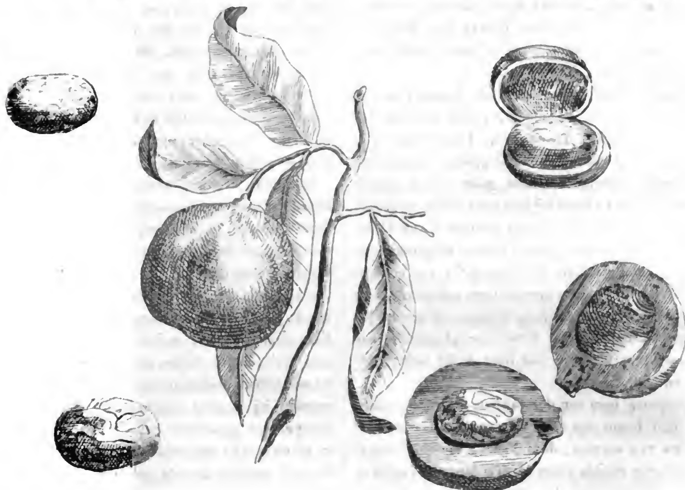
die ter eere van het vrouwelijk geslacht streden, en werd eindelijk weder tot eene verblijfplaats van monniken en geestelijken ingewijd en geheiligd. — Zoo verdween ook deze vroegere pracht en grootheid, en wat de tand des tijds daarvan nog niet heeft kunnen wegknagen, staat als een stomme getuige der vergankelijkheid van alle menschelijke grootheid en pracht, te midden van zoo vele andere puinen en gedenteekenen daar!

De Muskaatboom.

Onder Neerlands *Oost-Indische* bezittingen zijn u de Moluksche of specerijeilanden, waartoe ook het meer vermelde *Amboina* behoort, niet meer onbekend. Dezelve worden vooral daarom *Specerij*-eilanden genoemd, dewijl de *nagel*- en de *muskaat*-boom daar te huis behooren. Doch niet slechts op deze, ook op de eilanden, die ten

oosten en ten zuiden der Molukken liggen, groeijen deze voortbrengselen der heete luchtstreek welig.

In vorige eeuwen had de Oost-Indische Maatschappij de aankweeking dier boomsoorten tot slechts weinige eilanden beperkt, als tot *Neira*, *Lonthor* of *Banda* en *Poelo Ay*, welke eilanden door haar aan vrije lieden in perken werden uitgegeven, om met den notemuskaatboom beplant te worden, waarvoor dan de bezitters de tiende van alle vruchten, doch in later tijd alleen van de

specerijen, aan de maatschappij moesten opbrengen, terwijl de perkeniers daarenboven aan nog eenige andere bepalingen onderworpen waren. Die Maatschappij verbood tevens de aankweeking dezer boomsoorten op andere eilanden, en liet een streng toezigt uitoefenen om van tijd tot tijd de boomen, daar waar de aankweeking verboden was, uit te roeijen. Deze maatregel bragt ontwijfelbaar groote nadeelen te weeg voor de inlandsche Vorsten en regenten, doch daarin werd hun min of meer door jaargelden te gemoet gekomen. De sluikhandel, welken de ingezetenen echter op sommige plaatsen in nagelen en muskaatnoten dreven, trachtte men wel door de strengste middelen te beletten, doch veelal te vergeefs.

Op dien voet stond nog den O. I. nagel- en muskaat-handel, toen in 1824 het Nederlandsch Gouvernement, in aanmerking nemende de meerdere uitbreiding, die men aan denzelven en bij gevolg ook aan de aankweeking dier voortbreng-

selen zoude kunnen geven, zoodanige maatregelen nam, dat daardoor langzamerhand worden weggenomen alle beletselen, die den landbouw op de Moluksche eilanden in den weg staan. Hierdoor is het dan ook aan die eilanden vrijgelaten, om nagel- en muskaatboom weder aan te kweeken, waar die gedurende een tijdvak van 200 jaren waren uitgeroeid en strenge verbodswetten derzelver aankweeking beletteden.

Amboina heeft zijne welvaart, behalve aan de vroeger vermelde nagelteelt, vooral ook aan den notemuskaatboom te danken. Deze boom is in de kruin iets platter dan onze gewone perenboom en gelijkt overigens meest naar onzen appelboom. Dezelve heeft wijders eene effene en gladde schors, die eenigzins bruin graauw is van kleur. De bladeren, die ongetand, schoon en glanzig van boven zijn, gelijken meest naar die van een perenboom, en groeijen meestal twee aan twee, doch niet geheel regt tegen over elkander, aan een takje, waarvan wij er u hier door eene afbeelding een voorstellen: als men het blad wrijft is het geurig en aangenaam.

Wanneer men een der takken afbreekt, vloeit uit den boom een rood sap, en het is door dit verlies van sappen, dat hij gaat kwijnen. Meestal draagt een steeltje twee of drie bloemen; doch er komen zelden meer dan eene vrucht aan, welke, even als een perzik, uit het midden der bloem groeit. Deze bloem is wit. De vrucht, die in gedaante veel naar een perzik gelijkt, heeft in het midden eene noot, die de eigenlijke muskaatnoot uitmaakt; deze is omgeven door de foelie, en het geheel besloten in een harden bolster. Aan denzelfden boom ziet men bloesem en vruchten te gelijk, hebbende de laatste negen maanden noodig om te rijpen. Men plukt ze wel drie malen in het jaar. Bij het rijpen van de vrucht begint de bolster aan den boom te splijten, en de foelie, waarvan wij zoo even spraken, schijnt met een schoonrood op eene koolzwarte schil door de spleet des bolsters heen.

In den oogst vinden de slaven hun werk in het plukken der vruchten, die zij in mandjes verzamelen, waarna zij over een vaststaand mes gehaald en ontbolsterd worden. Na dat dit verrigt is zijn de noten toch nog met de foelie omgeven, die ook dan van de noot ontdaan, en in de zon te droogen gelegd, en dan in zoogenoemde klimbesse en raapfoelie, dat is, opgeraapte en halfrijpe foelie onderscheiden wordt.

De noten evenwel worden geheel anders dan de foelie gedroogd: dit geschiedt namelijk op bijzondere plaatsen in hokken, *Petakken* geheeten; men legt ze daartoe gedurende eenen tijd van zes weken op horden boven een vuur, dat van tijd tot tijd of liever van week tot week verzwakt wordt. Drie of vier weken vóór dat men de muskaat-noten aflevert, worden de schelpen in stukken geslagen, en de dan ontschelpte noten in witte en middelbare onderscheiden, en afgezonderd. Dan worden zij meestal driemaal in vet kalkwater gedompeld en gedurende eenen tijd van zes weken in afzonderlijke notenhokken te zweeten gelegd: de kalk ontdekt dan de gebreken der noten, die daarna op nieuw gesorteerd worden.

Men heeft ook nog eene bijzondere soort van noten, mannetjes-noten geheeten. Deze groeijen ook aan eene andere soort van boomen, dan de gewone noten; doch hoewel men ze ook in het wilde aantreft, zoo zijn zij toch zeldzaam; zij hebben ook eenen bolster, foelie en schelp gelijk de andere noten, doch de foelie daarvan is zonder smaak. De boom zelf is niet zoo hoog van stam, heeft korter blad en is meer ingedrongen van kruin.

Kinderliefde eens Negers.

Een neger uit *Agrassie*, zoo verhaalt Isert ı zijne reisbeschrijving, was door ongelukkige ›evallen in schulden geraakt, die hij niet betalen onde. Hij begaf zich naar zijnen schuldeischer, n toonde hem aan, dat hij tot betaling niets an-ers bezat, dan zijn eigen persoon, dien hij ver-oopen wilde, als zijn schuldeischer dit verlangde. le verbitterde schuldeischer ging weldra met hem aar het fort *Koningstein*, en verkocht hem voor ijne schulden. Van hieruit nu werd de Neger aderhand met nog andere slaven in halsketenen eklonken naar het hoofdfort overgevoerd, alwaar ij nog omstreeks zes weken bleef, tot dat het chip de volle lading had, waarmede hij naar *Oost-ndie* zou overgebragt worden.

Gedurende dezen tijd had zijn zoon het edele n kinderlijke besluit genomen, om zijnen vader it de ketenen te verlossen. Hij kwam derhalve ıet eenige zijner bloedverwanten bij den men-chenhandelaar, en deze moesten den laatsten, oo als vooraf afgesproken was, dringend verzoe-en, dat hij hun wilde toestaan om eenen slaaf ı te ruilen. Naardien nu de zoon van dien onge-ıkkigen Neger een schoone jongeling was, zoo et zich de harde en ongevoelige koopman tot ıne ruiling bewegen. Men bragt de keten, waarin e ongelukkigen geboeid waren, voor en zoodra e nieuwe slaaf zijnen vader zag, viel hij dezen n den hals, en stortte tranen van dankbaarheid ı vreugde, dat hij zoo gelukkig was, hem, zij-n beminden vader, te kunnen verlossen. Men ›ende dan de keten, liet den vader in vrijheid ı sloot den zoon in zijne plaats. Deze was rus-ş en goeds moeds en verzocht den vader, zich n zijnent wille niet te bekommeren.

Intusschen was deze geschiedenis den Gouver-neur des lands bekend geworden, die, van mensch-lievendheid doordrongen, den braven zoon van de ketenen ontsloeg en hem aan de zijnen terug gaf. Allen reisden nu vergenoegd en dankbaar ook om-trent den Gouverneur naar hunne woonplaats terug.

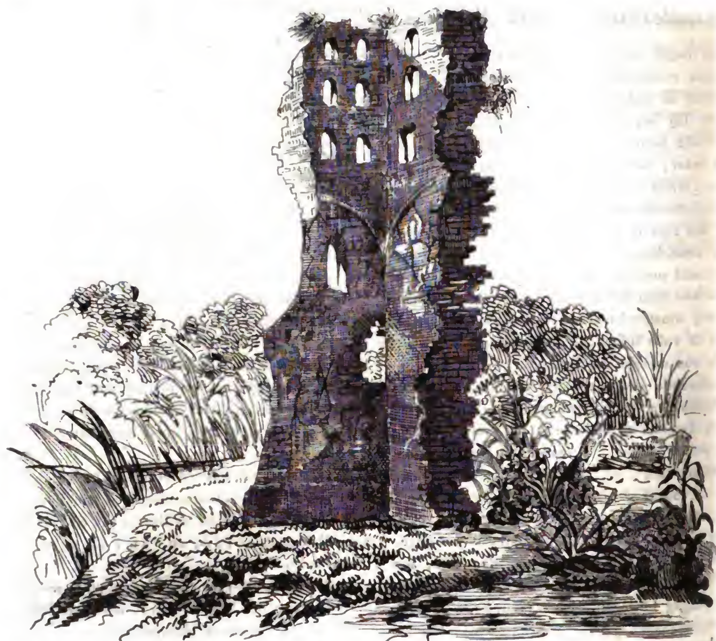
De Burgt te Oosterhout.

Onder de merkwaardige plaatsen van *Noord-Braband*, in den lande van *Breda* gelegen, behoort ook *Oosterhout*, dat menige stad in ons Vaderland in uitgestrektheid en fraaije gebouwen overtreft. De naamsoorsprong dezer plaats is twijfelachtig. Denzelven te willen afleiden van de godin Ostra of Ostez, welke in vorige eeuwen ook in ons land vereerd werd, daartegen valt nog al wat in te brengen. Meer waarschijnlijk is de opvatting, dat *Oosterhout* deszelfs naam ontleend heeft van zijne ligging tusschen het veelvuldig hout en de bos-schen, die in vroeger tijden in deze streek ge-vonden werden.

Weleer behoorde *Oosterhout* onder *Breda*, doch in later tijd werd het een eigendom van bijzon-dere Heeren, waaronder de Heeren van Strijen, van Duvenvoorde, en van Polanen ge-teld worden.

Oosterhout heeft een deftig kerkgebouw, weleer toegewijd aan den H. Oelbert, welke men wil, dat ter dezer plaatse of hieromstreeks zoude om het leven gebragt zijn. De toren daarvan schijnt echter niet geheel voltrokken te zijn, hetwelk uit de zwaarte der grondvesten is op te maken. Ook het raadhuis dezer stad, dat aan de zuidzijde der markt of van den heuvel staat, verdient opmerking.

Niet verre van *Oosterhout*, omtrent *de Vaart*, heeft men de overblijfselen van den zoogenoem-den *Burgt te Oosterhout* of ook wel het *Huis van Strijen* genoemd, waarvan wij hier eene afbeel-

ding bijvoegen, en dat aldus geheeten wordt, omdat het in den jare **1290** door Heer Willem van Strijen, eerste Heer van *Zevenbergen*, aldaar gebouwd is geworden. Hetzelve bezat in vroeger dagen mede een eigen regt, doch dat nu vervallen is.

Deze heerlijkheid is in het geslacht der Heeren van Strijen gebleven tot den jare **1324**, toen Guij van *Vlaanderen*, gehuwd in het geslacht van Strijen, den burgt met de daarbij behoorende goederen, in erfpacht overgaf aan Willem van Duvenvoorde, waarna, zoo als gezegd is, het geslacht van Polanen in het bezit daarvan kwam. Genoemde van Duvenvoorde, liet bij dit huis eene zeer fraaije diergaarde aanleggen, die aan den omtrek vele bekoorlijkheden schonk, doch in later tijd vervallen en later door een bosch vervangen is, hetwelk thans nog aldaar bestaat.

Jan van Schaffelaar.

Bij de beoefening der geschiedenis onzes Vaderlands, ontmoet men bijna geen treuriger tijdperk, dan dat, waarin hetzelve door den burgertwist der *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* partijen geteisterd

werd. Vooral in het tijdvak van 1479 tot 1491, toen de vlam van dezen burgertwist op nieuw aanwakkerde, doch ook eindelijk, en nu voor goed gebluscht werd, beoorloogden de beide partijen elkander met toomelooze woede. Men ijst bij het verhaal van zoo vele gruwelen, als toen overal plaats hadden: wreedheid, roof- en plunderzucht kenmerkten beide partijen; waar het zwaard niets vermogt, nam men list en verraad te baat; de aanzienlijksten des lands werden door de hollende volksmenigte vermoord, en de armoede en ellende der vreedzame landzaten was door het woeden des burgeroorlogs tot een toppunt gestegen, waarvan men in onze rustiger tijden naauwelijks een denkbeeld heeft.

Te midden van dit tafereel van woelingen en gru-

welen, blijft het oog van den beoefenaar der Vaderlandsche Geschiedenis met welgevallen rusten op de blijken van waarachtige heldendeugd, waardoor ook toen, nu en dan, even als vroeger en later, sommigen onzer voorvaderen zich onsterfelijk hebben gemaakt. Daaronder behoort de grootmoedige zelfopoffering van Jan van Schaffelaar. Deze Schaffelaar stond in 1482, als hopman, in dienst van den *Utrechtschen* Bisschop, die der *Kabeljaauwsche* partij was toegedaan, en hield in den herfst van genoemd jaar Barneveld bezet. Eene bende krijgslieden van de *Hoeksche* partij kwam hem aldaar bestoken Schaffelaar had slechts achttien of negentien ruiters bij zich, doch was te onverzaagd van aard, om geene verdediging te beproeven. Hij wierp zich met zijne manschappen in de kerk en den toren van genoemd dorp, en moest aldaar eene belegering doorstaan. De *Hoekschen* beschoten de kerk en den toren met bussen of zwaar schietgeweer: een wapentuig, dat toen eerst sedert korte jaren in gebruik was gekomen. Weldra begonnen zijne manschappen, door het hevige vuur der belegeraars verschrikt, aan dezen toe te roepen, dat zij over de overgave wilden handelen. Zij kregen van de verbitterde *Hoekschen* ten antwoord, dat zij het alleen op hun bevelhebber Schaffelaar geladen hadden, en dat dus voor de belegerden geene lijfs-genade te hopen was, indien zij dezen hunnen bevelhebber niet uit de kijkgaten des torens naar beneden wierpen. De belegerden zagen elkander bij het hooren van dezen voorslag met ontzetting aan; maar zij hadden hunnen bevelhebber te lief om hem op te offeren. « Wij zullen, riepen zij, liever allen om komen, dan ons door zulk eene daad te onteeren!» Doch Jan van Schaffelaar, dit hoorende, en wetende dat de *Hoekschen* een onverzoenlijken haat tegen hem koesterden, besloot zijn eigen leven voor dat zijner makkers te geven. Hij klom op den ommegang van den toren, en riep aan zijne soldaten toe: « Spitsbroeders, ik moet toch ééns sterven, en ik wil u in geen last brengen!» Te gelijk zette hij zijne handen in de zijden en sprong naar beneden. Hij viel niet dood, maar werd door de verwoede belegeraars dadelijk afgemaakt. De makkers van Schaffelaar gaven daarna den toren over, en vonden hun behoud in zijnen dood.

Tollens heeft dit treffend voorval in eene Vaderlandsche romance bezongen, die aan geen, met smaak voor de dichtkunst begaafd Nederlander onbekend mag zijn.

Hanengevecht op Luçon.

Luçon, een der *Philippijnsche* eilanden, is gelegen in de Chinesche zee ten oosten van *China*. Over het algemeen worden deze eilanden en *Luçon* voornamelijk wegens de aangename luchtstreek, die daar heerscht, alsmede wegens de schoone landstreek en de vruchtbaarheid van den grond geprezen. *Luçon*, het grootste dier eilands-groep, wordt geacht, als de zuiverste diamant, welke *Spaansche* gelukzoekers ooit vonden. In hunne handen evenwel is het onbebouwd gebleven, met uitzondering van eenige streken slechts.

De baai van *Manilla* aan de westzijde des eilands, waar men gewoonlijk aanlandt, bevat het kleine eiland *Corregidor* hetwelk met zware batterijen voorzien is, en den ingang in twee bijna gelijke deelen scheidt.

De stad *Manilla* zelve is tamelijk wel gebouwd, met vrij breede en regte straten, regelmatig aangelegde huizen, doch van een ellendigen stijl. De tweede stad des eilands is *Bidondo*, eene soort van voorstad, waar veel koophandel gedreven wordt en groote levendigheid heerscht; dezelve bevat 140,000 inwoners, heeft prachtige gebouwen en eene zeer drok

bezochte en uitgestrekte kaai.

Onder de wijken van dit *Bidondo*, onderscheidt men die, welke door de inboorlingen des eilands, de *Fagalen* genoemd, bewoond wordt; de *Fagalen* bewoonden reeds dit gedeelte des eilands toen de Spanjaard Juan de Salcedo in 1571 voor het eerst op de rivier *Passig* verscheen. Moeijelijk, zoo niet geheel onmogelijk valt het echter te bepalen of deze inwoners *Maleijers*, *Arabieren* of *Hindoes* van afkomst zijn. Sedert de verschijning der Spanjaarden op dit eiland, hebben zij veel van hunne vroegere zeden, gebruiken, en hunne godsdienst voor die der *Europeanen* verruild, en zijn zij dienvolgens niet vreemd gebleven aan Europesche beschaving en kleeding. Zij schijnen een vrij buigzaam en lijdelijk karakter te bezitten, en schikken zich daarom ligtelijk naar hunne overheerschers. Hunne woningen zijn grootendeels, zoo niet allen van *bamboes* vervaardigd. *Europesche* handwerken worden door hen beoefend: men treft onder hen smeden, scheeptimmerlieden, touwslagers, wevers, en andere handwerkslieden van dien aard.

De *Tagalen* zijn rank en vlug van ligchaam, hebben doorgaans zwarte oogen en het hoofdhaar over het algemeen op eene bevallige wijze opgebonden. Zij zijn ongemeen gastvrij, en zouden zelfs eenen vreemdeling het eten en drinken, dat zij hem mildelijk aanbieden, opdringen: rijst, groente, visch en eendvogels voor de rijksten behooren tot hunne geliefkoosde spijs, en water schijnt hun eenige drank.

Zoowel vrouwen als mannen rooken onder hen ongemeen sterk, en wel bijzonder groote cigaren, welke ten gebruike strekken voor het geheele huisgezin. Zoodanige cigaren worden zelfs als huismeubelen geacht, bestemd ook den ledigen tijd der *Fagaalsche* vrouwen aangenaam te verdrijven.

Even als zoo vele andere volkeren, welke de fijnere zeden der *Europeanen* en hunne beschaafde uitspanningen niet in alle deelen, of althans niet genoegzaam opvolgen, bezitten de *Tagalen* eene ongemeene hartstogt voor het spel. Doch hunne spelen verschillen ook aanmerkelijk van die der *Europesche* volkeren, en vinden alleen in ons naburig *Engeland*, eenen ongemeenen bijval. Wij bedoelen namelijk, de *hanengevechten* en weddingschappen, die daarbij plaats hebben. Dat deze in *Engeland* veel in zwang zijn is u niet meer onbekend. Men houdt er bij dat volk *hanen* op na, die door verscheidene behaalde overwinningen zelfs eene soort van beroemdheid verkregen.

Ook dit is bij de *Tagalen* op het eiland *Luçon* het geval, en het is opmerkelijk, dat bij twee zoo ver van elkander verwijderde eiland-volken die, als het ware, elk aan den uitersten rand van de wereld wonen, dezelfde ontaarde en in zeker opzigt barbaarsche hartstogt zoo veel wortel geschoten heeft, dat de voldoening daaraan onder de heerschende volksvermaken moet geteld worden. Zoowel bij de *Tagalen* als bij de *Engelschen* zijn de *hanengevechten* geliefkoosde spelen, waarbij meer of minder zware weddingschappen plaats grijpen. Wij leveren u van een dergelijk *hanengevecht* op *Luçon* eene afbeelding, waarbij wij de volgende beschrijving voegen van een ooggetuige. « Men moet, zegt hij, bij dergelijke gelegenheden zien, hoe zeer de hartstogt voor dit spel op de ingevallene en ernstige aangezigten geteekend staat, hoe deze zich in de plooi zetten, hoe zij zich rimpelen en opgewonden vertoonen. Op onzen weg door *Bidondo* (de bovenvermelde stad), trokken een twintigtal dergelijke strijders of hanen, die elkander verscheurden, onze aandacht. De omstanders leverden ons inzonderheid zeer karakteristieke groepen door de contrasten, die wij op de gezigten waarnamen. De beide eigenaars der hanen moedigden elk zijnen kampvechter aan ten strijde, en op hun gelaat, waarop de harts-

togt voor het spel en hunne ongerustheid geteekend stond, lazen wij alle indrukken, die het afwisselend krijgsgeluk op hen te weeg bragt.

« Nabij hen, die de weddingschap aangevangen hadden of slechts getuigen waren, stonden vier *Tagals*, die een levendig belang stelden in dit kleine bebloede tooneel. De vertooning eindigde met den dood van een der beide kampvechters. De overwonnene was zijn haan kwijt en tien realen daarenboven, welke het beding uitmaakte van de weddingschap.»

Zoo als dat in *Engeland* het geval is, zoo is het ook op *Luçon* met dezen hanen gesteld: een en-

kele haan kan somtijds het geluk van eenen *Tagal* uitmaken. Aan de scherpe sporen en de dapperheid van eenen zoodanigen strijd-haan, heeft het geheele gezin zijn bestaan, de vrouw dikwijls daarenboven gouden en glazen halssnoeren en de man zijn tabak te danken. Zulk een haan is dan ook het troetelkind des huizes; de *Tagal* acht hem hooger dan zijne vrouw, dan zijne kinderen, ja, dan al wat hij dierbaars bezit; hij liefkoost het dier elk oogenblik; draagt het op zijn arm, het zij dat hij naar zijne zaken zich begeeft, of dat hij zijne vrienden gaat bezoeken. Zijn haan is zijn schat, zijn trouwe gezel, zijn gebieder, hij heeft aanspraak op zijn geheele leven zelfs en wordt beweend na zijnen dood.

Niet slechts in *Bidondo*, ook bij de bewoners van

Manilla is die hartstogt voor het hanengevecht zoo sterk, dat het *Spaansche* bewind jaarlijks eene vrij aanzienlijke schatting daarvan trekt. Deze spelen zijn namelijk eene soort van eigendom van het bewind geworden, welke voor deze vermakelijkheden zekere, omslotene en *gepriviligeerde* strijdperken heeft doen aanleggen, buiten welke het niet geoorloofd is een hanengevecht te laten plaats hebben. Wanneer dan dit stijdperk geopend is, moet elk deelnemer aan het gevecht, aan de deur eene zekere schatting voor elken haan betalen, dien hij er binnen brengt, zijnde namelijk een reaal voor een' haan, wanneer hij niet, en drie realen wanneer hij wel strijdt.

Zoodanige strijdperken worden steeds door eene groote menigte volks bezocht, en het gevecht met de grootste belangstelling bijgewoond, niet slechts door de belanghebbenden of de eigenaars der hanen, maar ook door de geheele verzamelde menigte, welke zich uit *Manilla* derwaarts begeeft.

Een gezigt op Bidondo.

Manilla, waarover wij reeds gesproken hebben, is niet zoodanig bevolkt als *Bidondo*; hetzelve bevat 8,000 inwoners: men treft er vele kerken en kloosters aan. De vrouwen zijn er naar de Spaansche manier gekleed; doch minder zijn de kerken en kloosters in *Bidondo*, welke men als eene voorstad van *Manilla* zoude kunnen aanmerken. *St. Sebastiaan* van waar de *Engelschen* in 1762 de stad beschoten, is de hoofdkerk dezer voorstad. Digt bij dezelve en aan de oevers van de rivier *Passig*, heeft men de bouwvallen van een uitgebreid en oud gebouw, bestaande uit eene rij bogen door de rivier bespoeld. Onder deze gewelven bevinden zich vrij groote vertrekken, terwijl het bovenste gedeelte dezer bogen hier en daar eenige brokstukken ver-

toont van een deftig gebouw. Wij voegen eene afbeelding van dit gedeelte dezer stad hier bij.

Belangrijk is in *Bidondo* de koninklijke fabriek van de bekende *Manilla-Cigaren*, die niet slechts door *Indië* en in *Azië*, maar ook zelfs in *Europa* en ons land beroemd zijn, en naast de *Havanna-Cigaren*, eene eerste plaats bekleeden in de schatting van onze tabaks-rookers.

Een aantal van 1,500 mannen en 3,000 vrouwen houden zich in deze fabriek onophoudelijk bezig met het maken van deze soort van cigaren, waarvan de aanvragen steeds grooter en belangrijker worden.

Deze vrouwen zijn bijna alle jonge *Tagalen*, dikwijls niet van de onaanzienlijkste, en velen vrij schoon van gelaat en gestalte. Verwonderlijk is het, zegt een reiziger, die deze werkplaats bezocht, op te merken, welke eene orde en zedigheid onder zoo vele lieden van beiderlei geslacht hier heerscht. De meisjes en vrouwen zitten in geheele gezinnen bij elkander, waarvan de moeders en oudere vrouwen, alle dagen en elk oogenblik het opzigt hebben over hare dochters of jongere *Tagaalsche* meisjes.

Een deel der lieden, welke in deze cigaarfabriek arbeiden, houden zich bezig met den tabak te snijden, anderen rollen denzelven, of bereiden de bladen; wederom anderen zoeken de geschikte tabaksbladeren uit, die tot dekbladeren dienen, snijden de gemaakte cigaren aan beide einden af, of hechten de dekbladen vast met eene daartoe geschikte gom.

In ieder werkvertrek heeft men een aantal dier mannen en vrouwen of jonge dochters, die op rijen gehurkt zitten, en ieder dezer vertrekken heeft eene opzigster, die elk der gemaakte cigaren eerst onderzoekt, en beschouwt, voor dat zij in pakjes van twee en dertig stuks elk, te zamen gebonden worden. Daarna worden zij in handen gesteld van eenen pakker, die deze pakjes in geheele of halve kisten van 500 of duizend stuks inpakt; waarna zij dan aldus hetzij naar *Azië* of naar *Europa* verzonden worden.

Quintyn Metsys.

Het gezegde, dat een vaste wil bergen verzetten kan, klinkt wonderspreukig, maar is toch volkomen waar. De geschiedenis van alle tijden leert, dat de mensch, die met een vasten wil, dat is, met inspanning van alle zijne ziels- en ligchaamskrachten, naar een goed en edel doel streeft, dat doel meestal bereikt, en zaken tot stand brengt, die zwakke en slapmoedige stervelingen voor onmogelijk zouden houden. De geschiedenis van den *Antwerpschen* schilder Quintyn Metsys (ook wel Messis genoemd) is een bewijs te meer voor de waarheid dezer stelling.

Deze Metsys, die in 1440 geboren werd, was de zoon van een' gewonen smid, en werd van zijne jeugd af in het ambacht zijns vaders opgeleid. Er stak reeds vroeg in hem een vindingrijke geest, en hij bezat daarbij veel smaak, zoodat zijn vader het fijnere werk, dat in de smederij voorkwam, weldra aan den jongen Metsys toevertrouwde. Nog wijst men te *Antwerpen*, in den omtrek der Domkerk, een kunstig ijzeren hek aan, hetwelk door onzen Metsys in zijne jeugd vervaardigd is. Toen hij twintig jaar oud was, werd hij door eene zware ziekte overvallen, waarvan hij slechts zeer langzaam herstelde, zoodat hij maanden achtereen zijn kamertje niet verlaten en allerminst er aan denken kon, om den zwaren hamer in zijns vaders werkplaats te voeren. Metsys behoorde tot die gelukkige menschen, voor wie het eene wezenlijke straf is, ledig te zijn, en hij peinsde dus op een middel, om zich eene aangename en nuttige bezigheid te verschaffen. Zijne keus viel op

het snijden van beeldjes en landschappen uit hout, waartoe zijne ingeschapene neiging voor de beeldende kunsten hem als van zelve aandreef. Natuurlijk moest zulk een fijn werk aan iemand, wiens handen reeds jaren lang aan zwaren arbeid gewoon waren geworden, zeer moeijelijk vallen; maar door vlijt en volharding kwam hij alle zwarigheden te boven, en hij leverde weldra zulke aardig en juist bewerkte kunstgewrochten, dat de liefhebbers hem die gaarne af kochten. Na volkomen hersteld te zijn, keerde Metsys evenwel weder naar de werkplaats zijns vaders terug, en arbeidde aldaar nog verscheidene jaren achtereen met veel vlijt. Hij zou zelfs zeker zijn leven lang een smid gebleven zijn, indien eene voor hem onaangename omstandigheid niet aan zijnen levensloop eene andere rigting gegeven had. Hij kwam namelijk in kennis met de schoone dochter van eenen schilder in zijne woonplaats *Antwerpen*, alwaar de edele schilderkunst toen reeds uitstekende beoefenaars vond, gevoelde weldra de teederste liefde voor dit meisje, en begaf zich naar den vader, om haar ten huwelijk te vragen. Metsys was een fraai gevormd jonkman, die steeds braaf had geleefd en zijn brood rijkelijk verdienen kon. Er bestond dus voor hem uitzigt genoeg, dat hij in zijn aanzoek zou slagen; maar hoe ontstelde hij, toen de vader van het meisje hem kortweg te kennen gaf, dat hij niemand anders, dan een bekwaam schilder tot schoonzoon wilde hebben, en daarbij een toon gebruikte, die genoeg deed zien, hoe ernstig hij het met dit besluit meende! Velen zouden na zulk eene ontmoeting zich aan lafhartige wanhoop hebben overgegeven. Metsys daarentegen, gevoelende, dat hij slechts met het meisje zijner keus gelukkig kon zijn, handelde als een man. Hij besloot zich van eenen smid in eenen schilder te herscheppen, en volbragt dit wonder. De smidshamer en het aambeeld, werden ter zijde geworpen, en Metsys kwam als leerling bij een *Antwerpsch* schilder aan huis. Men begrijpt, dat het hem ontzettend veel moeite koste, om in het hanteren van het penseel de noodige vaardigheid te verkrijgen, maar ook ditmaal overwon zijn ijzeren wil, gesterkt door het alvermogen der liefde. Weldra maakte hij groote vorderingen, en toen hij bij zijnen meester niet veel meer leeren kon, begaf Metsys zich op reis naar *Holland*, *Duitschland* en *Engeland*, alwaar hij zich verder oefende en voor zijne schilderstukjes weldra aanzienlijke sommen kon bedingen. Nu en dan keerde hij echter tot zijn vorig handwerk terug. Onder andere vervaardigde hij in *Engeland* het fraaije ijzeren traliewerk, dat de graftombe van koning Eduard IV in het kasteel van *Windsor* omgeeft. Als een beroemd schilder keerde Metsys naar *Antwerpen* terug. Natuurlijk begaf hij zich daar dadelijk naar het huis van den vader zijner geliefde, en trad, door niemand bemerkt, diens werkplaats binnen. De vader was afwezig, maar op zijn schilders-ezel stond een stuk, waaraan hij kort te voren gearbeid had. Metsys nam dadelijk een penseel in de hand, en schilderde op een paard, dat op de schilderij was voorgesteld, eene vlieg, en dat wel met zulk eene begoochelende juistheid, dat de oude schilder, bij zijne terugkomst, dit diertje, tot twee malen toe, wilde wegjagen. De schilder bemerkte natuurlijk spoedig zijne dwaling, en toen hij verwonderd vroeg wie aan zijn schilderstuk gearbeid had, maakte Metsys zich bekend. De oude man, die reeds veel van de bekwaamheid des gewezen smids in zijn lievelingsvak gehoord had, aarzelde nu geen oogenblik om aan Metsys de hand zijner dochter te schenken, en deze erlangde niet lang daarna in het zuiverste huwelijks-geluk, het loon zijner volharding. Quintyn Metsys leefde gelukkig en te vreden, tot in 1519. Zijne schilderstukken leverden hem

een rijkelijk bestaan op en zijn nog wegens de daarin heerschende juistheid van voorstelling zeer beroemd. Voor een daarvan, hetwelk Metsys voor het schrijnwerkers gilde te *Antwerpen* vervaardigde, en dat de *afneming van het kruis* voorstelde, bood de *Spaansche* koning Philips II eenmaal te vergeefs eene aanzienlijke som. Een ander stukje van zijne hand, twee met elkander afrekenende woekeraars verbeeldende, is nog een sieraad der schilderijen-verzameling te *Windsor.*

Het hierbij gevoegde plaatje stelt den gedenksteen voor, dien men aan den buitenmuur der domkerk van *Antwerpen*, boven zijn graf, heeft geplaatst. Men ziet daarop, onder het borstbeeld van Metsijs, aan de eene zijde een smids-aambeeld met de daartoe behoorende werktuigen en aan de andere zijde de zinnebeelden der schilderkunst. Het op dien gedenksteen geplaatste *Latijnsche* opschrift eindigt met de woorden: « Zoo heeft de liefde van den smid een Apelles gemaakt!»

Jan Steen.

Wie kent dezen beroemden, vaderlandschen schilder niet, wiens naam reeds dadelijk aan vrolijke scherts en allerlei luimige invallen doet denken, en daardoor, meer dan die van eenig ander schilder, in den mond des volks voortleeft? De bijzonderheden van zijne levensgeschiedenis worden aan de teedere jeugd reeds op de scholen ingeprent; dragende men echter zorg van te gelijk aan de jonge

knaapjes en meisjes onder het oog te brengen, dat zij, hoe vermakelijk de loszinnige bedrijven van Jan Steen ook mogen schijnen, hem daarin geenszins moeten navolgen, maar veeleer moeten betreuren, dat op hem het spreekwoord toepasselijk was: *hoe grooter geest*, *hoe grooter beest.* De schrijver dezer regelen, die zoo zeer als iemand alle zedeloosheid, ook in het weligste vernuft, verfoeit, kan intusschen het vermoeden niet verbergen, dat men onzen Jan Steen meestal te gestreng beoordeelt, en al te ligtvaardig geloof heeft geslagen aan hetgeen Houbraken en Weijerman te zijnen aanzien hebben te boek gesteld. Die schrijvers gingen alleen af op mondelinge overleveringen, en hoe ligt worden deze vervalscht en vergroot, vooral als het een man geldt, die zich door allerlei snakerijen heeft berucht gemaakt! Hoe gemakkelijk worden niet door

misverstand, sommige lachverwekkende gezegden en bedrijven van onbekende personen, op rekening gesteld van iemand, die reeds in dit opzigt eenen gevestigden naam verworven heeft! In allen gevalle kan — zoo als reeds vroeger bevoegde vaderlandsche beoordeelaars hebben aangemerkt — Jan Steen zulk een doorgaande dronkaard en zulk een loszinnig wezen niet geweest zijn, als zijne levensbeschrijvers hem afschilderen. Het kan onmogelijk waar zijn, dat hij slechts nu en dan, door het verloop zijner zaken en nijpend geldgebrek daartoe gedrongen, het penseel heeft ter hand gevat; want hoe zou hij dan zoo vele en zulke uitstekende meesterstukken hebben kunnen leveren, die allen van groote oefening, diepe menschenkennis en veel omvattende studie getuigen, en dat, terwijl het bekend is, dat hij niet langer, dan veertig jaren heeft geleefd? Wij houden het er dus voor, dat van de levensgeschiedenis van dezen merkwaardigen man niet veel meer, dan het volgende als waar en bewezen kan worden aangenomen.

Jan Steen werd in 1636 te *Leiden* geboren. Hij behoorde tot den deftigen burgerstand, vermits zijn vader het beroep van bierbrouwer uitoefende. Van der jeugd af aan, werd hij tot schilder opgeleid, en weldra kwam hij als leerling bij Jan van Goijen, een man, die eerst in zijne geboortestad en naderhand te *'s Gravenhage* woonde, en wiens schilderstukjes, meestal stille watergezigten, met binnenlandsche marktschepen, visschersschuitjes en het een of ander vaderlandsch dorp in het verschiet, voorstellende, in der tijd zeer gezocht waren. Reeds vroeg onderscheidde Jan Steen zich, niet slechts door zijnen uitmuntenden aanleg tot schilder, maar ook door zijn welig vernuft en zijne geestige invallen. Ieder ging gaarne met hem om, en niet slechts zijn meester, maar ook andere kunstbroeders, zoo als bijv. Frans van Mieris, stelden zonderling veel prijs op zijn gezelschap. Als hij, in hunnen kring gezeten, alle de aanwezigen door zijne snakerijen vermaakte, ging hij zich wel eens in het overdadig gebruik van wijn en sterken drank te buiten. Een eigenlijk dronkaard kan hij echter toen wel niet geweest zijn, daar van Goijen hem zijne dochter tot vrouw gaf. Zijn vader, misschien oordeelende, dat hij door den verkoop zijner schilderstukjes (waarvoor toen oneindig minder geld besteed werd, dan thans) geen genoegzaam bestaan zou kunnen verwerven, kocht voor hem eene brouwerij te *Delft*. Die brouwerij liep echter na eenige jaren geheel in de war, hetgeen waarschijnlijk wel voor een gedeelte aan de zorgeloosheid van Jan Steen, maar toch ook tevens aan zijne voorliefde voor het schilderen moet worden toegeschreven. Zijn huisgezin was inmiddels vrij talrijk geworden, en daar onze schilder de oud-Hollandsche deugd der spaarzaamheid nimmer goed leerde beoefenen, had hij nu en dan vrij wat met armoede te worstelen, zonder dat hij daarom echter zijne vrolijke luim verloor. Men bezit nog een schilderij van hem, waarin hij, op eene allergeestigste en zelfs leerzame wijze, het tafereel van een berooid huisgezin heeft voorgesteld, en meent dat dit door hem, als eene soort van spotternij met zijne eigene huishouding, is vervaardigd. Misschien echter is dit gevoelen enkel ontstaan uit zijne gewoonte, om zich zelven en zijne huisgenooten gedurig op zijne stukjes voor te stellen. Na den dood zijner eerste vrouw, hertrouwde Jan Steen met zekere Marijtje Herkulens; eene jonge weduwe, die in den verkoop van gekookte schaapskoppen en kluifjes haar bestaan vond, en dus wel tot geenen zeer aanzienlijken stand in de maatschappij behoorde. Men zegt, dat hij ook deze vrouw soms verdriet veroor-

zaakte, omdat hij het voor zijne schilderijen ontvangen geld, in plaats van het voor het huishouden te besteden, in de herberg verteerde. Uit de overleveringen daaromtrent blijkt echter tevens, dat deze vrouw haren goedhartigen, vrolijken echtgenoot hartelijk lief had. Hij stierf in 1678, en werd door zijne kunstgenooten begraven. Zoo weinig is echter met zekerheid omtrent zijne lotgevallen bekend, dat sommigen hem het laatste gedeelte van zijn leven te *Delft* laten doorbrengen, terwijl anderen, onzes inziens op beteren grond, vermelden dat hij, gedurende zijne laatste levensjaren, te *Leiden* gewoond heeft en daargestorven is.

Van dit alles is dan ook niets zoo onbetwistbaar, dan dat Jan Steen een *genie* was, in de volle kracht des woords. Dat hij de natuur getrouwelijk nabootste, had hij met vele andere vaderlandsche schilders gemeen; maar geen hunner heeft zoo vele blijken gegeven, als hij, van het menschelijk gemoed tot in zijne diepste schuilhoeken te hebben gade geslagen, en de uitdrukking der menschelijke aandoeningen en hartstogten, bij de verschillende levensstanden ook in schijnbaar geringe bijzonderheden te kennen. Vrolijke scherts blinkt in alle zijne stukken door; maar bij het beschouwen van sommigen daarvan kan men zich van het vermoeden niet ontdoen, dat onder die aangename, lachverwekkende buitenzijde een diepere, en zelfs een wijsgeerige zin verborgen ligt. In dat opzigt kan Jan Steen met den beroemden Engelschman Hogarth worden vergeleken, wiens tafereelen vooral het doel hebben, om de menschelijke dwaasheden en verkeerdheden geestig te hekelen, doch die anders in meesterlijke behandeling van het penseel en in koloriet, verre bij onzen landgenoot moet achterstaan. Zeer bevoegde beoordeelaars meenen dan ook, dat Jan Steen indien hij zijnen kring van beschouwing verder had uitgebreid, dan de personen, die hem van nabij omringden, een zeer groot historie-schilder zou geworden zijn. Nu reeds leert men de zeden van zijnen leeftijd uit zijne stukken beter kennen, dan uit alle geschrevene boeken. Zoo behoeft men, om zich een denkbeeld te vormen, van den vroegeren toestand van het lager onderwijs in ons vaderland, slechts zijne kinderschool te beschouwen, waarin de meester, als een echte dwingeland, met belagchelijke deftigheid, zijn gezag door middel van de plak tracht te handhaven, en toch door gestrenge straffen den moedwil der schooljongens niet kan beteugelen. Zijn *St. Nicolaas-avond*, waarvan wij reeds vroeger in dit Magazijn eene navolging leverden, is eene uiterst belangwekkende voorstelling van de wijze, waarop dit kinderfeest in ons vaderland gevierd plagt te worden, en gedeeltelijk nog gevierd wordt. Die krijtende knaap, die, wegens zijne ondeugendheid, in plaats van aangename geschenken, eene roede heeft bekomen; die kinderen, die vreesachtig in den schoorsteen zien, waardoor de goede Nicolaas, zoo zij meenen, zijne gaven naar beneden werpt; die ouders, die over de ligtgeloovigheid hunner bedrogene kindere glimlagchen.... het is alles eene meesterlijke navolging der natuur!

Ook de twee hierbij gevoegde navolgingen van schilderijen van Jan Steen zijn zeer geschikt, om een denkbeeld van zijne manier te geven. Het eerste, op bladz. 81, is eene boertige voorstelling, van het oud-Hollandsche spreekwoord: *zoo als de ouden zongen, zoo piepen* (of pijpen) *de jongen*. Naar het schijnt, heeft onze schilder hier niet zoo zeer de zedelijke toepassing van dit spreekwoord, dat is, het overerven van de deugden en ondeugden der ouders op hunne kinderen, als wel eene bloot stoffelijke voorstelling daarvan op het oog gehad. Alle de op het stuk voorkomende personen behooren tot zijne naaste betrekkingen, en de jongeren vol-

gen daarop de ouderen na, in het maken van muzijk of gedruisch. Voor het vuur staat zijn oude vader, uit een boek te zingen; daar naast zit zijne moeder en heeft een klein kind, misschien hare kleindochter, met een rateltje spelende, op den schoot. Aan de tafel zit Jan Steen zelf tusschen zijne beide vrouwen, die hij gewoonlijk op hetzelfde schilderij bragt, en waarvan de eene een pijpje voor hem stopt. Hij zelf zit, met de uitdrukking der hoogste genoegelijkheid op het gelaat, zijne pijp te rooken en heeft een wijnglas in de hand. De muzijk der jongelieden, waarschijnlijk zijne kinderen, stoort zijne tevredene stemming niet. Alles op dit krachtig geschilderde stuk, is levendig en vol uitdrukking, en zelfs dat meisje in den hoek, dat eene jonge kat plaagt, dwingt een glimlach af. De geliefde, bruin en wit gevlakte hond van Jan Steen is mede niet vergeten.

En wie kan zonder bewondering den *kiezetrekker* van dezen schilder, waarvan hier boven de omtrekken worden medegedeeld, aanschouwen? De lijder, een forsche boerenknaap, lijdt vreesselijk

door de hardhandigheid van den kwakzalver, die de moeijelijke kunstbewerking verrigt. Elke zijner spieren staat vreesselijk gespannen. De oude vrouw tegen over hem, ziet het aan, en weent om de pijn, die haar zoon lijdt. Maar geheel anders zijn de gemoedsaandoeningen van de verdere omstanders. Sommigen zien de bewerking met onverschilligheid aan, en een paar ondeugende boerenknapen lagchen en spotten daarover. Men moet dit kabinetstuk zelve, dat zich op het *Haagsche* Museum bevindt, lang aanstaren, om den geheelen rijkdom der daarin ten toon gespreidde kunst te kunnen overzien.

Lapérouse en het voor hem opgerigte gedenkteeken.

Toen tusschen de jaren 1770 en 1780 de uitslag der reizen, die de groote *Britsche* zeevaarder Cook naar de stille *Zuidzee* gedaan had, in het beschaafde *Europa* bekend werden, maakte zulks op alle voorstanders van kennis en beschaving den levendigsten indruk. Men werd toch daardoor overtuigd, dat de *Spaansche* en *Hollandsche* zeelieden, die vroeger deze zeeën hadden bevaren, nog slechts een gedeelte hadden ontdekt van de groepen eilanden, waar mede zij bedekt zijn. Men leerde sommige dier eilanden kennen als bevoorregte plekjes, waarop de natuur al haren rijkdom en alle hare bekoorlijkheden ten toon spreidt, bewoond door menschen, wier kinderlijke eenvoudigheid en goedaardigheid de oude vertelsels eener gouden eeuw herinnerden. Tevens erlangde men de zekerheid, dat *Nieuw-Holland*, hetwelk onze landgenoot Tasman reeds meer dan eene eeuw te voren ontdekt had, en over welks ware gesteldheid nog altijd eene soort van nevel verbreid lag, wezenlijk een vast land was, in uitgestrektheid *Europa* evenarende en allezins waardig, om met de overige, schier ontelbare eilanden van het zuider-halfrond, een nieuw werelddeel uit te maken. De door dit alles opgewekte geestdrift deed, vooral

toen Cook te midden zijner moeijelijke togten, een rampzalig uiteinde had gevonden, aan velen den wensch uiten, dat men toch met hulp der regeringen, het werk van dezen grooten man verder mogt voortzetten, en zoo doende den sluijer geheel opligten, die nog een deel van den aardbol bedekte.

Ook bij de *Franschen* was deze ijver voor aardrijkskundige ontdekkingen zeer levendig. De brave Lodewijk XVI, die naderhand door zijn ondankbaar volk, op het schandelijkst mishandeld, en met verguizing van alle regten ter dood gebragt werd, zat toen op den *Franschen* troon. Die vorst was zelf een vlijtig beoefenaar der aardrijkskunde, en bezat meer dan gewone kennis van die belangrijke wetenschap. Hij besloot om aan den wensch zijns volks te voldoen, door op kosten van den staat eene groote ontdekkingsreis te doen ondernemen, waaraan tevens de nasporing van middelen, om den koophandel en de zeevaart der *Franschen* in afgelegene oorden der wereld uit te breiden, verbonden zou zijn. Hij koos, om aan het hoofd dezer onderneming te staan, den kapitein Lapérouse uit: een zeeman, in 1741 te *Albij* geboren, die in vroegere oorlogen tegen de *Engelschen* menigvuldige bewijzen van moed en beleid had gegeven, de uitgebreidste kennis in zijn vak bezat, en ook wegens zijn uitmuntend karakter allezins geschikt was, om in het voetspoor van den grooten Cook te treden. Twee schepen, *la Boussole* en *l'Astrolabe* geheeten, werden voor den togt uitgerust. Lapérouse zou op het eerste, zijn vriend Langle, mede een zeer bekwaam zeekapitein, op het tweede bevel voeren. Verscheidene *Fransche* geleerden ontvingen den last, om de zeevaarders te vergezellen. Uitvoerige voorschriften werden aan Lapérouse medegegeven omtrent den weg, dien hij te volgen, en de punten, die hij meer bepaaldelijk te onderzoeken had. Die voorschriften werden onder het oog van Lodewijk XVI opgesteld, en door hem persoonlijk nog in onderscheidene opzigten veranderd, waarbij hij van zijne bevoegdheid, om over eene onderneming van dezen aard te beslissen, de uitstekendste blijken gaf. Van alle benoodigdheden in ruime mate voorzien, gingen de beide schepen den 1sten Augustus 1785 onder zeil. Allereerst zeilde Lapérouse *kaap Hoorn* om, en bereikte in Februarij 1786 de baai *de la Concepcion*, in *Chili*. Van daar stevenden de *Franschen* noordelijk, deden de door Cook ontdekte *Paasch-* en *Sandwich*-eilanden aan, en kwamen daarna aan de noordwestkust van *Amerika*, waarvan de gesteldheid toen mede nog geenszins volkomen bekend was, en die Lodewijk XVI dus door Lapérouse had willen doen opnemen. In Mei 1786 bevond hij zich reeds te *Mount St. Eliäs*, aan genoemde kust, op 60 graden noorderbreedte. Mijne lezers, die deze korte opgave op de kaart mogten hebben nagegaan, zien daaruit, welk een langen weg Lapérouse toen reeds had afgelegd. Tot nu toe had de voorspoed hem op zijnen togt vergezeld, maar bij het opnemen der kusten van noodwestelijk *Amerika* leed hij een grievend verlies, doordien twee sloepen, welke zich in eene gevaarlijke branding hadden gewaagd, en waarin zich de geleerde gebroeders Delaborde, met vier officieren en zestien matrozen bevonden, omsloegen. Alle de in die sloepen aanwezige personen, werden door de golven verzwolgen. Van de kust van *Noord-Amerika* zeilde Lapérouse weder zuidwaarts, ontdekte in de stille Zuidzee eenige kleinere eilanden, en kwam op het einde van Februarij 1787 voor *Manilla*. Daar hield hij een rusttijd van veertig dagen. Den 10den April zeilden de schepen weder noordwaarts, en nu volbragt Lapérouse met zeer gelukkig gevolg dat gedeelte van den hem opgedragen last,

etwelk strekte, om de *Japansche* eilanden en de aartegen over liggende kust van *Tartarye* naer te ontdekken. Verscheidene daaromtrent heerchende twijfelingen werden door hem uit den weg geruimd, en de straat tusschen de eilanden *esso* en *Karafta*, die hij het eerst doorvoer, wordt og te regt naar hem genoemd. Vervolgens stevende Lapérouse naar *Kamschatka*, en wierp in de *St. Petrus en Paulus-haven* het anker uit. Hij zond van daar den jongen Lesseps, die als tolk e onderneming vergezelde, met een verslag van ijne tot nu toe gemaakte ontdekkingen, over nd naar *Frankrijk*. Van hoog belang was deze maatregel van voorzigtigheid des *Franschen* zeevaarders voor de wetenschap; want deze Lesseps was de eenige der togtgenooten van Lapérouse, die zijn vaderland weder zag. In September **1787**, zeilde hij weder zuidwaarts, en bezocht e *zeevaarders* en *vriendschaps-eilanden*. Op een er eersten, geraakte zijn togtgenoot Langle in en gevecht met de wilden, waarbij die bekwame eevaarder en eenige andere *Franschen* jammerlijk mkwamen, en Lapérouse dus op nieuw een rievend verlies leed. Den 26sten januarij 1788, wamen de beide schepen in *Botany-baai*, op *Nieuw-Holland*, aan, en vertoefden aldaar eenige weken. Reeds drie jaren lang had Lapérouse u reeds op weinig bevarene zeeën rondgezworen; maar zijn ijver in de vervulling der hem opelegde taak was nog onbezweken. Van uit *Nieuw-Holland* zond hij een brief aan den Franschen minister voor het zeewezen, waarin hij breedvoerig de togten beschreef, die hij nog voornemens was te midden der *Australische* eilanden te doen, en tevens de oop uitte, dat hij, na *Isle de France* bezocht en de aap *de Goede Hoop* omgezeild tehebben, in Junij 789 zijn vaderland weder zou zien. Het was Gods wil, at deze hoop niet vervuld zou worden: er is nooit, na den brief uit *Botany-baai*, eenig berigt van dezen belangwekkenden zeevaarder in *Europa* ontvangen!

Toen men maanden achtereen in *Frankrijk* niets naders van Lapérouse hoorde, begon men zich natuurlijk over zijn lot ongerust te maken. In **1791** zond de *Fransche* regering den kapitein d'Entrecasteaux met twee schepen uit, om te beproeven, of hij op de *Australische* eilanden niet nog eenig spoor van Lapérouse vinden kon. Die poging was vruchteloos. Niets was omtrent zijn wedervaren, nadat hij eenmaal *Botany-baai* verlaten had, te ontdekken, en het gevoelen won veld, dat de beide schepen hier of daar, te midden der zoo zeldzaam door beschaafde natien bezochte zeeën, vergaan waren, en dat van alle Lapérouse's lotgenooten, niemand was overgebleven, die omtrent zijn wedervaren eenig narigt geven kon. Alle voorstanders der wetenschappen betreurden dezen rampzaligen uitslag van eene onderneming, die reeds zulke belangrijke vruchten had opgeleverd, en er nog meerdere beloofde. Meer dan dertig jaren later, en wel in **1826**, werd nog eenmaal door den toenmaligen Koning van *Frankrijk*, Lodewijk XVIII, een schip uitgezonden, hetwelk nasporingen omtrent Lapérouse doen moest. Het stond onder het opperbevel van den bekwamen kapitein d'Urville. Toen deze op *Nieuw-Holland* aankwam, vernam hij, dat niet lang te voren een *Engelsch* koopvaardijschipper, Dillon geheeten, die jaren lang in de zeeën van *Australie* had rondgezworven, voor het eerst eenig spoor van de *Fransche* reizigers gevonden had. Deze zeevaarder was namelijk toevallig te weten gekomen, dat de onbeschaafde bewoners van *Vanicoro*, eene kleine groep van eilanden, niet verre van de *Nieuwe-Hebriden*, in het bezit waren van wapenen, epauletten en andere zaken, die blijkbaar aan Lapérouse en zijne togtgenooten

hadden toebehoord. Hij stevende naar die eilanden, welker bestaan men toen in *Europa* nog niet eens kende, maakte zich van sommige der bedoelde voorwerpen meester, en kwam uit de verhalen der wilden te weten, dat werkelijk de beide schepen, voor vele jaren, gedurende den nacht, op de klippen, die de eilanden van *Vanicoro* omringen, waren gestrand, en dat de schepelingen deels dadelijk door de zee verzwolgen, deels nog gered, doch bij eene latere poging, om met een klein vaartuig weg te zeilen, omgekomen waren. Kapitein d'Urville, door deze narigten op het

goede spoor gebragt, begaf zich naar *Vanicoro*, vond daar nog in zee te midden der klippen kanonnen liggen, die blijkbaar aan de schepen van Lapérouse hadden behoord, en deed zelfs met groote moeite een daarvan ophijschen, om het naar *Frankrijk* terug te brengen. Eenig meer bepaald narigt, kon d'Urville omtrent het lot van Lapérouse en de zijnen, niet inwinnen; maar gedurende zijn verblijf voor *Vanicoro*, (van den 10den Februarij tot den 17den Maart 1828) deed hij door zijne zeelieden op het strand aldaar, het hierboven afgebeelde gedenkteeken, ter eere van zijnen ongelukkigen landgenoot oprigten. D'Urville werd, bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, even als vroeger met Dillon het geval was geweest, voor zijne gemaakte ontdekkingen edelmoediglijk beloond.

Loenen.

Onder die plaatsen, welke in ons vaderland door hare bekoorlijke ligging uitmunten, en derhalve uwe kennisneming overwaardig zijn, behoort ook *Loenen* aan de *Vecht*, waarvan wij u hier eene afbeelding leveren, waarbij wij een oogenblik met u vertoeven willen.

Hetzelve strekt zich ten noorden tot aan het dorp *Breukelen* uit, en behoort tot het oude Nederkwartier van *Utrecht*.

Bevalliger oord zal men in ons vaderland bezwaarlijk elders aantreffen: uitmuntend schoon en door vele vreemdelingen bezocht zijn de omstreken van *Arnhem*, *Biljoen* en *Beekhuizen*; voor-

treffelijk en aangenaam gelegen is ook Beek, nabij *Nijmegen*, en verrukkelijk is *Bloemendaal* nabij *Haarlem;* alle deze plaatsen leveren natuurtafereelen op, die men niet anders dan met het grootste welgevallen beschouwen kan; maar ook *Loenen* kan onder deze schoonheden des lands met regt geteld worden. Eene aaneenschakeling van lustplaatsen en plantaadjen, waaraan de kunst al haar vernuft schijnt uitgeput te hebben, levert deze streek op, welke de duidelijkste blijken van den rijkdom van deszelfs bewoners vertoont. Het geheel heeft het aanzien van eenen prachtigen koninklijken lusthof, waarover menig vreemdeling, en daaronder zoo als wij meenen, ook Niemeijer,

zijne opgetogene verwondering betuigde. Men telt daarom *Loenen* met regt onder de fraaiste dorpen der Nederlanden. In den zomertijd komen zich daar eene menigte vreemdelingen in de schoone natuur verlustigen. De veelvuldige doortogt van schepen door de *Vecht*, welke midden door het dorp stroomt, en het bezoek van vreemdelingen geven vele drukte en levendigheid aan hetzelve.

Niet verre van daar, waar eene brug over de *Vecht* ligt, staat de kerk, een groot en luchtig gebouw, welks koor van duifsteen gebouwd is. Ook de toren is gedeeltelijk van dezelfde soort van steen, en van zoodanig eene aanmerkelijke hoogte, dat deze ten platten lande, in ons vaderland, weinig zijns gelijken aantreft. In het jaar 1714 trof dezen toren de zware ramp, dat een bliksemstraal al deszelfs houtwerk verteerde: het metselwerk evenwel staande zijnde gebleven, openden vele vermogende personen, die in de omstreken hunne lustplaatsen hadden, hunne beurzen om denzelven te herbouwen, en er die verbetering aan te brengen, welke door verzakking daarenboven noodzakelijk was geworden.

Niet verre van deze plaats is het slot *Kroonenburg* gelegen, waarvan bij gelegenheid van het verhaal van den moord van F l o r i s V is gesproken geworden, en dat wij om die reden, thans stilzwijgend voorbij gaan.

St. Malo

Is een haven en stad in het Fransche departement *Ille* en *Vilaine* gelegen, welke een der schoonste gezigten oplevert. Dezelve is aan den kant der zee, op den kruin van eenen rots gebouwd, die van tijd tot tijd door den vloed of het hoogwater der zee omringd is; zoo dat alsdan de stad op een eiland schijnt te liggen; alleen gedurende laag water of ebbe bemerkt men eene lange en smalle landtong, die de stad met het vaste land verbindt. Eene afbeelding van het gezigt op *St. Malo* leveren wij u hierbij; doch wij willen u, voor dat wij met de beschrijving voort gaan, eerst een woord nopens den naam en oorsprong zeggen.

St. Malo of *Maclo*, in het latijn *Maclovius*, was de zoon eens edelmans van *Bretagne* en leefde in de *zesde* eeuw. Onder opzigt van den abt B r e n d a n werd hij in een *Iersch* klooster opgevoed, en daarna tot bisschop van *Gui-Castel* verkozen; doch ongenegen zijnde om die waardigheid aan te nemen, werd hij, zoo als men zegt, met geweld uit zijn klooster gehaald. Om evenwel die waardigheid te vermijden begaf hij zich naar *Bretagne* en hield zich niet verre van *Alet*, eenen tijd lang op bij eenen kluizenaar A a r o n geheten. Hier bekeerde hij door zijn ijverig prediken van het Evangelie vele menschen, waarna men hem het bisdom dier stad opdroeg.

Na A a r o n s dood nam hij daarbij tevens ook nog het opzigt over zijn klooster waar, tot dat hem de vervolgingen der heidenen naar *Aquitanie* dreven, alwaar hij te *Saintes*, door den bisschop van *Bordaux*, den H. L e o n t i u s, in zijn huis ontvangen werd. Eindelijk op verzoek zijner gemeente naar *Alet* terug gekeerd zijnde, bleef hij aldaar niet lang, maar begaf zich in een kluis te *Saintes*, alwaar hij in 565 overleed, wordende zijn lijk op A a r o n s eiland begraven, dat even als de stad *St. Malo* naar hem den naam ontvangen heeft.

De stad is ongemeen in de hoogte gebouwd, dewijl de ruimte ontbrak om haar uit te breiden: men treft *massieve* huizen aan van vier tot vijf verdiepingen hoog, zoodat men in de hoogte heeft trachten te winnen, wat men in de uitgestrektheid door plaats gebrek niet vinden kon. Deze huizen veelal van *graniet* gebouwd, verheffen zich met

ene trotsche houding tot boven de hooge wallen er stad zelve, en aan het einde van bovengenoemde landtong, ziet men het trotsche slot, dat e stad verdedigt. Door deze spaarzame bouwing bleef den inwoners geene ruimte over voor wandelingen, dan alleen op de wallen der stad elve, welke voortreffelijke gezigten opleveren, an de eene zijde op het vaste land en aan den nderen kant, op de kleine eilanden *Harbourg* en *Petit-bai.* Ook van dit gezigt voegen wij eene fbeelding hierbij.

Boomen heeft de stad niet, dan alleen eenige lindeboomen op de kleine plaats, *Duguay-Trouin* geheeten, die aldaar, als het ware, tusschen de nuren zijn ingesloten.

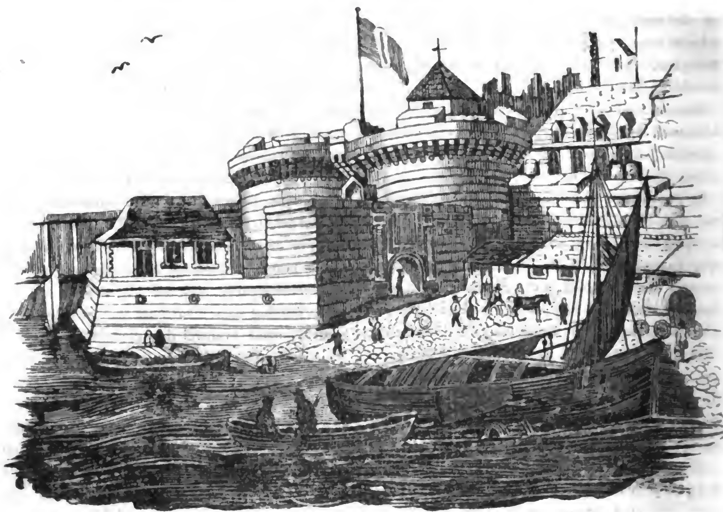
In voormalige tijden reeds werden de inwoners van *St. Malo* gehouden voor de koenste zeevaarders en kapers van *Frankrijk*, welke talrijke kaapschepen op zee hadden. In de middeleeuwen stond de stad, even als zoo vele *Nederlandsche* steden, in verbindtenis met het beroemde handels-verbond, de *hansa* genoemd, en sedert 1560 knoopte de stad naauwe handelsbetrekkingen aan met *Amerika*, *Indie* en ook met ons land. De handel op *Mokka*, van waar de koffij in *Europa* kwam, was bijna geheel in handen der inwoners van *St. Malo.*

Aangemoedigd en bezield door den beroemden D u g u a y T r o u i n, een zeeheld uit *St. Malo*, rustte de stad de beroemde kapers-vloot uit, waarmede men eenmaal *Rio Janeiro* in *Amerika* veroverde, betwelk men toen een losprijs van meer dan 12,000,000 ponden suiker, benevens andere zware en drukkende voorwaarden voorschreef. Door zulke gelukkiglijk volvoerde strooptogten werden de inwoners van *St. Malo* ongemeen rijk, en naardien zij den voorspoed voornamelijk aan genoemden D u g u a y T r o u i n te danken hadden, zullen wij dien zeeheld hier wat nader leeren kennen.

Hij werd in deze stad geboren in het jaar 1673, en was de zoon van een rijk koopman, die dan eens over gewapende schepen, dan over koopvaardij schepen het bevel voerde. De jonge D u g u a y T r o u i n door dit voorbeeld opgewekt en aangemoedigd, begaf zich reeds op zijn 15^e jaar op een kaperschip, en hoezeer weinig aangemoedigd door zijnen eersten zeetogt, bleef hij toch volharden in de eenmaal ingeslagen loopbaan, zoodat hij weldra het bevel kreeg over een fregat van 14 kanonnen, waarmede hij reeds toonde, wat er eenmaal van hem worde zoude. Inzonderheid waren het de *Engelschen*, die in de volgende jaren zijns levens zijne onverschrokkenheid en dapperheid te vreezen hadden. Zoo zeilde hij onder anderen eens de rivier van *Limerik* op, en nam er eenen brander en eenige *Engelsche* schepen weg: een heldenbedrijf, dat wel niet met de togt der *Nederlanders* naar *Chattham* kan worden gelijk gesteld, maar evenwel den *Engelschen* schrik inboezemde. Door vier vijandelijke fregatten van 50 tot 60 stukken aangevallen zijnde, streed hij met onverschrokkenheid en moed vier uren lang tegen den vijand, tot dat zijn bodem havenloos geschoten zijnde en de masten verloren hebbende, hij het stoutmoedig besluit nam om met alle zijne manschappen op een vijandelijk vaartuig over te springen. Ook op dit vijandelijk gebied streed hij nog met leeuwenmoed, tot dat een kogel hem trof en ter neder wierp. De *Engelsche* kapitein, door zoo veel dapperheid getroffen, behandelde hem met alle minzaamheid in zijne gevangenschap. Hij werd naar *Plymouth* gebragt, alwaar hij evenwel door kennismaking met eene jonge *Engelsche* Dame, het middel vond, om uit zijne gevangenis te ontvlugten.

In vrijheid geraakt zijnde, trachtte hij zich op de *Engelschen* te wreken en ontnam hij hun verscheidene schepen.

Onder alle zijne krijgsverrigtingen, wordt de reeds boven vermelde togt naar en de verovering van *Rio-Janeiro* als de schitterendste aangemerkt. De *Portugezen* verloren daar door meer dan 25,000,000 guldens. Geen wonder, dat de *Fransche* koning dien zeeheld met brieven van verheffing tot den adelstand begiftigde: in dezelve werd vermeld, dat Duguay Trouin meer dan 300 koopschepen en 20 oorlogschepen genomen had.

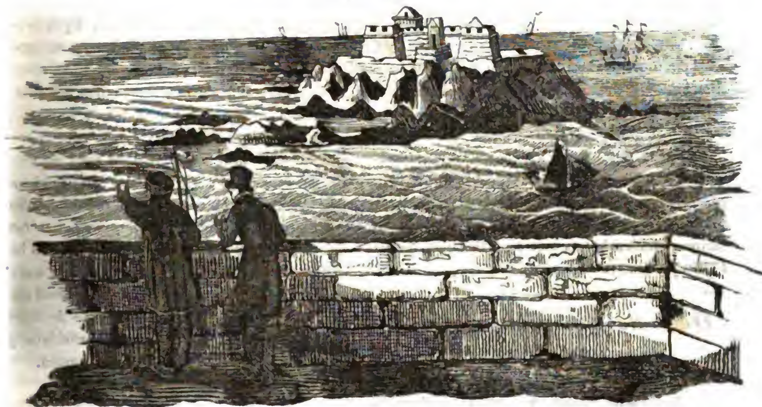
Naar hem wordt te *St. Malo* eene marktplaats *la place de Duguay Trouin* genoemd. Na vele overwinningen, ook op de *Middellandsche* zee, stierf hij in 1736 te *Parijs.*

Behalve door dezen Duguay-Trouin, is *St. Malo* ook bekend door Jacques Cartier, dien wij misschien, volgens de jaartelling, doch niet wegens de beroemdheid van naam, het eerst hadden moeten vermelden.

Deze Cartier ontdekte namelijk in 1554 een groot gedeelte van *Canada* in *Noord-Amerika*, tijdens de regering van den *Franschen* Koning Frans I, die voor hem zekeren *Florentijner* Joan Verazzan, derwaarts had gezonden, welke bezit van dat land nam, doch, zoo als men wil, door de wilden werd gevangen geno-

men en opgegeten. Cartier, hierdoor echter niet afgeschrikt, zeilde de rivier *St. Laurens* of de *Missisipi* op tot aan *Montréal*, doorkruiste de landen, die hij ontdekt had, en leverde eene beschrijving van derzelver kusten, baaijen, rivieren, kapen en eilanden.

De *Engelschen*, door bovengemelde voordeelen en rooftogten der kaapschepen van *St. Malo* steeds meer en meer op die stad verbitterd, stelden hunne pogingen in het werk om deze gehaatte rotsstad tot op den grond toe te vernielen. Zij besloten dienvolgens om *St. Malo* te beschieten. Voornamelijk was dit het geval in het jaar 1693, toen zij in den nacht eenen grooten brander met buskruid-vaten, bommen enz. gevuld, naar de stadmuren afzonden. Dit verschrikkelijk gevaarte echter strandde tegen eene klip, alwaar het uit elkander sloeg, doch wegens den afstand geene schade aan de stad toebragt. De kapers van *St. Malo* gingen intusschen met hunne strooptogten voort

en bragten van 1688 tot 1697 niet minder dan 162 *Convooi*-schepen en 3384 handelschepen, van allerlei grootte, binnen.

De haven van *St. Malo* biedt verschillende gezigten aan, al naar dat het ebbe of vloed is. Dan eens vertoont zich dezelve als een ongemeen groote waterkom, vol vischschuiten en booten, die de gemeenschap tusschen de stad en het vaste land onderhouden; terwijl groote schepen bestendig uit en in zeilen. Zes uren daarna, als het *ebbe* is, verandert dit tooneel: dan ziet men eene groote, uitgestrekte zandvlakte tusschen de stad en het vaste land, door slechts eenige geringe watergroeven doorsneden. Te gelijk ziet men de gemelde sch-

pen, als het ware, op het drooge zand liggen, en honderde handen bezig, om dezelve te beteeren, te verbeteren of kalefateren: terwijl vrouwen en kinderen zich dien tijd van laag water ten nutte maken, om mosselen en schelpen aan het strand te zoeken.

Ongemeen levendig is het dagelijksch verkeer tusschen *St. Malo* en het tegenover gelegen *St. Servan:* meer dan 3,000 menschen ziet men elken dag her- en derwaarts trekken, hetzij op karren of in booten.

Hoezeer de koophandel van *St. Malo* nog altijd aanmerkelijk is op *Holland*, *Spanje* en *Amerika*, zoo heeft dezelve toch in de laatste jaren veel geleden. De stokvischvangst houdt nog 120 schepen en wel 3,000 matrozen bezig. De honden van *St. Malo*, die men er vroeger onderhield om de op het droog liggende schepen te bewaken, waren alom als groote vijanden der menschenkuiten bekend, zoo dat men iemand, die daarvan misdeeld was, spreekwoordelijk toevoegde: *zijt gij te St. Malo geweest!* Een opzigter regeerde dit regiment bullen-bijters met eene trompet. Sedert 1770 zijn dezelve afgeschaft.

Over de Ordalien of Godsgerigten.

De oorsprong van het woord *ordalien*, komt van het duitsche woord *godes-ordele* (godsgerigten) en klimt tot den heidenschen tijd onzer voorouders op. De heidensche priesters, even bijgeloovig als het volk, namen in zaken, welke hen verward of onzeker voorkwamen, tot zoogenoemde *gods-oordeelen*, of *gods-gerigten* hunne toevlugt, waarin zij de beslissing van een hooger wezen geloofden te zien.

Dit gebruik hoezeer ook tegen alle gezond menschenverstand en tegen de godsdienst strijdig, bleef zelfs na de invoering des Christendoms, in Christelijke landen tot in de 13e Eeuw stand houden. De nieuwe Christenen, reeds vroeger aan zulke godsgerigten gewoon, riepen, in plaats van hunne vroegere heidensche goden, den onzigtbaren God aan.

Wel kon zich een beschuldigde door eenen eed van de hem te last gelegde misdaad vrij spreken: deze werd echter op verschillende wijzen afgelegd, als op grafheuvels, op een reliquie-kastje of op het Evangelie, of ook daardoor, dat men onder het eed zweren, eene hand vol stroo of kaf naar den hemel, in de lucht wierp. Bij deze eedzweringen, was echter nog altijd een genoegzaam aantal getuigen voor iemands onschuld noodig. Bij gebreke daaraan, of als men den eed niet als voldoende achtte, nam men tot de boven, genoemde *Ordalien* zijne toevlugt.

Deze waren van onderscheiden aard en soort, als de *vuur-proef*, die meestal geschiedde met een gloeijend ijzer; de *ketelvang*, of kookend *water-proef;* de koude *water-proef;* het *tweegevecht*, waarbij geestelijken andere lieden in hunne plaats mogten stellen; het *brood oordeel*, waarbij men een bezworen stuk brood en kaas moest eten; *het gebruik van* het *avondmaal*, de *kruisproef* en het *baarregt*, op welke onderscheidene gebruiken wij hierna hopen terug te komen.

Bonn.

Onder die plaatsen, die aan den *Rijn* gelegen, thans door de toenemende Stoombootvaart, druk bezocht en door vreemdelingen of reizigers geroemd worden, behoort *Bonn* geteld te worden, waarmede wij u, zoowel uit hoofde van hare voortreffelijke ligging, als wegens hare oudheid en belangrijkheid in de geschiedenis willen bekend

naken. Een gezigt op *Bonn* stelt u bijgevoegde afbeelding voor.

Reeds ten tijde der Romeinen bestond ditzelfde *Bonn:* Tacitus gewaagt er van onder den naam van *Bonna* en *Bonnensia Castra*, en Drusus Germanicus, ook in onze vaderlandsche geschiedenis bekend, schijnt ter plaatse van *Bonn* een kasteel of eene burgt gesticht te hebben. In vroeger jaren was *Bonn* de zetel der Keulsche Keurvorsten en Aartsbisschoppen, die derwaarts hun verblijf plaatsten, omdat een opstand in *Keulen* hen daartoe noodzaakte. Dit hun verblijf aldaar is oorzaak, dat men in *Bonn* zoo vele groote gebouwen of paleizen aantreft, die tot verfraaijing der stad strekken. Voornamelijk heeft *Bonn* aan den Keurvorst Clemens Augustus vele fraaije gebouwen te danken, weshalve men hem ook wel den pracht- en bouwlievende genoemd heeft. Een ander dier keurvorsten, namelijk Maximiliaan, of bij verkorting ook wel Max geheeten, en die een broeder was van Keizer Joseph II, wordt wegens zijne vriendelijke innemendheid, zijne verlichte denkwijze, en minzaamheid, waarmede hij zelfs den armsten te gemoet kwam, zeer geroemd. Hij overleed in het begin dezer eeuw. Hij was het, aan wiens bescherming en aanmoediging de groote Componist Beethoven, zijn geluk te danken had.

Ook in onze vaderlandsche geschiedenis is deze *Rijn*-stad niet onbelangrijk: reeds Claudius Civilis, van koninklijk Bataafsche afkomst, bestreed er de reuzenmagt der *Romeinen*, om zijn vaderland van hun ijzeren juk te bevrijden, en verwierf daar en te *Castra Vetera*, zoo veel, dat deze werelddwingers, voortaan, na het sluiten van eenen nieuwen vrede, de vrijheid der *Batavieren* beter eerbiedigden.

Meermalen hebben de *Nederlanders*, in latere eeuwen, deze stad berend en ingenomen en alzoo den schrik hunner wapens aldaar doen gevoelen. Toen wij in 1673 in oorlog waren met den *Franschen* koning Lodewijk XIV, streed ons leger met die der *Spanjaarden* en *Oostenrijkers* vereenigd, voor *Bonn*, tegen de *Franschen*. De Keurvorst van *Keulen* en *Bonn* had zich met hen verbonden, en zag door onzen dapperen Willem III, Prins van *Oranje* en Koning van *Engeland*, die zelf aan het hoofd der Nederlandsche benden, het krijgsvolk aanvoerde, de laatst gemelde stad ingenomen. Willem III oogste door dien krijgstogt ongemeenen roem in, en werd wegens dit heldenbedrijf door onzen dichter Rotgans bezongen, welke ook des Prinsen lof vermeldde wegens zijne verovering van *Ierland*, de verovering van *Namen*, enz. Elders zong hij:

Zijn dappre vuist maakt Naarden *vrij*
En plant zijn standaarts op de muren;
Hij veiligt d' Amstelstad en 't IJ.
Geen vijand kan in Utrecht *duren,*
Als hij zijn leger rukt voor Bonn.

Onder de merkwaardige gebouwen, die *Bonn* bevat, telt men de in 1786 opgerigte Akademie, die echter onder Napoleon vernietigd, doch in 1818 hersteld is, en aan welker bloei de Pruissische regering geene kosten schijnt te sparen. Dit gebouw heeft eene groote uitgestrektheid en omvang en diende in vroegere eeuwen tot een keurvorstelijk paleis. Ook de boekerij bevindt zich in dat gebouw, zij heeft eene zaal van 250 voet lang, 30 breed en met 36 vensters aan weerszijden.

Een ongemeen verrukkelijk gezigt geniet men te *Bonn*, van den zoogenoemden *Alten-Zoll*, zijnde eene soort van muurtrans of bastion, welke vroeger tot de vestingwerken der stad behoorde. Van daar heeft men het gezigt over de geheele

breedte van den *Rijn*, met al wat deze verrukkelijks en prachtigs aan hare boorden oplevert. Ook de zoogenoemde *Vinea Domini*, de *Clemens-ruhe*, *Poppelsdorf* en de *Kreutzberg* leveren verrukkelijke gezigten, welke niet onvermeld mogen blijven.

Clemens ruhe, naar den voormaligen keurvorst Clemens Augustus aldus genoemd, was een lustslot van dien vorst, en dient thans der Hooge school tot bewaarplaats van natuurkundige zeldzaamheden en onderscheidene werktuigen, die in prachtige zalen welke nog sporen van vroegeren luister bezitten, bewaard worden.

De *Kruisberg*, aldus geheeten naar een voormalig Serviten-klooster, dat op deszelfs top stond draagt nog eene kerk, welke door vreemdelingen veelal bezocht wordt, en even als het dorpje *Wiewert* in *Friesland*, dat ik, eenige jaren geleden, als de begraafplaats van Anna Maria Schuurmans bezocht, eenen kelder bezit, welke de eigenschap heeft, dat de lijken daarin als mumiën uitdroogen, en gedurende eeuwen in wezen blijven. Verrukkelijk zijn ook de gezigten van dezen bergtop over de omliggende streken, door den *Rijn* doorkronkeld, en op het *Zevengebergte*.

Men rekent dat *Bonn* tusschen de 800 en 1000 studenten, en omstreeks 13,000 inwoners telt.

Willem de Vierde.

Geen der vorsten uit het huis van *Oranje-Nassau*, de groote Willem I misschien alleen uitgezonderd, is zoo zeer, gedurende zijne staatkundige loopbaan de afgod van het *Nederlandsche* volk geweest, als hij, wiens beeldtenis hieronder prijkt, de beminnelijke Willem IV. Niet door roemrijke feiten in het oorlogsveld, dwong hij aan zijne landgenooten eerbied en achting af, zoo als Maurits en Willem III vóór hem gedaan hadden; maar door betooverende minzaamheid, door vurigen ijver voor het welzijn van den Staat, door onverzettelijkheid in alle zaken, waar het eerloos

of onregtvaardig was te wijken, gepaard met inschikkelijkheid, zoodra die met pligt en geweten was overeen te brengen, veroverde hij aller harten. Wat zijn karakter betreft, is hij het best met Frederik Hendrik te vergelijken, die echter, bij eene gelijke mate van goedaardigheid, meerdere ingetrokkenheid, dan hij schijnt bezeten te hebben.

Willem IV werd den 1 September 1711, eenige weken na den dood van zijnen vader Johan Willem Friso, die bij het overvaren van het *Strijensche Sas* ongelukkig om het leven kwam, geboren. Zijne zorgvuldige opvoeding had hij grootendeels te danken aan zijne moeder, Maria Louisa *van Hessen-Kassel*, die door alle onze geschiedschrijvers als eene bijzonder godvruchtige, nederige en milddadige vrouw wordt afgeschilderd, en wier nagedachtenis nog in *Friesland*, alwaar zij gewoonlijk haar verblijf hield, in ze-

gening is. Het goede zaad, dat in hem gestrooid werd, schoot spoedig wortel. Reeds in zijne vroege jeugd werd hij door de *Friesen* als op de handen gedragen. Die liefde des volks had hij echter veel meer aan zijn verstand en hart, dan aan zijn uiterlijk voorkomen te danken; want ofschoon deze Prins wel iets innemends in zijn gelaat bezat, had hij geenszins dat manhafte en ridderlijke in zijne houding, wat bijv. vroeger een Maurits kenmerkte. Door een ongelukkigen val in zijne kindsche jaren, was zijne ruggegraat uitgeweken, waardoor hij eenen zeer hoogen schouder had, en aan eene aamborstigheid leed, die ten laatste de oorzaak werd, dat hij in den bloei zijner jaren ten grave daalde. Op de Hoogescholen van *Franeker* en *Utrecht* oefende hij zich in onderscheidene wetenschappen tot zijn achttiende jaar. Omtrent zijn verblijf in de laatstgenoemde stad verhaalt men eenen schoonen trek, die zoowel den jongen Prins, als een zijner onderwijzers, den Hoogleeraar Offerhaus, tot eere verstrekt. Deze Hoogleeraar maakte namelijk zwarigheid, om aan den Prins onderwijs in de vaderlandsche geschiedenis te geven, en wel, zoo hij zeide, omdat hij daarbij, der waarheid getrouw willende blijven, hem wegens sommigen van 's Vorsten voorzaten, zaken zou moeten verhalen, die hem onaangenaam in de ooren zouden klinken. De Prins, van dit gemoedelijk bezwaar onderrigt, ruimde hetzelve uit den weg, door den Hoogleeraar toe te voegen, dat hij zoo wel de gebreken, als de goede hoedanigheden zijner voorouders wenschte te kennen, om de eerste te kunnen mijden, en de tweede na te volgen. Hij heeft naderhand getoond, dat het hem met dezen wensch ernst was!

Na zijne meerderjarigheid werd Willem IV achtervolgens met het Stadhouderschap van *Friesland*, *Groningen* en *Gelderland* bekleed. Voor zoo veel de beide eerste provincien betreft, bezat hij die waardigheid als erfgenaam of opvolger van zijnen vader, die tot den *Frieschen* zijtak van het huis van *Oranje* behoorde. In *Holland* en de overige Provincien, hadden de Staten, na den dood van Willem III, met wien de regtstreeksche nakomelingschap van den grondvester van het *Nederlandsche* Gemeenebest was uitgestorven, geenen nieuwen Stadhouder verkozen. Willem IV kon de hoop voeden van ook daar eenmaal de hoogste waardigheid te zullen bekleeden; maar als een regt kon hij dit niet vorderen. De Prins vergenoegde zich dan ook met het beheer der hem toegewezene gewesten, ofschoon, sedert zijn huwelijk met Anna, de dochter des *Engelschen* konings George II, dat in 1734 plaats had, zijn aanzien in geheel het land zeer klom. Slechts toen men hem in *Zeeland* voor eene ton gouds regten wilde afkoopen, die hij daar op eene onbetwistbare wijze bezat, wees Willem IV met gepaste minachting dit vernederend aanbod van de hand. Zoo ver zijn uit den aard der zaak bepaalde werkkring dit gedoogde, bleef hij tot in 1747 in *Friesland* en de naburige gewesten tot heil der ingezetenen ijverig werkzaam. Hij werd daarbij ondersteund door de beroemde *Friesche* edellieden en letterkundigen Willem en Onno Zwier van Haren, wie hij — een zeldzaam geluk voor eenen Vorst! — zijne boezemvrienden mogt noemen. Op welk eenen voet hij deze zijne vrienden behandelde, blijkt onder anderen uit het volgend voorval. Willem van Haren, die zeer gemeenzaam aan het hof des Prinsen verkeerde, had zekere staatjuffer der Prinses Anna, die niet, zoo als hij, tot den adelstand behoorde, maar hem overigens volkomen waardig was, tot zijne gade verkozen. Hij kwam met deze zijne gade aan het hof, doch meende toen te bemer-

,en, dat de Prinses hare gewezene staatjuffer met nindere onderscheiding, ja zelfs met zekere trotsch- ieid behandelde. Willem van Haren voelt ich daardoor op het grievendst beleedigd, en chrijft in de eerste opwelling van gramschap een rief aan den Prins, waarin hij verklaart, niet neer aan een hof te zullen verschijnen, waar men e echtgenoote van een vrijgeboren *Vriesch* edel- nan dorst te honen. Bij menig anderen Vorst zou ulk een brief door eene algeheele ongenade van len gunsteling zijn gevolgd; maar wat deed de nvergelijkelijke Willem IV? Hij antwoordt den ioog gevoeligen, maar edelen van Haren, dat ij zeker de gedragingen der Prinses verkeerd ieeft uitgelegd; dat hij hare beginselen te goed ende, om haar tot eene opzettelijke onbeleefdheid n staat te achten; en dat hij, Prins van *Oranje*, in ijne gevoelens omtrent Willem van Haren nveranderd bleef. Zulk een te gelijk zachte en waardige toon had het gewenschte gevolg: de vriendschapsbanden tusschen van Haren en den Prins werden daardoor nog meer toegehaald, en de Prinses zelve werd in het vriendschaps-verbond opgenomen.

In het reeds genoemde jaar 1747 werd voor Willem IV een veel uitgebreider werkring geopend. De *Franschen*, die reeds verscheidene jaren te voren in de toenmalige *Oostenrijksche Nederlanden* (het tegenwoordige *Belgie*) oorlog hadden gevoerd, en die gewesten langzamerhand hadden vermeesterd, doch ons vaderland onaangerand hadden gelaten, begonnen toen in *Staats-Vlaanderen* te vallen, en daardoor geheel de republiek te bedreigen. Dit naderend gevaar bragt in *Holland*, *Zeeland* en de naburige gewesten geheel de bevolking in beweging. Reeds lang hadden vele gewenscht, dat door de benoeming van eenen Stadhouder aan de regering eenheid en kracht werd terug gegeven, en de misbruiken, die vooral ook bij de stedelijke besturen ingeslopen waren, weggenomen wierden. Thans stond het volk als één man op, om Willem IV tot stadhouder te verheffen; niemand dorst tegenstreven; de Prins kwam uit *Friesland* in *Holland* over, werd door het volk met naamlooze vreugde ontvangen, en zag zich eerlang tot erfelijk Stadhouder over alle de Nederlandsche gewesten verheven. Niet moeijelijk zou het hem in die oogenblikken van algemeene geestvervoering gevallen zijn, om zich tot regerend Vorst te doen benoemen en eene uitgestrekte magt aan zich te trekken. Maar Willem IV vergenoegde zich met den nederigen titel van Stadhouder, verklarende, *niets te kennen, dat de eerzucht eens stervelings meer kon streelen, dan zich te mogen houden voor een voorwerp van de liefde en hoogachting van een vrij volk.* Zwaar was intusschen de last, die op zijne schouders drukte. De loop des oorlogs bleef ongunstig voor het gemeenebest, en het sterke *Bergen op Zoom*, een der hoofdbolwerken van den staat, viel, na eene niet zeer lange belegering, in handen der *Franschen*. Het oorlogsgevaar werd echter door onderhandelingen afgewend, en de vrede van *Aken* (1748) gaf aan het geschokte *Europa* de rust weder. Willem IV, die toch ook geen krijgsman was, kon zich nu uitsluitend aan de behartiging der binnenlandsche belangen overgeven; maar uiterst moeijelijk was die taak. Het volk, eenmaal in beweging gebragt, wilde nu allerlei hervormingen hebben ingevoerd, waarvan sommigen goed en nuttig waren, anderen door onbesuisde omwentelingszucht werden ingegeven. Te gelijk werden vele onzer steden door plundertooneelen, vooral van huizen der pachters of heffers van 's lands inkomsten, bezoedeld. Met onbegrijpelijk veel beleid, en door het gehoor geven aan billijke, het afwijzen van ongegronde bezwaren, gaf de Prins aan het vaderland de

rust weder. Het is de schoonste lauwer aan zijne eerekroon, dat hij daarin zonder overbodige gestrengheid, zonder bloedvergieten slaagde. Hij dacht er met ernst aan, om, onder medewerking van 's lands regenten, geheel *Nederland* tot eene vrijhaven of *porto-franco* te verheffen, toen, te midden van zijne nuttige, eervolle loopbaan, de dood hem, op den 22 October 1751, aan het vaderland, aan zijne gemalin en aan zijnen driejarigen zoon ontnam. Hij werd diep door geheel het *Nederlandsche* volk betreurd.

De Marianen of Dieven-eilanden.

De eerste zeereiziger, die de wereld omzeilde, Fernando Magellan, ontdekte in het jaar 1521 deze groep van eilanden, die tot de noordelijkste van *Australie* behooren. Hij gaf aan dezelve, omdat de bewoners zoo veel diefachtigheid lieten blijken, den niet zeer vereerenden naam van *Dieven-eilanden*, die zij echter thans in geenen deele meer verdienen. In de eerste anderhalve eeuw na derzelver ontdekking, werden deze eilanden slechts nu en dan door *Spaansche* of *Nederlandsche* zeevaarders bezocht, die aldaar ververschingen innamen. Men overtuigde zich langzamerhand, dat de bewoners daarvan, zoo men slechts met hen wist om te gaan, een goedaardig en voor zekeren graad van beschaving vatbaar menschensoort waren. Dit bewoog dan ook de *Spaansche* koning Philips IV, om hen meer onmiddelijk aan zijn gezag te onderwerpen, en zich daardoor een nieuw rustpunt in de nabijheid der

Philippijnsche eilanden, die tot zijne rijkste bezittingen behoorden, te verschaffen. Eenige *Spaansche* schepen werden in 1668 daarheen gezonden. De eilanden werden ter eere der gemalin van Philips (Maria Anna *van Oostenrijk*) *Marianen* geheeten. Eenige daarheen afgevaardigde Roomsch-Katholijke zendelingen, aan wier hoofd de *Jezuit* Sanvitores stond, bekeerden de eilanders tot het Christelijke geloof, doopten in één enkel jaar 20,000 personen, stichtten onder hen kerken en kloosters, en maakten dus van deze eilanden echt-*Spaansche* volkplantingen. Het is een der punten van den aardbol, alwaar de *Jezuiten* wezenlijk nut hebben gesticht. In het eerst hadden zij nog wel met den tegenstand van sommige inlandsche hoofden te kampen, die weigerachtig bleven, om

eene godsdienst aan te nemen, welke alle menschen voor broeders verklaart. Vader Sanvitores viel zelf als slagtoffer van zijnen ijver voor de uitbreiding van het Christendom; doch de *Spanjaarden* bleven op den duur meester dezer eilanden, welker geheele bevolking thans niet slechts het Roomsch-Katholijke Kerkgeloof heeft aangenomen, maar aan de uitwendige gebruiken daarvan bijzonder gehecht is, en zich door zekere kinderlijke eenvoudigheid en gehechtheid aan hunne priesters onderscheidt. De reiziger d'Urville, die niet lang geleden, na vele maanden lang te

midden der *Australische* eilanden te hebben rondgezworven, ook *Guaham*, het grootste der *Marianen*, bezocht, schildert met levendige kleuren de aangename gewaarwording, die hij ondervond, toen hij hier weder, in plaats van naakte wilden, goed gekleede menschen aantrof, op ieder voorgebergte het kruis des Verlossers zag prijken, de klokjes hoorde luiden, die de geloovigen naar de Kerk riepen, en de eilanders in eerbiedige stilte daarheen zag opgaan. Bij elken voetstap op deze eilanden bemerkt men, hoe zeer derzelver bewoners de *Spaansche* zeden en gewoonten zich hebben eigen gemaakt. Jammer slechts, dat zij niet slechts de deugden, maar ook de gebreken hunner meesters hebben overgenomen, en zich dus onder anderen door verregaande traagheid onderscheiden. Eene der gewoonte dezer eilanders is, dat zij altijd een brandende cigaar in den mond hebben, en dat de vrouwen daaromtrent aan de mannen niets toegeven. « Als men, « zegt de genoemde reiziger, » op de *Marianen* de mannen in kleeding en houding zoo veel van de *Spaansche* deftigheid ziet vertoonen, en soms met levendig genoegen een hanengevecht ziet bijwonen; als men voorts deze vrouwen ziet, die wel blootvoets loopen, maar wier leest met zindelijke of zelfs sierlijke rokken en jakjes is bekleed, wier haar op de Spaansche manier is opgebonden, die steeds eene ketting met een kruis om den hals, en een cigaar in den mond dragen; als men eindelijk hier telkens kleine kapellen en Lieve Vrouwen-beelden ontmoet, kan men zich naauwelijks verbeelden, van nog te midden der *Australische* zeeën te zijn. Ook doet het goed, hier weder eigenlijke dorpen en vlekken te vinden, waarin de huizen, ofschoon slechts meerendeels met kokosbladeren bedekt, geregeld in rijen staan, en somtijds een zeer schilderachtig voorkomen hebben. »

Het tweede der hierbij gevoegde plaatjes stelt eenige vrouwen van de *Marianen* voor, terwijl het eerste een gezigt op *Umata*, de voorname ankerplaats van het reeds genoemde eiland *Guaham*, verbeeldt. Op dat eiland, zoo wel als op de andere *Marianen*, vindt men heerlijke boschjes van oranje- en citroen-boomen. Over het geheel zouden deze eilanden wonder veel kunnen voortbrengen, indien zij beter werden bebouwd. Men moet zich evenwel niet voorstellen, dat aldaar geen eigenlijke landbouw plaats heeft. Ook op de *Marianen* ziet men soms een of meer ossen een ploeg voortrekken, en wordt de *Mais*, die de *Spanjaarden* aan de bewoners hebben leeren kennen, met goed gevolg aangeteeld. Zelfs vindt men daar katoenspinnerijen en brandewijn-stokerijen. Die fabrijken staan echter natuurlijk nog op eenen lagen trap, en het zijn weder de vrouwen, die, altijd met den onmisbaren cigaar in den mond, daarin den voornaamsten arbeid verrigten.

De 18de *October* 1813.

De dwingeland Napoleon, niet te vreden met over het *Fransche* rijk te regeren, had, als een gelukkig soldaat, steeds aan zijne zucht tot vermeerdering van magt bot vierende, een groot deel van *Europa* onder zijnen schepter gebragt, en voerde den titel van *Keizer der Franschen*, *Koning van Italie*, *Beschermer van het Rijnverbond*, *Bemiddelaar van het Zwitsersch bondgenootschap enz.* Ook ons lieve vaderland was, als een nietig wingewest, in zijn onmetelijk rijk ingelijfd; en ook wij zuchtten, met zoo vele onderdrukte volken, onder het juk van den tiran.

Het magtige *Rusland* moest hij nog doen bukken, en dan zou hij alleenheerscher kunnen zijn op het vaste land van *Europa*. Een ontzettend heirleger

rd op de been gebragt, en trok (in 1812) met apoleon zelven aan het hoofd, naar het barre orden heen, doch van waar het, door de dapheid der *Russen*, door de verschrikkelijke koude de woestheid der streken, grootendeels vernield, een kleinen van alles ontblooten hoop, terug toog. Nog eens werden alle krachten ingespannen en erd op nieuw een verbazend leger zamen gesteld. och *Rusland's* dappere keizer verbond zich met n keizer van *Oostenrijk* en den koning van *Pruisn*; *Zweden* volgde, ja alle Duitschers de tirannij oe, stonden op als een eenig man, om *Europa* n de slavernij te verlossen.

Het grootsch ontwerp, hetwelk den grondslag legde t den zoo luisterrijken als regtvaardigen veldtogt de tweede helft van 1813 was gevormd. Met roederlijke eensgezindheid, zonder elkander eenien voorrang te betwisten, rustten zich de vorten en volken toe ten strijde, met eene geestrift zonder wederga, en meer dan zesmaal honlerd duizend man en bijna twee duizend kanonen waren in Duitschland, ten strijd voor het egt der volken vereenigd!

Napoleon had hier tegen over eene magt an 381,000 man en 1300 kannonnen en had alzoo oorzigtiger gehandeld, met aan eenen vrijen terugtogt tot achter den *Rijn* te denken. Doch hij esloot te *Dresden* stand te houden, en verdeelde n, even als de Bondgenooten alle zijne legerbenlen in drie groote afdeelingen waarvan hij er ééne het groote- of hoofd-leger) zelf aanvoerde.

Op den 12en Augustus werd het afbreken van lle vroegere onderhandelingen, en de aanvang an den oorlog aan den Franschen Keizer aangekondigd. Aldra begon van de zijde der Bondgenooten den aanval; het lot scheen der Fransche egerbenden gunstig, terwijl de Bondgenooten, bij en aanmerkelijk verlies in manschappen, den grooten veldoverste Moreau verloren, welke aan de zijde van den Russischen keizer Alexander door een kanonskogel verpletterd werd.

Niettegenstaande zijne ongunstige stelling, had Napoleon de legers der verbondene Mogendheden niet alleen eene gevoelige nederlaag toegebragt, maar het scheen zelfs, dat, stond het geluk hem verder bij, hij deze ontzaggelijke magt geheel vernielen zou. Maar—hier bij het graf van Moreau, had zijne geluksster voor het laatst geschenen! Van hier volgden verscheidene bloedige gevechten elkander op; er werd van beide zijden dapper en hardnekkig gestreden, hetwelk menigmaal ten nadeele der Franschen uitviel, zonder dat nogtans het pleit tusschen regt en overheersching was beslecht.

Eindelijk was de stond genaderd, die beslissen zoude (14—18 October); tot bij *Leipzig* hadden de vereenigde Mogendheden Napoleon's legerbenden teruggedreven. Eene rust, even als de stilte, die een schrikkelijk onweder vooraf gaat, heerschte in de onafzienbare rijen. De avond viel, en duizende kloppende harten, welke welligt den volgenden dag zouden stilstaan, getuigden, dat hoop en vrees, herinnering aan ouders, vrienden en aan het vaderland alomme elkander afwisselden. De koele herfst-morgen is naauwelijks aangebroken, of het krijgsrumoer doet zich hooren; de wapens kletteren, terwijl de morgenzon op duizende harnassen der ruiterij schittert. Gansch *Europa* schijnt hier gewapend bijeen; terwijl de Monarchen de legerbenden zelve aanvoeren. Zij wenken, en de dag der wraak is dáár!—Verschrikkelijk is de strijd, woedende het aanvallen en afslaan, terwijl de grond dreigde te bersten door het aanhoudend donderen van het alverdoovend kanonvuur, en de vlammen alom door de sulferdamp henen flikkerden. Duizenden vallen en zijn reeds gevallen, terwijl de bloedstroom de rivieren rood verwt,

die het landschap doorkronkelen. In het eind is de zege door de verbondene Mogendheden behaald, de onderdrukker van *Europa* wordt op de vlugt gedreven; het regt heeft over het onregt gezegevierd!

En nu, wat doen nu de overwinnaars? Laten zij bij trompetgeschal hunne eere en roem rond klinken? Neen allereerst buigen zij, onder den blooten hemel, zich voor den Heer des hemels en der aarde, eerbiedig neder en danken Hem voor de overwinning!

Hoort, hoe een onzer regt vaderlandsche zangers dit gevoelde, toen hij zong:

» Maar wat geen oog ooit zag en nooit weer zal aanschouwen,
» Zie, Alexander *knielt, met handen zaam gevouwen!*
» Monarchen volgen hem, wier hart van vreugde schreit,
» Zij knielen hier in 't stof voor de Oppermajesteit!
» Ja! zie hen op den troon en noem hen goôn der aarde,
» Geen schitterende staat gaf ooit aan hen die waarde!
» De traan, die hen besproeit en aller eerbied wekt,
» Praalt schooner, dan de ster die hunne borst bedekt. »

Deze heete en beslissende strijd had dan ook den geheelen ondergang van den tiran, de bevrijding van vele gedrukte volken en ook van ons vaderland ten gevolge: geen wonder dus dat toen ook hier de namen van *Ruslands* en *Oostenrijks* keizers, met dien van Frederik Wilhelm van *Pruissen*, met dankbaarheid en aandoening van ieders lippen vloeiden.

Zeldzame lotwisseling van Kapitein van der Kam.

In het begin van het jaar 1755, op een tijdstip, dat ons vaderland een diepen vrede genoot en deszelfs handelschepen alle zeeën bevoeren, verklaarde eensklaps de Dey van *Algiers* aan het *Nederlandsche* Gemeenebest den oorlog. Men had van onze zijde aan dien roovervorst geenerlei reden tot klagten gegeven, maar zijn volk, voor hetwelk het zeeschuimen eene behoefte was, en dat toen nog niet, zoo als in onze dagen, voor goed was gebreideld, had den Dey tot den oorlog gedwongen. Het onverwachte dier oorlogsverklaring veroorzaakte, dat niet dadelijk eene genoegzame *Hollandsche* zeemagt in de *Middellandsche Zee* aanwezig was. Onze Re-

gering haastte zich, om eenige oorlogschepen uit te rusten, die daarheen den steven zouden wenden; maar verzuimde tevens niet, om bij den Koning van *Spanje* eene aanvrage te doen, opdat deze onze handelschepen des noods mogt bijstaan, aan welk verzoek die Vorst met ongewone bereidwilligheid voldeed. Onder deze omstandigheden zeilde kapitein A d r i a n u s v a n d e r K a m, die vroeger op 's lands vloot had gediend, doch thans ter koopvaardij voer, van *Venetie* naar het vaderland. Zijn schip was wel gewapend, doch had slechts 14 matrozen aan boord, en was dus tot tegenweer ongeschikt. Het uitbreken van den oorlog met de verraderlijke *Algerijnen* was hem geheel onbekend,

en hij zette dus zeer gerust zijnen togt voort, toen bij den 14 April, bij het eiland *Ivica*, drie schepen, onder *Algerijnsche* vlag, op zich zag afkomen. Een daarvan zette eene sloep uit, waarvan de manschap bij van der Kam aan boord kwam, onder het voorwendsel van eenig drinkwater te verzoeken. In het eerst ging alles zeer vreedzaam toe, en de *Algerijnen* trachtten zelfs de *Hollanders* te winnen, door de op hun schip heerschende zindelijkheid te prijzen; maar op eens trokken deze valsche roovers hunne sabels, overmanden van der Kam en de zijnen, en maakten zich van het koopvaardijschip meester. Onder allerlei mishandelingen werden de *Hollanders*, die nu eerst de vredebreuk bemerkten, van hun schip gedreven, hetwelk als een goeden prijs naar *Algiers* werd opgezonden; en als arme gevangenen, werden zij op drie roofschepen verdeeld, en daar in duistere hokken geworpen. Eene harde slavernij stond hun lot te worden, maar reeds den volgenden dag brak voor sommigen hunner een straal van hoop door. Van der Kam, aan wien eenige meerdere vrijheid, dan aan zijne lotgenooten gegund werd, bemerkte namelijk, dat de *Turksche* stuurlieden een verkeerden koers namen, en het op de baai van *Alicante*, in *Spanje*, aanzetten, alwaar misschien redding voor de *Hollanders* zou dagen. Zijne hoop bedroog hem niet. In den ochtend van den 16den werden de *Algerijnsche* schepen door vijf gewapende *Spaansche* kustvaartuigen omringd, en dadelijk aangetast. De *Algerijnen*, die op de drie schepen meer dan 1000 man sterk waren, trachtten te enteren, in welke manier van strijden zij de meeste bedrevenheid plagten te bezitten, maar de *Spanjaarden* wisten dit met veel bekwaamheid te ontwijken, en gaven de *Algerijnen* telkens de volle laag. Den geheelen dag werd van beide zijden woedend gestreden. Men verbeelde zich den toestand der arme *Hollanders*, die, in een hok opgesloten, thans evenzeer hunne vijanden, als hunne vrienden te vreezen hadden! Het schip, waarop van der Kam zich bevond, had tegen den avond zoo vele grondschoten bekomen, dat het begon te zinken; maar dit was juist de aanleiding tot zijne redding. De *Algerijnsche* kapitein trad het gevangenhok binnen, en zeide tegen van der Kam, dat hij vrij was en de *Algerijnen* thans slaven waren. Te gelijk droeg hij hem het bevel over het zinkende schip op, niets anders verlangende, dan dat de *Hollandsche* kapitein het zoo spoedig mogelijk zou overgeven, en bij de *Spanjaarden* de voorspraak der *Algerijnen* mogt zijn. De wakkere van der Kam, van slaaf eensklaps tot bevelhebber verheven, neemt een sabel in de hand, geeft aan de *Algerijnen*, die hem gewillig gehoorzamen, bevelen tot het strijken van vlag en zeilen, alsmede tot het stoppen van het voornaamste lek, en brengt zoo doende het zinkende schip bij de *Spanjaarden*, die zijn geroep niet begrepen hebbende, steeds met schieten voortgegaan waren. Nog had hij echter den bevrienden bodem niet bereikt, toen het schip waarop hij zich bevond, reeds te gronde ging. De meeste daarop aanwezige *Turken* verdronken. Van der Kam en de zijnen reddeden zich al zwemmende, en werden natuurlijk door de *Spanjaarden* met opene armen ontvangen. Maar nu was de taak van onzen braven *Hollander* nog niet afgeloopen. Met de *Spanjaarden* vereenigd, zet hij het op de beide overige roofschepen aan, die mede reeds in eenen zeer ontredderden toestand waren, bestrijdt dezelve, en is, toen ook deze twee schepen zonken, even ijverig in de weer, om de *Algerijnen* het leven te redden, als vroeger om hen te bevechten. Van die *Algerijnen* werden er 496 gevankelijk te *Carthagena* opgebragt; maar 600 anderen waren door vuur of water omgekomen. Daarentegen werden alle de lotgenooten van van der Kam, ook door zijne

zorg, behouden. Hij deed vervolgens tot verzachting van het lot der gevangene *Algerijnen* wat hij vermogt, en keerde weldra naar het vaderland terug. De regering van ons Gemeenebest, uit het voorgevallene gezien hebbende, hoe zeer van der Kam een Hollandsch zeeman van den echten stempel was, droeg hem het bevel over een oorlogschip op, waarmede hij in 1756 de koopvaarders tegen de *Algerijnsche* roovers hielp beschermen.

Rarik.

De neiging om zich op te sieren en daardoor een behagelijker voorkomen te erlangen, of boven anderen uit te blinken, schijnt den mensch als ingeschapen te zijn. Door die zucht vervoerd, maken in onze beschaafde landen de aanzienlijke vrouwen de voortbrengselen van alle werelddeelen aan haren opschik dienstbaar. Zulk eene vrouw meent, om slechts iets te noemen, somtijds niet aan anderen te kunnen behagen, dan als haar hoofddeksel met de vederen van den paradijsvogel, die alleen in het afgelegene *Nieuw-Guinea* wordt gevonden, prijkt; als om haren hals een snoer van paarlen glinstert, die met levensgevaar bij *Ceylon* of elders van den bodem der zee moeten worden opgedolven; en als een *shawl* of doek om hare schouders is geworpen, welke dan alleen waarde heeft, wanneer hij uit de fijne wol der *Tibetsche* geiten, in het hart van *Azie*, is zaamgeweven. Maar wie kan zich daarover verwonderen, als hij ziet, hoe zelfs de arme wilde, die, uit hoofde der warme luchtstreek, waaronder hij leeft, geene kleeding noodig heeft, en ze toch ook niet weet te vervaardigen, bij gemis van anderen opschik, zijn naakte ligchaam beprikt of tatoueert, en als hij niets anders heeft, om boven anderen uit te blinken, eene vischgraat of een stuk been door zijn oorlap henensteekt, en zich op dit, in onze oogen zeer nietig, versiersel verhoovaardigt?

De bewoner der *Australische* eilanden, die hierachter is afgebeeld, levert een nieuw bewijs op van het groot verschil van denkbeelden; dat er omtrent den opschik onder ons, aardbewoners, heerscht. In ons oog is hij, vooral wat zijn oorsiersel betreft, zeer zonderling uitgedoscht, maar in zijn eigen land vindt men zoo iets fraai, en het oude spreekwoord zegt: *'s lands wijs, 's lands eer.* De afgebeelde wilde behoort te huis op de *Marshall*-eilanden, welke onder de Noordelijkste groepen der *Australische* eilanden zijn te rangschikken, en ons vooral door de reizen van Kotzebue en andere nieuwere zeevaarders bekend zijn geworden. Op die eilanden, welke meestal laag en gedeeltelijk het voortbrengsel van het koraal-dier zijn, vindt men slechts een klein aantal planten en geen enkel viervoetig dier, behalve de rat. Indien de algoede Schepper aan dezelve niet drie zeer nuttige boomsoorten, den pandanus-palm, den kokos-palm en den broodboom had geschonken, zouden zij voor menschen geheel onbewoonbaar zijn, te meer omdat de zee aldaar slechts zeer weinige eetbare vischsoorten oplevert. De vruchten der drie genoemde boomen zijn het voornaamste voedsel der inlanders, en, bij gemis van anderen opschik, hebben zij de zonderlinge gewoonte, om allen een der harde, stekelachtige bladen van den pandanus-palm opgerold in het oor te dragen. Zij doorboren daarvoor hun oorlelletje, doch hebben natuurlijk vrij wat pijn door te staan, eer de daarin gemaakte opening wijd genoeg is gerekt, om zulk een opgerold blad te bevatten. Alle deze eilanders, zoo wel mannen als vrouwen, zijn voorts gewoon, om hun haar naar het achterhoofd weg te strijken en daar zamen te binden, en zich de borst met allerlei lijnen en figuren te beprikken. Onder deze figuren merkt men meermalen een Grieksch kruis op. De Opperhoofden of Vorsten dezer eilan-

ders zijn kenbaar aan een hoofdsieraad, dat wel iets van eene kroon heeft, doch hetwelk, in plaats van met edelgesteenten, met hoorntjes bezet is. Voorts draagt zulk een Vorst nog eene halsketting, die uit de zamengeknoopte vezelen van den bast des palmbooms is vervaardigd, en aan welke de wilden, in hunne onnoozelheid, zekere geheime krachten en verhevene eigenschappen toeschrijven.

De hier afgebeelde eilander is dus een Vorst of Koning. Hij heette R a r i k en voerde nog voor weinige jaren over eene geheele reeks der *Marshall*-eilanden, en wel over diegene daarvan, welke de in-

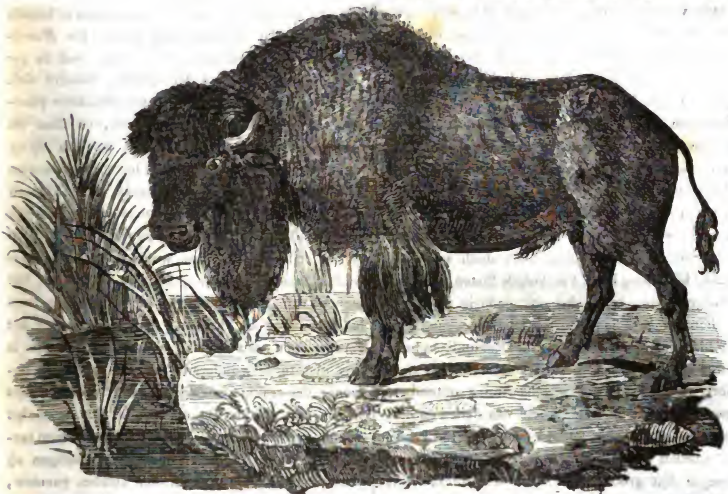
boorlingen onder den algemeenen naam van *Radak* begrijpen, het gebied. Hij was een groot vriend van den zeevaarder K o t z e b u e, die in 1817 een geruimen tijd op deze eilanden doorbragt, en door wien daaraan ook den naam van *Romanzoff*-eilanden is gegeven. Bekoorlijk en vleijend is het tafereel, dat K o t z e b u e van de levenswijze en zeden van R a r i k's onderdanen, en van dien Vorst zelven, die toen nog in de kracht zijns levens was, ophangt. In weerwil hunner armoede, zijn deze eilanders niet diefachtig; zij zijn voor vreemdelingen uiterst dienstvaardig, en voeren onder elkander slechts zeer zeldzaam oorlog. De wreedheid der *Nieuw-Zeelanders* is hun geheel vreemd, en hunne vrouwen en meisjes munten door zedigheid en ingetogenheid verre boven de meeste vrouwelijke bewoners der *Zuidzee*-eilanden uit.

De kleur van hunne huid is donker bruin. Vóór zij

met meer beschaafde menschen in aanraking kwamen, bezaten zij reeds de kunst, om vrij wel bezeilde praauwen te vervaardigen, hutten te bouwen en van boomschors een weefsel te maken, waaruit de schortjes, die hun eenig kleedingstuk vormen, zijn zamengesteld.

De Bison.

De Bison, ook wel *Amerikaansche* Buffel geheeten, onderscheidt zich van de overige soorten van ossen en buffels vooral ook door de lange, zachte haren, die van zijne kin naar beneden hangen en daar een wezenlijken baard vormen,

en door de soortgelijke haren, die hij boven zijne voorpooten heeft. Zijn kop, hals en schouders zijn daarenboven met wolachtig haar bedekt, en slechts op het achterste gedeelte van zijn lijf is hij gladharig, even als ons gewoon rundvee. Zijn geheele voorlijf is grooter en breeder, dan het achterlijf, en dit valt nog meer in het oog, daar hij vooraan op den rug een vrij grooten bult of vleeschachtig uitwas heeft. Zijn staart eindigt in eenen kwast van lange haren. Hij is over het geheel donker van kleur. Zijn kop, die met twee kleine, ver van elkander afstaande hoornen prijkt, is geheel zwart; aan de schouders heeft hij eene kastanjebruine, en het overige gedeelte van zijn ligchaam heeft eene donker bruine kleur. De stier of het mannetje van den Bison wordt nog grooter,

dan onze gewone runderen. Het wijfje onderscheidt zich door eenen minder forschen ligchaamsbouw en door kortere haren. De Bison heeft een woest karakter, en het is tot nu tot niet gelukt denzelven volkomen te temmen, en dus al dat nut daarvan te trekken, hetgeen men van het gewone rundvee heeft.

Men vindt den Bison in onzen tijd nergens anders, dan in de onafzienbare grasvlakten, die zich ten westen van de *Missisippi*, in *Noord-Amerika*, uitstrekken. Zij leven daar in buitengewoon talrijke kudden bijeen, die soms uit verscheidene duizenden dezer dieren bestaan, welke, als zij van de eene plaats naar de andere rennen, den grond doen dreunen, en elk, die aan zulk een schouwspel niet gewoon is, grooten schrik aanjagen. In vroegere jaren weidden zij ook wel oostelijk van den *Missisippi*, en trof men hen onder anderen in *Carolina* aan; doch sedert de blanke bevolking in de Vereenigde Staten zoo sterk is toegenomen, en er dus ook gedurig meer jagt op hen gemaakt is, zijn zij langzamerhand naar het binnenland terug gedreven. Deskundigen houden het dan ook voor waarschijnlijk, dat deze soort van dieren, die wegens hunne ontembare geaardheid niet in de nabijheid van steden en dorpen kunnen worden geduld, door den tijd geheel zal worden uitgeroeid. De jagt op den Bison was vroeger het grootste vermaak der *Indiaansche* volksstammen, die de oorspronkelijke bewoners van *Noord-Amerika* waren, doch door de daarheen verhuisde *Europesche* volkplanters steeds meer verdrongen zijn. Die jagt geschiedt gewoonlijk te paard, en is met geene zeer groote gevaren verbonden, daar de Bison, hoe woest en wild hij anders ook wezen moge, den mensch vreest. Slechts moet de jager zorgen van zulk een dier zoodanig tusschen de schouders te treffen, dat het dadelijk nederstort; want het bekomen van eene ligte wonde maakt den Bison woedend, en hij valt dan met vreesselijk geweld den jager aan. Om eene kudde Bisons te bereiken, moet men tegen den wind in, op hen los gaan, want zoodra zij menschen of paarden rieken, begeven zij zich wondersnel op de vlugt, en zijn dan moeijelijk te achterhalen, ten zij een afgrond of breede stroom hen in hunnen loop stuit. De *Noord-Amerikaansche* wilden hebben nog wel de gewoonte, om het gras der vlakten, waarin zich kudden Bisons ophouden, op verscheidene plaatsen te gelijk in brand te steken, en daar dit dier zeer bang voor het vuur is, worden zij op die wijze op een bepaald punt bijeen gedreven en dan in grooten getale afgemaakt. Het vleesch van den Bison is zeer goed om te eeten. Van zijn huid maakten de *Noord-Amerikaansche* wilden sterke schilden, en deze wordt ook tot leder bereidt. Zijne lange haren en wol dienen tot het weven van eene soort van kleedingstof en van handschoenen en kousen; zijne hoornen tot het vervaardigen van allerlei snuisterijen, en het is dus niet te verwonderen, dat men op dezen bewoner der grazige woestijnen van *Noord-Amerika* ijverig jagt maakt. De mensch is niet de eenige vijand van den Bison: ook wolven en beeren tasten hem aan. Tegen eenen wolf verdedigen zij zich dapper. De stieren der kudden vormen, bij het naderen van zulk een roofdier een grooten kring, in het midden waarvan de koeijen worden geplaatst, en overal waar de wolf door de rijen wil heen breken, vindt hij dan dreigende hoornen tegen hem gerigt.

De hiervoor medegedeelde afbeelding des Bisons is vervaardigd naar zulk een dier, hetwelk, in *Amerika* jong gevangen zijnde, voor weinige jaren naar *Parijs* is gebragt, en aldaar in de Ko-

oklijke diergaarde een geruimen tijd heeft geleefd. en behandelde dezen Bison als eenen gewonen, waadaardigen stier, en had hem een ring door e neus geboord. Ofschoon hij voortdurend blijen van woestheid gaf, was hij toch aan zijnen ppasser, een neger, zeer gehecht.

Albrecht.

Zelandus leefde wel te vreen
Met zijn beminde vrouw;
Hun woning was niet groot of rijk,
Maar zonder kruis of rouw.

De daag'lijksche arbeid was hun lust,
En gaf hun rijklijk brood;
Natuur schonk hun der Eng'len beeld
In 't kroost uit 's moeders schoot.

Een blozend knaapje, rein van ziel,
Een meisje, zacht van aard,
Dat was de zeldzaam schoone schat,
Zoo deugdzame oudren waard.

Zoo snelde er menig jaar voorbij,
In ongestoorde vreugd,
De knaap, nu jongling, was hun steun,
En 't meisje, 't beeld der deugd.

Doch ijlings treft een bittre ramp
Het vreedzaam huisgezin;
De stille vreugd ontwijkt hun hart,
En weemoed dringt er in.

De dwing'land, die het land beheert,
En klagt noch tranen telt,
Roept Albrecht, steun van heel 't gezin,
Naar 't bloedig oorlogsveld.

De tijd vliegt voort; de maand snelt heen
En krimpt tot week en dag;
En 't uur, dat zulke harten scheidt,
Slaat reeds den laatsten slag.

« Vaarwel, mijn vader! God zij steeds
« Uw toevlugt in 't verdriet. . . .
« Mijn dierbre moeder! . . . » snikt hij uit —
En meerder kan hij niet.

Hij drukt Marg'retha 't jongst vaarwel
Op bleek bestorven mond,
En gaat, doch keert . . . . o God! wat strijd,
In dezen vegen stond!

« Vaartwel! » dus nokt hij, « eeuwig wel! »
En rept zich ijlings voort,
Tot dat hij 't haatlijk krijgsgeschal
In 't heer des dwing'lands hoort.

Dáár trekt nu Albrecht op ten strijd,
En volgt de vreemde vaan;
Hij drukt voor 't laatst der vadren grond,
En stort een' heeten traan.

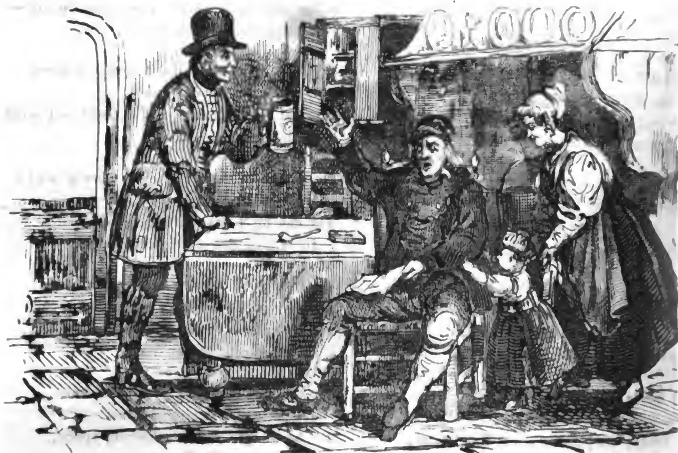
De dwing'land wenkt met ijzren vuist,
En jaagt zijn heermagt voort —
En baant zich dus een bloedig spoor,
Tot in het kille Noord.

De strijd word heet — de noodvlam blaakt,
En 't dondrend moordgeweer
Velt duizend' in één oogenblik
Naast Albrecht's zijde neer.

De kans verkeert — de dwing'land zwicht,
Ontvliedt den jongsten nood,
En Albrecht, nu des vijands prooi,
Beweent men reeds als dood!

Dat was voor 't moederhart te veel:
Zij zinkt van rouwe in 't graf!
Zijn vader, grijs van dubble smart,
Wist bittre tranen af.

Daar zat hij treurig en bedrukt
Te denken aan den dood:
Als Margaretha's huwlijksspruit
(Zijn' Albrecht's naam genoo
Hem langs zijn natte wangen streek
Of op zijn knieën zat —
En 't was dan, of hij vaak zijn sm
Om 't lieve kind vergat.

Zóó zat hij weer. Daar klopt men aan:
Een grijsaard vroeg een' dronk,
Wien, schoon hier niets dan droefheid heerscht,
De vreugd uit de oogen blonk.

Hij reikt Zelandus een geschrift:
Deez' opent het met smart;
Doch weet naauw, wat hem wedervaart,
Zoo bonst hem 't vaderhart.

« *Is 't waar, o God! — is 't waarlijk waar*
« *Mijn* Albrecht *leeft dan weer!* »
Hij twijfelt . . . leest . . . en zwijmt van vreugd
En zinkt in onmagt neer!

Reeds wordt hem 't rimplig voorhoofd koud;
Hij ademt naauwlijks meer.
Daar stort zijn Albrecht hem aan 't hart
En geeft hem 't leven weer!

De overwintering der Hollanders op Nova Zembla in 1596 *en* 1597.

Nadat de *Hollanders* het *Spaansche* juk hadden afgeworpen, en door hunne geestkracht en ondernemingsgeest, derzelver handel en scheepvaart eene wonderbare uitbreiding hadden bekomen,

werden zij tegen het einde der zestiende eeuw begeerig, om eene regtstreeksche vaart naar het rijke *Oost-Indie* te openen. Sommige *Hollandsche* geleerden opperden echter destijds de vraag, of er geen kortere weg naar *Oost-Indie* en naar *China* en *Japan* te vinden was, dan die langs de *Kaap de goede hoop*, welken onze vijanden, de *Spanjaarden* en *Portugezen*, gewoonlijk volgden? Indien men eens, zeiden zij, tot boven *Noorwegen* stevende, en dan regts af, langs *Lapland*, *Siberie* en geheel het Noorden van *Azie* voer, zou men *China* en *Japan* een paar maanden vroeger kunnen bereiken, dan langs den gewonen weg, en tevens het gevaar van vijandelijke oorlogschepen te ontmoeten, niet te vreezen hebben. Het voorstel liet zich hooren, en onder medewerking der *Nederlandsche* regering, aan wier hoofd destijds mede de bekwame staatsman Oldenbarneveld stond,

werden in 1591 en 1595 twee reizen ondernomen, om dien Noordoostelijken doortogt te vinden. De doorkundige zeeman Willem Barendsz nam aan beide die reizen, en de beroemde Jacob van Heemskerk aan de laatste daarvan deel. Tot hoog in het barre Noorden, alwaar vreesselijke ijsbergen de zee bedekken, drongen onze moedige *Hollandsche* zeevaarders door; maar het spoedig invallen van den winter en andere redenen dwongen hen, om, zonder het met eeuwige sneeuw bedekte *Nova Zembla* voorbij te hebben kunnen stevenen, huiswaarts te keeren.

Desniettemin werd in 1596 voor de derde maal het waagstuk ondernomen. Twee schepen werden te *Amsterdam* uitgerust, op het eene waarvan Barendsz en op het andere Jacob Cornelisz de Rijp bevel zou voeren, terwijl de leiding der geheele onderneming aan Heemskerk werd toevertrouwd. Met omstreeks 20 koppen werd elk schip bemand. Men koos zoo veel mogelijk ongehuwde matrozen voor den togt uit; « omdat, zegt een oud verhaal dezer reis, anderen door den trek naar wijf en kinderen te ligt in het moeijelijk werk zouden vertragen. » Den 18den Mei liepen de beide schepen uit, en den 1sten Junij waren zij reeds zoo hoog Noordwaarts gestevend, dat zij geen nacht meer hadden. Men weet toch, dat in de nabijheid der Polen in het midden van den zomer de zon niet ondergaat, terwijl daarentegen in de wintermaanden aldaar een voortdurende nacht heerscht. Vier dagen later zagen onze zeelieden voor het eerst de zee door vervaarlijke ijsschotsen bedekt; doch daar deze nog een breed vaarwater openlieten, lieten zij zich daardoor niet ophouden. Zij stevenden steeds Noordelijker, en bereikten eindelijk de kust van *Spitsbergen;* een land, hetwelk tusschen den 79sten en 80sten graad Noorderbreedte, en dus digter bij de Pool ligt, dan eenig ander gedee[illegible] des bekenden aardbols. De *Hollanders* gingen hi[illegible], aan wal, en hadden daar een hevig gevecht g[illegible] leveren aan eenen witten beer, die eerst na u[illegible] strijdens werd afgemaakt, en toen bevonden w[illegible]e dertien voet lang te zijn. Die verscheurend[illegible] sterke dieren zijn, met vossen en rendiere[illegible] Z[illegible] eenige bewoners dezer onherbergzame o[illegible]n menschen vindt men daar niet. Van *Spit*[illegible] stevenden de beide schepen naar *Nova* [illegible] doch daar er tusschen Barendsz en R[illegible] ver[illegible] schil ontstond over den weg, dien me[illegible] verde[illegible] te volgen had, scheidden zij van elka[illegible]nder. H[illegible] schip des eerstgenoemden, waarop Hee[illegible]mskerk voor het gebleven was, kwam den 17den Julij [illegible] Kruis-eiland, op de Noordwestkust van *Nova Zembla*, aan; terwijl Rijp eenen and[illegible]eren koers volgde en al spoedig zich gedrongen [illegible]oelde, om de onderneming op te geven en in ee[illegible] haven van het Noorden van *Rusland* eene s[illegible]uilplaats te zoeken. Maar Barendsz en zijne lotgenooten hielden vol, zoo lang menschelijke krachten iets vermogten. Op het zoo even ge[illegible]emde *Kruis-eiland* onderscheidde Heemskerk zich door eenen trek van moed. Hij was met eenige zeelieden aan wal gegaan, om twee groote kruisen te bezigtigen, die aldaar vroeger, waarschijnlijk door *Russische* zeelieden, gezet waren. Op eens rezen van achter een dier gedenkteekenen twee vervaarlijk groote beeren op, die zich op hunne achterste pooten plaatsten en de *Hollanders* wilden aanvallen. Dezen waren meerendeels ongewapend, en wilden naar de sloep vlugten; maar Heemskerk hield hen tegen, en haalde hen met een paar krachtige woorden over, om, in plaats van zich aan het gevaar bloot te stellen, van op de vlugt door een der gedrochten gegrepen te worden, hun met groot geschreeuw te

gedeelte gaan. De raad bleek goed te zijn: de gen hij, die misschien nog nooit een menschelijk recht gezien hadden, werden door het geschreeuw na u rikt, en vlugtten heen.

n w endsz stuurde zijn schip steeds verder en waarts, zeilde den Noordelijken hoek van Zembla om, en begon toen zuidwaarts te o en n; maar met iederen dag begon de hoop n d n doortogt naar het Oosten te vinden, te rflaa wen. Hoe langer hoe meer toch omringen ijss hotsen en ijsbergen het schip en dreigden het te v rpletteren. Er waren onder die ijsbergen, die toren hoog boven de zee uitstaken en van onderen, d rtig of veertig vademen beneden de oppervlakte van het water, op den bodem der zee rustten. S ms schoot aan de zeelieden geen ander redmiddel tegen de dreigende ijsschotsen over, dan het vastleggen van het schip aan zulk een ijsklomp. Zoo, nu eens met het ijs en dan weder met hongerige beeren kampende, nu eens een open vaarwater ontmoetende, dat aller hoop aanwakkerde, en dan weder digter dan te voren in het ijs bezet, zagen Barendsz en de zijnen de maanden Julij en Augustus verloopen, en daarmede den korten zomer in deze gewesten ten einde spoeden. Eerst den 25sten Augustus nam Barendsz het besluit, om de onderneming op te geven en naar het vaderland terug te keeren; maar de weg daarheen was hem reeds versperd. Het schip, dat zich thans op de Noordoostkust van *Nova Zembla*, op 76 graden breedte, bevond, geraakte hoe langer hoe meer in het ijs bezet. Het weder werd guur en stormachtig; de ijsschotsen dreven met kracht op het schip aan, en dreigden het aan splinters te slaan. De eene schots drong op de andere, en onder het schip heen. Zij ligtten, onder een vreesselijk gekraak en onder het klapperen van het stijf bevroren scheepswant, den voorsteven eenige voeten hooger, dan den achtersteven op, en ten laatste stond het schip, als opgevijzeld op de ijsschotsen, roerloos daar. Nog was de moed van het scheepsvolk niet uitgedoofd. Het trachtte met breekijzers de opeengehoopte ijsschotsen los te rammeijen, en zoo doende het schip vrij te maken, maar het ijs was te dik en te zwaar, om door een handvol menschen verbrijzeld te kunnen worden. Te gelijk leed het schip, hetwelk zijn roer reeds verloren had, door den drang der ijsschotsen vreesselijk veel; en voor Barendsz en Heemskerk was het weldra niet twijfelachtig meer, dat hun niets anders overschoot, dan op *Nova Zembla* te overwinteren. Gelukkig nog, dat het schip digt bij dat land in het ijs beklemd was geraakt. Men begon den 3den September met de sloep en de boot uit het ontredderde schip over de ijsschotsen heen aan wal te brengen, en ook eenen voorraad beschuit en wijn daar op te slaan. (Zie het plaatje op bladz. 113) Daar het schip gedurende de volgende dagen geheel over zijde geworpen werd, haastte men zich om ook de andere onontbeerlijke zaken en levensmiddelen daaruit te redden. Maar dit was niet genoegzaam: een onbegrijpelijk felle winter stond op deze hooge breedte voor de deur; de tent, waaronder de *Hollandsche* zeelieden thans hunne voornaamste behoeften geborgen hadden, was niet genoegzaam, om hen tegen de koude te beschermen; hun aller ondergang was zeker, zoo zij niet eene vaste woning bouwden. Aan hout daarvoor ontbrak het hun niet; want ofschoon op *Nova Zembla* geen enkele boom voortkomt, wordt dit gemis daar, even als in andere Poollanden, vergoed door drijfhout, hetwelk des zomers uit zuidelijker streken komt aanspoelen. Maar toch was de arbeid zeer moeijelijk. Want, zoo als Tollens, in zijn gedicht op de overwintering, zegt:

*'t Was schrikklijk ruw en koud; de scherpe hagels vlogen;
De losgewaaide sneeuw stuift rondom hun in de oogen
En vriest hun vast aan 't lijf.*

Die koude nam nog toe met iederen dag. Het vroor weldra zoo sterk, dat als men een spijker in den mond nam, deze aan de lippen vast bleef zitten en het vel mede trok. De grond was ijzerhard; de leeftogt geenszins overvloedig, e gezondheid der manschappen had door all gestane vermoeijenissen veel geleden. Des min morden zij niet, maar volbragten gewill hun bevolen werd. Er heerschte onder h godsdienstige zin e n dat onwankelbaar vert op de Voorzienigheid, die den mensch we

doen verrigten. Ook hunne rampen strekten hun tot zegen; want hoe pijnlijk het hun ook viel, dat zij, te midden van hunnen zwaren arbeid, nog telkens met hongerige beeren te strijden hadden, waren toch de huid en het vet van zulk een dier, als zij het eenmaal gedood hadden, hun van groot nut. Dat vet gebruikten zij, in plaats van olie, in hunne lamp. Zoo arbeidden zij met lust en ijver; sleepten het hout, dat zij voor hunne woning noodig hadden, soms van eenen verren afstand aan, en gebruikten ten laatste de planken van het vooronder van het schip, om daarmede het dak te voltooijen. De kombuis, waarop men eene ton had geplaatst, vormde eene

a d schoorsteen. De reten en voegen wer-
o zeeplanten en pik toegestopt. Op den
e r was alles voltooid,
ip staat in een hut herschapen op het land!
uurde het eenige dagen, eer alle de zee-
hun intrek in de nieuw gebouwde woning
me want op het wrak van het schip bevon-
n nog vele goederen, die gered moesten
orden, en bij de toenemende koude en het kor-
n der dagen, werd de arbeid steeds moeijelijker.
eer dat eens werden zij bij dien arbeid door beeren bestookt, en op den 25sten September zou een hunner, die op den weg van het schip naar de hut, in eene spleet tusschen het ijs gevallen was, ontwijfelbaar de prooi van een dezer verscheurende dieren geworden zijn, indien de brave Barendsz niet op het juiste oogenblik een hellebaard naar den kop van den beer geworpen en hem daardoor doodelijk gekwetst had. Met de toenemende koude verminderde gelukkig het aantal dezer vijanden, die naar hunne schuilhoeken weken, om daar den winterslaap te houden.

Daarentegen vertoonde zich thans eene onschadelijke diersoort, namelijk vossen, in den omtrek der hut. Onze *Hollanders* bouwden vallen om dezen te vangen. Hun vel gebruikten zij, om daarvan mutsen te vervaardigen, en hun vleesch, dat naar konijnenvleesch zweemde, aten zij met smaak. (Zie deze vossen-vallen, de hut en het ontleden van een ter neer gevelden beer op het tweede plaatje, bladz. 116.)

Zoo naderden de ballingen allengskens de tijd, dat de zon, die hun met haar liefelijk licht ten minste nog enkele uren daags verkwikte, geheel weg zou blijven. In de eerste dagen van November trof hen dien slag, dien de wijze Barendsz voorspeld had, en die hen toch nog het hart vreesselijk beklemd maakte, toen hij wezenlijk

daar was. Den 3den dier maand zagen zij aan den gezigteinder nog slechts den bovensten rand der zonneschijf, en den volgenden dag bleef de zon geheel weg. Zoo was dan voor hen het onderscheid tusschen dag en nacht weggenomen, en zelfs scheen het, als of zij den tijd van hun lijden niet meer zouden kunnen berekenen, daar hunne uurwerken, ten gevolge der vinnige koude, geheel stil stonden. In dit gebrek voorzagen zij echter door van eenen zandlooper gebruik te maken, en door naauwkeurige aanteekening van elk verloopen etmaal te houden. Ook leden zij niet zoo zeer door het gemis van het zonnelicht, als men wel zoude denken. De maan en de sterren schenen meestal, ten gevolge der fijne lucht, met zonderlingen luister, en toen de eertgenoemde tot hare grootste hoogte geklommen, ging zij, zoo als wij dit zouden uitdrukken, den geheelen dag niet onder. Ook het heerlijk schouwspel van het Noorderlicht, dat God aan de barre Poollanden schijnt geschonken te hebben, om het gemis der zon eenigermate te vergoeden, verkwikte niet zelden hunne gemoederen. De steeds feller wordende koude verbood hen echter weldra, om hunne hut, meer dan volstrekt noodig was, te verlaten. Het bier bevroor in de vaten, en werd daardoor ondrinkbaar; het vuur, dat zij van het met moeite zamengespaarde hout brandden, gaf geene warmte meer, en hunne beenen bleven ijskoud, hoe zij ze ook met vellen en huiden bekleedden; het linnen, dat zij in kokend water waschten, bevroor, zoodra het daar uit gehaald werd;

En de ingedragen sneeuw, die aan hun hoosblok zit,
Valt op de vuurplaat af, maar blijft er droog en wit.

Bij zoo vele rampen kwam nog, dat de leeftogt hun met spaarzame hand moest worden toegedeeld, opdat dezen tot hunnen nog altijd mogelijken terugkeer naar gezegender oorden zou kunnen strekken. Maar ook daaraan onderwierp[illegible] der morren, en ofschoon de hon[illegible] wezenlijk kwelde, behielpen zij zic[illegible] mel rantsoen van beschuit en gesm[illegible] water, waarbij slechts nu en dan een [illegible] wijn werd gevoegd. Op zon- en feestda[illegible] een stuk vleesch uit een der vaten, waari[illegible] bevroren was, losgescheurd, en als zij [illegible] voor hunnen toestand kostelijk maal ha[illegible] noten, vloeide hun hart over van vreugde en [illegible] ten zij den goeden God. Elke bladzijde van het verhaal dezer *Hollanders* draagt bewijzen hunne echt-godsdienstige stemming, en men daarin, evenmin als in het gedicht van Tollen, de beschrijving van het feest, dat zij met kinderlijke eenvoudigheid, op *Driekoningen-dag* vierden, zonder aandoening lezen. «Zij schreven briefkens — zegt dat verhaal — en kozen hunne opperbootsman Barendsz tot koning van *Nova Zembla*, een land van wel 200 mijlen lang. En zij dronken wat van den wijn, dien ze overgespaard hadden, en leiden elk een wittebroods-beschuit in die zij doopten in den wijn, en hadden twee pond meel, daar zij pannekoeken af bakten. En zij waren met den anderen zoo wel te vreden en vrolijk, als of zij een kostelijken maaltijd hadden genoten van uitgezochte spijs en drank.»

Indien onze zeelieden zich zelven niet in die genoegelijke stemming hadden weten te houden, en als zij hunne hut niet konden verlaten, door allerlei ligchaamsoefeningen hunne ledematen voor verstijving hadden bewaard, zouden zij zeker allen op het onherbergzame *Nova Zembla* hun graf hebben gevonden. Van tijd tot tijd werd trouwens hunne hut zoo diep onder de sneeuw bedolven, dat het weggraven daarvan tot het maken van eenen doorgang hun genoegzame beweging verschafte. Den 24sten Januarij 1597 was eene onver-

en d[illegible]gde hun deel. **Heemskerk**, die do[illegible]ar anderen buiten de hut was gegaan, snie[illegible]lag den rand der zonneschijf voor het lig[illegible]r boven den gezigteinder; hetgeen veer-[illegible] vroeger was, dan de wijze **Barendsz**, [illegible]etten der straalbreking nog niet kende, [illegible]en[illegible] had. Hun lijden was echter daarmede geen[illegible]zins geeindigd. In Februarij en Maart vatte [illegible]ich de koude met nog ongekende hevig-[illegible]id; de [illegible]zeelieden werden daardoor en door al hun [illegible]orgestaa[illegible] lijden zoo zwak, dat zij elkander tot [illegible] vervu[illegible]len van den moeijelijken, maar nood-[illegible]kelijken [illegible]pligt van hout te gaan halen, telkens [illegible]oesten ve[illegible]rmanen. Te gelijk begon weder de [illegible]rijd met d[illegible] beeren, die door honger zoo stout [illegible]erden, dat zij de *Hollanders* tot in hunne hut [illegible]wamen beste[illegible]ken, en slechts met moeite afgeweerd [illegible]onden worden. In Mei werd het weder zachter, [illegible] begon het ijs rondom het schip, dat den ge-[illegible]eelen winter op dezelfde plaats was blijven zit-[illegible]en, eenigzins te verdwijnen. Het uitzigt om dit verblijf der ellende te kunnen verlaten, werd dus geopend; maar het schip kon niet weder zeilree gemaakt worden, en er schoot dus niets an-ders over, dan de boot en de sloep, twee kleine opene vaartuigen, daarvoor in te rigten. Die vaar-tuigen, vooral het eerste, lagen diep onder de sneeuw bedolven, en het kostte de *Hollanders* dus name-looze moeite, om ze op te graven en over den bevroren grond en de ijsschotsen naar de plaats der afvaart heen te slepen. (Plaat 3, op bladz. 117.) De ranke hulkjes werden opgetuigd, wat hun nog aan leeftogt overschoot, werd daarin gebragt, en in het begin van Junij was alles tot de af-vaart gereed. Vooraf had **Barendsz** een ver-haal van hunne lotgevallen opgesteld, en hetzelve in eene doos geplaatst, die hij in den schoorsteen der hut ophing. Een weemoedig gevoel overviel hen, toen zij op den 14den Junij, na een verblijf van tien maanden, *Nova Zembla* verlieten, en daar de lijken van sommige hunner makkers, wel-ke in dien tusschentijd gestorven waren, moesten achterlaten. De hardheid van den grond had hun niet eens toegelaten, om voor die lijken een eer-lijk graf te delven. Zij hadden ze in eene rots-kloof nedergelegd, en, zoo als **Tollens** het uitdrukt, een doodskleed van sneeuw daar over heen gespreid.

De togt, dien **Heemskerk** en zijne lotge-nooten thans aanvingen, is een der stoutste, die immer ondernomen is. Wij zouden ons bestek te buiten gaan, indien wij alle de ongemakken, waar-mede zij te worstelen hadden, wilden uiteen zetten. Blootgesteld aan gure winden, regenbuijen en nachtvorsten; bedreigd door het horten der ijsschot-sen en ijsbergen, die het geheele jaar in deze zeeën drijven; nu en dan in strijd met hongerige ijsbee-ren, en door scheurbuik geteisterd, moesten deze zeelieden nog somtijds hunne vaartuigen over de ijsvelden henenslepen, om weder in de opene zee te komen. Hun leeftogt was niet genoegzaam voor hunne behoeften, en zij moesten nu en dan aan de stranden, die zij langs voeren, eijeren zoeken of op de vogeljagt gaan, om niet van gebrek om te komen. Eenigen bezweken onder zoo veel lij-den, en daaronder **Barendsz**; die, met wezen-lijke grootheid van ziel, met de kaart der zeeën, die zij bevoeren, in de hand, en omtrent den te volgen koers goeden raad gevende, den laatsten adem uitblies! Bij eene andere gelegenheid toon-den verscheidene der overgeblevenen, en daaron-der vooral de moedige **de Veer**, welk een geest in hen stak. De boot was tusschen het ijs be-klemd geraakt en aanmerkelijk beschadigd gewor-den. De daarin aanwezige zeelieden konden slechts met ongehoorde inspanning van krachten hun le-

leven redden, doch tot overmaat van ongeluk was een hunner gevaarlijk ziek. In plaats van dezen makker aan zijn lot over te laten, nemen deze arme, door honger, koude en ellende gefolterde menschen dien makker op, springen met hem in de armen of op de schouders, van de een[illegible] op de andere en hebben het geluk van hem be[illegible] aan de sloep te brengen. Dat was een schouw[illegible]spel roept de Duitscher Campe hierbij uit, wa[illegible] Gods heilige engelen vreugdetranen mogten [illegible] storten

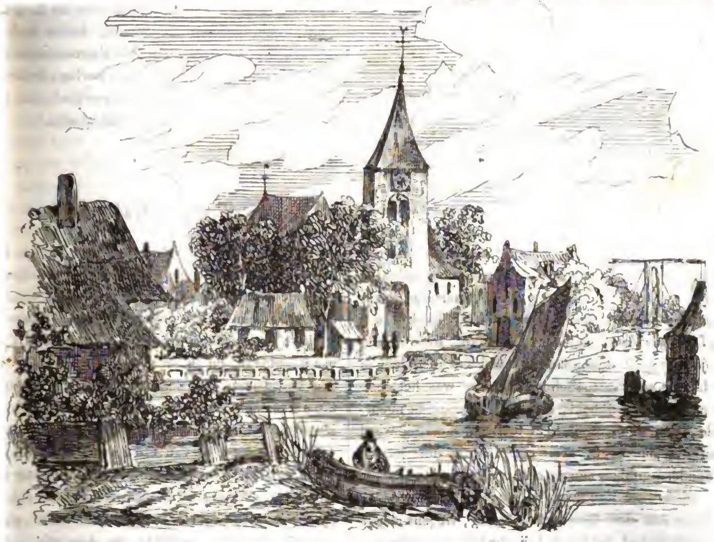

Zoo veel deugd bleef niet geheel onbeloond. Na de geheele Noordkust van *Nova Zembla* om, de *Siberische* kust voorbij, en de *Witte Zee* over te zijn gevaren, kwam het overschot der *Hollanders*, nog uit 12 man bestaande, den 26sten Augustus in de Russische haven *Kola* aan. Zij hadden in drie maanden een weg van 700 uren afgelegd. Te *Kola* was onverwachte vreugde hun deel. Zij vonden daar het schip van de Rijp, hun reisgenoot van het vorige jaar, en konden weldra naar hun vaderland terugkeeren. Wat zij bij het wederzien van vrienden en magen gevoelden, laat zich niet beschrijven. Na hen heeft niemand meer den Noordoostelijken doortogt naar Indie beproefd.

Heemskerk wiens beeldtenis hier boven wordt medegedeeld, trad, na zijne terugkomst, in 's lands zeedienst, klom op tot Vlootvoogd, en stierf in 1607, voor *Gibraltar*, bij eenen roemrijken zeeslag tegen de *Spanjaarden*, den heldendood. Eene prachtige graftombe, hem door 's lands Staten in de *Oude Kerk* te *Amsterdam* opgerigt, strekt nog tot gedenkteeken van zijnen roem.

…uderkerk aan den Amstel,

…ok wel *Ouder-Amstel* geheeten, ligt een groot … gaans bezuiden *Amsterdam*, aan de oost- …zijde van de rivier den *Amstel*. Deszelfs ligging aan dien stroom geeft aan dit dorp, waarin men verscheidene fraai gebouwde huizen vindt, een bevallig aanzien, terwijl de gestadige doortogt van schepen, schuiten, rijtuigen en voetgangers daaraan veel levendigheid bijzet. De trekschuiten, die

van *Amsterdam* op *Utrecht* varen, gaan dit dorp voorbij, en de *Amsterdammers*, die des zomers langs den oever der rivier, welke aan hunne stad den naam geeft, een luchtje scheppen, of dien stroom met speeljagtjes bezoeken, zetten niet zelden den togt tot *Ouderkerk* voort. Rondom het dorp vindt men, even als bijna overal in den omtrek van *Amsterdam*, niets dan lage en moerassige weiden, alsmede uitgeveende gronden, die gedeeltelijk reeds weder droog gemaakt zijn.

De naamsoorsprong van *Ouderkerk* is niet verre te zoeken. Er plagt namelijk in dat dorp eene zeer oude kerk te staan; en men wil zelfs, dat in de twaalfde en dertiende eeuw, toen het thans zoo magtige *Amsterdam* nog slechts een visschersdorp was, en in de plaats van de oude kerk

aldaar, zich slechts eene kleine kapel verhief, de visschers van de boorden van het IJ te *Ouderkerk* hunne godsdienst verrigtten. Zoo veranderen de tijden! Toen was *Ouderkerk* meer dan *Amsterdam;* thans heeft dat dorp omstreeks 2,000 en de hoofdstad van ons Vaderland meer dan 200,000 inwoners. Dat oude kerkgebouw te *Ouderkerk* bestaat intusschen niet meer. In plaats daarvan is omstreeks de helft der vorige eeuw eene nieuwe kerk gesticht, zijnde eene kruiskerk, die wegens hare hoogte en het vlakke van den grond wijd en zijd in den omtrek, en tot op eenen vrij verren afstand, kan gezien worden.

Niet verre van *Ouderkerk*, en wel aan de vaart, welke van daar naar *Abkoude* leidt, vindt men een kerkhof, hetwelk door de te *Amsterdam* gevestigde *Portugesche* Joden is gesticht, en een zeer net voorkomen heeft. Ter plaatse, waar zich thans dit kerkhof bevindt, heeft, naar men meent het lustslot der heeren *van Amstel*, *Reigersbroek* of *Reigersbosch* geheeten, gestaan. In overoude tijden zal dit dorp dan ook wel aan die adellijke Heeren hebben toebehoord. Later was het eene ambachtsheerlijkheid, die, zoo als men dit noemde, aan de Grafelijkheid toebehoorde. Zij werd in het jaar 1731, voor vijfentwintig duizend een honderd gulden, aan de stad *Amsterdam* verkocht.

Ouderkerk aan den Amstel wordt in de geschiedenis van den *Spaanschen* oorlog, wegens aldaar plaats gehad hebbende krijgsbedrijven, bij herhaling genoemd. Maar ook in veel latere tijden heeft aldaar het oorlogsvuur gewoed. Toen namelijk de treurige burgertwisten, die ons Vaderland beroerden, in 1787 tot het binnenrukken van een *Pruissisch* leger hadden geleid, was dit dorp een der buitenposten van *Amsterdam*, die de Patriotsche partij door batterijen en doorsnijdingen der wegen in goeden staat van verdediging had gebragt. Het werd bij den algemeenen aanval, dien de *Pruissen*, op den 1sten October van genoemd jaar op die buitenposten deden, krachtdadig aangetast, doch door den Burger-kolonel de W i l d e, die daarin bevel voerde, goed verdedigd. De *Pruissen* zouden dan ook misschien het dorp niet gemakkelijk hebben ingenomen, indien de loop der krijgsverrigtingen in dezen betreurenswaardigen en gelukkig slechts korten oorlog, den overste d e W i l d e niet gedwongen had, om nog denzelfden dag *Ouderkerk* te ontruimen.

De Tonga-Eilanden.

Onder de *Australische* eilanden, die in den grooten *Oceaan* gelegen, en nog minder bekend, maar de kennis van onze lezer volkomen waardig zijn, telt men onder anderen ook de *Tonga*-eilanden, eene eilands-groep, die door onzen T a s m a n ontdekt, en in de vorige eeuw (1777) door den beroemden Engelschen zeereiziger J a m e s C o o k bezocht werd. Tot dezelve behooren *Vavao*, *Amargura*, *Latai*, *Kao*, *Tofoua*, *Tonga-Tabou* enz.

Over het verblijf van C o o k op het laatst genoemde dezer eilanden, willen wij hier echter niet uitweiden. Weinig jaren daarna bezocht ook de *Spanjaard* M a u r e l l e deze groep eilanden, waarvan hij *Amargura* ontdekte, en door wiens verslag men weet, dat toenmaals (1781) T u b o u of het opperhoofd, met wien ook genoemden Engelschen zeereiziger kennis had gemaakt, nog leefde: deze ontving den *Spanjaard* allerminzaamst, zoo zelfs, dat hij hem zijn zoon noemde, en even als de *Indiaansche* onderdanen, hem met allerlei genoegens en vriendschapsblijken overlaadde.

Na dien tijd, in December van het jaar 1787, be-

zocht ook Lapérouse de bovengemelde eilanden; dezelve werd daarin opgevolgd door de kapiteins Bligh en Edwards; door Entrecasteaux en anderen, door wier berigten men steeds meer met deze eilanden, derzelver voortbrengselen, de gebruiken der inwoners, en de geschiedenis des lands is bekend geworden.

De ligchaamsgestalte der *Tonga's* is volgens hunne berigten aangenaam, hunne houding deftig. Over het algemeen komen zij de bewoners van het zuidelijk gedeelte van *Europa* nabij. Men bewondert zelfs de schoonheid der vrouwen, en schept een behagen in de deftige, rijzige gestalte der mannen. — Door een gezond en niet te zwaar voedsel versterkt, onder eene gematigde luchtstreek, bereiken zij veelal eenen hoogen ouderdom.

In een maatschappelijk opzigt kan men de *Tonga's* in vijf klasse verdeelen, waarvan de voornaamste of vorsten-famille de *Toui-tonga* genoemd wordt; voorts de *Eguis* of adel, zijnde, zoo als het schijnt, de grond-eigenaren. Deze laatsten bekleeden de voornaamste waardigheden van den staat, terwijl zij voor ieder gewest een burgerlijk opperhoofd benoemen, die bijna geheel onafhankelijk is van het algemeene opperhoofd of den *Toui-tonga*, dat is: *Heer van Tonga*. Alleen de vrouwen planten dezen adel voort, zoodat een kind niet adelijk geacht wordt, wanneer de moeder zulks niet is.

De *Mata-boulais* zijn, als het ware, de raadslieden van geboorte, de voogden der adelijken en welke belast zijn met het toezigt over dezen, over de eigendommen, de plegtigheden en overleveringen des volks om die te bewaren: zij staan tusschen het volk en den adel, welke laatste stand zelden iets gewigtigs ondernemen zal, zonder zijne *Mata-boulais* geraadpleegd te hebben.

De klasse der *Mouas* beoefent voornamelijk, wat men noemt de vrije kunsten: zij vervaardigen het fijnere werk, wat in de zamenleving te pas komt, het net werken, het houwen of bearbeiden der olifants-tanden, enz. terwijl de ruwere handwerken worden uitgeoefend door de klasse, die men de *Touas* heet. — Eigenlijk gezegde slaven bestaan er op de *Tonga*-eilanden niet. De krijgsgevangenen worden of vermoord of uitgewisseld, of ingelijfd in de troepen van den overwinnaar.

Vreedzaam van aard, kenden de inwoners weinig den oorlog, tot dat in het laatst der vorige eeuw de opstand van Finau genoegzaam deze geheele eilands-groep in een tooneel des oorlogs veranderde, waarin 2 a 3,000 man gedurig handgemeen werden, en elkander beurteling overwonnen, verdreven of om het leven bragten.

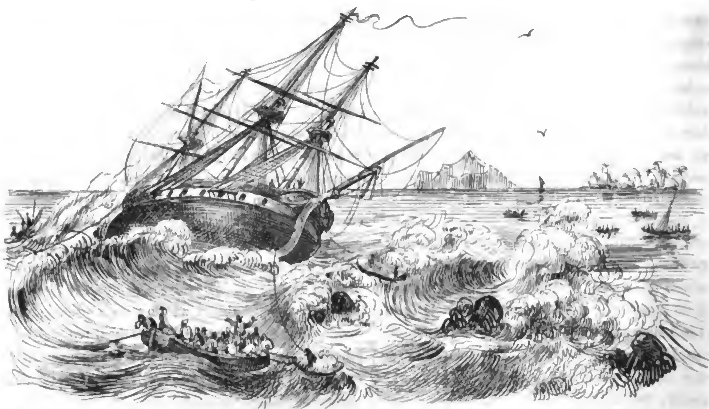
Hunne wapens bestaan vooral in lansen en knodsen van allerlei aard, waarmede zij den vijand het hoofd verbrijzelen. Na hunne kennismaking met de *Europeanen*, door hen *Papa-Languis* geheeten, hebben zij ook musketten leeren kennen en gebruiken. Wijders bezitten zij bajonetten, aan zeer lange stokken vastgemaakt.

Ongehoorzaamheid aan hunne opperhoofden of andere misdaden worden bij hen meestal door stokslagen gestraft; in sommige gevallen brengt men den misdadiger ter dood.

Het spel, de dans, de jagt, het vertellen en het bestuur der eigendommen maken de hoofdbezigheid uit van de *Eguis* en der *Mata-boulais*; voornamelijk is het de rotten-jagt, waarop zij veel prijs stellen, weshalve wij u die hier nader beschrijven.

Voor dat men deze jagt aanvangt, loopen bedienden lokaas uitstrooijen op den grond, en om de *Touas* te beduiden, dat zij de plaats moeten verlaten voor hunne heeren, strooijen zij hier en daar stukjes hout uit op denzelfden grond. Dan, wanneer deze voorbereidselen hebben plaats ge-

had, begeven zich de jagers, met pijl en boog gewapend, ter bestemder plaatse. Daarna in twee partijen verdeeld onder de meest aanzienlijke opperhoofden, wedijveren zij in behendigheid en vaardigheid tegen elkander. Allen van dezelfde partij plaatsen zich naast elkander op eene rij tegenover eene dergelijke rij van de tegenpartij Zoodra eene rot zich vertoont schiet de jager;

die aan het hoofd staat het eerst, daarna plaatst hij zich aan het einde van zijne rij, waarna de tweede, dan de derde, enz. zijne beurt krijgt om te schieten. Op deze wijze krijgt elk hunner aandeel aan de jagt; die partij nu, welke het eerst een tiental rotten geveld heeft, treedt als zegevierend op.

Ook andere visch- en zwempartijen strekken den *Tonga's* tot uitspanning en ligchaams-oefening. Het opwerpen en weder opvangen van een vijf of zestal ballen, zoo als men dat wel eens op onze kermissen ziet verrigten, is bij hen almede een geliefkoosd spel.

Wat hunne verhalen of gesprekken aangaat; liefst onderhouden zij zich over de *Papa-Languis* of *Europeanen*, waarin sommigen hunner trachten uit te munten, door overdrijving, door fabelen of verzonnen onwaardigheden, waarna met graagte geluisterd wordt.

Volgens het berigt van Cook, telt men onder hunne voornaamste godheden, of *Hotouas*, waarvan zij echter geene afbeeldingen vereeren: *Kela-Foutonga*, welke, naar hun begrip, bijna alle dingen schiep, eene godheid of godin, die zij in den hemel plaatsen, die het bestuur heeft over de hoofdstoffen en wiens gramschap verschrikkelijk is; — *Tali-Ai-Toubo*, een krijgsgod, de beschermer van den koning of vorst van *Vavao*, aan wien hij onmiddelijk zijnen raad geeft; —

Toui- Foua- Bolotou, welke onder den voorgaanden staat, — *Higouleo*, een magtig god, die door het geslacht van den algemeenen Vorst van *Tonga* wordt vereerd; — *Toubo- Totai*, den god der zeevarenden, welken men aanroept voor dat men zich in het vaartuig op zee begeeft; — *Alai- Valou*, een bijzonderen beschermgod, die op *Ofou* vereerd wordt; — de *Alo-Alo*, of goden der hoofdstoffen, de *Mawi*, eene soort van *Enceladus* of *Atlas*, welke, zoo als men meent, de aarde op zijnen rug draagt, en wiens schuddingen of bewegingen, de aardbevingen doen ontstaan.

Buitendien hebben de *Tonga's* nog eenige andere goden, die wij hier liever voorbij gaan, om u te berigten, dat men ook sedert eenige jaren begonnen heeft, zendelingen naar deze landen af

te vaardigen, om deze heidensche bewoners tot de beste aller godsdiensten, tot het gezegende Christendom, te bekeeren, hetwelk echter in 1826 nog niet veel vrucht had opgeleverd; hoewel door de ijverige pogingen van twee Engelsche zendelingen, Thomas en Hutchinson, eenige meer verblijdende vooruitzigten geopend werden.

Voor omstreeks *tien* jaren werden deze eilanden nog bezocht door den kapitein d'Urville, met het schip de *Astrolabe*. Dezelve beliep voor *Tonga-Tabou* een verschrikkelijken storm, en zag zich genoodzaakt om zijn vaartuig aan het spel der golven over te laten, waardoor hetzelve geduriglijk tegen de koraal-banken geworpen en geslingerd werd. In dezen verschrikkelijken toestand, vindt men het vaartuig hier op bijgevoegde plaat voorgesteld; hoe langer dezelve duurde, hoe gevaarlijker dezelve werd. Merkwaardig zijn de lotgevallen van

dezen zeereiziger op deze *Tonga*-eilanden, en de gevaren door hem en zijn scheepsvolk aldaar doorgeworsteld.

Het oogenschijnlijk gevaar, dat de *Astrolabe* hier zoude verbrijzeld worden, aan den eenen kant, de vrees voor plundering door de eilanders, en voor den dood in geval van tegenweer, bragten den onverschrokken zeeman in eene dier moeijelijke omstandigheden, waaruit men zich alleen door groote bedaardheid en door mannelijke tegenwoordigheid van geest redden kan. Intusschen nam hij alle mogelijke maatregelen tot redding van wat te redden was, en tot voorzorg, zoo wel voor zich zelven als van zijn scheepsvolk.

Wij kunnen ook hierover niet uitweiden, maar bewonderen in het verhaal der doorgestane gevaren de wijze maatregelen en bevelen van genoemden zee-kapitein, welke met de opperhoofden der wilden Palou, Tahofa en Lavaka een verdedigend verbond tegen hunne vijanden poogde te sluiten, om hen zelven in zijn eigen belang te winnen.

Verscheidene dagen was zijn vaartuig nog tegen den golfslag voor verbrijzeling bewaard gebleven, terwijl genoemde drie opperhoofden een schijnbaar vriendelijk gedrag jegens d'Urville, en de wilden jegens zijne matrozen, hadden aangenomen. Onderscheidene bezoeken aan de hoven der vorsten door den zee-kapitein en de officieren bij de inboorlingen, versterkten in het vertrouwen, dat men van de zijde der eilanders minder of liever geen kwaad meer te vreezen had.

Doch na verloop van bijna drie weken, toen de *Astrolabe* op het punt was van weder te vertrekken, werd eensklaps die rust, dat vertrouwen gestoord en afgebroken.

Eenige weggeloopene matrozen, hadden namelijk eene zamenspanning gevormd met de eilanders, in het vooruitzigt of de hoop van de te behalen buit met elkander te zullen deelen.

Gelukkiglijk werd de kapitein daarvan echter door de zendelingen gewaarschuwd: hij besloot tot zijn spoedig vertrek en verdubbelde zijne waakzaamheid; toen op zekeren morgen de eilanders onder een woest geraas de boot van den *Astrolabe*, die voor het laatst naar den wal was gegaan, om nog eenigen ballast in te nemen, onder een woest gedruisch, aanvielen. De *Fransche* zeelieden, die zich in de boot bevonden, hadden zulk eenen aanval volstrekt niet verwacht, en werden dus, na eenigen tegenstand, overmand. Met drift scheurden nu de eilanders de *Franschen* hunne kleederen van het lijf, droegen ze, even als de veroverde hoeden, als zegeteekenen rond, en voerden de gevangenen landwaarts in (Zie het tweede plaatje.) Kapitein d'Urville, dezen verraderlijken aanval bemerkende, zond dadelijk de groote sloep met gewapende manschappen af, om de wilde tot reden te brengen. Er hadden eenige kleine gevechten plaats, waarbij één *Franschman* gedood werd, en d'Urville tot zijn leedwezen bemerkte, dat de eilanders de geweren, die zij van tijd tot tijd van de *Europeanen* hebben weten te erlangen, goed gebruiken. Reeds meende de *Fransche* kapitein, die vruchteloos eenige hutten in brand had laten steken, en met muiterij onder zijn eigen scheepsvolk te strijden had, zonder de gevangenen te moeten vertrekken, toen hij op het denkbeeld kwam, om zekere heilige plaats, *Mafanga* geheeten, te bombarderen. Dit had eene goede uitwerking: de gevangenen, twaalf in getal, werden door de inlanders teruggegeven. Slechts twee weggeloopen matrozen bleven op *Tabou-Tonga*, en d'Urville verliet met vreugde eene reede, waarop hij zoo vele gevaren had doorgestaan. De laatste ons bekende berigten van de *Tonga*-eilanden zijn van 1830, als wanneer de hoop, dat alle derzelver bewoners Christenen zouden worden, aangewakkerd was.

Alexander en zijn geneesheer Philippus.

De beroemde koning van *Macedonie*, Alexander, verdient den bijnaam van *den grooten*, die hem door tijdgenoot en nakomelingschap is toegelegd, in het oog van den waren wijze, veel minder uit hoofde der veldslagen, die hij gewonnen en der volken, die hij onderworpen heeft, dan daardoor, dat zijn gemoed, van der jeugd af aan, zoo zeer voor het edele en verhevene gevoelig was. Hij was grootmoedig en milddadig, ook jegens overwonnen vijanden; meewarig, ook voor den geringsten zijner krijgslieden. Hij gloeide van veroveringszucht; maar wist toch de zelfgenoegzaamheid van den wijsgeer en het bekoorlijke van de beoefening der letteren op den regten prijs te schatten. Voor hij, tegen het einde zijner schitterende loopbaan, door weelde en wellust geheel bedorven werd, had hij het voor eenen veroveraar zeldzame geluk van echte vrienden te bezitten, en het geloof aan de deugd en aan menschenwaarde niet verloren te hebben. De volgende trek strekt ten bewijze van dit laatste.

Nadat Alexander, aan het hoofd van een niet sterk, maar uitermate krijgshaftig leger in *Azie* was gevallen, reeds verscheidene gewesten te onder had gebragt, en zich gereed maakte, om den *Perzischen* koning Darius, die met eene ontzettende overmagt tegen hem in aantogt was, te bestrijden, werd hij eensklaps te *Tarsus* in den loop zijner overwinningen gestuit. Hij had zich daar, op een oogenblik, dat hij sterk verhit was, in het koele water eener rivier gebaad, en zich daardoor eene zware ziekte op den hals gehaald. Alle de geneesheeren, die bij zijn ziekbed geroepen werden, zagen zijn kwaal voor ongeneeslijk aan. Geen hunner durfde zich met de zorg voor zijne herstelling belasten; want Darius had een hoogen prijs op het hoofd van Alexander gesteld, en de geneesheeren vreesden dus, dat zij, indien de Vorst niet herstelde, als verraders beschouwd en aan de woede zijner krijgslieden, die hem schier aanbaden, opgeofferd zouden worden. Onder deze omstandigheden bood zich zekere Philippus, uit *Acarnanie*, die Alexander vroeger had leeren kennen, en met hem in vriendschaps-betrekkingen had gestaan, aan, om de genezing te beproeven. Hij wist, wat hij daarbij waagde, maar hij had Alexander lief, en vertrouwde op zijne kunst. Het aanbod van Philippus werd gretig aangenomen, en zijn verzoek om drie dagen tijd te hebben voor het bereiden van den genezenden drank, werd hem door Alexander, hoewel schoorvoetende, toegestaan. Zoo lag dan deze Vorst op zijne legerstede, door de koorts gefolterd, en gloeijende van ongeduld over de werkeloosheid, waartoe hij veroordeeld was; toen hem uit zijn leger een brief van zijn geliefden veldheer, Parmenio, werd gebragt. Alexander las dien brief. Hij hield de bede in, dat de Vorst zich toch voor den geneesheer Philippus mogt wachten, die, volgens loopende geruchten, een verrader was, en door Darius met groote geschenken, en zelfs door de belofte van diens dochter ten huwelijk te zullen ontvangen, was omgekocht, om Alexander door vergif van kant te helpen. Alexander legde den brief, zonder van deszelfs inhoud aan iemand iets te zeggen, onder zijn hoofdkussen. Niet lang daarna trad Philippus binnen, met den beker in de hand, waarin bij het geneesmiddel had gemengd. Alexander zag Philippus aan. Diens gelaat getuigde wel van eene onrustige spanning, maar stond zoo goed en zoo eerlijk, dat Alexander in hem

geenen giftmenger wilde vermoeden. Integendeel aan zijne vroegere vriendschap voor den geneesheer gedachtig, vat hij den beker met een vrolijk gelaat aan, en reikt te gelijk aan Philippus den brief over. Terwijl de geneesheer den brief las, en weldra met een verbleekt gelaat in betuigingen van onschuld uitbarstte, dronk de Vorst, met edele bedaardheid en bestendig zijnen Philippus vriendelijk toelagchende, den beker ledig. Het was een verheven schouwspel; eene handelwijze, Alexander den grooten waardig. Philippus wierp zich voor het bed neder, riep de Goden aan tot getuigen van zijne onschuld, en smeekte den Vorst, om

toch goeden moed te houden. Het uitdrinken van den beker was het beste antwoord op deze betuiging; maar toch had Alexander nog moed van noode. Het geneesmiddel deed in het eerst eene vreesselijke werking, zoo zelfs, dat aan den zieke de stem begaf en hij als wezenloos nederlag. Op dien schok volgde echter eene langzame herstelling, en zoodra zijne krachten dit slechts eenigzins toelieten, vertoonde Alexander zich weder aan zijne *Macedonische* krijgslieden, die over zijne ziekte wanhopig waren geweest, en thans Philippus als hunnen beschermengel roemden. Zeer kort daarna vernietigde Alexander, bij de rivier *Issus*, de ontelbare legerbenden des Perzischen konings Darius.

Smirna.

Aan de westkust van *Klein-Azie* of *Natolie*, is de stad *Smirna* gelegen, met eene groote en veilige haven aan den Archipel, die door eenen langen zeeboezem gevormd wordt, welke omstreeks 10 duitsche mijlen ver landwaarts inloopt; doch uit hoofde der vele zandbanken niet door alle schepen kan bezocht worden. Deze stad is gelegen ter regter zijde van den landtong; waar het schiereiland *Clazomene* begint, en regt tegen over het eiland *Scio;* de Turken noemen haar *Ismir*.

Nopens den oorsprong hebben sommigen gezegd,

dat zij door de *Amazonen*, anderen willen door Theseus is gebouwd geworden; doch naar het meest waarschijnlijk gevoelen houdt men deze oude stad voor eene vroegere volkplanting der *Ephesers*, die uit *Griekenland* komende, zich in deze bekoorlijke landstreek, die rijk is aan de edelste vruchten, nedersloegen, en er verscheidene afzonderlijke dorpen aanbouwden, waaraan zij den naam van *Smirna* gaven. Alexander de groote vereenigde deze allen te zamen, en liet er eene stad bouwen aan de rivier *Meles*. Weldra werd zij het middelpunt van den handel van *Klein-Azie* en is nog heden de voornaamste stapelplaats van den Levantschen handel. Dikwijls was zij in de oude geschiedenis de twistappel tusschen de *Grieken* en *Persen*, Dolabella, die gij uit de geschiedenis zult leeren kennen, versloeg hier Trebonius; een der moordenaars van Julius Caesar. De handeldrijvende *Venetianen* maakten zich in 1344 meester van deze stad, en behielden dezelve omstreeks tachtig jaren in hunne magt, toen zij door Amurat II, veroverd werd. Sedert dien tijd

bleef zij in handen der *Turken*, die daar geheel *Klein-Azie*, en de westkusten der Middellandsche Zee en van den *Archipel*, bezitten.

In vorige eeuwen bloeiden de kunsten binnen de muren dezer stad; vooral de bouwkunst leverde er prachtige gedenkstukken, en vreemdelingen uit alle landen stroomden naar *Smirna*, om er hare bekoorlijkheden te genieten; doch in latere onrustige tijden, vooral in de 13e eeuw, ging veel van dien welvaart en vroegeren luister verloren. Na de bemagtiging der stad door de *Turken* herrees zij echter weder uit hare puinhoopen, en diep vervallen staat.

De stad is, benevens haar gebied, een bijzonder eigendom van de moeder des Sultans, die haar door eenen *Kadi* laat regeren; terwijl een turksche *Musselim* de schattingen daar inzamelt. Zij is in de gedaante van een amphiteater tegen eenen berg gebouwd, waarop een oude burg staat, in welker nabijheid men een klein slot aantreft. De Turken, Grieken, Armeniers en Joden, waardoor de stad bewoond wordt, hebben er hunne huizen op den berg, terwijl de *Europesche* volken, namelijk de Engelschen, Hollanders, Franschen en Italianen, die hier om den handel zich nedergezet hebben, aan den voet des bergs, langs de zeezijde, in de dus genoemde *Frankenstraat* hun verblijf houden. Men acht dit als het schoonste gedeelte der stad; doch de huizen zijn er van hout en hebben slechts eene verdieping. Rijtuigen zijn hier niet in gebruik en nutteloos, zoo wel wegens de ligging der stad aan de helling des bergs, als wegens de naauwe straten, welke de stad meestal heeft.

Het gewoel van den koophandel is hier gelijk in de grootste steden van *Europa*, gelijk in *Amsterdam*, *Londen* en *Parijs*. Men rekent het getal inwoners op 120,000 menschen, als 65,000 Turken, 23,000 Grieken, 7,000 Armeniërs, en over de 12,000 Joden: zijnde de rest Europeërs, die men aldaar *Franken* noemt, waarnaar dus ook de bovengemelde *Franken-straat* alzoo geheeten wordt. De meeste Europesche Mogendheden hebben hier hunne *Consuls*, die er voor de belangen van hun volk en den koophandel waken.

Men heeft in deze stad verscheidene fabrieken, inzonderheid van de zoo beroemde *Smirnasche* tapijten, die door de geheele wereld bekend en geacht zijn. Talrijke Karavanen brengen bovendien de persiaansche stoffen hier aan, als het magnesisch katoen, angonisch grein met zijde doormengd, dat de zijde zelfs overtreft; fijne schaapsvachten van *Angora;* wordende het zoogenoemde turksch leder, vooral ook in *Smirna* vervaardigd. Behalve deze voorwerpen van koophandel, die hier uit het binnenste des lands worden aangebragt, door Karavanen, komen ook talrijke schepen van allerlei natiën, uit *Europa* en *Amerika*, met goederen geladen hier aan. Men heeft hier wijders droogerijen van allerlei aard, was, vijgen, schoone gedroogde razijnen, en zelfs vindt men er koopwaren uit het zuidelijk *Indie*, die hier langs den weg van *Perzie* en over *Aleppo* worden aangevoerd. — Men drijft er ook handel, in tabak en *Scammoneum*, zijnde het sap van zekere plant, die in den omtrek van *Smirna* groeit.

In den zomer is het hier ongemeen warm, en zou het zelfs ondragelijk zijn, ware het niet, dat verkoelende winden van den zee-kant, die des morgens ontstaan en tot 's avonds voortduren, deze hitte aanmerkelijk matigden.

Smirna heeft eene grieksche gemeente met eenen Aartsbisschop, wijders eene Armenische, eene Roomsche met eenen bisschoppelijken Vicaris, en eene Protestansche, die hare dienst verrigt in de kapellen der Duitsche en Engelsche Consuls. Voorts hebben de Joden er drie Sijnagogen en de

Grieken een collegie met 100 Studenten, die er onderwijs in de Grieksche taal en de wiskunst ontvangen.

Smirna is eene der zeven plaatsen, die zich op de geboorte van den groosten der dichters, Homerus, verheffen. Aan de oevers van de heldere rivier *Meles*, wijst men de plaats aan, waar hij zoude geboren zijn, alsmede de plaats, waar hij, in een somber hol, zijne onsterfelijke gedichten vervaardigd zoude hebben; verscheidene reizigers van vroeger en later tijd, Tavernier, Spon; — Chateaubriand en Alphonse de La Martine bezochten deze stad.

Guido Reni.

Dat *Italie* in voortreffelijke schilders, in vroeger en later tijd, steeds heeft uitgemunt, is u, mijne lezers niet onbekend. Onder deze voortreffelijke meesters, telt men de beroemde namen van Michiel Angelo, Raphaël, Guido Reni en anderen, met welken laatsten van dit drietal wij u nader zullen bekend maken.

Deze beroemde Italiaansche schilder, Guido Reni, werd in 1575 te *Bologna* geboren, en door zijnen vader, een voornaam componist en fluitspeler, tot de toonkunst bestemd; weshalve hij van zijn negende jaar af onderwijs ontving in de muzijk. De vader echter bemerkte weldra, dat zijn zoon meer aanleg had voor de teekenkunst dan voor de muzijk, daarom gaf hij hem aan een *Nederlandsch* schilder, Dionisuis Calvaert, die zich in *Bologna* had nedergezet, om hem in de kunst te onderrigten. Onder de leiding van dezen bekwamen meester, maakte Guido Reni spoedig uitstekende vorderingen, en werd op zijn twintigste jaar de leerling van Carracci, welke hij spoedig op zijde streefde. Om zich verder in de kunst te bekwamen begaf onze schilder zich toen naar *Rome*, alwaar hij zich voornamelijk toelegde, en er gelukkiglijk in slaagde, om den beroemden Michel Angelo Carravaggio na te volgen. Dit gelukte hem zoo wel, dat de ijverzucht van dezen laatsten in ongemeen hoogen graad werd opgewekt, zoo dat zij in verwijdering leefden, en zelfs eenmaal in een tweegevecht geraakten, waarin Guido Reni gewond werd.

In *Rome* genoot hij de bijzondere gunst van den Paus Paulus V, en begaf zich van daar naar zijne geboortestad terug, waar hij zich eene druk bezochte schilderschool vormde. Hij had bij al zijne bekwaamheid en schilder-roem echter eene ongelukkige zucht voor het spel, waardoor hij, meestal, in weerwil van de hooge prijzen, die hem voor zijne schilderstukken betaald werden, in geldgebrek leefde. Ook had deze onmatige zucht voor het spel eenen zeer nadeeligen invloed op de volmaking van zijne kunst. Hij stierf in 1642. — Kenners onderscheiden in zijne kunst-voortbrengselen, drie onderscheidene manieren van werken, als die, welke hij in zijne jeugd had. Deze onderscheidt zich door kracht en koenheid; — de tweede is meer zacht en bevallig, en de derde, welke in het laatst van zijn leven behoort, toont eene meer achtelooze behandeling van het penseel, waarbij hij meer om de winst, dan om de volmaking der kunst arbeidde.

Onder de voortreffelijke schilderstukken van dezen grooten meester rekent men vooral ook te behooren eene schilderij op het Koninklijke Museum in *'sGravenhage*, voorstellende den broedermoord van Kaïn, meer dan levens grootte. Kenners prijzen dit stuk als een der voortreffelijkste in zijne soort. Men verhaalt er van, dat hetzelve in vroeger tijd in *Delft* in een winkelhuis zoude gehangen hebben, en aldaar door den eigenaar voor slechts weinige guldens zoude verkocht zijn, terwijl men de waarde

daarvan op eenige duizenden mag schatten. — Het Koninklijk Museum althans rekent het onder deszelfs meesterstukken.

Een ander meesterstuk van G u i d o R e n i, is zijne *Aurora*, eene voorstelling uit de Grieksche *Mythologie* ontleend. In den zonnewagen, door vuurpotige rossen getrokken, rijdt de zonnegod A p o l l o, op blaauw roodachtige wolken, terwijl de *Horen* hem, als godinnen der bevalligheid, omringen. Boven de zonnepaarden ziet men eenen gevleugelden *Genius* met den fakkel, welke den lichtdrager *Phosphorus*, den zoon van *Aurora* voorstelt, en hier achter de

moeder vliegt, die schitterende bloemen uit de wolken op de aarde nederstrooit. Ongemeen schoon is ook deze *Aurora*, door een fladderend gewaad ligt omhuld, waarin de morgenwind speelt. Over het geheel zweeft een zacht glanzend licht, dat eene voortreffelijke tegenstelling uitmaakt, tegen het half in het donker liggende landschap aan de zee, dat de schilder op dit stuk heeft aangebragt.

In de Mythologie zelve zweeft *Phosphorus* als morgenster zijne moeder vooruit.

Alois Senefelder.

Reeds vroeger hebben wij gesproken over de kunst om afbeeldingen, teekeningen, schrift, als ook vele figuren en omtrekken op steen te brengen, en dan daarvan zoo vele afdrukken te maken als men verkiest: deze kunst, *Lithographie* of steendrukkunst geheeten, is eene der meest algemeen verspreide uitvindingen van deze eeuw. Wij hebben dezelve te danken aan bovengenoemden A l o i s S e n e f e l d e r.

Deze Senefelder, was uit *Praag* van geboorte, alwaar hij in 1772 het eerste levenslicht

aanschouwde. Hij behoorde tot het koor van het *Münchner* tooneel. Een louter toeval, om zoo te zeggen, bragt hem tot deze uitvinding.

Eens op eenen avond keerde hij op zijn armoedig dak-kamertje terug. Hij hield, zoo luiden de berigten, drie dingen in de hand, als eenen steen, om daarop zijn scheermes aan te zetten, die nog geheel nieuw en dus nog niet gebruikt was; eene rekening, welke hij het voornemen had om den volgenden morgen, om zijn maandgeld, bij den kassier te laten voldoen, en eenen stempel, die met drukinkt besmeerd was. Om zijnen Directeur te behagen, voorzag hij namelijk, de tegenmarken met het kleine teeken, dat men telkens verandert, ter voorkoming van alle bedrog.

Het vertrekje, waarin Senefelder zijn verblijf hield, was vrij slecht gesloten; naauwelijks had hij de gemelde rekening op den schoorsteen gelegd,

of het papier vloog er af, en viel in een vat met water. Snel greep hij er het dierbare stuk papier weder uit, droogde het en legde er de genoemde steen op, ten einde de wind hetzelve niet weder zoude wegvoeren.

Toevallig was nu de stempel, die met drukinkt voorzien was, met den steen in aanraking gekomen, en zoo stond den volgenden morgen, toen Senefelder het papier opnam, de afdruk van den steen met bewonderenswaardige naauwkeurigheid op hetzelve overgebragt; de arme Senefelder zag dit met opmerkzaamheid, en, — de steendrukkunst was door dit toeval in het licht getreden.

Hij verkreeg daarvoor in het jaar 1799 van den Koning van Beijeren, Maximiliaan Joseph, welke zoo veel tot bevordering dezer kunst heeft bijgedragen, een *privilegie* van 13 jaren.

Dit *privilegie* deed Senefelder echter weldra aan zijnen broeder over, en hij verkocht het geheim dezer kunst aan zekeren Jean André, een muzijkdrukker in *Offenbach* aan den *Main*, welke de steendrukkunst naar *Engeland* overbragt, en aldaar zelf die kunst uitoefende.

Senefelder zelf reisde naar *Weenen*, en verkreeg aldaar, na vele droevige teleurstellingen en ongelukken, in 1803 een *privilegie* van *tien* jaren van den Keizer. Ook dit stond hij weder af aan Steiner en Kresmitzka, waarna hij weder naar *Munchen* terugkeerde, om aldaar met verscheidene anderen vereenigd, eene steendrukkerij op te rigten

Het eerste gebruik, dat onze Alois Senefelder van zijne nieuwe uitvinding maakte, bepaalde zich tot het drukken van muzijkwerken, tot dat hij in 1808 een zeker *Brevarium* van den beroemden Albrecht Durer in steendruk in het licht gaf. Daarna ging hij ook over tot het drukken op steen van geheele boekwerken, als in 1816 de *Oeuvres Lithographiques* van Strixner en Pelotti, en anderen. Zoodanige ondernemingen, die met goeden uitslag bekroond werden, bragten tot de volmaking der kunst niet weinig bij. Door de bemoeijingen en steeds voortgezette verbeteringen door den behoeftigen Senefelder zelven en andere kunstenaars en beoefenaars der steendrukkunst, bereikte dezelve eenen steeds hoogeren trap van volkomenheid. Ook breidde zij zich steeds in andere rijken uit. In *Frankrijk* was Chauvrau de eerste steendrukker, en werd daarin nagevolgd door Guyot Desmares en anderen. In *Munchen* evenwel waar Senefelder zelf de kunst bleef beoefenen, maakte zij de meeste vorderingen, zij verspreidde zich van daar uit naar alle belangrijke steden van *Duitschland*, en naar andere rijken, waar men van derzelver doelmatigheid overtuigd was. Thans treft men deze kunst zoo algemeen aan, dat zij bijna in iedere stad wordt uitgeoefend en met voordeel aangewend. Ook *Nederland* telt tegenwoordig verscheidene steendrukkerijen, waarvan sommigen uitmuntende proeven eener goede uitvoering leveren.

Gij ziet hier de afbeelding van Senefelder zelven, in steendruk hier bijgevoegd.

Graftombe van Elisabeth Marnix van St. Aldegonde.

Onder die geslachten, waaraan het Vaderland in jaren van onderdrukking en geweld, ongemeen vele verpligting heeft, behoort naast dat van Willem Prins van *Oranje*, naast de graven van Egmond en Hoorne, en naast Brederode, ook dat van Marnix van St. Aldegonde geteld te worden. Het is ons oogmerk niet bij dezen laatsten, den vriend van Willem I, te vertoeven; maar wij vermelden u dit, om u bekend te maken met de afkomst eener vrouw, wier graftombe wij u hier in afbeelding bij voegen,

namelijk van Elisabeth van Marnix, de echtgenoote van Karel Morgan, kolonel in s lands dienst.

Men vindt deze graftombe in de oude kerk te *Delft* aan het einde van het noorder koor: dezelve is sierlijk en naar de korinthische orde gebouwd, en waardig eene meer uitvoerige beschrijving.

Het pedestal van zwarten toetssteen, is met wit marmeren platen ingelegd, die, even als al het wit marmer dezer tombe, door roode aderen doorsneden zijn. In deszelfs midden leest men een *Latijnsch* opschrift, dat wij straks in het hollandsch zullen mededeelen. Ter zijde van dit opschrift ziet men tusschen vergulde korenaren doodshoofden en beenderen uitgehouwen. De zwarte toetssteen zelve rust op drie leeuwen van wit marmer uitgehouwen. Op deze zerk ziet men verder eene zeer kunstig gewerkte matras mede van wit marmer, waarop het beeld der jonkvrouwe, met opgehevene gevouwen handen. Men roemt het uitmuntende werk, dat aan dit beeld is verrigt: zijnde de handen, het aangezigt en de ontbloote voeten, in pleister op het lijk eerst afgegoten en daarna gebeeldhouwd. Het geheel is als door een wassen overkleed bedekt.

Op het pedestal, waarop de leeuwen met de zerk rusten: verheffen zich vier kolommen waarvan de schachten mede van toetssteen zijn vervaardigd; doch de basementen en kapiteelen zijn van wit marmer, en verguld. Op deze vier kolommen rust een vierkant wit marmeren paviljoen, in het midden met eenen boog en aan de kanten met vijf trappen. Tusschen dezelve ziet men eenen steen, met haar wapen en dat van haren echtgenoot. Op de onderste dezer trappen zijn griffioenen, op de volgende twee leeuwen, en op de laatste ziet men een' eenhoorn, allen met wapenschilden voorzien, die de onderscheidene kwartieren aantoonen. Tegen den muur, waartegen deze tombe geplaatst is, is eene lamp geschilderd, waarvan de eene pit is uitgebluscht, terwijl de andere nog schijnt te branden.

De geheele tombe is omgeven door een ijzeren hek, boven met uitstekende punten en omgebogene vergulde lelien voorzien.

Het zesregelig latijnsche grafschrift, dat met gouden letteren, op deze tombe te lezen staat, heeft men aldus in het Hollandsch vertaald:

Hier ben ik, Elisabeth, *huisvrouw van* Morgan,
Die op den luister en ouderdom van mijn geslacht mag roem dragen, begraven,
Kroost van Marnix, *een naam bij de wereld niet onbekend,*
En die, in weerwil van den tijd, zal voortduren.
Het is verdiensten genoeg aan eenen man behaagd te hebben,
Dat voor mij eene zoo dierbare liefde getuigt.

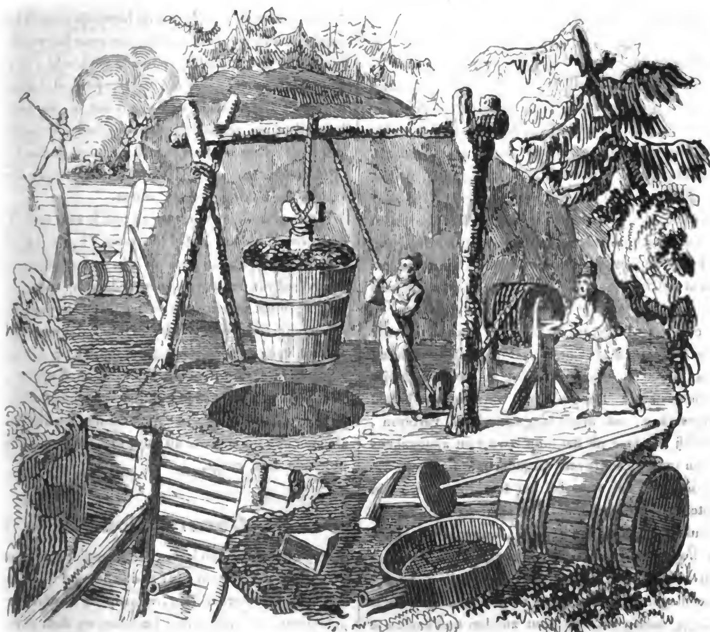
En buiten het ijzeren hek, op eenen hardsteenen zerk, staat aan den ingang, in latijnsche regels:

TOT GODS EER

Voor Elisabeth van Marnix, *dochter van den hoogedelen* Philippus van Marnix, *heer van St. Aldegonde, — eene zoo uitmuntende vrouw, eene zoo brave en eerbare gemalin, eene zoo vrome lieve moeder, heeft* Carel Morgan, *kolonel, dit geplaatst.*

De bijzonderheid, dat men deze vrouw van St. Aldegonde het *ongeboren vrouwtje* genoemd heeft, laat zich moeijelijk verklaren; naardien ons uit geschrevene of gedrukte oorkonden deswegen ook niets gebleken is, wat aanleiding tot deze benaming zoude gegeven hebben, en met onzekere overleveringen dienaangaande kunnen wij ons hier niet ophouden. Wij prijzen het u aan, wanneer gij in *Delft* komt dit fraaije gedenkstuk, dat elks beschouwing waardig is, zelf te gaan zien, en zeker zult gij er bij erkennen: *het is een fraai gedenkstuk van huwelijks-liefde!*

Het Teer-koken.

De zwarte, harsachtige, kleverige zelfstandigheid, die men teer noemt, wordt uit het doode hout van terpentijn-lorken- en pijnboomen getrokken. Daar deze boomen in de uitgestrekte bosschen van het noorden van *Europa* het overvloedigst voorkomen, is het ook voornamelijk daar, dat het teer bereid en ter verzending naar andere landen gereed gemaakt wordt. In 1833 werden alleen in *Groot-Brittannie*, welk rijk wegens deszelfs uitgestrekte scheepsbouw zeer veel teer gebruikt, 20,000 tonnen van deze koopwaar ingevoerd, die bijna uitsluitend uit *Rusland*, *Zweden* en *Denemarken* kwamen. Ook in *Noord-Amerika*, waar men insgelijks zeer uitgestrekte pijnbosschen vindt, wordt teer bereid, dat echter van veel minder hoedanigheid is, dan het *Russische*.

Het hierbij gevoegde plaatje geeft een denkbeeld van de wijze, waarop men het teer toebereidt, en

van de daarbij gebruikt wordende werktuigen. Gewoonlijk kiest men eene bergkloof of dal te midden van een pijnbosch daarvoor uit. Het zijn toch de wortels en knoesten der opgenoemde boomsoorten, die het beste teer geven, en deze zijn in zulk een oord het gemakkelijkst te verzamelen. Na daarvan eene goede hoeveelheid bijeen gebragt en tot stukken van gelijke grootte gezaagd en gehakt te hebbèn, graaft men een kuil in den grond, en laat daarin eerst eene opene, ijzeren pan of ketel naar benedèn, die tot verzamelplaats van het teer moet dienen, en door middel van eene buis gemeenschap met eene andere opening in den grond heeft. Daarna wordt het fijn gekapte hout, hetgeen zeer zorgvuldig roosters-gewijze op elkander is gestapeld en in een vat of ton is verzameld, voorzigtig naar beneden gelaten, het hout met zoden overdekt en alles met een houten stamper zoo veel mogelijk in een gestampt. Deze houtmijt wordt nu van bovèn aangestoken, en moet langzamerhand verteren, waarbij het teer uit het hout zweet en allengskens in den reeds beschreven vergaderbak druppelt. De regeling van het vuur bij het teerkoken vereischt echter vele oplettendheid. Het moet eigenlijk slechts smeulen, even als het geval is, wanneer men hout tot houtskool brandt; sloeg de vlam door de houtmijt heen, dan zou het teer verbranden, terwijl daarentegen bij een te zwak vuur niet alle de harsachtige deelen uit het hout zouden trekken en te veel waterdeelen daarmede verbonden zouden zijn. Is de vergaârbak tot op zekere hoogte met teer opgevuld, dan vloeit die stof, door de reeds vermelde buis of goot uit, en wordt in vaten opgevangen, die, zoodra zij vol zijn, toegekuipt kunnen worden, en dan ter verzending gereed zijn. Soms is de geheele toestel voor het kokèn of trekken van het teer niet onder, maar boven den grond geplaatst; doch ook dan is de houtmijt door aarde omringd, die met hulp van stevige planken wordt opgehouden. Is eenmaal het teer uit de houtmijt getrokken, dan blijft van die laatste niets, dan eene hoeveelheid houtskool over, die als zoodanig verkocht, of nog wel tot zwartsel bereid wordt. Het pek, dat almede bij den scheepsbouw van groot nut is, en zonder hetwelk onze schoeisels niet zoo goed vervaardigd zouden kunnen worden, wordt mede uit de hars der pijnboomen vervaardigd, welke hars echter daarvoor door koking verdikt wordt.

Het vervaardigen van teer en pek is zeer oud. Wij lezen reeds in den Bijbel (*Genesis* VI, vs. 14) dat Noach de ark, die hem en zijn gezin tijdens den zondvloed van den algemeenen ondergang redde, met pek tegen het indringen van het water beveiligde; en uit oude *Grieksche* schrijvers blijkt, dat men reeds eeuwen voor onze jaartelling teer en pek op dezelfde wijze kookte, als thans in *Rusland* en *Zweden* gebruikelijk is. Ook was het in dien ouden tijd alreede bekend, dat de azijn het pek harder maakt; zoo als men ook nu nog wel dit zuur met dat doel bij het kokende teer voegt.

Gerard Dou.

Wij meenen onzen lezers geene ondienst te doen, door hen weder eenigzins nader bekend te maken met twee meesterstukken, waarop de *Hollandsche* schilderschool zich te regt beroemt, en door tevens iets wegens derzelver vervaardiger te zeggen. Hier achter deelen wij namelijk de omtrekken mede van twee der beroemdste schilderijen van Gerard Dou; een man, die in het vak van schilderkunst, hetwelk hij voornamelijk beoefende, dat is, in het voorstellen van stille huisselijke tooneeltjes, of zoogenaamde *tableaux de genre*, wezenlijk groot genoemd mag worden, en wiens werken vooral ook voorwerpen van bewondering zijn voor allen, die

iets van het werktuigelijke der schilderkunst verstaan. Hij werd den 7 April 1613 te *Leiden* geboren, alwaar zijn vader het beroep van glazenmaker uitoefende. Zijn geslacht schijnt van *Frieschen* oorsprong geweest te zijn; gelijk zijn naam, die door sommigen ook Douw gespeld wordt, reeds eenigermate uitwijst. Van zijne vroege jeugd af liet hij groote neiging voor de schilderkunst blijken, en hij werd dien ten gevolge door zijnen vader als leerling geplaats bij Pieter Kouwenhoorn, die de moeijelijke en thans schier verlorene kunst van glasschilderen beoefende. Bij dezen gaf hij reeds blijken van den uitmuntenden aanleg, die in hem stak, en tevens van die neiging, om de natuur ook tot in de minste bijzonderheden na te bootsen en daarvoor geen tijd en vlijt te sparen, die naderhand een zijner kenmerkende karaktertrekken als schilder werd. Waarschijnlijk zou hij echter die naauwgezetheid niet met kracht en levendigheid hebben leeren te vereenigen, indien hij niet tevens bij den grooten Rembrandt ter schole was gegaan. Van zijn vijftiende jaar af was hij onder de leiding van dien meester, die, zoo als mijne lezers reeds weten, uit den omtrek van *Leiden* geboortig was, werkzaam. Na tot een man te zijn opgewassen, bleef Gerard Dou te *Leiden* wonen, en vond weldra voor zijne schilderstukjes gretige koopers. Alle de voortbrengselen van zijne hand waren ook volkomen in hunne soort te noemen, en men verhaalt wonderen van het geduld en den tijd, die hij daaraan te koste legde. Zoo zegt men, dat hij ook voor de onbeduidendste bijzaken, die hij op zijne schilderstukken afbeeldde, modellen voor zich had; dat hij met sterke vergrootglazen arbeidde, om alles toch tot in de minste bijzonderheden uit te werken; dat hij zelf zijne penseelen vervaardigde, om deze tot den hoogst mogelijken graad van fijnheid te brengen; dat hij ook aan het wrijven zijner verwen buitengewone zorg besteedde; ja zelfs, dat hij eenmaal drie volle dagen lang bezig was, om eenen bezemsteel, dien hij op een zijner stukjes verkleind brengen moest, naar de natuur af te beelden! Deze laatste bijzonderheid, die men half spottende verhaalt, zal wel overdreven voorgesteld zijn; want schoon Dou blijkbaar ijzeren vlijt aan alle zijne stukjes te koste legde, werd hij daarom geen beuzelaar en koud of stijf in zijne behandeling. Integendeel wist hij aan al wat hij vervaardigde, leven, kracht en waarheid bij te zetten. Zijne stukken zijn op eenen afstand even fraai, als van nabij gezien; en zelfs zeer goede schilders hebben dikwijls verklaard, dat zij het toppunt van kunst, hetwelk deze eerlijke, vlijtige *Hollander* bereikte, bewonderen moesten, maar niet ten volle begrijpen konden.— Het wekt eene aangename gewaarwording, in de geschiedenis der schilderkunst te lezen, dat de vlijt en de kunstgenie van Dou reeds bij zijn leven beloond werden. Hij verkocht sommige zijner stukjes voor verscheidene duizenden guldens; en de kunstliefhebber N. Spiering, voor wien hij langen tijd arbeidde, legde hem een jaargeld van *f* 1000 toe, en gaf hem daarenboven voor ieder geleverd stukje nog zoo veel geld, als het met de lijst tegen zilver wegen mogt. Waarschijnlijk droeg het veel tot den goeden verkoop van Dou's schilderstukken bij, dat hij gewoonlijk stille huisselijke tafereelen vervaardigde, die aan zulke voorstanders van het huisselijke leven, als onze voorvaderen, bijzonder behagen moesten. Hoe dit ook zijn mogen, onze schilder verzamelde een aanzienlijk vermogen, en besloot in 1680 in zijne geboortestad *Leiden* zijn werkzaam leven.

Het eerste der hierbij afgebeelde schilderstukjes van Dou is schijnbaar allereenvoudigst. Het stelt eene vrouw voor, die als eene dienstmaagd is gekleed, en met eene lamp in de hand door eene

nis ziet, op welker onderstuk zij leunt. De uitwerking van het lamplicht op dit vrouwebeeldje is echter zoo voortreffelijk, en het geheele stukje is zoo uitvoerig en krachtig geschilderd, dat alle deskundigen hetzelve voor een kunstjuweel van groote waarde houden. Nog fraaijer en beroemder is echter het schilderstuk van D o u, waarvan de omtrekken op bladz. 141 zijn medegedeeld, en hetwelk zich thans, even als het vorige, in de Koninklijke kunstverzameling te *'s Gravenhage* bevindt. Dit heerlijk schilderstuk verplaatst ons in de woning van een welvarend *Hollandsch* huisgezin in de zeventiende eeuw. De vrouw des huizes is op den voorgrond voor een open staand venster

gezeten en bezig om met de naald te arbeiden. Er is iets diepzinnigs en toch genoegelijks in de uitdrukking van haar gelaat, hetwelk verwonderlijk fraai is uitgevoerd, en als men het oorspronkelijke lang beziet, wezenlijk het hoofd eener levende vrouw schijnt te zijn. Misschien zijn het de kleine zorgen voor den goeden gang der huishouding, die deze vrouw bezig houden; want uit den geheelen aanleg van het tafereel en uit den zindelijken, keurigen toestand van al het huisraad blijkt, dat zij eene huisvrouw is, zoo als C a t s er eene heeft afgeschilderd: eene huisvrouw, die voor alles zorgt en waakt, nimmer ledig is. Naast haar staat de wieg, waarin haar zuigeling ligt, die door een daarbij nedergeknield meisje geliefkoosd wordt. Het vrolijke zonnelicht, dat door het venster henendringt, en al het andere bijwerk doen zien, dat het nog voor den middag is, en dat de huisvrouw reeds haren marktgang gedaan heeft. De tafel zal ruim bezet zijn, zoo als uit den geplukten vogel in den koperen marktemmer, die voor het venster staat; uit den visch op de vergiettest, de worte-

ken, de kool, de haas en verdere benoodigdheden, die in het vertrek aanwezig zijn, blijkbaar is. Op

den achtergrond ziet men in de keuken, alwaar eene dienstmaagd bezig is, om een ketel over het vuur te hangen en eene andere vrouw zit te lezen. Kunstkenners weten geenen lof genoeg aan dit stuk toe te zwaaijen. Het is waarschijnlijk hetzelfde, dat in der tijd door de *Oost-Indische* compagnie voor *f* 4000 van D o u gekocht en aan K a r e l II van *Engeland* ten geschenke is gegeven, doch sedert we-

der in het bezit van het Huis van *Oranje* gekomen is. — Onder de overige meest beroemde schilderstukken van dezen meester telt men: de *Avondschool*, die in het Rijks-museum te *Amsterdam* wordt bewaard; en de *Waterzuchtige vrouw*, die thans te *Parys* is, en reeds eenmaal *f* 30,000 heeft gegolden. Van hem heeft nog een ander allerfraaist schilderstuk bestaan, hetwelk de *Kraamkamer* heette, en tot het kabinet van B r a a m k a m p heeft behoord, doch te scheep naar *Rusland* vervoerd wordende, ongelukkig, te gelijk met *de groote Ossendrift van* P o t t e r, in de zee is bedolven. Nog in onzen leeftijd zijn te *Amsterdam* kleine stukjes van dezen meester voor *f* 10,000 en *f* 17,000 verkocht.

Het Bijbellezen.

Niet lang geleden zwierf in het *Hanoversche* een arme, verlatene bedelaars-jongen rond. Zijn vader was soldaat geweest, doch had schandelijk het vaandel, waaronder hij diende, verlaten. Zijne moeder, door armoede gefolterd, was insgelijks de wijde wereld ingegaan, en ontaard genoeg geweest, om haren zoon aan zijn lot over te laten. Aan dezen schoot niets anders over, dan de rampzaligste toevlugt van allen: het bedelen. De knaap was acht jaren oud geworden, en had nog nooit iets anders, dan het brood der schande geproefd.

Op zekeren Zondag las een boer, die dezen armen wees van tijd tot tijd beweldadigd had, in tegenwoordigheid van zijn gezin, overluid in den Bijbel. Onder zijn lezen deed zich de smeekende stem van den bedelaars jongen aan de deur der woning hooren, en wel juist op het oogenblik, dat de boer de woorden van J e z u s, in *Mattheus* XVIII, vers 5, uitsprak: *En zoo wie zoodanig een kindeken ontvangt in mijnen name, die ontvangt mij.* De landman hield op met lezen, zag zijne vrouw ernstig aan, en zeide: « Hebt gij het verstaan?"— « Ja, ik heb het verstaan;" — antwoordde zij. Van dat oogenblik af namen deze brave echtgenooten den bedelaars-jongen op in hun huis, en voedden zij hem met dezelfde trouw en zorgvuldigheid op, als hunne eigene kinderen. Hun loon voor die daad van Christelijke liefde vonden zij in de tevredenheid huns harten; maar grooter loon is aan zulke brave Christenen daar boven weggelegd; want eenmaal zullen zij, op den dag des oordeels, met onbeschrijfelijke vreugde, uit den mond van den Regter der wereld de woorden hooren: *Wat gij aan een van deze minsten mijner broederen gedaan hebt, dat hebt gij ook aan mij gedaan.* (Matth. XXV, vs. 40).

Het slot Chillon.

Wonderschoon en verheven zijn de natuurtooneelen in *Zwitserland.* Nu eens gaat daar de weg des reizigers langs gapende afgronden heen en verheffen zich hemelhooge bergtoppen boven zijn hoofd, die met eeuwige sneeuw bedekt zijn, en van waar trotsche watervallen bruischende naar beneden storten. Dan weder daalt hij af naar liefelijk groenende valleijen, door koele stroomen doorkronkeld, en de woonplaats van vrije, nijvere, gelukkige menschen. Hier vertoont de schepping Gods zich in alle hare majesteit; ginds wekt het aanschouwen daarvan slechts zachte, streelende aandoeningen op. De natuurtooneelen te midden der *Zwitsersche Alpen* zijn tallooze malen en door de beroemdste mannen beschreven; maar ieder, wien het geluk is te beurt gevallen, om die gebergten te doorkruisen, erkent, dat elke beschrijving daarvan verre beneden de wezenlijkheid blijft. Tevens is er slechts eene stem over, dat het meer van *Geneve* een der bekoorlijkste plekjes van geheel *Zwitserland* is.

Dit meer, hetwelk *Zwitserland* ten zuidwesten, gelijk de *Bodenzee* ten noordoosten begrenst, heeft eene lengte van omstreeks twintig en op de meeste plaatsen eene breedte van drie uren. Deszelfs waterspiegel is doorgaans effen en vlak, en wordt in onzen tijd gestadig door stoombooten beploegd. Aan de eene zijde van dit bekoorlijke meer verheffen zich eenige bloeijende steden en dorpen, waaronder vooral *Geneve*, *Lausanne* en *Vevay* melding verdienen. Dáár zijn deszelfs oevers door lagchende heuvelen gezoomd, die allengskens hooger oprijzen, en met fraaije landhuizen, boschjes en wijngaarden zijn bekroond, welke zich in het heldere water afspiegelen. Aan de overzijde, alwaar het grondgebied reeds meerendeels tot *Savoye* behoort, heeft alles een trotscher aanzien. Ook dáár vindt men wel eenige fraai gelegene steedjes en dorpen; maar de bergen verheffen zich stouter naar boven; de natuur is er woester en minder door de hand der menschen verfraaid, en aan het einde van den gezigteinder rijst, als om het tooneel waardiglijk te sluiten, de hoogste der *Alpen*, de majestueuse *Montblanc*, op, wiens besneeuwde top des avonds, als het in de dalen reeds lang duister is, nog door de ondergaande zon wordt verlicht, en als deze geheel is verdwenen, hoog boven de woningen der menschen, in rozenkleurigen gloed schemert.

Bij het langs varen der oevers van het meer van *Geneve*, kan men niet nalaten zich te herinneren, hoe vele beroemde mannen, door de behoorlijkheid der landstreek uitgelokt, daar hun verblijf hebben gehouden. Aan die oevers heeft de Engelschman Gibbon zijn meesterlijk werk over den ondergang van het Romeinsche Rijk geschreven. Die oevers zijn door den welsprekenden Rousseau bewoond en in zijne schriften verheerlijkt. Dáár bragten Voltaire, Bonnet en Necker een deel van hun leven door, en hield zich nog in latere jaren de Engelsche dichter Byron op. Maar ook in geschiedkundige herinneringen zijn de oevers van dit meer rijk. Onder anderen wijzen de *Zwitsers* daar op het hierbij afgebeelde slot *Chillon*, met een soortgelijk gevoel van inwendigen afschuw, als wij, *Nederlanders*, bij het voorbij varen van *Loevestein*.

Dit slot ligt aan den oostelijken uithoek van het meer, niet verre van de plaats, waar de *Rhône* zich in hetzelve stort, om, na het geheele meer doorloopen te hebben, bij *Geneve* weder daaruit te voorschijn te komen en zich naar de zijde van *Frankrijk* te wenden. De landstreek in de nabijheid van het slot is woest en somber; hetgeen nog vermeerderd wordt door het gedruisch van eenen bergstroom, die zich achter hetzelve in het meer stort. Het is in den oud-*Gothischen* stijl gebouwd, en was vroeger ongemeen sterk. Het verheft zich op eene rots, die waarschijnlijk bij eene vroegere omwenteling der natuur van den naburigen berg losgerukt en in het meer nedergeploft is, en is enkel door eene houten brug met het vaste land verbonden. In de zestiende eeuw, toen de Hertogen van *Savoye* nog eene geduchte magt bezaten en de vrijheidlievende *Zwitsers* gedurig belaagden, werd dit sterke kasteel door hen als een staatsgevangenis gebruikt. Nog gaat den reiziger eene kille huivering over het lijf, als hij, bij het bezoeken van het slot *Chillon*, in de kerkers daarvan afdaalt, die in de rots zijn uitgehouwen en beneden de watervlakte van het meer gelegen zijn. Eene koude, vochtige lucht waait hem daaruit tegen, en ijzing bevangt hem bij de gedachte, dat in deze duistere kerkerholen, waarin nooit eene zonnestraal kan doordringen, vroeger ongelukkige staatsgevangenen aan de gewelven waren vastgekluisterd, en jaren achtereen niets anders hoorden, dan het

klotsen der golven tegen de rotswanden, waarachter zij als verborgen waren.

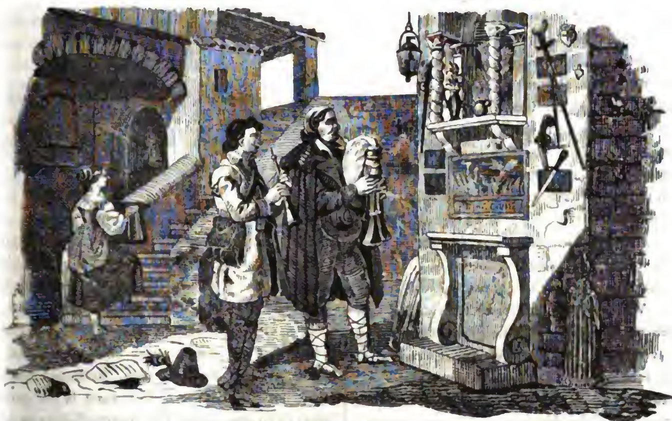
Een dergenen, die alle de ijsselijkheden van zulk een onderaardschen kerker hebben ondervonden, is in de *Zwitsersche* geschiedenis zeer beroemd. Het was een edelman, François de Bonnivard geheeten en in 1491 geboren, die zich van zijne vroege jeugd af als een warm verdediger der

onafhankelijkheid van de kleine republiek van *Geneve* had voorgedaan, en daar wegens zijn edel karakter en buitengewone kundigheden ten hoogste vereerd werd. Daarentegen was de Hertog van *Savoye*, die steeds de vrijheid van *Geneve* belaagde, zijn gezworen vijand. Door dezen werd hij gedwongen, om eerst in ballingschap rond te zwerven en toen hij later (in 1530) zich in de nabijheid van *Geneve* waagde, gevangen genomen en in het slot van *Chillon* opgesloten. Zes jaren lang at hij daar, van geheel de wereld afgescheiden, het brood der smarte; doch toen werd hij door de burgers van *Bern*, die het genoemde kasteel veroverden, bevrijd. Hij beleefde nog, dat het gemeenebest, voor hetwelk hij zoo veel geleden had, ook door de medewerking van den beroemden Calvinus, vrij en gelukkig werd, en stierf te *Geneve* in hoogen ouderdom. Byron heeft zijn lijden in den kerker van *Chillon* op eene treffende wijze beschreven.

De Zakpijp of Doedelzak.

Dat ook de tegenwoordige *Italianen* eene geheel andere levenswijze, andere gebruiken en vermaken hebben, dan wij *Nederlanders* is mijnen jongen lezers niet onbekend. De bruinachtige Italianen zijn doorgaans tot het grappige geneigd; doch bedachtzaamheid en ernst is juist daarom niet altijd eene hoofdtrek des Italiaanschen karakters, gelijk dit van de Nederlanders mag gezegd worden: de Italiaan is meestal voorzigtig uit loosheid, gelijk hij ook beleefd schijnt uit beschaafdheid; jaloersheid en wraakzucht bederven veel goeds, dat hij anders bezit.

In de beoefening van kunsten, ook van sommige wetenschappen hebben zij, vooral in vroegere tijden uitgemunt, doch zijn daarin thans aanmerkelijk achteruit, zoodat zij zich wel kunnen beroemen op hetgene zij gehad hebben, maar minder op hetgene zij nog hebben. Vooral in de dichtkunst, schilderkunst en de muzijk heeft *Italië* groote vernuften opgeleverd, die wij echter hier niet optellen zullen, en ongetwijfeld heeft het zangerige hunner taal ongemeen vele geschiktheid en lenigheid voor de schoone dichtkunst en de muzijk.

Nog houdt de Italiaan veel van muzijk, welke hij met zijne bijgeloovige godsdienstige begrippen zeer wel in zijn voordeel weet te vereenigen. Zoodra namelijk de oogst des velds is ingehaald, kan de Italiaansche speelman niet meer in zijne woning duren; maar door zijn jongsten zoon vergezeld, begeeft hij zich naar de hoofdstad, voorzien van zijn landelijk muzijk-instrument, dat wij den doedelzak of zakpijp noemen, en waarvan wij u eene korte beschrijving hier bij voegen.

Op bijgevoegde afbeelding, ziet gij eenen dergelijken Italiaan, door zijnen zoon vergezeld met dien doedelzak voorgesteld. Menig huis of menige hoek van de stad heeft zijne *H. Madonna:* hier voor vertoeft hij bij voorkeur met zijn muzijk-instrument, en weet dan door vroomen toon, die hij op hetzelve voortbrengt, en den bewoner der Pausselijke stad, niet ongewoon is, het volk tot zich te lokken, dat hem dan nimmer onbeloond voor het blazen of spelen op den doedelzak laat heen gaan.

Deze doedelzak nu is een instrument met zoogenoemde ruispijpen en schalmeijen, waardoor men de wind leidt in eenen zak van schaapsleder, die men opblaast. Dezelve heeft wijders een groote en kleine brom- of baspijp. Dewijl de wind alleen door de schalmeijen weder uitgaat brengt zij door de daarin aangebragte toonen, het verlangde geluid voort, dat de speler naar zijn genoegen weet te wijzigen. — Wanneer men den doedelzak speelt, blaast men den zak op door den windleider, terwijl men met de vingers op de aangebragte schalmeijen of fluitende toonen, die zij, voortbrengen, leidt.

De zak zelf heeft de grootte van anderhalf voet lengte en tien duim breedte, en kan met de genoemde fluiten, toonen voortbrengen in drie verschillende *octaven*, doch door de wind, die men in de zak gebragt heeft, te drukken, kan men er meerdere voortbrengen. Wijders heeft deze windzak het voordeel, dat de speler met het maken zijner toonen kan voortgaan, ook zelfs wanneer hij voor een oogenblik ophoudt te blazen, om adem te halen, hetwelk ongetwijfeld andere blaas-instrumenten voor menigeen moeijelijk maakt te bespelen.

Chinesche Wijsheid.

A.

« De middelweg, o! hoe verheven is die! hoe weinig uit het volk bewandelen dien!" zoo zegt Confucius.

B.

In het wasbekken, waarvan Koning Tam gewoon was zich te bedienen, stonden de volgende woorden te lezen: « Wasch u den geheelen dag; ja, reinig u dagelijks!" (van uwe gebreken).

C.

« De Keizer Xun, die tevens een wijs wetgever was, gaf zijnen grooten navolger Yu, toen hij hem stervend den kroon overgaf, nog de volgende herinnering:" De mensch heeft een hart. Wordt dit door eigenbelang bestuurt, dan wordt het *des menschen hart* genoemd; maar handelt het naar de voorschriften, der regte wet, dan noemt men hetzelve het *redelijke hart.* Het eerste is iets gevaarlijks, doch het laatste iets voortreffelijks en kostbaars.

D.

Wat gij aan uwe meerderen veracht, doet dat niet met de geringeren; wat gij aan uwe minderen veracht, doe dat niet met de meerderen. Wat gij bij uwe voorvaders haat, ga daarin niet uwe nakomelingen voor: en wat gij bij uwe nakomelingen haat, volg daarin niet uwe voorvaderen na. Wat gij aan dezulken veroordeelt, die u ter regter zijde staan; doe dat niet met dezulken, die u ter linker staan; en wat gij aan hen berispt, die u ter linker zijde zijn, doe dat niet met hen, die u ter regter staan. Dit is de ware wijsheid des levens.

Noordwijk.

Niet verre noordwaarts van het vroeger behandelde *Katwijk*, ligt niet verre van de Noordzee, in dat gedeelte van Zuid-Holland, dan men *Rijnland* noemt, het dorp *Noordwijk*. Hetzelve is ten noorden en westen door de Noordzee, ten zuidwesten, zuiden en zuidoosten door *Katwijk*, ten oosten door *Rijnsburg* en *Voorhout*, en ten noordwesten door *Noordwijkerhout* bepaald. Men noemt het ook *Noordwijk binnen*, ter onderscheiding van *Noordwijk aan zee*.

Reeds ten tijde van den Hollandschen Graaf Dirk II, was het dorp onder den naam van *Nortike* bekend, en wordt door sommige schrijvers gehouden voor een der oudste van Zuid-Holland. Ook bezat hetzelve in de grafelijke tijden vele voorregten en vrijheden.

Dit dorp, dat men misschien nog onder de grootste van *Holland* kan rekenen, heeft verscheidene goede straten, en aanzienlijke huizen. Even als in den omtrent van *Haarlem*, was ook hier de bloemkweekerij in vroeger tijd zeer in zwang; terwijl de omtrek vele geneeskundige kruiden opleverde.

Men heeft alhier eene groote en voortreffelijke kerk, welke men wil, dat tusschen de jaren 1303 en 1311 zoude gebouwd zijn. In vroeger tijd, (en misschien nog), zag men tegen het verwulfsel dezer kerk, nog eenige overblijfselen van eene schilderij, welke den wreeden marteldood voorstelde van den H. Ieron, aan wie de kerk is toegewijd, en die men als de beschermheilige van *Noordwijk* vereerd heeft. Men wil dat het hoofd van dezen priester, die van Schotsche afkomst was, in *Noordwijk* zoude begraven zijn, en volgens het berigt van den Kronijkschrijver Melisstoke, is zijn ligchaam naar *Egmond* overgebragt.

Zoo wel in *Noordwijk*, als elders te *Heilo*, *Wassenaar* enz., heeft men op het kerkhof, steenen doodkisten gevonden, waarin in vroegere eeuwen zoo het schijnt, de eerste Evangelie predikers en zendelingen dezer landen begraven werden. Op de deksels dezer doodkisten vond men doorgaans uitgehouwen kruisen, en andere kenteekenen uit het Christendom ontleend.

De geschiedenis gewaagt er van, dat *Noordwijk* reeds tijdens het bestuur van Karel *den Grooten* en zijn opvolgers veel geleden heeft door de invallen der *Deenen*. Keizer Lodewijk *de Vroome* opvolger van Karel *den Grooten*, door de gruwzame baldadigheden, welke de *Deenen* allerwege in ons Vaderland pleegden, opgewekt, besloot om hen met een geducht leger tegen te trekken; waarna de *Deenen* de terugtogt namen naar den zeekant, om in geval van nood in hunne schepen te kunnen gaan en naar hun land terug te keeren. Voor dat zij zich echter inscheepten, werden *Kennemerland* en *Rijnland* op eene gruwzame wijze door hen geteisterd.

Te *Egmond* noordwaarts van *Noordwijk* gelegen, haalden zij de kerk of kapel, ter eere van den H. Adelbert gesticht geheel om verre, of brandden die tot den grond toe af. De bovengenoemde priester te *Noordwijk*, Ieron, werd door hen gegrepen, gruwelijk mishandeld, gemarteld en onthalsd. Te *Rijnsburg* viel tusschen de troepen van den Keizer en de *Deenen* een bloedig gevecht voor, waarin, zoo als men wil, de beide Friesche Graven Gerolf en Tibbold beide sneuvelden. Ook meent men, dat omtreeks dezen tijd, of wel in dezen zelfden oorlog, het slot te *Voorburg* tot den grond toe is afgebrand.

Behalve in dezen oorlog tegen de *Deenen*, had dit *Noordwijk* ook in later eeuwen veel te lijden. In 1492 werd hetzelve bezocht door ruim 3,000 man van het zoogenaamde *Kaas en Broodvolk*, welke onder de banier van *Alkmaar* en *Haarlem* tegen de stad *Leiden* optrokken, en hier hun nachtverblijf ko-

zen; en weinig dagen daarna, trok het krijgsvolk van den Hertog *van Saksen*, die door den Keizer *Maximiliaan* was afgezonden, om dien opstand van het *Kaas en Broodvolk* te beteugelen, dit dorp binnen, en pleegde er vele moedwilligheid.

In den oorlog tegen *Spanje*, trokken de Spanjaarden in 1571, uit *Leiden* derwaarts en bragten er de feestdagen van Paschen door. En toen in 1574 de Spaansche Veldheer Baldes, de stad *Leiden* belegerde, had *Noordwijk* niet minderen last van het *Spaansche* volk, dat zoo menige stad en dorp onzes lands verwoest en ongelukkig gemaakt heeft.

In weerwil echter van alle deze oorlogs bedrijven en onlusten, waardoor *Noordwijk* in vroeger eeuwen veel geleden heeft, is het nog altijd een aanzienlijk dorp gebleven, dat bijna het voorkomen heeft eener stad.

De Ricinus-Plant.

Deze plantensoort behoort tot eene klasse, die nog niet genoegzaam door de kruidkundigen bepaald is. Men noemt dezelve gewoonlijk *Ricinus et palma Christi;* doch men heeft er, misschien wel 1500 onderscheidene soorten van, welke over alle deelen der aarde verspreid zijn. Miller heeft opgegemerkt, dat zij door den grond en de luchtstreek, waarin zij worden overgebragt groote verandering of ontaarding ondergaan.

Men vindt dezelve in *Amerika*, *Afrika*, *Azië*, *Oost-* en *West-Indiën*, en ook in de zuidelijke streken van *Europa*. Dan eens treft men dezelve aan als eene boom, die van tien tot twaalf voet hoog, groeit, dan als een heester gewas, en dikwijls ook als eene vrij onaanzienlijke plant, of een klein kruid, zonder bladeren.

De zoogenoemde *Ricinus Communis*, of ook *Vulgaris* geheeten, groeit in *Amerika* in het wild, en wordt ook in de zuidelijke, warme landen van ons werelddeel aangetroffen. In het departement *Aveyron* in Frankrijk had in 1818 eene dezer planten de ongewone hoogte van 40 voet bereikt. Gewoonlijk

is derzelver kleur groen of aschgraauw, en de stam dikwijls vol noesten. Doch Miller leert ook eene soort in *Amerika* kennen, die geheel rood is. Gij ziet eene afbeelding van de *Ricinus-plant* hierbij gevoegd, en wel van die soort, die men ook om de palm-vormige bladen, den gewonen naam van *palma-Christi* gegeven heeft.

De eigenschappen van deze planten soort, zijn verschillend en voornamelijk in de geneeskunde hoog geacht. Uit het afgepelde zaad of de pit van sommige soorten vooral van de *palma-Christi* trekt men in *Amerika*, door uitpersing of kooking in water, eene zeer geachte olie, *Ricinus-olie*, welke eene stroo kleur heeft, en te betere eigenschappen

bezit, naar mate zij klaarder is. De olie, die men door uitpersing verkrijgt wordt voor de beste gehouden, doch door kooking levert de vrucht meer olie op. De vereenigde staten, der Oost- en West-Indische eilanden, houden zich vooral bezig met de bereiding dier olie. Ook kan men de bladeren van andere soorten afkoken, die zeer versterkend zijn; wederom andere bladeren zijn zweetdrijvend, terwijl de wortels als braakmiddelen gebruikt worden.

En bij deze heilzame geneesmiddelen levert de plant nog het sterkste vergif op!

Men kweekt dezelve door zaad, dat men in de lente op warme bedden zaait; des winters kan men de planten in warme kasten overhouden: men acht dezelve ook als sieraad voor onze tuinen.

Brutus.

Het *Romeinsche* rijk werd na deszelfs grondlegging het eerst door deszelfs stichter Romulus, en nog *zes* opeenvolgende Koningen geregeerd, die elkander in deze orde hebben opgevolgd: na Romulus, regeerde Numa Pompilius, wijders Tullus, Ancus Marcius, Tarquinius, de oude, Servius Tullus en Tarquinius Superbus. — Wij kunnen hier niet over elk dezer Vorsten uitweiden: alleen dezen laatsten, moeten wij, om de geschiedenis van Brutus, nader leeren kennen.

De naam van Tarquinius staat in de geschiedenis opgeteekend als eenen dwingeland; doch hij bragt evenwel de stad *Rome* tot eenen zeer hoogen trap van welvaart en bloei, onderwierp zich door zijnen zoon Sextus de stad *Gabii*, en breidde door oorlogen zijn rijk uit langs de geheele kust van *Ostia* tot *Terracina*. Even als zijn vader, en grootvader, liet hij de stad door prachtige en groote werken versieren. Hij was het, die van de *Sibylle* van *Cumae*, drie boeken kocht, bevattende de lotgevallen van *Rome*. In weerwil echter van deze en van al zijne grootheid en magt, verhoedde hij niet zijn val, en de afschaffing der Koninklijke waardigdigheid, die door eene gemeenebest regering (republiek) werd vervangen.

Zijn zoon Sextus was de oorzaak van deze verandering in het bestuur. Toen Tarquinius namelijk tegen *Ardea* in oorlog was, en de langdurige belegering de veldheeren naar tijdverdrijf deed rondzien, hadden er onder anderen ook dikwijls drinkpartijen plaats. Een dezer partijen, die bij Sextus plaats greep, gaf aanleiding om de deugd der brave en werkzame Lucretia, die te midden harer arbeidende vrouwen, in hare eenvoudige schoonheid het liefst aan het spinnewiel vertoefde, te prijzen. Deze deugdzame vrouw van Collatinus woonde te *Collatia*, alwaar de snoode Sextus haar met een strafschuldig oogmerk bezoekende, hare deugd verlaagde, en, als ware er niets voorgevallen den volgenden morgen van daar in het leger terugkeerde.

De deugdzame vrouw, die door de snoodheid van 's Koningszoon, zich haar leven tot eene last rekende, ontbood haar vader uit *Rome*, haren gemaal uit het leger, dat voor *Ardea* lag, en eenige andere trouwe vrienden: openbaart hun de misdaad van des Koningszoon, en bezweert hen zich op Sextus te wreeken; — daarna grijpt zij een mes, en doorsteekt zich daarmede.

Brutus, een der bloedverwanten van 's Koningshuis, grijpt het bebloedde mes en zweert bij alle goden om zich op Sextus, Tarquinius, en zijn geheele geslacht te zullen wreeken, door vuur, het zwaard en elk ander middel, dat hem slechts mogt ten dienste staan. Gruwzaam beleedigd door de voorgevallene, schanddaad van Sextus, herhalen Collatinus, Lucretius en Velerius dien eed, en verbinden zich met genoem-

den Brutus om de Koninklijke regering die buitendien gehaat was, omverre te werpen.

Weldra verklaart de geheele stad *Collatia* de Koninklijke waardigheid vervallen; terwijl Brutus, het volk in *Rome* ontbiedt, en door zijne krachtige aanspraak, en de wijze, waarop hij het gehaatte Koninklijke geslacht, afschildert, hetzelve, als het ware, tegen den Koning en diens zonen, ontvlamt, om hem en zijn geheele geslacht verbannen te verklaren. Ook het leger, waarin denzelfden haat tegen dien Vorst en de zijnen was doorgedrongen verklaarde zich voor Brutus, en het Koninklijk gezag vervallen.

Nu werd Tarquinius met de zijnen genoodzaakt naar *Etrurië'n* de vlugt te nemen, en Sextus in *Gabii* verslagen; terwijl er éénjarige Consuls, werden aangesteld, die aan het hoofd der *republiek*, de waardigheid des bestuurs uitoefenden. Op Brutus en Collatinus viel de eerste keuze als Consuls; (in het jaar 510 v. Ch). — Doch ook deze laatste moest, omdat hij den bijnaam van Tarquinius voerde, naderhand nog de stad *Rome* verlaten. — Valerius kwam in zijne plaats.

Met het bestuur van dezen Brutus begint een nieuw tijdvak in de Romeinsche geschiedenis, dat zeer schoon is en eene naauwkeurige kennis verdient. De verdreven Koning had, niettegenstaande hij eene zoo willekeurige dwingelandij had uitgeoefend, en in weerwil der losbandigheid van zijne zonen, nog altijd eene partij in de stad behouden. Vele der aanzienlijke jonge lieden, gewoon om met de zonen des Konings een losbandig leven te leiden, en nu daardoor ongezind de vroeger vertredene wetten te gehoorzamen, vormden eenen aanslag om Tarquinius weder op den Konings-troon te helpen.

De Koning had zijne afgevaardigden in de stad gezonden om met de *Romeinen* wegens zijne goederen en bezittingen te onderhandelen, doordien zij vrij lang in de stad vertoefden knoopten zij verbintenissen aan met het geslacht der *Vitellinussen* en *Aquilliussen*, en ook Brutus eigene zonen begunstigden dit verraad. Deze zonen waren Titus en Tiberius. De aanslag bij het afscheidsmaal der gezandten door eenen slaaf afgeluisterd zijnde, bragt deze het geheim aan de Consuls.

De zamengezworenen, en daaronder de zonen van Brutus zelve, werden gevat; de schriftelijke verbintenissen, als hoofdbeschuldigingen tegen hen, werden hun ontnomen; doch om het regt der volkeren niet te schenden, werden de afgevaardigden weder ontslagen, uit de stad verwijderd, en de andere verraders in de gevangenis geworpen. Het volk door dit verraad in woede ontstoken plunderden en vernielden de goederen des Konings, en men verklaarde zijne grondeigendommen, die aan den *Tiber* gelegen waren, als eigendom van de stad, dat voortaan het marsveld geheeten werd.

De verraders werden op de marktplaats voor het geregt gebragt: Brutus, die als Burgemeester of Consul, voorzat, en de schriftelijke bewijzen van hunnen aanslag voor zich had, onder vraagde zelf zijne zonen en de overige aanhangers, der Koningspartij, die daar aan palen gebonden stonden. Niemand hunner kon tot zijne verdediging iets inbrengen, zij hoorden de vragen van Brutus, konden niets antwoorden, maar weenden. Toen sprak de beklagenswaardige vader het doodvonnis over hen, over zijne eigene zonen uit, en gebood den geregtsdienaren om het aanstonds ten uitvoer te brengen. Het *Romeinsche* volk verschrikte, velen, Collatinus zelfs, weenden uit medelijden; maar Brutus oordeelde, dat hij hier niet als vader, maar als regter voorzat en dat hij de heilige pligt moest betrachten, om een voorbeeld te geven, in de handhaving van het regt, waarbij de ouderliefde zwijgen moest: — anders kon hier het kwaad niet met wortel en tak,

zoo als men zegt, zijn uitgeroeid geworden, en men had hem welligt anders ook als partijdig regter beschuldigd. Hoe ongelukkig evenwel mogen wij die ouders achten, die door het wangedrag

hunner kinderen, zoodanig in het naauw worden gebragt, dat wet en staatsbelang, de natuurlijke ouderliefde gebieden te zwijgen.

Na de volvoering der strafoefening, verliet de ongelukkige Brutus spoedig de treurige geregtplaats, toen zag men, dat hij ook waarlijk vader was en dat geen verhard gemoed, hem aldus omtrent zijne zonen, had doen oordeelen en vonnissen: hij begaf zich naar huis, om zijn ongeluk in stilte te beweenen. De slaaf, welke den aanslag ontdekt en bekend gemaakt had, verkreeg het burgerregt en daarenboven eene belooning in geld.

's Lands-Geschutgieterij.

Wij behoeven niemand onzer beschaafde, jonge lieden te herinneren, hoe veel wij in den roemrijken *Tiendaagschen* veldtogt (1831) aan onze Hollandsche vuurmonden of kanonnen te danken hebben gehad. Ook in vroeger eeuwen hebben die vuurmonden met roem tot lof des Vaderlands, en ter handhaving der Vaderlandsche vrijheid en onafhankelijkheid, zich doen hooren.

Dit was het geval in den tijd van het Spaansche geweld; naderhand toen Engeland, als benijder of liever als vijand van onzen voorspoed optrad, en toen Frankrijk onzen val gezworen had.

Onze grootste zeehelden rusten daarom op hunne graftomben ook gemeenlijk, zoo als men wel zegt, op monden van metaal, bijv., de Ruyter, Tromp en anderen, en in het eerevers op onzen Menno Coehoorn, zegt daarom een onzer dichteren te regt:

Zie hier een held beproefd door oorlogs bliksemvlammen,
Die, voor 'slands vrijheid, spreekt uit monden van metaal.

In vroeger tijd werd het lands geschut, bij gebrek van eene betere lands-geschutgieterij, in de tegenwoordige *Klooster-kerk* in *'s Gravenhage* gegoten « Van deze kerk, zegt daarom de geschiedschrijver Bor, is in de troebel-jaren een geschuthuis gemaakt, daar men het grof geschut giet, alwaar eene groote menigte van metalen stukken, zoo voor de Vereenigde Nederlanden, als voor die van Holland en Zeeland en andere provincien in het particulier gegoten zijn.''

Dit was sedert 1589 het geval: in later tijd echter werd alleen het *Koor* dier kerk, welke oorspronkelijk een klooster was, tot het geschutgieten, en de kerk zelve tot de godsdienst-oefening ingerigt.

De hevige oorlog evenwel, die ons land in de jaren 1665 en 1666 tegen het magtig overzeesche *Engeland* had te voeren, dewijl deszelfs Koning Karel II, de vroegere gastvrijheid aan onze landgenooten met zwarten ondank beloonde; deze oorlog, waarin Wassenaar van Opdam met zoo veel moed en dapperheid streed, gaf den Staten aanleiding om eene beter ingerigte geschutgieterij te laten bouwen, ten einde daardoor te beter in de behoefte des lands te voorzien.

Dezelve werd diensvolgens in den jare 1665 gebouwd aan de oostzijde der stad *'s Gravenhage*, voor aan in het bosch, staande dezelve toenmaals buiten doch thans, door eene nieuwe uitlegging der stad aan die zijde, binnen haren omtrekt.

Dit gebouw is een der grootste en voortreffelijkste gebouwen, welke, zoo als de Riemer zegt, de Staten van *Holland* en *West-Friesland* hebben doen stichten

Hetzelve doet zich, zoo als de hierbij gevoegde afbeelding u vertoont, aan alle kanten voortreffelijk voor, en heeft eenen fraaijen voorgevel, die het aanzien heeft van een woonhuis. In dezen gevel ziet men het wapen van *Holland* met het gewone omschrift: *Vigilate Deo confidentes.* (d. i. Waakt en vertrouwt op God). Onder dit wapen, even boven de deur of ingang van dit gedeelte des gebouws, dat tot eene woning voor den Directeur is ingerigt, leest men in vergulde letteren, op eenen zwarten steen in het latijn de reden, welke den Staat tot den aanleg van dit gebouw bewogen heeft, en door ons reeds is vermeld geworden.

De Reddings-Boot.

Toen wij u bij vorige gelegenheid den *klipwagen* leerden kennen, als een dier middelen, waardoor men menschen uit het dreigend levensgevaar poogt te redden, hebt gij ongetwijfeld de menschlievendheid bewonderd, die tot dergelijke uitvindingen, of beter gezegd, tot dergelijke reddingsmiddelen aanleiding gaf.

Ook de *reddings-boot*, die men vooral ook op onze kusten, in bijna elke zeeplaats of elk zeedorp aantreft, heeft aan die edele zucht om menschen te redden deszelfs bestaan te danken, en, hoe menigeen, die anders zeker eene prooi der woedende golven ware geweest, is daaraan niet reeds zijn leven verschuldigd. Immers bij onstuimige zee is het met een gewoon vaartuig niet mogelijk de branding der zee door te komen, ten einde de ongelukkige schipbreukelingen, die in den storm met den dood worstelen, bijstand of redding te bieden. De onverschrokkenste zeeman zelfs schiet dan meestal te kort, wanneer hem de geschikte redmiddelen ontbreken, om zijne in gevaar zijnde natuurgenooten, aan de woede der golven te ontrukken.

Met regt mag men dus de uitvinding der reddings-boot achten, onder die weldadige, welke u niet onbekend mogen blijven. Gij ziet dezelve op bijgevoegde afbeeldingen, eerst zoo als zij op een kar

langs het strand wordt vervoerd, en daarna in den storm en het woeden der verbolgen zee voorgesteld.

De uitvinding der reddings-boot heeft men te danken aan den Engelschen bouwkundigen Henry Greathead, welke het eerste vaartuig van dien aard den 30 Januarij 1790, en dus nu (1836) ruim 46 jaren geleden van stapel loopen liet. De aanleiding tot deze menschlievende uitvinding was eene schipbreuk, welke in 1789, niet verre van *Tynemouth-haven*, op de Engelsche kusten van *Northumberland*, plaats greep.

Het ongeluk wilde namelijk, dat een schip van *Newcastle*, de *Adventure* geheeten, aldaar strandde, en dat hetzelve, zoo als men zegt, met man en muis verging, zonder dat de aanschouwers, die zich op het strand bevonden, bij gebrek aan geschikte reddings middelen, eenige hulp konden toebrengen. Eene talrijke menigte, die zich op het strand verzameld had, was getuige, hoe de vertwijfelende manschap van het schip, in dien uitersten nood, tegen het touwwerk poogde op te klauteren, en van boven af door het geweld des storms in den afgrond der golven werd nedergeworpen.

Wel wendde men verscheidene pogingen aan, om met booten of vaartuigen het schip te naderen, doch dit was onmogelijk, omdat geene gewone boot het geweld der golven kon weerstaan.

Zoodanig een treffend schouwspel, de manschap van een sterk, wel bezet schip zoo geheel, zonder eenige mogelijkheid ter redding, te zien omkomen, had op de gemoederen der aanschouwers eenen zoo levendigen en diepen indruk gemaakt, dat zij, spoedig na dit noodlottige voorval, eene vereeniging vormden, die eenen niet geringen prijs ter belooning uitschreven en beloofden voor de uitvinding van eene reddings-boot, welke door hare bouworde en inrigting niet zinken kon. Hierdoor opgewekt en aangespoord, leverde bovengenoemde Henry Greathead eene teekening aan die vereeniging in, welke hare goedkeuring en derhalve ook den prijs wegdroeg, en de daarmede verkregen goede uitslag heeft de deugdelijkheid zijner uitvinding genoegzaam bewaarheid.

Het *Engelsche* Parlement door berigten deswege op deze reddings-boot opmerkzaam gemaakt, zond in het jaar 1802 eenige der zake kundigen naar de kusten van *Durham* en *Northumberland*, om de deugdelijkheid dier reddings-boot op de plaats zelve te onderzoeken. Onderscheidene zeelieden, die zelven meermalen getuigen waren geweest van de goede gevolgen, waarmede de boot ter redding van schipbreukelingen was in zee gezet, werden ondervraagd; deze bevestigden door hunne getuigenis de doelmatigheid der inrigting van deze reddings-boot. Volgens de getuigenis van eenen hunner had eenmaal deze boot uit een gestrand wrak 15 manschappen door de branding heen, veilig aan het strand gebragt; hoewel zelfs de meest ervarene zeelieden, die aan het strand zich bevonden, het gelukkig slagen dezer onderneming voor onmogelijk gehouden hadden, dewijl de branding zoo hevig en de zee zoo woedend was.

Bijna gelijktijdig met de reddings-boot, voer ook de scheeps-boot, met eene veel geringere manschap, naar den oever af, doch die werd kort daarna met allen, die er in waren, door de golven verzwolgen. Sedert de uitvinding tot 1802 had de reddings-boot, zoo luidden de berigten, niet minder dan 300 personen aan eenen ontwijfelbaren dood ontrukt.

Door zulke echte berigten was het nu volkomen bewezen, dat ook zelfs bij den verschrikkelijksten storm op zee, de boot niet omslaan noch verzinken kon. Het Parlement hiervan de overtuiging verkregen hebbende, voegde den uitvinder eene belooning toe van *ƒ* 14 à 15,000 gulden; terwijl eene andere menschlievende vereeniging hem daarenboven nog

ruim 1200 gulden toezond, en bovendien eene somme van bij de 25,000 gulden beschikbaar stelde, om daarvoor in onderscheidene havens des rijks, dergelijke reddings-booten aan te bouwen.

Ook buiten Engeland bleef deze nuttige en menschlievende uitvinding niet onbekend en onbeloond: Keizer Alexander van *Rusland* zond den uitvinder ten blijke zijner bijzondere erkentenis eenen kostbaren diamanten ring.

Hoezeer thans ook de reddings-boot in andere landen, vooral ook in *Nederland*, bekend is en gebruikt wordt; zoo bedient men er zich nergens menigvuldiger van, dan juist op de ruwe en klipachtige kusten van *Durham* en *Northumberland*; de plaats der uitvinding, waartoe echter ook het menigvuldig binnen loopen van schepen in de noord-oostelijke zeehavens van *Engeland* veel bijdraagt.

De voornaamste eigenschap der reddings-boot is de ongemeene snelheid, waarmede zij voortdrijft, en welke wel voornamelijk daardoor ontstaat, dat de kiel van het vaartuig hol en volkomen luchtdigt is. Wijders bewaart de inrigting, daar de zijden der boot uit verscheidene deelen bestaan, dezelve voor

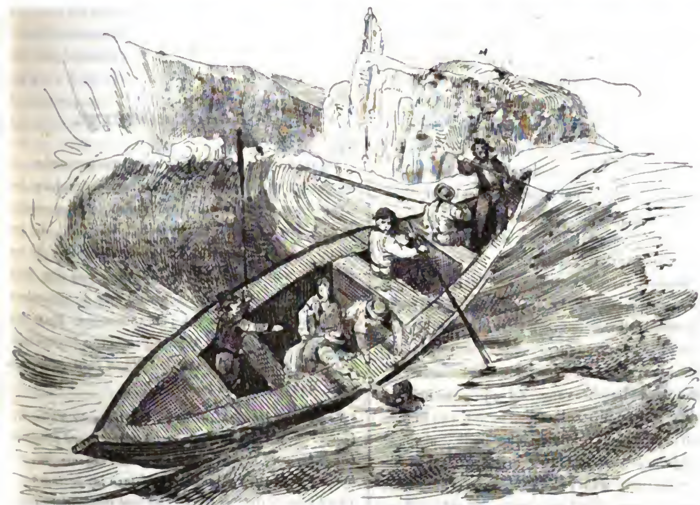

omslaan, zelfs wanneer eene groote golf dwars daarover heendrijft. Dit evenwel kan maar zelden gebeuren, dewijl de beide einden volkomen op elkander gelijkend gevormd zijn, en de boot met groote snelheid kan worden omgekeerd, zonder dezelve daardoor echter aan hevige schokken of stooten der golven bloot te stellen, waardoor zij bij eene andere inrigting ongetwijfeld spoedig zoude omslaan. Met groote voorzorg is de boot zoodanig gemaakt, dat, wanneer er eene golf voor in slaat, het water dadelijk aan het achterste gedeelte weder uitloopt, en wanneer het water van onderscheidene kanten tegelijk indringt, volgt daarop de spoedigste lozing door de buizen, die in den bodem zijn aangebragt.

Als eene der voornaamste reddings-booten wordt de *Sunderlands-boot* opgegeven, die 26 voet in de lengte en $9^1/_2$ voet in de breedte heeft. Vele geva-

ren heeft dit vaartuig reeds gelukkig doorgestaan, en het is aan de goede inrigting toe te schrijven, dat hetzelve zelfs in draai-golven en maal-kolken niet reeds dikwijls is omgeslagen, of verbrijzeld. In den bodem der *Sunderlands-boot* bevinden zich zes luchtgaten, welke aan de grootte der boot evenredig, en zoodanig geplaatst zijn, dat al ware zij ook geheel met water gevuld, dezelve binnen 40 minuten weder geheel is ledig geloopen.

Naar gelang van omstandigheden wordt dezelve

bediend door 6 of 10 personen; twee hunner hebben roeispanen van 17 voeten lengte; doch geen daarvan wordt uit vrije hand gevoerd, maar dezelve beweegt zich in eenen ring door sterk touw gedraaid.

Eene kleine opbrengst, welke de manschap van de gestrande schepen betaalt, maakt de geringe bezoldiging uit der onverschrokkene zeelieden, die bij elk dreigend gevaar hun leven veil hebben om menschen te redden.

Zoodra de nood het vordert, wordt de boot uit de bergplaats, op eenen lagen wagen, met 4 wielen naar het strand gevoerd, om op de eerste aankondiging van een wrak, onder het bestuur van den bevelhebber der boot, die zijne manschap verzamelt, in zee gezet te worden. De eerste onzer bijgevoegde afbeeldingen stelt u zulk een' oogenblik, dat de boot in zee gebragt wordt voor. Deze wagen is zoo-

danig ingerigt, dat dezelve regt opgetild kan worden, en door middel van deze eenvoudige verrigting de boot dadelijk in zee steken kan.

Groote bedaardheid, onverschrokkenheid en opgeruimdheid kenmerkt de manschap van zoodanige reddings-boot, en niet zelden heeft men opgemerkt, dat zij hun vaartuig beminnen, even als dit over het algemeen van zeevarenden kan gezegd worden; dikwijls zelfs met eene teederheid, als ware het een beproefde vriend. Zoo vindt men van eenen matroos uit *Tijnemouth* verhaald, dat hij eens tot den kunstenaar, die van zijne boot eene teekening vervaardigde, zeide, terwijl hij op de zijde van zijn vaartuig met welgevallen klopte, en dezelve, als het ware, liefkoosde: « Hebt gij mijne boot afgeteekend, Mijnheer! Wel, daar hebt gij wel aan gedaan; het is een voortreffelijk ding en heeft met mij reeds 27 menschen op eenen morgen gered.»

Het behoort tot de heilrijke verbeteringen, die eerst onder de regering van onzen Koning Willem zijn tot stand gebragt dat men thans in alle de *Hollandsche* zeedorpen reddings-booten vindt. Die reddings-booten zijn eenigzins anders zamengesteld, dan de tot nu beschrevene. Zij zijn gewoonlijk 8 Ned. ellen lang en $2^1/_2$ zulke ellen breed, van binnen met kurk belegd, en onder elke bank, alsmede langs de boorden, van naauwkeurig geslotene luchtkasten voorzien; waarvan het gevolg is, dat zulk eene boot, al was zij ook met water geheel en al gevuld, toch niet zinken kan. Dat water kan door koperen buizen ontlast worden. De Hollandsche reddings-booten voeren wel eens zes roeijers. In de laatste jaren zijn bij herhaling door deze reddings-booten, in welke men ook zoogenaamde *scaphanders* of zwemharnassen en vernuftig uitgedachte reddings-boeijen gebruikt, schipbreukelingen gered. Onze landgenooten Scheerboom en van Houten verdienen den roem, dat zij de middelen, om ongelukkige zeelieden van een gestrand schip aan wal te brengen, op onze lage stranden toegepast en verbeterd hebben. Ook bestaat er thans eene *Noord-* en *Zuid-Hollandsche* reddings-maatschappij door welker zorg de daartoe op de zeedorpen bestaande inrigtingen in goeden stand worden gehouden.

De Johannisberg.

De verhevene of bekoorlijke natuurtooneelen, die de oevers van den *Rhijn*, gedurende den loop dier rivier door *Duitschland*, opleveren, zijn wereldberoemd. Niet zonder reden is het dan ook, dat het aantal van landgenooten en vreemdelingen, die een deel van den zomer aan de boorden van den *Rhijn* doorbrengen, of deze ten minste met de stoomboot langs varen, van jaar tot jaar toeneemt. En te regt liet onze Helmers, toen hij in zijne *Hollandsche natie* een stout beeld aan den *Rhijn* ontleende, zich over die rivier aldus hooren:

« Nu golft hij Duitschland door, met trotsche Majesteit,
Langs rijke dorpen, aan zijn vruchtb'ren boord verspreid.
Langs bergen, lagchende van Bacchus zegeningen,
En steden, trotsch gebouwd, die zijnen lof bezingen.
Van Ehrenbreitsteins top ziet elk zijn slangenloop,
En groet hem, van die hoogte, als bronaar van Europa.»

De *Hollandsche* dichter noemt hier *Ehrenbreitstein* als het punt, waar de *Rhijn* zijne volle majesteit ten toon spreidt. Werkelijk zijn de oevers dier rivier, van de genoemde sterke vesting af, die tegenover *Cobleutz* op eene hooge rots is gebouwd, tot aan *Maintz*, ongemeen rijk in treffende gezigten. Niet zelden vaart men daar met eene soort van huivering dreigende rotsgevaarten voorbij, tegen wel-

ker voet de golven van den *Rhijn* onophoudelijk klotsen, en op welker top nog de bouwvallen te zien zijn der aloude ridderkasteelen, waaraan de boorden dezer rivier zoo rijk plagten te wezen. Als men echter, den *Rhijn* opvarende, tot voorbij *Bingen* gekomen is, hebben de oevers der rivier niet meer dat stoute en ontzag verwekkende; maar ademt de geheele landstreek, waardoor zij zich henenkronkelt, niets dan bevalligheid en liefelijkheid. Men ziet dan aan zijne linkerhand, en dus op den regter oever, de zoogenaamde *Rheingau* zich uitstrekken; eene lagere streek lands, 4 uren lang en 2 uren breed, die door de *Duitschers* als een aardsch paradijs wordt geroemd en dien naam verdient. Daar vindt men, in plaats van kale rotsen, groene weilanden of boomgaarden; de zacht glooijende heuvels, die dit dal omzoomen, zijn met wijnstokken beplant, welke de beste en geurigste *Rhijnwijn*-soorten opleveren; en de overal in het dal of op de hoogten verspreide dorpen en landhuizen getuigen van de algemeene welvaart.

Het is in deze *Rheingau*, dat de *Johannisberg* gelegen is, waarvan het hierbij gevoegde plaatje eene afbeelding geeft, en die vooral ook beroemd is wegens den edelen, doch ongemeen duren wijn, welke daarop gewonnen wordt. Inzonderheid wordt de wijn, die onder de muren van het op den *Johannisberg* gelegen slot wordt geteeld en daarom den naam van *Slot-Johannisberger* draagt, op zeer hoogen prijs geschat.

« De *Johannisberg*, ook wel *Bisschopsberg* geheeten — zegt de Hoogleeraar Lulofs, in zijne beschrijving der boorden van den *Rhijn* — is een in zacht glooijende terrassen zich verheffende heuvel, die ruim 60 morgen wijnland zal bevatten, waarvan de jaarlijksche opbrengst op vijf-en-twintig stukvaten geschat wordt, ieder van 1300 flesschen. Men kan hieruit reeds opmaken, dat veel wijn voor *Johannisberger* doorgaat, die zulks niet is; want de genoemde hoeveelheid staat in geene verhouding met die van den wijn, welke onder deze benaming in de onderscheidene landen van *Europa*, en vooral ook in *Engeland*, te koop wordt aangeboden. Niet alleen zijn de ligging en de bodem des *Johannisbergs* voor den wijnteelt uitnemend gunstig; maar deszelfs druiven worden ook zoo laat mogelijk, later als de meeste anderen aan den *Rhijn*, geplukt, opdat zij toch hare volle rijpheid mogten bekomen, en de wijn vol geest en vuur zij. Vroeger afvallende druiven worden met bijzonder daartoe vervaardigde vorken of gaffels opgebeurd, om ze niet te kwetsen. In 1809 kostte de flesch jongen wijn van het eerste merk reeds dadelijk 4 gulden; van de derde soort een daalder. Wijnen van 1779 tot 1783 en van 1801 werden toen voor 12 gulden de flesch verkocht. Een vat van zeven en een half *Rhijnsche* amen, kostte in 1822, 8 of 10,000 gulden, terwijl prijzen van 3 of 4,000 gulden niets zeldzaams waren. Men schat dus door elkander het jaarlijksch bedrag van hetgeen de *Johannisberg* opbrengt, op niet veel minder dan 80,000 gulden. De *Engelschen* hebben of hadden ten minste hier eenen bijzonderen zaakgelastigden, om jaarlijks een gedeelte van den wijnoogst op den *Johannisberg* op te koopen.»

Men ziet uit deze beschrijving, welk eene belangrijke bezitting die wijnberg is. Hij is dit nog te meer, omdat op deszelfs top een fraai slot of kasteel is gebouwd, hetwelk tot zomerverblijf voor den eenen of anderen aanzienlijken zeer geschikt is. In oude tijden was de *Johannisberg* in het bezit van geestelijken, die aldaar eene vrij uitgestrekte abdij bewoonden. Te midden der oorlogen, waardoor ook de oevers van den *Rhijn* zoo dikwijls geteisterd zijn, is die abdij verwoest geworden, en in plaats daarvan is in 1722 of 1723 het tegenwoordige slot gebouwd, hetwelk gij op het hierbij gevoegde plaatje den

bergtop ziet bekroonen. Dit slot is onderscheidene malen van eigenaars veranderd, en heeft zelfs in het begin dezer eeuw aan onzen tegenwoordigen Koning, die hetzelve als schadeloostelling voor andere verlorene bezittingen had ontvangen, en toen over het in die streken gelegene Vorstendom *Fulda* regeerde, toebehoord. Onze geëerbiedigde Vorst zag zich echter in 1807 door den heerschzuchtigen Napoleon van deze bezitting beroofd; die veroveraar schonk toen het slot met den daartoe behoorenden wijnberg aan een zijner krijgsoversten, den Maarschalk Kellerman. Toen de *Duitschers* echter in 1814 het ondragelijk geworden juk der *Franschen* hadden afgeworpen, werd ook deze schenking van Napoleon, even als zoo vele andere, waarbij hij slechts eene oogenblikkelijke luim geraadpleegd had, vernietigd, en werd de *Johannisberg* aan *Oostenrijk* toegewezen. In 1816

eindelijk begiftigde Keizer Frans van *Oostenrijk* zijnen getrouwen en bekwamen Staatsdienaar, den Vorst van Metternich, met deze belangrijke bezitting. Die Staatsman is daarvan nog op dit oogenblik eigenaar, en niettegenstaande de *Johannisberg* zeer verre van zijne gewone verblijfplaats, *Weenen*, is verwijderd, gebeurt het in den zomer niet zelden, dat hij daar eenige weken doorbrengt, en te midden van een der bekoorlijkste plekjes van *Europa* de staatszorgen tracht te vergeten.

Amerongen.

De provincie *Utrecht* wordt, van het Noordwesten naar het Zuidoosten, en dus van digt bij *Naarden* tot aan *Rheenen*, doorsneden door zandheuvelen en heidevelden, die veel moeijelijker te bebouwen zijn, dan de overige gedeelten dezer vruchtbare provincie, maar er dan toch ook toe bijdragen, dat in *Utrecht*, even als in *Gelderland*, hier en daar door eene afwisseling van hoogten en laagten, aan de landstreek bevalligheid wordt bijgezet. Die zandheuvelen zijn vooral ook nabij *Amersfoort* dor en onvruchtbaar; zoodat men daar uitgestrekte heiden vindt, die naauwelijks voor iets anders dienstig zijn, dan om schapen daarop te weiden. In den omtrek van de zoo even genoemde stad en elders in *Utrecht* vindt men echter ook streken lands, die, ofschoon oorspronkelijk heidevelden geweest zijnde, met echt

ederlandschen moed en volharding, in bebouwde ıkers herschapen of met hoog opgaand geboomte ›dekt zijn; en dit zijn ongetwijfeld de bekoorlijkste reken van het geheele gewest.

Het dorp *Amerongen* ligt in het Zuidoostelijk geelte der provincie *Utrecht*, aan den voet der o even beschrevene zandheuvelen, en tevens op chts duizend schreden afstands van den Noordelijn tak des *Rhijns*, welke rivier daar nog zijnen enlijken, eerwaardigen naam draagt, doch dien bij het naburige *Wijk bij duurstede* met den naam van *Lek* verwisselt. Ten gevolge van zijne ligging, heeft het dorp *Amerongen* ten zuiden vruchtbare weiden en uitgestrekte buitenwaarden langs de rivier, en ten Noorden met hoog opgaand geboomte beplante heuvelen, die van oudsher rijk aan wild plagten te zijn. Deze heuvelen verheffen zich allengskens meer en vormen dan den zoogenaamden *Ameronger-berg*. De wandelingen in dit bosch zijn uitstekend aangenaam. In den onmiddellijken omtrek

van *Amerongen* wordt ook veel tabak geteeld; een inlandsch voortbrengsel, welks gebruik wij, *Nederlanders*, veelal versmaden, omdat de *Amerikaansche* tabak beter en geuriger is, doch hetwelk nog altijd met goed gevolg naar *Frankrijk* en *Duitschland* wordt uitgevoerd.

In ouden tijd plagt *Amerongen* weinig bezocht te worden; doch sedert de groote straatweg die in deze eeuw van *Utrecht* naar *Nijmegen* is aangelegd, en door dat dorp heen loopt, heerscht aldaar ook grootere levendigheid. Vóór het aanleggen van dien straatweg, volgde men gewoonlijk, om van *Nijmegen* tot *Utrecht* te komen, de *Waal*-dijken tot aan *Thiel*, en nam dan zijnen weg over *Buren*, het *Beusichemer-veer* en *Houten;* blijvende men dus toen, zoo als mijne lezers bij eenen blik op de kaart zullen bespeuren, op eenen aanmerkelijken afstand van *Amerongen* verwijderd. Dit dorp telt thans meer dan 1500 inwoners. De Hervormde Kerk aldaar is voor eene dorpskerk groot en aanzienlijk.

Reeds onder dagteekening van het jaar 1126, vindt men in de geschiedenis van het dorp *Amerongen* melding gemaakt. De *Utrechtsche* Geestelijkheid bezat toen aldaar groote goederen. Te gelijk echter was het dorp eene riddermatige Heerlijkheid, welker eigenaars zitting hadden in de Staten van *Utrecht* en zich Vrijheeren van *Amerongen* noemden. Sedert het midden der zestiende eeuw kwam deze Heerlijkheid in het bezit van het adellijk geslacht van v a n R e e d e, hetwelk, voor zoo veel er in onzen tijd nog heerlijke regten bestaan, tot, op dit oogenblik daarvan eigenaar is. Een dier v a n R e e d e's, G o d a r d A d r i a a n geheeten, die van 1621 tot 1691 leefde, was een bekwaam staatsman, en heeft aan het *Nederlandsch* Gemeenebest in verscheidene buitenlandsche zendingen zeer gewigtige diensten bewezen. Hij bewoonde van tijd tot tijd het ridderlijk kasteel bij het dorp, hetwelk tot de bezittingen van zijn geslacht behoorde, en door grachten en fraai geboomte omgeven is. Hij had het verdriet, dat dit kasteel in 1672 door den moedwil der *Franschen*, die toen in ons vaderland vielen, verbrand werd; doch hij liet sedert deze voorouderlijke woning weder opbouwen, die ook thans nog in wezen is. Deze G o d a r d A d r i a a n v a n R e e d e is in de kerk te *Amerongen* begraven. Zijn zoon, die zich v a n R e e d e v a n G i n k e l noemde, was een der bekwaamste krijgsbevelhebbers van W i l l e m III en heeft onder anderen zeer veel bijgedragen, om *Ierland* aan het gezag van dezen telg uit het huis van *Oranje*, die, gelijk men weet, ook de *Britsche* kroon droeg, te onderwerpen. De verovering van de stad *Athlone* in *Ierland* behoorde tot de roemrijke wapenfeiten van v a n R e e d e v a n G i n k e l, die daarom door W i l l e m III met den titel van Graaf van *Athlone* begiftigd werd. Ten gevolge hiervan heeten de Heeren van *Amerongen*, nog op den huidigen dag Graven van *Athlone*.

Amerongen is eindelijk nog in 's lands geschiedboeken vermaard, doordien bij dit dorp in 1585 tusschen den *Spaanschen* Bevelhebber T a s s i s en de *Staatsche* benden onder N i e u w e n a a r, V i l l e r s en M a a r t e n S c h e n k een gevecht voorviel, waarbij de onzen wel dapper streden, maa toch de nederlaag kregen. De plotselinge aanval va een deel *Spaansch* voetvolk, dat zich achter eene heuvel nabij het dorp verborgen had, deed de schaa der overwinningnaar de *Spaansche* zijdeo verhellen.

De Egyptische Gier.

Onder de roofvogels is het gieren-geslacht (*Vu tures*) wel het verste over den aardbol ve spreid. Inzonderheid worden zij menigvuldig aa getroffen in heete landen, alwaar zij juist h meeste nut te weeg brengen, namelijk: het we ruimen van het aas, dat daar op de velden

de straten der dorpen en in de steden, door de heete lucht, het eerst eenen verpestenden stank voortbrengt, en nadeelig wordt voor de gezondheid.

Hoe meer men alzoo de gematigde luchtstreek nadert, hoe zeldzamer aldaar ook de gieren zijn, en in de koude luchtstreek treft men ze in het geheel niet aan. Men heeft onderscheidene soorten van *gieren*.

In *Amerika*, van het *Vuurland* af tot *Nieuw-Schotland*, treft men den turkschen gier aan, en in *Carolina* heeft men voornamelijk den zwarten gier. Soorten van deze beiden vindt men ook in het zuidelijk gedeelte van *Europa*, maar zeldzamer in midden-*Europa*. Ook de Lammergier, welke eigenlijk den schakel uitmaakt tusschen den schuwen, onverzadelijken en phlegmatieken gier, en den meer moedigen en levendigen adelaar, behoort in ons werelddeel te huis.

In het gebergte van midden-*Europa* treft men den grijpvogel aan, en nog eene andere soort van het gieren-geslacht: beide deze soorten zijn over het geheele zuidelijk gedeelte der oude wereld verspreid. Eene geheele andere familie maakt de Egyptische Gier, ook wel het Pharaons-hoen, geheeten, uit, waarvan eene afbeelding hier is bijgevoegd.

Deze *Egyptische gier*, de kleinste onder alle giersoorten der oude wereld, komt in ligchaamsgestalte en in zijne levenswijze het meest overeen met den bovengenoemden Turkschen gier in *Amerika*. Men treft deze soort menigvuldig aan in *Egypte* en de aangrenzende landen, zoowel in *Azie* als *Afrika*; ook in *Europa* in *Griekenland*, *Italie*, *Zwitserland* en *Spanje*. vindt men denzelven menigvuldig; doch men kan het onder de zeldzaamheden rekenen, dat men er in 1825 ook een in *Engeland* geschoten heeft. Deze gier is de eigenlijke zoogenoemde *Aasgier*, naardien dezelve alleen van aas en vleesch, dat hij aantreft, leeft, en wordt daardoor voornamelijk in *Egypte* als eenen zeer nuttigen vogel op prijs gesteld: de oude *Egyptenaren* vereerden hem zelfs als heilig. Altijd vergezelt hij de karavanen, bezoekt de vleeschbanken en is steeds onvermoeid in het opsporen van zijn voedsel.

Met alle andere giersoorten heeft de Egyptische gier de schoone, lange en breede vlerken gemeen, waardoor hij tot zijne ongemeen hooge en zachte vlugt in staat gesteld is. Even als andere vogelsoorten van het gieren-geslacht is, hij ongemeen vraatzuchtig, en eet hij zich dikwijls zoo dik en vol, dat hem het opstijgen zeer bezwaarlijk wordt.

Alle giersoorten vliegen verbazend hoog; hooger zelfs dan de adelaars en valken, die hun nabij komen. Op het *Andes*-gebergte in *Amerika* treft men den *Condor* zelfs op de verbazende hoogte van 19,000 voet boven het watervlak der zee aan. Ook zweeft de gier zeer rustig, even als de zwaan op den waterspiegel van meeren en rivieren, met bijna onbeweeglijke vlerken, in het onmetelijke luchtruim rond.

Hierbij is hij, even als de adelaar en de valk, van een ongemeen scherp gezigt voorzien, waardoor hij zelfs, op zoodanig eenen grooten afstand van de aarde, alle voorwerpen op dezelve onderscheiden kan. Als een pijl, zoo snel, doorklieft hij dan de lucht en schiet hij naar beneden, wanneer hij eenige prooi ontdekt heeft. Deze Egyptische gieren zijn daardoor dikwijls, vóór dat men derzelver nabijheid vermoedt, in groote menigte op de plaats, waar een dier gedood of gevallen is.

Men heeft gemeend, dat ook hun scherpe reuk deel had aan de zoo snelle ontdekking van hunne prooi: doch vele nieuwere natuurbeschrijvers, vooral Audubon, schijnen het daarvoor te houden, dat de reuk bij deze vogels niet zoo sterk is, als hun gezigt. Deze Audubon vulde namelijk eene gedroogde huid van eene ree met

hooi, en legde dezelve alzoo op het opene veld: zoodra een gier dit bemerkte, kwam hij snel uit de lucht

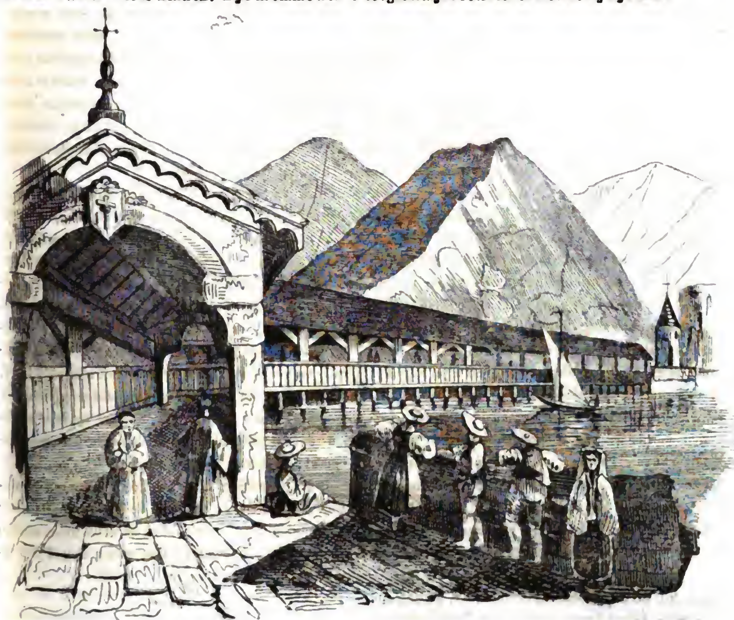

toeschieten, om zich van die gewaande prooi meester te maken; hij scheurde de huid open en scheen er vleesch in te zoeken, zonder dat hij bespeurde, dat het er niet was, tot dat hij eindelijk weg vloog.

Eene tweede proeve bevestigde almede deze eerste waarneming, dat de reuk der gieren niet zoo sterk moet zijn, als men wel gedacht heeft. Men legde namelijk in een kuil van 20 voet diep, onder takken en riet, een dood zwijn; hetzelve werd door de daarover heen vliegende gieren niet opgemerkt, terwijl honden daarentegen op den reuk af, deze prooi weldra gevonden hadden. Jonge gieren in eene kooi geplaatst, bemerkten ook het daarnaast liggende voedsel niet, wanneer zij het niet zagen.

De beschrevene gier is iets grooter dan een raaf, en heeft gewoonlijk ruim 5 voeten vlugt. Zijne ve-

deren zijn wit, met uitzondering der slagvederen, die eene zwarte kleur hebben. Zijn kromme bek doet in hem dadelijk den roofvogel kennen. In ontoegankelijke rotskloven bouwt hij zijn nest.

Lucern.

Genoegzaam in het midden van *Zwitzerland*, aan den oever der *Reusz*, ter plaatse waar deze uit het *Vierwaldsträdter-meer* te voorschijn treedt, ligt *Lucern*, de hoofdstad van een Canton van dien zelfden naam, en strekt zich aan de eene zijde langs hooge bergen, en de *Pilatus*-berg, uit. Wat den naamsoorsprong dezer stad betreft, men leidt dien af van eene vuurbaak (*Lucerna*), welke men veronderstelt, dat ter dezer plaatse op eenen zeer hoogen toren gestaan heeft.

Ongetwijfeld is deze stad, die thans eene der drie steden uitmaakt, waar volgens het *Zwitsersch*

verbond, bij afwisseling met *Bern* en *Zurich*, de landdagen gehouden worden, haar eerste ontstaan verschuldigd aan de stichting van een klooster van de *Benedictijner*-orde in de zesde eeuw, dat aan de Abdij van *Murbach* onderworpen was.

De ligging der stad aan den oever van een meer en der genoemde rivier, door hooge bergen omgeven, is ongemeen schoon en verrukkelijk; schilderachtig is de toegang naar de stad, zoo wel van den kant des meers, als langs den straatweg van *Bern*. Van de landzijde heeft men bestendig de hooge bergen in het oog, en komt men derwaarts langs de kronkelingen der heldere rivier, wier oevers met huizen bezet zijn. Deze rivier, de *Reusz*, verdeelt de stad in twee ongelijke deelen, welke door drie houten bruggen gemeenschap met elkander hebben, en waarvan de eene 1830 voet lang is. Twee dezer bruggen zijn bedekt, en men geniet van dezelven een verrukkelijk uitzigt.

Een vierde insgelijks overdekte brug loopt over eenen arm van het meer, en geleidt naar de aanzienlijkste gedeelten der stad, en naar de Domkerk. Men geniet ook daarvan een heerlijk uitzigt.

Deze bedekte bruggen zijn versierd met schilderijen; en wel de bovengenoemde brug van 1830 voet lang, die men de hofbrug noemt, met voorstellingen uit de Bijbelsche geschiedenis, en de zoogenoemde kapel-brug met voorstellingen betreffende de heldendaden der Zwitsers; op de kleinste dezer bedekte bruggen is de doodendans voorgesteld. — Onder de verdere merkwaardigheden der stad behoort in de eerste plaats de zoo even genoemde Domkerk, welke onderscheidene oudheidkundige zeldzaamheden en een zeer groot orgel bezit; en het stadhuis, dat zalen heeft met voortreffelijke sieraden en zegeteekenen, door de Zwitsers van de 14 en 15de eeuw, in onderscheidene gevechten behaald.

Wijders bezit de stad meer dan eene voortreffelijke boekerij; waaronder die, door eenen harer medeburgers in 1809 aan de stad toegekend, moet genoemd worden. Niet verre van *Lucern* ligt de abdij *Beromünster*, in de 9e Eeuw gesticht, alwaar de Koorheer E l i a s v o n L a u f f e n, omstreeks 1470, in zijnen hoogen ouderdom de eerste boekdrukkerij heeft aangelegd.

Ook in de geschiedenis des lands is *Lucern* merkwaardig, in 1191 werd de stad benevens het klooster en het omliggende land, aan den Keizer R u d o l f *von Habsburg* verkocht, en in 1332 trad de stad tot het Zwitsersch verbond of eedgenootschap, waaraan de Republiek van Zwitserland deszelfs vrijheid te danken heeft toe. Sedert de schitterende overwinning bij *Sempach*, in 1386, waarin L e o p o l d van *Oostenrijk* op het slagveld bleef, verwierven de inwoners van *Lucern* door het geweld hunner wapenen, en door andere middelen dat grondgebied, wat thans het canton uitmaakt, waarvan *Lucern* de hoofdplaats is.

Een pauselijke Nuntius houdt alhier zijn verblijf, naardien de stad als de voornaamste in de Katholijke Cantons van *Zwitserland* moet worden aangemerkt; hoewel zij niet meer dan 7,000 inwoners telt.

De Tuinen der Wijsgeeren te Athene.

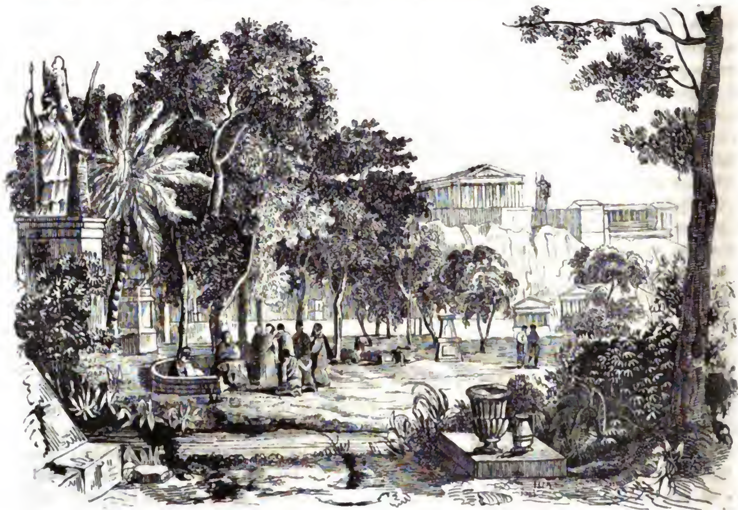
In den tijd, toen het oude *Athene* de kweekschool voor de wetenschappen en fraaije kunsten was, en het licht der beschaving van daar naar andere landen der wereld uitging, ontbrak het in die beroemde stad niet aan mannen, die geheel hu

leven toewijdden aan het veredelen van hun verstand, en aan het navorschen van hetgeen de mensch, zonder hoogere openbaring, omtrent God, onze ziel, onze bestemming en den zamenhang der dingen te weten kan komen. Men noemde zulke mannen *Philosophen*, dat is, vrienden der wijsheid, of, zoo als men thans gewoonlijk zegt, wijsgeeren. Meestal vormden deze wijsgeeren eene schaar van leerlingen, aan wie zij de vruchten hunner nasporingen mededeelden, en die met eenen ijver en geestdrift, waarvan men thans naauwelijks een denkbeeld heeft, de lessen hunner meesters opvingen, en dezen bijna altijd volgden. Vooral nadat Socrates, die van het jaar 466 tot 400 voor onze tijdrekening te *Athene* leefde, aan de wijsbegeerte eene geheel nieuwe rigting had gegeven, en zijne lessen door zijn deugdzaam leven en zijn verheven dood had bezegeld, werden deze wijsgeerige scholen beroemd, en erlangden zij eenen invloed op de algemeene beschaving, waarvan wij nog de gevolgen ondervinden. De nog overgeblevene geschriften van Plato, den meest geliefden der leerlingen van Socrates, en de werken van Aristoteles, die bij Plato ter schole ging, zijn nog altijd gidsen op het moeijelijk pad der wijsbegeerte; terwijl de stelsels van Epicurus, Zeno en andere *Grieksche* wijzen; die nagenoeg gelijktijdig met hen te *Athene* bloeiden, de overpeinzing verdienen van allen, die in de veredeling van het menschelijk denkvermogen belang stellen. Het is hier de plaats niet, om over den aard van de stelsels der genoemde wijsgeeren uit te weiden. Wij willen er alleen dit van zeggen, dat Plato, wien zijne tijdgenooten den goddelijken noemden, de verhevenste denkbeelden omtrent het wezen der Godheid en de onsterfelijkheid der menschelijke ziel heeft verbreid, en dat echter wij, die door het licht des Christendoms worden bestraald, daaromtrent verder zijn gevorderd, dan die wijze. Hij kon niets meer, dan een leven na dit leven *hopen*; voor ons is die onsterfelijkheid zekerheid geworden, en tevens het doel, waarheen wij, gedurende onze aardsche loopbaan, bestendig het oog gerigt moeten houden.

Noch Plato, noch de andere opgenoemde *Grieksche* wijzen, waren gewoon, om, zoo als onze geleerden, in geslotene gehoorzalen zich met hunne leerlingen te onderhouden. Het zachte luchtsgestel van *Griekenland* veroorloofde hun, om in de opene lucht die leerlingen rondom zich te scharen, en hun daar door voorlezingen en gesprekken tot hoogere wijsheid op te voeren. Inzonderheid waren zekere tuinen, die op een vierendeeluurs afstand van *Athene* gelegen waren, de plaats, alwaar Plato, en naderhand ook Epicurus en Zeno hunne lessen gaven. Van uit de stad, wandelde men daarheen langs eenen weg, die aan beide zijden met graftomben van voor het vaderland gesneuvelde burgers, en van beroemde staatslieden, zoo als Pericles, prijkten. Die tuinen zelven leverden de bekoorlijkste wandelingen op. Heldere beekjes murmelden daar, door bleedgebladerde plataanboomen en olijven overschaduwd; en allerlei standbeelden, maar vooral dat van Minerva, de godin der wijsheid, prijkten tusschen de boomen en bloeijende heesters. Lang naderhand wist men nog het plekje in den tuin, bij eenen kleinen tempel aan te wijzen, alwaar Plato gewoon was geweest lessen der wijsheid uit te deelen. Boven den ingang van dat gedeelte van den tuin, alwaar Epicurus leerde, plagt een opschrift te staan, inhoudende, dat daar het hoogste goed en het grootste genot te vinden was; maar na het aanhooren van de lessen diens wijzen bemerkte men spoedig, dat hij

de wijsheid het hoogste goed, de vriendschap het hoogste genot noemde. Van uit de tuinen zag men twee van de prachtigste gebouwen der stad, het *Parthenon*, waarvan nog overblijfsels gevonden worden, en de *Propijlaeën*, of buitengalerijen van het kasteel van *Athene*, prijken. Men noemde deze tuinen, naar derzelver vroegeren bezitter, de *Academia;* een naam, dien men daarom nog wel aan onze Hooge Scholen of aan geleerde genootschappen geeft.

Van deze tuinen, waarvan het bijgevoegde plaatje eene voorstelling geeft, is naauwelijks, evenmin

als van alle de overige van het oude *Athene*, eenig spoor meer overig. Alles is gedurende den nacht van barbaarschheid, die zoo lang over dien gezegenden plek gronds verbreid is geweest, ondergegaan. Maar door eenen zeldzamen zamenloop van omstandigheden, of liever door Gods wijze bestiering, is *Griekenland* op nieuw een onafhankelijken Staat geworden. Deszelfs Koning, Otto van *Beijeren*, heeft sedert kort *Athene* tot zijne verblijfplaats verkozen. Die stad verrijst langzaam uit het puin. En wie weet, of op de plaats, waar Plato leerde, niet nog eenmaal een Christen-wijsgeer lessen der wijsheid zal verkondigen!

Willem V.

(Op negen jarigen ouderdom).

Deze telg uit het doorluchtig Huis van *Oranje-Nassau*, werd den 8sten Maart 1748 geboren. Zijn vader, Willem IV, wiens beminnelijk karakter wij niet lang geleden in deze bladen afschetsten, genoot toen de liefde des volks in de hoogst mogelijke mate. De waardigheden van Stadhouder en Kapitein-Generaal der Vereenigde *Nederlandsche* provincien waren destijds erfelijk verklaard, en Willem V had dus reeds bij zijne geboorte het voorregt, om tot de vervulling dier hooge betrekkingen in het bloeijendste Gemeenebest der wereld bestemd te zijn. Ongelukkig voor hem en voor het

Vaderland, ontviel hem zijn vader reeds, toen hij nog slechts drie jaren oud was; maar zijne moeder, de Prinses Anna, eene dochter des Konings van *Engeland*, nam, in de plaats van Willem IV, den last van het Stadhouderlijke bewind op zich, en zorgde, dat haar eenige zoon eene zorgvuldige opvoeding ontving. Den 12den Januarij 1759 stierf ook Prinses Anna. Ofschoon zij gedurende haren leeftijd door sommigen werd miskend, heeft de onpartijdige geschiedenis haar reeds lang het regt doen wedervaren, dat zij 's lands zaken met ijver, verstand en beleid heeft behartigd. Deze vroege dood zijner ouders was de oorzaak, dat Willem V reeds in zeer jeugdigen leefdtijd de teugels van het Bewind

in handen moest nemen. Hij volbragt echter zijne taak in de eerste jaren tot algemeen genoegen des volks, hetwelk de echtverbindtenis, die hij in 1767 met Frederica Sophia Wilhelmina, eene Prinses van *Pruissen* en nicht van Frederik *den grooten* sloot, luide toejuichte. Het tijdperk van 1763 tot 1780 kan zelfs als het rustigste en voorspoedigste beschouwd worden, hetwelk ons Vaderland immer beleefd heeft. Men genoot binnen- en buitenlandschen vrede, en de Stadhouder toonde, door de milddadigheid, die hij aan de armen bewees, en door het volgen zijner neiging, om tot heil des Vaderlands geldelijke opofferingen te doen, zich zijne groote vaderen waardig. Maar in 1780 ontbrandde een oorlog met *Engeland*, die niet slechts door de onberekenbare schade, welke dezelve aan onzen handel berokkende, maar vooral ook door de burgertwisten, welke daaruit ontsproten, allerverderfelijkst was. Onze zeemagt was, ten gevolge van den langdurigen vrede, in diep verval geraakt, en de *Nederlanders* waren dus niet meer in staat, om, zoo als in den tijd der Ruiter's, aan het trotsche *Albion* het hoofd te bieden. Men gaf van die zwakheid de schuld aan Willem V, die, zoo men meende, wegens zijne familiebetrekkingen, te veel op de hand van het *Engelsche* hof was. Andere oorzaken werkten mede, om het eenmaal ontstoken vuur der partijschap nog meer aan te blazen. De tegenstanders des Stadhouders, of zoogenaamde Patriotten, beweerden, dat de Hertog van *Brunswijk Wolfenbuttel*, die 's Prinsen voornaamste opvoeder was geweest, ook thans, na zijne meerderjarigheid, eenen onbehoorlijken invloed op de regeringszaken uitoefende. Hoezeer de genoemde partij anders ook hare grieven overdreef, had zij in dit opzigt zeker geen ongelijk. Maar toen in 1784 de Hertog van *Brunswijk* verwijderd en de vrede met *Engeland* hersteld was, zou, indien men van de zijde der Patriotten matiging had weten te gebruiken, en de Prins zich door zijne aangeborene goedaardigheid niet tot zekere slapheid had laten vervoeren, de twist gemakkelijk beslecht hebben kunnen worden. In plaats daarvan kwam het van kwaad tot erger. De aanzienlijken des lands of zoogenaamde *Aristocratie* ontnamen den Prins zijn wettig gezag; de Prinses, die zich uit *Gelderland* naar 's Gravenhage wilde begeven, om eene verzoening te beproeven, werd onder weg tegengehouden, en de goede Willem V werd eerlang zoodanig gehoond, dat' zijn schoonbroeder, de Koning van *Pruissen*, een leger her waarts moest zenden, om 's Prinsen geschondene eer te herstellen. Willem V aanvaardde in 1787 op nieuw het Stadhouderlijk bewind, en dat wel met meer klem dan te voren, vermits thans de bekwame Raadpensionaris van de Spiegel hem ter zijde stond. Reeds scheen het, als of de aan het Vaderland geslagene wonden zich langzamerhand zouden heelen, toen de *Fransche* omwenteling uitbrak en een bloedige oorlog met ons Gemeenebest na zich sleepte. Te vergeefs streden in 1793 en 1794 de beide zonen van Willem V (onze tegenwoordige Koning en zijn dappere broeder, Prins Frederik) tegen de overmoedige en door revolutionnairen waanzin opgewondene *Franschen*. Zij moesten voor de overmagt onderdoen; de harde winter van 1794 en 1795 baande aan den vijand den weg over de rivieren tot in het hart des lands; Willem V moest met zijn gezin vlugten, en wat aan de jeugd thans bijna onbegrijpelijk moet voorkomen, er waren vele *Nederlanders*, die destijds deze omwenteling luide toejuichten. De ondervinding heeft aan de braven en deugdzamen onder hen geleerd, hoe zeer zij zich destijds door partijschap hebben laten verblinden; en toen Willem V, den 9den April 1806 in *Duitschland* in ballingschap stierf, werd hij reeds door velen in stilte betreurd. Thans is er bijna

niemand in *Nederland* meer, die niet aan zijn godsdienstig, zachtaardig en welwillend karakter hulde doet.

Canton.

Het landschap *Canton*, dat eertijds een Koningrijk op zich zelve was, *Navire* geheeten, geraakte onder het bestuur van den stam *Cheva* onder het gezag der Chineesche Keizers. Dit was echter toen slechts voor korten tijd; want het viel spoedig daarna weder af en keerde onder de Koningen van *Navire* terug, totdat de Chineesche Keizer Hiaoiuis, uit het geslacht *Hana* dit gewest op nieuw veroverde; en sedert dien tijd is dit gewest aan den Keizer van *China* onderworpen gebleven. Hetzelve levert den Keizer eene vrij aanzienlijke jaarlijksche schatting van rijst en zout. In rijst, koren en andere veldvruchten is *Canton* ongemeen vruchtbaar, en men heeft er bijna geenen winter.

Ook het delfstoffelijk rijk is er rijk aan voortbrengsels: goud, edelgesteenten, kwikzilver, koper, staal, ijzer, salpeter, arendshout en andere welriekende houtsoorten treft men er in groote hoeveelheid aan.

Onder de merkwaardigste natuur-voortbrengselen van dit landschap, behooren eene ongeloofelijk groote menigte eendvogelen, die de inwoners op eene zonderlinge wijze weten aan te kweeken, en wier eijeren, door hen in zout, met krijtachtige aarde vermengd, gelegd worden, waardoor zij langen tijd voor bederf behoed worden, en eene gezonde, en zoo als sommigen verzekeren, ook eene aangename spijze opleveren.

Het zoo even genoemde arendshout, benevens eene andere houtsoort, het rozenhout geheeten, dient den inwoners, om daarvan kastjes, tafels, stoelen en ander huisraad te vervaardigen. Van dit hout wordt gezegd, dat het bijna alle andere houtsoorten in schoonheid overtreft: hetzelve is roodachtig zwart van kleur, met vele streepen en aderen voorzien, zoo sierlijk als of het er door kunst op geschilderd was.

Eene soort van zwart riet, dat zoo zwart en blinkend is als ebbenhout, dient om er fluiten van te maken.

Een ander voortbrengsel van dit gewest zijn de ongemeen fraaije rijs-takken, bij de Chinesen *teng* geheeten, die als touwen schijnen te zijn, welke de natuur heeft te zamen gedraad. Deze teenen kruipen langs den grond en spreiden zich zeer ver in den omtrek en over de bergen heen uit, zelfs dikwijls ter lengte van een kwartier uurs, hoe wel zij naauwelijks eenen vinger dik zijn. Sommige bergen zijn zelfs zoo digt met die teenen begroeid, dat de wegen daardoor onbruikbaar zijn!

Deze teenen nu, worden, uit hoofde van derzelver taaiheid, tot scheepstouw verwerkt: ook worden zij tot fijnere draden en vezelen gespleten, om er manden, horden, stoelen, zelfs wel matrassen van te maken, die zoo zacht zijn, dat de meeste Chinezen, ja de Keizer, dezelve tot slaapmatrassen verkiezen, omdat die soort van vezelen zeer zuiver en ook in den zomer zeer koel en gezond is. Ook maakt men van deze vezelen bedden en kussens, die dan tevens met welriekende kruiden worden gevuld.

Er groeit in het landschap *Canton* eene zekere vrucht, door de Chinezen *venku*, en door de Hollanders *pompel-moes* geheeten. Deze vrucht groeit aan een boom, die in bloem, in witte kleur en geur de lemoenboom zeer nabij komt: de boom zelf en de vrucht zijn echter beide grooter; zijnde de laatste dikwijls grooter dan een menschen hoofd. Uit de bloem wordt dikwijls een welriekend vocht bereid, en het merg der vrucht is van binnen rood en zoetachtig zuur: ook perst men daaruit wel eene

soort van drank; gelijk in *Europa* uit appelen of peeren. De schil is die der gulden appelen gelijk.

Nog dient hier vermeld te worden eene andere soort van vrucht, die de Indianen den naam van *Jaka* geven, en die wegens hare zwaarte en grootte, niet aan de takken der boomen maar aan den stam groeit. De schil dezer vrucht is zoo hard en dik, dat men die niet anders dan met een' bijl breken kan. In-

wendig bevat die dop of schil eene menigte huisjes, waarin een geel merg, in 't welk weder eene soort van noot of kastanje besloten ligt, die, wanneer zij rijp is, bijna den smaak van eene gebraden tamme kastanje heeft.

Het dierenrijk van dit landschap heeft almede zijne merkwaardigheden, waaronder men voornamelijk telt de, door de Chinezen zoo genoemde *gezwinde koe* en de ongemeen groote schildpadden, waarvan men bijna ongelooflijke verhalen meldt. De *gezwinde koe* wordt dus genoemd, omdat dezelve op eenen dag eenen ongemeen grooten weg afloopt.

Het hoofdgebied van dit Chineesche landschap

draagt denzelfden naam, en bevat verscheidene steden, die wij hier echter stilzwijgend voorbijgaan, om ons nog eenige oogenblikken tot de hoofdstad, die almede den naam van *Canton* draagt, of ook wel *Quancheu* heet, te bepalen.

Dezelve is een scheeprijke haven, ten oosten, westen en noorden door vruchtbare bergen omgeven en grenst ten oosten aan de zee. De handel is er ongemeen levendig: koopwaren uit alle gewesten der aarde worden hier aangebragt, gekocht en verkocht.

Het gebergte en de zee maken deze stad aan alle kanten ontoegankelijk voor den vijand; evenwel is zij een paar malen deerlijk door de *Tartaren* geteisterd. De trouwelooze Stadhouder van den Chineeschen Keizer had namelijk in 1650 de stad bij verraad in handen dezer barbaren geleverd, door de poort op zeker uur voor de belegeraars open te laten. De *Tartaren* drongen alzoo gemakkelijk met hun geheele leger de stad binnen; zonder dat de belegerden genoegzamen tegenstand konden bieden. Gruwelijk was de moord door hen aan de ongelukkige inwoners der stad gepleegd: men meldt dat het moorden bijna 14 dagen aanhield, en dat er wel 80,000 menschen om het leven gebragt zijn geworden; an-

deren hebben gezegd, dat er over de 100,000 omgebragt werden: in beide gevallen bewijst dit getal genoegzaam, met welke barbaarsche wreedheid de *Tartaren* hier huis hielden; zoodat het genoemde jaar 1650 met bloedige letters in de geschiedenis dier beroemde stad mag worden opgeschreven.

Nopens de stad zelve, die aan eene rivier gelegen is, de *Ta* geheeten, wordt berigt, dat zij in aanzienlijke gebouwen, woningen, en kostelijke tempels, de meeste steden van het Chineesche rijk overtreft, en met kunstige praalbogen ter eere van zoodanige personen, die het land of de stad belangrijke diensten bewezen hebben, prijkt.

Op den weg van de waterpoort regt uit naar het zoogenoemde Koningshof, telt men dertien dier steenen praalbogen, die met allerlei beeld- en lofwerk versierd zijn. Dezelve hebben doorgaans drie transen, waarboven een prachtig opwaarts rijzende kap, met strikken en loofwerk prachtig opgetooid. Regt boven de ingangen en wijders aan alle kanten, ziet men van boven Chineesche opschriften en zinnebeelden, die op de personen, ter wiens eere dezelve zijn opgerigt, betrekking hebben. Ook de zuilen en pilaren dezer eere-bogen zijn met festoenen, dieren, vogels en andere versierselen heerlijk voorzien.

De drukte in deze stad is even als de bevolking ongemeen groot; men kan *Canton* aanmerken, als het middelpunt van den Europeesch-Chineeschen handel: zijnde de eenige stad, waarin het den Europeanen veroorloofd is, in *China* handel te drijven. De Europeanen hebben er hunne *factor ijën* op eene zeer fraaije kaai; doch zijn verpligt, hunne waren op het eiland *Wanpo*, zes mijlen beneden *Canton*, te lossen en zich aan een streng onderzoek te onderwerpen: men ziet er dikwijls bij de 5,000 koopschepen op de reede. De beide voornaamste straten, de zoogenoemde *China-straat*, en de *Nieuwe China-straat*, worden inzonderheid wegens hare fraaiheid, lengte en gelijkheid der huizen geroemd. De voorgevels zijn op eene zonderlinge manier met onderscheide figuren versierd, vooral is dit het geval met de winkelhuizen.

Wijders is in deze stad op te merken, dat alle gelijksoortige bedrijven in een zelfde kwartier der stad worden uitgeoefend; hier, bijv., verkoopt men alleen zijden stoffen, ginds alleen katoenen stoffen; hier wonen de kooplieden in porselein bij elkander, daar weder de kooplieden in thee, welk voortbrengsel inzonderheid in groote hoeveelheid uit *Canton* naar elders wordt uitgevoerd.

In het midden der straten, die aan weerszijden met magazijnen bebouwd zijn, is eene ongemeene menigte menschen in bestendige beweging en het gedrang overmatig groot, zoodat men er van zeggen kan, dat het er krielt van menschen, als op onze druk bezochte marktplaatsen. Onze tweede afbeelding stelt u, bij een gezigt in *Canton*, eene dergelijke drukte voor: reizigers en rijke kooplieden, in *palanquins* of draagkoetsen gezeten, kooplieden bijna allen blootshoofd en vele menschen daarenboven barrevoets, met pakken op eene soort van draagjuk beladen, omdat er geene andere middelen van vervoer zijn, Chinezen van allerlei rang, stand en beroep, doorkruisen de straten. En te midden van al die beweging ziet men dikwijls den barbier of kapper, naast eene draagbare keuken of winkel met eetwaren, bezig met het kaalscheeren van het hoofd, met het opmaken van den langen staart, of het zwart schilderen der wenkbraauwen, en het afborstelen daarna van de schouders, van eenen inwoner.

De bijgevoegde eerste afbeelding stelt u burgers of inwoners van *Canton* voor, kenbaar aa

hun vest met metalen knoopen, aan hun lang en loshangend jasje, aan hun kaal geschoren hoofd en den ongemeenen langen staart, die hun op den rug hangt, alsmede aan hunne stoffen schoenen en zonnescherm of parasol met eenen bamboes-steel.

Den 1 November des jaars 1822, trof deze stad eenen geweldigen brand, waardoor de *factorijën* der vreemdelingen en wel 10,000 huizen in den asch werden gelegd. De stad telt 800,000 inwoners.

De openbare Schrijver.

Het voorregt eener goede opvoeding, en van de ruime gelegenheid, die men in ons land in zijne jeugd, allerwege, zoo wel op het platteland als in de steden geniet, om een doelmatig en geschikt onderwijs te ontvangen, is onwaardeerbaar groot: en de moedwillige knaap of het onbedachtzame meisje, die tot hare schande en straf, die schoone gelegenheid verzuimt, heeft daarvan ongetwijfeld in later tijd duizendwerf berouw, wanneer haar het schrijven en lezen in hare betrekking zoo dikwijls te pas komt. — Niemand behoeft, bij de tegenwoordige inrigting van het lager onderwijs in ons vaderland, vreemd of onkundig te blijven van die noodzakelijke wetenschappen, als lezen, schrijven, en rekenen, die in elke levensbetrekking zoo onontbeerlijk noodzakelijk zijn voor ieder mensch, al ware hij ook de armste daglooner.

Niet in alle landen echter bestaat die goede inrigting der scholen zoo algemeen en zoo ten nutte van elk een. *Frankrijk* en *Italië* bijv., om van geene andere landen te spreken, zijn daarin bij *Nederland* verre ten achteren, en het is dus, vooral in *Italië* niet vreemd, dat iemand, die een weinig schrijven en lezen verstaat, daarvan eene openbare broodwinning maakt.

De bijgevoegde afbeelding stelt u eenen zoodanigen openbaren schrijver voor, zoo als men die op de openbare marktplaatsen van *Rome*, *Napels* en in andere groote steden van *Italië* hunne draagbare schrijfstafel voor een ieder ziet opslaan, die van hunne kunst, voor eene belooning gelieft gebruik te maken.

Eene schrijfstafel met eene schuiflade, een stoel, een uithangbord of vaandeltje, waarop eenige aankondigingen van den man als briefschrijver, en eenige zinnebeeldige voorstellingen, als bijv. van een brandend hart enz. aan zijne tafel opgehangen, maken met de noodige schrijfgereedschappen, al zijnen toestel uit. In geval van noodzakelijkheid is die toestel spoedig ingepakt; doch ieder behoudt gaarne zijne eenmaal gekozene lievelings-plaats. Daar zijn zijne kalanten of begunstigers gewoon hem te vinden; en de kramers in zijne nabijheid zijn van tijd tot tijd zijne goede bekenden of vrienden geworden; de groentevrouw vertrouwt hem zelfs het opzigt over hare waren toe, terwijl zij zelve met haren man en kinderen, en met een paar sappige vruchten in de hand, de rondte doet op de markt, om koopers op te zoeken. De schrijver verliest inmiddels zijnen tijd ook niet; de flesch wijn, die eene vriendelijke hand in den loop van den morgen onder zijne schrijfstafel gezet heeft, is reeds meer dan half ledig; en daarenboven verzoekt eene boerin uit den omtrek der stad *Rome*, omdat zij noch schrijven noch lezen kan, zijne diensten; zij heeft eenen brief ontvangen, welligt van eenen verwijderden kennis of bloedverwant. Met aandacht luistert zij naar den inhoud, die haar wordt voorgelezen, om den schrijver dan daarna haar antwoord op te dragen. Het spreekt van zelf, dat zulke schrijvers eenen tamelijken graad van vertrouwen moeten genieten bij de lagere volksklasse, die in dergelijke gevallen de toevlugt tot hen neemt; want zij deelen in de geheimen van

menig gezin; en kennen en weten de familieaangelegenheden en winstgevende bedrijven; daarom trachten zij zich ook door geheimhouding bij hunne klanten aan te bevelen, om niet hun vertrouwen en hunne gunst te verliezen. Hunne verdiensten evenwel zijn gering en men kan het den afgebeelden man aan zijne kleeding die met hem oud geworden is, aanzien, dat hij met zijne schrijverij niet dan een ellendig bestaan verdient.

Bij ons genoot in vroeger tijd veelal de dorp schoolonderwijzer, in zaken van eenige aangel genheid, dergelijk vertrouwen van zijne dorp genooten, die de kunst van lezen en schrijve niet verstonden; doch naar gelang van de mee dere uitbreiding en de verspreiding dezer eerst noodzakelijke kundigheden onder het volk, neem ook de behoefte bij hetzelve, om tot een ander d toevlugt te nemen, af.

Oberwesel.

Aan den linkeroever van den *Rhijn*, tusschen *Coblenz* en *Bingen*, en dus in de *Pruissische* Rhijnprovincie, vindt men dit stadje, hetwelk men niet moet verwarren met de sterke vesting *Wesel*, die veel meer benedenwaarts aan dezelfde heerlijke rivier ligt, en welke in de vroegere Nederlandsche oorlogen eene belangrijke rol speelt. *Oberwesel* is aan dat gedeelte van den *Rhijn* gebouwd, alwaar hare oevers iets zeer romaneks hebben, en de rivier aan beide zijden door hooge bergen en rotsen is ingesloten. Wanneer met dit stadje in de verte ziet liggen, vallen deszelfs zware, eeuwen heugende muren en eenige hooge uitste-

kende overblijfselen van zeer oude gebouwen en torens dadelijk in het oog. Werkelijk heeft deze plaats reeds in den tijd der Romeinen bestaan, als wanneer zij *Vesalia* of *Vesavia* heette. Volgens de overlevering was hier onder Keizer Alexander Severus reeds eene christen gemeente. In lateren tijd erlangde *Oberwesel* de regten van eene *Duitsche* Rijksstad, doch het verloor die weder, even als de munt, die de Bisschoppen van *Trier* hier hadden gevestigd. Thans is het stadje, dat 2,500 inwoners telt, door niets bekend of beroemd, dan door de zalmvisscherijen, die men daar vindt, alsmede door den goeden wijn, welker de omringende bergen opleveren. Maar voor den beminnaar van trotsche natuurtooneelen en voor den oudheidkundige behoudt dit stadje, even als zoo vele andere plaatsen aan den *Rhijn*, steeds groote behoorlijkheid. De laatste treedt met

eerbied de Lieve-vrouwen kerk aldaar binnen; welker stichting zich in de grijze oudheid verliest, en welker koorgewelf bewonderenswaardig fraai is. De gewone reiziger slaat een blik van bewondering op de trotsche bouwvallen van het oude ridderslot *Schönberg*, die den top van eenen hoogen berg op eenigen afstand van het stadje bekroonen, en ook op het hierbij gevoegde plaatje zigtbaar zijn. De met de geschiedenis zijns Vaderlands bekende *Hollander* denkt nog iets meer bij het gezigt dezer ruïnes. Die ridderlijke burg was namelijk vroeger de zetel van een adellijk geslacht, waaruit ook de bekwame Veldheer Frederik van Schönberg (ook wel Schomberg genaamd) gesproten is, die, even als zoo vele andere *Duitsche* edelen, in het leger van onzen Fredrik Hendrik het krijgsbedrijf leerde, en later onder de beste krijgs-oversten van Willem III werd gesteld, wien hij in de verovering van *Ierland* van grooten dienst was, en voor wien hij in 1690, bij de roemrijke overwinning aan de rivier de *Boyne*, den heldendood stierf. De Rhijnschippers zijn echter dien held reeds lang vergeten; maar verzuimen niet van omtrent het slot *Schönberg* een oud en vrij belagchelijk volkssprookje te verhalen, hetwelk daarop nederkomt, dat aldaar in overouden tijd zeven schoone maagden woonden, die elken minnaar afwezen en wegens hare ongevoeligheid, door ik weet niet welken toovenaar, in rotsen veranderd werden. Aan de waarheid van dit sprookje valt zoo weinig te twijfelen, dat dat men nog miden in den *Rhijn*, digt bij *Oberwesel*, zeven uitstekende klippen aanwijst, die niets meer of minder, dan deze in steen herschapene maagden zouden zijn!

De Zeehonden-Jagt.

Onder het robben-geslacht behooren ook de zeehonden (*Phoca Vitulina*), welke gemeenlijk van 5 tot 6 voet lang worden, en geelachtig grijs van kleur zijn; somtijds hebben zij bruinachtige vlakken en als het dier oud wordt, is het meestal wit. Men heeft deze dierensoort den naam van *zeehond* gegeven, omdat zijn gezigt geheel met dat van eenen hond overeenkomt; ook gelijkt het geluid naar het blaffen van eenen hond: de jongen echter miaauwen als katten.

Onder de huid heeft dit dier eene groote laag spek, welke bij volwassene zeehonden tot zestig pond zwaar is, en om welk spek zij in groote menigte gevangen worden.

Zoo lang de zeehonden de menschen nog niet kennen of door hen zijn verschrikt geworden, toonen zij ook niet de minste vrees voor hen, maar zwemmen zeer gerust om de schepen heen; doch zijn zij eenmaal vervolgd geworden, dan zijn zij vreesachtig en schuw. Levend gevangene zeehonden laten zich gemakkelijk tam maken, en vertoonen dan wel iets van de gehechtheid en gehoorzaamheid van den hond.

Men treft de zeehonden bijna op alle kusten der noordelijke zeeën aan, tot zelfs geheel in het noorden, bijv. op *Groenland*, waar zij dikwijls in geheele troepen bij elkander zijn. Het wijfje werpt meestal twee jongen, die zij gewoonlijk zes of zeven weken aan verborgene plaatsen zoogt. Hun voedsel bestaat in visschen en allerlei gewormte der zee.

De *Groenlanders*, de bewoners der *Schetlandsche* eilanden, en die van andere plaatsen aan of in de Noordzee, zoo als in *Schotland* enz. maken menigvuldige jagt op deze dieren. De *Groenlanders* onderwijzen hunne kinderen reeds van jongs af in deze jagt; want hij, wie aldaar ongeschikt daarin is, wordt er weinig geacht.

Men vangt de zeehonden op driederlei wijzen;

als ten eerste met blazen, zoo als de eerste hierbij gevoegde afbeelding u voorstelt. De *Groenlander* nadert zeer voorzigtig en zacht het dier, zoodat het zijne nadering niet bemerkt, tot op eenen afstand van vier tot zes vademen. Dan grijpt hij snel de roeiriem van zijne langwerpig spitse boot in de linkerhand, neemt de harpoen, waaraan door middel van eene lange lijn eene blaas is vastgemaakt, in de regterhand, en werpt die met alle kracht den zeehond in het lijf. Zoodra het dier getroffen is, werpt de jager de blaas, die aan het einde van deze lijn is vastgemaakt, in het water, en wel aan dezelfde zijde, waar het dier zich bevindt en pijlsnel naar beneden schiet. Het dier trekt dan de blaas onder water; doch daar die groot is en telkens naar boven trekt, vermoeit het zich weldra en moet nu boven komen om weder adem te scheppen.

Zoodra dan de zeehond op nieuw boven komt wordt hij door een tweede worp met een lans begroet: dit herhaalt de jager zoo lang en zoo dikwijls, tot dat het dier volkomen uitgeput is, als wanneer het dan den jager gemakkelijk valt, het dier verder dood te slaan.

Deze manier om zeehonden te vangen komt echter slechts bij eene soort in aanmerking, die de *Groenlander. Attarsoak* noemt en voor de plompste en domste soort wordt gehouden.

De andere soorten, die meer voorzigtig en ook schuwer zijn, kunnen door één man niet gevangen worden; verscheidene lieden vereenigen zich diensvolgens tot ééne jagtpartij, die wegens het geruisch of geraas, dat daarmede verbonden is de *klapper-* of *ratel-jagt* genoemd wordt. Deze manier bestaat daarin, dat de jagers den zeehond door klappen en ratels, door schreeuwen en steenworpen uit zijne schuilplaats verdrijven en in het water jagen. Zoo dikwijls nu dit dier uit het water naar boven komt om adem te halen, wordt hij door de gezamenlijke jagers, zoo veel mogelijk, afgemaakt, tot zoo lang dat hij er het leven, bij inschiet.

Nog eene derde manier van zeehonden te vangen geschiedt op het ijs, in *disko*, zoo als men dat noemt, en is de grootste en talrijkste, en tevens de minst bezwaarlijke. Somwijlen maken zich de zeehonden zelven luchtgaten in het ijs; digt bij zoodanig eene opening, zet zich dan de jager op eenen stoel en neemt een bankje onder zijne voeten, om zich niet te zeer aan de koude bloot te stellen. Hier wacht hij nu geduldig af totdat de zeehond zijnen neus boven het water komt steken, om adem te scheppen; als wanneer de jager hem eenen geduchten stoot met zijnen harpoen toebrengt, de opening grooter maakt en het dier volkomen ter dood brengt.

Ook trachten de *Groenlanders* de zeehonden daardoor te verschalken, dat zij hun geblaf of gehuil namaken. Dikwijls worden ook geheele hoopen van zeehonden die in de zonnenstralen zich koesteren, zonder moeite doodgeslagen.

Aan de kusten der *Orkneij-* of *Schetlandsche* eilanden, vindt men eene groote menigte dezer dieren, welke dikwijls, vooral bij laag water, in geheele rijen daar liggen, en waarvan men elkander menige bijzonderheid verhaalt. Zoo verhaalt men opzigtelijk hunnen nieuwsgierigen aard, dat zij dikwijls deze of gene boot, die sterk met menschen bezet is, waarin luid en druk gesproken wordt, eenen geruimen tijd nazwemmen, en naar het gesprek schijnen te luisteren. En wanneer de kerkklok van *Hoij* op *Orkneij* luidt, zoo verhaalt men, dan bemerkt men op eenigen afstand in zee, hoe de zeehonden zicht digt bij elkander scholen, en naar het gebrom der kerkklok luisteren.

Overigens zwemmen zij ongemeen snel en vlug, en wanneer er een storm ophanden is, dan ziet men

hen allerlei sprongen doen, en zich in de rotskloven verbergen, tot dat de storm voorbij is.

Wijders wordt aan de noord-kusten van *Schotland* jaarlijks eene groote menigte zeehonden gedood, zoo wel om de traan, die men er van trekt als de vellen; in *Nordronaldsha*, vangt men ze ook om hun vleesch; vooral neemt men daarvoor de jongen, wier vleesch men voorgeeft, dat niet kwalijk smaakt.

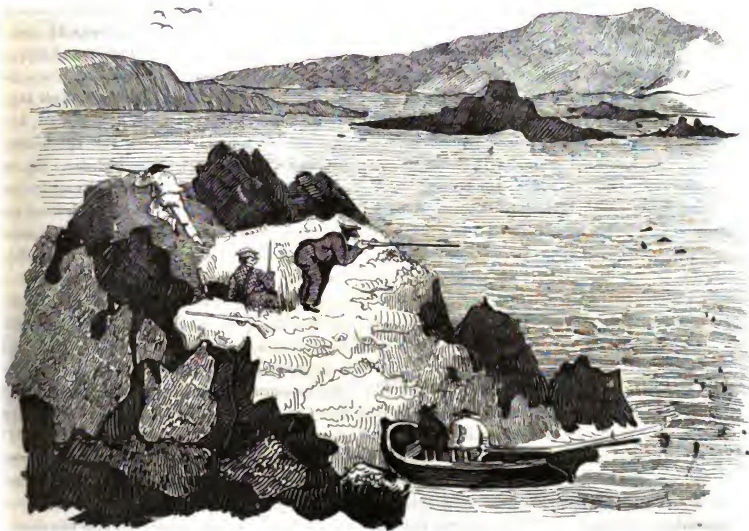
De manier, waarop men de zeehonden in *Schotland* vangt, verschilt van de bovengenoemde

Groenlandsche jagten; en is merkwaardig genoeg om u daarvan mede eene beschrijving en de bijgevoegde tweede afbeelding te geven.

Er bestaan aldaar namelijk uitgestrekte grotten welker opening naar de zeezijde gekeerd is, en die zich tot eene diepte van honderd ellen ver in het land uitstrekken. Deze holen strekken tot verblijfplaatsen voor de zeehonden in den zoog-tijd, alwaar zij zich dan zoo lang verborgen houden, totdat de jongen sterk genoeg zijn om mede in zee te gaan. Gemeenlijk is de ingang in deze holen zoo eng, dat er slechts eene enkele boot

door kan; doch van binnen zijn dezelve zeer ruim. In de maand *October* en *November* varen de zeehonden-jagers deze holen in, wel voorzien van brandende fakkels, die zij bij den ingang aansteken, en met goede kneppels gewapend. Zoodra zij bijna aan het einde zijn, maken zij een allergeweldigst geraas en geschreeuw, waarop de oude zeehonden onder gehuil en geblaf in zoodanige hoopen komen toeschieten, dat de jagers vele voorzigtigheid behoeven, opdat zij door den groo-

ten aandrang de boot niet om verre werpen, weshalve men dan een weinig terug wijkt. Na dezen eersten aanval hebben de jagers gewonnen veld; nu naderen zij de rotswanden en holen, waar zij de jongen, dikwijls in groote menigte, met eenen enkelen slag op den neus, dooden.

Tot opheldering der bijgevoegde tweede afbeelding, strekke hier nog de verkorte beschrijving, die een reiziger van eene andere zeehonden-jagt, aan de Schotsche kusten geeft. «Op eenen schoonen October morgen, dus meldt hij, vergezelde ik mijnen vriend, een militair, op de zeehonden-jagt. Van *Mull*, een der *Hebridische* eilanden, in eene boot ingescheept en van twee dub-

bele geweren met lange loopen voorzien, waarop zich een glas bevond om op eenen grooten afstand de zeehonden op zee te kunnen zien, was de boot met vier hooglanders bemand, om ons tusschen de kleine rotsachtige eilanden rond te roeijen. Op een dezer eilanden, aan eene smalle landtong stapte men aan land. Achter een rotsstuk, kropen nu de jagers met de dubbele loopen op den buik rond, terwijl hun geoefend oog over de gladde oppervlakte der zee, welke zeer rustig was, heen streek. Bij zoodanig eene kalmte der zee komt de zeehond langzaam en behagelijk uit het water te voorschijn; hij ademt de reine lucht, dartelt en speelt op den waterspiegel of bestijgt eene kleine uit het water stijgende hoogte om zich daar door de zon te laten verwarmen. Zoodra nu de zeehond binnen het bereik van het schot komt, wordt hij, met veel vaardigheid en juistheid, op eenen grooten afstand getroffen. Vele oefening behoort daartoe, zegt de reiziger, doch ik heb evenwel gezien, dat dit van de bootuit, en op den grootsten afstand voor het schot, verrigt werd.»

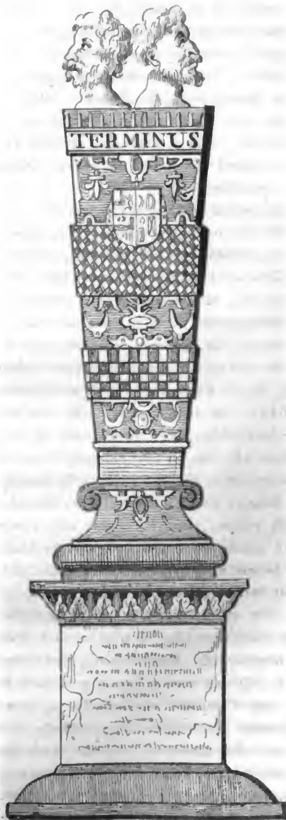
De steenen man by Harlingen.

Het hierachter afgebeelde gedenkteeken is in *Nederland* eenig in zijne soort. Het is opgerigt ter eere van eenen der Bevelhebbers, die, toen onze voorvaderen onder het juk van den wreeden Hertog *van Alva* zuchtten, in zijnen naam het land beheerden, en het is, na het afwerpen van dat juk eeuwen lang, ja, tot op dezen dag, in stand gebleven. De oprigting, maar vooral de instandhouding van dit gedenkteeken is een loffelijk bewijs van de erkentelijkheid der *Nederlanders* voor door hunne regeerders bewezene diensten, zelfs als die regenten in andere opzigten maar al te veel aanleiding geven, om zich te doen haten.

Gaspar de Robles, Heer van *Billij*, heette de man, wiens lof de door ons bedoelde gedenksteen verkondigt, die op den zeedijk bij *Harlingen*, en wel ten zuiden van die stad, gevonden wordt. Hij was een *Portugees* van geboorte, en kwam reeds in zijne vroege kindschheid met koning Philips II van *Spanje* in naauwe betrekking, daar zijne moeder de zoogster van dien naderhand zoo beruchten Vorst werd. Als kind was hij dus de speelmakker van Philips. Later werd hij pagie aan het *Spaansche* Hof, en toen hij tot een man was opgegroeid en allengs bekwaamheid als krijgsoverste en zelfs als staatsman deed blijken, klom hij steeds in aanzien, waartoe ook zijn huwelijk met eene rijke *Fransche* juffer bijdroeg. Hij was in 1526 geboren, en dus twee en veertig jaren later, toen de *Nederlanders* voor het behoud hunner burgerlijke en godsdienstige vrijheid de wapenen opvatteden, in de kracht zijn levens. Zijne opvoeding en betrekkingen moesten hem wel tot eenen vijand van de belijders der Hervormde Kerkleer maken; en het is dus niet zeer te verwonderen, dat men Robles van Billij onder de krijgsoversten vindt, die met Alva naar *Nederland* kwamen, om, zoo als Philips dit noemde, *Spanjes* oproerige onderdanen tot rede te brengen. Aan de overwinning, die de *Spanjaarden* in 1570 bij *Jemmingen* op Graaf Lodewijk *van Nassau* behaalde, had Robles vrij wat deel: hij voerde daarbij vijf vaandelen *Spaansche* voetknechten aan. Sedert werd hij, in naam des Konings van *Spanje*, Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, en voerde tot in 1576 van tijd tot tijd krijg, om die beide gewesten onder het gezag des Konings te houden, en de daarin plaats hebbende opstanden of aanvallen van buiten te beteugelen. Groote krijgskundige bekwaamheden legde hij daarbij aan den dag; door geene bijzondere wreedheid bezoedelde

hij zijne overwinningen; maar hij was daarom alles behalve toegevend en eischte van de landzaten stipte gehoorzaamheid. Toen in 1576 de *Gentsche* vrede aan den staat van zaken hier te lande eene geheel andere wending gaf, was Robles niet te bewegen, om, zoo als vele andere Spaanschgezinden deden, zich naar de omstandigheden te schikken. Hij bleef onwrikbaar getrouw aan den Koning; en verduurde liever eene harde gevangenis, dan dat hij de eenmaal gekozene partij verzaakte. Weldra werd hij echter uitgewisseld, en diende sedert steeds bij de *Spaansche* legerbenden. Bij den aanslag der *Nederlanders*, om de schipbrug te vernielen, die de *Spaansche* Veldheer Parma in de *Schelde*, voor *Antwerpen*, had aangelegd, met het doel om die door hem belegerde stad te breidelen, en dus in 1585 kwam Robles jammerlijk om het leven. Zijn lijk werd door de verbitterde belegerden gevonden, aan de ridder-keten herkend en op eene smadelijke wijze behandeld.

Zulk een levensloop was natuurlijk meer geschikt, om Robles in de schatting der *Nederlanders* zeer laag te doen staan, dan om hun erkentelijkheid voor hem in te boezemen. Maar hij wischte al het andere uit door ééne gewigtige dienst, die hij, als Stadhouder van *Friesland*, aan dat gewest bewees, en deze dienst hebben de brave *Friezen* nooit vergeten. *Friesland* deelde namelijk op eene vreesselijke wijze in de ongehoorde rampen, die de watervloed van den 1sten en 2den November 1570 (onder den naam van Allerheiligen-vloed bekend) over ons Vaderland bragt. De dijken, welke dat gewest tegen de zee moesten beveiligen, werden namelijk bijna overal weggeslagen. Het water, door eenen geweldigen storm tot eene ontzettende hoogte opgezet, stroomde met onwederstaanbaar geweld het land binnen, dat in eene zee veranderd scheen, waaruit slechts hier en daar de vernielde woningen en kerktorens nog oprezen. Eene tallooze menigte vee kwam in de golven om, en het aantal der verdronkene menschen werd op 20,000 geschat. « Als nu de wind wat leggen ging — zegt de geschiedschrijver Hooft, in zijnen kernachtigen stijl — was 't een deerlijke vertoo« ning; mannen, wijven, kinderen, verstijfd van « koude, verflensd van 't nat, flaauw van honger « mat van worstelen met de dood, wijd en zijd, « op balken, berden, strooschalven drijvende. An« deren, zittende op toppen van boomen, daken, » hooibergen, mesthoopen of heuvelen, riepen de « genade Gods en hunner evennaasten aan. Toen « toog men uit, met schouwekens, pramen en « andere ondiepgaande schuiten, om eerst de le« vende, daarna de lijken te visschen, en de« genen, die zich op de hoogten geborgen hadden, « te ligten.” Bij dit werk van menschlievendheid nu was Robles, die zich toen te *Groningen* ophield, de hoofdleider. Niet slechts zond hij zijne Bevelhebbers uit, om bij het redden der ongelukkigen het opzigt te voeren, en bezigde daarbij, zelfs met dwang, alle schuitenvoerders, die onder zijn bereik vielen; maar hij stelde zich zelven daarbij aan groote moeite en levensgevaar bloot. Te gelijk bewerkte hij bij den *Spaanschen* landvoogd, dat het fel geteisterde *Friesland* voor een jaar lang van alle belastingen werd vrijgesteld, en dat de soldij voor zijne soldaten hem uit *Brussel* werd toegezonden. Daarmede nog niet te vreden, wilde hij ook voor volgende geslachten de weldoener van *Friesland* worden. Tot op zijnen tijd toe moesten de zeedijken dier provincie door de eigenaars der daarachter liggende landerijen onderhouden worden. Deze konden niet altijd zorg en kosten genoeg daaraan besteden, en het gewest bleef dus slechts ten halve tegen het geweld der baren beschut: iets, waarvan men de gevolgen

bij elkén hoogen watervloed op eene treurige wijze ondervond. Robles voerde de heilzame nieuwigheid in, om op gemeene kosten éénen doorloopenden zeedijk rondom de provincie aan te leggen. Met taaije volharding bragt hij dit moeijelijk werk ten einde, en verdiende daardoor den roem, van *Vriesland* beter tegen de zee beveiligd te hebben, dan ooit te voren het geval is geweest. Men verhaalt, dat, toen bij daarmede bezig was, een *Friesch* edelman zich bij hem vervoegde, en zich bezwaard toonde, om zijn aandeel in de kosten dezer bedijking op te brengen, vermits zijne geboorte hem vrijheid van schattingen verleende. « Stop dan, » antwoordde Robles spottende, « uwe perkamenten adelbrieven in de gescheurde « dijken, en zie of de zee, daardoor verschrikt, « uwe landerijen eerbiedigt! » De edelmam ging beschaamd heen, en betaalde zijn aandeel.

Voor deze weldaad nu van Robles is hem, in 1576, toen zijn gezag reeds ten einde liep, door de Staten van *Vriesland*, op den door hem gestichten dijk, een gedenkteeken opgerigt. Het is een zoogenaamde *Terminus* of grenssteen, met het dubbel borstbeeld van Robles versierd. Het munt niet door bijzondere fraaiheid uit, maar prijkt met een Latijnsch opschrift, waarin de erkentelijkheid der *Friezen* voor hunnen landvoogd wordt uitgedrukt. Dit gedenkteeken, dat men sedert eeuwen her *den steenen man* noemt, is door de *Friezen* in eere gehouden, ook lang nadat zij den *Spaanschen* koning afgezworen hadden, en het werd zelfs niet geschonden, toen Robles, aan de *Schelde*, tegen de *Nederlanders* strijdende, het leven had verloren. In het midden der vorige eeuw hadden de tijd en de zeewinden dezen gedenksteen langzamerhand doen vergaan, doch hij is in 1776, op kosten van een achtenswaardig vaderlander, den Graaf Carel Georg van Wassenaer Twickel, hersteld.

Johan Willem Friso.

De voor ons land roemrijke oorlog met *Frankrijk*, in het begin der 18de eeuw gevoerd, en waarin de Engelsche Hertog Marlborough en Prins Eugenius zich dapper van hunnen krijgsmans-pligt kweten, had ook in 1711, in het begin van den veldtogt, den Prins van *Oranje*, Johan Willem Friso, naar het leger geroepen.

Inmiddels waren er verschillen ontstaan tusschen

dezen Prins, die alleen Stadhouder was van *Friesland* en *Groningen*, en den Koning van Pruissen, over de verdeeling der nalatenschap van den Engelschen Koning Willem III, Stadhouder van Holland. De Pruissische Koning vorderde namelijk het bezit van *Dieren*, dat de Prins ongenegen was, hem af te staan.

De komst des Konings in *'s Gravenhage*, om de gerezene verschillen, ware het mogelijk, te vereffenen, maakte ook 's Prinsen tegenwoordigheid aldaar noodzakelijk; hoezeer hij eerst gewenscht had in het leger te blijven, drong de Koning op zijne overkomst aan; waartoe hij besloot.

Eene onverwachte ramp echter verhinderde hem in de uitvoering van dit voornemen, en was de oorzaak van zijnen ongelukkigen, vroegtijdigen dood. Hij had zich namelijk uit het leger naar *'s Hage* op reis begeven, en kwam den 14 van

Hooimaand met zijn gevolg aan den *Moerdijk* aan, van waar hij zich naar het tegen overliggende *Strijensche Sas* moest laten overzetten, om zijne reis te kunnen vervolgen.

Terwijl nu een gedeelte van 's Prinsen gevolg aan den *Moerdijk* bleef vertoeven, met de paarden en pakkaadje, begaf zich de jonge Vorst met eenige heeren, namelijk Verschuur, Plettenberg, Hilken en Onno Boudewijn du Tour benevens eenige bedienden in de veerschuit, die hen gezamenlijk naar het *Strijensche Sas* moest overbrengen. Gelijktijdig werden 's Prinsen koets en de paarden in de Schouw (een grooter vaartuig) overgevoerd.

Naauwelijks ter halver wege op de rivier gekomen zijnde, verhief zich de wind, vergezeld door zwaren stortregen. De Prins in de opene veerschuit gezeten, aan den regen blootgesteld zijnde, besloot daarom, met bovengenoemden du Tour en Hilken, kolonel zijner lijfwacht, om uit de schuit in de schouw over te stappen; ten einde in de koets te kunnen gaan zitten, en alzoo voor den regen beveiligd te zijn.

Niet zonder groot gevaar geraakte de schuit aan de overzijde; doch de schouw helde, bij het geweldig opsteken van den wind, zoodanig over, dat de vrees voor het omslaan niet meer ongegrond was. Genoegzaam aan den oever gekomen zijnde, stapte de Prins uit de koets, om zoo veel te eerder aan land te zijn.

Terwijl echter de schouw door tegenwind beneden het hoofd of den steiger gedreven was, en men met dezelve wat hooger opstak, rukte een felle windvlaag dezelve geheel op zijde, — en de Prins, die zich tot levensbehoud nog eerst aan den mast en genoemden du Tour vasthield, werd door het geweld der aanrukkende golven, ongelukkiglijk uit het vaartuig geworpen en ging terstond te gronde.

Eerst negen dagen na dit ongelukkige voorval, kwam zijn lijk weder boven, dat op den 25sten van Sprokkelmaand des volgenden jaars in de stad *Leeuwarden* begraven werd. Ook Hilken, die in de koets was blijven zitten, werd hier eene prooi der golven; du Tour en de anderen, die in de veerschuit waren gebleven, kwamen gelukkiglijk over aan het *Strijensche Sas*.

Dit noodlottig geval maakte eenen diepen, treurigen indruk op de gemoederen van alle vrienden van het huis van *Nassau:* zeer werd de dood van dezen jongen Vorst betreurd; zelfs de Koning van *Pruissen* was zoodanig door dit ongelukkig voorval getroffen, dat hij zich moest doen aderlaten.

Te smartelijker viel dit verlies den lande, naardien de jonge Vorst, die naauwelijks 24 jaren telde, na zijne verheffing tot Generaal van het voetvolk, reeds verscheidene blijken van zijn beleid en van dapperheid had aan den dag gelegd. Hij liet, behalve eene dochter, eene gemalin, na; welke, korten tijd na dit ongelukkig voorval, te *Leeuwarden* van eenen zoon beviel, die den naam van Willem Karel Hendrik Friso ontving, en in de *Nederlandsche* geschiedenis onder den naam van Willem IV, als algemeene Stadhouder over alle Vereenigde gewesten geregeerd heeft. De hierboven afgebeelde Friso is dus de overgrootvader van onzen tegenwoordigen Koning en de Stamvader van den tak van het doorluchtig Huis van *Oranje-Nassau*, die ons nog regeert, geweest.

Dresden.

Saksen is in menig opzigt het mildst gezegende van alle *Duitsche* landen. De reiziger, die het Noorden van *Duitschland* doorkruist, beklaagt zich niet zelden over het eentoonige dier gewesten, die voor een goed deel uit zandvlakten en heidegronden

bestaan, en welker bebouwing dus bijzondere inspanning van krachten vordert. Zelfs de onmiddellijke omtrek van het vorstelijke *Berlijn* is alles behalve vruchtbaar, en in het eigenlijke *Pruissen*, zoo wel als in *Pommeren* en *Mecklenburg*, vindt men wel hier en daar zorgvuldig bebouwde streken, maar zoekt men toch te vergeefs naar bergen en dalen en naar stoute of grootsche natuurtooneelen. Des te aangenamer wordt men getroffen, als men, van de oevers der *Oostzee* zuidwestwaarts zich wendende, *Saksen* binnen treedt. Dit heerlijke land door hetwelk het *Ertzgebergte* henen loopt, en dat, in zijnen grootsten omvang genomen, ten Oosten aan het *Reuzengebergte* grenst en ten westen den *Hartz* nadert, is overrijk in allerlei natuurvoortbrengselen. Deszelfs bergwerken leveren onderscheidene edele metalen en andere nuttige delfstoffen op. De wol der *Saksische* schapen is beroemd. De tusschen de bergen liggende vlakten breugen veel graan, ooft, hennip, vlas en dergelijke vruchten voort. De rivier de *Elbe*, die uit *Boheme* het land komt binnenstroomen, is reeds bij *Dresden*, de hoofdstad van *Saksen*, eene goed bevaarbare rivier, en brengt het land met de *Noordzee* in verband. Een deel van *Saksen* is zoo rijk in treffende natuurtooneelen, dat men daaraan den naam van *Saksisch Zwitserland* heeft gegeven. Alle deze natuurlijke voordeelen worden nog daardoor verhoogd, dat de *Saksers* over het algemeen een zeer nijver, verlicht en beschaafd volk zijn. In het fabrijkwezen is men in *Saksen* verder, dan in eenig ander gedeelte van *Duitschland* gevorderd; de daar vervaardigde lakens, katoenen stoffen, enz. kunnen met de beste buitenlandsche wedijveren, en het *Saksische* porselein is van ondsher beroemd. *Leipzig*, de tweede stad van *Saksen*, is door zijne missen of jaarmarkten eene stapelplaats van den handel voor geheel *Duitschland*, en zal dit misschien nog meer worden, als de ijzeren spoorweg tusschen die stad en *Dresden*, waaraan men sedert eenigen tijd druk arbeidt, voltooid zal zijn. Te gelijk is *Leipzig* het middelpunt van den *Duitschen* boekhandel; zoo als *Saksen* in het algemeen, vooral in vroegere tijden, het land was, waar de wetenschappen en letteren met meerderen lust en ijver, dan ergens anders in *Duitschland*, beoefend werden. De kerkhervorming is van daar uitgegaan, en mannen als Luther, Melanchton, Leibnitz, Gellert, Rabener, Klopstock en Ernesti zagen aldaar het eerste levenslicht. Ofschoon het koningrijk *Saksen* in 1815 omtrent de helft van zijn grondgebied heeft moeten afstaan, hetwelk het overmagtige *Pruissen* toen aan zich getrokken heeft; telt het thans nog, op een betrekkelijk niet zeer ruim grondgebied, 1,400,000 inwoners. In sommige gedeelten van dit Rijk wonen 4, 5, of zelfs 7,000 menschen op ééne vierkante Duitsche mijl, zoodat dit land, hoeveel het van tijd tot tijd ook door de rampen des oorlogs geleden heeft, onder de sterkst bevolkte van *Europa* kan worden geteld. De *Saksers* hebben den naam van zuiverder hunne moedertaal te spreken, dan eenige andere volkstam der *Duitschers*.

De hoofdstad van *Saksen*, *Dresden*, stond nog niet lang geleden in al wat fraaije kunsten betrof aan het hoofd der *Duitsche* steden; welken roem zij wel voornamelijk aan den ijver van verscheidene Keurvorsten tot bevordering daarvan te danken had. Nergens vond men zulke rijke kunstverzamelingen als daar. Thans kan misschien in dit opzigt *Munchen*, de hoofdstad van *Beijeren*, welke aan den tegenwoordigen Koning Lodewijk veel te danken heeft, die met schier onbegrensde milddadigheid de kunsten aanmoedigt en steeds bezig is, om de stad van zijn verblijf met allerlei prachtgebouwen te versieren, met *Dresden* gelijk worden

gesteld. De groote schilderijen-verzameling te *Dresden*, die door onderscheidene Keurvorsten langzamerhand is bijeengebragt, en door den vorigen en tegenwoordigen Koning (welken titel de Beheerschers van *Saksen* sedert de eerste jaren dezer eeuw voeren) nog aanmerkelijk is verrijkt, is intusschen zeker nog de fraaiste van geheel *Duitschland*. Zij bestaat uit meer dan *vijftien honderd* schilderstukken van *Nederlandsche*, *Duitsche*, *Spaansche* en *Italiaansche* meesters. Om van haren rijkdom eenig begrip te geven, zullen wij alleen aanvoeren, dat zich daarin meer dan 30 stukken van Rubens, 18 van

van Dyck en een groot aantal van Rembrandt, Ostade, Teniers, Wouwerman en Gerard Dou bevinden. Van den laatsten bewondert men hier een biddenden kluizenaar en twee beeldtenissen van zich zelven, waarop hij hier teekenende, ginds op de viool spelende, is voorgesteld. Nergens bewaart men nog zoo vele stukken van den beroemden *Italiaan* Correggio als hier. Onder de overige kunstschatten van *Dresden* behooren eene verzameling van naar teekeningen van Raphaël vervaardigde tapijten; het zoogenaamde *Augusteum*, waarin verscheidene zalen met gewrochten van oude beeldhouwkunst zijn opgevuld, en eene porseleinverzameling, die vooral ook in *Japansch* en *Chineesch* porselein rijker is, dan eenige andere in *Europa*.

Ook aan fraaije gebouwen ontbreekt het in *Dresden* niet, maar niets is daar, wat den vreemdeling, die voor het eerst deze stad bezoekt, meer treft, dan de groote brug over de *Elbe*. Het is eene brug van 16 zeer hooge, breede boogen. Zij is niet minder dan 716 ellen lang en van zware ijzeren hekken voorzien. 's Nachts wordt zij tegenwoordig, even als meer andere gedeelten van *Dresden*

door gaz verlicht. Van deze brug heeft men een voortreffelijk gezigt op de breede, scheeprijke rivier, de prachtige kerken der stad en den rijk bebouwden omtrek. Deze brug, die men op het eerste der hierbij gevoegde plaatjes ziet, werd reeds voor vijf eeuwen gebouwd, doch eerst tusschen **1727** en **1731** in haren tegenwoordigen toestand gebragt. Niet verre van daar vindt men de Roomsch-Katholijke kerk, die in **1751** door den toenmaligen Keurvorst is gebouwd. Ofschoon namelijk de bewoners van *Dresden*, even als die van andere gedeelten van *Saksen*, meestal de *Luthersche* godsdienst belijden, heeft het daar regerend Vorstenhuis, welks leden in de 16[de] eeuw aan het hoofd van de partij der Hervormden in *Duitschland* stonden, sedert 1697, om staatkun-

dige redenen, de Katholijke godsdienst weder aangenomen. Deze Roomsch-Katholijke kerk is naar het plan van den *Italiaanschen* bouwmeester C h i a v e r i gesticht, en buitengewoon fraai van bouworde. Zij prijkt uitwendig met eenen hoogen toren en met vele beelden van heiligen, gelijk men op het hierbij gevoegde, tweede plaatje zien kan. Van binnen vindt men in deze kerk verscheidene uitmuntende schilderstukken en een voortreffelijk orgel. Onder de Luthersche kerken verdient de

zoogenaamde Vrouwenkerk vermelding, die met een hoog gewelfd koepeldak is overdekt, hetwelk men, ook van de *Elbebrug*, boven de gebouwen der stad ziet uitsteken. Boven dezen koepel vindt men een klein torentje, hetwelk de vreemdelingen niet zelden beklimmen, om hunne blikken over de stad en haren omtrek te laten weiden. « Toen ik, » zegt een *Noorweegsche* reiziger, die voor eenigen tijd *Dresden* bezocht, « den wenteltrap, die naar het torentje boven den trotschen koepel voert, had beklommen, vond ik mijne moeite dadelijk meer dan beloond. Het uitzigt was te gelijk bekoorlijk en verheven, en zoodanig als een *Noorman*, die wel aan trotsche natuurtooneelen, maar niet aan het liefelijke van een vruchtbaar, vriendelijk landschap gewoon is, het zich niet had kunnen voorstellen. Ik liet mijne oogen over den verren omtrek henen weiden, en keerde dan weder van de hooge bergen en rotsen, die den gezigteinder als begrensden, terug naar het vruchtbare dal der *Elbe*, dat, omzoomd door groenende, lagchende heuvelen, hier met landgoederen van de grooten der aarde, ginds met lage wijnstokken bekroond, voor mij lag. Onder mij breidde de stad zich als een levendig panorama uit. De majestueuse rivier, die, uit de oostelijke bergen te voorschijn komende, zich langzaam en statig door vette beemden en langs nette, welvarende dorpen henenkronkelt, tot dat zij zich, de reusachtige brug trotserend, bruisend en schuimend, door hare hooge boogen stort, om vervolgens met bedaarderen loop voorwaarts te spoeden; de sterk bewoonde landstreek aan de zuidelijke zijde; de breede steenweg, overal met vrachtwagens en rijtuigen bedekt; het bonte gewoel onder mij op markten en straten: dit alles verschafte mij eenen aanblik, dien ik nimmer vergeten zal. »

Het Koninklijk paleis te *Dresden* munt niet door fraaiheid uit, maar heeft eenen toren, welks hoogte 177 ellen bedraagt. Ook aan liefdadige gestichten, scholen van allerlei aard en andere nuttige inrigtingen ontbreekt het deze stad niet. Volgens de telling van 1833 heeft zij, de bezetting niet medegerekend, eene bevolking van 64,580 zielen.

Eerst in het jaar 1206 heeft *Dresden*, dat vroeger niet veel meer, dan een visschersdorp was, stadsregten erlangd. Sedert dien tijd vestigden de *Saksische* Vorsten daar hunne gewone verblijfplaats, en ofschoon de stad nu en dan door de rampen des oorlogs bezocht werd, nam zij toch allengskens in bloei toe, en zag zich door meer dan eenen Keurvorst verfraaijen. Ongelukkig was *Dresden*, even als bijna alle steden in vroegeren tijd, eene vesting en te gelijk, wegens hare ligging aan de *Elbe*, uit een krijgskundig oogpunt een zeer belangrijk punt. Dit gaf dan ook aanleiding, dat *Dresden* in 1760, te midden van den zevenjarigen oorlog, door de *Pruissen* hevig werd gebombardeerd en groote schade leed. De toen geledene rampen waren echter niet te vergelijken met die, waarmede de stad in 1813 te kampen had, toen Napoleon van haar het steunpunt zijner krijgsbewegingen maakte en onder hare muren een bloedigen tweedaagschen slag tusschen hem en de troepen der verbondene Mogendheden voorviel. Thans zijn de vestingwerken van *Dresden* geslecht. Tot hare nieuwere geschiedenis behoort het oproer, dat aldaar den 9den en 10den September 1830 plaats had, en dat tot eene verandering in de Staatsregeling van *Saksen* aanleiding gaf. Onder den tegenwoordigen Koning, die even als drie vroegere Keurvorsten, Frederik Augustus heet, is *Saksen* bloeijend en tevreden.

Jubeljaar.

Zoo noemt men een feest, dat na verloop van 100 of ook wel van 50 jaren plegtig gevierd wordt. Op GODS bevel, vierden de *Israëlieten* reeds het 50ste jaar als een *jubeljaar*: ook de *Romeinen* vierden elk tijdperk van 100 jaren na de bouwing van *Rome*, door plegtige schouwspelen en met groote pracht, welk feest zij *ludi saeculares* noemden. De Pausen van *Rome* volgden deze bestaande gebruiken na: Bonifacius VIII, stelde het eerste jubeljaar in het jaar 1300 in, en begeerde, dat hetzelve om de 100 jaren zoude gevierd worden. Clemens VI bepaalde de viering om de 50 jaren. Deze feesten in het belang der Roomsche Christenheid ingesteld, werden dan met ongemeene pracht en plegtigheid gevierd, en vonden navolging, ook in andere opzigten. Menigmaal was ons Vaderland getuige van dergelijke heugchelijke feestjaren: onder die, welke in onze dagen bijzondere vermelding verdienen, en die welligt slechts in uw geheugen behoeven terug geroepen te worden, behooren het jubeljaar der uitvinding van de Boekdrukkunst door Laurens Jansz. Koster, te *Haarlem* (1823); dat van de Stichting van *Leidens* beroemde Hoogeschool in 1825, en het onlangs gevierd jubelfeest van *Utrechts* Hoogeschool (1836).

Het Baardmannetje.

Dit is de naam van eene der schoonste vogelsoorten in ons Vaderland, door den beroemden Linnaeus *Parus Biarmicus* geheeten, en welke wij u hier afgebeeld voorstellen.

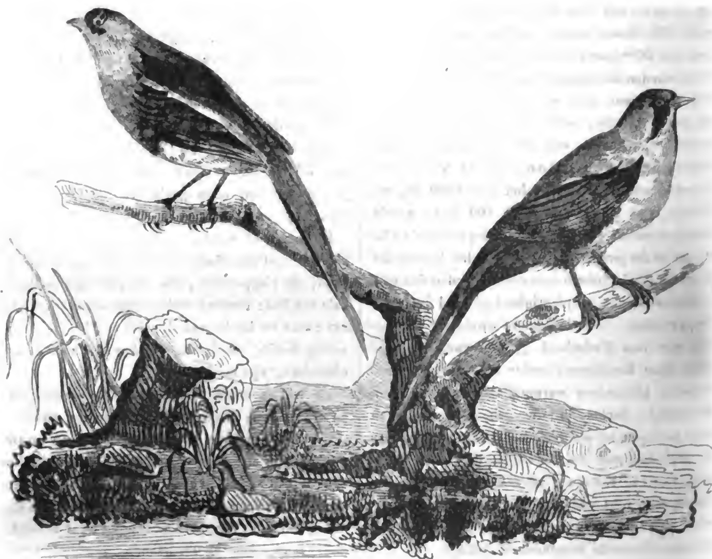
Derzelver nebben, zoo wel die van het mannetje als van het wijfje, zijn oranje-rood; de kringen om de oogen geel; de kruin, keel, krop en de wangen van het mannetje zijn grijs; terwijl zich rondom de oogen eene zwarte plek bevindt, die zwarter wordt bij den bek, en in lange en bogtig neergaande knevelen overgaat, welke uit spits toeloopende vedertjes bestaan. De wijfjes verschillen in deze zwarte vlek, die bij haar flaauwer is dan bij de mannetjes; terwijl zij op hare koppen en nekken eene geelachtige pluimaadje dragen.

De borst en verdere romp heeft een grijs bekleedsel met een flaauwen afschijn van zeer bleek rood; de slagpennen zijn wit, en hebben donker vale randjes: dezelve steken ongemeen fraai af bij het zwart en bruin van de vlerken. De rug is rosachtig bruin, en de staartvederen, die 12 pennen uitmaken, zijn mede bruin.

De wijfjes verschillen in kleur aanmerkelijk van de mannetjes; doch beider pooten zijn zwartachtig, en met scherp genagelde vingeren voorzien.

Moeijelijk zijn deze vogeltjes in het leven te houden; dewijl zij behalve op zaden, ook op insekten azen. In de veenlanden, worden zij door een slagnet gevangen, waarin men dezelve weet te lokken door zaad, daar zij op azen.

Eene bijzonderheid, welke men bij deze vogeltjes in de kooijen heeft opgemerkt, verdient hier bijzondere opmerking, namelijk, dat men des avonds en des nachts alleen slechts het mannetje ziet, ook zelfs wanneer men een paar dezer vogeltjes in éene kooi heeft. Het wijfje verbergt zich dan onder de vlerken van het mannetje, en het is deze beminnelijke zorg van dit vogeltje, welke, gevoegd bij de schoone kleuren zijner vederen, hem spoedig

vrienden en koopers verschaft, als hij door de vogelaars ter markt gebragt wordt.

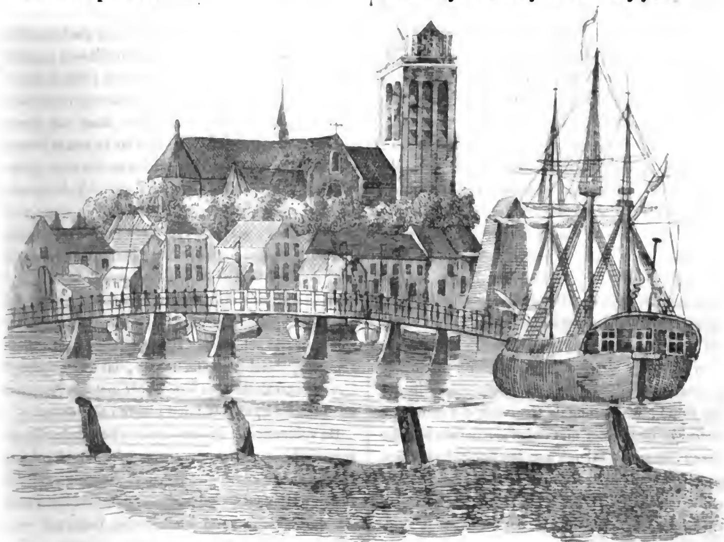
Zij maken hunne nesten in Junij en leggen doorgaans vier of vijf roodverwige eijeren, met kleine spatjes aan het dikste einde. Ook bij het broeijen legt het mannetje eene groote zorg voor het wijfje aan den dag; terwijl namelijk de laatste over dag zit te broeijen, brengt de eerste voedsel voor haar aan: des nacht broeijen zij beide; weshalve ook het nest groot genoeg is, om beide de vogeltjes gemakkelijk te kunnen bevatten.

De broeitijd valt meestal in Hooimaand in.

Dordrecht.

Onze vaderlandsche dichter Constantijn Huijgens voert in zijne *stede-stemmen* de stad *Dordrecht* aldus sprekende in:

In mijns gelycken schaer besit ick 't eerste woord;
Al waer 't mijn waerde niet, dat geeft mij mijn' geboort,
En 't planten van de kroon op onser vooghden hoeden.
Doe sat ik in de kley, die ook mijn bueren voedde:
Sints heeft mij ééne nacht Venetiën gemaeckt,
En all' mijn wandelingh in handeling gestaeckt.

Maer of de Spaensche keel na mijne stapel-mosten,
Na mijn munt dorsten dorst; het soud' haer 't swemmen kosten,
Dat 's menigh natten voet, en waeter in haer wijn:
Is 't niet de landscha waerd soo veil begracht te sijn?

Bij de eerste lezing, zullen de meesten mijner jeugdige lezers, die aan den wel kernachtigen, maar toch gewrongen stijl van den vernuftigen Huijgens niet gewend zijn, en de geschiedenis van *Dordrecht* slechts onvolledig kennen, den zin van dit versje niet volkomen begrijpen. Die zin zal echter uit hetgeen wij hier onder, wegens deze belangrijke stad zeggen zullen, spoedig duidelijker worden. Slechts een weinig oplettendheid is voor de ontcijfering van dit gedichtje, dat trouwens reeds twee eeuwen oud is, noodig; maar deze mogen wij toch immers bij

de leergierige jeugd wel veronderstellen? *Dordrecht* is de oudste stad van *Holland*. In de eerste jaren der elfde eeuw, toen op de plaats, waar thans het trotsche *Amsterdam* verrijst, nog slechts eenige verstrooide visschers-hutten stonden, werd zij aan de rivier de *Merwe*, die als eene voortzetting van de zamengevloeide *Maas* en *Waal* beschouwd kan worden, gebouwd. De begeerte van den Hollandschen Graaf D i r k III, om van de koopvaardijschepen, die toen reeds *Rhijn* en *Maas* kwamen afzakken, ten einde zeewaarts te stevenen, een tol te heffen, schijnt de eerste aanleiding tot het stichten dezer stad geweest te zijn, die in den beginne wel uit niet veel meer, dan een sterk slot zal hebben bestaan. Weldra vestigden echter de Hollandsche Graven, die, zoo als men weet, zich nu op het eene, dan op het andere slot in de Provincie *Holland* ophielden, hier meer bepaaldelijk hunnen hoofdzetel. De zoon van den stichter van *Dordrecht*, Graaf D i r k IV, werd in die stad in het jaar 1048 door een vergiftigen pijl van het leven beroofd. In ouden tijd plagt men het huis te toonen, waaruit de pijl werd afgeschoten, en de straat, in welke dit huis stond, wordt nog de *Gravenstraat* genoemd. *Dordrecht* had echter niet enkel aan het verblijf der Graven, maar vooral ook aan den koophandel zijne opkomst te danken, en die bloei vermeerderde niet weinig, nadat Graaf J a n I, in 1299, aan die stad het stapelregt geschonken had, dat is: het regt, volgens hetwelk de koopwaren, die niet in de stad aangebragt, maar daar voorbij vervoerd werden, in andere schepen moesten worden overgeladen, welke overlading dan weder aan de betaling van bepaalde regten onderworpen was. Onder de regering van Hertog J a n v a n B e i j e r e n verkreeg *Dordrecht* nog een ander belangrijk voorregt, daarin bestaande, dat al het geld der Provincie *Holland* aldaar moest gemunt worden. Dit regt der munt behield deze stad gedurende het geheele bestaan van het *Nederlandsche* Gemeenebest; thans heeft zij het verloren, en is 's Lands munt te *Utrecht* gevestigd.

Zoo lang ons vaderland een Gemeenebest bleef, was *Dordrecht* al verder, als oudste stad van *Holland*, tevens de eerste stemhebbende stad dier Provincie. De Staatsregeling van dien tijd was namelijk vooral ook op het beginsel gegrond, dat de steden eenen regtstreekschen invloed op de regeringszaken uitoefenden, en afgevaardigden naar de hooge Staatsvergadering zonden, die daar in naam hunner stad spraken en stemden. Het was dus toen geenszins een onbelangrijk voorregt, dat, bij de beraadslaging over elke zaak, het gevoelen van *Dordrecht* het allereerst, en zelfs vóór dat van andere steden, zoo als *Haarlem*, *Amsterdam*, enz., die naderhand veel magtiger werden, gevraagd werd. H u ij g e n s doelt hierop, als hij zegt, dat *Dordrecht*, op grond van zijn geboorteregt of ouderdom, het eerste woord in de schaar van zijns gelijken bezat; brengende hij daarbij tevens te pas, dat de voogden of Graven van Holland te *Dordrecht* met den Vorstenhoed bekleed, of gehuldigd plagten te worden.

De volgende regels van het zinrijke versje zijn onverstaanbaar, als men niet weet, dat *Dordrecht*, in de vier eerste eeuwen na deszelfs stichting, aan den vasten wal lag en door den *Zuid-Hollandschen* waard, die om deszelfs vette kleigronden beroemd was, omringd werd. Bij de vreesselijke overstrooming, waardoor ons vaderland op den 18den November 1421 geteisterd werd, braken de rivierdijken in den omtrek van *Dordrecht* door, en werden, zoo als de oude kronijkschrijvers met ontzetting vermelden, aldaar 72 dorpen door het hoog opgestuwde water voor altijd verzwolgen; zoodat aan de zuid-oostzijde der stad zich eene binnenzee vormde, die tot den huidigen dag den naam van *Biesbosch* draagt; en

Dordrecht voortaan, even als *Venetie*, op een vrij beperkt eiland lag. Nieuwere geschiedschrijvers meenen, dat dit aantal rondom *Dordrecht* verzwolgen dorpen vergroot is, en eigenlijk slechts 16 bedraagt. In allen gevalle is de ligging van *Dordrecht* door deze ongehoorde ramp, die gewoonlijk door den naam van *St. Elizabethsvloed* wordt aangeduid, geheel veranderd. De wandeling rondom de stad is, zoo als H u ij g e n s het uitdrukt, *in handeling gestaakt*, dat is, daar, waar men vroeger in vette beemden zich vermeidde, stroomt thans het water; doch daardoor is tevens de scheepvaart naar de stad, en dus haar handel, toegenomen. Die schade aan land is zelfs, zoo als onze dichter aan het slot te kennen geeft, eenigermate vergoed, door dien *Dordrecht* thans zoo *veil* (lees veilig) begracht is. Indien men nu nog weet, dat deze koopstad vroeger vooral ook eene stapelplaats van Rhijnschen wijn was, en dat H u ij g e n s daarop doelt, als hij het woord *stapelmosten* gebruikt, waarna de *Spanjaarden* welligt evenzeer zouden dorsten, als naar de te *Dordrecht* geslagene munt; dan zal de *stedestem* wel ophouden een raadsel te zijn.

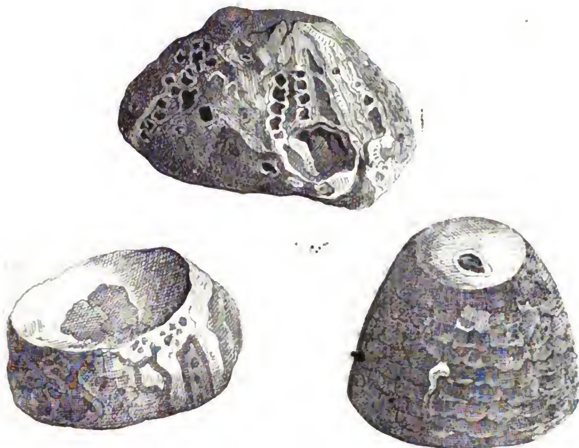
In onzen tijd bezit *Dordrecht* noch stapelrecht, noch munt meer, en vloeit geen enkel voorregt meer uit de hooge oudheid der stad voort. De handel is aldaar niet meer, wat hij vroeger, en nog in de vorige eeuw was. Toen was het hier voornamelijk, dat de groote houtvlotten, die langzaam van den *Bovenrhijn* kwamen afzakken, en somtijds wegens derzelver uitgestrektheid en het groot aantal bewoners, naar drijvende steden geleken, verbroken werden, om het daarvan voortkomend hout heinde en verre door het vaderland te verspreiden of op de naburige zaagmolens te verwerken. Die houthandel heeft grootendeels opgehouden. Ook het vertier van de vroeger zoo hoog geachte *Dordsche* tras is zeer verminderd; maar de nijvere *Dordtenaars* trachten steeds die en andere vervallene takken van bestaan door anderen te doen vervangen. Zoo legt men zich, bij voorbeeld, sedert de laatste jaren in die stad bijzonder toe op het bouwen en uitrusten van koopvaardijschepen, die naar *Nederlandsch Indië* zijn bestemd; en de anders vrij stille stad erlangt eene buitengewone levendigheid, als zulk een *Oost-Indievaarder*, met eene rijke lading behouden teruggekeerd, statig de rivier komt opvaren, en de stad, welke aan die zijde zich fraai vertoont, met kanonschoten begroet. Ook op andere afgelegene landen wordt te *Dordrecht* nog vrij sterken handel gedreven; zoodat jaarlijks aldaar thans omstreeks 300 schepen uit zee binnenloopen, en de havens der stad, waarvan er eene op het *eerste* der hierbij gevoegde plaatjes wordt voorgesteld, van tijd tot tijd die levendige bedrijvigheid vertoonen, die het *Hollandsche* hart zoo goed doet. De binnenlandsche scheepvaart, welke te *Dordrecht* steeds zeer aanzienlijk is, draagt trouwens hiertoe veel bij.

Onder de gebouwen dezer stad verdient vooral de groote Kerk vermelding, wier stompe domtoren reeds op eenen aanmerkelijken afstand kan gezien worden, en die inwendig kunstiglijk met steenen bogen is overwelfd, welke op zes-en-vijftig pilaren van arduinsteen rusten. Een der voornaamste sieraden dezer Kerk is de Predikstoel, die uit wit marmer is gebeiteld en met fraaije voorstellingen uit de Bijbelsche geschiedenis prijkt. Aan den vreemdeling, die dit bedehuis bezoekt, vertoont men gewoonlijk de schotels en bekers, die aldaar bij de bediening van het H. Avondmaal worden gebruikt, en uit zuiver goud zijn gedreven. Die kostbare gewijde vaten zijn aangekocht uit eene gift van de Heeren D e o d a t e, geborene *Dordtenaars*, die in *Oost-Indië* aanzienlijke schatten hadden verzameld. Ook de *Kloveniers-Doelen* is merkwaardig om de herinneringen van onderscheiden aard, die daaraan ver-

knocht zijn. Op de bovenzaal van dit gebouw is namelijk in de jaren 1618 en 1619 de groote Nationale Synode gehouden, waardoor aan de Hervormde Kerk in ons vaderland eene bepaalde rigting is gegeven, en de afscheuring der Remonstranten is te weeg gebragt. Die zaal is sedert tot geheel andere einden gebruikt, en diende, eenige jaren geleden, tot het geven van tooneelvertooningen. Van andere gebouwen in deze stad willen wij thans niet spreken; maar alleen den liefhebber van vaderlandsche oudheden herinneren, dat hij, bij het doorwandelen van de straten van *Dordrecht*, niet verzuimen moet, om zich in de *hooge Nieuwstraat* het huis te doen aanwijzen, waarin de eerwaardige *Nederlandsche* volksdichter Jacob Cats van 1627 tot 1634 woonde, gedurende welken tijd hij de belangrijke betrekking van Pensionaris der stad vervulde. *Dordrecht* kan zich beroemen, de geboorteplaats van den staatsman Johan de Witt, en de dichters J. de Decker en D. Joncktijs geweest te zijn. Verscheidene nog levende voortreffelijke schilders, waarvan wij thans alleen den eenigen Schotel zullen noemen, houden daar hun verblijf.

Volgens de telling van 1830 bedroeg de bevolking van *Dordrecht* toen 19,972 zielen.

De Zeeappel.

Onder die dieren, welke de zee oplevert, en die om derzelver vreemde en zonderlinge gedaante uwe aandacht volkomen waardig is, behoort de zoogenoemde *zeeappel*, ook wel *zeeklit* of *zee-egel* geheeten. Dezelve heeft eene ronde gedaante, gelijk aan eenen appel. Dit dier, dat tot de schaaldieren behoort, huisvest in eene harde ronde schaal, van onderen plat, rondom met kleine knobbeltjes voorzien, die in *tien* driehoeken verdeeld zijn, namelijk vijf groote en vijf kleine, waarvan de eersten door een smalle, minder knobbelachtige streep van de laatsten afgescheiden zijn. Deze schaal is regelmatig, als het ware, door kleine openingen in genoemde streep doorstoken, gelijk aan eene zeef, en waardoor het zonderlinge dier een aantal snuitjes heensteekt, om zich aan het een of ander vast te houden. De knobbels, waarmede de schaal in reijen voorzien is, en welker getal *twaalfhonderd* telt, zijn met even zoo vele en derhalve met *twaalfhonderd* stekels voorzien, waarvan het dier den naam van *zee-egel* ontleent. Deze stekels, die zich naar alle kanten kunnen omdraaijen, zijn er met geledingen aan vastgehecht, en worden, op eene verwonderlijke wijze, door zoo vele spieren

van dezen schaalbewoner bewogen, hetwelk rollende geschiedt. Welk eene wijsheid heeft alzoo de Schepper ook hier in zijn schepsel ten toon gespreid!

Het dier heeft geen hoofd, maar is van eenen mond of opening voorzien, waardoor het zijn voedsel opneemt. Men vindt dezelve ter plaatse, waar men bij andere dieren het achterste vindt, en zoo omgekeerd. Hierdoor, is hetzelve het best in staat gesteld om zijn voedsel te vinden. Het lijf, dat binnen in de schaal huisvest, is uit beentjes en weeke stoffen op eene wonderbare wijze zamengesteld, en overtreft alle verbeelding.

En hoezeer dit dier zijne verblijfplaats in de zee heeft, zoo heeft men echter op onderscheidene plaatsen in ons land dergelijke *zeeappelen* versteend aangetroffen, waardoor tot zeer belangrijke vragen aanleiding is gegeven; bijv.: Hoe komen zij daar? Welke geduchte omwoelingen hebben er in de Natuur plaats gehad? Want men heeft er gevonden in den beroemden *St. Pietersberg* te *Maastricht*, op het eiland *Wieringen*, en in *Overijssel*, buiten *Steenwijk* en *Vollenhoven*. De beroemde Martinet bezat verscheidene dier versteeningen, thans, zoo als wij meenen, het eigendom van den predikant Martinet Kuipers in *Groningen*, en waarvan een drietal u hier in afbeeldingen worden voorgesteld, die tevens strekken kunnen, om uwe voorstelling daarvan te gemoet te komen.

De slag bij Salamis.

De heldentijden en heldenbedrijven der oude Grieken zijn mijne beschaafde jonge lezers gewis niet geheel en al onbekend; wie toch, die zich een weinig in de geschiedenis geoefend heeft, weet niet iets van den oorlog tusschen de *Persen* en de *Grieken*, dat beroemde volk der oudheid?

De aanleidende oorzaak tot dezen oorlog, waarin zoo vele schitterende deugden, door de vrijheidminnende *Grieken* werden aan den dag gelegd, willen wij u kortelijk herinneren. De *Persen* hadden, onder aanvoering van hunne Koningen Cijrus en diens zoon en opvolger Cambijses groote veroveringen gemaakt, en onder anderen ook de *Grieken* in *Klein-Azië* aan hunne magt onderworpen. Deze droegen het juk der overheersching met tegenzin, en wachtten slechts op eene goede gelegenheid en een bekwaam opperhoofd, die hen kon aanvoeren, om gezamenlijk tegen de heerschappij der *Persen* zich te verzetten.

Histeus, een *Grieksch* stadhouder van den *Persischen* Koning Darius, die onder den schijn van vriendschap aan het *Persische* hof gevangen gehouden werd, stookte, om uit zijne gevangenis te ontkomen, dit broeijende misnoegen in *Klein-Azië* aan, en wekte den *Griekschen* stadhouder Aristogonas op, om het *Persische* juk af te werpen. Dit gelukte: de *Grieken* in *Klein-Azië* vervoegden zich bij de *Grieken* in *Europa* om bijstand; deze hun door de *Atheners* toegezegd zijnde, brak de opstand der *Klein-Aziatische Grieken* tegen *Persie* uit.

Deze bijstand der *Atheners* bragt Darius tot zoodanige gramschap, dat hij besloot zich deswege op hen te wreken. « Goden, zoo bad hij dagelijks, vergun mij om wraak te nemen over de *Atheners!* » En een zijner dienaars moest hem bij elken maaltijd toeroepen: « Heer, gedenk aan de *Atheners!* » Hij wilde meer doen; hij wilde, dat zelfs geheel *Griekenland* daarvoor lijden zou. Daarom zond hij gezanten naar de *Grieksche* Staten, om naar het gebruik dier tijden aarde en water (dat is, eene geheele onderwerping) te vorderen. Verscheidene *Grieksche* Staten, door de reuzen magt van Darius verschrikt, deden dit: *Jonië* bukte voor hem; *Sparta* wankelde; doch *Athene* besloot zich liever tot het uiterste te verdedigen, en men wierp daar de afgezanten in graven en bronnen, om, zoo als men spottend zeide, zelven aarde en water te halen.

Sparta en *Athene* verbonden zich, en hun voor-

beeld volgden ook andere Staten : zoodat een eerste leger, dat Darius had afgezonden, om *Griekenland* te onderwerpen, in kleine gevechten verslagen werd, terwijl zijne vloot schipbreuk leed.

Met nog ontzaggelijker magt rukte hij nu op *Griekenland* aan, en had bereids kluisters en van het schoonste wit marmer van *Paros* mede genomen, de eersten om de *Grieken* te binden, die hij rekende gevangen te zullen nemen, het laatste, om zich een gedenkteeken der overwinning op het slagveld op te rigten; maar *Marathon* was getuige van de schoonste overwinning, die niet de *Persen*, maar een kleine hoop *Grieken*, *Atheners* en *Plateërs*, op het leger van omtrent 100,000 man *Persen* bevocht. Miltiades stond hier aan het hoofd dier dapperen; het schoone marmer, tot het gedenkteeken der *Persen* bestemd, viel in zijne handen.

Niet minder schitterend en luisterrijk, was de strijd van den *Spartaanschen* Koning Leonidas, aan het hoofd van slechts weinige *Grieken* in den bergpas der *Thermophÿlen* (thans *Bacco di Lupo* geheeten) tegen een ontzaggelijk leger van *Persen*, dat eenige millioenen manschappen telde, onder het bevel van Xerxes, de zoon van Darius, die zijnen vader in de regering over *Persie*, en in de krijgstoerustingen was opgevolgd.

Geen *Griek* week voor deze overmagt; zoodra een *Pers* in den bergpas kwam, werd hij nedergehouwen: zelfs de dappersten des *Persischen* legers vonden hier hunnen dood, of werden op de hoopen lijken hunner landgenooten terug gedrongen. Alleen aan verraad had Xerxes het te danken, dat hij zich hier eenen doortogt baande: Ephialtes wees het *Persische* leger namelijk een geheim voetpad over den berg aan, langs welken zij de kleine hoop *Grieken* in den rug aanvielen, die echter niet bezweken, voor dat zij hunne vijanden nog eene bloedige nederlaag hadden toegebragt.

Nu overstroomde dit verbazende leger der *Persen* geheel *Griekenland*; aan weerstand was niet meer te denken; Xerxes trok naar de stad *Athene*, welke daarenboven door alle andere *Grieken* verlaten was. Terwijl dit leger de stad bedreigde, naderde eene geduchte vloot van 1200 oorlogs- en 300 proviant-schepen haar van de zeezijde en vertoonde zich weldra op hare kusten.

De *Atheners* besloten nu hunne stad te verlaten, en trokken naar het schiereiland, dat slechts door eene smalle landengte aan *Griekenland* verbonden is. Deze landengte werd door hen versterkt, en de stad aan haar lot overgelaten.

In dezen hoogen nood redde Themistocles evenwel de eer en de vrijheid van zijn vaderland, in den beroemden *zeeslag van Salamis*, waarvan wij hier eene afbeelding bijvoegen.

Hij raadde hen om zich allen op zee te begeven; van daar moesten zij aanzien, dat de stad uitgeplunderd en eene prooi der vlammen werd. Nu deed Themistocles, den *Persischen* Koning Xerxes van de voorgenomene vlugt der *Grieken* berigten, op deze wijze: « Ik meen het goed met u Koning! In den aanstaanden nacht, zal een groot gedeelte der *Grieksche* vloot, die in de bogt bij *Salamis* ligt, op de vlugt gaan: sluit deze bogt in, en het zal gemakkelijk zijn, om deze schepen te nemen. »

Xerxes volgde dien raad, waardoor de *Grieken* die, behalve de *Atheners*, inderdaad op de vlugt bedacht waren, in de noodzakelijkheid gebragt werden te strijden; waartoe inmiddels Themistocles alle voorbereidselen genomen had.

Met ongemeene dapperheid en moed ontving hij de *Persische* vloot; welker schepen in onbekende zeeën, in de duisternis des nachts, gedurig op klippen stieten, of zoodanig in de zee-engte op elkander drongen, dat zij noch voor- noch achter-waarts konden. Themistocles had dit alles vooraf berekend, en zag weldra zijne list bekroond door de verwarring, waarin de *Persische* vloot geraakte.

De vloot werd gedeeltelijk op de vlugt gedreven, gedeeltelijk vernield, en **Xerxes** die van eene hoogte deze geweldige nederlaag had aangezien, nam ook met zijn landleger zoo schielijk de vlugt, dat hij alle kostbaarheden achter liet, zelfs geen rustdag hield of zich des nachts eenigen slaap gunde.

In dezen merkwaardigen zeeslag had **Aristides** onder **Themistocles** dapper mede gestreden, hoezeer hij ook vroeger door de *Atheners* verbannen, maar op raad van dezen laatsten herroepen was. Ook bij *Platea* werden de *Persen* onder hunnen veldheer **Mardonius** zoodanig geslagen, dat slechts 40,000 *Persen* zich door de vlugt konden bergen. Na dien tijd kwamen de *Persen* de *Grieken* in *Europa* niet meer aanvallen: zij werden zelfs bij de kaap *Mijcale* in *Azië* in eenen zeeslag anderwerf zoo geducht geteisterd, dat **Xerxes** zijn vermetel plan om *Griekenland* te onderwerpen, voor altijd moest opgeven.

De opkomst van Amsterdam.

De geschiedenis van het ontstaan van *Amsterdam* gelijkt naar die van vele andere steden in ons Vaderland. Het stichten van eenen ridderlijken burg door een adellijk geslacht, hetwelk in dat gedeelte van *Holland* geene onaanzienlijke goederen bezat, heeft namelijk daartoe de eerste aanleiding gegeven.

De leden van dit geslacht, die zich Heeren *van Amstel* noemden, worden in het begin der twaalfde eeuw voor het eerst in onze oude kronijken vermeld. Een hunner, E g b e r t v a n A m s t e l geheeten, bouwde in die eeuw, aan den westelijken oever van den *Amstel*, niet verre van de plaats, alwaar deze rivier in het *IJ* uitloopt, een sterk slot, hetwelk naar de gewoonte van dien tijd met zware torens prijkte. Bij dat slot was een uitgestrekte appelboomgaard aangelegd, en hetzelve was, even als de omliggende landerijen, tegen overstroomingen beveiligd, door eenen dijk, die nog bestaat, en waarvan eene der best bebouwde straten van het tegenwoordig *Amsterdam* den naam van *Nieuwendijk* ontleent. De beroemde geschiedschrijver W a g e n a a r heeft op overtuigende gronden aangetoond, dat dit slot moet gestaan hebben op dezelfde plaats, alwaar thans de *Dirk van Hasselt-steeg* op den *Nieu-*

wendijk uitloopt. Men heeft in 1504, bij het doen van opgravingen op dat punt, de zware grondvesten der torens van dit oude gebouw gevonden. De onmiddellijke omtrek van het slot der heeren *van Amstel* was in de oudste tijden niet bewoond. Misschien vond men hier en daar, te midden van eenigzins hooger liggende weilanden, enkele landhoeven van veehoeders, doch de moerassige en veenachtige gesteldheid van den grond, die zoo weinig vastheid bezit, dat men, toen naderhand zware gebouwen daarop gesticht werden, de grondvesten daarvan op stevige houten palen moest leggen, zal wel niet velen uitgelokt hebben, om zich daar te vestigen. Intusschen gaf in die vroegere eeuwen het bestaan van een aanzienlijk ridderslot altijd aanleiding, dat in deszelfs nabijheid eenige woningen ontstonden. De lieden toch, die van den burgtheer afhankelijk waren, of voor zijn gezin en zijne volgelingen arbeidden, hadden er belang bij, om als onder zijn oog te wonen; terwijl het daarenboven in die onrustige tijden, toen het regt des sterksten alles vermogt, een voorregt was onder de onmiddellijke bescherming van een strijdbaar ridder te staan. Zoo vond men dus ook al zeer vroeg nabij het slot der Heeren *van Amstel* enkele woningen, die echter aan de andere zijde der rivier (welke daar thans den naam van *Water* of *Damrak* draagt) gebouwd werden, vermits daar de grond eenigzins hooger was. Al verder vestigden zich langzamerhand eenige visschers aan den IJkant. De visscherij in het IJ en de naburige wateren was toch de eerste tak van bestaan der *Amsterdammers;* en wij vinden ergens opgeteekend, dat in 1401, toen de gemalin van Hertog Albrecht van Beijeren de toen reeds in bloei toegenomen stad bezocht, de goede ingezetenen aan haar 15 groote snoeken en 19 reigers ten geschenke bragten. Er wordt uitdrukkelijk bijgevoegd, dat deze vogels, welke in oude tijden op de tafels der grooten verschenen, doch door onze meer verfijnde tongen versmaad worden, uit het naburige reigerbosch gehaald waren, waaruit af te leiden is, hoe moerassig en slecht bebouwd de omstreken van *Amsterdam* toen nog waren.

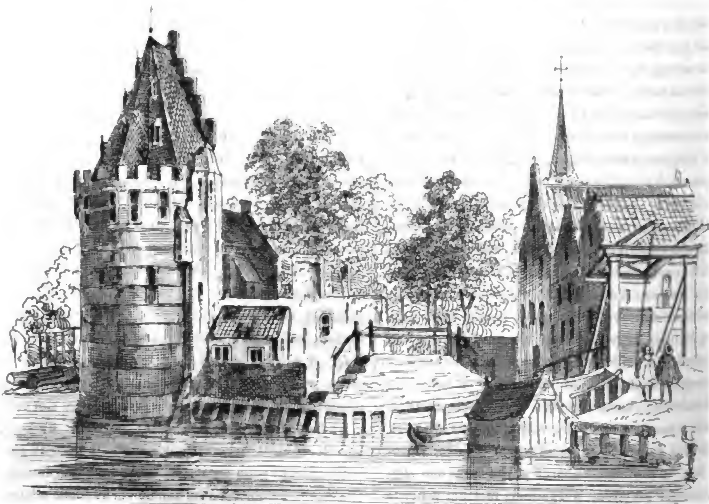
De Heeren *van Amstel* waren oorspronkelijk leenmannen van den Bisschop van *Utrecht.* Zij waren echter, zoo als de meeste edelen van dien tijd, zeer strijdlustig van aard, en wegens hunne hier en daar verspreide goederen niet zelden, hetzij met hunnen zoo even genoemden Leenheer, hetzij met andere grooten in oorlog. In 1204 mengde zich de toenmalige Heer van *Amstel*, Gijsbrecht geheeten, in den twist, die, na den dood van Dirk VII, Graaf van *Holland*, over de erfopvolging in dat graafschap ontstaan was Hij deed aan Gravin Ada die, op aanstoken van hare moeder, naar den Grafelijken hoed dong, doch voor haren oom Willem wijken moest, de gewigtige dienst, van haar, door de vijandige landlieden heen, van *Haarlem* naar *Utrecht* te geleiden; doch moest deze dienst zwaar bezuren. De *Kennemers*, die vurig voor Graaf Willem partij kozen, velen, onder aanvoering van edelen uit de geslachten van *Egmond* en *Brederode*, in *Amstelland*, staken den rivierdijk door, brandden het slot des Heeren van *Amstel* tot den grond toe af, en offerden ook, zoo als de kronijkschrijvers uitdrukkelijk vermelden, den rijken appelboomgaard achter het slot aan de vlammen op. Waarschijnlijk zijn bij deze gelegenheid ook wel de meeste woningen, die reeds in de nabijheid van het slot stonden, door vuur of water vernield, en er bestond dus op dat oogenblik van hetgeen *Amsterdam* moest worden, niet dan eenige rookende puinhopen.

Maar Heer Gijsbrecht sloot nog in hetzelfde jaar vrede met de *Hollanders*, en kwam bij die gelegenheid reeds eenigermate onder het gezag van hunnen Graaf, aan hetwelk een zijner nazaten zich

nog in dezelfde eeuw geheel onderwierp, zoodat *Amstelland* van dien tijd af onder *Holland* gerekend werd. Na het herstel van den vrede bouwde Gijsbrecht zijn slot weder op. De verdrevene landzaten herstelden hunne woningen; van elders kwamen neringdoende lieden zich met hen aan de boorden van den *Amstel* nederzetten, en na het verloop van eene halve eeuw waren deze buurten reeds tot een klein vlek aangegroeid. Daar bij hetzelve in den *Amstel* een dam was gelegd, die nog in den *Vijgendam* aanwezig is, erlangde deze plaats den naam van *Amstelredamme*, waaruit naderhand bij verkorting de thans gebruikelijke en door geheel de wereld bekende benaming van *Amsterdam* ontstaan is. Er zijn eenige blijken voorhanden, dat deze plaats, in die vroegste tijden zoo wel als later, voornamelijk bevolkt is door *Waterlanders* of bewoners van den *Zaankant*. Eenvoudigheid van zeden, met nijverheid en spaarzaamheid verbonden, waren van oudsher de kenschetsende karaktertrekken van deze bewoners van ons Vaderland, die zich daardoor zelfs eenigermate van de *Zuidhollanders* onderscheidden; en nog in onze dagen, in weerwil van den vloed van vreemdelingen, die eeuwen lang naar *Amsterdam* zijn toegestroomd, vindt men onder de bewoners dier hoofdstad, te midden van veel weelde en zedebederf, sporen van die *Noordhollandsche* afkomst. Nijverheid en spaarzaamheid was er trouwens noodig, om op den ondankbaren grond langs den *Amstel*, alwaar men toen wel gedurig met het water te strijden zal hebben gehad, en slechts met moeite door dijken en waterleidingen de weiden kon droog houden, te bestaan. De ingezetenen, door het visschen op het IJ en de *Zuiderzee* met die wateren vertrouwd geworden, begonnen in de dertiende eeuw reeds eenigen handel naar de steden langs die binnen zee te drijven. Zij voerden bijv. den overvloedigen zuivel uit, en bragten daarvoor bier en andere benoodigdheden uit *Deventer* terug. Dit gaf dan ook aanleiding, dat Graaf Floris V, bij eene oorkonde van den 27sten October 1275, ter vergoeding van op nieuw door de Kennemers geledene schaden of ter belooning van bewezene diensten, aan de mannen van *Amsterdam* de tolvrijheid schonk; eene gunst, die zeker nog gestrekt heeft, om hunnen handel uit te breiden. De bedoelde oorkonde is de oudste, die omtrent *Amsterdam* bestaat, en is ook merkwaardig, vermits aan die plaats daarbij nog geenszins de naam van stad gegeven wordt. Eerst in de volgende eeuw verkreeg zij voor goed stads-regten.

Eene zware ramp, waaromtrent echter slechts twijfelachtige overleveringen zijn overgebleven, viel vooraf aan *Amsterdam* ten deel. De ingezetenen dier plaats hadden aan Floris V groote verpligting; maar die Graaf werd, juist omdat hij de opkomende steden zoo zeer begunstigde, door de naijverige edelen gehaat. Er vormde zich in 1296 een eedgespan tegen hem, waaraan de Heer *van Amstel*, even als een zijner voorzaten, Gijsbrecht geheeten, deel nam. Dit eedgespan, waarvan de heeren van Velzen en Woerden de voornaamste leden waren, maakten zich van 's Graven persoon meester; hij werd naar *Kronenburg*, een slot van Gijsbrecht, aan de *Vecht*, gevoerd, en kort daarna, omdat het getrouwe landvolk hunnen geliefden Heer kwam ontzetten, schandelijk vermoord. Die vorstenmoord kwam aan de verbondene edelen duur te staan. Zij werden deels ter dood gebragt, en weken deels den lande uit. Onder de laatsten behoorde Gijsbrecht van Amstel, die echter, zoo als de overlevering wil, eenige jaren later naar zijn slot aan den *Amstel* terugkeerde, het nabij gelegen *Amsterdam* zoo goed mogelijk versterkte, en zich daar tot in 1304 handhaafde, als wanneer de nog altijd over den vorstenmoord verbitterde

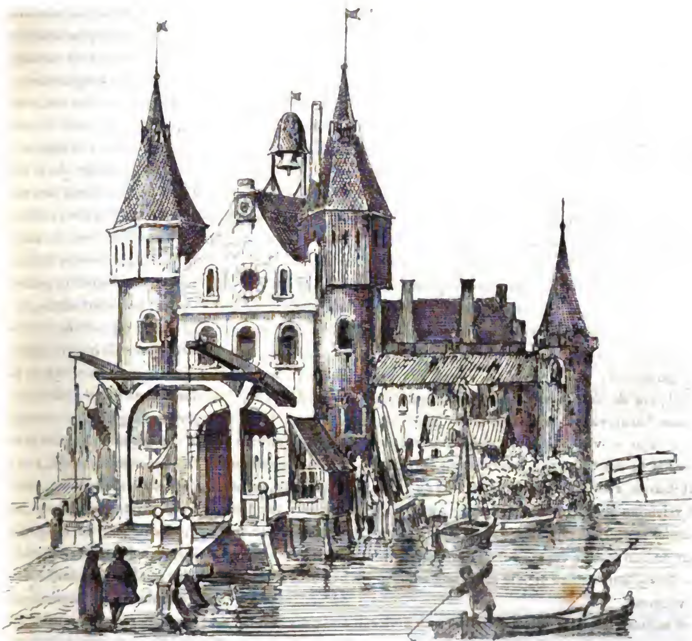
Haarlemmers en *Waterlanders* tegen hem optrokken, *Amsterdam* vermeesterden en de vesten en bruggen dier stad afbrandden. Het is deze gebeurtenis, die Vondel in zijn onsterfelijk treurspel vereeuwigd heeft. Die groote dichter is echter daarbij de geschiedkundige waarheid geenszins getrouw gebleven. Door zijne levendige verbeeldings-kracht vervoerd, heeft hij van *Amsterdam*, in plaats van een opkomend vlek, uit een klein aantal houten huizen bestaande, eene prachtige stad gemaakt. Hij spreekt van de *Nieuwe Kerk*, het klooster van *St. Clara*, de *Beurs*, den *Schreyers-toren* enz.,

die allen eene of meer eeuwen later gesticht zijn; ja beschrijft het *Amsterdam* van 1304, op deze wijze :

« De groote aloude stadt, vermaert in oorloghen,
Zoo scheeprijck, en voor wie zich see en stroomen boghen,
Den vreemde en naghebuur, en rijcken tot ontzagh,
Gaet plotselijck te grondt, en zinckt met eenen slagh. »

Deze geschiedkundige onjuistheid heeft echter niet belet, dat de Gijsbrecht sedert 1638 jaarlijks te *Amsterdam* op Kerstijd ten tooneele wordt gevoerd, en de hoogste bewondering van elk minnaar der poëzij steeds zal blijven verdienen. De overlevering, waarvan Vondel insgelijks melding maakt, dat Gijsbrecht met de zijnen « *naar het vette land van*

Pruissen » zou trekken en aldaar eene stad, die *Holland* heeten moest, zou stichten, heeft daarentegen niets onwaarschijnlijks. Zeker is het, dat het adellijke geslacht van *Amstel* sedert 1304 uit onze geschiedenis verdwijnt, en dat *Amsterdam* van dien tijd af, geenen anderen Heer heeft gehad, dan de Graven des lands.

De bewoners van *Amsterdam* hadden, zoo als wij reeds boven deden opmerken, geene reden gehad, om aan Graaf Floris V vijandig te zijn; maar de verbittering over diens moord was zoo groot, dat zij, enkel omdat heer Gijsbrecht in hun midden gevestigd was geweest, door den opvolger van Floris, Willem III, van alle hunne reeds verkregene voor-

regten werden beroofd; zelfs de bruggen, die toen reeds over den *Amstel* of over de grachten lagen, moesten worden afgebroken. Maar weldra verzoenden zich de *Amsterdammers* met hunnen Graaf, en van nu af was toenemende voorspoed hun deel. Door loffelijken ondernemingsgeest aangedreven, beperkten zij hunnen koophandel, in het midden der veertiende eeuw, niet meer tot de *Zuiderzee*, maar waagden het de *Noordzee* in te stevenen en *Hamburg* te bezoeken. Weldra gingen zij eenen stap verder en vertoonden zich ook in de *Oostzee*, van waar zij graan, hout, ijzer en benoodigdheden voor den scheepsbouw haalden, om die door geheel *Nederland* te verspreiden. Met die toeneming van hunnen handel, ging de uitbreiding der visscherij hand aan hand. In 1368 verkregen de *Amsterdammers* van den Koning van *Zweden* het voorregt, om op het eiland *Schoonen* eene soort van kolonie, naar *Hollandsche* wetten geregeerd, te stichten, die vooral ook ten doel had, om de door hen op die kusten gedreven wordende haringvangst te beschermen. Nog andere blijken zijn er voorhanden, dat de *Amsterdammers* reeds in het tijdperk, waarvan wij spreken, of kort daarna, zich door hunne nijverheid en goede trouw vrienden in de Noordsche landen, waarheen hun handel oorspronkelijk gerigt was, wisten te verwerven, en hunne daar verworvene voorregten werden in de vijftiende en zestiende eeuw nog aanmerkelijk vergroot.

Geen wonder was het, dat hunne stad zich onder zulke omstandigheden gedurig uitbreidde. Tot in 1334 behoorde het toen nog nietige *Amsterdam* onder het kerkelijk gebied van het dorp *Ouderkerk;* doch sedert dat jaar vormde het een eigen kerspel. De *oude kerk*, die toen aan *St. Nicolaas* was toegewijd, was het bedehuis, waarin de vrome *Amsterdammers* destijds hunne godsdienst verrigtten. Langzamerhand werden echter aan den westelijken oever van den *Amstel*, alwaar vroeger het slot der heeren *van Amstel* had gestaan, ook woningen gebouwd. Dat gedeelte der stad, als later gestigt, erlangde daarom den naam van nieuwe zijde, terwijl al wat oostelijk van de rivier (hier het *Damrak* genoemd) lag, de oude zijde heette. In 1410 waren de woningen aan de nieuwe zijde reeds zoo zeer toegenomen, dat men ten behoeve der ingezetenen van die stads-wijk, niet verre van den *Dam*, de *Nieuwe kerk* bouwde, die aan elk *Hollander* bekend behoort te zijn, al ware het slechts, omdat daarin de eenige de Ruiter begraven ligt. In 1405 was de bevolking der stad, die in deze eeuw, behalve op de *Oostzee*, ook reeds handel op *Engeland*, *Frankrijk*, het *Spaansche* schiereiland, en zelfs reeds op de *Levant* begon te drijven, zoo zeer toegenomen, dat daaruit in genoemd jaar reeds 120 gewapenden ter heirvaart uittogen, om den Graaf op zijne togten te vergezellen. Het toen nog veel magtiger *Haarlem* leverde in genoemd jaar er 250. Tweemaal in deze eeuw, namelijk in 1421 en 1452, werd de stad door eenen fellen brand geteisterd, die te grooter verwoesting aldaar aanrigtte, omdat de meeste huizen destijds nog slechts van hout waren opgetimmerd. In 1521 nam Keizer Karel V een besluit, tot strekking hebbende, om de *Amsterdammers* te nopen van, in plaats van houten, steenen huizen te bouwen. Toen had de koophandel reeds overvloed en welvaart in de stad verspreid, en het bedoelde besluit is dus een bewijs, eensdeels van de aangeborene spaarzaamheid der ingezetenen; anderdeels van de afkomst der meesten uit *Waterland*, alwaar tot den huidigen dag toe vele woningen, ook van gegoedde lieden, slechts van hout zijn opgetimmerd.

De schade, door de boven vermelde branden veroorzaakt, werd spoedig hersteld. *Amsterdam* herrees telkens als een Phoenix uit zijne asch, en werd weldra door sterke wallen, bolwerken en grachten omringd. Te midden der zestiende eeuw telde de stad, behalve vele andere openbare gebouwen, 19 kloos-

ters binnen hare muren. Zij strekte zich toen aan den IJkant van den *Haringpakkers-toren* tot aan den *Schreijershoek* uit; bij den eersten toren stond de toenmalige *Haarlemmerpoort*. Allerwege langs de stads buitenwallen stonden sterke torens, waarvan op het tweede der hierbij gevoegde plaatjes (bladz. 204) er een is afgebeeld, die, omdat hij oorspronkelijk als breidel der *Utrechtenaren* was aangelegd, den naam van *Zwicht Utrecht* droeg. Die oude toren behoorde sedert 1522 tot de gebouwen, waarin de schutters van den *Kloveniers-doelen* vergaderden. Het is dezelfde doelen, die thans in de aanzienlijke herberg herschapen is, welke men in de *nieuwe Doelenstraat* vindt. Op hetzelfde tijdstip (het midden der zestiende eeuw) was het einde der *Kalverstraat*, aan die zijde het einde der stad. Daar vond men toen de zoogenaamde *Regulierspoort*, van welke wij op het derde plaatje, (bladz. 205) eene afbeelding geven. In de herberg *de Munt*, die nog met een vrij hoog torentje prijkt, vindt men in onzen tijd deze poort weder. Al wat buiten de twee opgegevene punten ligt, werd, bij de verschillende vergrootingen der stad aangebouwd.

Gewoonlijk rekent men, dat *Amsterdam* vier zulke vergrootingen heeft ondergaan. De eerste daarvan had in 1585 plaats, dat is, in hetzelfde jaar, dat *Antwerpen* weder aan de *Spaansche* zijde overging. De opgave van het jaar dezer vergrooting is belangrijk: zij bewijst, hoe veel *Amsterdam*, alwaar gewetensvrijheid heerschte en eene vaderlijke regering voor het belang der ingezetenen waakte, voortaan vooruit had boven het aan *Spanje* onderworpen *Antwerpen*. De eenmaal zoo luisterrijke handel dier stad werd bijna geheel naar *Amsterdam* overgebragt; « de Hollandsche goede trouw en nijverheid,» zegt zeker schrijver, « woog op tegen de moeijelijkheden der scheepvaart naar de stad, die met zwaar geladene schepen (zoo lang het *Noord-Hollandsche* kanaal niet gegraven was) niet dan met ligters over de zandbank *Pampus* geschieden kon, terwijl de uitvaart uit *Texel* slechts met enkelde winden kan plaats hebben.» Bij die eerste vergrooting, en bij eene tweede die van 1593—1601 volgde, werd de stad voornamelijk aan de oostzijde en langs den IJkant uitgelegd. Te gelijk werd echter toen de *Singel* met huizen bezet, en dus aanvankelijk reeds aan *Amsterdam* de regelmatige gedaante van eenen halven cirkel gegeven, welke die stad nog heeft. Maar de eerste helft der zeventiende eeuw was voor *Amsterdam* een heerlijk tijdperk van steeds toenemenden bloei; haar handel, die zich vroeger tot *Europa* bepaalde, breidde zich thans tot beide de *Indiën* uit; in *Amsterdam* gebouwde schepen doorkruisten alle zeëen; de kooplieden dier stad schroomden geene opofferingen, om nieuwe handelswegen te openen, en lieten, hetgeen later slechts Koningen gedaan hebben, op eigene kosten ontdekkingsreizen ondernemen; uit alle werelddeelen stroomden schatten naar de wereldstad en zij was weldra weder te klein, om hare telkens toenemende bevolking te bevatten. Dit gaf aanleiding tot de derde uitlegging van 1611 en volgende jaren, waarbij de stad aan de westzijde tot aan de tegenwoordige *Haarlemmerpoort*, een bouwkunstig meesterstuk van dien tijd, werd uitgebreid en de halve cirkel der stad door de *Heeren-*, *Keizers-* en *Prinsen-grachten* werd vergroot, die in onzen tijd, door de onafzienbare reeks van keurig nette of prachtige gebouwen, waarmede zij prijken, de bewondering van elken vreemdeling opwekken. Drie jaren voor die vergrooting (1608) was de eerste steen gelegd van de *Amsterdamsche* beurs, welk gebouw in 1613 werd ingewijd, en zoodanig als het zich, na deszelfs stichting, van de zijde van het *Rokin* vertoonde, op het achterstaande plaatje is afgebeeld. Eene halve eeuw later werd dat beursgebouw nog vergroot, doch van een kleineren toren voorzien. Het is tot voor weinige maanden in dien toestand gebleven, doch terwijl wij dit schrijven (November 1816) is

men bezig, om deze wereldberoemde beurs af te breken, en door een nieuw gebouw van gelijken aard te vervangen. Vóór 1608 verzamelden de *Amterdamsche* kooplieden, om handel te drijven, met oud-Hollandsche eenvoudigheid, in de open lucht, op en bij de *Nieuwe-brug* aan het IJ. Antonides doelt daarop, als hij in zijnen *IJstroom* op een treffende wijze de verwondering beschrijft, welke den *Amsterdamschen* visscher van de dertiende eeuw zou bevangen, indien hij, uit zijn graf opziende, be-

speurde, dat zijne nakomelingen op de *Nieuwe brug* met even veel bedaardheid over het verlies van rijke ladingen spraken, als hij over de schaê van zijn' gescheurde netten plagt te doen. Eene vierde en laatste vergrooting van *Amsterdam* had in 1658 plaats, waarbij onder anderen de verschillende eilanden, die met *Amsterdam* vereenigd zijn, werden bebouwd, alsmede die reeks van grachten aan de westzijde der stad, die thans nog door hunne namen van *Lelie-*, *Egelantiers-*, *Rozengracht* enz. de tuinen, welke aldaar vroeger lagen, herinneren. In dienzelfden tijd werd het wereldberoemde Raadhuis der stad op den *Dam* gesticht. Het eerste der hierbij gevoegde plaatjes, op bladz. 201 geeft een denkbeeld, hoe dat plein zich in 1615 vertoonde, toen daarop nog het oude Raadhuis met zijnen hoogen toren en de eerst in onzen tijd afgebrokene waag prijkten, en de toegangen tot de *Nieuwe kerk* nog met huizen bezet waren. Die afbeelding verplaatst ons in het middelpunt der stad, tijdens haren schitterendsten vooruitgang. Mogt zij zulke tijden, onder Gods zegen, nog eenmaal weder beleven!

VADERLIJKE ONTBOEZEMING,

BIJ DE

GELUKKIGE TERUGKOMST VAN EEN' JONGEN ZEEMAN.

Daar is een God, zoo goed als wijs,
Die 't al bewaart wat leeft;
Die 't oor leent aan ons stil gebed
En vaak nog milder geeft.

God dank! mijn Jongen! dring me aan 't hart,
Ik heb gezond u weer!
God dank! zoo juicht mijn vol gemoed;
God dank! nog duizend keer.

Van dat gij 't Vaderland verliet,
Uw kiel zich stak in zee,
Volgde ik u op de Wereldkaart
En reisde met u mêe.

En, heeft de bange najaarsstorm
Soms door 't geboomt geloeid,
Dan is mij, bij 't gebed voor u,
Wel eens een traan ontvloeid!

Maar, *meer* nog woog 't mij zwaar op 't hart —
Gedachtig aan uw jeugd —
Of ge in 't gewoel getrouw zoudt zijn
Aan God, aan pligt en deugd.

O! dat slechts 't heilig Bijbelwoord
Uw *gids* mogt zijn op zee,
Waaraan ge in nood u steunen mogt:
Dat was mijn zucht, mijn bêe.

Zoo ging er maand op maand voorbij;
Zoo kwam de Zomer weer;
Zoo kwam de Herfst en gaf bijna
Geen heldre dagen meer.

Als één — één heldre dag van vreugd:
Toen 't oog uw schrift verslond,
Aan 't Oosterstrand u 't hart ontvloeid,
Dat heel ons hart verslond.

Toen rees uit 't smeltend ouderhart
De warmste dank omhoog,
En moeder wischte in stilte een traan,
Een zaal'ge traan, van 't oog.

Maar hooger, hooger, rijst mijn dank:
'k Heb nu gezond u weer!
God heeft zoo mild mijn bee verhoord;
God dank! nog duizend keer.

Daar is een God, zoo goed als wijs,
Die 't al bewaart wat leeft;
Die 't oor leent aan ons stil gebed
En vaak nog milder geeft.

October 1836.

Boero of Bouro.

Meermalen hebben wij u reeds opmerkzaam en bekend trachten te maken, op en met deze of gene onzer bezittingen in Nederlandsch *Oost-Indië*, waaronder de *Amboinsche* eilanden en die van *Banda* en *Ternate*, of de eigenlijke *Moluksche* eilanden behooren.

Onder de *Amboinsche* eilanden telt men onder anderen ook het bovengenoemde eiland *Boero* of *Bouro*, hetwelk misschien nog te weinig door dezen of genen onzer vaderlandslievende lezers bekend is: ook zoekt men er te vergeefs naar in de aardrijkskundige handleiding onzer Oost- en West-Indische bezittingen van *Lauts;* weshalve wij u het een en ander, dat eiland betreffende, zullen mede deelen.

Boero of *Bouro* is gelegen twaalf of veertien mijlen westwaarts van het vroeger beschrevene eiland *Amboina;* men rekent, dat hetzelve van het oosten naar het westen ruim 18 mijlen lang en 13 mijlen breed, en derhalve ruim 230 mijlen in het vierkant groot is.

Hetzelve is zeer hoog en steil gelegen, en verheft zich als een muur boven den waterspiegel der *Moluksche* zee. Het is zeer heuvelachtig en ongelijk, zelfs vindt men er zeer zware bergen; wijders schoone rivieren en lommerrijke bosschen, die voortreffelijk houtgewas, waaronder wit en zwart ebbenhout, alsmede zoogenoemd ijzerhout, en andere soorten, opleveren.

Hetzelve was, zoo als men wil, vroeger volkrijker dan thans. De inboorlingen des eilands, *Arfourezen* geheeten, worden reeds van hunne kindsheid af gewend aan zekere krijgsspelen en krijgsdansen, waarbij eene soort van muzijkant, die op een *goum-goum* slaat, eene zekere maat aangeeft.

De bevolking aan de kust bestaat uit ellendige *Maleijers* en *Chinezen*, welke eersten veelal de Mahomedaansche godsdienst belijden.

Het dorp *Tomahoe*, thans benevens meer andere dorpen des eilands verwoest, was vroeger de zetel of verblijfplaats van de stedehouders der koningen van *Ternate*, welke dit eiland in vroeger tijd onder hunne gehoorzaamheid hadden gebragt.

De tegenwoordige hoofdplaats is *Cajeli*, gelegen tusschen de rivieren *Wamlabo* en *Soemel*, in een

bogt of baai van denzelfden naam *Cajeli*, zijnde eene streek lands, die zich meer dan eene mijl ver, van de rivier *Abbo* tot aan de *Soemel* uitstrekt.

De vroegere Nederlandsche Oost-Indische maatschappij, welke dit eiland in bezit nam, bouwde hier in het jaar 1657 het eerst eene houten vesting, en gebood de dorpbewoners, die door het geheele eiland verspreid waren, om zich meer en meer met der woon aan dezen kant neder te zetten, waardoor zij dezelve te beter onder hunne gehoorzaamheid konden houden.

De landvoogd Simon Cos liet echter ter dezer plaatse in 1664 eene steenen vesting bouwen, die eerst, naar zijnen naam *Cosburg*, doch naderhand *Oostburg* genoemd werd. In 1668 werd dezelve onder den Nederlandschen landvoogd Jakob Kops, door de slaven afgeloopen, waarvan men de schuld aan de achteloosheid van zekeren sergeant Boudewijnsz toeschreef; de vesting werd niet dan met vele moeite heroverd. In het jaar 1688 of 89 trof haar het ongeluk, dat zij onder de landvoogdij van Dirk de Haas in de lucht vloog; doch zij werd door hem op nieuw opgebouwd en draagt thans den naam van *defensie*.

Rondom deze vesting liggen een aantal dorpen, die een vrij aanzienlijk getal inwoners tellen. De tegenwoordige Nederlandsche Resident, Jansens, houdt in de nabijheid van dit fort zijn verblijf. Zijne woning, waarvan gij eene afbeelding hierbij gevoegd ziet, is met riet bedekt en bestaat slechts uit eene verdieping, en heeft van buiten eene soort van galerij, waaronder men, tegen de zonnestralen beveiligd, zitten kan. Niet onbevallig doet zich deze woning aan ons oog voor, die overigens van eenen welbeplanten tuin voorzien is.

Cajeli levert eene reeks van schoone gezigtspunten op. De reede, zegt een reiziger, die deze plaats voor weinig jaren bezocht, is groot en schoon, en zou geheele eskaders kunnen bevatten. Het fort of de vesting *defensie* is in vrij goeden toestand en bestrijkt de reede. In het midden gelegen, is dezelve ter regter en linker zijde omgeven door de bamboes-woningen der *Maleijers*. Dit *Cajeli* vormt een halven cirkel van woningen langs de baai van dien naam, is hier en daar door beken doorsneden, en wordt door de prachtigste boomsoort van de keerkringslanden, den palmboom, beschaduwd.

De zware bergen, waarvan wij boven gewaagden, en die *Cajeli* omgeven, liggen ver genoeg landwaarts in, om gemakkelijk in het binnenste des lands door te dringen.

Langs een voetpad, 't welk aan de regter zijde van het fort heen loopt, kan men een uur ver wandelen, onder eene schoone laan van *Jacquinia*, broodvruchtboomen en andere ongemeen hooge boomsoorten, die dit eiland oplevert.

De papegaaijen vliegen bij geheele, talrijke en schitterende troepen in deze bosschen rond. Men vindt op dat eiland, dat waarschijnlijk deszelfs naam van het maleisch *Bourou* (dat is *vogel*) ontleent, vogels van allerlei grootte en soort: inzonderheid de zoogenoemde *loeris*, welke door liefhebbers zoo zeer gezocht, maar in onze koudere luchtstreek zelden in het leven kan gehouden worden.

Evenwel wordt deze vogelsoort door de inwoners veelal gevangen en opgevoed, om ze naar *Amboina* en *Java* over te zenden, waar men ze gemakkelijk in het leven houdt.

Het wild gevogelte wordt hier almede in groote hoeveelheid aangetroffen. Wijders levert het eiland veel visch op, met welker vangst zich de arme inwoners veelal bezig houden. De meer aanzien-

lijke kweeken *javaansche* ossen van eene kleine gestalte, die veelal naar *Amboina* worden uitgevoerd, en aldaar tot slagtvee verstrekken.

Ook heeft men op *Boero* nog eene soort van wilde ossen, wilde zwijnen, herten, buffels en babiroussa's. In vroeger tijd onderhield de bovengenoemde maatschappij hier een 60 of 70 tal koebeesten, tot gebruik van den landvoogd, welke goede boter, en van eenen aangenamen smaak opleverden.

Gewone en vergiftige slangen vindt men in de bosschen van dit eiland; die eenen aangenamen geur door het groene ebbenhout en de *Cajoupouti*, in den omtrek verspreiden. Van de bladeren dezer laatste boomsoort wordt de *Cajepoet*-

olie getrokken.

Ook de rijst, gierst en de sago worden hier met ongemeen goed gevolg geteeld. Voorts trekken de inwoners veel voordeel van het verkoopen van *arak* en andere voortbrengselen des lands. Ongetwijfeld bevatten de bosschen in het midden des eilands nog menigen kruidnagel-boom en notenmuskaat-boom, die er sedert eeuwen gegroeid hebben, en het strenge verbod der maatschappij van 1648, om de nagelboomen op *Boero* en elders uit te roeijen, ontkomen zijn.

Volgens Francois Valentijn, zond namelijk « Vlaming, landvoogd van *Amboina*, in 1648, den luitenant Moerlag naar *Boero*, welke tusschen *Ila* en *Moerah Ite* drie duizend oude nagelboomen schilde, en ontelbare jonge vernielde. »

Men deed dit, opdat *Amboina* den alleenhandel in de nagelen en muskaten zoude bezitten; doch het tegenwoordige meer vrijgevende Bestuur van Oost-Indie, heeft, tijdens het Gouverneur-Generaalschap

van den Baron Van der Capellen dezen noodlottigen maatregel, die ook *Ternate*, *Tidor* en andere eilanden drukte, afgeschaft.

Zoo als gezegd is, belijdt een gedeelte der bevolking de *Mahomedaansche* godsdienst; zij bezoeken de Moskéen en hebben *Imans*, die hun prediken: dit zijn de eigenlijke *Maleijers*. Niet verre van de woning van den Nederlandschen Resident van *Cajeli*, bevinden zich vier of vijf dezer moskéen van eenen zeer eenvoudigen stijl.

Eene afbeelding daarvan hier bijgevoegd, maakt u met derzelver gedaante nader bekend. Dezelve

zijn van boven van vierkante pyramiden voorzien met twee dakwerken boven elkander: eene soort van lijstwerk ziet men rondom aan dezelve aangebragt, terwijl een stoep of trap van zes of zeven treden in het binnenste der moskée geleidt. Op de kruin of het spits eener puntig toeloopende kegel ziet met een sieraad geplaatst in de gedaante eener olijf.

De bepraafplaatsen vindt men op *Boero* gemeenlijk in eene aangename en bekoorlijke, eenzame streek; op dezelve verheffen zich houten graven, welke de heete luchtstreek des eilands weldra verteert.

De vrouwen van *Boero* zijn, even als in alle landen, waar de Mahomedaansche godsdienst beleden wordt, zeer ingetogen en ontwijken het gezelschap der mannen. Evenwel hebben zij toch eene soort van *coquetterie* in hunne kleeding;

zijn aanvallig van wezenstrekken, en dragen lang zwart en zijdeachtig haar; zij hebben levendige oogen en fijne handen en voeten. Een rok en een mantel van deze of gene stof maken hare voornaamste kleedingstukken uit. Zij houden veel van versierselen en halssnoeren, en zouden zekerlijk niet ongevallig in haar voorkomen zijn, bezaten zij niet, gelijk andere Oostindische eiland-bewoners de hatelijke gewoonte om *betel* te kaauwen, waardoor hare tanden zwart worden en hetwelk aan hare lippen eene leelijke bloedachtige kleur geeft.

Ook zij beminnen de aziatische en polynesische dansen, welke op het eentoonig geluid van den *tam-tam* en den *goum-goum* geschieden.

Springkruid.

Dat men door vermenging en zamenvoeging van onderscheidene zelfstandigheden, nieuwe zelfstandigheden voortbrengt, is u zeker niet onbekend: neemt men bijv. *drie* deelen salpeter, *twee* deelen mijnsteenzout en *een* deel zwavel, dat men onder elkander mengt; dan verkrijgt men daardoor het zoogenoemde *springkruid*, hetwelk de zonderlinge eigenschap heeft, dat het, bij eene kleine hoeveelheid, zonder dat het ingesloten is, met eenen ongemeen harden slag eensklaps losbrandt, wanneer men het op eenen blikken lepel, langzamerhand, op een kolenvuur, heet maakt. Dan ziet men het eerst smelten, en als de verhitting tot eenen hoogen graad geklommen is, eene blaauwe vlam over hetzelve heen trekken, waarna dadelijk de slag volgt, die ongemeen gevoelig is voor het gehoor. Niet zelden gebeurt het dan ook, dat na de losbarsting en ontploffing van het mengsel, de lepel doorboord is, en wel zoodanig, dat de daarin aanwezige gaten naar de binnen zijde gebogen zijn. Strooit men het springkruid op gloeijende kolen, ook dan hoort men wel geraas van hetzelve; doch geen slag. Ook in eene ruimte, waaruit men de lucht verwijderd heeft, brandt hetzelve, doch zonder losbarsting af.

Infant.

Dit woord, dat van het Latijn ontleend is, beteekent eigenlijk een *kind*, in 't Fransch *enfant*, en wordt in *Spanje* en *Portugal* als een eigen titel beschouwd van de Koninklijke Vorsten, die dan ook den naam van *Infante* aan de Koninklijke Vorstinnen geven. De erfgenamen van de kroon, in de beide rijken voeren andere titels. Ferdinand I plaatste den titel van *Infant* van *Spanje* onmiddelijk achter de titels zijner Koningrijken. Dit deed ook Rudolf II, die zelfs niet een zoon des Konings, maar uit Koninklijken stam gesproten was. In oude tijden eigenden zich ook de zonen der in *Spanje* regerende moorsche Vorsten, alsmede van andere Spaansche grooten dezen titel van *Infant* toe. Zoodanige kinderen, die uit Koninklijke Infanten gesproten waren, noemde men oudtijds zelfs *Infanzones:* ook lieden van aanzien matigden zich dien titel aan. Ook noemde men in *Spanje* de huwelijksgift, die men aan *Infanten* pleeg te geven: *el Infantazgo.*

De Vuurbaken.

Reeds van overoude tijden had men aan de kusten van handeldrijvende Staten of Rijken, vuurtorens of *vuurbaken*, waarop men des nachts vuur onderhield om zoodanige schepen, die zich op zee bevinden, tot gids te verstrekken, ten einde bij het naderen der kusten, dezelve voor ongelukken te behoeden.

Het voorgebergte *Sigea*, in welks nabijheid eene reede of ankerplaats voor de schepen was; *Athene* en vele andere plaatsen van het oude *Griekenland* hadden dergelijke vuurtorens of vuurbaken, waarvan de oude schrijvers gewagen. De bouworde dezer torens was in den beginne ongetwijfeld zeer eenvoudig; doch de Egyptische Koning Ptolemeus Philadelphus deed er een bouwen op het eiland *Pharos*, welke zoo groot en prachtig was, dat men denzelven onder de zeven wonderen der wereld geteld heeft.

Deze vuurtoren, die omstreeks 280 jaren voor onze jaartelling gesticht is, bestond uit eenen zeer breeden grondslag, welke op eene rots rustte van genoemd eiland, waartegen de golven der zee braken. Dezelve was gebouwd uit witten steen, en bestond uit acht verdiepingen, of zoo als de oude geschiedschrijver Herodotus meldt, uit acht torens op elkander. De ongemeene hoogte van dezen toren bragt te weeg, dat het vuur, dat men daarop des nachts aanmaakte, in de verte toescheen als eene maan; terwijl hetzelve op nog grooteren afstand den zeelieden als eene ster toescheen, die zich vrij hoog boven den horizon verhief.

Onderscheidene vroegere schrijvers hebben nopens dezen ontzaggelijk hoogen toren berigten nagelaten; voor ruim 700 jaren, en alzoo omtrent 1100 zoude dezelve nog bestaan hebben.

Plinius meldt, dat dit gewrocht 800 talenten zoude gekost hebben, hetwelk men berekend heeft, dat 360,000 ponden sterlings, van 12 gl. het pond zoude bedragen hebben; alzoo de verbazende somme van 4,320,000 gulden bedraagt. De bouwmeester van dezen vuurtoren was Sostrates, welke daardoor zijnen naam vereeuwigd heeft.

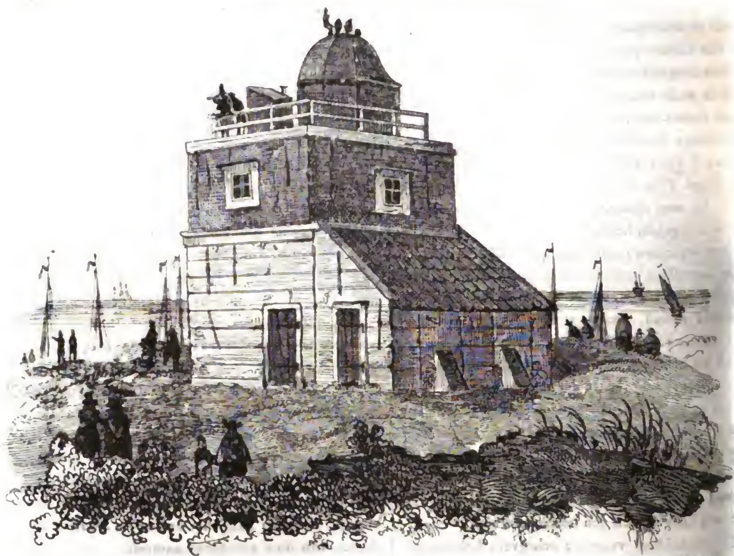
Men verhaalt van hem, dat hij, om de ijverzucht en de afgunst, welke dit meesterstuk hem welligt op den hals zoude halen, te ontgaan, dezelve door een opschrift in pleisterwerk toewijdde aan den Koning; doch dat na den dood des Konings, dit pleisterwerk door den tijd afgebrokkeld zijnde, een ander opschrift te voorschijn kwam, dat in steen gehouwen en van den navolgenden inhoud was: «Sostrates, zoon van Dixiphanes, heeft dit werk toegewijd aan de Goden onze beschermers, en aan het behoud der zeevarenden.»

Deze beroemdste van alle vuurtorens, die naar het eiland *Pharos* is genoemd, en wegens de nabijheid van de beroemde, vroeger beschrevene, stad *Alexandrie* ook wel den naam van vuurbaak van *Alexandrie* voerde, heeft tot model gestrekt aan vele andere vuurtorens.

Ook *Italie* bezat in vroeger tijd beroemde vuurtorens, waarvan Plinius gewaagt, als daar zijn die van *Ravenna* en *Pouzzol*; Suetonius spreekt van die van het eiland *Caprea*, die weinig dagen voor den dood van Tiberius, door eene aardbeving is omvergestort. — De *Romeinen* bouwden eenen beroemden vuurtoren te *Boulogne*, welke de schepen ten gids verstrekte, die van *Gallie* op *Britannie* voeren; men heeft gemeend, dat men nabij het kasteel te *Douvres* nog sporen van dien vuurtoren aantreft.

Frankrijk, *Engeland* en andere rijken, die aan de zee gelegen zijn, hebben langs hunne kusten allerwege dergelijke, meer of minder doelmatige en beroemde vuurtorens, tot behoud der zeevarenden opgerigt.

Ons vaderland is daarin niet achterlijk: langs de geheele kust der *Noordzee* treft men die allerwegen aan. *Egmond*, *Kijkduin* en andere plaatsen aan deze zee gelegen, hebben zoodanige vuurbaken, waarnaar de zeevarenden bij nacht hunnen koers kunnen rigten. De hierbij gevoegde afbeelding is die van de vuurbaak te *Scheveningen*, op de duinen geplaatst aan de zuidzijde van het

dorp, en in vergelijking van andere onzer vaderlandsche vuurtorens slechts klein en nederig.

Merkwaardig mag men vooral den vuurtoren van het eiland *Walcheren* in Zeeland noemen, welke men te *Westkapelle* aantreft. Het kustlicht, dat men hier op den toren der afgebrande of ingestortte kerk onderhoudt, verspreidt zich, door middel van kunstige spiegels en lampen tot op eenen grooten afstand in zee, en bewijst, dat ook ons Vaderland in de verbetering van het kustlicht, met andere naburige Rijken gelijken tred houdt. Voor eenige jaren beschouwden wij de belangrijke inrigting van dien vuurtoren, welke even als die van *Scheveningen* een treffend gezigt oplevert, aan de eene zijde over het land, en aan den anderen kant op de verbazende hoofdstoffe, waarop duizenden om handelsbelang, hun leven op schepen wagen

---

Ontvangst der Spaansche Gezanten door Prins Maurits.

Reeds veertig jaren hadden onze voorouders tegen het magtige *Spanje* fel gestreden. In dien oorlog om vrijheid en onafhankelijkheid was menig heldenfeit bedreven; twee der grootste veldheeren, Prins Maurits aan de eene zijde en Spinola aan den anderen kant, hadden daarin tegen elkander overgestaan, en in menigen strijd

elkander de overwinning met de grootste dapperheid en standvastigheid betwist.

De strijdende partijen, van weerszijden den oorog moede zijnde, vooral *Spanje* zijne schatkist in enen deerlijken toestand ziende, en ons land na nenig bevochten voordeel op den vijand, naar rust erlangende, om het inwendig bestuur op eenen asteren voet te kunnen brengen, werden er onderhandelingen omtrent den vrede aangeknoopt.

Ongetwijfeld moest het den Spaanschen hoogmoed veel kosten, om den vrede te vragen aan een volk, dat een hunner veldheeren (de Hertog van Alva) in den beginne des oorlogs, als een *volk van boter en kaas*, zoo gemakkelijk had meenen te kunnen kneeden, naar den zin der *Spanjaarden*. En echter dit geschiedde.

De eerste openingen tot de vredes-onderhandelingen hadden in *'s Gravenhage* plaats, alwaar *Engeland* en *Frankrijk* hunne gevolmagtigden zonden tot bemiddelaars tusschen deze beide partijen.

Het was in Februarij des jaars 1608, dat de Spaansche gezanten, op sleden over het ijs, in *Holland* kwamen. Zij waren met hun vijven, namelijk den bovengemelden markgraaf Ambrosia Spinola, Joan Richardot, Don Juan de Mancicidor, geheimschrijver des Spaanschen Konings, en Neijen en Verreiken. Allerwege werden zij in de Hollandsche steden op eene beleefde wijze ontvangen, hetwelk hen ongetwijfeld te meer bevreemden moest, naardien zij hier eenen vijandelijken bodem betraden, en door menige stad trokken, die door de Spaansche wreedheid bloedig geleden had.

Ook Prins Maurits, die in zoo menig gevecht zijne dapperheid tegen Spinola had aan den dag gelegd, was de Spaansche gezanten op een half uur afstands buiten den *Haag*, en vergezeld door eenen grooten en deftigen stoet te gemoet gereden; terwijl eene overgroote menigte volks, door nieuwsgierigheid gedreven, zich mede op dien afstand buiten de stad begeven had, om aldaar, omtrent of nabij het tegenwoordige *Witsenburg*, te *Rijswijk*, de beide grootste veldheeren dier eeuw, die elk een leger tegen elkander te velde gebragt hadden, elkander te zien ontmoeten. Treffend was het voorzeker getuigen te zijn, hoe beide deze groote mannen, Maurits en Spinola, thans, als het ware, wedijverden in pligtplegingen en beleefdheden, of, zoo als Wagenaar zegt, hen alleen met beuschheden en omhelzingen te zien strijden. Spinola, zoo vervolgt deze geschiedschrijver, in Maurits koets getreden zijnde, onderhielden de helden elkander met den lof der wederzijdsche dapperheid, en genoten elk den grootsten roem, dien zij zich zouden hebben kunnen voorstellen, te weten, naar waarheid geprezen te worden door eenen vijand.

De bijgevoegde afbeelding stelt u het oogenblik der ontmoeting dezer beide helden voor. Men vergezelde de gezanten tot aan hunne woningen. Men weet, dat Spinola gedurende zijn verblijf in *'s Gravenhage* eene ongemeene pracht en praal in zijne hofhouding ten toon spreidde, en dat er door bemiddeling van Hendrik IV van *Frankrijk* en Jacobus I van *Engeland*, ook vooral door toedoen van den grijzen staatsman Johan van Oldenbarneveld, na vele vruchtelooze vredes-onderhandelingen, een *twaalfjarig* bestand gesloten werd, dat niet geheel met de gevoelens van Prins Maurits overeenstemde; doch waarover wij hier thans niet verder kunnen uitweiden.

Huwelijk van den Doge van Venetie met de Adriatische Zee.

Onder de zonderlinge gebruiken, welke gedurende den bloei der republiek van *Venetie* aldaar 's jaarlijks plaats hadden, behoort het huwelijk van den Hertog of *Doge* van *Venetie* met de *Adriatische* zee, ten blijke van eene volkomene onderwerping derzelven aan de republiek, wier handelschepen eenmaal op bijna alle zeeën werden aangetroffen.

Dit gebruik had deszelfs oorsprong van Paus Alexander III. Toen namelijk in de tweede helft der 12e eeuw, *Venetie* door eene magtige vloot, haar gezag op zee aanmerkelijk begon te bevestigen en uit te breiden, was het de Hertog

of *Doge* Sebastiano Ziani, die den Keizer Frederik Barbarossa op zee versloeg.

Uit den zeeslag, waarin hij op Barbarossa eene roemrijke overwinning behaald had, terugkomende werd hij door het juichende volk, door den raad van *Venetie*, en den Paus Alexander III zelven ingehaald. Deze Paus hem bij die gelegenheid omhelsd hebbende, gaf hem eenen ring over, en zeide: «Neem dezen ring, Ziani! en geef dien aan de zee, tot een bewijs uwer heerschappij over dezelve: laat ook uwe opvolgers deze plegtigheid verrigten, opdat uwe nakomelingen weten, dat uwe dapperheid u dit voorregt verworven, en u deze hoofdstoffe onderworpen heeft, gelijk eene vrouw haren man onderworpen is.»

Deze woorden van het hoofd der toen nog algemeen heerschende kerk, vonden bijval bij den *Doge*, omdat zij zijne eigenliefde streelden; bij de republiek, omdat deze zich daardoor als beheerscheresse der *Adriatische* zee beschouwde; en bij het volk, omdat de Paus die woorden had uitgesproken, waarin iets grootsch, iets geheimzinnigs scheen opgesloten te liggen.

Sedert dien tijd kwam dan in *Venetie* het kluchtig bedrijf om met de zee te trouwen in zwang; heeft zich, het tot op het einde der vorige eeuw in stand gehouden; doch bestaat thans niet meer, nu de heerschappij van *Venetie* over de *Adriatische* zee, met het verval en den ondergang dier eenmaal zoomagtige republiek, heeft opgehouden.

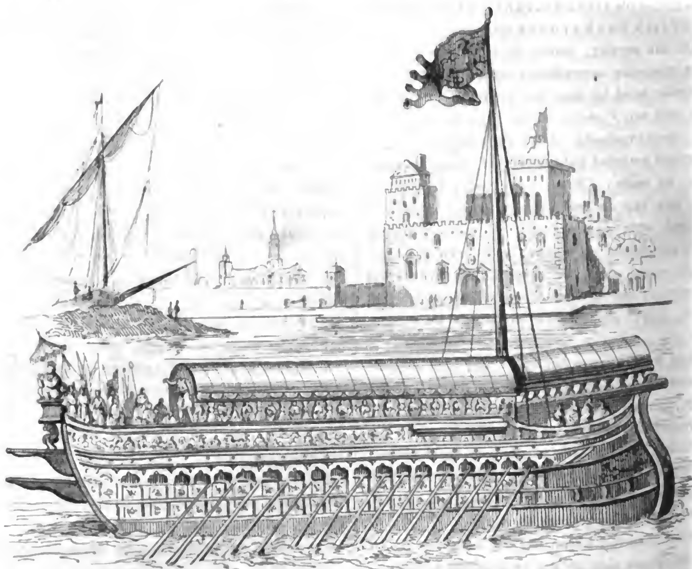
's Jaarlijks, namelijk op hemelvaarts-dag, had dit huwelijk plaats, en geschiedde met ongemeenen toeloop des volks, der grooten en aanzienlijken, onder het gelui der klokken en het gebulder van het kanon.

De *Doge* trad op dien dag onder eene zware en aangename muzijk, vergezeld door eene menigte Raadsheeren en Geestelijken, en gevolgd door een vrij groot getal barken en gondels, in een daartoe bestemd schip, *Bucentaurus* genoemd, waarvan wij eene afbeelding hier bijvoegen. Men meent dat de naam van dit vaartuig ontleend is van eenen *Centaurus*, welke dat vaartuig in zijnen voorsteven voerde, toen genoemde Paus Alexander III dit gebruik instelde, en dat het bijgevoegde *Bu*, in de toenmalige Venetiaansche volkstaal, zoo veel beteekende als *groot*, zoodat *Bucentaurus* zoude heeten: de *groote Centaurus*. Zoo veel is zeker, dat men dien naam heeft gegeven aan alle vaartuigen, welke ook in volgende eeuwen, na de instelling, tot dit gebruik gediend hebben.

Belagchelijk is de eed, welken de kapitein van dit vaartuig bij zijne aanstelling moest afleggen, namelijk om hetzelve, in weerwil van alle winden en stormen, frisch en gezond in de haven terug te zullen brengen.

Dit vaartuig nu was van binnen fraai verguld en van buiten met zinnebeeldig beeldwerk versierd, doch overigens lomp en breed gebodemd, en ging ondiep, weshalve het geen zeemans oog bekoren kon.

Ook wanneer men op den dag des huwelijks goed weder waarnam, en ofschoon de kapitein of Admiraal, bij eenige onstuimigheid der bruid, de plegtigheid uitstelde, zoo wierp toch de voorzigtige Patriarch, bij het naderen der *Adriatische* zee, eenig gewijd water daarin, om de stormen te doen bedaren of voor te komen. Wanneer men dan een paar mijlen van *Venetie* verwijderd was, deed men een plegtig gebed, waarna de *Doge* of Hertog eenen ring van groote waarde nam, en denzelven in de zee wierp, terwijl hij deze woorden uitsprak: «Wij trouwen u, o Zee! ten teeken van een waar

en duurzaam eigendom! »

En de als dan bedaarde zee gaf als eene zedige bruid, stilzwijgend hare toestemming, waarna het huwelijk volkomen wettig verklaard, en de plegtigheid onder vele vreugdebedrijven, gesloten werd.

Nog eenige jaren na den val der republiek *Venetie*, heeft men aldaar den *Bucentaurus*, als een aandenken uit roemrijker dagen bewaard: thans bestaat dit schip wel niet meer.

—

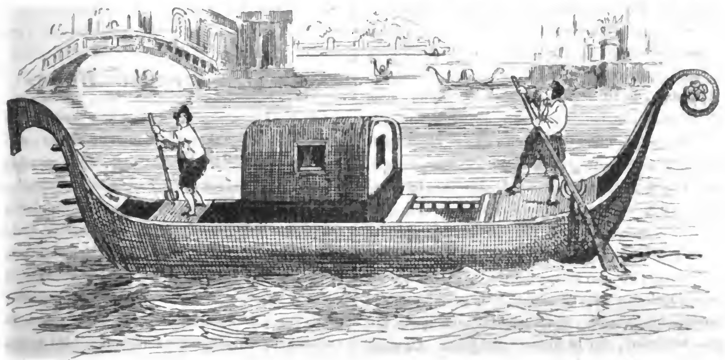
Gondels te Venetie.

Bij vroegere gelegenheid, dat u een artikel over *Venetie* is medegedeeld geworden, is daarin ook met een enkel woord gewaagd over de Gondels, waardoor de stad, in plaats van met rijtuigen, bij gebrek aan breede straten, doorkruist wordt.

Wij leveren u hiernevens eene afbeelding dier *gondels* en voegen de volgende beschrijving daarbij. De gondel is, zoo als gij ziet, een klein, plat en lang vaartuig, dat alleen door riemen, niet door zeilen bestuurd wordt, en ongemeen snel door het water

kliefl. De menigvuldige grachten, waardoor *Venetie*, dat op vele eilanden gebouwd is, is doorsneden, maken het gebruik der gondels aldaar zeer menigvuldig. Zoo wel de gedaante als de ligtheid der gondels verdient opmerking.

Die van middelmatige grootte hebben de lengte van 32 voet, zijn in het midden slechts *vier* voet breed, en loopen langzaam en bijna onmerkbaar aan de beide einden in eene zeer spitse punt uit, die zich ter lengte van eene manshoogte opwaarts

verheft, en welke achterste punt dikwijls fraai versierd is.

Aan den voorsteven of de voorste punt van den gondel heeft men een ijzer van ongemeene grootte vastgehecht, 't welk naauwelijks een halve duim dik en vier duim breed is, en waarvan de scherpe zijde buitenwaarts is gekeerd. Het bovenste gedeelte van dit ijzer, meer plat dan het overige, steekt met eenen langen en breeden hals vooruit in de gedaante van eene bijl, die meer dan een voet in de lengte heeft.

Door dit ijzer verkrijgt de gondel een inderdaad dreigend aanzien, want terwijl hierdoor het klieven der lucht bevorderd wordt, schijnt dezelve bij de vlugge beweging die aan dit vaartuig eigen is, alles te zullen doorsnijden, wat de gondel in zijne vaart ontmoet.

Meestal worden deze gondels door twee mannen, die men *gondeliers* heet, bestuurd: zelfs die der Ambassadeurs tellen slechts twee mannen. Wanneer echter lieden van aanzien zich naar het land begeven, dan hebben zij vier gondeliers in het vaartuig.

Deze gondeliers roeijen altijd staande. Degeen die vooraan staat, bevindt zich tusschen het overdekte gedeelte van den gondel en de beide treden of trapjes, waarop men in het vaartuig stapt; hij leunt zijne riem of roeispaan aan de linkerzijde in eene soort van houten halvemaan, die nagenoeg een voet boven den rand van den gondel verheven staat, en een paar duim dik is. De achterste gondelier staat hooger dan de eerste, zoodat hij over het overdekte

gedeelte des gondels heen, den voorsteven zien, en het vaartuig naar gelang van omstandigheden besturen kan. Hij staat vrij en los, op eene plank, die omtrent vier duim lager ligt dan de rand van den gondel, en houdt zich alleen staande door zijne roeispaan of roeiriem, die hij ter regterzijde in het water slaat, en even als de voorste gondelier op een houten halvemaan doet rusten.

Ieder aanzienlijk inwoner dezer merkwaardige eilandstad, bezit eenen gondel in eigendom, even als in onze aanzienlijke steden, elk die rijk is zijne koets en paarden houdt. Doch zulken, die geenen gondel bezitten, of vreemdelingen, kunnen denzelven bij het uur of voor eene geheele reis in huur nemen, even als men bij ons de rijtuigen, of in Amsterdam de sleepkoetsen, voor een geringen prijs te huur kan verkrijgen.

Men is in het middelste, overdekte gedeelte, dat eene soort van tent uitmaakt, zeer gemakkelijk en aangenaam gezeten, zijnde het aan alle zijden van glas voorzien, om te kunnen uitkijken. De eereplaats in deze tenten is de *linkerzijde*, en alzoo juist de tegenovergestelde van bij ons, waar men de regterzijde voor de hoogste houdt.

De reden, die men daarvoor in *Venetie* opgeeft, is dat hij, welke ter regterzijde gezeten is, niet den voorsten gondelier zien kan, aan wien hij bij gevolg ook niet zoo gemakkelijk zijne bevelen kan geven.

Alle gondels zijn zwart, en de kleine tent in het midden, is mede met zwart laken of saai bekleed. Dit geschiedt op bevel der regering; echter kan een vreemdeling ook andere gondels verkrijgen, wanneer hij die onkosten zich wil laten welgevallen

Ongemeen prachtig zijn de gondels der afgezanten en aanzienlijke Venetianen.

Eene bijzonderheid moeten wij hier nog bijvoegen, namelijk, dat de beide gondeliers met het aangezigt gekeerd staan naar den voorsteven, en alzoo het oog hebben op de plaats, werwaarts zij het vaartuig heen sturen, terwijl in onze roeischuiten, de roeijer met den rug gekeerd is naar de plaats, waarheen hij zijne schuit roeit, en alzoo op den achtersteven, of op de plaats die hij verlaat, ziet.

De Londensche Brug.

De hierbij gevoegde afbeelding stelt een dier stoute meesterstukken van bouwkunst voor, welke men, vooral sedert de laatste dertig of veertig jaren, in *Engeland's* hoofdstad heeft aangelegd, en die reeds op zich zelven bewijzen zijn van den ongehoorden trap van luister en bloei, waartoe *Londen* gestegen is. In den tijd, toen die koopstad nog voor *Amsterdam* moest onderdoen, en zelfs nog lang daarna, werden de beide oevers van den *Theems*, waar langs die stad gebouwd is, slechts door ééne enkele brug aan elkander verbonden. De aanzienlijke breedte dier rivier en de zeer drukke scheepvaart op dezelve deden voor het denkbeeld terug deinzen, om eene tweede brug daarover te leggen, ofschoon men ook de behoefte daaraan van tijd tot tijd zeer levendig gevoelde. Die oudste Londensche brug dagteekende reeds van het jaar 1209. Men was drie en dertig jaren bezig geweest, om haar te bouwen. Door eene ouderwetsche poort kwam men op dezelve; welke poort niet zelden eene kille huivering aanjoeg, daar op haar dak in ouden tijd de hoofden der misdadigers, die wegens hoog verraad ter dood waren gebragt, op palen ten toon werden gesteld. Die oude brug was aan beide zijden met woningen bebouwd, die op sterke houten balken boven het water rustten en den weg voor rijtuigen en voetgangers op de brug tot op 20 voeten vernaauwden. Toen de bevolking van *Londen* ten

gevolge van den toenemenden bloei des koophandels aldaar, op eene ontzettende wijze begon te vermeerderen, sleepte het natuurlijk groote ongelegenheden na zich, dat aldaar geen ander middel om te voet over de rivier te komen bestond, dan deze ééne zeer naauwe weg. Bij sommige gelegenheden, zoo als bij zwaren brand, heerschte er op die brug altijd een vreesselijk gedrang, waardoor niet zelden vele menschen het leven verloren. Dit gaf aanleiding, dat men, nu omstreeks zeventig jaren geleden, de huizen op de Londensche Brug afbrak, en haar dus aanmerkelijk verbreedde. Eenige jaren te voren, namelijk in 1739, legde men nog, eenigzins hooger op de rivier, eene tweede brug aan. Die twee bruggen waren echter weldra voor de behoeften der bevolking van *Londen*, die, volgens de laatste telling, niet minder dan 1,453,662 zielen bedraagt, niet genoegzaam. Allengskens werd het aantal bruggen over den *Theems* te *Londen* tot zes vermeerderd, waarvan er drie in de tegenwoordige eeuw zijn gebouwd. Wij zullen van deze laatste alleen de *Waterloo-brug* noemen, die 5½ millioen Nederlandsche guldens heeft gekost, en op den eersten verjaardag van de roemrijke en beslissende overwinning op den dwingeland Napoleon is ingewijd. Ook de *Southwark-brug*, die wel op steenen grondpilaren rust, maar anders geheel en al uit ijzer bestaat, verdient de bewondering van elken vreemdeling. Alle deze bruggen hebben zeer hooge boogen, zoodat kleine schepen en stoombooten, zonder hunne masten of schoorsteenen te strijken, daaronder door kunnen stevenen. Dit alles was nog niet genoeg. De oudste brug van *Londen*, die om verschillende redenen minder bruikbaar was geworden, is in de laatste jaren afgebroken en in de plaats daarvan is de kolossale brug gebouwd, waarvan hierbij eene afbeelding wordt medegedeeld. Die brug, welke nog altijd bij uitzondering de *Londensche* (*the London-Bridge*) genoemd wordt, bestaat uit vijf groote boogen, die een langwerpig halfrond beschrijven. De middelste dier boogen heeft eene wijdte van 152 voeten, en de twee naauwste elk eene wijdte van 130 voeten. Geene andere steenen brug in *Europa* bezit zulke wijde boogen. De oprigting van dit gevaarte is men vooral ook aan de medewerking van den beroemden Veldheer en Staatsman Hertog van Wellington verschuldigd, en de bewoners van *Londen* zijn dezen man daarvoor zoo erkentelijk, dat zij nog zeer onlangs inschrijvingen hebben geopend, om hem, alleen voor hetgeen hij in dit opzigt heeft gedaan, een standbeeld op te rigten. Een weinig beneden de Londensche brug aan de rivier, ziet men thans nog sommige bouwvallen van de vroegere afgebrokene brug van dien naam.

Van de Londensche brug tot aan zee toe, ligt er geene brug meer over den *Theems*, die daar ook, wegens de toenemende breedte en snellen stroom der rivier, moeijelijk te bouwen zou zijn. Beneden die bruggen liggen dan ook alle de groote zeeschepen en andere vaartuigen, die de voortbrengselen van alle werelddeelen naar *Londen* brengen of van daar afhalen. Een bijna ondoordringbaar mastbosch bedekt daar de rivier. Hoe uitgestrekt dit is, kan men reeds daaruit opmaken, dat het aantal schepen, die te *Londen* gewoonlijk op de rivier of in de dokken liggen, op het bijna ongeloofelijk aantal van 13 of 14,000 gerekend wordt. Ongeveer 10,000 werklieden zijn onophoudelijk met het bevrachten en ontladen dezer koopvaarders bezig, terwijl men rekent, dat steeds 8,000 zeelieden op de rivier van *Londen* met het voortroeijen of besturen der kleinere vaartuigen en der tallooze stoombooten, die het water onophoudelijk doorklieven, bezig zijn. Omstreeks 20,000 kustvaartuigen loopen jaarlijks te *Londen* binnen, om aldaar graan, steenkolen en

andere benoodigdheden aan te brengen. De geheele waarde der aldaar jaarlijks in- en uitgevoerde goederen, wordt op het ontzettend bedrag van 120 millioen ponden sterlings of 1,440,000,000 Nederlandsche guldens geschat. Slaat men, op de Londensche brug staande, het oog naar de stad, dan is het gezigt, indien het niet te zeer door de onophoudelijk opgaande rookwolken belemmerd wordt, insgelijks zeer treffend: eene zee van huizen ziet men dan voor zich, die eene uitgestrektheid beslaan, waarvan de omtrek thans, na de laatste vergrootingen dezer wereldstad, op 6 of 7 uren gaans geschat wordt. Boven die huizen verheft zich de trotsche koepel der *St. Paulus-kerk*, de hoofdkerk van *Londen*, een majestueus kerkgevaarte, dat in fraaiheid de *St. Pieters-kerk* te *Rome* zeer nabij komt. De eerste steen van dit gebouw werd in 1675 gelegd, en eerst in 1710 was het geheel voltooid. De bouw-

meester Christopher Uren heeft zich door het stichten dezer Londensche Hoofdkerk onsterfelijk gemaakt; hij ligt daarin begraven, en men heeft op zijn graf het volgend zinrijk lofschrift geplaatst: « Wandelaar, zoo gij naar een gedenkteeken zoekt, zie rondom u! » — Een weinig beneden de *Londensche brug* ziet men de vier smalle torentjes van den beruchten *Tower*, en niet veel verder is de ingang van den *Tunnel* of onderaardschen gang onder den *Theems*, waarover wij nader hopen te spreken.

Johan van Oldenbarneveld.

Er zijn weinige bladzijden van onze vaderlandsche geschiedenis, welker lezing bij den onpartijdigen beschouwer zulk eenen smartelijken indruk achter laten, als die, waarop het uiteinde van dezen grooten vaderlandschen Staatsman vermeld wordt. Men kan toestemmen, dat hij gedwaald, ja in sommige opzigten geheel verkeerd gehandeld heeft; en het des niet te min levendig betreuren, dat zulk een man, na twee en veertig jaren lang den lande trouw gediend te hebben, zijn hoofd op het schavot heeft verloren. Het heeft aan Prins Maurits gestaan, om den grijzen Staatsman in het leven te sparen, en het is eene vlek op den naam van dien beroemden veldheer, dat hij dit niet gedaan heeft; eene vlek, die zelfs door de herinnering van al hetgeen het vaderland ook aan hem te danken heeft gehad, niet geheel kan worden uitgewischt.

Johan van Oldenbarneveld (die hierboven, in mannelijken leeftijd, is afgebeeld) werd den 25sten September 1547 te *Amersfoort*, uit een deftig en zelfs adelijk geslacht geboren. Hij werd in zijne jeugd tot de betrekking van pleitbezorger opgeleid, en was daarin sedert 1570 voor den Hove van *Holland* met ijver werkzaam. Ons vaderland zuchtte toen onder de Spaansche dwingelandij. Oldenbarneveld dacht te edel, om niet, met de groote meerderheid zijner landgenooten, naar de afschudding van dat vernederende juk te haken. Het eerste openbare bedrijf, 't welk wij van hem vinden aangeteekend, bestaat dan ook daarin, dat hij in 1573, toen de strijd voor 's lands onafhankelijkheid reeds begonnen was, en Prins Willem I

eene bende krijgsvolk onder Batenburg afzond, om *Haarlem*, dat door de *Spanjaarden* belegerd werd gehouden, te ontzetten, als vrijwilliger aan dien togt deel nam. De poging der vrijheidsvrienden mislukte. Batenburg werd met de zijnen bij het *Mannepad*, aan den weg van *Leijden* naar *Haarlem*, verslagen, en Oldenbarneveld ontkwam te naauwernood aan de algemeene slagting. De gedenknaald, die de Hoogleeraar van Lennep voor eenige jaren aan het *Mannepad*, tot gedachtenis van dezen slag en van een in den Grafelijken tijd op dezelfde plaats geleverd gevecht heeft doen oprigten, kan dus geacht worden, ook den moed en vrijheidsmin van Oldenbarneveld te verkondigen. Die eerste mislukte poging ontmoedigde dezen trouwen vaderlander niet. In het volgende jaar was hij, op last van Prins Willem, werkzaam, om maatregelen tot ontzet van *Leijden* te helpen beramen: maatregelen, die zoo als ieder Hollander weet, met een' schier wonderdadigen uitslag bekroond werden. In 1576 verkozen de regenten van *Rotterdam* Oldenbarneveld tot hunnen Pensionaris. Hij deed in die betrekking gewigtige diensten, en verwierf door zijne uitstekende begaafdheden en door zijne gematigde denkwijze, niet slechts meer en meer het vertrouwen der Staten van *Holland* en *Zeeland*, maar ook dat van vader Willem. Menig eene belangrijke zending werd hem toevertrouwd, en hij behoorde tot degenen, die er aan arbeidden, om Willem I met het hoogste gezag over de vrijgevochten *Nederlandsche* gewesten te bekleeden, toen een afschuwelijke sluipmoordenaar aan het leven van dien onvergetelijken Vorst een einde maakte. Dat tijdstip (1584) was een der moeijelijkste, die ons vaderland immer beleefd heeft. De man, op wien alles steunde, was gevallen. Alle handen hingen slap; aller gemoed was door schrik bevangen. De *Spanjaarden* stonden gereed, om, na de vermeestering van *Antwerpen*, in het hart der Hollandsche gewesten door te dringen. In dat hagchelijk tijdsgewricht was Oldenbarneveld het middel in Gods hand, door hetwelk de veege hulk van Staat gered werd. Hij kan als de tweede stichter van het Nederlandsche Gemeenebest worden aangemerkt. Door zijnen aandrang werd de jeugdige Maurits met het bevel van het leger en met het Stadhouderschap bekleed. Voor zich zelven bekleedde Oldenbarneveld, nadat hij het Pensionarisschap van *Rotterdam* had nedergelegd, nooit een ander ambt, dan dat van Advokaat van de Provincie *Holland*: eene betrekking, die, hoe nederig de naam daarvan ook thans in het oor van sommige lezers klinken moge, iemand van zijne geestkracht en bekwaamheid de klem des bewinds over het voornaamste der Nederlandsche gewesten, en daardoor over geheel het gemeenebest, in handen gaf. Wat hij in die betrekking volvoerde, kunnen wij niet korter en beter, dan met de volgende woorden van een vaderlandsch geschiedkenner omschrijven. « De verdiensten van Oldenbarneveld, wien de Groot trouw in raad en onverwinnelijk van gemoed noemde, bestonden in het voortreffelijk bestuur, bij de moeijelijkste tijden, na den dood van Willem I en bij het aanwezen van den heerschzuchtigen Leycester hier te lande; in een wijs, eerlijk en spaarzaam gebruik der geldmiddelen, terwijl men nauw dong en prompt betaalde; in een gewigtig aandeel aan de verrassing van *Breda* door het turfschip; in het stichten der *Oost-Indische* Maatschappij, die weldra zulk eene milde bron van welvaart voor ons vaderland werd; in het sluiten van het twaalfjarig bestand met *Spanje*; in het doen mislukken der pogingen van *Frankrijk*, om hier te lande te grooten invloed te erlangen; in het bevorderen van godsdienstige vrijheid en ge-

matigdheid in kerkelijke zaken, en in het lossen der aan *Engeland* verpande steden. »

Na zulk eene optelling wordt het bijna onbegrijpelijk, hoe Oldenbarneveld op het schavot den dood heeft kunnen vinden. Eene rampzalige kerkelijke twist, kort na het sluiten van het twaalfjarig bestand ontstaan, gaf daartoe de eerste aanleiding. Twee godsdienstige partijen, de *Remonstranten* en *Contra-Remonstranten*, stonden dreigend in ons vaderland over elkander, en beroerden het land te meer, daar onderscheidene staatkundige geschilpunten, waarvan dat over de uitgestrektheid van het gezag van elke provincie op zich zelve het voornaamste was, zich met den oorspronkelijk godsdienstigen twist mengden. Oldenbarneveld koos voor de *Remonstranten* partij; Maurits schaarde zich aan de tegenovergestelde zijde. Nog zou de zaak niet tot zulk een uiterste gekomen zijn, indien Oldenbarneveld met mindere halsstarrigheid zijn gevoelen had doorgezet, het overwigt der provincie *Holland* niet zoo zeer had doen gelden, en zich niet tot stappen (zoo als het aannemen van waardgelders) had laten vervoeren, die zoo niet berispelijk, dan ten minste zeker zeer gewaagd waren. Hij maakte zich daardoor Prins Maurits tot vijand, die vroeger den bekwamen Staatsman als eenen tweeden vader plagt te vereeren, doch reeds zekeren tegenzin jegens hem had opgevat, omdat Oldenbarneveld, door het doordrijven van het twaalfjarig bestand, aan Maurits belet had, om nieuwe lauweren op het oorlogsveld te plukken. Ook de meerderheid des volks was van Oldenbarneveld afkeerig geworden, en toen de Prins dus, om Vondel's uitdrukking te gebruiken, het zwaard in de weegschaal legde, kostte het hem geene moeite, om den grijzen Staatsman, met zijne voornaamste vrienden, de Groot en Hoogerbeets, te doen vallen. Oldenbarneveld werd in Augustus 1618 gevangen genomen. Er werd eene buitengewone regtbank van 24 regters benoemd, om hem te vonnissen, en door dezen werd de grijze Staatsman ter dood veroordeeld. Het over hem geslagen vonnis bevat, in het oog van ieder onpartijdige, slechts één wezenlijk bezwaar, namelijk, dat hij eenmaal een geschenk van 20,000 guldens van den Franschen Koning Hendrik IV had aangenomen, zonder daarvan behoorlijke kennisgeving te doen, doch dit was, bij 's mans veroordeeling, reeds twintig jaren geleden. Alle de overige, in het vonnis aan Oldenbarneveld ten laste gelegde misdrijven kunnen onder den algemeenen naam van misbruik van magt begrepen worden; en nu is het in zijnen tijd en eeuwen daarna steeds een geschilpunt geweest, hoe ver de magt van hem, als vertegenwoordiger of voorspraak van het gewest *Holland*, strekte. Zijne vijanden hebben hem, na zijnen dood, beschuldigd, dat hij in het geheim met *Spanje* heulde; doch deze beschuldiging is onwaarschijnlijk en onbewezen.

Hoe dit alles ook zijn moge, Oldenbarneveld stierf als een groot man. Nadat hem zijn vonnis was voorgelezen, bereidde hij zich met onwankelbare bedaardheid en kalme godsvrucht tot den dood. Tot het vragen van genade aan Prins Maurits was hij niet te bewegen. Had hij dien stap gedaan, hij was ongetwijfeld in het leven gespaard; want de Prins was geen onmensch. Hij liet slechts aan Maurits verzoeken, aan zijne kinderen gunstig te willen zijn. Zijne vrouw, kinderen en kindskinderen wilde de grijze Staatsman, nadat hem de dood was aangezegd, niet meer zien, omdat hij daardoor te zeer zou zijn ontroerd. In den ochtend van den 13den Mei 1619 betrad Oldenbarneveld, op zijn stoksken leunende, het schavot, dat op het Binnenhof te *'s Gravenhage* was opgeslagen. Twee geestelijken geleidden hem en knielden met

hem neder, om God te bidden. Daarna liet hij zich door zijnen trouwen dienaar Jan Franken ontkleeden, en sprak het rond het schavot zamengedrongen volk aan met deze woorden: *Mannen, gelooft niet dat ik een landverrader ben. Ik heb opregt en vroom gehandeld, als een goed patriot, en die wil ik sterven!* Op nieuw knielde hij voor den zandhoop neder en — het hoofd werd hem afgeslagen.

Oldenbarneveld had 71 jaren en ruim 7 maanden geleefd. In het geslacht van Gevaerts, welks leden, even als zoo vele andere Nederlanders van vroegeren en lateren tijd Oldenbarneveld als een martelaar van staat beschouwden, wordt het zwaard, dat zijn hoofd heeft doen vallen, als een heiligdom bewaard.

Koning Renatus.

Het leven van Koning Renatus, uit den huize *Anjou*, die in 1408 geboren werd en in 1480 stierf, was van zijne jeugd af eene aaneenschakeling van lotwisselingen en tegenspoeden. Door geboorteregt of door zijn huwelijk, was hij tot de kroon van *Napels* en tot het bezit van de Hertogdommen *Lotharingen* en *Anjou*, als mede van het Graafschap *Provence* geroepen. Maar magtiger Vorsten dan hij betwistten hem het oppergezag in die verschillende, van elkander gelegene Staten. Voor het behoud van *Lotharingen* strijdende, werd hij door den magtigen Hertog van *Bourgondie* overwonnen, en in eene gevangenis opgesloten, waarin hij vijf zijner beste levensjaren verkwijnde. Daaruit bevrijd, had hij wegens het bezit der *Napelsche* kroon met nieuwe moeijelijkheden te kampen, en in de laatste helft van zijn leven schoot hem, in het wezen der zaak, van zijne aangeërfde Staten niets anders over, dan het Graafschap *Provence*. Maar ook daar liet men hem niet met rust. De *Fransche* Koning Lodewijk XI, die de vergrooting van zijn Rijk tot doel van zijn leven stelde, trachtte door allerlei listen en streken hem ook uit die laatste wijkplaats te verwijderen, en het Graafschap aan zijne kroon te hechten: zoo als het dan ook, niet lang na den dood van Renatus, aan *Frankrijk* verviel en tot op dezen dag met dat magtige Koningrijk vereenigd is gebleven. Ook in zijne huisselijke betrekkingen was Renatus ongelukkig. Hij had bij zijne gemalin Isabella negen kinderen verwekt, en overleefde die allen. Een hunner, een veel belovend jongeling, sneuvelde, terwijl hij voor de regten zijns vaders moedigljk streed. Zoo vele rampen bestormden het hoofd van eenen Koning, wien men, reeds bij zijn leven, de bijnamen van *den vromen* en *den zachtmoedigen* gaf, en die deze eeretitels ten volle verdiende! In zijne jeugd had Renatus den roem van in alle ridderlijke bedrijven zeer geoefend en tevens een uitstekend welgemaakt man te zijn. Doch veelvuldig verdriet ploegde rimpels in zijn voorhoofd, ofschoon ook zijn gelaat de uitdrukking der hem kenmerkende goedaardigheid bleef behouden, zoo als uit zijne hierbij gevoegde beeldtenis blijkbaar is.

Met waardigheid verduurde de vrome Renatus den tegenspoed. Om zijne droefgeestigheid over zoo vele geledene rampen te verdrijven, beoefende hij vlijtig de fraaije letteren of zocht verstrooijing in de schilderkunst. Nog eene andere echt Vorstelijke uitspanning was, toen zijn gezag enkel tot het Graafschap *Provence* beperkt was, bij hem geliefd. Hij plagt namelijk met eenen vertrouweling, Jehan Cossa genaamd, die zijnen Vorst innig lief had, dikwijls alleen rond te wande-

len, en in de woningen, ook van de armsten zijner onderdanen, onverwachts en soms zelfs vermomd, door te dringen; met het doel, om met de behoeften van zijn volk beter bekend te worden, en naar zijn beste vermogen hulp en troost uit te deelen. Hij volgde dus het voorbeeld van dien Oosterschen *Kalif*, van wiens rondwandelingen de Arabische nachtvertellingen zoo vele fraaije trekken bevatten, en die insgelijks steeds door zijnen getrouwen Vezier, als door zijne schaduw, gevolgd werd.

Op zekeren avond had Koning Renatus met Jehan Cossa eene verre wandeling gedaan. Niets was aan de beide vrienden voorgekomen, wat hunne oplettendheid verdiende, en droefgeestig van geenerlei nut te hebben kunnen stichten, wilde de Koning naar zijn paleis terugkeeren, toen hij bij een eenzaam en bouwvallig hutje luide weeklagten hoorde. Dadelijk gaf Renatus aan zijnen vertrouweling een teeken, om zich stil te houden; zij verborgen zich achter eenige struiken. Daar hoorden zij, dat de klagten door eenen jongen landman werden geuit, die met het hoofd in de hand zijne armoedige woning aanstaarde en snikkende uitriep: « Ach, wat ben ik ongelukkig! Ik wil zoo gaarne in het zweet mijns aanschijns een eerlijk stukje brood verdienen; maar niemand geeft mij werk. Goede God! verlos mij van mijn lijden, of geef, dat ik door handenarbeid mijn honger kan stillen! » — Diep bewogen, kwam de Koning met zijnen gunsteling, van achter het struikgewas te voorschijn, en zeide: « Uw Vader in den hemel verhoort, door mijne tusschenkomst, uwe wenschen: ik benoem u tot een mijner tuinieren. Volg mij; ik ben de Koning! » In zoete verwarring sprong de jonge boer op, viel voor Renatus op de knieën, dankte hem met tranen in de oogen, en volgde den Koning. Claude Fayolle heette de landman, voor wien plotseling de zon van geluk was opgegaan.

Eenige weken lang verheugde zich de goede Koning Renatus, als hij door de tuinen van zijn paleis wandelde, over het tevreden gelaat van zijnen nieuwen tuinmansknecht, die steeds met hark en schoffel ijverig in de weer was. Eens echter vond hij den jongen Claude in een afgelegen hoek van den tuin in eene peinzende en droefgeestige houding staan; hij leunde met de eene hand op zijne spade, en hield de andere voor zijne oogen. « Wat deert u, mijn knaap? » vroeg de Koning. Claude kon in het eerst niet antwoorden, maar kwam allengskens, blozende en stamelende, tot de bekentenis, dat hij een meisje uit den omtrek lief had, doch te arm was, om haar ten huwelijk te vragen. De Koning bedacht zich een oogenblik, en haalde een stuk papier uit den zak, waarop hij eenige letters schreef. « Hier hebt gij eene aanwijzing op mijnen bankier; » zeide hij; « hij zal u daarvoor honderd rozenobels uittellen. » Claude deed een luchtsprong van vreugde, en dankte den Koning met levendige geestvervoering. Toen Renatus zijn paleis binnentrad, wreef hij zich vergenoegd in de handen en sprak in zich zelven: « Ik dank u, hemelsche Vader, dat ik heden weder een gelukkige heb kunnen maken, die thans in zeer langen tijd niets meer te wenschen zal hebben. »

In dit laatste vermoeden bedroog de Koning zich. Slechts zes maanden daarna liet Claude zich bij hem aandienen. Hij werd bij den Koning toegelaten. De tuinmansknecht begon met eene beschrijving van het huisselijk geluk, dat hij thans met zijne jonge gade genoot en hetwelk hij eeniglijk aan de onbegrensde weldadigheid zijns Konings te danken had. Hij verklaarde zijn leven voor den besten der Vorsten te willen opofferen; doch voegde er, eenigzins aarzelende en schoorvoetende, bij, dat de opzigter van 's Konings tuinen, die reeds hooge jaren

had bereikt, gevaarlijk ziek lag, en dat hij, Claude, het toppunt zijner wenschen zou bereiken, indien hij met dien belangrijken post mogt worden begunstigd. Voor het eerst fronste de Koning tegen Claude het voorhoofd. « Het is verkeerd, » sprak hij, op ernstigen toon, « om zich aan onmatige eerzucht over te geven, en het is slecht een ander te willen verdringen. » Maar Claude verzekerde zoo plegtig, dat het denkbeeld, om eenen ouden dienaar des Konings, wien hij als zijnen tweeden vader vereerde, den voet te ligten, niet in zijne ziel was opgekomen; hij betuigde zoo overredend, dat hij voor zich zelven geene onderscheiding begeerde, maar tot zijnen stap slechts door de gedachte was verleid, van eerlang vader te zullen worden en voor het welzijn van zijn kroost te moeten zorgen, — dat de goede Renatus zich liet ontwapenen. De opzigter der tuinen stierf, en Claude Fayolle werd in zijne plaats aangesteld.

Van nu af bleek het meer en meer, dat de heer Fayolle — want zoo begon hij thans reeds genoemd te worden — meer dan gewone geestvermogens bezat. Zijne opvoeding was verwaarloosd geworden; maar met loffelijke volharding haalde hij in, wat hem in dat opzigt ontbrak. Hij werd spoedig in vele zaken, die hem tot nu toe vreemd gebleven waren, zeer bedreven, en drong zich meer en meer in de gunst des Konings in, aan wien hij, zoo het scheen op de ongezochtste wijze, blijken van trouw en gehechtheid gaf. Zoo klom hij allengskens tot Onder-Intendant van het paleis, tot opzigter van 's Konings bijzondere bezittingen en eindelijk tot zijnen geheimschrijver op. Ongelukkig was het in het hoofd van Fayolle beter, dan in zijn hart gesteld. Door allerlei listige treken beheerschte hij het gemoed van Renatus, die intusschen oud en zelfs eenigzins zwakhoofdig geworden was, meer en meer. Zelfs slaagde de gewezen tuinmansknecht er in, om door fijn gesponnen lasteringen aan den Koning wantrouwen tegen den eerlijken Jehan Cossa en tegen eenen anderen zijner vertrouwelingen, Jehan Binée, in te boezemen. Beiden, ziende, dat zij niet meer met verdiende onderscheiding behandeld werden, verschenen niet meer in het paleis, alwaar voortaan de staatzuchtige Fayolle alleen den meester speelde en alles naar zijne hand zette.

Op zekeren ochtend echter lieten de twee in ongenade gevallene vertrouwelingen zich bij den Koning aandienen en verzochten, om een geheim gehoor. Zich met Renatus alleen bevindende, spraken zij hem aldus aan: « Sire, er is in *Frankrijk* eene zamenspanning tegen u gesmeed. De arglistige Lodewijk XI wil u van het overschot uwer Staten berooven. Hij heeft verraders omgekocht, die u, op den togt, welken gij morgen voornemens zijt te doen, aan Fransche ruiters zullen overleveren. Hier is een brief van den Judas Iscarioth, die het verraad besturen zal. » De Koning las den brief, en onder het lezen rolden er tranen over zijne eerwaardige wangen; want nooit had de slechtheid der menschen hem zoo ontroerd. De brief toch was door de kennelijke hand van Fayolle aan Lodewijk XI geschreven, en hield eene aanwijzing in omtrent de plaats, alwaar men den Koning den volgenden dag zou kunnen opligten. Als loon voor zijn verraad, herinnerde Fayolle den Franschen Koning aan zijne belofte, om hem tot Onder-Koning van *Provence* te benoemen. Door een toeval was de brief in handen van de trouwe, schoon verongelijkte vrienden van Renatus gekomen.

Toen de Koning aan zijne vrienden hartelijk dank gezegd had en van zijne eerste ontroering bekomen was liet hij Fayolle roepen, die met hoovaardigen tred binnen kwam. Weldra stond hij echter als vernietigd daar, toen de Koning hem dus toesprak:

« Gij hebt uwen weldoener bedrogen en zijt door uwe onbeperkte eerzucht een verrader geworden. Gij hadt den dood verdiend; maar ik schenk u genade. Men zal u naar *Frankrijk* geleiden, bij hem, die zich Koning noemt, en echter het gebruik maken van verraders niet schroomt. Leef daar, overgegeven aan de knagingen van uw geweten, en leer aan uwe kinderen, dat slechts hij gelukkig kan zijn, die zijne begeerten weet te beheerschen. »

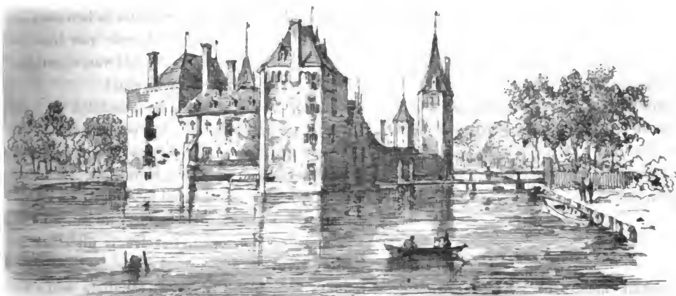
Fayolle werd weggeleid, en zag al spoedig aan het hof van Lodewijk XI, dat ook zij, die niet schroomen het verraad zich ten nutte te maken,

daarom de verraders toch verachten. Hij stierf arm en door iedereen verafschuwd. De vrome Renatus daarentegen bleef in het bezit van *Provence* tot aan zijnen dood, en zijne twee beproefde vrienden sloten hem daar de oogen. Als er van den verachtelijken Fayolle gesproken werd, plagt Jehan Binée, die een lakenkooper was geweest, te zeggen: « De onbetoomde eerzucht is even als eene olievlek op een stuk laken. In den beginne is de vlek naauwelijks zigtbaar, maar zij wordt grooter, en breidt zich uit, en dringt al verder en verder door, en eindigt met het geheele stuk te bederven. »

Het Kasteel te Warmond.

Warmond, geen onaardig dorp, een uur gaans an *Leyden* gelegen, bezit eenen hoogen ouder- om, en zoude, zoo als men wil, deszelfs naam ntleend hebben van de oude *Warners*, een volk, at zich in de vroege eeuwen onzer geschiedenis, ldaar zoude nedergezet hebben, even als de *Salsers* i *Sassenheim*, en de *Katten* in *Katwijk*. Wanneer ij zich echter daar nedergeslagen hebben, zegt Vagenaar, is met geene volkomene zekerheid an te wijzen. Doch zeker is het, dat zij reeds in de *zesde* eeuw in *Rijnland* gewoond hebben, en dat Hermegiskel, Koning der *Warners* (*Varni*), aldaar met eene dochter van Theodorik, Koning van *Oost-Frankrijk*, is gehuwd geweest. Hij werd door zijnen zoon Radigis opgevolgd, wiens geschiedenis in Wagenaar belangwekkend beschreven is. Volgens denzelfden geschiedschrijver, werden de *Warners* door den *Oost-Frankischen* Koning Childebert ten onder gebragt, waartoe waarschijnlijk een onberaden opstand tegen dat rijk aanleiding gaf. Volgens den beroemden Dousa zoude *Warmond* reeds vroeg

ene Christelijke kerk hebben bezeten, die of tij- lens Willebrord gesticht, of althans aan dien vangelie-prediker toegewijd is geweest.

Even als het dorp *Warmond*, zoo bezit ook het asteel van *Warmond*, waarvan eene afbeelding ier is bijgevoegd, eenen hoogen ouderdom, zoo dat en zelfs den eersten oorsprong daarvan niet kent. oo veel weet men echter, dat dit kasteel de ver- lijfplaats is geweest van de Heeren van *Warmond*, en meer dan 400 jaren in het bezit is geweest van de oude Heeren van Woude, die alleen den naam van Jacob gevoerd hebben, waarnaar het Kasteel ook *Jacobs-Woude* geheeten is. Reeds kort na de aanstelling der eerste Hollandsche Graven, waren deze heeren in het bezit van genoemd kasteel of huis ter *Woude*.

Uit dit geslacht van Woude zijn verscheidene aanzienlijke mannen voortgesproten, die gewigtige

en hooge ambten bekleed, of zich in den oorlog roem verworven hebben. Onder dezen, die zich in de geschiedenis bekend hebben gemaakt, tellen wij Jacob XII, die als medepligtige van den moord van Graaf Floxis V bekend is, en deswege het land moest ruimen; en Jan, zoon van Jacob XIV, die in den jare 1396 groote dapperheid, in den oorlog tegen de Friesen aan den dag legde, en deswege tot den ridderstand verheven werd.

Hij liet te *Warmond* twee kloosters stichten. In later tijd kwam dit Kasteel in het geslacht van van Duijvenvoorde, onder welke Jan, Heer van *Warmond*, die in 1572 tegenwoordig was bij het innemen van den *Briel*, en den lande als admiraal gediend heeft. In het eerste beleg van *Leiden* werd het kasteel te *Warmond* door de Spanjaarden in den brand gestoken, doch genoemde Admiraal liet hetzelve zoodanig weder opbouwen, als bijgevoegde afbeelding het u voorstelt.

De tegenwoordige eigenaar dezer ambachtsheerlijkheid is de Baronnesse van Pallandt, douairiere van den Baron van Leijden. — Wijders heeft *Warmond* een *Seminarium* voor Roomsche Geestelijken en telt 956 inwoners.

De Beduinen.

Aldus noemt men eene stam der *Arabieren*, die zoo als hun naam aanduidt, de woestijnen bewonen. Zij hebben geene vaste verblijfplaats; maar trekken in de woestijnen van *Arabie* en het noordelijkst gedeelte van *Afrika* rond, en houden in tenten hun verblijf, zich neêrslaande waar zij water en weiden voor hun vee aantreffen.

De *Beduinen* verschillen niet slechts van de andere *Arabieren*, die in de steden wonen, wat hunne zeden aanbetreft, maar ook van diegenen, die zich aan de grenzen des lands hebben neergeslagen, en die zich, voor eenige maanden des jaars, met den akkerbouw bezig houden. Ook verschillen de onderscheidene stammen der *Beduinen* onderling zeer van elkander.

Hunne ligchaamssterkte is belangrijk; nog opmerkelijker is hunne vaardigheid en onthouding; vier of vijf dagen kunnen zij rondtrekken of voortreizen, zonder water te drinken, en zulks onder omstandigheden, welke geen *Europeaan* twee dagen lang zou kunnen verduren.

Gewoonlijk scheren zij hun hoofdhaar af, doch laten eenen bos op den schedel groeijen, waaraan Mohammed, naar het geloof des gemeenen volks, zijne trouwe aanhangers in het paradijs optrekken zal. Ook stellen zij zeer hoogen prijs op hunnen baard, waarvan elk haartje hen even dierbaar is, als elke droppel bloeds van hun hart. Eene bedreiging om den *Beduin* van zijnen baard te berooven, drijft hem op de vlugt.

Hunne kleeding bestaat hoofdzakelijk uit hemd, mantel en hoofddeksel; het eerste dat bij velen slechts zeldzaam, of in het geheel niet gewassen wordt, bestaat uit grove boomwol. De mantel *abba* geheeten, die meestal in *Bagdad* vervaardigd wordt, hangt over de schouders tot aan de knieën en is van voren open. Dezelve is uit sterk wollen garen of wel van kemelshaar gesponnen. Somwijlen wordt nog wel een ligte witte mantel onder dezen gedragen. Zij hebben onderscheidene modellen van mantels; sommigen zijn kostbaar en met goud doorwerkt. Het hoofddeksel van den *Beduin* bestaat uit een vierkant stuk zijden of wel boomwollen stof, welke verschillend gestreept is, en in eenen driekanten vorm, om het hoofd is vastgemaakt, terwijl de punten daarvan op de schouders hangen.

In den winter dragen zij menigmaal nog eene pels, die uit schaapshuiden gemaakt is, over he

hemd. Meestal gaan zij barrevoets: somtijds ook in roode pantoffels of in gele laarzen, gelijk die der *Turken*.

Wanneer zij op hunne togten door de woestijn, eene bron of beek hebben aangetroffen, dan slaan zij zich daar met hunne tenten neder, welke naar de verschillende jaargetijden ingerigt zijn. Wanneer slechts weinige tenten zich in een leger bevinden, dan worden zij gewoonlijk in eenen kring gezet, anders staan zij op rijen, of ook wel in groeven en op eenigen afstand van elkander. Gemeenlijk blijven zij zoo lang op eene plaats, totdat het voedsel voor hun vee is afgeweid, als wanneer zij weder opbreken om eene andere legerplaats, en waterput op te zoeken.

Als zoodanig een stam van *Beduinen* verhuist, dan trekken gewoonlijk een zestal ruiters voorop, op eenen afstand van een paar uren, om de streek, die zij doortrekken, te verkennen. Daarop volgen eenige gewapende ruiters, op paarden of kameelen gezeten, die tot den trein of den optogt behooren, elk hunner op eenen afstand van 100 schreden van elkander verwijderd. Hierop volgen langzaam de kameelen, met derzelver jongen, en dan dezulken, die met tenten of voorraad van levensmiddelen voorzien zijn; wijders vrouwen en kinderen, op kameelen gezeten, en in zadels, welke naar wiegen gelijken, en met groene voorhangsels voor de zon, voorzien zijn. De mannen rijden veelal aan het hoofd van dezen trein.

Hunne tenten, die van 20 tot 30 voet lang en omtrent half zoo breed zijn, zijn in twee afdeelingen gescheiden, waarvan eene voor de mannen en de andere voor de vrouwen bestemd is. De eerste afdeeling is met tapijten belegd, en bevat mantels, zadels enz. die voor de reis bestemd zijn; in het vertrek der vrouwen bevindt zich daarentegen allerlei huisraad.

Over het algemeen houden de *Beduinen* geene soort van rooverij voor ongeoorloofd; weshalve zij op de voorbijtrekkende *Karavanen* wel acht geven, en die ontrooven, wat zij slechts kunnen. Dit is echter niet het geval onder elkander of omtrent den Arabier in zijne tent. Dikwijls begeven een tien of twaalftal *Beduinen* zich gezamenlijk op eene rooftogt, en verkleeden zich dan slechts in lompen of de armoedigste kleeding, zoowel om niet erkend te worden, als om daarnaar eenen geringen losprijs te betalen, in geval zij mogten gegrepen worden.

Dikwijls brengen zij dan eenen rijken buit van kameelen, of wat zij hebben kunnen bemagtigen mede, en deelen denzelven, wanneer zij in hunne legerplaats zijn terug gekomen. Elk hunner heeft bij deze strooptogten, die dikwijls op eenen afstand van acht dagen reizens van hunne verblijfplaats grijpen, zijne eigene bezigheid: de een past op de honden, een ander is de roover of *Harami*, een derde past met eenen knods in de hand op, om elk, die hen mogt aanvallen, ter neder te slaan, enz.

Vallen zij echter in handen der Arabieren, die zij wilden plunderen, dan worden zij in eenen twee voet diepen kuil gevangen vastgebonden, en zoo lang met de haren en voeten, onder stangen vastgelegd, tot dat zij zich eindelijk voor eenen hoogen losprijs vrij koopen. Zelden gebeurt het echter, dat zulk een roover in zijne gevangenis omkomt; men voorziet hem van zoo veel voedsel, als hij voor zijn leven noodig heeft; want sterft iemand daarin, dan gelooft men, dat zijn bloed over zijne vijanden komt.

De *Beduinen*, die gij op bijgevoegde afbeelding voorgesteld ziet, zijn met geweren gewapend: deze zijn tegenwoordig zeer gebruikelijk onder hen, hoewel zij nog zeer ruw en lomp gewerkt zijn.

De *Beduin* mikt zeer juist, en is zeer vaardig in het gebruik derzelve. De meest gewone wapenen zijn echter de lansen, die met ijzeren of stalen punten voorzien, en dikwijls een schacht van over de tien voet in de lengte hebben. Bijna elke *Beduin* draagt bestendig eenen sabel, zelfs al gaat hij maar in zijn buurmans tent om koff te drinken. Bovendien heeft hij een lang kror mes in zijnen gordel steken, welks handvat naa voren aan de linkerzijde is: ook knodsen worde dikwijls gebruikt, welke dikwijls van ijzer, o althans van hout met ijzer bedekt, vervaardigd zijn

De Kameel.

Even zoo als de noordelijke bewoner van ons werelddeel zich verheugt in het bezit der zoo ongemeen nuttige rendieren, buiten welke hij zich bezwaarlijk in die barre, koude streken zoude kunnen onderhouden, zoo verheugt zich ook de zwartgebrande bewoner der aarde in en bij *Afrika's* en *Arabie's* uitgestrekte zandwoestijnen, over des voor hem even belangrijken en onmisbaren *kameel*, waarover wij in het vorige artikel, over de *Beduinen* reeds gesproken hebben. Dit dier vereenigt in zich alle eigenschappen, welke noodig zijn, om den mensch juist daar, in eene heete, dorre landstreek

van onberekenbaar nut te zijn; zoodanig, dat men daarin met regt de wijze voorzorg en beschikking van den grooten Wereld-Schepper bewondert; bezwaarlijk, of liever in het geheel niet zoude dit nuttige dier aldaar door eenig ander, dat dezelfde diensten bewijst, kunnen vervangen worden.

De Kameel (*camelus*) wordt gerangschikt onder het geslacht der herkaauwende zoogdieren; hij heeft geene horens, en zijne hoeven zijn ook niet geheel gespleten, gelijk bij andere herkaauwende dieren. Het voedsel, dat hij geniet, is zeer sober, en geheel naar de meerdere of mindere vruchtbaarheid der landstreek, waarin hij leeft, geschikt: zij eten distels en doornachtige struiken, die in de bovengenoemde woestijnen menigvuldig groeijen, een voedsel voorwaar, dat voor geene andere zoogdieren zoude kunnen dienen, en door den kameel alleen kan gegeten worden, omdat hij met kraakbee-

nige lippen en een dergelijk tandvleesch is voorzien.

Behalve eene viervoudige maag, heeft dit dier nog een vijfde zak of vergaderplaats voor water, waarin hij een genoegzamen voorraad van water voor eenige dagen kan bewaren; hetwelk hem vooral in de woestijnen, die hij belast en beladen doortrekt, ongemeen te pas komt; naardien men er soms geheele dagreizen doortrekt, zonder eenige waterput of bron te ontmoeten. Men zegt zelfs, dat bij de Karavanen, die van den *Niger* dwars door de uitgestrekte woestijn *Selima* komen, ieder kameel voor veertig dagen water tot zich neemt. Het kan zijn, dat deze tijd overdreven is; maar als zeker geeft men op, dat de kameel 14 of 16 dagen zonder drinken kan doorbrengen. Wanneer het dier eet of herkaauwt, ziet men, dat hij gedurig water uit zijnen voorraad ophaalt, om zijn voedsel te verdunnen. En wat hierbij nog bijzondere opmerking verdient, is, dat de wijze Schepper der Natuur deze bewaarplaats zoodanig heeft ingerigt, dat het water daarin nooit stinkende, of ongezond wordt; hoe heet ook de luchtstreek zij, waaronder dit merkwaardige dier leeft.

De geheele ligchamelijke zamenstelling en alle eigenschappen van den kameel, — zegt een vaderlandsch Natuurbeschrijver, — zijn voor zijne bestemming berekend, om in de dorre, heete, waterlooze zandwoestijnen het nuttigst huisdier te zijn. Voor aan de borst heeft het dier een grooten eeltknobbel, die hier onze opmerking verdient, en vier dergelijke kleinere aan de voor- en twee aan de achterpooten. Deze eeltknobbels dienen den kameel, om er op te leunen, als hij op zijne lange togten is moede geworden en zich wil nederleggen, om uit te rusten. En opdat hij zijnen moeijelijken gang, door het dikwijls brandend heete zand zou kunnen uithouden, zijn zijne voetzolen van een vleeschklomp voorzien, die met eene dikke huid bedekt is

Hunne ledematen zijn niet zoo zwak als zij schijnen, en ook hunne plompheid is slechts schijnbaar. Een volwassen kameel draagt dikwijls lasten van 12 tot 1500 ponden, waarmede hij in een zachten draf dagelijks 12 mijlen aflegt. De *Arabier* trekt met zijnen kameel zelfs niet zelden eene streek lands van 30 tot 40 uren op éénen dag door. De kameel dient overigens zoowel om te rijden, als om zware lasten te dragen of te trekken. Zij zijn het daarom, die voornamelijk gebruikt worden tot het vervoer van koopwaren. Deze wijze van vervoer heeft voornamelijk plaats in *Turkestan*, of het oude landschap *Bactriana*, in *Thibet*, tot aan de grenzen van *China*, in geheel *Tartarije* en in *Perzie;* ook de *Mongolen* reizen met kameelen tot aan het meer *Baikal*.

Met hoeveel regt de *Arabieren*, die zich zonder kameel niet zouden weten te behelpen, deze dieren, die zulke uitstekende blijken van des Scheppers oneindige wijsheid en goedheid dragen, in hunne bloemrijke taal «*de schepen der woestijnen*» genoemd hebben, zullen mijne lezers thans genoegzaam beseffen. Maar niet slechts op reizen of voor het vervoer van koopwaren, is hem de kameel onmisbaar: even als het rendier den *Laplander*, zoo voorziet ook de kameel den *Arabier* en *Beduin* in alle benoodigdheden van zijn leven.

Zijne melk voedt het *Arabisch* gezin onder verschillende gedaanten van gestremde melk, boter, kaas, enz. die men in lederen zakken of eene soort van lederen emmers bewaart, en op de reizen medeneemt; dikwijls eet men zelfs het vleesch van den kameel; dat der jonge kameelen wordt zelfs voor smakelijk gehouden. De melk der kameelen is zeer vet, voedzaam en welsmakend, maar moet voor het gebruik met een derde deel water worden aangemengd. Van zijne huid vervaardigt men schoeisels en tuigen, en men acht het leder, dat daarvan komt zeer hoog; uit zijne lange wollige ha-

ren vervaardigt men kleederen en tentedoek. Zelfs bereidt men uit de *urine* van dit dier *Salmiak*, en de kameelmest wordt gedroogd en in sommige armoedige streken als brandstoffe gebruikt.

Voegt men nu dit alles te zamen, wie bewondert dan niet den weldadigen Schepper, die aan het oosten den kameel schonk!

Een Boer uit Normandije.

Normandije, in het latijn *Normannia*, is een landschap, in het noordelijke gedeelte van *Frankrijk* gelegen, dat ten noorden aan het *kanaal* grenst en *Rouen* tot hoofdplaats heeft. Hetzelve draagt zijnen naam naar de, in ons land wel bekende *Noormannen*, die op hunne strooptogten, onder de regering van Koning Karel den *kalen*, ook *Frankrijk* bezochten, en zijne landen verschrikkelijk verwoestten. *Parijs* werd driemalen door hen belegerd, en zij brandden daar de voorsteden af, waardoor zij de inwoners zoodanig eenen schrik aanjoegen, dat zij openlijk in hunne kerkgebeden God om bijstand aanriepen, om hen van de woede der *Noormannen* te bevrijden.

Koning Karel de eenvoudige ging een verdrag aan met hunnen aanvoerder Rollo, aan wien hij zijne dochter ten huwelijk en dit landschap, onder den titel van hertogdom, in bezit gaf; hoewel het echter een leengoed van de *Fransche* kroon bleef. Dit geschiedde in 912, waarna Rollo zich liet doopen en den naam van Robert aannam.

De *Noormannen* droegen dezen hunnen hertog, om zijne regtvaardigheid en billijkheid, zoo vele achting toe, dat men de, in *Normandije* gebruikelijke uitroep: *Haro* of *Ha-Ro*, van dezen Rollo meent te moeten afleiden

Van dezen Rollo stammen af: Richard I, den dapperen bijgenoemd; en Richard II, den moedigen geheeten, welke bij eene bontwerkers dochter, Herlot of Herleve, Willem den *bastaard* ten zoon had. Deze Willem, die als hertog in *Normandije* opvolgde, veroverde in 1066 geheel Engeland en verkreeg daarom den naam van Willem den *veroveraar*. Zoo bleef dit gewest met de kroon van *Engeland* vereenigd tot in 1202, toen Koning Johannes daarvan weder beroofd werd.

Naderhand veroverde de *Engelsche* Koning Hendrik V hetzelve op nieuw in 1420, maar zijn zoon verloor het weder in 1450, en sedert dien tijd is *Normandije* altijd aan de kroon van *Frankrijk* gehecht gebleven. Deze verschillende lotgevallen hebben ongetwijfeld zeer grooten invloed op de zeden en gewoonten der inwoners uitgeoefend, en het is aan die naauwe betrekkingen met *Engeland* toe te schrijven, dat men de *Normandijërs*, in menig opzigt, met de *Engelschen* vergelijken kan. Ook opzigtelijk het land zelf treft men menige vergelijking-punten met dit rijk aan. *Normandie* heeft in vele opzigten dezelfde luchtstreek; heeft groote vlekken, die hier en daar door kleine heuvels of bergen zijn afgebroken, bezit heerlijke weideplaatsen en levert veelal dezelfde voortbrengselen des lands op als *Engeland*, doch de lucht is er doorgaans drooger en ook warmer, dan op dat eiland. In den landbouw zijn echter de *Normandijërs* nog achteruit, bij het tegenoverliggende rijk.

De pachthoeven en boerderijen zijn er meestal klein, en zelden over de 100 akkers groot, en de bevolking in vele kleine dorpen verdeeld. Deze dorpen, die meestal in dalen liggen, hebben over het algemeen woningen uit leem gebouwd en die met stroo of riet bedekt zijn. De gebouwen, die met deze woonhuizen in verbinding staan, zijn insgelijks slechts ligt gebouwd. Zoo eenvoudig als de woningen en akkergereedschappen in *Normandije* zijn, zoo eenvoudig is ook de levenswijze van dezelfs bewoners.

De *Normandiër* leeft bijna alleen van brood, spijzen uit het plantenrijk en ooft; wijn of vleesch wordt er weinig gebruikt, maar daarentegen veel koffij en stroop. Ook de kleeding der landlieden is even eenvoudig en toont, dat zij daarin nog aan het oude gehecht zijn. Zoo ziet gij op onze afbeelding eenen *Normandijschen* Boer in zijne dagelijksche kleeding, zoo als hij gewoon is, na het volbragte dagwerk, voor zijn huis te zitten. Zeker steekt deze eenvoudige kleeding merkelijk af bij de pracht en opschik van het weelderige *Parijs*, dat in de mode aan bijna geheel *Europa* de wet stelt.

Leijden.

Het lust ons weder, om onze lezers door eene der beroemdste en oudste steden van *Holland* rond te leiden, en bij sommige harer merkwaardigheden stil te staan. Die taak is te aangenamer, omdat het ons reeds gebleken is, dat men in menig huisgezin gretiger naar het *Hollandsch Penning-Magazijn* grijpt, als de daarin behandelde onderwerpen echt-vaderlandsch zijn. De kennis aan vreemde landen, volken en steden behoort wel tot de vereischten eener beschaafde opvoeding, maar verdient geenerlei lof, zoo lang men een vreemdeling in zijn eigen vaderland is.

Leijden, aan eenen zijtak van den *Rhijn* gelegen, aan welken in onze eeuw, door middel van het *Katwijksche* kanaal, eenen vrijen uitloop in de *Noordzee* is verschaft, plagt zich te beroemen van de grootste stad van *Zuid-Holland* te zijn, en dus in dat opzigt zelfs het handeldrijvende *Rotterdam* en het vorstelijke *'s Gravenhage* te overtreffen. De geheele uitgestrektheid dier stad, zoodanig als zij binnen hare fraaije singels is besloten, bedraagt 223 Rhijnlandsche Morgen en 291 Roeden. De Hoofdstad van ons Rijk, *Amsterdam*, beslaat eene uitgestrektheid van 893 Morgen en 22 Roeden, en is dus juist vier maal zoo groot als *Leijden*. Omstreeks den jare 1640, toen deze stad, even als geheel *Holland*, het

toppunt van bloei had bereikt, werden aldaar 13,000 huizen geteld, waaronder echter natuurlijk vele schamele woningen van wevers, die voor de toen aldaar zoo talrijke fabrijken arbeidden, geteld werden. Eene eeuw later was het aantal huizen te Leijden tot op omstreeks 11,000 verminderd. Thans bedraagt het naauwelijks de helft meer van dat cijfer. Eene gelijke vermindering heeft in de bevolking dezer stad plaats gehad. Toen Leijden in 1574 door de *Spanjaarden* belegerd werd, rekende men, dat aldaar 14,000 menschen woonden, waarvan, gedurende dat wereldberoemde beleg, niet minder dan 6,000 door pest, hongersnood of het zwaard werden weggerukt. Maar nadat onze voorvaderen eenmaal het juk van *Spanje* hadden afgeworpen, herstelden zij zich van de door dien fellen strijd ge-

ledene rampen met eene snelheid, die aan het wonderbare grenst. In het reeds genoemde jaar 1640 vonden, naar de getuigenis van geloofwaardige lieden, niet veel minder, dan 100,000 menschen te *Leijden* overvloed, welvaart of brood. Eene eeuw later werd dat aantal nog op 70,000 geschat. Sedert daalde het in eene schrikbarende evenredigheid en hield gelijken tred met het langzaam verval der fabrijken. Gedurende den tijd der Fransche overheersching zag men te *Leijden*, even als in het naburige *Haarlem*, geheele straten in de achterbuurten afbreken. Het springen van het buskruidschip op den 12den Januarij 1807, veranderde eene der fraaiste wijken der stad in een uitgestrekt plein. Tijdens de bevrijding van ons vaderland van de *Fransche* overheersching, rekende men de bevolking van *Leijden* op 28,000 zielen. Onder de regering van onzen tegenwoordigen Koning, nu de *Leijdsche* fabrijken zich ten minste eenigermate hebben hersteld, en de beroemde Hoogeschool dier stad weder omstreeks een zevenhonderdtal studenten telt, is de bevolking aldaar langzamerhand toegenomen; zij kan op dit oogenblik op 34,000 zielen worden geschat.

Indien de oudheidkenners gelijk hebben, die *Leijden* voor het *Lugdunum Batavorum* der *Romeinen* en de *Burgt* aldaar voor eene *Romeinsche* sterkte houden, dan zou deze stad niet slechts de grootste, maar ook de oudste van *Zuid-Holland* zijn. Er zijn echter geleerden, die het er voor houden, dat *Lugdunum* op eene geheel andere plaats heeft gestaan, en dat de sterkte, die men steeds *de Burgt* heet, eerst in den Grafelijken tijd op een daarvoor opgeworpen heuvel is gebouwd. Frans van Mieris, die een deel van zijn werkzaam leven aan de beschrijving van *Leijden's* merkwaardigheden heeft gewijd, is van dit laatste gevoelen. Zeker is het, dat in het jaar 1204 de Gravin Ada op de *Burgt* belegerd is geworden, nadat hare vijanden vooraf zich van de stad *Leijden* had meester gemaakt.

Die stad moet toen reeds eene of meerdere eeuwen hebben bestaan, daar men met zekerheid weet, dat hare hoofdkerk, die nog steeds onder den naam van *St. Pieterskerk* bekend is, reeds in 1121 volbouwd was. Hoogst waarschijnlijk heeft zij hare eerste opkomst te danken gehad aan landbouwers, die zich op de vette weiden langs den Rhijn nederzetteden, nadat zij vooraf zich door het aanleggen van dijken tegen de overstroomingen dier rivier hadden beveiligd. Misschien dreven die oudste *Leijdenaars* ook reeds eenigen handel, waartoe de ligging der stad gunstig genoeg was. Het blok huizen, dat ten Noorden door den *Rhijn* en overigens door het tegenwoordige *Rapenburg* wordt ingesloten, wordt geacht het oudste gedeelte van *Leijden* te zijn. Binnen die opgegevene grenzen vindt men nog in onzen tijd de zoo even genoemde *St. Pieterskerk*, het *Raadhuis* en *'s Gravensteen*, welk laatste gebouw thans voor eene gevangenis gebruikt wordt en oudtijds belendde aan het vorstelijk paleis, dat de Graven van *Holland* toen te *Leijden* bezaten, en waarop zij somtijds hun verblijf hielden. In dat paleis is in het jaar 1227 Graaf Willem II geboren, die naderhand *Roomsch* Koning werd. Het is sedert meermalen van eigenaars veranderd, en onder den naam van het Huis *Lokhorst* bekend geweest; thans staat op denzelfden grond, waar vroeger de Hollandsche Graven, met hunne ridders en edelknapen, hun verblijf hielden, de Doopsgezinde kerk der stad.

Van 1294 af tot 1659 toe, is *Leijden*, wegens den toenemenden bloei dier stad, zes malen uitgelegd, en heeft alzoo langzamerhand hare tegenwoordige, langwerpig-vierkante gedaante verkregen. Bij het beleg van 1574 had de stad dus ook natuurlijk eenen veel kleineren omvang dan tegenwoordig.

Het eerste der hierbij gevoegde plaatjes stelt een gezigt op het tegenwoordige *Leijden* voor, genomen van het punt, waar, bij het meergemelde beleg, de schans *Lammen* gelegen was. Wie met de geschiedenis van dat beleg vertrouwd is — en welk Hollandsch jongeling is dit niet? — zal zich wel herinneren, welk eene belangrijke rol de schans *Lammen* daarin speelt. Het was deze schans, die toen de vloot van B o i s o t naar *Leijden* in aantogt was, om aan de veege stad redding en brood te brengen, de aannadering der schepen, welker manschap zich reeds van het naburige *Zoeterwoude* had meester gemaakt, nog tegenhield; doch door een gelukkig toeval nog bij tijds door de *Spaansche* krijgsknechten verlaten werd. Daarheen was het, dat zich, op den onvergetelijken 3den October, een moedig knaapje begaf, die op den wal staande iets van den aftogt der *Spanjaarden* had bemerkt, en uit de schans, als tot een teeken, dat van den aftrekkenden vijand niets meer te vreezen was, een ketel met runder-huspot naar de uitgehongerde stedelingen overbragt. Van die schans is thans natuurlijk geen spoor meer over. — De vreemdeling, welke van die of ook van andere zijden *Leijden* nadert, bewondert het welige en frissche gras der aldaar gelegene vette weiden. Ook de stad zelve doet zich, op eenen afstand gezien, zeer aangenaam voor. Zij is, zoo als vele andere Hollandsche steden, als door eenen krans van kleine lusthuisjes en buitengoederen omgeven. Daarin plagt de *Leijdenaar*, die door nijverheid een klein vermogen had overgespaard, zijne vrije uren door te brengen, en al was het dan ook op eene bekrompene schaal, het landleven te genieten. Als een kenmerkende trek der *Leijdenaren*, ook van onze dagen, wordt hunne neiging voor het visschen met den hengel genoemd, waartoe de menigvuldige vaarten en wateren in den omtrek ruime gelegenheid geven. Menigeen hengelaar ziet men dan ook gewoonlijk bij het naderen van *Leijden*, langs den boord van het water, voor de reeds vermelde lusthuisjes, staan. Hoog boven de huizen der stad verheffen zich het groote schip der *St. Pieterskerk*, de toren van het Raadhuis, de fraaije koepel der *Marekerk*, de *Hooglandschekerk* en verscheidene andere torens.

Treden wij thans de stad zelve binnen en slaan wij een vlugtigen blik op hare voornaamste openbare gebouwen.

Het Raadhuis. Dit deftige gebouw, van hetwelk het tweede der hierbij gevoegde plaatjes eene afbeelding geeft, staat te midden der *Breedestraat*, die haren naam zoo wel verdient, en met de fraaiste straten, welke in eenige Hollandsche steden te vinden zijn, kan wedijveren. De tijd der eerste stichting van dit Raadhuis is onzeker. Waarschijnlijk is het gebouw zelve reeds zeer oud, doch het kan wel niet, dan na 1481 in deszelfs tegenwoordigen toestand zijn gebragt. De geschiedenis leert ons toch, dat *Leijden*, hetwelk over het algemeen zeer veel van den burgertwist tusschen de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* te lijden heeft gehad, in dat jaar door een drom gewapenden der eerstgenoemde partij is overvallen, en dat bij die gelegenheid het Raadhuis, ten gevolge van het vuurvatten van eenen daarin verborgen voorraad buskruid, gedeeltelijk in de lucht is gesprongen. Ook weet men, dat hetzelve in 1597 en 1604 is vernieuwd. De breedte van het gebouw, hetwelk met eenen ouderwetschen en vrij hoogen toren prijkt, bedraagt niet minder dan honderd schreden. Overal, bij het bezigtigen daarvan, moet men zich onwillekeurig de belegering der stad door de *Spanjaarden* en hare wonderbare uitredding, die onze vrome voorvaderen te regt aan eene onmiddellijke tusschenkomst der Voorzienigheid toeschreven, herinneren. Voor dit Raadhuis was het, dat de edele Burgemeester v a n d e r

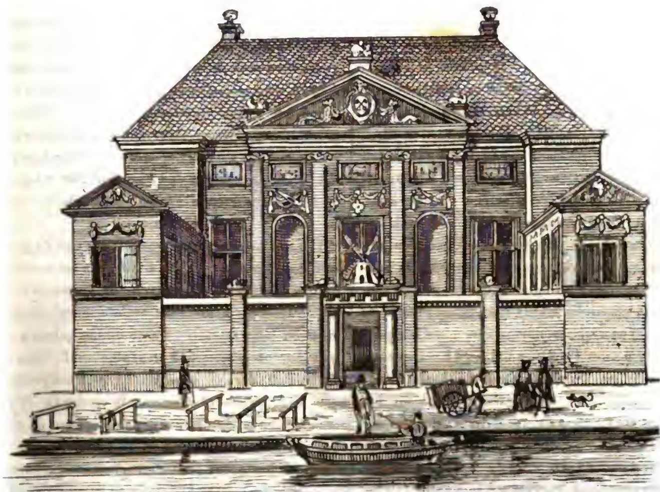
Werf aan de uitgehongerde menigte, die hem tot de overgave wilde dwingen, zijn ligchaam tot spijze aanbood. Op de groote Raadkamer van het gebouw hangt het groote schilderij van van Bree, waarop deze echt Romeinsche trek van zelfopoffering is afgebeeld. Het beslaat de geheele lengte dier zaal. Op het Raadhuis vindt men buitendien verscheidene andere schilderstukken, die tot de belegering betrekking hebben, waaronder de afbeelding eener vrouw, die aan de toen in *Leijden* heerschende

vreesselijke pestziekte leed. Op den voorgevel van het gebouw leest men verscheidene opschriften uit dien tijd van druk en verlossing, welke de Leijdsche Regering met loffelijke zorgvuldigheid doet onderhouden, en die zich allen door eenen zeer godvruchtigen geest onderscheiden. Daar staat bij voorbeeld de spreuk, die de *Leijdenaren* gedurende het beleg op hunne noodmunten deden slaan: *Bewaert, Heer, Hollandt, en salicht Leijden!* Van de verdere opschriften zullen wij alleen het volgende mededeelen, niet omdat het als gedicht eenige verdiensten heeft, maar omdat het tot die tijdrekenkundig versjes behoort, waarmede men bij ons oudtijds zoo veel ophad.

Na s*W*a*rte* h*V*n*gers noot*,
*Ghebra*C*ht hadde te doot*,
*B*I *naest ses d*VI*sent* *Mens*C*hen*,
*A*L*st Godt den Heer* V*erdroot*,
Gaf h*I* V*ns Weder broot*,
Soo V*ee*L W*I* CV*nsten Wens*C*hen*.

Het kunstige van dit tijdversje bestaat daarin, dat de letters van hetzelve, die in het opschrift door eene bijzondere kleur zijn aangewezen, en hier in Romeinsche kapitalen gedrukt zijn, te zamen, voor Romeinsche cijferletters gerekend, het jaartal 1574 vormen; en dat het geheele aantal letters van het versje 129 bedraagt, zijnde het cijfer van de dagen der belegering, die van den 26sten Mei tot den 2den October

gerekend wordt, geduurd te hebben. Het waren voor de arme Leijdenaars 129 zeer kwade dagen geweest!

Onder de verdere merkwaardigheden op het Raadhuis behoort nog het beroemde schilderij van den ouden L u c a s v a n L e ij d e n, hetwelk het *laatste Oordeel* voorstelt. Dit schilderij heeft door den tand des tijd geleden.[1] Het is vroeger een sieraad der *St. Pieterskerk* geweest, doch is in den tijd van den beeldenstorm van daar naar het Raadhuis gebragt. Men zegt, dat Keizer R u d o l f II eenmaal voor dit kunststuk, hoe groot ook, zoo vele gouden dukaten geboden heeft, als noodig waren, om hetzelve geheel te bedekken.

De St. Pieterskerk. Wij hebben van dit uitgestrekte Kerkgebouw, dat, naar het oordeel van deskundigen, tot de fraaiste behoort, die van den Gothischen bouwtrant in ons vaderland te vinden zijn, reeds vroeger met een enkel woord gesproken. Omtrent deszelfs stichting weet men niet veel meer, dan dat het op den 11den September 1121 door den toenmaligen Bisschop van *Utrecht* plegtig is ingewijd, en dat het twee eeuwen later vergroot of ten minste verbouwd is. De zijgangen, die zich in deze kerk langs het eigenlijke schip uitstrekken, zijn bijzonder breed en hoog; hare gewelven worden aan elke zijde door eene dubbele rij pilaren ondersteund, waardoor de vergezigten (*perspectiven*) in de kerk van eenen schilderachtigen aard worden. Op het westelijke gedeelte der kerk plagt in ouden tijd eenen toren te staan, die meer dan 380 voeten hoog was en voor de in de *Noordzee* varende schepen tot eene baak verstrekte. Niet behoorlijk onderhouden wordende, stortte deze toren in den jare 1521 omver. Gelukkig gebeurde die val in het midden van den nacht, zoodat niemand daarbij omkwam. Thans heeft de kerk slechts een klein spits torentje. Zij was oorspronkelijk aan de beide Apostelen Petrus en Paulus toegewijd. De eerste is vroeger de beschermheilige van *Leijden* geweest; eene omstandigheid, die ongetwijfeld ook aan het wapen der stad, hetwelk twee over elkander liggende sleutels voorstelt, zijnen oorsprong heeft gegeven. Een of twee sleutels zijn namelijk het zinnebeeld van den H. Petrus. Men kan de ruime gewelven der *St. Pieterskerk* niet doorwandelen, zonder dat ernstige en sombere gedachten zich van het gemoed meester maken. Bij iederen voetstap toch ontmoet men daar graftombes of gedenksteenen voor beroemde of geleerde mannen, die *Leijden* en het vaderland tot sieraad hebben gestrekt; zoo als Boerhave, Camper, Luzac, Scaliger, Clusius, Brugmans en Kemper. De hier aanwezige marmeren graftombes voor twee leden van het geleerde en vermogende geslacht van Meerman munten door pracht en fraaiheid uit; doch de voor Boerhave opgerigte, eenvoudige lijkurn is voor den vreemdeling belangwekkender.

De *Hoogelandschekerk*, oudtijds aan *St. Pancras* gewijd, is misschien nog fraaijer van bouworde, dan de *St. Pieterskerk.* Vooral roemen deskundigen de *façade* of voorgevel dezer kerk, die naar de zijde van de *Burgt* is gerigt. Met den opbouw van dit kerkgebouw is men in het jaar 1280 begonnen, en eerst in 1315 is zij, onder grooten toeloop van menschen uit geheel *Holland*, ingewijd. Wie voor grootheid van ziel gevoel heeft, bezoeke deze kerk, en sta daar stil voor het eenvoudige gedenkteeken, dat de kleinzonen van den Burgemeester van der Werf voor hunnen edelen grootvader, die hier begraven ligt, hebben gesticht!

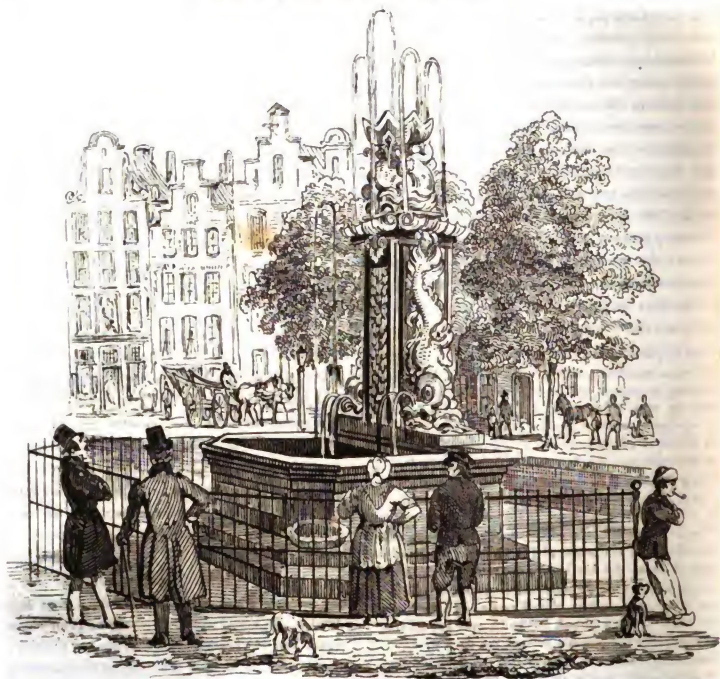
Het zou hier de plaats wezen, om van de gebouwen der Hoogeschool, die *Leijden* als het loon harer dapperheid heeft verworven, te gewagen; doch wij besparen dit tot eene andere gelegenheid, en vestigen uwe aandacht liever op het gebouw, dat hiervoor op bladz. 245 staat afgebeeld. Het is de *Lakenhal*, die op eene van de voormalige singels der stad, bij de *Scheidestraat* te vinden is. *Leijden* was reeds in de dertiende eeuw wegens de aldaar vervaardigde wollen stukgoederen vermaard. Om haren daaromtrent gevestigden roem te bewaren en alle bedrog of namaking voor te komen, werd van regeringswege bepaald, dat alle aldaar vervaardigde stukken laken, saai, baai, grein enz. in daarvoor ingerigte gebouwen gekeurd en van stads stempel moesten worden voorzien, hetgeen in de hallen, die men voor elke dezer soorten van goederen bezat, geschiedde. Aan deze zorg der regering had ook de nieuwe Lakenhal, die in 1640 werd gesticht en

nog in wezen is, haar bestaan te danken. Het is een stevig gebouw, welks versierselen allen aan de lakennering ontleend zijn, en dat ook boven deszelfs hoofdingang met een volmolen prijkt; zijnde de molen, waarin de reeds gewevene stukken laken gezuiverd worden. Het was tijdens de stichting van dit gebouw een heerlijke tijd voor Leijden! Jaarlijks werden toen in de Lakenhal meer dan 12,000 stukken laken gekeurd, en dit aantal klom later nog tot 28,000. Berkheij heeft, in zijn *Verheerlijkt Leijden*, de toen in die stad heerschende bedrijvigheid en de vestiging der Lakenhal op de volgende wijze beschreven, daarbij tevens de meeste liederen of deuntjes herinnerende, die destijds in den mond der pas vrijgevochtene *Nederlanders* waren:

« Mijn Leijden smaakte 't zoet van die heldhaftigheid;
Zijn enge muurkring werd gestadig uitgebreid,
En waar in vroeger tijd de sterke vesten stonden,
Daar zag men 't fundament der Lakenhalle gronden.
De voorspoed woonde toen in ieder huisgezin;
De schatkist zwol van goud; de koopman had gewin.
De stad was voor Euroop een stapelplaats geworden
Van grein- en lakenstof. De spinnewielen snorden,
Terwijl de spinder zong op dreunende oorlogsmaat.
De schrobbelaar zat, onder 't lommer, op de straat
Te neuren wel te vreên, Wilhelmus van Nassouwen;
Men hoorde 't veldgezang, bij 't kleppren der getouwen;
Deez' deunde, dat het klonk, den veldslag bij Nieupoort;
De krijgslist van Breda werd elders weer gehoord;
Een ander zong, hoe nu, door Frederik's kanonnen,
Het sterk 's Hertogenbosch heldhaftig was gewonnen.
De plootersgasten, bij het zuivren van de wol;
Verhieven, vlakende, 't veroveren van Grol.
De zeembereider wrocht de fijnste perkamenten,
Bij stapels, om er 's Lands triumphen op te prenten...
...Ginds zong 't meisje, bij 't bobijnen
En garendubblen, naast het twijnders molenrad,
De kunst der weverij in haar geboortestad.
't Kamslagers knaapje, daar het rietjes zat te splitsen,
Wrocht fluitjes naar de kunst, om 's Lands geschiedenissen
Te neuren op de maat van 's boomers jongens zoon,
Die, juichende, op het blok van d'inslag, werd gekroôn.
De kinders dribbelden, daar moeder lakens nopte,
En baauwden vader na, daar hij de lade aanklopte,
En joeg de vlugge spoel, door d' inslag, heen en weêr,
Op Psalmgezangen-toon tot lof van d' Opperheer.
't Droogscheerders zilvren schild rinkinkte op alle wegen;
Waar elk zich wendde, kwam hem blijde welvaart tegen;
De ramen pronkte met fijn laken en met baai;
Stads stempels smolten schier bij 't stemplen van de saai.
De klare Rhijnstroom zag, in zijn kristallen plassen,
De verwers barrevoets aan de oevers klisseklassen;
En daar hij korts door bloed geverwd was en besmeurd,
Daar werd zijn vliet nu door 't scharlaken rood gekleurd. »

Ongelukkig is door den loop der tijden, de wisseling der mode en andere oorzaken veel van dien vroegeren voorspoed verdwenen. In 1802 werden door de Leijdsche fabrijken slechts 1086 stukken laken meer geleverd. De fabrijken van saai zijn zoo ten eenemale te niet gegaan, dat in onze eeuw het fraaije gebouw der Saaihal voor eene Roomsch-Katholijke Kerk is ingerigt. Intusschen heeft in den laatsten tijd ook het Leijdsche fabrijkwezen zich eenigermate uit het vroeger verval opgebeurd. Er wordt aldaar nog steeds eene soort van grein, *polemiet* genaamd, vervaardigd, die vooral voor *China* bestemd is, en waarmede de grooten van dat land zich bekleeden. Er zijn voorbeelden, dat baaltjes van zulke stukken grein te land uit *Leijden* naar *China* zijn vervoerd, en dus de verre reis door geheel *Europa* en *Azië* heen, gedeeltelijk ook door middel van Karavanen, met voordeel voor den afzender, volvoerd hebben. — Eéne bron van welvaart kan de vreemdeling gelukkig aan *Leijden* niet ontrooven, namelijk, den handel in de natuurlijke voortbrengselen van haren grond. De Leijdsche botermarkt wedijvert met die van Delft. In de laatste drie of vier jaren zijn telkens op de Leijdsche waag 4 of 500,000 Ned. ponden boter gewogen, terwijl de bloot ter markt gebragte hoeveelheid van dit zuivel nog veel aanzienlijker is.

Ten slotte deelen wij hierbij eene afbeelding mede van de fraaije marmeren Fontein, die op de Visch-

markt te *Leijden* prijkt. Eene springende fontein is in eene Hollandsche stad, wegens de vlakke gesteldheid van den grond, iets zeer zeldzaams, en de Leijdsche Regenten, die in 1691 deze fontein hebben gesticht, omdat het water van den Rhijn voor de vischverkoopers niet zuiver genoeg was, verdienen daarvoor lof. Het water voor dezelve komt uit eene put op de Burgt, en wordt daaruit door paardenkracht opgepompt en vervolgens door looden buizen, onder den Rhijn door, naar de vischmarkt geleid. Men achtte deze inrigting in der tijd zoo loffelijk, dat zelfs een gedenkpenning ter gelegenheid daarvan geslagen is.

Pieter Langendijk.

Onder de Nederlandsche Dichters der vorige eeuw, bekleedt Pieter Langendijk, een Haarlemmer van geboorte, geene onbelangrijke plaats, vooral als comisch dichter. Hij was de zoon van Arend Kort, en zag op den 25sten Julij 1685 het eerste levenslicht. Zijn vader, die zich te Haarlem met der woon had nedergezet, had echter zijnen familie-naam van *Kort*, naar zijne geboorteplaats *Langendijk* (een dorp in Noord-Holland, nabij Alkmaar) verwisseld, zoo dat onze Pieter, den naam van Pieter Langendijk ontving.

Naauwelijks den ouderdom van *zes* jaren bereikt hebbende, had hij het ongeluk, zijnen vader, die een wel bemiddeld metselaar was, te verliezen; hetwelk te ongelukkiger voor hem mogt genoemd worden, dewijl zijne moeder eene verkwistende en slecht oppassende vrouw was, die wel in den be-

ginne de zaken van haren man nog eenigen tijd aanhield, doch dezelve daarna tegen eenen linnenwinkel verruilde. Zij zond haren zoon Pieter, met zijn tiende jaar, naar *Amsterdam* om aldaar in de gronden der Fransche en Engelsche talen onderrigt te ontvangen.

Intusschen ging het met deze vrouw zoodanig achteruit, dat zij niet slechts haren zoon van de school moest terug nemen, maar zich ook genoodzaakt zag, om haren linnenwinkel in Haarlem te verlaten. Zij begaf zich dien ten gevolge naar 's Gravenhage, daar zij geen ander bestaan had dan de opbrengst van een winkeltje, waarvan zij met haren zoon slechts kommerlijk rond kwam.

Pieter oefende zich inmiddels in de teekenkunst, ten einde daarmede eenige winsten te verwerven, om in zijn bekrompen bestaan, en dat zijner moeder te voorzien; maar deze winsten waren gering en niet toereikend; doch een weefgetouw magtig geworden zijnde, oefende hij zich daarop zoo wél, dat hij binnen korten tijd gazen, damast en servetgoed vervaardigen kon, waardoor zijn bestaan verbeterd werd.

In dezen tijd maakte hij kennis, en knoopte hij vriendschaps-betrekkingen aan met den Haagschen kunst-schilder Hendrik Pola, voor wien hij drie en vijftig bijschriften vervaardigd had in den smaak van Vondel, voor een teekenwerk, hetwelk de fabel van *Psyche* voorstelde. Dit wekte zijnen lust in het teekenen zeer op.

Eene reis naar *Amsterdam*, om aldaar van het voortbrengsel van zijne nijverheid te verkoopen, bragt echter eene aanmerkelijke verandering in zijn bestaan te weeg; hij kwam namelijk te dier stede in kennis met zekeren rijken wever Prada, die hem op goede voorwaarden tot meesterknecht over zijnen weefzolder aanstelde; weshalve hij den *Haag* verliet en zich met zijne moeder in *Amsterdam* nederzette, daar hij vervolgens, deze betrekking weder verliet en zich als kantoorbediende verbond bij eenen koopman Jan Brand. Den tijd, dien hem van deze, zijne boekhouders bezigheid overbleef besteedde hij door het teekenen van patronen voor zijden stoffen voor dezen en genen, onder anderen voor Abraham Verhamme, in wiens dienst hij negen jaren doorbragt. Hiermede verdiende hij veel geld, zoo dat hij zijn bestaan en dat zijner moeder, door zijne vlijt en nijverheid aanmerkelijk verbeterd zag.

De omgang met geletterde vrienden, als voornamelijk met den taal- en dichtkundigen Sewel, en naderhand ook met zekeren dichter Jan van Gijzen, boezemde hem lust in tot de poëzij, aan welker beoefening hij zich thans overgaf. Zijn blijspel: *Don Quichot*, naar het Spaansch van Cervantes werd in 1711 ten tooneele gevoerd, ontving er toejuiching en moedigde hem aan tot voortzetting zijner dichtoefening. Nu verschenen achtervolgens eenige blijspelen, die hem eenen naam als dichter bezorgden. Minder gelukkig was hij in het treurspel; weshalve hij dit liet varen, en tot zijn eigenlijk vak terug keerde. De dwaze Actie-handel of Windnegotie van 1720 gaf hem aanleiding en stof voor zijne blijspelen: *Quincampoix* of de *Windhandelaars* en *Arlequin Actionist*, die beide zeer algemeen werden toegejuicht, en waardoor hij zekerlijk niet weinig tot bespotting en verachting dier Windnegotie heeft toegebragt.

Inmiddels waren zijne patronen door de Haarlemmer fabriekeurs zoodanig gezocht, dat hij besloot zich in zijne geboortestad te vestigen. Aldaar terug gekeerd, werd hij door de daar bestaande Rederijkers-kamer: *trouw moet blijken*, tot haren factor verkozen, welken eere-post hij tot aan zijnen dood met lof bekleedde.

Intusschen had hij in *Haarlem* met onderscheidene rampen te worstelen, die hem, zoowel door de buitensporige levenswijze zijner moeder, als na haren dood, door zijne echtgenoote Johanetta Maria Senepart berokkend werden. Door beider verkwisting, geraakte Langendijk, zoo als men zegt, aan lager wal, en zag zich zelfs genoodzaakt, zijne boeken en prentverzameling, benevens een groot gedeelte zijns inboedels tot geld te maken. Doch dit alles verdroeg hij met geduld, en behield daarbij zijne gewone opgeruimdheid van geest; deze opgeruimdheid is het die hem tot luimig en boertig dichter vormde, en hem als zoodanig eenen niet onberoemden naam verworven heeft.

Het stedelijk bestuur van *Haarlem* zijne ver-

diensten op prijs stellende, stelde hem op zoodanige voorwaarde tot *geschiedschrijver* der stad aan, dat hij daardoor voor volslagene armoede bewaard bleef; hij genoot in die betrekking, waarin hij echter niets verrigt heeft, voor zijn geheele leven kost en inwoning in het stedelijk Proveniershuis, en stierf den 18 Julij 1756.

De Noorweegsche Schaats-Soldaten.

Noorwegen is voor het grootste deel des jaars met sneeuw bedekt, en de winter houdt in het noordelijk gedeelte des lands ruim zeven maanden aan. Gedurende dien tijd kan de reiziger de gebaande algemeene wegen niet verlaten; en wanneer er versche sneeuw gevallen is, wordt menigmaal den doortogt langs de groote straatwegen geheel belemmerd, tot dat men door middel van den door paarden getrokken sneeuwploeg den weg weder effen heeft gemaakt en de sleden weder kunnen gebruikt worden.

In een zoo schaars bewoond land nogthans, waar de bewoners wijd en zijd verstrooid zijn, is het menigmaal onmogelijk, de groote wegen schoon en rijbaar te houden. Alzoo verzon de Noorweger een middel, om, zelfs de verst van de groote straten verwijderde gehuchten te kunnen verlaten, en de jagt-wegen en bosschen in alle rigtingen te doorkruisen. Het zijn de *Sneeuwschoenen*, waarvan zich ook andere noordsche volken, bijv. de Eskimo's bedienen. Dezelve bestaan uit twee dunne smalle stukken hout, van ongelijke lengte, van voren in opwaarts gebogene rigting spits toeloopende. De langste, omstreeks zeven voet beslaande, dient voor den linker voet; de andere, welke twee voet korter is, voor den regter. Beide schoenen zijn bijna drie voet breed, en, in het midden, waar de voet geplaatst is, een duim dik. Deze schoenen worden met banden van taaije wilgentakjes stevig onder den voet vastgebonden; zij zijn met teer en pek bestreken, en hebben van onderen in het midden eene diepe groef, waardoor de sneeuwschoen-loopers niet zijdwaarts afglijden, maar op eene regte linie blijven kunnen.

Deze gewoonte is sedert de oudste tijden in Noorwegen in zwang, en, daar dit land vaak door vijanden werd aangetast, zoo kwam men aldra op de gedachten, zulke schaatsen voor de krijgsdienst te bezigen, en 's Lands bezetting van sneeuwschoenen te voorzien.

In eenen vroegeren oorlog met Zweden gebruikte het voetvolk somtijds schaatsen; eene afzonderlijke afdeeling die daartoe bijzonder geoefend werd, droeg den naam van *Schaatsloopers.* Voor de vereeniging van dit land met Zweden, had men twee regimenten van zulke schaatsloopers, in Drontheim en in Aggerhuus, doch later is zulks op één verminderd. De uniform van dit regiment is groen. Deze soldaten of jagers hebben eene bijzondere soort van slopkousen ten einde de voeten volkomen tegen de sneeuw te beveiligen; hun wapen bestaat in eene buks, welke aan een breeden riem over den schouder hangt, benevens een kort, scherp zijdgeweer of sabel. Daarenboven hebben zij een stok van zeven voet lengte in de regter hand; dezelve is van een ijzeren punt voorzien, ten einde in de bevrozene sneeuw in te kunnen dringen, terwijl iets hooger, deze piek met een ringvormig stuk hout is omgeven, zoodat dezelve niet dieper in de sneeuw zoude kunnen zinken, maar den looper tot een zeker steunsel verstrekt. Ook kan de soldaat door deze piek zijn te sterken loop tegen houden, plotselijke wendingen maken en van de steilten nederwaarts glijdende, zijn evenwigt bewaren.

De bijgevoegde afbeelding stelt u eene compag-

nie van de genoemde Schaats-Soldaten voor, welke tot den aanval voortrukken. Het eerste gelid houdt zich eenige schreden vooruit, vuurt, en de anderen volgen, om dan op dezelfde wijze voorwaarts te rukken.

Bij het vuren wordt, zoodra de jager met het linker been nederknielt, aan de regter zijde de staf in de sneeuw gestoken; waardoor hij te gelijk een rigtpunt voor de buks bekomt.

Deze Schaats-Soldaten bewegen zich met zulk eene vlugheid en behendigheid, dat zij hierdoor zoo wel als door de diepte der sneeuw, zich tegen de vervolgingen der ruiterij en zelfs van voetvolk, geheel beveiligen. Ook kan het vijandelijk geschut

weinig tegen hen uitrigten, alzoo zij alsdan op afstanden van ruim tweehonderd schreden van elkander verwijderd blijven. De grootste voortreffelijkheid evenwel der Schaats-Soldaten ontwikkelt zich, wanneer de vijand na eenen langen marsch halt houdt: bij alle voorzorg toch is deze in steeds durend gevaar van overvallen te worden door soldaten, die over zeeën, rivieren en moerassen henen trekken, en zelfs wanneer het ijs nog zeer dun is, door hunne snelheid er gemakkelijk overkomen. Hunne levensmiddelen, kleedingstukken enz., worden op ligte sleden medegevoerd, door een man welke dezelve, aan een over den schouder geslagen riem, voorttrekt.

De Noorweegsche schaats-jagers hebben zich ook bij onderscheidene gelegenheden doen kennen

als zeer nuttig, om de verstandhouding tusschen ver van elkander verwijderde legerkorpsen te onderhouden, en vijandelijke afdeelingen te overvallen.

—

Frederik II, *en de Slag bij Rosbach.*

Een en andermaal is u reeds iets over Frederik II, dien beroemden Koning van *Pruissen*, te lezen

gegeven. Bij de aanvaarding zijner regering ontving hij een wel geoefend leger en eene volle schatkist, die zijn vader Frederik Willem I, hem in 1740 naliet.

De dood des Oostenrijkschen Keizers Karel V, die in het zelfde jaar voorviel, en de verheffing van diens dochter Maria Theresia, tot Koningin van Hongarije en Aartshertogin van Oostenrijk, gaf den Pruissischen Koning al dadelijk bij zijne troonsopvolging aanleiding tot eenen oorlog, naardien Frederik aanspraak maakte op een gedeelte van *Silezie*, en zijne aanspraak op hetzelve deed gelden door een leger van 28,000 man, waarmede hij na ontvangene weigering, de Vorstendommen

Liegnitz, *Brieg*, *Withlau* en *Jagersdorf* veroverde.

Die stoute stap berokkende hem vijanden en vele moeijelijkheden. Doch hij wist zich uit dezelve uitnemend te redden. *Oostenrijk* zag zich genoodzaakt, om hem in 1745 geheel *Silezie* aftestaan. Door dezen gelukkiglijk gevoerden oorlog verkreeg *Pruissen* achting door geheel *Europa*, en werd de naam van Frederik geducht.

Maria Theresia bleef echter op wraak bedacht, om, ware het mogelijk, hem *Silezie* te ontnemen. Zij wist onderscheidene Mogendheden tot een verbond over te halen, aan welker hoofd zij zelve stond; het eerst trad Elisabeth, Keizerin van Rusland, kort daarna Augustus III, Koning van *Polen* en Keurvorst van *Saksen*, en eindelijk ook Lodewijk XV, tot dit verbond toe. Dit ontzagverwekkende bondgenootschap had niets minder ten doel, dan om Frederik, wiens magt en aanzien men benijdde, geheel te vernederen en hem al zijne landen te ontnemen.

Doch naauwelijks had de Vorst van dat verbond kennis gekregen of hij trachtte zijne nog ongewapende vijanden voor te komen: hij viel geheel onverwachts (1756) in *Saksen*, en wist zich aldaar op het Keurvorstelijk slot te *Dresden* van de geheime papieren der bondgenooten meester te maken, waardoor hem het geheele verraderlijke plan zijner vijanden bekend werd. Door de openlijke bekendmaking dezer papieren, regtvaardigde hij zijnen onverwachten inval in *Saksen*.

Nu trokken van alle zijden krijgsbenden tegen *Pruissen* op; zelfs in zijn eigen leger ontdekte hij verraders, door zijne vijanden omgekocht.

De veldtogt van 1757 opende hij met den bloedigen slag van *Praag*, in welken zijn dapperen veldheer J. C. Schwerin sneuvelde, tot wiens eere hij, na den afloop des oorlogs, een marmeren standbeeld op het *Wilhelmusplein* in *Berlijn* deed opregten.

De Oostenrijksche generaal Daun sloeg hem daarna bij *Kollin*, en nam *Silezie* weder in, van waar uit men zelfs strooptogten tot *Berlijn* deed; terwijl de Franschen doordrongen tot in *Hanover* en *Hessen*, en een Russisch leger in aantogt was, dat in *Pruissen* viel, en door zijne *Kozakken*, *Kalmukken* en *Tartaren*, den ondergang des rijks onvermijdelijk scheen te maken.

In dezen benarden toestand trok Frederik zelf op de Franschen los, en viel den 5 November 1757 nabij *Rosbach*, met slechts 22,000 man, het Fransche leger, dat 60,000 man sterk was, aan. De aanval door de ruiterij onder het bevel van den dapperen Seidlitz, en de bekwame krijgsbewegingen van het Pruissische voetvolk, wierpen de Franschen, zoo plotseling omverre, dat na een kort gevecht de overwinning van Frederik volkomen beslist was, zonder dat nog het hoofdleger tot een treffen gekomen was; want reeds bij het eerste losbranden van het geschut namen de Franschen met overhaasting de vlugt.

Van de zijde der *Pruissen* rekende men slechts 560 man verloren te hebben, terwijl het getal gesneuvelden en gevangenen der Franschen op 10,000 man begroot wordt, waaronder men 7,000 gevangenen telde. De schrik dezer laatsten was zoo groot, dat men vermeldt, dat twee Pruissische dragonders 100 man Franschen, die zich in eenen tuin verborgen hadden, gevangen namen.

Na deze overwinning snelde Frederik naar *Silezie*, waar zijne veldheeren de vesting *Schweidnitz*, gelijk ook *Breslau* verloren hadden. Intusschen was de vreugde over deze beroemde overwinning bij *Rosbach* zoo groot, dat men die allerwegen vierde; men beschouwde dezelve als eene overwinning van geheel Duitschland op deszelfs erfvijan-

den, de Franschen, en wanneer ook Frederik met deze zege, zijne helden-loopbaan geëindigd had, zoo spreekt de geschiedenis, dan ware hij toch nog in de gedenkboeken der volken onsterfelijk gebleven.

Doch men weet den afloop van dezen zevenjarigen oorlog, waarin Frederik zoo menig heldenbedrijf aan den dag legde, waarin hij het gezag zijns rijks zoo aanmerkelijk verhoogde, en het tot eene der grootste magten van *Europa* verhief; hij behield *Silezie*, dwong zijne vijanden tot vrede, en had daarbij geenen duim gronds verloren.

In weerwil van het schitterende dezer krijgsbedrijven, verdient Frederik, in het oog des waren menschenvriends, daardoor minder den naam van *den grooten*, dan door de uitstekende wijze, waarop hij sedert zijn land bestuurde en de wonden des oorlogs heelde.

De Palts,

ook *Pfalts* genoemd, was voorheen een Keurvorstendom aan den Rijn, dat in de *Neder-* en *Opper-Palts* verdeeld was. Om deszelfs ongemeene vruchtbaarheid werd de *Palts* het Duitsche Italie geheeten. Men vindt er inzonderheid overvloed van wijnen, waaronder de *Bacheracher* en *Neustädter* aan den geheelen *Rijn*, als de heerlijkste worden geacht. Om dezen rijkdom van wijnen werd de *Palts* in vroeger tijd ook wel den *wijnkelder* van het geheele Roomsche rijk geheeten. Ook de vruchten, welke deze streek oplevert, worden voor smakelijker gehouden dan die van elders; de kastanjes groeijen er in zoodanigen overvloed, dat men ze wel *Paltsche akers* genoemd heeft.

De Rijn, die door deze landstreek stroomt, en aldaar voorheen veel goudzand opleverde, biedt ook hier ongemeen schoone partijen aan. Beneden de oude stad *Bacharach* breidt zich het stroomdal uit, en te midden in de rivier, tegenover de kleine stad *Caub* verheft zich eene rots, waarop de zoogenoemde *Paltsgraafsteen*, ook wel enkel de *Palts* geheeten, gebouwd is, waarvan wij u hier eene afbeelding leveren.

Deze *Palts* is, zoo als gij ziet, een vierkant gebouw van eene oude, zonderlinge gedaante, dat met vele tinnen en torentjes gekroond is. Aan de zijde van den regter rivieroever is eene valdeur, tot welke eene smalle trap opwaarts leidt. En in dezen toren of *Palts* zelven wijst men een klein vertrek aan, dat, volgens de overlevering, voor de *Palts*-Gravinnen bestemd was, om aldaar te bevallen. Verscheidene onderaardsche gewelven dienden eertijds tot staats-gevangenissen. In de rots zelve is eene diepe put uitgehouwen, welke, merkwaardig genoeg, het water niet uit den *Rijn* ontvangt.

Beneden deze *Palts* wordt het Rijndal steeds meer romantisch schoon, en de bergen aan wederzijden van den Rijn, staan digter tegen elkander over, tot aan de stad *Opper-* of *Ober-Wesel*, aan den linkeroever der rivier gelegen. Meer benedenwaarts, vertoonen de oevers der rivier iets woest en ontzagwekkends; het dal vernaauwt zich nog steeds, en de zware rots, de *Lurleij*, schijnt hier de vaart der schepen te stremmen. Als eene merkwaardigheid wordt te dezer plaatse opgemerkt, dat het roepen der voorbijvarenden, alhier vijftienmalen op de rotsen en bergen door de *echo* wordt herhaald.

Het gevaar, waaraan de schepen alhier zijn blootgesteld om tegen de rotsen te stooten, gelijk ook de eigendommelijke, indrukmakende woestheid der bergen, die zich hier aan wederzijden van de rivier verheffen, heeft tot eene niet onbelangrijke overlevering of zoogenoemde *Sage*, zoo als men er meer

heeft, aanleiding gegeven. Deze rots *Lurleÿ*, namelijk, zoo verhaalt men, werd eertijds bewoond door eene schoone Juffer, eene *Undina*, welke dikwijls, bij avondtijd en heldere nachten, in den maneschijn, met eene zoo ongemeen schoone stem zong, dat de voorbij varende schippers in verrukking opgetogen, en daar naar luisterende, vergaten op het gevaar der klippen of rotsen te letten, tot dat zij hun vaartuig tegen dezelve zagen verbrijzelen.

Wie van mijne jonge lezers, de fabelachtige geschiedenis der *Sirenen* kent, of de fabels van de *Scÿlla* en *Charÿbdis* gelezen heeft, zal het niet bevreemden, dat ook aan de rotsen in den Rijnstroom, dergelijke verhalen, nog in den mond des volks voortleven.

Suriname.

Deze belangrijke *Nederlandsche* volkplanting, die een gedeelte uitmaakt van het Zuid-Amerikaansche gewest *Guyana*, is oorspronkelijk door onze landgenooten op de Engelschen veroverd. In Februarij 1667, toen het Nederlandsche Gemeenebest met het op onzen handels-voorspoed naijverige *Engeland* in een' hevigen zee-oorlog was gewikkeld, verscheen de brave *Zeeuwsche* vlootvoogd Abraham Krijnssen, met eene niet onaanzienlijke scheepsmagt, op de rivier van *Suriname*,

veroverde de sterkte, welke de *Engelschen* aldaar hadden aangelegd, en nam de geheele omliggende landstreek in bezit. Die landstreek was echter toen nog slechts weinig bebouwd. Aan de rivier van *Suriname* en de daarop uitloopende stroomen waren enkele plantaadjes gevestigd, die aan *Engelschen* of ook aan daarheen uit *Brazilie* en andere gewesten verhuisde *Joden* toebehoorden. Krijnssen keerde, na in *Suriname* eene kleine bezetting te hebben achtergelaten, naar het vaderland terug; en ofschoon de *Engelschen* de volkplanting kort daarna heroverden, werd zij toch bij den vrede van 1667 voor goed aan ons vaderland afgestaan. In zekeren zin ontvingen onze voorouders die in ruiling voor *Nieuw-Nederland;* welk landschap de kiem is geweest van de aanzienlijke volksplantingen, die *Engeland* in *Noord-Amerika* plagt te bezitten, doch die zich in de vorige eeuw meerendeels onafhanke-

lijk hebben gemaakt, en thans het bloeijendste Gemeenebest der wereld, dat der *Vereenigde Staten*, vormen.

In de eerste jaren na de verovering van *Suriname* door de *Hollanders*, bleef die kolonie in eenen kwijnenden toestand. Doch nadat A a r s s e n s v a n S o m m e l s d ij k aldaar in 1683 Landvoogd geworden was, begon die *Nederlandsche* bezitting spoedig in bloei toe te nemen. Hij legde den grond van de belangrijke stad *Paramaribo*, de eenige der kolonie; deed, gedurende zijn vierjarig bestuur, aldaar tucht en orde heerschen; legde sterkten aan, die de volkplanting tegen binnen- en buitenlandsche vijanden moesten verdedigen; en zorgde er voor, dat, door het graven van kanalen en andere waterwerken, vele moerasachtige landen droog gemaakt en in vruchtbare plantaadjen herschapen werden. Te gelijk deden de Hollandsche planters, die zich langzamerhand in *Suriname* vestigden, een deel der uitgestrekte bosschen, welke zich op korten afstand van de zeekust verheffen en geheel het binnenland bedekken, uitroeijen. De daardoor gewonnen grond bleek mede uitstekend vruchtbaar te zijn. Reeds in 1712 telde men langs de rivier van *Suriname* en de daarop uitloopende stroomen en kanalen, meer dan 200 plantaadjen, welk aantal gedurende de vorige eeuw allengskens tot over de 600 klom. Elke dier plantaadjen was en is eene belangrijke bezitting, en daar zijn er, die jaarlijks eene zuivere opbrengst van vele duizenden guldens aan derzelver eigenaars plagten op te leveren. Alle deze voordeelen werden door onze landgenooten verworven, niettegenstaande het luchtsgestel in *Suriname*, ten gevolge van deszelfs ligging op slechts vijf graden bezuiden den evenaar, en dus in den heeten aardgordel, alsmede ten gevolge van den moerasachtigen grond, voor de *Europeanen* ongezond is, vooral indien zij zich niet door eene matige levenswijze onderscheiden. De beroemde Fransche schrijver R a y n a l roemt dan ook, in zijn werk over de volkplantingen in de beide *Indiën*, den moed en de volharding, die de *Hollanders* en *Zeeuwen*, bij de bebouwing van *Suriname* aan den dag hebben gelegd. Zij groeven daar, zegt hij, even als in hun vaderland, kanalen en grachten, en beteugelden den Oceaan in de nieuwe wereld, gelijk in de oude. Dezelfde schrijver erkent tevens, dat, zonder de aloude spaarzaamheid der *Hollanders* en *Zeeuwen*, zoo veel geld niet door hen had kunnen worden afgezonderd, om tot ontginning der landerijen in *Suriname* te worden gebezigd; en hij laat niet onopgemerkt, dat zijne eigene landgenooten, de *Franschen*, in het naburige *Cayenne* nimmer eene waarlijk bloeijende volkplanting hebben kunnen stichten.

De geschiedenis dezer Nederlandsche bezitting heeft echter ook hare schaduwzijde. De arbeid op de plantaadjen aldaar wordt meerendeels door Afrikaansche negerslaven verrigt; en deze ongelukkige menschen, die men eerst wederregtelijk van hunne vrijheid heeft beroofd, plagten door hunne meesters niet zelden zeer hard, ja soms met afschuwelijke wreedheid behandeld te worden. Het gevolg daarvan is geweest, dat, reeds kort na het aanleggen der kolonie, velen dezer negers ontvlugt zijn, en in de schier ondoordringbare bosschen, welke de bezittingen der *Nederlanders* omringen, eene schuilplaats hebben gezocht; van waar zij dan niet zelden, zoo goed mogelijk gewapend, naar de plantaadjen terugkeerden, om zich door roof en moord voor zoo vele vroeger geledene mishandelingen, op hunne meesters te wreken. In de eerste zestig jaren der vorige eeuw hebben de bewoners van *Suriname* tegen deze weggeloopene slaven, die men onder den algemeenen naam van *Marron-negers* begrijpt, niet zelden eenen vermoeijenden oorlog moeten

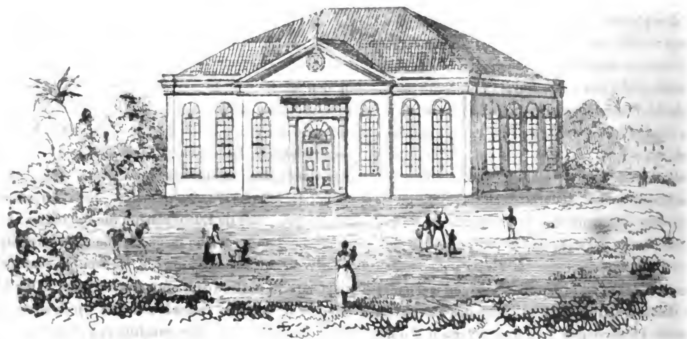
voeren. Sedert heeft men echter met deze weggeloopene negers vredes-verdragen weten te sluiten, zoodat men in langen tijd niets van eene vijandelijke onderneming van hunne zijde heeft gehoord. De behandeling der negerslaven in *Suriname* is te gelijk oneindig zachter en beter geworden, dan in vroegeren tijd; waartoe de afschaffing van den slavenhandel, die het aanvoeren van nieuwe negers van de kust van *Afrika* onmogelijk maakt, vooral veel heeft bijgedragen. Sedert dien tijd hebben de planters hunne slaven als werklieden leeren te beschouwen, die men zoo veel mogelijk moet ontzien. Onpartijdige reizigers getuigen, dat de negers op de Hollandsche plantaadjen thans een beter lot hebben, dan in hun vaderland het geval zou geweest zijn. Men gebruikt hen, bijvoorbeeld, ook om, bij het bezoeken der plantaadjen, die bijna allen aan het water gelegen zijn, de sloepen te roeijen, waarmede men in *Suriname* gewoonlijk reistogten doet; doch wacht zich wel, om hen, buiten volstrekte noodzakelijkheid, tegen den stroom te doen opwerken, hetgeen onder zulk eene heete luchtstreek een harde arbeid is.

De kolonie *Suriname* was oudtijds niet regtstreeks eene bezitting van het Nederlandsche Gemeenebest. Zij behoorde nu eens aan de provincie *Zeeland*, dan weder aan de West-Indische Maatschappij. Ook is er een tijd geweest, dat de stad *Amsterdam* alleen twee derden dezer volkplanting bezat, en wel nadat zij één derde van de nakomelingen des hierboven genoemden Landvoogds Aarssens van Sommelsdijk had gekocht. Die zonderlinge staat van zaken is echter geheel opgehouden na 1816, als wanneer wij *Suriname* van de *Engelschen*, die dat gewest gedurende den omwentelings-oorlog hadden veroverd, terug hebben ontvangen. *Suriname* is tegenwoordig eene kolonie van het Rijk der Nederlanden, waarvan, volgens onze grondwet, het bestuur uitsluitend aan den Koning is toevertrouwd. De daar gelegene plantaadjen hebben meestal Nederlandsche eigenaren; terwijl derzelver opbrengst voor een gedeelte strekt tot afbetaling der geldsommen, welke, onder verband daarvan, door Hollandsche kapitalisten zijn voorgeschoten.

De voornaamsts voortbrengselen der Surinaamsche plantaadjen zijn koffij, suiker, katoen en cacao. Daar de andere takken van landbouw in de laatste jaren mindere winsten gaven, heeft men zich thans vooral op de suikerteelt toegelegd. Jaarlijks worden meer dan 20 millioen ponden suiker uit *Suriname* naar *Nederland* verzonden, en na in onze Amsterdamsche raffinaderijen te zijn verwerkt, binnen 's lands verbruikt of naar elders verzonden. Ook heeft men nog enkele plaatsen waar men zich met het vellen van boomen uit de overrijke bosschen bezig houdt, die uitstekend timmerhout opleveren. Treurig is de opmerking, die men vooral in den laatsten tijd in *Suriname* gemaakt heeft, dat vele gronden, welke vroeger rijke voortbrengselen opleverden, thans, ten gevolge van eene meer dan honderdjarige bebouwing, zijn uitgeput; zoodat men deze, daar het middel van bemesting hier niet schijnt te kunnen worden gebruikt, braak moet laten liggen. Alle de Europeanen, die *Suriname* bezocht hebben, roemen de gastvrijheid, waarmede ieder vreemdeling daar op de plantaadjen door de eigenaars of bestuurders ontvangen wordt. In alle behoeften van den bezoeker wordt op de ruimste wijze voorzien. Bij elken maaltijd zijn de tafels met de veelvuldige voortbrengselen, die dit vruchtbare gewest oplevert, bezet; waaronder velerlei geurige vruchten en ook allerhande smakelijke vischsoorten behooren, die in de naburige stroomen gevangen worden. Onder de uitspanningen op zulk eene plantaadje behoort ook het aanschouwen van de dansen der negers, welke die uitspanning, even als

in hun vaderland, hartstogtelijk beminnen, en wie men daarvoor, na volbragten arbeid, gaarne eenige uren toestaat.

Te betreuren is het, dat de levenswijze der Europeanen in *Suriname*, op de plantaadjen, maar vooral ook in de hoofdstad *Paramaribo*, wel eens al te weelderig is. Ook in dit opzigt begint echter verbetering te komen. De zoo even genoemde stad heeft een zeer aangenaam voorkomen. De huizen zijn laag, hebben gewoonlijk gazen ramen en zijn meestal door tuinen omringd, welke door hagen van citroenboomen van elkander zijn afgescheiden. In en bij de stad, die naar Hollandsche manier met grachten is doorsneden, treft men fraaije wandelplaatsen van schaduwrijke tamarinde- en oranje-boomen aan. Ook de wandelingen in de naburige bosschen, waarin zich tallooze, fraai gevederde vogels ophouden, en de natuur haren vollen rijkdom ten toon spreidt, zijn ongemeen bekoorlijk. De stad *Paramaribo* is in 1821 door eenen fellen brand voor een groot gedeelte vernield, doch heeft zich thans van die ramp weder genoegzaam hersteld. Het hier-

boven staande tweede plaatje stelt de *Luthersche* Kerk voor, welke aldaar, na het afbranden der vroegere in 1821 is gebouwd. Zij is natuurlijk slechts voor eene kleine gemeente geschikt. De geheele bevolking van *Suriname* kan op 70,000 zielen worden berekend, waaronder zich echter slecht 5,000 blanken bevinden. Alle de overigen zijn negerslaven, vrije negers en zoogenaamde kleurlingen, of afstammelingen van vermengde Europesche en Afrikaansche menschenrassen. *Paramaribo* alleen wordt op eene bevolking van 20,000 zielen geschat, waarvan drie vierden negerslaven zijn.

De Heer van Goguelu.

Hoe zeer de zeden en gebruiken van vroegeren tijd van de tegenwoordige verschillen, behoeft slechts eene voorbijgaande herinnering voor zoodanige mijner jonge lezers, die zich met de geschiedenis eeniszins vertrouwd hebben gemaakt.

Vooral is dit het geval opzigtelijk den tijd, dat men vroeger gewoon was *maaltijd* te houden, of het *middagmaal* te gebruiken. Toen *Gallie* nog in barbaarschheid verzonken lag, en de *Franken* nog zoo wild en onbeschaafd waren, als de oude *Celten*, die te midden der bosschen woonden, toen was wel de tijd voor hunne maaltijden onbepaald. Doch toen zij in later tijd den akkerbouw begonnen uit te oefenen, op de jagt gingen of zich in het veld bevonden, om hunne vijanden te bestrijden, viel de etenstijd in, des avonds, kort voor zonnen ondergang, en 's morgens werd dan ontbeten.

De invoering van het Christendom, na de ver-

overing der Franken, maakte wel geene verandering in dit gebruik. De kerkelijke vasten lieten de avondmaaltijden onaangeroerd, want deze verordeningen verbodèn alleen des voormiddags iets te gebruiken.

Na verloop van vele jaren, werd allengs het *middag-eten* ingevoerd. In de XIVe eeuw, gebruikte men ten 10 ure, en eene eeuw later ten 11 ure het middagmaal; een gebruik, dat zich nog in de kloosters heeft staande gehouden. In de XVIe en het begin der XVIIe eeuw, werd het uur voor het middageten op 12 ure gesteld, gelijk dit nog meest

algemeen op het platte land plaats heeft; zelfs Lodewijk XVI, was gewoon ten 12 ure zijn middagmaal te houden. De hovelingen aten dan later.

In den aanvang der XVIIIe eeuw gebruikte men eerst ten 2 ure het middagmaal, daarna ten 3 ure, en eindelijk nog later. Doch in weerwil van al deze tijdsveranderingen, bleef toch in *Frankrijk* en vooral in *Parijs*, het avondeten de hoofdmaaltijd, welke eerst ten 6 ure, onder Lodewijk XII ten 8 ure, naderhand ten 10 ure gehouden werd, en zelfs tegenwoordig nog wel later plaats heeft. Bij dien avondmaaltijd stelde men dan alle bezigheden en zorgen van den dag ter zijde. Op zon- en feestdagen, werden ook goede vrienden of bloedverwanten ten avondeten gevraagd. De *Roman bourgeois* leert ons, dat bij deze uitnoodigingen ieder gast, zijnen schotel, of zoo als men dit in den aanvang der XVIIe eeuw noemde, zijn *Talmingondis*, medebragt. Daardoor werd dan menigmaal de tafel op de verwonderlijkste wijze met allerlei spijzen bedekt. Op dit in der daad zonderling gebruik, hetwelk natuurlijk spoedig in misbruik moest ontaarden, zinspeelt de bovenstaande *Caricatuurplaat*, den Heer van Goguelu, een *Parijsche* smulpaap van voor twee eeuwen, voorstellende. Gij ziet hem op de zonderlingste wijze beladen. In de hand houdt hij eene ongemeen groote lantaarn, omdat het domperklokje van de *Sorbonne* heeft geluid, en alle lichten op straat uitgedoofd zijn; voorts heeft hij eenen toegedekten schotel, waaruit een hammebeen te voorschijn steekt, en waarmede hij zich ten avondeten spoedt. Maar de heer van Goguelu draagt ook nog eene andere pakkaadje, namelijk in eene draagkorf of mand, die hij op den rug heeft, bevinden zich zijne vrouw en kinderen, benevens hond en kat, opdat ook dezen aan den gemeenschappelijken maaltijd mogen deel nemen. Aan eenen gordel draagt hij eene ongemeen groote mattenflesch, om daarin den wijn te verzamelen, die van den maaltijd zal overschieten. De geheele plaat heeft het bespotten der tafelschuimers ten doel, waaronder deze persoon, zoo als men ook uit zijn gezigt zien kan, behoort.

De berg Sinaï.

Wie kent dit beroemde gebergte niet, in welks omtrek de *Israeliten* eenmaal, op hunnen moeijelijken togt naar het beloofde land, maanden lang vertoefden, en op welks top Mozes, als uit de hand des eenigen Gods, die zich daar in alle Zijne Majesteit vertoonde, de wet der Tien Geboden ontving, die nog door vele natien wordt geëerbiedigd! Vele eeuwen zijn, sedert dat belangrijke tijdstip in de geschiedenis der menschheid voorbijgegaan; maar tot in onzen tijd blijft het gebergte *Sinaï* heilig, zoo wel in het oog van de vrome, ofschoon bijgeloovige Christenen, die zich daarop hebben gevestigd, als van de woeste *Arabieren*, welke in den omtrek rondzwerven. Het verheft zich in eenen uithoek van *Steenachtig Arabie*, en bestaat uit een geheelen doolhof van naakte rotsen en bergspitsen, hier en daar door liefelijke en waterrijke dalen afgewisseld. Alles stemt hier het gemoed tot het geloof aan het bovenzinnelijke, en talrijke overleveringen hechten zich aan onderscheidene plekken van het gebergte. De hooge toppen van den *Sinaï* zijn in den winter gewoonlijk met sneeuw bedekt, en worden door onderscheidene namen, zoo als die van den eigenlijken *Sinaï*, van *Horeb*, van *Mozes-berg*, en van *St. Catharina-berg* onderscheiden. De laatste bergtop ontleent zijnen naam van een klooster van Grieksche Christenen, dat aan deszelfs voet is gebouwd. Niet verre van daar zijn te midden der rotsen trappen uitgehouwen, met hulp waarvan men den berg *Horeb* bestijgen kan. Men zegt, dat het getal dezer trappen oudtijds verscheidene duizenden bedragen heeft, doch zij zijn door de berg-

stroomen gedeeltelijk vernield. Welk een gedaante deze rotsweg thans nog heeft, ziet men op het hierbij gevoegde plaatje. Hoe moeijelijk hij ook wezen moge, worden die trappen niet zelden door vrome pelgrims, zoo wel van de Christelijke, als van de *Mohammedaansche* godsdienst, beklommen; want de overlevering wil, dat op dien bergtop Mozes met God sprak, en dat hij niet verre van daar de wet der steenen tafelen ontving. De reiziger, die de toppen van den *Sinaï* bestijgt, is verrukt over het treffende uitzigt, hetwelk hij van daar op de omliggende landstreek, vooral ook naar de zijde der *roode zee* en der landengte van *Suez* geniet. Niet zeer verre van de plaats, alwaar de Godheid, naar het volksgevoelen, zich aan Mozes heeft geopenbaard, hebben de *Arabieren* eene Moskée gebouwd, die door olijfboomen en populieren is omringd, en in welker omtrek waterbronnen ontspringen.

Tusschen de beide bergtoppen *Sinaï* en *Horeb* ligt het kleine klooster *el Erbain*, eene verblijf- of rustplaats der pelgrims, wanneer zij den berg afstijgen, in het naauwe, maar aanlokkelijke dal, *el Ledscha* geheeten. Hier wijst men de bron aan, alwaar Mozes met zijnen wonderstaf water uit de rots deed te voorschijn springen, toen de *Israëliten* op hunne veertigjarige reize door deze woestijn gebrek aan drinkwater hadden. Men ziet er verscheidene openingen in de rots, waarvan sommigen door de natuur gevormd zijn, anderen echter door kunst schijnen uitgehouwen. Door de *Beduinen* wordt deze plaats zeer in aandenken gehouden: hier offeren zij gras in de rotskloven, prevelen er eenige gebeden, voeren derwaarts hunne kameelen en laten er die knielen, in de meening, dat deze dieren daardoor meer melk geven.

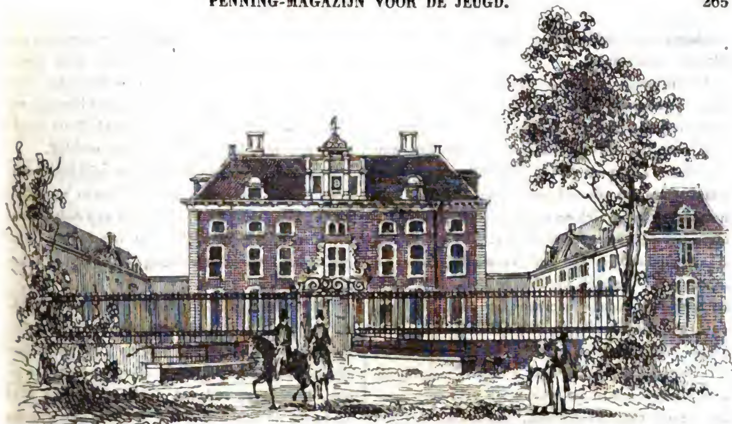
Nopens de stichting van het boven genoemde *Catharina*-klooster vindt men verhaald, dat Helena, de moeder van Konstantijn den *grooten*, die zich door hare vrome gezindheid zoo zeer onderscheiden heeft, ter plaatse, waar Mozes in het brandend braambosch tot de verlossing van zijn volk geroepen werd, eene kapel zoude hebben laten bouwen, alwaar vele vrome pelgrims en monniken zich onthielden, zoodat men in volgende eeuwen het getal der kloosters zeer zag toenemen, zoo wel op den berg *Sinaï*, als op de nabijgelegene bergkruinen.

In later tijd werden echter deze monniken en kluizenaars, door de *Beduinen* zeer gekweld en lastig gevallen, zoodat zij den Keizer Justinianus verzochten, hun een vast en versterkt klooster te bouwen, alwaar zij zich zouden kunnen verdedigen. Genoemde keizer zond dienvolgens werklieden uit *Konstantinopel* en *Alexandrie*, en met hulp van dezen werd het *Catharina*-klooster op eene vooruitstekende vlakte, te midden van twee hooge bergtoppen gebouwd. Het is door zeer hooge muren omgeven, en daardoor tegen eenen overval der rondzwervende *Arabieren* of *Beduinen* beveiligd. De daarin aanwezige *Grieksche* monniken, wier aantal oudtijds veel grooter was, dan thans, leiden eene zeer gestrenge levenswijze, en voeden zich bijna uitsluitend met de vruchten van hunnen tuin. Hunne vrees van door vijanden verschalkt te worden, is zoo groot, dat zij, ofschoon anders zeer gastvrij, de vreemde bezoekers niet ontvangen, dan na vooraf hunne aanbevelingsbrieven aan een touw naar boven geheschen en onderzocht te hebben; worden deze in orde bevonden, dan hijscht men ook de vreemdelingen, die zoo lang aan den voet der muren hebben moeten wachten, met een windas naar boven.

De monniken geven, om aan de *Arabieren* eerbied in te boezemen voor, dat Mohammed eenmaal in hun klooster vertoefd en hun een vrijbrief geschonken heeft. Zij vertoonen zelfs een afschrift

van dezen vrijbrief, die, zoo zij zeggen, oorspronkelijk door Mohammeds schoonzoon, Ali was geschreven, en waarop de profeet, als niet kunnende schrijven, zijne in inkt gedoopte hand had afgedrukt. Beter beveiligings-middel bezitten deze vrome vaders in het volksgeloof der *Arabieren*, dat het van hunne voorbede afhangt, of de omtrek van *Sinaï* al dan niet door regen zal worden verkwikt. De *Arabieren* meenen, in hunne dwaze verblinding, dat de monniken daartoe ook een gewijd boek moeten openen, en als het al te hard regent, zeggen zij', dat de monniken het boek te wijd hebben opengeslagen.

Het Huis te Zeist.

Twee uren gaans van Utrecht, oostwaarts op, ligt het dorp *Zeist*, dat, zoo als men wil, eertijds onder den naam van *Sethna* bekend, reeds in 838 onder den tegenwoordigen naam *Seijst* voorkomt, en voor een der oudste dorpen van het Nedersticht gehouden wordt. Ook in volgende eeuwen komt het meermalen onder dezen laatsten naam voor, en moet oudtijds een zeer beroemd en aanzienlijk dorp geweest zijn. Te *Zeist* had in vroeger eeuwen het gebruik plaats, dat de Bisschop bij zijne huldiging zelf de kerkklok luidde, om daardoor te kennen te geven, dat de bewoners van het platte land, voortaan, bij het klokkekleppen, hem moesten te dienste staan. Ook werden de Bisschoppen van *Utrecht* eertijds voor opperkosters van *Zeist* gehouden; eene bediening die 's jaars wel 30,000 guldens zoude opgebragt hebben en in later jaren aan de Prinsen van *Oranje* schijnt te zijn overgegaan.

Willem III, Stadhouder van Holland en naderhand ook Koning van Engeland, eens in den omtrek van *Zeist* ter jagt zijnde, zoo verhaalt men, begaf zich aldaar ter kerke, om uit scherts of spel eenige malen de kerkklok te trekken, bij welke gelegenheid zijne hovelingen hem, schertsend, *koster van Zeist* noemden. Of echter deze aardigheid bij dien Vorst daaruit voortkwam, dat deze post hem jaarlijks 30,000 guldens zoude hebben opgebragt, blijkt niet.

De kerk dier plaats, meent men, dat reeds in 1180 zoude volbouwd, en aan den H. Robertus zoude toegewijd zijn.

Onder andere ongelukken en rampen, die dit dorp in tijden van oorlog troffen, rekent men ook de onaangename eer, die *Zeist* in 1672 genoot, dat de Fransche Koning Lodewijk XIV hier voor eeni-

ge dagen zijn hoofdkwartier vestigde, voordat hij *Utrecht* binnentrok.

Voornamelijk echter heeft *Zeist* in later jaren zijne vermaardheid te danken gehad aan de zoogenoemde *Hernhutters* of *Broedergemeente*, welke navolgers zijn van de godsdienstige gevoelens van den Graaf Zinzendorf. Zij ontleenen hunnen naam naar een plaatsje in *Saksen*, *Hernhut* geheeten, waar zij zich eerst omstreekt 1721 als eene afzonderlijke gemeente vestigden. De komst van Zinzendorf in ons land verwierf hem eenige aanhangers, die zich in 1746 te *Zeist* veel lands aankoopende, aldaar nederzetteden, en in dat dorp, voor het *Huis te Zeist*, ter wederzijden van de groote laan, verscheidene aanzienlijke gebouwen lieten zetten; als, behalve verscheidene kameren en vleugelen, twee ruime woningen voor ongehuwden, eene voor de mannen, het *broederhuis* genoemd, en eene andere voor de vrouwen, die men het *zusterhuis* heet; voorts het *gemeentehuis* of de kerk, die zich ook van buiten als een net opgebouwd woonhuis vertoont, en eindelijk verscheidene andere bijzondere woonhuizen van rijke en groote winkeliers, die de gevoelens der *Hernhutters* zijn toegedaan.

In het eerste of *broederhuis*, zijn verscheidene winkels, waar allerlei soort van handwerken en gerijfelijkheden te koop worden aangeboden, hetwelk het bestaan dezer lieden uitmaakt.

Niet verre van de kerk, ten zuidwesten van het dorp, ziet men het *Huis te Zeist*, waarvan eene afbeelding hierbij gaat. Het is, zoo als gij ziet, een zeer fraai en aanzienlijk gebouw van eene voortreffelijke bouworde. Hetzelve heeft twee groote vleugels, aan de eene zijde tot keukens en stallingen, en aan den anderen kant tot eene oranjerie ingerigt. Het huis is gelegen in zeer weelderige en ver uitgestrekte plantaadjen. Achter hetzelve heeft men eenen fraaijen tuin, met een paar tuinhuisjes, en het geheel is door eene breede gracht omgeven, welke aan weêrszijden eenen waterval oplevert, elk met twee groote beelden versierd. De bezitters der Heerlijkheid *Zeist* hielden hier, nog niet lang geleden, hun verblijf.

Reeds in de geschiedenis der middeleeuwen, komt de geslachtsnaam van de Heeren van *Zeist* voor: zoo als in 1161 Godfried van *Seist*. Daaruit heeft men opgemaakt, dat het *huis te Zeist*, reeds van oude dagteekening is, doch met zekerheid is dit niet bekend.

Ook andere aanzienlijke huizen, zoo als *Bekenrojen*, ter linkerhand van de laan, schenken dit dorp bevalligheid en aanzien; en op eenigen afstand van het genoemde *Huis te Zeist*, vond men in vroeger tijd het riddermatig huis *Blikkenburg*, doch dat thans gesloopt is, en waarvan slechts weinig sporen overig zijn.

De 5de Februarij.

Zal er wel iemand onder onze jeugdige lezers gevonden worden, die zich bij het zien van deze dagteekening, niet de onvergetelijke daad herinnert van van Speyk? En wanneer gij dan daarover nadenkt, zoudt gij dan niet bijna wenschen, eens even als hij te kunnen toonen, dat gij uw Vaderderland bemint? — dat land waarin gij geboren zijt; welks taal gij hebt leeren spreken; waarin, zoo als gij meer en meer leeren zult, zulke groote mannen geleefd hebben; een land, dat onder de beschaafdste van de geheele wereld kan worden gerekend, en dat geregeerd wordt door een Koning, dien gij reeds als kind lief hebt.

Wel nu dat kan, dat moet ieder een. — Gij behoeft juist allen geene zeelieden te worden, of uw

leven aan den krijgsmansstand te wijden: ieder in zijnen kring kan het toonen. — Gij hebt uwe ouders voorzeker hartelijk lief en gehoorzaamt daarom hunne bevelen; gij zult zeker nimmer hunne handelwijze afkeuren; en zoudt gij het kunnen verdragen, hoe jong gij ook nog zijt, indien iemand van hen of van uwe broeders of zusters kwaad sprak of hen beleedigde, zonder hen te verdedigen? Handelt alzoo omtrent uw Vaderland; stelt u den Koning als uw vader voor, en hij is ook *de vader van zijn volk*, die niets van u vragen zal wat gij niet kunt doen; gehoorzaamt steeds zijne bevelen; verdedigt hem, wanneer een vreemdeling hem niet eert, en kwam het weder eens zoo ver, dat een vijand aan onze grenzen zich vertoonde en de inwoners van ons Vaderland, uwe broeders en zusters, dreigde te overvallen; toont dan, wanneer uw Vorst u *te wapen* roept, dat gij leefdet, toen van Speyk heeft bewezen: ik bemin mijn Vaderland!

Omaï.

Uit de reisbeschrijvingen van den beroemden, u niet meer onbekenden, zeereiziger Cook, is het bekend, dat hij zekeren inboorling der *Vriendschaps*-eilanden, Omaï geheeten, op zijne reizen mede nam, toen hij namelijk in de tweede helft der vorige eeuw deze eilanden bezocht. Cook, die vele genegenheid voor dezen Omaï had opgevat, nam hem zelfs naar *Engeland* mede. Omaï bewees hem wezenlijke diensten; hij diende Cook tot taalman of vertolker bij zijne onderhandelingen met de zuid-zee eilanders, waartoe Omai, wegens zijne leerzaamheid, en zijne zachte en vriendelijke gemoedsgesteldheid, bijzondere geschiktheid bezat. Deze karaktertrekken worden over het algemeen aan de bewoners der *Vriendschaps*-eilanden toegekend.

Ook in *Engeland* verwierf zich Omaï, door deze zijne gelukkige eigenschappen, de vriendschap en achting der aanzienlijkste personen uit Londen, die hem vrijen toegang in hunne huizen verleenden. Hij gedroeg zich met veel wellevendheid en welgemanierdheid, legde eene ongedwongene hoffelijkheid omtrent iedereen aan den dag, en toonde, bij die innemende manieren, eene gepaste, bescheidene weetgierigheid te bezitten, zoodat hij door de beroemdste mannen van *Londen*, met bijzondere onderscheiding behandeld werd. Deze natuurlijke beschaafdheid, die Omaï in zijn gedrag steeds aan den dag legde, scheen te verraden, dat hij van hoogeren rang was, en misschien hoofd van eenen stam in zijn vaderland geweest was; doch dit was geenszins het geval; latere reizigers, die zich meerder met den aard der inboorlingen hebben bekend gemaakt, verzekeren, dat allen eenen bijzonder gelukkigen aanleg bezitten voor het gezellig verkeer.

Omaï bleef echter niet in *Engeland*: Cook, wien hij langen tijd overal vergezeld had, bragt hem naar zijn vaderland terug. Omaï toonde zich echter bij die gelegenheid zeer aangedaan, en weende de bitterste tranen: hij drong er zelfs sterk op aan, om hem weder mede naar *Engeland* terug te nemen; hoewel Cook, zijn beschermer, vele zorg voor hem gedragen, en hem land, huis en tuin geschonken had, om in het vervolg rustig onder zijne landgenooten te kunnen leven.

Waarschijnlijk bestond de vrees bij hem, dat dezen, wegens de meerdere beschaving, die hij van de *Europeanen* verkregen had, en wegens de

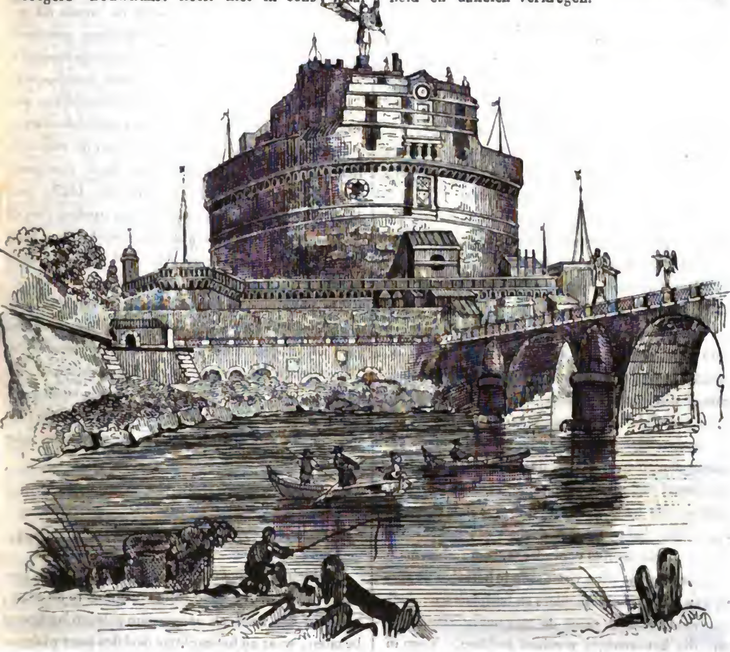
meerdere kennis, die hij op zijne reizen had opgedaan, hem zouden haten: daarom rustte hij ook niet, voordat hij het grootst gedeelte der aan hem geschonkene bezittingen, weder onder zijne landlieden had uitgedeeld, om zich daardoor hunne vriendschap en liefde te verwerven. Dat deze O m a ï er ook uitwendig aangenaam uitzag, blijkt uit zijne onderstaande afbeelding.

De Engelburg te Rome.

Zoowel uit een oudheid- als geschiedkundig oogpunt is *Rome* eene dier steden van *Europa*, die meer dan ééne beschouwing overwaardig zijn. Wij zullen thans ons bepalen met een enkel woord van twee der beroemdste en merkwaardigste gebouwen dier stad, het *Vatikaan* en de *Engelburg* te zeggen.

Het eerste der genoemde gedenkteekenen van de vroegere bouwkunst heeft niet in eens, maar van tijd tot tijd, zijne tegenwoordige uitgebreidheid en aanzien verkregen.

Reeds in de oudste tijden bestaan er getuigenissen, dat de Pausen naast de *Basilika* (Hoofdkerk) een woonverblijf bouwden, alwaar zij gewoon waren, een gedeelte des jaars, waarschijnlijk de wintermaanden, door te brengen. Doch de eigenlijke oorsprong van het paleis *Vatikaan* begint eerst na 1376, het jaar waarin de zoogenoemde Babijlonische ballingschap der kerk of liever der Pausen ophield, en *Rome* zijnen beheerscher binnen zijne muren zag terug keeren. Nicolaas V wilde het paleis *Vatikaan*, naar een reusachtig ontwerp laten opbouwen, maar werd daarin door den dood verhin-

derd. Sedert dien tijd werd bijna door alle zijne opvolgers aan dit paleis gebouwd, veranderd, bijgevoegd of vernieuwd. De omvang van het geheele reuzengevaarte is dien, eener niet onaanzienlijke stad gelijk; het aantal der zalen en vertrekken wordt echter zeer verschillend opgegeven. Volgens sommigen bedraagt derzelver aantal 11,000, anderen schatten het op 1,100, wederom anderen op 1800: — in elk geval eene aanmerkelijke hoeveelheid, waaruit men nopens den geheelen omvang kan besluiten.

De hierbij gevoegde afbeelding stelt ons het andere gebouw, dat wij boven noemden, namelijk den *Engelburg* voor, ter regter zijde van den Tiber, welke men over de dus genoemde *Engelbrug* nadert. Deze brug, die op zeven bogen rust en met verscheidene standbeelden van B e r n i n i, als het ware, al te veel op gesierd is, draagt naar genoemden burg haren tegenwoordigen naam. Dit gedenkteeken der oudheid bestond reeds ten tijde der *Romeinsche* Keizers, hoewel toenmaals ongetwijfeld in eene geheel andere gedaante dan thans; onder de laatsten dezer Keizers werd hetzelve reeds als vesting gebruikt. Hoezeer dit oude gebouw door menige verandering, die hetzelve ten deele viel, geheel van aanzien heeft moeten veranderen, laat zich gemakkelijk begrijpen. Nog vindt men in hetzelve de sporen van vroegere grafkelders en badplaatsen; doch men vindt er niet meer de marmeren standbeelden, die het vroeger versierd hebben. Toen in vorige eeuwen de *Gothen* dit gebouw belegerden, werden deze standbeelden gebezigd, om ze den aandringende of opklimmende *Gothen* op het hoofd te werpen. In plaats nu van deze beelden, versiert thans een kolossaal beeld, den aartsengel *Michaël* voorstellende, deszelfs spits; op de plaats, waar deze engel vroeger zoude zijn verschenen aan den beroemden Paus G r e g o r i u s, in den tijd van eene groote besmettelijke ziekte, die in de stad heerschte. Naar dit standbeeld nu wordt dit gebouw *Castel S. Angelo* of *Engelburg* genoemd. Hetzelve dient tegenwoordig tot staatsgevangenis, en is uit een krijgskundig oogpunt beschouwd, zonder eenig aanbelang. Des te belangrijker was het echter in dit opzigt in de middeleeuwen, waarin deze burg bij afwisseling door de verschillende strijdende partijen werd in bezit genomen. Inzonderheid was dit het geval in 1527, toen Paus C l e m e n s zich in denzelven opsloot, en de troepen van den connetable van *Bourbon* den burg hielden ingesloten, terwijl de stad *Rome* op eene jammerlijke wijze werd uitgeplunderd.

Dit gebouw staat in dat gedeelte der stad, dat tegenwoordig den naam draagt van *Leo-stad*, zoo als wij boven zeiden aan den regter oever der Tiber-rivier. Andere merkwaardige gebouwen, die thans nog in *Rome* prijken, èn in de opeenvolging der eeuwen dergelijke of andere veranderingen ondergaan hebben, kunnen wij thans niet vermelden.

Eduard, de vriend der armen.

De kleine E d u a r d was de zoon van rijke ouders, die behalve eene ruime woning in de stad, ook nog een fraai en aangenaam gelegen landgoed bezaten, waar zij het zachtste deel des jaars plagten door te brengen. Hier was het, dat E d u a r d op eenen namiddag met eenige andere knapen met den bal speelde, zoo als zulks in zijne vrije uren menigmaal gebeurde. Niet verre van hen zat zijne moeder op eene bank, en zag met welgevallen op de onschuldige vreugde der blozende knapen neder. Plotseling wierp E d u a r d zijn speeltuig neêr, en

liep ijlings naar zijne moeder, uitroepende: « O, lieve moeder, geef mij toch wat voor dien armen man, die daar het hek is ingekomen; zie eens, hoe regt treurig en vermagerd hij er uit ziet. »

De Moeder. Heeft deze man u om een aalmoes aangesproken?

Eduard. (*verwonderd*) Neen. Maar gij hebt mij meermalen gezegd, dat de goede God het heeft geboden, dat men den armen van het onze geven moet — maar... daaraan had ik nu eigenlijk nog niet gedacht. »

Intusschen was de arme meer genaderd; — met zigtbare ontroering gaf de moeder aan Eduard een stuk zilvergeld in de hand en wenkte hem. Hij sprong naar den vermagerden grijsaard toe, en drukte hem het stuk geld in de hand: «Daar goede man!» zeide hij en sloeg een medelijdend oog op de schamele kleeding van dezen. Toen de man was weggegaan, kwam Eduard langzaam en nadenkend bij zijne moeder. « *God zal er u voor zegenen!* sprak de arme man toen ik hem het geld gaf, en te gelijk zag ik dat zijne oogen vol tranen stonden, en hij zuchtte zoo diep: ik meende hij zou zich verblijd hebben. Hoe kwam dat toch moeder? »

De Moeder. Die man, mijn kind! was eenmaal zelf rijk; ik heb hem herkend. Hij was nog jong koopman toen het fortuin hem op allerlei wijze tegenlachte; eenmaal een klein kapitaal gewonnen hebbende, beproefde hij al meer en meer, en vergrootte jaar op jaar zijne bezittingen en inkomsten. Overal werd hij geprezen als een braaf en bekwaam man en het ontbrak hem ook niet aan dezulken, die zijne vriendschap zochten. In de eerste jaren van zijn geluk, was hij nederig, vriendelijk, medelijdend, mededeelzaam. Maar het scheen, dat met de vermeerdering van zijn geld al dat goede hoe langs hoe meer verdween, en, helaas, mijn kind! men ziet dit verschijnsel maar al te veel in de wereld.... Daarom wil ik u in het kort de lotgevallen van dezen man tot uwe leering en waarschuwing verder vertellen. Rijk en door velen als de gelukkigste man der wereld benijd, leefde hij dan zoo voort, meenende dat hem niets konde deren; terwijl zijne zorgen zich voornamelijk bepaalden, om toch vooral het verkregen geld bij een te houden. Maar zie, hij had ook nog een broeder, die minder mild door de fortuin bedeeld, steeds de vlijtige hand aan het werk moest houden, ten einde voor zich en zijn talrijk gezin het brood met linnenweven te verdienen. Deze zocht hem te bewegen om eene som, tot aankoop van nieuwe weefgetouwen, vlas, enz., voor te schieten. Hij beriep zich bij hem op zijne braafheid en vlijt, en beloofde het geld zoo spoedig hem doenlijk was terug te geven, en rekende hem voor, dat hij op deze wijze alleen in de behoeften der zijnen zou kunnen blijven voorzien, en dat hij anders niet wist, wat hij aanvangen zou.

Onder allerlei uitvlugten werd de brave broeder van den rijkaard afgewezen. « Denkt gij, zeide hij, dat ik mijn spaarpenningske voor den ouden dag zoo maar roekeloos wagen wil? *Zet uwe tering naar uwe nering*, of zie hoe gij u op eene andere wijze redden kunt. » Toen de verslagene aan zijn rijkeren broeder zachtaardig onder het oog bragt, dat de goede God, van wiens hand hij toch ook wel zou willen erkennen, dat hij alles ontvangen had en van den rijken eischt zijnen hulpbehoevenden broeder te helpen — toen kreeg de man een ijskoud antwoord: « Ik kan u niet helpen, » heette het. De man ging met een traan in de oogen huiswaarts, zette zich aan het weefgetouw neder, bad tot God om hulp, en arbeidde dien dag misschien vrolijker dan zijn rijken broeder.

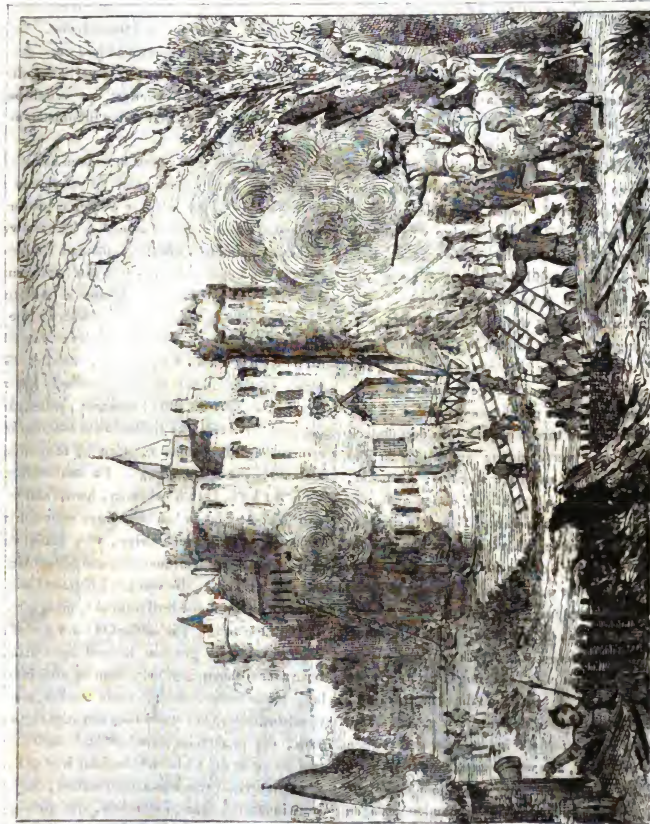
Maar weldra keerde de fortuin haren vroegeren, onwaardigen lieveling den rug toe; een schip met rijke lading ging voor de vaderlandsche kust te gronde, en zóó verzwolg de onverbiddelijke zee in

éénen nacht honderdmaal meer dan hij zijn hulpbehoevenden broeder geweigerd had. Zoo volgde de eene ramp op de andere; eene besmettelijke ziekte tastte zijn gezin aan, sleepte sommigen zijner kinderen ten grave en dat onheil wikkelde hem in schulden; zijne vrienden, die hem, als hij hen uit trotschheid kleine feesten gaf, hadden gevleid, wilden hem naauwelijks herkennen, toen hij van alles beroofd, bij hen om hulp en raad kwam vragen. Nu is hij tot den bedelstaf gebragt; het ontroerde mij den man te herkennen, dien ik in mijne jeugd als een welvarend koopman meermalen gezien heb.

E d u a r d. Nu kan ik het begrijpen, waarom de man juist niet verblijd was. Maar is hij dan nu arm tot zijne straf, lieve moeder?

De M o e d e r. Het past ons, eindige en onvolmaakte menschen niet, om daarover te beslissen. Maar dat zijne armoede hem niet zoo drukken zou, wanneer hij zijnen medemenschen vroeger had bijgestaan, is zeker. Onze Heer J e z u s heeft als een der eerste christenpligten *de liefde tot onze naasten* bevolen; en gij moogt vastelijk gelooven, dat daaraan even zoo zeker heil en zegen verbonden is, als aan het eenmaal bedreven kwaad in het eind de treurigste gevolgen, als met onzigtbare draden vastgehecht zijn.

BELEGERING VAN HAGESTEIN

De belegering van Hagestein, in 1405.

In den ouden Grafelijken tijd, waren er zeer weinige geslachten in ons vaderland, zoo vermogend en geducht, als dat der Heeren van Arkel. De leden daarvan beroemden zich, van denzelfden stamvader als Karel *de groote* te hebben gehad, en waren reeds sedert de zevende of achtste eeuw in *Nederland* gevestigd. Tegen het einde der veertiende eeuw bezaten zij aldaar, behalve vele andere Heerlijkheden, het Graafschap *Teisterband*, hetwelk nagenoeg uit dezelfde landstreek bestond, die sedert het land van *Gorinchem* is genoemd. Dat *Gorinchem* was, als het ware, de hoofdplaats hunner bezittingen, en zij hadden in den omtrek dier stad, op den weg naar *Dalem*, een prachtig slot doen bouwen, dat, naar de gewoonte van dien tijd, door eene breede gracht was omringd en met verscheidene zware torens prijkte. In den omtrek bezaten zij nog verscheidene andere ridderlijke burgten, terwijl de naburige steedjes, *Leerdam*, *Asperen* enz., toen aanzienlijker dan thans, aan hun gezag onderworpen waren. Het oude rijmpje, volgens hetwelk onder de adellijke geslachten in *Nederland*, de Brederode's de edelsten, de Wassenaar's de oudsten en de Egmond's de rijksten waren, bestempelt de Heeren van Arkel met den bijnaam van de *stoutsten*. Werkelijk muntten sommige Heeren van Arkel door groote stoutmoedigheid uit, en zijn nog overleveringen bewaard omtrent de zeldzame ligchaamskracht, waarvan sommigen hunner bewijzen gaven. Zoo plagt men te *Gorinchem* in eene der poorten een balk aan te wijzen, aan welken een der Heeren van Arkel, toen hij eens, op een moedigen hengst gezeten, daaronder heen reed, de handen geslagen hield, terwijl hij te gelijk, om zijne ligchaamssterkte te toonen, met zijne knieën het ros zoodanig zamendrukte, dat het onder hem neêrviel. De kronijkschrijvers weten voorts wonderen van den rijkdom der Heeren van Arkel te verhalen, die ook eeuwen lang uit de opbrengst der vruchtbaarste streken van *Holland* aanzienlijke inkomsten moeten hebben getrokken.

Natuurlijk moest er, toen de Graven van *Holland* in magt en aanzien toenamen, tusschen hen en de Heeren van Arkel, onder welken er waren, die op den Bisschoppelijken zetel van *Utrecht* werden verheven, nu en dan botsing ontstaan. De bezittingen der Arkel's grensden toch aan het toenmalige *Holland*, en zij waren in sommige opzigten als leenmannen of onderhoorigen der Hollandsche Graven aan te merken. Tijdens het leven van Hertog Albrecht van Beijeren, die het Graafschap *Holland*, het zij als Ruwaard, het zij als Graaf, van 1351 tot 1404 bestuurde, gebeurde het, dat een der Grafelijke tollenaren te *Dordrecht* door een der Gorinchemmers, wien hij te veel had gekneveld, werd omgebragt. De toenmalige Heer van Arkel, Otto geheeten, kwam aan het Hof van Albrecht te *'s Gravenhage* voor den moordenaar, zijnen onderhoorige, vergiffenis verzoeken, doch verscheen met zulk een geduchten stoet, dat Albrecht, die van een laffen aard was, het verzoek niet uit goedertierenheid, maar uit vrees, dadelijk toestond. Die zelfde Otto van Arkel erlangde weldra grooten invloed op Hertog Albrecht; eenen invloed, dien hij zich in het belang zijner onderdanen ten nutte maakte, zonder ze te misbruiken. Otto was toch een stipt regtvaardig man, die in de hem toebehoorende steden en dorpen de orde en tucht wonderbaar wist te handhaven. Men vindt van hem aangeteekend, dat hij eens een ingezeten van *Gorinchem*, die zich aan een schandelijk bedrog had schuldig gemaakt, regterlijk

liet vervolgen. De bedrieger vlood naar een kerkhof, hetwelk, naar de denkwijze van dien tijd, eene vrijplaats voor misdadigers opleverde. Otto liet hem ook daar niet vatten, maar deed de toegangen tot het kerkhof aan alle kanten bezetten, zoodat de misdadiger, door honger gedreven, zich zelven aan de trawanten des Heeren van Arkel moest overgeven, en de welverdiende straf ontving.

Voor den bloei van het genoemde adellijke geslacht was het eene wezenlijke ramp, dat de zoon en opvolger van Otto van Arkel, Jan geheeten, eene geheel andere geaardheid, dan zijn vader bezat. Deze Jan van Arkel had wel den ondernemingsgeest en stoutheid, die de kenmerkende trekken zijner vaderen uitmaakten, doch was daarbij een opgeblazen, hoovaardig en ongenadig mensch. Hij vergat zich zelven zoo zeer, dat hij zijne moeder, met wien hij in onmin was geraakt, uit het land van *Arkel* verdreef, en als eene arme ballinge liet rondzwerven. Maar het was, als of de Godheid hem voor deze gruweldaad gestrengelijk wilde straffen, ofschoon dan ook de straf niet aanstonds het wanbedrijf op de hielen volgde. In zijne jeugd was hij bij den reeds genoemden Hertog Albrecht zeer gezien, die hem zelfs tot zijnen Stedehouder en Rentmeester in *Holland* verhief. Hij verwierf zich in die betrekking eene soort van onafhankelijkheid, die zoo verre ging, dat hij zich van de verpligting, om rekenschap van de bij hem als Rentmeester ontvangene penningen te doen, eigenmagtig ontsloeg. Toen die handelwijze echter tien jaren geduurd had, begon dit aan Albrecht, die steeds zeer om geld verlegen was, te verdrieten. Hij eischte Jan van Arkel openlijk ter verantwoording op. Deze beantwoordde dit met eene regtstreeksche oorlogsverklaring aan den Hollandschen Graaf, en er ontstond een krijg tusschen de Hollanders en de volgelingen van van Arkel, die twee volle jaren duurde, en waarbij van weêrszijden, naar de barbaarsche gewoonte dier tijden, verscheidene plaatsjes in den asch gelegd, of uitgeplunderd werden. De Hollanders werden bij dezen strijd door den zoon van Hertog Albrecht, Willem geheeten, aangevoerd; terwijl van Arkel zijne magt, die anders in het geheel niet tegen die des Hertogs bestand zou geweest zijn, door vreemde hulp versterkte. De verwoestende strijd eindigde in 1403 met een verdrag, waarbij Jan van Arkel in het wezen der zaak niets verloor, maar toch de voor zulk een trotschaard zeker zeer grievende vernedering onderging, dat hij beloven moest, om de Hollandsche banier eenen geheelen dag lang van zijn hierboven beschreven slot bij *Gorinchem* te laten waaijen.

Maar reeds in het volgende jaar stierf de zwakke, vredelievende Hertog Albrecht, en werd, als Graaf van *Holland*, opgevolgd door zijnen zoon, die in onze geschiedenis als Willem VI bekend is. Hij had een geheel ander karakter, dan zijn vader. Aan oorlogsmoed ontbrak het hem niet. Men kan hem veeleer te laste leggen, dat hij, door zijnen trotschen, krijgszuchtigen en ondernemenden aard vervoerd, het bloed en de schatten zijner onderdanen in onderscheidene krijgstogten te zeer verspilde. Aan zulk eenen Vorst, die daarenboven Jan van Arkel reeds eenmaal bestreden en onderscheidene grieven tegen hem had, moesten de aanmatigingen van dien edelman zeer tegen de borst stuiten. Toen derhalve van Arkel reeds in 1405 door het overrompelen en afbranden van *Woudrichem*, het geslotene verdrag schond, besloot Willem VI dien gevaarlijken nabuur voor goed te vernederen. Hij schreef eene algemeene heirvaart tegen hem uit, en verpandde zelfs een deel zijner goederen, om het daarvoor noodige geld bijeen te brengen. Met eene aanzienlijke magt, waarbij zich ook

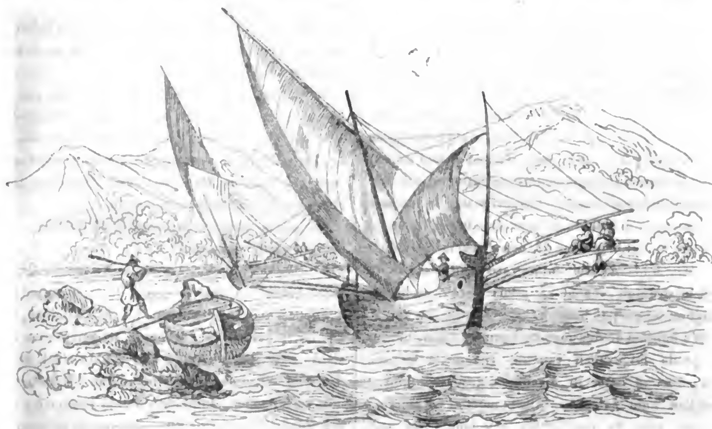
Utrechtsche krijgslieden bevonden, trok hij het land van *Arkel* binnen, en sloeg het beleg voor twee der sterkste burgten in dat land, *Everstein* en *Hagestein* geheeten. Beide die ridderstoten lagen aan den linkeroever van de *Lek*, op korten afstand van elkander en van die rivier. Vooral *Hagestein* was (zoo als men op de vorenstaande plaat zien kan) bijzonder sterk gebouwd en goed bezet. Graaf Willem stelde er eene eer in, om niet af te trekken, voor hij de beide sloten vermeesterd en dus de kracht van zijnen tegenstander gebroken had. Hij liet stukken kanon (die eerst in de vorige eeuw bij den oorlog in gebruik waren gekomen) aanvoeren, om de twee burgten te beschieten. Doch ook daar binnen had men zoogenaamde donderbussen, door welker vuur de belegeraars afgeweerd werden. Men was toen in de kunst van belegeren nog niet zeer verre gevorderd. Graaf Willem, na eenige weken lang vruchteloos voor twee sloten gelegerd te zijn geweest, die in onzen tijd, hoe hecht derzelver muren ook mogten zijn, binnen weinige dagen door het zware geschut zouden worden vergruisd, besloot ten minste te zorgen, dat de belegerden van buiten geenen toevoer ontvingen en hen dus door uithongering tot de overgave te dwingen. Hij deed te dien einde eene dubbele hegge van vast paalwerk, door wilgentakken verbonden, en met aarde en rijs aangevuld, rondom de beide sloten aanleggen, en achter die verschansing naauwe wacht houden, terwijl hij tevens van tijd tot tijd uit een daarvoor gebouwd blokhuis de belegerde vesten deed beschieten. Eerst na het aanleggen van dit groote werk (hetwelk als eene gewigtige vordering in de belegeringskunst kan worden aangemerkt) begreep men in het leger der *Hollanders* wat het nieuwe ridderteeken voorstelde, dat reeds maanden te voren door Graaf Willem en zijne vertrouwdste edelen gedragen was. De Graaf en zijne edelen hadden zich namelijk een gouden sieraad om den hals gehangen, eene hegge of omtuining, door een hek gesloten, verbeeldende. Naar de denkwijze van dien tijd, was dit het teeken van een vooraf tusschen Graaf Willem en zijne voornaamste ridders heilig gesloten verbond, om de kasteelen van den overmoedigen Jan van Arkel zoo lang, als door eenen ondoordringbaren wal, ingesloten te houden, tot dat zij zich moesten overgeven. Oude schrijvers beweren, dat dit verbondsteeken ook nog lang na de vernedering der van Arkel's in eere is gehouden, en dat het aanleiding gegeven heeft tot dien zoo genaamden *Hollandschen tuin*, welke op het wapen van dat gewest, den klimmenden leeuw of de maagd van Holland plagt te omringen.

Willem VI bereikte met het afsluiten der beide sloten zijn doel. Weldra begon daar binnen een vreesselijke hongersnood te heerschen. De bezetting bleef volhouden. Maar toen in December 1405 eene felle vorst begon te heerschen, waardoor de grachten rondom de beide sloten zoo zeer met ijs werden bezet, dat de Hollanders stormladders konden gebruiken om de muren te beklimmen, werd het den krijgslieden van van Arkel te benaauwd. *Everstein* werd op den 11den December overgegeven; de bezetting bleef krijgsgevangen, en de burg werd door de Hollanders afgebrand. Den 19den dier maand had *Hagestein* hetzelfde lot. Van dien eenmaal zoo sterken burg is thans geen spoor meer te vinden.

Jan van Arkel moest nu een verdrag met den Hollandschen Graaf aangaan, waarbij hij een deel zijner bezittingen afstond. Toen hij later het hoofd weder opstak, werd hij nog dieper vernederd. Zijn eenige zoon stond tegen hem op, doch stierf kort daarna. De vader werd, ten laatste, als verdacht van moorddadige aanslagen, door de Hollanders gevat, versmachtte tien jaren lang in de gevangenis, en daalde in 1524 te *Leerdam* oud en veracht ten grave, waardoor het eenmaal zoo beroemde geslacht uitstierf.

Cochinchina,

een koningrijk aan de overzijde van de rivier de *Ganges*, aan den zeeboezem van dien zelfden naam gelegen. Deszelfs naam beteekent, naar het gevoelen van sommigen, *westelijk China*, doch anderen, die van deze meening verschillen, houden het daarvoor, dat dit rijk zijnen naam ontleent, van de groote gelijkheid, die het heeft met *Cochin*, in *Malabar* gelegen, en met *China*. B a r r o w houdt de *Cochin-chinezen* voor eenen volksstam der *Chinezen*, die tijdens de vernielende invallen der *Tartaren* zich in de noodzakelijkheid gesteld vond, om hun rijk te verlaten en zich elders neder te zetten. Om dit gevoelen met eenige bewijzen te ondersteunen, haalt hij de gewoonten, zeden, het schrift, de godsdienstige denkbeelden en plegtigheden der *Cochin-chinezen* aan, welke allen vele overeenkomst met die der eigenlijke *Chinezen* hebben; hoewel hij daarbij ook tevens niet onopgemerkt laat, het verschil, dat in den loop van vele eeuwen tusschen deze afstammelingen en de eigenlijke *Chinezen* in vele opzigten ontstaan is.

Zekerlijk was het niet zonder hevige gevechten, dat deze vlugtende *Chinezen* zich in hun tegenwoordige vaderland hebben kunnen nederzetten. Zij troffen er een zwarten volksstam aan, die talrijk en krijgshaftig was en zich niet gemakkelijk liet verdringen. Deze volksstam, die men als de eigenlijke inboorlingen van *Cochinchina* moet aanmerken, *Moyen* geheeten, verdedigden hunnen grond met de grootste hardnekkigheid, gedurende vele jaren. En, toen zij eindelijk genoodzaakt waren hun grondgebied aan deze aankomelingen af te staan, weken zij naar de nabuurige bergen en bos-

schen, van waar uit zij deze nieuwe bewoners van hun land, door onophoudelijke aanvallen en strooptogten kwelden. Uit weerwraak verwoestteden zij, waar zij konden de velden, staken de dorpen in den brand, en roofden en moorden, waar dit in hunne magt stond.

Toen het eindelijk deze uitgewekene volkplanting gelukt was, zich in het rustig bezit te zien van het veroverde land, vormde zij het koningrijk *An-Nam* (de eigenlijke naam van *Cochinchina* in de landtaal) dat sedert 263 na onze jaartelling kan gezegd worden, volkomen gevestigd te zijn. Gelijk alle rijken der wereld, zoo heeft ook dit land groote schokken, zoowel door buitenlandsche oorlogen, als door inwendige beroeringen en burgertwisten ondergaan. Onder anderen hadden de bewoners in het laatst der 13e en in het begin der 15e eeuw veel te lijden door de *Mantschuken*, die hunne veroveringslust tot dit rijk uitstrekten, nadat zij reeds *China* aan hunne magt onderworpen hadden.

Wij hebben echter geen voornemen u alle, hierop volgende lotgevallen van dit rijk mede te deelen, die gij beter in eigenlijke geschiedkundige werken kunt nalezen. Alleen moeten wij melding maken van de noodlottige gevolgen, die ook hier de burgeroorlogen omstreeks het einde der vorige eeuw na zich sleepten. Drie broeders, onder den algemeenen naam van *Taysons* bekend, door eenige knevelarijen van staatsbeambten gekweld, verlieten hun bedrijf, en werden opperhoofden van eenige rooverbenden, die weldra in getal en magt zoodanig toenamen, dat zij het met behulp der *Tonkinezen* waagden, de vanen des oproers te planten, waardoor het rijk hevige schokken en oorlogen onderging. Naauwelijks kon de Koningin en haar tweede zoon, die als erfgenaam van de kroon optrad, zich aan de vervolgingen der opstandelingen onttrekken. Zij werden tot in *Tsiampa*, het zuidelijk gedeelte van *Cochinchina*, waarvan *Saigong* de hoofdstad is, met hunne aanhangers terug gedrongen, alwaar de wettige erfgenaam van de kroon, onder den naam van Gya-Long, tot Keizer werd uitgeroepen; terwijl de oudste der opstandelingen, een smid van beroep, Nhac geheeten, zijne magt bevestigde in het geheel veroverde gewest *Quinhone*, dat in de magt der *Tonkinezen* gevallen was.

Door deze burgeroorlogen was het rijk van *Cochinchina* in 1781 geheel uitgeput en tot de grootste armoede verzonken. Het volk was genoodzaakt tot het walgelijkst voedsel zijne toevlugt te nemen; men zag zelfs op de markt van *Hué-Fou*, menschenvleesch te koop aangeboden.

In dezen toestand waagde Gya-Long eenen aanslag op de vloot van Nhac, die in de haven van *Quinhone* lag; doch dezelve mislukte, en de zijne werd geheel vernield; toch verloor hij den moed niet.

Om zich in het bezit van zijn rijk te stellen, nam hij nu toevlugt tot vreemde mogendheden: hij sloot zelfs een verbond met Lodewijk XVI, doch de *Fransche* omwenteling van 1789 was hem ook weder tegen. Inmiddels was Gya-Long naar het eiland *Phu-kok* gevlugt, en diende eenigen tijd in het leger van een *Siameesch* Vorst, hetwelk hij echter ook weldra weder, wegens oneenigheid moest verlaten.

Eindelijk van genoegzame hulptroepen, vooral Franschen voorzien, verliet hij in 1792 zijn eiland, en hervatte zijne pogingen na den dood van den derden *Tayson*, Quang-Trung, en hoewel langzaam vorderende, wist hij zijne ondernemingen en krijgsbewegingen zoo wel te besturen, dat hij in 1802 de *Tonkinezen* volkomen overwon, en zich op nieuw in het bezit van *Cochinchina* gesteld zag, waar hij toen wijze maatregelen nam om zijn gezag te bevestigen.

Geen wonder, dat dergelijke oorlogen en noodlottige burgertwisten eenen aanmerkelijken invloed op het karakter en de zeden des volks hebben uitgeoefend: elk *Cochinchinees* is soldaat, en volgens de nieuwe staatsregeling verpligt, om zestien jaren lang, het land te dienen tegen kost, eene geringe bezolding en kleeding.

Men roemt de standvastigheid, de volharding en het karakter, van Gya-Long alsmede de goede instellingen de verbeteringen, die hij, ter bevordering van 's lands welvaart reeds heeft tot stand gebragt.

Nog bij zijn leven, wist hij, in weerwil van den tegenstand van eenige *Mandarijns* zijnen zoon, Migues-Man tot zijnen opvolger te doen verkiezen, welke hem dan ook na zijnen dood is opgevolgd; doch zich niet gelijk zijn vader door een vast en oorlogzuchtig karakter, maar door zijne zucht voor letteren en wetenschappen onderscheidt. Hij schreef zelfs eenige *Chinesche* boeken en verstaat die taal volkomen.

Volgens de tegenwoordige gesteldheid des rijks, grenst het ten noorden aan *China*, en wel aan *Canton*, ten westen aan het koningrijk *Siam*, en wijders aan de zee. Het eigenlijk gezegde *Cochinchina* bevat slechts kleine rivieren, waaronder de *Hué*, en is in zeven gewesten verdeeld, waaronder *Han*, gelegen aan de baai van *Touranne*, aldus genoemd naar een vlek van dien zelfden naam, waarbij wij nog een oogenblik stil staan.

Een reiziger, die in de laatste jaren dit *Touranne* bezocht, verhaalt dat de landing in de baai in een niet ongevallig en ligt vaartuig geschiedt, dat uit eene soort van matten of biezen vervaardigd is, en waarvan eene afbeelding hier is bijgevoegd. Zulk een scheepje is aan weêrszijden met lange stokken voorzien, die de zeilen, als eenen waaijer ophouden. Van deze vaartuigen bedienen zich de armste inwoners voor de visscherij, waarvan zij gedeeltelijk bestaan. De wijze hunner vischvangst is geheel verschillend van de onze en geschiedt zoo als gij hier voorgesteld ziet; de visscher zit namelijk op het einde dezer lange stokken boven het water.

Ook de tweede, hier bijgaande afbeelding verplaatst u eigenlijk onder de *Terouanen*, en wel op eene hunner marktplaatsen. Daar ziet gij eene menigte mannen en vrouwen, koopers en verkoopers te zamen scholen, die hunne koopwaren aanbieden en waarnaar andere vragen. Een visscher met zijne volle kaan, die aan het einde van een stok hangt, is in gesprek met twee vrouwen met lange rokken aan, blootsvoets en met eenen hoed op van eene zonderlinge gedaante; hij vestigt de aandacht op eene mat, waarop aardewerk, visschen, vruchten, suikerkoeken en Chinesche confituren zijn uitgestald. Wijders ziet gij kooplieden, die hunne rijst afmeten in zakken, terwijl wederom ter zijde eenige boeren hunne varkens en hun gevogelte aanbieden. Aan de eene zijde koopt en verkoopt men katoenen of zijden stoffen, aan den anderen kant porselein, betel, enz. Zulk een bont en wonderlijk tafereel vol leven en vreemde vertooningen stelt u eene *Terouaansche* marktplaats voor!

De algemeene hoofdtrek van het karakter der *Terouanen* en der *Cochinchinezen* is eene ongemeene morsigheid. Overigens leven zij matig: visch, rijst en eenige andere vruchten maken hunne voornaamste spijzen uit; zelfs bedorven visch en voor anderen walgelijk vleesch is hun een lekker voedsel.

Hoewel minder slordig en vuil, hebben de meer aanzienlijken des lands andere gebreken: zij zijn gierig, roofzuchtig, diefachtig en overgegeven aan bedriegerij.

Over het algemeen zijn de *Cochinchinezen* ongemeen praatachtig van aard, vooral de mindere klassen; zij zijn daarbij vrolijk en dikwijls geestig. Wan-

neer men hen in hunne hutten hoort en het druk gepraat gadeslaat, zoude men zeggen, dat zij het gelukkigste volk uitmaken der wereld. En toch is de dwingelandij en de heerschzucht daar zoo groot, dat eene al te luidruchtige vreugde en vrolijkheid met slagen met het bamboesriet gestraft wordt.

Deze stok maakt dan ook het voornaamste beschavingsmiddel des rijks uit: daarmede, zegt zeker reiziger, heeft Gya-Long oorlogs-galeijen gebouwd, en Migues-Man fregatten. Daarmede houdt men de soldaten in tucht, en wordt zelfs den adelijken of aanzienlijken voor den Koning de diepste eerbied afgedwongen. Andere straffen zijn er zeldzamer.

Het grootste feest der *Cochinchinezen* heeft plaats bij den aanvang van hun jaar, dat is: onmiddelijk

na elke twaalfde of dertiende maan. Dan is de geheele bevolking in beweging; bloedverwanten en vrienden bezoeken elkander en verzamelen zich in gezelschap: dan slagt men eenden en varkens; men drinkt eenen sterken drank, uit rijst gebrouwen, uit groote glazen; men onthaalt elkander; men geeft zich aan de vreugde over, en men vergeet dan alle ellende waaronder men gebukt gaat.

Ook bij huwelijken en begrafenis-plegtigheden hebben dergelijke vrolijke maaltijden en feesten onder hen plaats.

Overschie,

een niet onaanzienlijk dorp, tusschen *Rotterdam* en *Delft* gelegen, ontleent zijnen naam van het watertje de *Schie*. Volgens den geleerden van Leeuwen droeg dit dorp in oude tijden den naam van *Ouder-* of *Ouwer-schie*, waarschijnlijk om dat het gelegen is aan de oude *Schie*, in tegenoverstelling van eene later gegravene gracht of vaart, van *Rotterdam* naar dit dorp, en welke vaart alleen de *Schie* geheeten wordt. Deze nieuwe gracht dagteekent van 1340, toen de *Rotterdammers* van Graaf Willem van *Holland* de vergunning kregen om dezelve te graven en daar langs eenen weg aan te leggen, waardoor de gemeenschap niet slechts tusschen *Rotterdam* en bovengenoemd dorp, maar ook tusschen die stad en *Delft* ongemeen bevorderd is.

Het dorp *Overschie* is gedeeltelijk onder *Schieland*, gedeeltelijk onder *Delfland* gelegen. In vorige eeuwen waren reeds de Wethouders van *Delft* Ambachtsheeren van *Overschie*.

Eene groote levendigheid ontvangt dit dorp, door dien de schepen, die van *Delft* naar *Delftshaven* en *Rotterdam* varen en terugkeeren, hier voorbij komen: dit is ook het geval met trekschuiten en diligences, die dit dorp dagelijks in grooten getale ziet doorvaren of rijden.

Gedurige verschillen ontstonden er in vorige tijden tusschen *Rotterdam* en *Delft*, die beide vermeenden regt te hebben op zekere *verlaten* of *bruggen* ter dezer plaatse, tot dat Hertog Albrecht van *Beijeren* den Rotterdammers het regt toekende, om de bedoelde brug of verlaat open te houden.

Het dorp zelve is tamelijk in de lengte uitgelegd en na het graven van bovengemelde Rotterdamsche *Schie* (1340), zeer in bloei en welvaart, ook in bevolking en aantal huizen toe-

genomen. Hetzelve heeft eene fraaije Kerk en toren, weleer aan de H. Petrus en Paulus toegewijd; doch dezelve werd in de binnenlandsche beroerten der vorige eeuwen door de bezetting van *Rotterdam* aan de vlammen opgeofferd, zoo dat ook dit dorp in de rampen des oorlogs zijn aandeel gedragen heeft. Na dien tijd herrees deze Kerk prachtiger en fraaijer dan de vorige geweest was, en bleef gelijk dezelve nog heden is, met drie koren voorzien. De trans des torens prijkt met vier kleine torentjes, welke aan denzelven geen onbehagelijk aanzien geven. Volgens andere schrijvers zoude deze Kerk aan den H. Nicolaas zijn toegewijd. In vorige tijden werd de pastorij ter dezer plaatse door den Abt van *Egmond* begeven; maar sedert de hervorming is zij voor de Protestantsche godsdienst ingerigt, en het eerst als zoodanig door Godfried Bax bediend geworden.

Ook de Roomschgezinden hebben thans te *Overschie* een niet onaanzienlijk kerkgebouw, voor weinige jaren geheel nieuw opgetrokken.

Tijdens de bovengenoemde ramp, die *Overschie* trof door het verbranden van het vroegere kerkgebouw, werd ook het dorp geteisterd, in de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* onlusten, na de komst van Maximiliaan in Holland; doch de Rotterdammers werden door de Delvenaars genoodzaakt hetzelve te verlaten.

Een vermeldenswaardig geleerde, namelijk Herman van Overschie, een beroemd regtskundige aan de Hoogeschool van *Leuven*, in 1572 overleden, en ter dier stede begraven, zag in *Overschie* het eerste levenslicht.

Het Kompas.

Wat men door het Kompas te verstaan hebbe, behoeft u zekerlijk niet gezegd te worden: anders zoude dit de eenvoudigste beschrijving daarvan zijn: eene doos met eene naald, die aan eenen zeilsteen gestreken is, en welks punt meestaltijd naar het noorden wijst. Het ronde bordpapier, waarop deze naald is vastgehecht, is gelijk elke cirkel, in 360 graden, en deze in 32 kwartieren verdeeld, welke 32 windstreken aanwijzen. Dat voornamelijk de zeevarenden zich van het kompas bedienen om daarnaar in onbekende zeeën hunnen koers te besturen, behoeft slechts herinnerd te worden. Door de uitvinding van het kompas is men in staat gesteld geworden, om groote zeereizen en ontdekkingen te doen, gelijk die van Christophorus Columbus, James Cook en andere beroemde zeereizigers van vorige eeuwen.

Hoe zeer het ook denkelijk is, dat het kompas reeds bij oude zeevarende volkeren, als bijv. de *Phoeniciërs* enz. niet onbekend geweest zij; zoo houdt men toch algemeen zekeren Jan Gira, of Goja, door anderen Flavio Gioja genoemd, een Napolitaan, voor den uitvinder daarvan, en wel omstreeks 1302; weshalve het land *Principado*, zijn geboorteland, een kompas tot zijn wapen zoude hebben aangenomen.

Anderen hebben gemeend, dat zekere Marc-Paolo, zijnde een Venetiaan, die omstreeks 1260 eenen togt naar *China* gedaan heeft, die uitvinding van daar zoude medegebragt, en in Europa bekend gemaakt hebben. Wat deze gissing ondersteunt, is dat men er zich aanvankelijk in Europa van bediende, op dezelfde wijze als de *Chinezen* nog tegenwoordig doen; die de naald, naar de onderrigtingen van hunnen Keizer Chin-

ningas (1120), over een klein stukje kurk doen zweven.

Wijders haalt een Fransch geleerde, Fauchet, verzen aan van zekeren Guiot de Provins, waaruit men zoude moeten afleiden, dat het kompas, reeds ten tijde van dezen dichter, 1260 in *Frankrijk* moet bekend zijn geweest, onder den naam van *la Marinette* of *Pierre Mariniere*, waaraan men dan ook wel de afkomst der *lelie* op het kompas wil hebben toegeschreven, welke lelie *Frankrijk*, zoo als bekend is, in zijn wapen voert.

Zoo veel schijnt in deze twijfelbare zaak zeker te zijn, dat bovengenoemde Gioja, zoo niet voor den eigenlijken uitvinder, dan toch zeker voor den verbeteraar van het kompas, moet en kan gehouden worden, waardoor hij zijnen naam, vooral bij zeevarenden heeft onsterfelijk gemaakt.

De Notenboom.

Onder die vruchtboomen, die men rekent, dat oorspronkelijk in de warmere luchtstreek van *Azië* te huis behooren, telt men den kerzen- en den notenboom. Doch deze laatste wordt tegenwoordig overal in het zuiden en in het middeldeel van *Europa*, zelfs in *Zweden* aangekweekt. Vooral in de Rijnstreeken treft men hem menigvuldig aan. Ook in ons vaderland, vooral in *Zeeland*, in het land van *Goes*, treft men geheele boomgaarden van notenboomen aan. Het is echter niet bekend, sedert wanneer de notenboom in Europa wordt aangekweekt, en wij willen deswege ons in geene onzekere gissingen inlaten, maar u liever eene beschrijving geven, van den boom, welks vrucht u ongetwijfeld reeds menig genoegen verschaft heeft.

De notenboom wordt bij of over de 50 voeten hoog; deszelfs heeft een helder graauwe schaal, die er bij jonge stammen oorspronkelijk donkerbruin uitziet. Eene afbeelding van een takje met deszelfs schoone glanzende bladeren, benevens eenige vruchten bieden wij u hierbij ter beschouwing aan.

De noten zelven, met derzelver harde, bruine doppen, waarin een viertal aan elkander verbondene pitten, die eenen olieachtigen en amandelachtigen smaak hebben, zijn zekerlijk niemand mijner lezers onbekend.

Op den boom zijn de noten daarenboven door eene vleeschachtige groene schil overtrokken, die tijdens de rijpheid van de vrucht openspringt en de noot van zelf laat vallen. Men gebruikt echter, hoewel misschien in ons vaderland zeer zeldzaam, de vrucht ook wel met deze buitenste schaal of bolster, waartoe dezelve dan, langen tijd voor dat de noten tot rijpheid gekomen zijn, wordt afgeplukt in suiker en specerijen gelegd, en in glazen bewaard worden. Hetzelfde geschiedt ook vooral met de pitten, die door suikerbakkers in taarten en andere lekkernijen worden gebruikt.

De notenboomen groeijen gemeenlijk zeer voorspoedig; dikwijls schieten zij in één jaar loten van twee tot drie voet in de lengte. Zij bloeijen in het begin van de maand Mei. Zoowel de wortelen als takken van den notenboom breiden zich zeer verre uit; daarom worden zij ook in boomgaarden, zoo als wij die voor weinig jaren in *Zeeland* zagen, op eenen afstand, van 15 — 20 schreden van elkander af, geplant. Eerst omtrent het 40e of 50e jaar dragen zij de meeste vruchten, en komen daarin met den eikenboom het meest overeen. De notenboom wordt dikwijls tot over de 100 jaren oud.

Behalve, dat men de noten veelal als tafelvrucht gebruikt, wordt uit de pit derzelver eene fijne olie getrokken, die tot menigerlei einden gebruikt wordt.

Ook de bladeren en de bolsters van den notenboom, welke eerste slechts zeldzaam door eene bijzondere soort van rupsen te lijden hebben, worden, even als de wortelen des booms, tot een nuttig en winstgevend doel gebruikt: men maakt daarvan namelijk eene duurzame bruine verw voor hout en sommige stoffen.

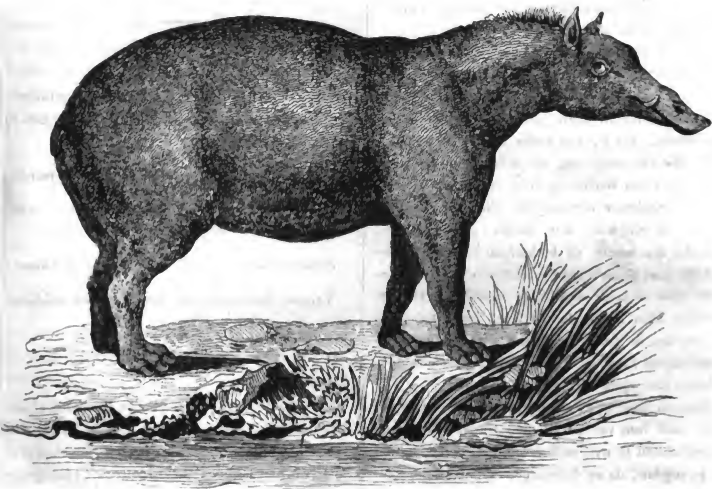
Maar ook het schoone, vaste hout van den notenboom wordt door kabinetwerkers, draaijers en andere handwerkers zeer geacht, en menigvuldig gebruikt: hetzelve kan voortreffelijk gepolijst worden, en is vooral in de wortelstukken fraai gevlamd of gemarmerd, weshalve het tot vervaardiging van dozen en pijpenkoppen en dergelijken, veelal gezocht wordt. Voornamelijk wordt het notenboomenhout gebruikt tot vervaardiging van geweerkolven, en voor pistolen, waartoe het boven alle andere houtsoorten, door buigzaamheid en taaiheid

eene bijzondere bruikbaarheid bezit; waardoor dan ook den prijs van het notenboomen hout, dien van sommige andere houtsoorten verre overtreft.

—

De Amerikaansche Tapir

is het grootste viervoetige zoogdier, dat in Amerika aangetroffen wordt. In de oostelijke en warmere landen van dat werelddeel is dit dier langs de rivieren en in vochtige streken overal aanwezig;

voornamelijk in *Guijana*, *Brazilie* en ook in *Paraguay*. Brisson, een natuurkundige, stelt slechts een geslacht, dat maar eene soort bevat. De gedaante des ligchaams van den Tapir heeft vele overeenkomst met die van het varken. Het achterhoofd is hoog, doch de kop loopt spits toe. De bovenlip, die vrij lang over de onderlip heen hangt, kan het dier naar goedvinden uitrekken of intrekken; dezelve is eenigzins opstaande en in de lengte gerimpeld. Het dier bedient zich van deze bovenlip gelijk de olifant van zijne snuit, om daarmede het voedsel in den muil te brengen.

Zijn muil is voorzien van veertig tanden, te weten: tien snijtanden in elk kakebeen, en even veel maaltanden. Zijne oogen zijn klein, zijne ooren rond; wijders heeft hij eenen korten staart,

zonder haar en bijna dezelfde pooten als een wild zwijn. De voorpooten zijn ieder voorzien van vier zwartachtige nagels, doch de achterpooten hebben er elk slechts drie.

Hij heeft kort, digt op elkander gegroeid haar; bij de jongen is dit van eene helder donkere kleur, met hier en daar eenige witte vlakken voorzien; bij de volwassenen is dit haar zwartachtig of bruin en zonder witte vlakken.

Dit dier zwemt en duikt zeer goed onder water, tot zelfs op den bodem der rivier, en wanneer het gedurende eenen geruimen tijd onder het water gezwommen heeft, steekt hij weder zijnen kop boven. Ray, een ander natuurbeschrijver, zegt, dat het over dag slaapt in digte bosschen, en dat het des nachts op buit of voedsel uitgaat.

De *Portugezen* noemen dit dier *Anta*. Zijn vleesch wordt naar den smaak gelijk gesteld, met dat der ossen; zij bedekken hunne schilden met de huid dezer dieren; daartoe bereiden zij dezelve door ze in de zon uit te spreiden en te laten droogen. Men meent dat de huid des *Tapirs* zoo dik en taai is, dat er zelfs geen geweerkogel doorheen dringt, weshalve het dier niet wel doodgeschoten kan worden.

Daarom jaagt of vangt men de *Tapiren* met honden, stelt hun vallen, of men tracht ze in hunne schuilhoeken te overvallen, en hun den terugtogt af te snijden, als zij des morgens vroeg uit die streken terugkeeren, waar zij hun voedsel gezocht hebben. Hun voedsel bestaat uit planten en vruchten, die zij met hunnen snuit of bovenlip, gelijk gezegd is, naar den muil brengen.

Deze dieren zijn geenszins gevaarlijk: wanneer men ze ongetergd laat doen zij niemand kwaad; wanneer men ze jaagt, nemen zij de vlugt, en trachten zich te verbergen: zij loopen sneller dan een hert. Doch valt men hen aan, dan verdedigen zij zich nadrukkelijk De hond, die den *Tapir* het eerst en onvoorzigtig nadert, moet dikwijls duur zijne onvoorzigtigheid boeten; hij grijpt hem met zijne tanden, en trapt hem met de hoeven, waarmede zijne pooten voorzien zijn. Men kan de *Tapiren* ook gemakkelijk tam maken, en dan zijn zij zeer vertrouwelijk in hun gedrag omtrent den mensch.

Spreuken.

Wees nimmer onbeleefd jegens dienstboden: bedenk hoe hard het u zoude vallen, indien gij in hunne plaats waart.

Snoeplust is het begin om een dief te worden.

Volg nimmer iets na zonder te begrijpen waarom; anders stelt gij u gelijk met de apen.

Schaam niet om over eene leugen te blozen.

Vergeet beleedigingen, maar nimmer weldaden.

Newton.

Het standbeeld, waarvan wij u hier eene afbeelding leveren, is dat van den grooten Engelschen Natuurkundige Isaak Newton, en staat in de kerk van het Drieëenigheids-collegie (Trinity-College) te *Cambridge*, waarvan hij eenmaal zulk een verdienstelijk lid uitmaakte.

Newton was in het jaar 1642 in December te Wolstrop in de provincie Lincoln, uit een oud adelijk geslacht geboren. Wat zijne moeder, Anna Ascough, ook doen mogt om hem na de dood zijns vaders tot het huisbestuur op te leiden, zij deed vruchtelooze pogingen. Zoodanig was zijne zucht voor boeken en studiën, dat zij be

sloot om hem, naar *Granham* terug te zenden, van waar hij was terug geroepen, om daar zijne eerste studiën te voltrekken. Van hier ging hij in het Trinity-college te *Cambridge* over, alwaar hij, in 1660, op zijn achttiende jaar als lid werd opgenomen. De wiskundigen en wijsgeeren Euclides, Descartes en Kepler waren zijne meest beminde schrijvers; weldra streefde hij de beide laatsten op zijde, zoo niet voorbij.

In 1669 stond Barrow te zijnen behoeve het Hoogleeraars ambt in de wiskunde te *Cambridge* aan Newton af: in deze betrekking verdedigde hij ijverig de regten der Hooge school tegen Jacobus I, die dezelve aantastte; en onder de Regering van Koning Willem, Stadhouder der Nederlanden, werd Newton tot de aanzienlijke betrekking van muntbewaarder aangesteld, waarin hij bij de algemeene hersmelting der munt groote diensten bewees.

Overgroot waren de diensten, die hij den lande, de hoogeschool van *Cambridge*, die hem tot lid van het Parlement benoemde, en de wetenschappen bewees. Daarom werd hij ook tot lid der meest geachte letterkundige genootschappen benoemd, en bekleedde zelfs 23 jaren lang het voorzitterschap van het Koninklijke genootschap te Londen, met den meesten lof. Koningin Anna benoemde hem tot ridder, en hij genoot wijders de achting van George I, en van George II, wiens gemalin prijs stelde op zijn omgang, ten einde nut te kunnen trekken uit zijne ontdekkingen, waarmede hij de wereld, als natuuronderzoeker verbaasde.

Newton was het, die door het vallen van eenen appel van eenen boom, hetwelk hij opmerkzaam gade sloeg, de *aantrekkingskracht* der aarde ontdekte, en door deze benevens de *voortsnellende* kracht der aarde, hare jaarlijksche beweging om de zon verklaarde, en die der planeten, welke even als onze aarde, de zon tot middelpunt hebben. Ook meent men, dat de kleuren van eene zeepbel hem opmerkzaam maakten, op de onderscheidene *kleuren* der lichtstralen, die hij in eene donkere kamer, door eene kleine opening op een hoekig geslepen glas liet vallen, om daardoor aan te toonen, dat elke lichtstraal door breking op een geslepen glas of *prisma* zeven kleuren vertoont, welke gij zekerlijk ook meermalen in den regenboog hebt gadegeslagen. Door alle zijne ontdekkingen deed men eene aanmerkelijke schrede verder in het gebied der natuurkunde; welke wetenschap hem steeds met den grootsten eerbied voor den alwijzen Schepper van het heelal vervulde: zoo dat men van hem verhaald vindt, dat hij nimmer over de diepe wijsheid des Scheppers sprak, of zijnen heiligen naam noemde, dan met ontblooten hoofde.

Tot hoogen ouderdom genoot Newton steeds eene volkomene gezondheid; doch op zijn tachtigste jaar kreeg hij eene kwaal, die hem vijf jaren daarna in het graf sleepte. Hoewel hij in dit tijdperk, vooral in de laatste dagen zijns levens ongemeen veel door pijnen leed, zoodat hem dikwijls zelfs de droppelen zweets daardoor langs het aangezigt liepen; verdroeg hij echter alles geduldig, en zeer onderworpen aan den wil van Hem, wiens wijsheid en grootheid hij in zijne gezonde dagen, zoo zeer in de natuur had leeren bewonderen. Hij stierf den 20sten Maart 1727, en werd met groote pracht eerst op een paradebed gelegd, en daarna door personen van den eersten rang, ter bovengenoemde plaatse ter aarde besteld, waar men hem in 1750 een standbeeld heeft opgerigt, met een *prisma* in de hand.

Alexander en Darius.

Geducht is altijd het te zamen treffen of stooten van groote krachten: groote verwoestingen laten dergelijke schokken in de stoffelijke wereld na; — maar ook geducht is het, wanneer een dergelijk verschijnsel in de zedelijke wereld plaats heeft, wanneer twee groote geesten, die elk over duizendtallen van onderdanen beschikken, vijandig tegen elkander aandruischen. Aller geduchtst is de verwoesting, die zoodanige schok onder het menschdom nalaat, en welke gemeenlijk eindigt met den ondergang van een van beide.

Alexander en Darius in ouden tijd omstreeks 330 jaren voor Christus geboorte, Karel de *groote* en Wittekind in de middeleeuwen, en Alexander en Napoleon in deze eeuw leveren dergelijke verschijnselen op, te merkwaardig om daarmede onbekend te blijven.

Nadat de eerstgenoemde Alexander de *groote*

in zijne veelomvattende ontwerpen, geheel *Griekenland* aan zijne magt onderworpen en daardoor zijn rijk *Macedonie*, tot een nimmer te voren bereikten luister en aanzien had opgevoerd, koesterde hij het stoute ontwerp om tot de uiterste einden van het oosten op te trekken, en zijne magt tot eene reuzenmagt op te voeren. Veroveringen en overwinningen konden hem alleen den weg daartoe banen; deze schonken voedsel aan zijne eer- en heerschzucht, en hij besloot dus, om aan het hoofd der dappere Grieken, tegen het aan de overzijde der zee gelegene rijk der magtige Perzen op te trekken. De gemoedsgesteldheid der Grieken, en den haat, welken deze den Perzen wegens hunne vroegere aanvallen toedroegen, kwamen Alexander uitmuntend in zijne ontwerpen te stade. Zijne krijgstoerustingen waren geëvenredigd aan den weerstand, dien hij in het tegenovergelegene *Klein-Azië* te duchten had.

Aan den anderen kant was Perzie tot eene der overheerschende magten in *Azië* gestegen, zoo dat het zijne grenzen verre in den omtrek had uitgebreid, en zijn gebied uitstrekte over geheel *Klein-Azië*. De magtige Darius Codomanus stond aan het hoofd dezer slaafsch onderworpene duizendtallen. Wel hadden zijne voorgangers Darius I en Xerxes vergeefsche pogingen aangewend, om het aan deze zijde der zee gelegene Griekenland onder hun gebied te verkrijgen. Doch zouden nu de Grieken op hunne beurt, onder Alexander, geene schipbreuk lijden in hunne poging tot overheersching van dit magtige rijk?

Ook Darius rustte zich met ontzaggelijke legers toe om den vijand af te wachten, en om Alexander in zijne voortgangen te stuiten. Bij de rivier *Granicus* in *Klein-Azië* kwamen beide groote Vorsten het eerst tot een treffen; er werd dappere tegenstand door de Perzen geboden; doch Alexander zegevierde, en was weldra meester van *Sardes*, en niet lang daarna van geheel *Klein Azië*, terwijl Darius daarenboven een zijner kundigste Veldheeren verloor. Doch dit alles was slechts voorspel van hetgene gebeuren zoude: nu stelde Darius zelf zich aan het hoofd zijner oostersche troepen.

Daartoe gebood hij zijne troepen te *Babylon* bij één te komen. Een ontzaggelijk leger van **600,000** man vereenigde zich aldaar, waarmede hij in plegtigen optogt tegen Alexander optrok. Deze optogt, zoo plegtig als zonderling, zullen wij u hier nader en omstandiger, naar een beroemd geschiedschrijver verhalen.

« Voor het leger werd het heilige en eeuwige vuur, gelijk de Perzen dat noemden, op zilveren altaren gedragen, verzeld van de *Magi* (hunne Priesters), die naar de wijze van hun land lofzangen zongen, en gevolgd werden van drie honderd en vijf en zestig jongelingen, in scharlaken gekleed. Hier achter kwam een wagen aan *Jupiter* gewijd, getrokken door witte paarden, en gevolgd door één van eene ongemeene grootte, hetwelk zij het paard van de zon noemden. Al de stalmeesters waren in het wit gekleed en hadden elk eenen gouden staf in de hand. Daarop vertoonden zich tien prachtige wagens, versierd met fraai snijwerk in goud en zilver; vervolgens de voorhoede van de ruiterij, bestaande uit twaalf bijzondere landaarden, en alle op eene bijzondere wijze gewapend. Deze ruiterij werd gevolgd door eene bende voetvolk, van de Perzianen de onsterfelijke genoemd, omdat, zoo haast er één van stierf, zijne plaats door een ander vervuld werd. Zij waren tienduizend in getal, en merkwaardig om de pracht van hunnen toestel: want allen droegen zij halsbanden van zuiver goud en goudlakensche rokken met wijde mouwen, versierd met kostelijke gesteenten. Omtrent dertig

treden hier achter kwamen des Konings naastbestaanden of neven, ten getale van 15,000, opgeschikt als vrouwen, en de onsterfelijke bende zelfs in pracht en kostelijkheid van kleedij overtreffende. Zij werden vereerd met den eernaam van des Konings neven, en mogelijk waren er velen van des Konings naastbestaanden onder deze bende. Achter dezen kwam D a r i u s zelf, verzeld van zijne lijfwacht en gezeten op eenen wagen, als op eenen troon. De wagen werd aan weêrskanten ondergeschraagd door de goden van zijn land van zuiver goud gegoten. Uit het midden van den disselboom, die met juweelen bezet was, kwamen twee gouden standbeelden van zuiver goud, verbeeldende het eene den oorlog en het andere den vrede, en beiden werden zij overschaduwd door de uitgespreide wieken van eenen arend van hetzelfde metaal. De Koning had een purperen kleed aan, met zilveren strepen, en daarover eenen langen rok met eene menigte van kostelijke gesteenten versierd, en de schede van zijn zwaard was uit een edel gesteente gemaakt. Aan elke zijde van den Koning gingen 200 zijner naastbestaanden, gevolgd door 10,000 ruiters, wier spiesen met zilver belegd en aan de einden met goud beslagen waren. Hier achter kwamen 30,000 man voetvolk, de staart van het leger, en ten laatste 400 handpaarden van den Koning. Op eenen kleinen afstand volgde S i s i s g a m b i s, des Konings broeder, met zijne gemalin, beide gezeten op hooge wagens met eenen talrijken trein van vrouwelijk gevolg te paard en vijftien wagens met des Konings kinderen en diegenen, welke met de zorg over hunne opvoeding belast waren. Hieraan sloten zich de koninklijke bijwijven aan, ten getale van 360, allen als zoovele Koninginnen opgeschikt. Zij werden gevolgd van 600 muilezels en 300 kameelen, die des Konings schatten droegen, en werden gedekt door eene bende boogschutters.

«Deze optogt werd gesloten door eene groote menigte wagens, waarop de vrouwen van de bedienden van de kroon en van de heeren van het hof zaten, en die gedekt werden door eenige rotten ligt gewapend voetvolk.»

Niet verre van *Arbela* ontmoetteden de beide legers elkander: de Perzen streden als wanhopenden, doch de krijgskunst van A l e x a n d e r overtrof die van D a r i u s; deze moest de vlugt nemen, en bijna de geheele rijke buit, waaruit de beschreven optogt bestond, viel den *Macedonischen* held in handen.

D a r i u s zelf, werd door zijn eigen volk doodelijk gewond. A l e x a n d e r's ruiters vonden hem in het bloed badende. D a r i u s smeekte hun om een dronk waters; een *Macedonier* bragt hem een weinig in zijnen helm. Hierdoor verkwikt sprak de ongelukkige, maar edelmoedige Vorst: «Vriend! zie daar het toppunt van mijn lijden, dat ik zelfs uwe weldaad niet vergelden kan; maar A l e x a n d e r zal u hiervoor beloonen, en de Goden zullen hem de grootmoedigheid vergoeden, die hij aan mijne moeder, mijne gade en kinderen bewezen heeft; ik schenk hem hiermede mijne regten op de Perzische kroon.»

De *Macedonier* nam dezelve aan, en D a r i u s gaf den geest. Kort daarna kwam, zoo als onze afbeelding u voorstelt, A l e x a n d e r nader, en was zeer ontroerd op dit gezigt. Hij trok zijn overkleed uit, spreidde dat over het lijk van hem, die door zijne magt gevallen was, en liet vervolgens dat lijk van D a r i u s met alle mogelijke pracht in de koninklijke begraafplaats bijzetten.

Zoutman.

Bij de vermelding van Z o u t m a n's *glorie* moesten wij wegens plaatsgebrek eenige bijzonderheden

nopens dien held verzwijgen, waarmede wij thans zijne afbeelding doen vergezeld gaan.

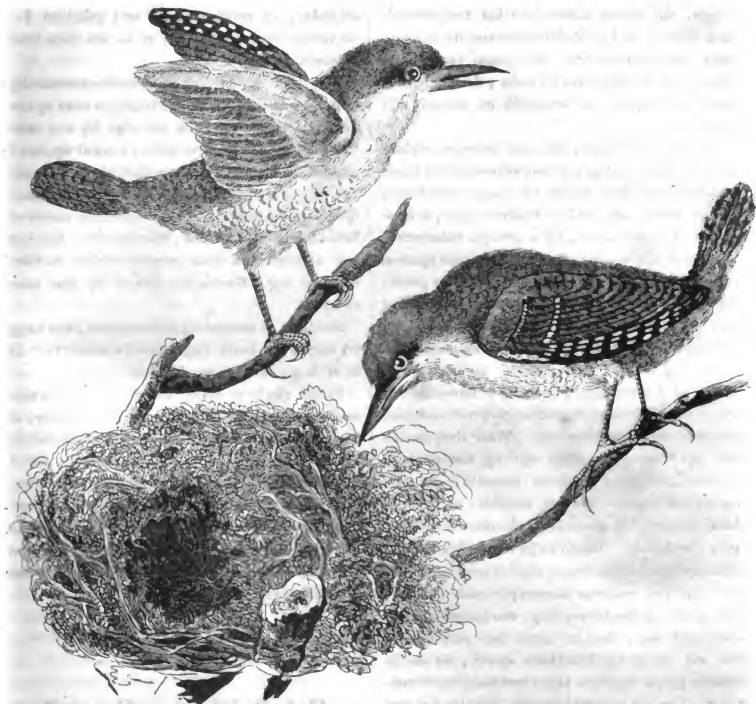
Algemeen was de toejuiching, die hij allerwege, na den beroemden zeeslag op *Doggersbank* ontving. Een onzer vroegere dichters, Frank van Berkhey, schreef een dichtwerk in twee lijvige boekdeelen, waarin hij de Doggerbanksche helden, met dien zeeslag zelven trachtte te vereeuwigen. De Prins Willem V, Admiraal-Generaal, deed Zoutman, de kapiteinen en verdere officieren van 's lands vloot een brief van dankzegging, voor betoonden moed toekomen, om op ieder schip gelezen te worden, daarin betuigende: « dat zij allen lof en zijne bijzondere goedkeuring verdienden, niet twijfelende of zij en alle verdere lands officieren en gemeenen, zouden, bij voorkomende gelegenheden,

blijken geven, dat het den vaderlande aan geene verdedigers van het lieve vaderland en deszelfs vrijheid ontbrak, en dat de oude bataafsche heldenmoed wederom herlevende, niet uitgedoofd zou worden. »

Aller monden waren vol van Zoutman en van de *Doggerbanksche helden;* vele sieraden der schoone sekse droegen zijnen naam, en *à la Zoutman* werd de mode. Zelfs sommige huisgereedschappen, waarop zijnen naam voorkwam, bewezen de hartelijke dankbaarheid voor de door hem behaalde zege.

Dien lof verdiende hij als held; maar ook als edelaardig mensch, verdiende hij hoogachting en liefde. Bij gelegenheid van een orgelconcert ter zijner eere te *Gouda* in de St. Janskerk gegeven, waarbij de beroemde Hess zijne kunst toonde, was Zoutman in het eeregestoelte gezeten, en omringd door vele aanzienlijken der stad. Daar ontvangt hij het berigt, dat eene boerin met haren man hem begeert te spreken. Hij laat haar tot zich komen, en herkent in deze eenvoudige vrouw zijne gewezen min, valt haar om den hals, is diep geroerd, en plaatst haar naast zich, in het eere gestoelte; haar hartelijk de hand drukkende. Aller oogen waren, in weerwil van het verrukkelijkste orgelmuzijk, op dit treffend schouwspel gevestigd. Niet lang daarna kwam de door zijne pennekunst beroemde Vernoy hem, op eenen plegtigen maaltijd te *Gouda*, eene

afbeelding aanbieden, die deze kunstenaar van Zoutman gemaakt had. De zeeheld was door dit blijk van belangstelling diep getroffen. «Ik weet niet, sprak hij, hoe ik zulk een kiesch en begaafd kunstenaar een blijk van mijne erkentenis zal geven. Maar zie hier een stok, dien ik den 5den Augustus (1781) in de hand had, toen ik de vijanden mijns vaderlands bestreed; neem die aan als eene gedachtenis!» Het was een fraaije rotting met een gouden knop. Vernoy droeg dien zoo lang hij leefde.

Het Winterkoningje.

Onder de vaderlandsche vogeltjes, die tot de kleinste soort behooren, telt men het Winterko-

ningje, dat slechts alleen door het zoogenoemde *Goudsbloems-* of het *St. Maartens-*vogeltje in kleinheid, wordt overtroffen. Menigmaal verwart men deze beide vogeltjes met elkander; doch er bestaat tusschen dezelve een wezenlijk en aanmerkelijk verschil.

Dit Winterkoningje, dat eene ongemeene vlugheid aan den dag legt, en naar evenredigheid zijner kleinheid eene zeer schelle en vlugge stem heeft, laat in muren der land- of tuinwoningen, in boomen en boomstammen, bijna geen gat onbezocht, om daaruit zijn voedsel, dat uit verscholene spinnen of insekten bestaat, op te zoeken. In deze gaten, dikwijls ook in takkebosschen, in heggen, of waar hem eene geschikte plaats voorkomt, maakt hij ook zijn kunstig nest, waarvan ik meermalen in de gelegenheid ben geweest, in mijne jonge jaren, de kunstmatige bouworde te bewonderen, welke ook door onze natuurbeschrijvers met geen geringen lof vermeld wordt. Waar deze nesten ook zijn aangelegd, altijd zijn zij met zoo vele wijsheid, zorg en vastheid gemaakt, dat men daarin het instinkt van het vogeltje, of liever en beter gezegd, de wijsheid en grootheid des Scheppers bewondert. Dezelve zijn wonderlijk kunstig zamengesteld uit boommos, altijd in eene horizontale rigting, en van eene langwerpig ronde gedaante. Het nestje is daarbij vrij diep, van binnen met het allerfijnste mos, dons of zacht haar gestoffeerd: zoo wel om de ligt breekbare eijeren, als om de teedere jonge vogeltjes tegen beschadiging te vrijwaren. Om die reden is hetzelve, behalve aan den ingang, ook overal gesloten, en zoodanig dik en digt gemaakt, dat de regen er niet kan indringen; terwijl het tevens veerkrachtig genoeg is, om bij het groeijen der jongen te kunnen uitzetten.

Meestal leggen deze vogeltjes *negen*, soms ook meerder eijeren; bij het broeijen verpoozen de ouden elkander, en worden daarin veel geholpen door de natuurlijke warmte, die er in het digte nestje heerscht.

Niet slechts om hunne bewonderenswaardige nesten verdienen de Winterkoningjes onze opmerking, maar zij zijn ook zekerlijk bij ons onder het fraaiste gevogelte te tellen; zoowel wegens de ongemeene netheid als om de fijnheid van teekening van hun gevederte, op rug en borst, en voornamelijk op hunne vlerken. Die vederen zijn rosverwig bruin, met donkerbruin, hier flaauwer, daar sterker afgezet. De staartpennen hebben de kleur van den rug. Gemeenlijk dragen zij hun staart overeind.

Men ziet ze meestal bij enkele paren, van hegge tot hegge, in korte vlugten rondvliegen: veelal in lager houtgewas en op bemoste boomen.

Hunne sterke en liefelijke stem, laten zij bij mooi weder, zoowel in het midden van den winter, als in de schoone Meimaand hooren: doch vooral zijn het de mannetjes, die zich laten hooren, als de wijfjes zitten te broeden, en ongetwijfeld brengt deze opmerking toe, om uwe liefde voor dit bewonderenswaardige vogeltje te winnen; want het is, als of hij daardoor het eenzaam zittende wijfje wil vervrolijken, en tevens zijnen vrijen tijd ter eere des Scheppers wil doorbrengen.

Het Paleis van Frans I.

Frans I verdient vooral onder de Fransche Koningen van vroegeren tijd uwe kennismaking. Hij was tijdgenoot van Keizer Karel den *vijfden*, en had zelf naar de Keizerlijke waardigheid gedongen, doch zonder vrucht. Hieruit ontstond bij hem eene

groote verbittering, die in 1521 in eenen openbaren oorlog tegen Karel V, uitbarstte. De vijandelijkheden werden in *Italië*, *Navarre* en de *Nederlanden* tevens begonnen. In de Nederlanden was hij niet gelukkig, want de Vlaamsche en Engelsche troepen stroopten tot op eenen afstand van *elf* mijlen van *Parijs*, en de Spanjaarden veroverden van den anderen kant *Fontarabie*. Meer gelukkig scheen hij, vooral in den aanvang, in *Italië*, want hij veroverde daar de stad *Milaan*, zonder tegenstand, waarna hij den vijand vervolgde, en ook den Paus door een verbond in zijne belangen inwikkelde.

Hij wist echter de hier behaalde voordeelen zich niet wel ten nutte te maken; naardien hij in 1525 de stad *Pavia* belegerde, en zijn leger door naar elders troepen te zenden verzwakte. Hij werd, daarom in dat zelfde jaar, in zijn leger voor *Pavia*, zelf aangevallen, en na een lang heldhaftig gevecht, door zijnen vijand gevangen genomen, en eerst op het slot *Pizzighitone* bewaard, maar daarna, om de meerdere zekerheid, naar *Spanje* overgevoerd.

Inmiddels bestuurde zijne moeder, Louise van *Savoije*, de regering des rijks.

Alleen op harde voorwaarden, nadat hij in alle verschilpunten met den Keizer had toegegeven, en verscheidene gewesten in de Nederlanden van alle leenroerigheid, had ontheven, verkreeg hij zijne vrijheid weder.

Doch naauwelijks in zijn rijk terug gekeerd zijnde, maakte hij zwarigheid in het volbrengen dezer voorwaarden, weshalve de Keizer, daardoor op hem verbitterd, hem zelfs in 1527 in persoon op den degen uitdaagde: deze uitdaging werd wel aangenomen, maar het kwam evenwel niet tot een tweegevecht tusschen deze beide vorstelijke personen.

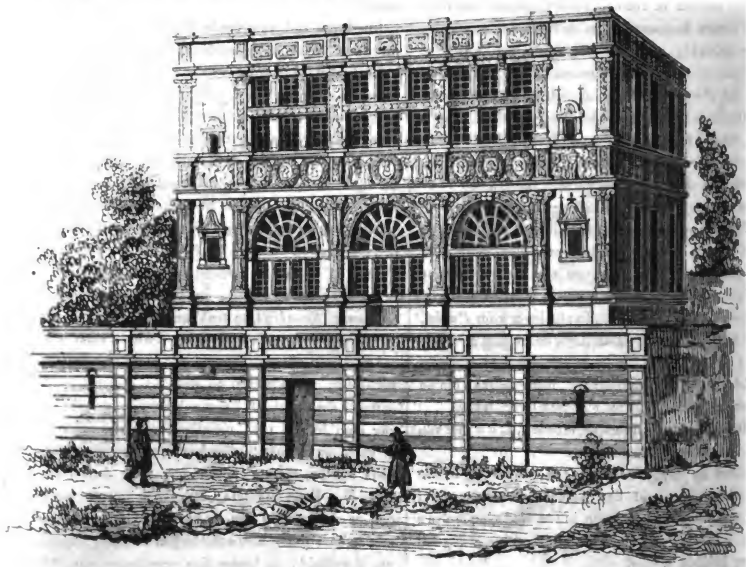
Na nog een paar jaren oorlogs, waarbij *Frankrijk* door ziekten en hongersnood zwaar gedrukt werd, sloot Frans I, eindelijk, in 1529, zoo goed hij kon den vrede, die door zijne moeder en de Gouvernante der Nederlanden te *Kamerijk* geteekend werd.

In dezen tijd van vrede legde Frans I zich met ijver toe op de verbetering van zijn rijk: kunsten en wetenschappen werden door hem aangemoedigd en opgebeurd. Daartoe, zoo wordt van hem getuigd, heeft hij meer dan al zijne voorgangers bijgedragen, en wanneer men zijnen lust tot den verderfelijken oorlog als de schaduwzijde van zijn karakter aanmerkt, dan mag men daarbij de keerzijde, zijn liefde voor de schoone kunsten en wetenschappen, niet vergeten. Inzonderheid bloeiden onder zijn bestuur in *Frankrijk* de schilderkunst, de bouw- en beeldhouwkunst. Hij stichtte scholen en fabrijken, en wist bekwame mannen naar *Frankrijk* te trekken; zelfs liet hij uit *Italië* den beroemden schilder Leonardo da Vinci aan zijn hof komen. Zijne pogingen tot verheffing van kunsten en wetenschappen bleven dan ook voor *Frankrijk* niet zonder vrucht: weldra zag men in dat rijk, om alleen van de bouwkunst te gewagen, kunststukken verrijzen, waarvan men zelfs korten tijd te voren nog geen denkbeeld vormde. Eene menigte prachtige gebouwen werden er daargesteld, en de hoofdkerken der steden met de voortreffelijkste schilderijen verrijkt. Handel en nijverheid, de bestendige gezellinnen van den bloei der kunsten en wetenschappen, werden daardoor levendiger dan zij te voren waren. Met regt roemt men Frans I, dus als den hersteller van kunsten en wetenschappen.

Twee merkwaardige gedenkstukken vereeuwigen in *Frankrijk* het aandenken aan dezen Vorst: van een derzelve, namelijk het Paleis van Frans I, hebben wij eene afbeelding hier bijgevoegd. Het andere door ons bedoelde is zijne graftombe. Zoowel het eerste als het laatste bewijzen, wat

bouw- en beeldhouwkunst in *Frankrijk* destijds vermogten; want aan beide hebben de grootste, toen bekende, meesters gearbeid.

Het Paleis liet F r a n s I zelf bouwen. Het stond

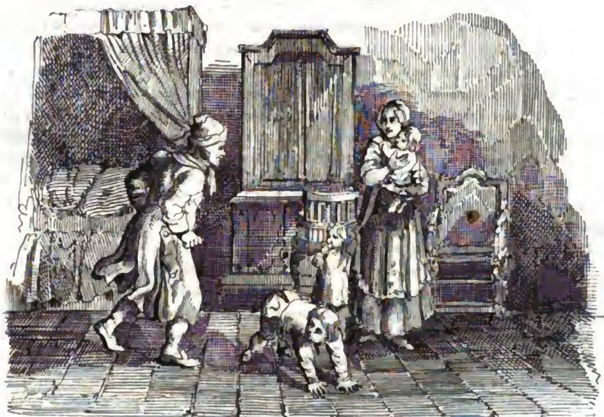
eerst in het bosch te *Fontainebleau* en was oorspronkelijk een jagtslot. Doch als een der merkwaardigste voorbeelden of modellen der bouwkunst werd het in 1826, steen voor steen, afgenomen en alzoo naar *Parijs* in de *Elijzesche* velden overgebragt, en weder naauwkeurig opgezet.

F r a n s I stierf in 1547: zijne graftombe werd eerst drie jaren na zijnen dood opgerigt door H e n d r i k II, zijn zoon en opvolger. Dezelve bestaat geheel uit wit marmer; twee prachtige standbeelden, de Koning en zijne Gemalin, voorgesteld in het oogenblik van zijn verscheiden, benevens een kunstig *bas-relief*, een tafereel uit den slag van *Marignano* voorstellende, vormen, met de vier Evangelisten in knielende houding, de hoofdsieraden van dit trotsche gedenkteeken in de Kerk van *St. Denis*.

———

Matthias Claudius.

Daar zijn weinige Hoogduitsche schrijvers uit een vroeger tijdperk, wier werken in ons vaderland, nog in onze dagen, de aandacht van mannen van smaak en hooge verdiensten zoo zeer tot zich trekken, als die van Matthias Claudius. Onze geliefde volksdichter Tollens heeft, slechts drie jaren geleden, een bundeltje uitgegeven, hetwelk niets anders, dan vertalingen van liedjes en kleine gedichten van dezen Duitschen schrijver bevatte. Het is waar, dat die vertalingen meesterlijk waren gelukt, en dus onzen vaderlandschen dichter volkomen waardig waren. Nog veel korter geleden, heeft een ander begaafde Nederlander, de Heer Immerzeel, eene verzameling van in

onze taal vertolkte proza-stukjes van Claudius in het licht gezonden. Men komt dus onwillekeurig tot de vraag: wie deze dichter was, en wat zijne werken, die toch meerendeels reeds vijftig of meer jaren oud zijn, thans nog zoo aantrekkelijk maakt?

De levensloop van Claudius heeft weinig buitengewoons opgeleverd. Hij werd in 1740 in het Holsteinsche vlek *Rheinfeld* geboren, studeerde te *Jena* en bekleedde jaren achtereen een ambt in het stadje *Wandsbeck*, nabij *Hamburg*. Met tijdelijke middelen slechts spaarzaam gezegend, maar te vreden in zijn lot, en gelukkig in het bezit van eene teederbeminde gade en van brave kinderen, vloeide zijn leven als eene effene beek daarheen. Hij spreekt ergens in zijne werken van een heimelijk hartzeer, dat hem kwelde: van welken aard dit was, is ons onbekend. Gewetensknagingen kunnen hem wel niet gepijnigd hebben; want, ofschoon hij, zoo als alle wezenlijk godsdienstige menschen, het onvolmaakte van alle men-

schelijke deugd volkomen gevoelde, was hij toch kinderlijk rein van gemoed, en streefde zijn leven lang naar al wat goed en edel is. Op het einde zijner loopbaan, in 1813, deelde Claudius rijkelijk in de rampen, die toen de stad *Hamburg* en hare omstreken, ten gevolge der onverbiddelijke wreedheid van den Franschen veldoverste Davoust troffen. Claudius beleefde echter nog de bevrijding van geheel *Duitschland* van het Fransche juk, en stierf den 21sten Januarij 1815 te *Hamburg*, in het huis van zijnen schoonzoon, den beroemden boekhandelaar Perthes.

Al wat Claudius in proza en poëzij geschreven heeft, is bijeenverzameld in een werk, dat slechts uit vier, niet zeer lijvige boekdeeltjes bestaat. Hij noemde dit werk, hetgeen oorspronkelijk in kleine stukjes uitkwam, den *Wandsbecker bode*, als om daarmede te kennen te geven, dat zijne geschriften meer uitsluitend voor den eenvoudigen burger en den landman bestemd waren, die in *Duitschland* vroeger, al lazen zij ook geene andere boeken, toch gretig den *hinkenden bode* en soortgelijke op koddigen toon geschrevene volksblaadjes in handen namen en dit gedeeltelijk nog doen. Hij stelde zich dus voor, om in den volkstoon, dat is, eenvoudig, onopgesmukt en goedhartig schertsende te schrijven. Dit doel heeft hij doorgaans uitmuntend bereikt. Zijne liedjes, zoo als b. v. dat ter eere van den *Rhijnwijn*, zijn wezenlijke volksliedjes geworden, en hoort men nog in *Duitschland* in vrolijke kringen zeer dikwijls met wezenlijke geestdrift opzingen. Maar toch zijn de opstellen van Claudius geenszins alleen om haren kunsteloos-eenvoudigen of naïven toon zoo aantrekkelijk. Er straalt daarin eene zeldzame oorspronkelijkheid door, die aan al wat hij behandelt, eenen nieuwen, verrassenden vorm geeft. De taal van het onbedorven gezond verstand wordt door zijn welig vernuft, maar vooral door die onschatbare gaaf, welke *wij* luim en de Engelschen *humor* noemen, en waarvan men de waardij gemakkelijker gevoelt, dan beschrijft, in zijnen mond dubbel treffend. Dat hij groote belezenheid en zelfs geleerdheid bezat, straalt in zijne werken overal door, maar nergens pronkt hij daarmede. Voegt men nu daarbij, dat hij, ook te midden zijner scherts, diep gevoel voor al wat schoon en goed is, laat doorblinken, en dat zijne gedichten en prozastukjes, ofschoon met schijnbare zorgeloosheid en losheid ter neder gesteld, somtijds wezenlijk roerende trekken behelzen, die onwillekeurig een traan uit de oogen lokken, dan zal men ligt begrijpen, hoe onze Tollens heeft kunnen schrijven: « Mijne ingenomenheid met Claudius is voorzeker daardoor niet verminderd, dat hij mij dikwijls toeschijnt als uit mijn eigen hart te spreken. Zoo zal echter het geval wel met vele zijner beminnaren zijn! Op mijne zilveren bruiloft zou ik, bij voorbeeld, met eene kleine wijziging, het liefst een versje als hij op de zijne hebben gemaakt, en onzen onvergetelijken N.... zou ik gaarne een afscheidsgroet gegeven hebben, als de zijne aan J.... »

Zeer onderscheiden zijn de onderwerpen, die Claudius in zijne geschriften behandeld heeft; maar men kan veilig zeggen, dat het grootste gedeelte daarvan aan het verheven doel is toegewijd, om de Christelijke godsdienst in alle hare voortreffelijkheid, beminnelijkheid en reinheid voor te stellen. Weinigen hebben de goddelijke grootheid van Jezus zoo eenvoudig en toch zoo roerend weten af te schetsen, als hij in zijne brieven aan Andries, die als een braaf en weetgierig, doch tevens ongeleerd vriend van den schrijver wordt voorgesteld. Bijna elk morgen- en avond-, zomer- en winter-lied, dat Claudius aan den landman

in den mond legt, begint en eindigt met den lof des Scheppers, wiens grootheid en goedheid door de geheele natuur, in elk jaargetijde, zoo luide gepredikt wordt. De hooge eerbied, dien onze schrijver voor het Christendom koesterde, maakte hem natuurlijk zeer vijandig tegen den geest, welke in zijnen leeftijd maar al te zeer in *Duitschland* heerschte, om dat zaligend geloof, in naam eener valsche verlichting, langzamerhand te ondermijnen, en het een of ander wijsgeerig stelsel daarvoor in de plaats te stellen. Hoe nietig alle die hoog opgevijzelde stelsels waren; hoe de zamenstellers daarvan in hunnen opgeblazen waan, elk zijn eigen stelsel als onfeilbaar verklaarden en elkander onderling op het vinnigst bestreden; en hoe de eenvoudige man, die zich aan zijnen bijbel houdt, en zijne naasten lief heeft, als zich zelven, in wezenlijke waardij, ook den grootsten, zoogenaamden wijsgeer overtreft, heeft hij, nu eens op schertsenden, dan weder op ernstigen toon, menigwerf doen gevoelen. Somtijds vergelijkt hij die ingebeelde Philosophen met domme, kakelende ganzen, te midden van welker gedruisch men zich zelven niet verstaan kan. Elders leert hij met Socrates, aan wiens lof hij eenige treffende bladzijden van zijn werk heeft gewijd, dat het beginsel van alle menschelijke wijsheid de overtuiging is, dat wij niets weten. — Gloeijende ijver voor de bevordering van menschengeluk is een tweede kenmerkende trek der schriften van Claudius. Hij bloeide in eenen tijd, waarin het niet aan stelselmakers en woelgeesten ontbrak, die het geluk der menschheid op geheel nieuwe grondslagen wilden vestigen; maar daartoe vooraf al het bestaande omver wilden werpen, en werkelijk die heillooze omwentelingen hebben helpen veroorzaken, waardoor ons werelddeel in het laatst der vorige, en ook nog in deze eeuw is geteisterd. Tot de zulken behoorde Claudius niet. Wel gebruikt hij hier en daar het wapen eener goedhartige spotternij, om het ongerijmde aan te toonen der aanmatigingen van den Duitschen adel, welks leden in zijnen tijd somtijds nog niet wilden toegeven, dat een eenvoudig burger of boer meer waren adeldom kan bezitten, dan de Graaf of Baron, wiens geslachtregister schier tot aan den zondvloed opklimt. Maar te gelijk leert Claudius overal gehoorzaamheid aan de overheden, die God over ons gesteld heeft; en het doet hem goed, als hij zijn eigen landsheer, die dit wezenlijk verdiende, prijzen kan. De oorlog is in zijne oogen, even als in die van elk waar menschenvriend, de grootste ramp, die de volken treffen kan, en nimmer geoorloofd, dan wanneer het de verdediging van het vaderlijke erf, van haardsteden en altaren geldt. Zoo zegt hij in zekeren beurtzang, op zijn eigen, krachtigen toon:

« Oorlogvoeren, bloedverkwisten,
« Past den duivel — niet den Christen;
« Al wie 't hoort,
« Zegg' het voort. »

waarop dan het Koor antwoordt:

« Neen, geen zwaard beslecht' de twisten:
« Menschenbloed
« Is tot plengen veel te goed. »

Op de Keizerin Maria Theresia, die, ofschoon zij somwijlen oorlog moest voeren, toch den vrede beminde, en toen zij dien had verworven, door hare wijze, zachte regering, hare volken gelukkig maakte, vervaardigde hij bij haren dood een zes-regelig lofdicht, dat naar de vertaling van Tollens, aldus luidt:

« Zij maakte vrede: dat is heel mijn lied.
« Zij was haar volk tot vreugde en zegen,
« En, afgelost van 't rijksgebied,
« Trad zij, gerust, den hoogen Regter tegen:
« Dat kan de werelddwinger niet!
« Zij maakte vrede: dat is heel mijn lied.

Door niets wordt het geluk der maatschappijen zoo zeer bevorderd, dan daardoor, dat in den schoot der huisgezinnen liefde en vrede heerschen. De goede Asmus (dezen naam geeft Claudius zich zelven gewoonlijk in zijnen Bode) wist dit, en blijkbaar zijn zijne pogingen, om onder zijne landgenooten eenen geest van huisselijkheid te bevorderen, en te toonen, hoe het nergens zoo goed is, als aan den eigen haard. Maar om die overtuiging op te wekken, schreef hij geene lange, dorre vertoogen. Hij bepaalde zich tot het mededeelen van een eenvoudig, diep gevoeld liedje op de eene of andere gebeurtenis in den stillen huisselijken kring. Somtijds wilde hij het huisselijke

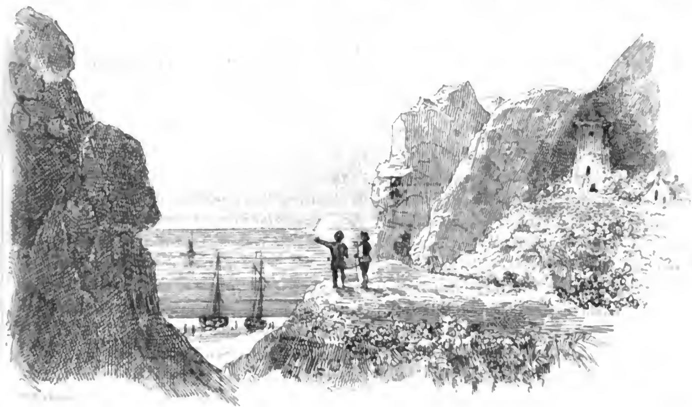

geluk, dat hij zelf in ruime mate genoot, meer aanschouwelijk maken, en liet door den toen beroemden graveur Chodowiecki dergelijke genoegelijke binnenhuisjes afbeelden, als waarvan wij op bladz. 297 en 300 eene nabootsing leveren. Zulke plaatjes, die in het oorspronkelijke zeer fraai zijn, werden dan als eene toegift op den Bode geleverd, en wat zij voorstelden, wist Claudius in weinige woorden duidelijk te maken. Zoo is bij het eerste plaatje een luimige brief over de sterrekunde gevoegd, die aan den reeds genoemden vriend Andries is gerigt, en nagenoeg aldus eindigt:

« Verder moet ik u berigten, Andries, dat ik nu reeds, God zij daarvoor duizend maal dank!

drie kinderen heb, en het tot een half dozijn hoop te brengen. Gij kunt niet begrijpen, wat een feest het voor mij is, als de baker dan weêr met een nieuw kind komt aandragen, en alles goed is afgeloopen. Geene klokhen kan zich meer verheugen, als zij de kiekentjes onder hare vleugelen uit de eijeren ziet kruipen. « Daar zijt gij, lief kind » — zeg ik dan, terwijl ik het in mijne armen neem — « en uw vader heet u welkom in den kring. Het staat u niet op het voorhoofd geschreven, wat in de wereld over u beschoren is; maar God zij geloofd, dat gij er zijt! En voor het overige moge onze Vader in den hemel zorgen.» Daarop kus en streel ik het wichtje, zie het eens fiksch onder de oogen en breng het aan de moeder terug, die alle pijn en angst reeds vergeten is. Dan legt zich wel eens een van de oudere knapen op den grond, en de vader springt er nog vrij en vrank over heen, en doet luchtsprongen, als of hij nog een jongen was, terwijl de twee anderen, aan een boterham knaauwende, mij vrolijk aanstaren. Vaar wel Andries!»

Bij het tweede plaatje is insgelijks een brief aan Andries gevoegd, die nagenoeg aldus begint: « Ik heb eene nieuwe uitvinding gedaan, die aan

mijnen vriend Andries zoo dadelijk moet meêgedeeld worden. Gij weet, dat in elk goed ingerigt huishouden geen feestdag ongevierd mag blijven, en dat de huisvader een prijsje verdient, die, met eenigen schijn van regt, een nieuwen weet uit te denken. Zoo hebben mijne vrouw en ik, behalve de van oudsher geheiligde verjaardagen, aan ons Hof reeds verscheidene andere feestdagen ingevoerd, zoo als dien op den eersten helderen Meimorgen, op het uitkomen van het eerste knopje, en op den vrolijken dag, als voor het eerst jonge erwten en boonen geplukt en ter tafel gebragt worden. Nu is het wel waar, dat de zomer, en vooral ook de lente, wonderschoon zijn. Als de sneeuw begint te

smelten en de aarde voor het eerst weder haar bloote ligchaam laat zien, vangt die heerlijke vertooning aan, die van dag tot dag belangrijker wordt, tot wij eindelijk voor de volle pracht der natuur verstomd staan, als een kind voor een rijk gevuld bloem- of vruchtmandje. Waar is het, dat de lente zeer bijzonder ons Gods goedheid predikt, en het dus regt van pas is, daarin feest te vieren; maar het is mij toch wel eens voorgekomen, dat ook van den herfst en den winter iets goeds te maken was, zonder dat ik het daaromtrent met mij zelven eens kon worden, Gisteren evenwel — zoo als met alle nieuwe uitvindingen het geval is — ging mij, terwijl ik in den tuin wandelde, op eens een nieuw licht op. Ik heb twee nieuwe feestdagen te gelijk uitgedacht. »

Op denzelfden trouwhartigen toon voortgaande, beschrijft Asmus nu de twee feesten, waarvan het eene, zoo als hij het uitdrukt, niet zeer lang duurt en enkel met gebradene appelen gevierd wordt, « Wanneer, zegt hij, in den herfst de eerste sneeuw valt, en op dat punt moet naauw gelet worden, neemt men zoo veel appelen, als er kinderen en personen in huis zijn, en zelfs nog een stuk of wat meer, opdat, zoo er een vreemde eend in de bijt kwam, niemand iets van zijn *quota* zou behoeven af te staan; men doet ze in den kagchel (een Duitschen kagchel), wacht tot ze gebraden zijn, en eet ze dan op. Zoo dood eenvoudig, als het ding op het papier er uit ziet, zoo goed doet het een ieder, als het slechts geschikt wordt aangepakt. Dat daarbij allerlei verstandige scherts gebruikt, en vooral dikwijls in den kagchel gegluurd moet worden, verstaat zich van zelve, » enz.

In zijne stukjes van meer letterkundigen aard, toont Claudius zich vooral een vijand van het overdreven *sentimentele*, hetwelk in zijnen tijd in *Duitschland* eene algemeen heerschende ziekte van den geest was geworden, en hemelsbreed van waar gevoel verschilt. Te gelijk bestreed hij, met alle de scherpte van zijn vernuft, het zwak van sommige toen levende schrijvers, om op hoogen toon voor het zamenstellen en beoordeelen van gewrochten van kunst en smaak allerlei zoogenaamde *aesthetische* kunstregelen voor te schrijven, terwijl toch eigenlijk het schoone zich slechts gevoelen, niet beschrijven laat. Een en ander hing zamen met 's mans afkeer van al wat gekunsteld en geveinsd kan heeten. Zijne treffendste stukjes van dezen aard zijn ophelderingen van houtsneeplaatjes, die hij exempels noemde en voorbedachtelijk niet zeer fraai had laten maken. Hiervoor vindt gij eene nabootsing van zulk eene houtsnee, waaronder het volgende te lezen staat:

« Stellen wij, dat gij de persoon zijt, die in den morgennevel u daar op die hoogte hebt geplaatst, en dat gij naar de zee ziet, en dat de opgaande zon uit den plas oprijst! En als dat nu uw hart roerde, en gij behoefte voelde, om op uw aangezigt neder te vallen, zoo werp u neder, met of zonder traan in de oogen, en stoor u aan niemand, en schaam u niet. Want de zon is een wonderwerk des Allerhoogsten, en het beeld van Hem, voor wien gij u nooit te diep kunt neêrbuigen. Zijt gij echter niet geroerd, en moet gij drukken, opdat er een traan te voorschijn komt, spaar dan uw kunstwater, en laat de zon zonder tranen opgaan. »

Hiermede moeten wij ditmaal van den goeden Claudius afscheid nemen. Ons bestek laat niet toe, om hem vollediger af te schetsen; maar ons doel is bereikt, indien deze of gene onzer lezers door dit korte overzigt genoopt wordt, om den *Wandsbecker Bode* zelven in handen te nemen. Dat boek, hetwelk toch eigenlijk onvertaalbaar is, zal hem een onschatbaar genoegen verschaffen, en zoo het hart bij hem op de regte plaats zit, zal hij er een vromer en beter mensch door worden!

De Wapenzaal in den Tower.

Het aloude kasteel, de *Tower*, dat men, bij het naderen van *Londen*, te midden van de zee van huizen, welke die trotsche wereldstad vertoont, aan zijne zware torens en sombere, ouderwetsche gebouwen dadelijk herkent, wordt bijna op elke bladzijde van *Engeland's* vroegere geschiedenis vermeld. De Koningen en Koninginnen van dat rijk plagten in de zalen van den *Tower* plegtiglijk te worden ingehuldigd; maar deszelfs torens dienden tevens tot staatsgevangenis, en groot is het aantal aanzienlijke *Engelschen*, welke in die kerkers vroeger verkwijnden, en op den nabij gelegen heuvel ter dood werden gebragt. Zelfs belangwekkende Koninginnen, zoo als Johanna Grey en Anna Boleyn, eindigden hun leven in den *Tower*. In onzen tijd wordt dat kasteel vooral ook tot tuighuis en tot bewaarplaats van de juweelen der kroon en van geschiedkundige merkwaardigheden gebruikt. Men vindt in deszelfs ruime zalen eenen voorraad geweren en verdere wapenen, groot genoeg, om een leger van 100,000 man uit te rusten. Te gelijk bewaart men daarin zegeteekenen uit vroegeren tijd, zoo als bijv. overblijfselen der Spaansche *onverwinnelijke vloot*; maar vooral een groot aantal wapenrustingen uit de riddereeuwen, toen Vorsten en edelen nooit anders, dan van top tot teen geharnast, ten strijde trokken, en ook hunne paarden aan kop en borst eene soort van pantser droegen. Deze wapenrustingen lagen vroeger slecht geordend dooreen. De geschiedkundige belangrijkheid, welke zij bezitten, heeft echter de *Engelsche* regering genoopt, om voor derzelver tentoonstelling en rangschikking naar de tijdorde, veel geld en moeite te besteden. Er zijn dien ten gevolge beelden vervaardigd van de Koningen en edelen, die geacht werden de voorhanden zijnde wapenrustingen gedragen te hebben, en om de voorstelling uit lang vervlogene dagen nog levendiger te maken, heeft men ook uit den aanwezigen voorraad de houten paarden, waarop men de ridders plaatste, zoodanig opgetuigd en gepantserd, als dit in elk tijdvak de gewoonte was. Daaruit is de wapenzaal ontstaan, waarvan wij eene afbeelding leveren, en die eenig in Europa te noemen is. Zij heeft hare tegenwoordige inrigting vooral ook aan D^r. Meirick, een beroemd oudheidkenner, te danken, die sedert 1825 aan het schikken dezer verzameling veel tijd en zorg besteedde. De zaal, waarin de ridderbeelden op eene lange rij, naast elkander gerangschikt zijn, is in den zoogenaamden witten toren van den *Tower* te vinden, 149 voet lang en 33 breed. De bediende, die daarin de nieuwsgierigen rondleidt, draagt eene bijzondere, met het Engelsche wapen versierde kleedij. Boven iederen ridder hangt eene banier, waarop zijn naam en het vermoedelijke jaartal van het dragen der wapenrusting te lezen is. De eerste ridder op de rij is Koning Eduard I afgebeeld, zoodanig als hij zich in het jaar 1272 vertoonde. De daarop volgende beeldtenis (de eerste op onze plaat) stelt Hendrik VI voor; hij draagt eene zonderling gevormde strijdbijl van Duitschen arbeid, en op zijn paardedek zijn de leliën van het Fransche en de liggende leeuwen van het Engelsche wapen geborduurd. Naast hem volgt Eduard IV, met de wapenrusting bekleed, en met de stevige lans in de hand, waarmede hij in zijnen tijd de steekspelen bezocht; zijn gelaat is door den nedergeslagen helmvizier geheel onzigtbaar. Zijn paardedek prijkt met de witte roos van het Huis van *York*, die naderhand, toen zijn geslacht met het Huis van *Lancaster*, dat eene roode roos in zijn wapenschild voerde, kampen moest, eene bekende strijdleus werd. Nu volgt Hendrik VII, in eene stalen wapenrusting, en dan Hendrik VIII, die een toernooi-helm

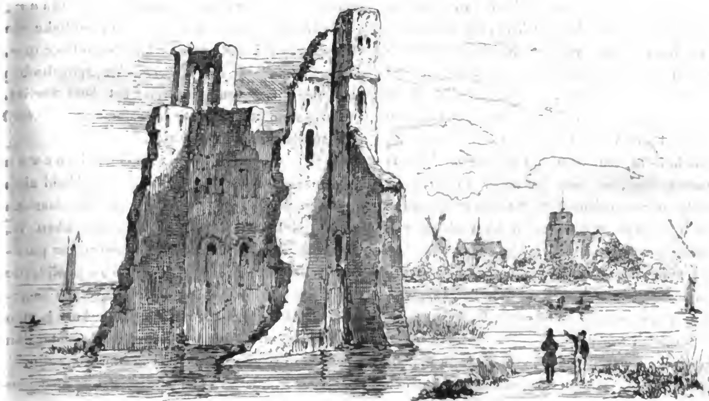

met open vizier en een rijk met goud ingelegd harnas draagt. De overige in dezaal voorgestelde edelen en Vorsten kunnen wij niet allen opnoemen. De *Nederlander*, die deze verzameling bezigtigt, staat zeker iets langer stil bij een der beelden namelijk dat van den Graaf van Leycester, in zijnen tijd de gunsteling van Koningin Elisabeth en Landvoogd der nog voor hunne onafhankelijkheid strijdende Nederlandsche Gewesten. – Tegenover de ridders te paard heeft men beeldtenissen geplaatst van gewone krijgslieden, lansdragers en edelknapen uit elk tijdperk, die mede overeenkomstig het toen heerschende gebruik, met schilden, armborsten, handbogen en zwaarden gewapend zijn. Die rij van voetknechten wordt weder afgewisseld door tropheën van opgestapelde wapenen en schilden, terwijl men zelfs de zoldering der zaal met ouderwetsche pistolen, lanzen en andere moordtuigen op eene smaakvolle wijze heeft weten te versieren.

Het Huis te Merwede.

Onder de overblijfselen uit vroeger tijd, die men in Zuid-Holland, als getuigen van het vergankelijke van al wat de tijd oplevert, mag aanmerken, behooren ook de hier afgebeelde bouwvallen, of liever brokstukken van het voormalige huis te *Merwede*, of bij verkorting *Merwe* geheeten, niet verre van *Dordrecht*, aan de rivier van dien zelfden naam gelegen. Slechts weinige muurbrokken zijn er van dit vroegere, oud adelijk gesticht overgebleven, dat wij voor weinige jaren met eene bijzondere opmerkzaamheid en belangstelling beschouwden.

De nog aanwezige stukken muur of bouwvallen kondigen wel aan, dat dit huis te *Merwe* een sterk en trotsch gebouw moet geweest zijn, hoewel men geene afbeelding bezit, die ons dit gebouw in deszelfs bloei voorstelt: ongetwijfeld zijn die, als zij bestaan hebben, verloren gegaan.

Naar men meent, is dit gebouw in de geduchte overstrooming van 1421, die met eenen ongemeenen storm vergezeld ging, en waarbij, zoo als men wil zeggen, 72 dorpen overstroomd en onder het water zijn bedolven geworden, verwoest, en sedert dien tijd niet weder herbouwd. In vroegere jaren waren de overblijfsels van dit kasteel nog met twee torens voorzien; doch de ijzeren tand des tijds, die alles vernielt, heeft ook deze verwoest, en naauwelijks de aanwezige bouwvallen overgelaten, om den vreemdeling of den beminnaar van vaderlandsche oudheden, die hier over de *Merwe-rivier* voorbijvaart, indachtig te maken, dat op deze plek in vroeger eeuwen welvaart en overvloed heerschten.

Ongetwijfeld hebben deze muren reeds vele

eeuwen verduurd; hoewel men het nopens de oudheid en de stichting van het gewezene huis te *Merwede* niet eens is.

Sommige schrijvers hebben aan hetzelve eenen wonderbaar hoogen ouderdom toegeschreven, en doen hetzelve opklimmen tot de *vijfde* eeuw, in den tijd der *Franken*. Volgens hen zoude de Frankische Koning Merovus in 450 ter dezer plaatse aan de *Merwede* een kasteel hebben laten stichten, alwaar bij zijne koninklijke hofhouding zoude gehouden hebben. Van dezen Vorst leiden zij dan ook den naam van *Merwe* of *Merwede* af. Dit gevoelen heeft echter even weinig zekerheid, als een ander, volgens hetwelk het vroeger beschrevene *Warmond* naar den Frankischen Koning Faremond aldus zoude genoemd zijn. Meer waarschijnlijk en daardoor aannemelijker is het gevoelen van den geleerden Isaak Vossius, die den oorsprong van dit huis in veel later tijd stellende, deszelfs naamsoorsprong, en dien der rivier verklaart uit de beide oude woorden: *mar*, *meer* en *wede*, welke woorden aldus in *mer-wede*, of bij verkorting in *merwe* te zamen getrokken, beteekenen: *paardenweide*, zijnde *meer* een *paard* en *wede* eene *weide*; eene verklaring, die door de vette weilanden, welke men aldaar langs de rivier aantreft, wel genoegzaam bevestigd wordt.

Ongetwijfeld was dit huis in vroeger eeuwen door een groot bosch omringd, waarvan de Utrechtsche Bisschop Adelbold en de Hollandsche Graaf Dirk elkander het regt van de jagt betwistten, waardoor eerst hevige verschillen en vervolgens geduchte oorlogen tusschen deze beiden rezen.

De Graaf, om zijn vermeend regt, tegen den Utrechtschen Bisschop te handhaven, liet aan de *Merwede*, ter plaatse waarschijnlijk, waar thans *Dordrecht* ligt, eene sterkte stichten, en gaf daardoor den oorsprong aan deze stad. Uit de omstandigheid, dat geen der schrijvers over dezen oorlog, eenig gewag maakt van een *Huis te Merwede*, maar wel van de rivier en een bosch van dien naam, heeft men afgeleid, dat het genoemde huis althans *niet* voor 1064 bestaan hebbe.

In het jaar 1150 vindt men het eerst gewag gemaakt van eenen Heer Daniel van der Merwede. Tot in het jaar 1424 bleef dit huis in hetzelfde geslacht, en ging in volgende eeuwen achtervolgens over in de geslachten der van Brederode's, van van Praat en van Boetselaar, waarvan Rutger van den Boetselaar, als in 1566, benevens andere edelen, het bekende verzoekschrift aan Margaretha van Parma, de Landvoogdesse der *Nederlanden*, aangeboden hebbende, benevens anderen het land verliet. Daarna kwam het huis voor eene somme van 38,000 guldens aan de stad *Dordrecht*.

Volgens oude schrijvers, als Goudhoeven en van der Eijk, strekte deze heerlijkheid zich uit tot nabij de stad, zoodat een gedeelte daarvan naderhand binnen de stads muren getrokken is. Ook bezat dezelve in vroeger tijd eene eigene parochie- of hoofdkerk, aan St. Nikolaas gewijd, die thans almede binnen *Dordrecht* getrokken is geworden. Ook nopens de stichting dezer kerk is men het niet zeker. Weleer plagt zij veel grooter dan tegenwoordig en van eenen toren voorziente zijn.

In 1567 trof dezelve het ongeluk, dat zij op eenen helderen middag in brand geraakte, waarvan men een schilderij heeft door Jacob Dudijn, waaronder het volgende tijdvers:

't Was op daCh na agnIeten daCh,
Van dat jaar staat hIer gesChreVen,
Men de nIeuW-kerCk Verbranden saCh,
Was 't VIer groot seer stIIf VerheVen.

Groot was het aanzien en de magt, welke de Hee-

ren van der Merwede in vroeger tijd binnen de stad *Dordrecht* bezeten hebben, en welke, zoo als men wil, door de uitbreiding der stad op hun grondgebied, zoude ontstaan zijn. Uit deze regten, die zij ter genoemder stede uitoefenden, ontstond het gebruik, dat 's jaarlijks op den 5den Junij, de Burgemeester der stad, vergezeld van schepenen en raden, aan de zoogenoemde *Sloe*, welke de scheiding uitmaakt tusschen de stad en den *Riedijk*, de *roode roede* overgaf aan den Schout van de *Merwede*, om daarna het Schout-ambt voor acht dagen uit te oefenen over de stad, als waarna deze de *roode roede* terzelfder plaatse, weder in handen van Burgemeester en deze dezelve wederom in handen van den Schout der stad terug gaf.

Met den ondergang van den vroegeren luister, zoo wel van het geslacht, als naderhand ook van het *Huis te Merwede*, en bij de steeds toenemende bloei der stad is ook deze gewoonte in onbruik geraakt.

De zwarte Poort te Trier.

De stad *Trier* is zekerlijk eene der oudste steden van *Duitschland*, en was reeds ten tijde van den Romeinschen Veldheer Julius Caesar, als de hoofdplaats der *Trevieren*, een Gallischen volksstam, bekend. De Romeinsche Keizers hielden niet zelden ter dezer stede hun verblijf: de Romeinsche geschiedschrijver Ammianus Marcellinus noemt haar zelfs, wegens de vele prachtige gebouwen, die men er aantrof, een tweede *Rome*.

Na de vestiging van het *Frankische* rijk, kwam *Trier* aan *Austrasie*, en was de zetel van verscheidene *Frankische* Vorsten, van wie zij voorregten en vrijheden verkreeg.

Onder Keizer Otto I, werd *Trier* met het Duitsche rijk vereenigd, en het bisdom, zoo als men meent, destijds tot een aartsbisdom verheven. Na gedurige veranderingen kwam deze stad eindelijk bij den vrede van *Parijs*, aan het Koningrijk *Pruissen*, en is thans de hoofdplaats van het Groothertogdom van den *Nederrhijn*. Deze stad telt **12,000** inwoners, die veelal van den handel in wijn, hout, koren enz. bestaan, en is in een aangenaam dal, dat door de rivier de *Moezel* doorstroomd wordt, gelegen. *Trier* bezit verscheidene merkwaardige oudheden. Behalve eene menigte munten en opschriften in den omtrek der stad opgedolven, telt ook de stad zelve nog vele merkwaardigheden uit vroegere eeuwen, die wij hier echter niet allen zullen optellen; als het *Amphitheater*, waarin Keizer Konstantijn in den aanvang des jaars 306 vele gevangene *Franken* door wilde dieren liet verscheuren; de trotsche overblijfsels van het keizerlijk Paleis, enz.

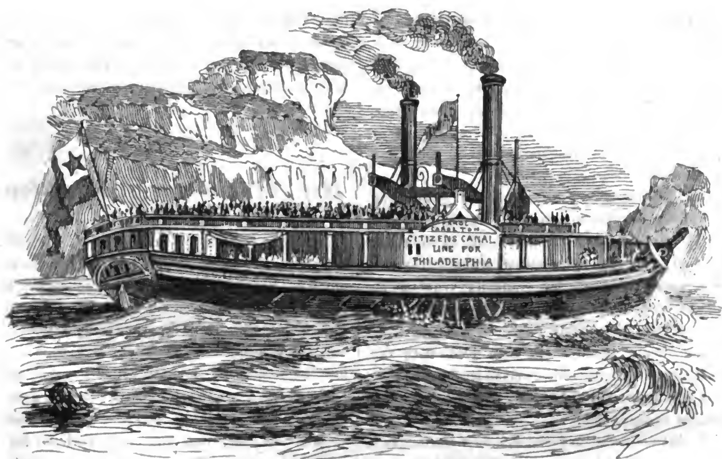
Een der merkwaardigste overblijfselen uit den grijzen voortijd ter dezer stede, is de hierbij afgebeelde *zwarte Poort*, aan de noordzijde der stad, die zoo als gij ziet door gewelven ondersteund is, en welker stichting tot in den Gallischen tijd opklimt. Dit trotsche gebouw, dat eertijds een ingang der stad uitmaakte, schijnt nimmer volbouwd te zijn, en is, in weerwil van alle lotverwisselingen en overheerschingen der stad, als door de *Hunnen*, *Franken*, *Noormannen* enz., bijna geheel ongeschonden gebleven. In de 11de eeuw werd het gebouw tot eene kerk, aan St. Simeon gewijd, ingerigt, en in den jongsten tijd heeft men daarvan alle bijvoegsels van latere eeuwen weggeworpen, en alleen het hoofdgedeelte, als een gedenkstuk van vroegere bouwkunst, behouden.

Wijders zijn in *Trier* merkwaardig de hoofdkerk van St. Pieter, een reusachtig gebouw, op eene hoogte midden in de stad; de lieve vrouwekerk,

uit de 13de eeuw; het voormalig keurvorstelijk Paleis, thans tot eene kaserne ingerigt, en het voormalige Universiteits-gebouw, thans een *gymnasium.* Men heeft in deze stad eene boekerij van 70,000 banden, eene verzameling van oudheden, en merkwaardige voortbrengselen der natuur.

In de nabijheid dezer oude stad heeft men de voormalige Benedictijner-Abtdij St. Maximin, eene der oudsten van *Duitschland*, benevens de Abtdij St. Matthias, die reeds in de 8ste eeuw eene school bezat, zoo als wij meenen ook wel door den *Utrechtschen* Bisschop Bonifacius meermalen met belangstelling op zijne bekeeringsreizen, bezocht.

Eene Noord-Amerikaansche Stoomboot.

De steeds toenemende bloei en welvaart der vereenigde Noord-Amerikaansche Staten, kan wel niemand onzer lezers geheel onbekend zijn, die zich met de geschiedenis en de aardrijkskunde der nieuwe wereld een weinig vertrouwd heeft gemaakt. Die toenemende bloei kan men ook eenigermate afleiden uit de aldaar vervaardigde kunstgewrochten, die u reeds meermalen zijn voorgesteld; men denke slechts aan het vroeger beschrevene Stoomvlot op de rivier de *Missisippi.*

Naast genoemd stoomvlot, verdient ook bijgevoegde afbeelding eener Noord-Amerikaansche Stoomboot uwe opmerkzame beschouwing. Wij voegen er de volgende beschrijving van bij.

Deze hier voorgestelde Stoomboot is namelijk de zoogenoemde *Carroll* van *Carollton*, een vaartuig van de eerste klasse, dat 158 voet lengte in zijne kiel heeft en 52 voet breed is. Hetzelve vaart tusschen *Baltimore* en *Philadelphia* heen en weder, en kan 300 tot 700 passagiers bevatten, benevens eene groote hoeveelheid of gewigt aan pakgoederen.

Dit vaartuig heeft twee machines, die hetzelve in beweging brengen, en twee verdekken. Op het onderste verdek bevindt zich het te vervoeren goed, benevens een vertrek voor kappers, baardscheerders en schoenpoetsers, en eene kamer voor den kapitein der Boot.

Beneden het tweede verdek, waar de vensters

aangebragt zijn, heeft men de kajuiten der Boot, die aan ruimte en pracht met de vertrekken en zalen der Vorstelijke Paleizen kunnen wedijveren. De bodem of vloer is geheel met tapijten belegd; overal zijn spiegels en schilderijen gehangen, die met rijk vergulde lijsten versierd zijn. De wanden, kolommen en het huisraad of de meubelen zijn van maghonijhout, en deels met verguldsels versierd.

In het voorste gedeelte der Boot, bevindt zich de kajuit der heeren, die 50 voet in de lengte heeft. Aan het uiterste einde heeft de Boot een kabinet, van eene rijk versierde schenktafel voorzien, waar men allerlei dranken, vruchten en andere verfrisschingen in rijke vaatwerken, benevens eene uitgezochte boekerij, aantreft.

Aan beide zijden loopt eene dubbele rij van kooijen of bedsteden, boven elkander, met damasten gordijnen of voorhangen, die met vergulden franjes versierd zijn.

In het achterste gedeelte der Boot bevindt zich eene dergelijke kajuit, doch in pracht de zoo even gemelde nog overtreffende, voor de vrouwen. Behalve de prachtige meubelen, sopha's, bedden en allerlei gemakken en benoodigdheden der toilettafels, heeft men in deze kajuit ook eene voortreffelijke forte-piano. Even als op alle andere Amerikaansche Stoombooten, mogen de heeren in deze kajuit niet binnengaan.

Op eenen bepaalden tijd wordt op deze Boot ontbeten, het middagmaal en de thee gebruikt, waartoe men door de klok wordt bijeengeroepen. Dit geschiedt in de heeren-kajuit aan twee lange tafels, waar de uitgezochtste spijzen, die het jaargetijde opleveren, wedijveren met de pracht van het geheel, om het *crediet* van deze Boot staande te houden.

Zoo levert thans ook de nieuwe wereld, en voornamelijk *Noord-Amerika* kunstgewrochten, die de verwondering van den opmerker tot zich trekken, en getuigen van eenen bloei en welvaart, waaraan men zelfs bij de afscheiding van het moederland nog wel niet denken kon.

Het afdrukken van Kapellen-vleugels.

Velen onder u lieden mijne lezers! houden zich mogelijk bezig met het vangen en opzetten van Kapellen. Deze jeugdige verzamelaars van voorwerpen uit het dierenrijk, zullen wij geene ondienst doen met hun het volgende mede te deelen. — Vroeger heeft men beproefd, om de Kapellen te bewaren door hen de vleugels af te breken, deze met gom of vischlijm op papier te plakken en met waterverwen het lijf, den kop en de sprieten bij te schilderen; deze manier van bewaren op papier kan echter veel fraaijer, door afdrukking der Kapellen-vleugels geschieden. Het mengsel, waarvan men zich bedienen moet om de kleurstof der vleugelen te doen kleven, bestaat uit $^1/_4$ lood vischlijm, 1 lood gom thraganth en 1 lood Arabische gom, met genever in een aarden-kom op een zacht vuur opgelost; sommigen bedienen zich ook van dunne stijfsel; voor groote Kapellenvleugels neme men dik en glad velin papier, voor kleinere, velin postpapier. Men knippe eerst de vleugels der doode Kapel voorzigtig en bij het lijf af, en besmeer dan de plaats, waar men ze wil afdrukken met de gemelde kleefstof; daarna legt men de vleugelen daarop en drukt die met een papier aan; naderhand hale men met een fijn tangetje het geraamte der vleugelen van het papier weg, waarop de

volmaaktste afdruk der kleuren staan zal; dan behoeft men nog maar het lijf, den kop en de sprieten der Kapel bij te teekenen — Om aan het werk nog meer luister bij te zetten, strijke men, na een papier op den afdruk gelegd te hebben, met een warm strijkijzer er over: dan zal de kleurstof der vleugelen zich beter vasthouden en ook glansrijker vertoonen.

Eene gevondene Aschkruik.

Dat de oude volkeren, met name de *Romeinen*, steeds groote zorg aan den dag legden voor hunne dooden, die zij dikwijls met de grootste pracht ter aarde bestelden, is bekend. Onder de Koningen en de eerste Consuls begroeven zij hunne dooden, hoewel dit ook niet altijd het geval was: maar het gebruik om de lijken te verbranden, greep voornamelijk plaats in den bloeitijd der Romeinsche republiek.

Wanneer men het lijk ten brandstapel bragt, zag men in deszelfs gevolg, alles, wat den overledene kon onderscheiden, of zoo als men waande, eer konde aandoen, gelijk de teekens van zijnen adel of waardigheid, de zegeteekens, standaarden, en wat dies meer zij, op de vijanden behaald. Ook droeg men daarbij de stand- of borstbeelden der voorouders van den overledene. Om de asch van het lijk wel te bewaren, wikkelde men hetzelve in eene soort van onverbrandbaar lijnwaad, en bragt het zoo ten brandstapel.

Het lijk verbrand zijnde, werd de overgeblevene asch zorgvuldig bij elkander genomen en in zoogenoemde *Urnen* of *Lijkbussen* (asch-kruiken) gedaan. De Priester, die bij dergelijke plegtigheden tegenwoordig was, eindigde dezelve door een weinig water te werpen over alle aanwezenden, welke zich dan verwijderden, onder den afscheidsgroet: « vaarwel, vaarwel, wij volgen u allen na, in die orde, welke de natuur wil! » Dan nam eene dergenen, die om te schreijen daarbij tegenwoordig was, het woord op, en gaf de afscheidsgroete aan de verzamelde omstanders, zeggende: *illicet*, men kan heen gaan.

Daarna legde of zette men de aschkruik in het graf, waarop men een opschrift plaatste, met een kort gebed, opdat de beenderen of de asch des overledenen in vrede mogten rusten.

Overal, waar de *Romeinen* in vroeger tijd hun gebied hebben uitgeoefend, in *Gallie* of *Frankrijk*, en elders, zelfs ook in ons land, vindt men meermalen zulke aschkruiken of urnen in oude begraafplaatsen, die men daarom voor begraafplaatsen der Romeinen houdt, en niet zelden zijn dergelijke aschkruiken door traanfleschjes vergezeld.

De studie dezer oude of antique aschkruiken is, in het algemeen voor den oudheidkenner eene niet onbelangrijke en aangename bezigheid; zoo wel wegens het belang, dat zij hem inboezemt, als om de groote verscheidenheid, die men in dezelve zoo wel in den vorm, als in de daarop aangebragte versiersels waarneemt. Hoeveel verschilt onder anderen de hier bijgevoegde afbeelding van die, welke wij u vroeger uit de Drentsche graven hebben medegedeeld!

De aschkruik, u door onze afbeelding voorgesteld, werd in 1834 in eenen akker bouwland gevonden, niet verre van *Pazenas*, dat in *Frankrijk* aan de rivier de *Seine* gelegen is, waar deze zich in de *Herault* (*dept. du Herault*) uitstort. Deze Urne is van wit marmer, volkomen wel bewaard, en bevatte beenderen, waaraan de sporen der verbranding nog duidelijk waren op te merken.

Dezelve is ruim twee voet hoog en heeft op zijn breedst 13 duim in middellijn. In Basrelief zijn op beide zijden voorgesteld twee grijpvogels, die eene vaas houden. Dergelijke fabelachtige dieren komen als toespeling op het bedrijf of de lotgevallen des dooden menigvuldig op zulke oude asch- of lijkbussen voor; want volgens de oude godenleer der Romeinen, waakten de grijpvogels over

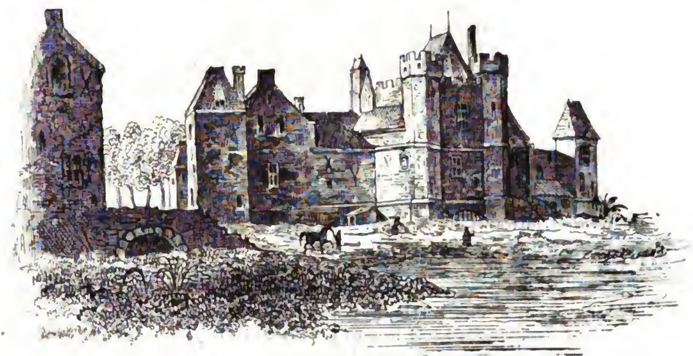

de hun toevertrouwde schatten, en verdedigden die voor elke aanranding. Zoo ook hield men de asch van eenen gestorvenen voor iets zeer heiligs en onschendbaars, die men onder de bijzondere bescherming dier fabelachtige vogels stelde. Naardien men nu bij de opdelving van de hier afgebeelde lijkbus ook eene koperen munt met de beeldtenis van Agrippa gevonden heeft, zoo houdt men dezelve voor afkomstig uit den tijd van Augustus.

Het Kasteel te Purmerend.

Purmerend, zoo heet eene stad in Noord-Holland aan het eind van den *Purmer*, een drooggemaakt meer, gelegen. Deze stad, die hoofdzakelijk van den boter- en kaashandel bestaat, was in de 15de eeuw nog een dorp, en wordt dus voor de jongste der Hollandsche steden gehouden. Nadat de Spanjaarden Haarlem veroverd hadden, werd *Purmerend* door de Waterlandsche boeren op eigen kosten versterkt, namelijk door eenen aarden wal en eene gracht omringd; zijnde Amsterdam destijds nog Spaanschgezind, of althans in de magt van Alba. De beroemde Nieuwentijd, door zijne natuurkundige werken bekend, was hier eenmaal Burgemeester.

De oorsprong dezer stad moet gezocht worden in het stichten van een kasteel, ter dezer plaatse, door Willem Eggert of Eggart, schildknaap van Graaf Willem van *Beijeren*. Deze Eggart,

een zeer rijk inwoner van Amsterdam, ondersteunde de genoemden Graaf Willem (den zoon van Albrecht) met groote sommen, toen die wegens den gepleegden moord aan zijn vaders bijzit, Aleida van Poelgeest, om de gramschap des vaders te ontwijken, het land moest ruimen. Deze weldaad bragt hem bij den jonge Graaf in zoodanige gunst, dat hij hem, bij zijne opvolging als Graaf tot Opper-Tresorier van den lande van Holland verhief en zich in alles van Eggerts raad bediende. « Eggert, *opdat hij hier namaals*, zoo meldt de kronijk, *in der lieden geheugenisse zoude wezen*, deed de inwoners van Purmerland verzamelen bij het water genaamd de *Weer*, daar hij een sterk kasteel bouwde. » Graaf Willem schonk hem vervolgens geheel Purmerland benevens de dorpen

Nek en *Hilpendam*. Ongemeen groot was de liefde des Graven voor dezen Eggert, waardoor de andere aanzienlijke landsgrooten hem eenen grooten haat toedroegen, zoodat de Graaf eenmaal naar *Henegouwen* reizende, der ridderschap deze nadrukkelijke taal toevoegde: « Ik beveel u boven alles mijnen goeden vriend Willem Eggert; gij zult hem wel bewaren, en zoo hem in mijn afwezen eenig ongeluk overkomt, ja, al was het, dat bij geval een pan of tegel van een dak op zijn hoofd viel, en hem krenkte, dat zal u lieden geweten, en op u lieden verhaald worden. »

De stichting van bovengenoemd kasteel, Purmerstein geheeten, waarvan wij u eene afbeelding hier bijvoegen, heeft aanleiding gegeven tot de stad Purmerend, even als het bouwen van een grafelijk jagthuis of paleis den grond legde tot de stad *'s Gravenhage*.

Zeker dichter Nuije, maakt hiervan melding in de volgende regels:

Aan 't eind des *Purmers*, 't geen de landman *Purmerende*,
Verkort in uitspraak (een Noord-Hollandsch meer, bekend
Door visschen-zwermen), ligt een stad, die *Purmerent*
Om haar gelegen plaats genaamd is; eer een vlekke
Daar Eggert, de eerste Heer, een sterkte liet optrekken.

Ook de u bekende dichter Constantijn Huigens, veelal ook de Heer van Zuilichem geheeten, gedenkt deze omstandigheid in zijne *Stedestemmen*, waarin hij de stad *Purmerend*, sprekende voorstellende, aldus laat zeggen:

Hoe out en ben ik niet, die 't zelver niet en weet?
Hoe weet ik 't, die zoo jong zoo menig meester sleet?
Sints Eggerts dikke beurs den jongen Vorst verbonde,
Die mij tot dankbaarheid het hooge Huis vergonde.

Dit een en ander zal u reeds door het bovenvermelde niet meer onduidelijk zijn, en door hetgene volgt, nog nader worden opgehelderd. Men stelt de stichting van Purmerstein in 1410, en eerst omstreeks 1573, toen het aangegroeide getal woningen omwald en met eene gracht is omringd geworden, werd dit vlek tot eene stad verheven. Eggert was alzoo, gelijk ook bovenstaande verzen vermelden, de eerste Heer van Purmerend. De haat, dien de ridderschap hem wegens 's Graven gunst toedroeg, wordt, als de waarschijnlijke oorzaak van zijnen dood opgegeven. Hij overleed naauwelijks *zes* weken na den dood zijns beschermheers, die den 30sten Mei 1417 in *Henegouwen* inviel.

Eggerts lijk werd naar *Amsterdam* gevoerd, en aldaar op eene prachtige wijze in de nieuwe St. Katharinen-kerk, door hem grootendeels gesticht en rijkelijk begiftigd, begraven. Nog getuigt aldaar zijn grafschrift aan een houten balk, tusschen twee pilaren met vergulden letteren te lezen, van zijnen sterfdag op den 15 Julij 1417.

Na zijnen dood volgden onderscheidene aanzienlijke geslachten elkander in het bezit van de heerlijkheid van *Purmerstein* op; onder deze tellen wij, na zijnen zwager Gerrit van Zijl, den Burggraaf van *Montfoort*, Jan VI, die in 1470 eenen verderfelijken oorlog tegen de ingezetenen zijner heerlijkheid voerde, wegens de gevangenneming door hem van eenen ingezeten of *poorter* van *Purmerend*. Balthasar van Valkenstein werd daarna met deze heerlijkheid begiftigd door Maximiliaan, naderhand Roomsch Keizer, waarna dezelve door aankoop overging in het geslacht der doorluchtige Graven van *Egmond*.

Onder Jan II, als Graaf en de 9de Heer van Purmerstein, brandde Purmerend in 1519 tot op zestig of zeventig huizen na geheel af, waaronder ook de Kerk, die geheel in de asch gelegd werd. De Graaf zich toen in Italie bevindende, begunstigde de herbouwing der stad op eene lofwaardige wijze. Uit dit geslacht stamt ook de beroemde Lamoraal, Graaf van *Egmond* en Heer van *Purmerend*, af,

die in den altijd gedenkwaardigen vaderlandschen vrijheids-oorlog tegen Spanje, zijn hoofd, als een slagtoffer voor de goede zaak, gelijk de Graaf van *Hoorn*, en in weerwil zijner bewezene diensten in den veldslag van *St. Quentin*, op het schavot verloor, en zulks door de wreedheid van den Hertog van Alva.

Na den dood van den laatsten Lamoraal uit dit geslacht, die als 13de Heer dit Purmerstein bezeten en eenigen tijd bewoond heeft en in Parijs overleed, kwam hetzelve door aankoop aan de Staten van Holland; hetzelve werd in 1729 door hen aan de stad opgedragen. De regering der stad liet hetzelve in 1741 tot den grond toe afbreken en de afbraak daarvan verkoopen.

Nieuw-Guinea.

Ten oosten van de eilanden Borneo en Celebes, ligt zoo als gij op de kaart van Azie kunt nazien, het eiland *Nieuw-Guinea*, ook wel het land der *Papous* geheeten, dat, zoo als men wil, omstreeks 1511 door de Portugezen Antonio Abreu en Francisco Serrano, het eerst is ontdekt geworden Ook Don José de Meneses zoude eenige jaren later eene plaats van dit eiland hebben aangedaan, zonder daardoor echter veel van hetzelve te vernemen; dit was ook het geval met den Spanjaard Alvar de Saavedra, wiens schip er door de inboorlingen werd aangevallen, en er een drietal *Papous* of *Papous* gevangen nam.

De eerste meer zekere berigten nopens het land der Papous en derzelver inwoners, is men verschuldigd aan den Nederlander Schouten, die op zijne zeereizen in 1616 dit eiland aandeed, van de zijde van het eiland *Vulcain*, destijds een vuurspuwenden berg in volle werking. De eilanders bezochten zijn schip met vijf of zes hunner booten; doch niemand aan boord begreep de taal dezer inboorlingen. Nadat hij de eilanden was voorbij gezeild, die naar hem den naam van *Schouten* ontvingen, deed onze zeereiziger een ander aan, dat naar het verhaal, inwoners met kort, gekroesd haar had; zij droegen ringen, zoowel in den neus als in de ooren, vederen, zoowel op het hoofd als aan de armen, snoeren van varkens-tanden in den neus, en een groot sieraad op de borst. Men kon geene ruiling van het een of ander met hen aangaan. Verscheidene dagen zeilde Schouten aldaar langs de kust, zonder eigenlijk te weten, waar hij zich bevond, en toen men bij een paar eilanden, vruchtbaar in kokosboomen, het anker had geworpen, en de Kapitein eenige sloepen naar wal had gezonden, namen de inboorlingen de vlugt in de bosschen, van waaruit zij eene wolk van pijlen afschoten. Een gevecht tusschen de inboorlingen en de Hollanders hierdoor ontstaan, eindigde echter tegen den avond, met eenen vrede, die met eenige kokosnoten gesloten werd, waarna de Hollanders eenen goeden voorraad van die vruchten opdeden.

In 1622 zag Roggeveen insgelijks eenige deelen van *Niuew-Guinea.* Hij landde aan de Arimoa-eilanden, alwaar 200 praauwen der inboorlingen hem voorraad van levensmiddelen aanbragten. Ook Abel Tasman bezocht hetzelve in 1648, en verschafte zich voorraad van kokosnoten op het eiland *Moa*.

Na dezen zeereiziger duurde het een zestigtal jaren, vóór dat men dit eiland weder bezocht De Engelschman Dampier, verder in 1705 de Hollander Geelvink, gelijk ook de Franschen Bougainville, d'Urville en anderen, bezochten achtervolgens dit eiland op hunne zeereizen, en leerden het nader kennen.

Ten noorden des eilands ontmoet men de groep *Papoesche* eilanden, en de groote, diepe *Geelvinksbaai*, aldus genoemd naar den bovenvermelden

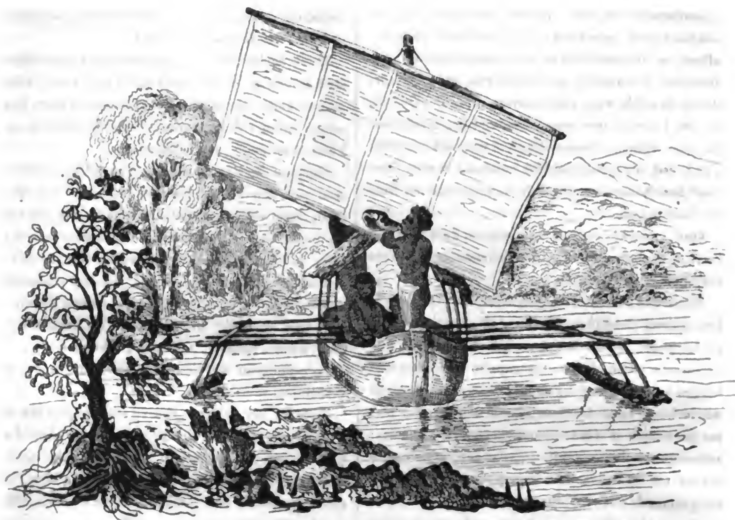

Nederlandschen zeereiziger Geelvink, welke baai zeer verre landwaarts ingaat; ten westen heeft men de aldus genoemde *Papoesche Zee*, waarin het eiland *Missoal* en de *Aroegroep* het digtst bij *Nieuw-Guinea* gelegen zijn, en ten zuiden van hetzelve heeft men de *Torresstraat*, die dit eiland van *Nieuw-Holland* afscheidt.

Onze vroegere Oost-Indische Maatschappij, die zich sedert hare vestiging steeds meer en meer in deze streken der wereld uitbreidde, zond nu en dan van *Banda* schepen derwaarts, om er handel te drijven, hoewel Nederland er, uit hoofde van verschillende oorzaken, gedurende de beide afgeloopene eeuwen geene vastigheid verkreeg. Meestal deed men er de meest bekende westkust des eilands aan. Doch eerst voor weinig jaren, den 24 Augustus 1828, is deze geheele westkust van *Nieuw-Guinea*, van wege onze geëerbiedigden Koning, plegtig door de Nederlanders in bezit genomen.

Ongetwijfeld verhoogt deze gebeurtenis uwe belangstelling in een zoo ver afgelegen eiland der wereld, weshalve wij eene nadere beschrijving van hetzelve laten volgen.

De binnenlanden van *Nieuw-Guinea* zijn veelal bergachtig en boschrijk. De berg *Arsaki* wordt als een der voornaamste genoemd; in de nabijheid der zee is het eiland echter doorgaans laag en moerassig. De geheele westkust bestaat tot op eenen aanmer-

kelijken afstand der zee, uit aangeslibden grond, terwijl de bergen meer landwaarts in worden aangetroffen.

Even als aan bergen en bosschen, zoo schijnt *Nieuw-Guinea* ook aan rivieren geen gebrek te hebben, waaronder men de *Dorei-rivier* telt, aan welker beide oevers de Papoesche dorpen *Dorei* en *Koeao* gelegen zijn.

De inwoners dezes eilands onderscheidt men in Papoes of kustbewoners en in Alfoerezen of bergbewoners. De eerste, ook wel Papoenegers genoemd, zijn dus geheeten uit hoofde hunner overeenkomst met de negers van Afrika. Zij staan op zeer lagen trap van beschaving. Minder weet men van de Alfoerezen, die de binnenlanden bewonen; doch men mag denken, dat zij in beschaving zelfs bij de Papoes nog zullen ten achteren zijn, dewijl zij van allen omgang, om zoo te zeggen, met andere volkeren zijn afgescheiden. Over het geheel is dit eiland weinig bevolkt; landbouw en veeteelt zijn er geheel onbekend. De bosschen leveren wilde zwijnen, waarop de inboorlingen jagt maken; ook de schoone Paradijsvogel, het sieraad dezes eilands, de IJsvogel, de Papagaai, de Loris, en andere vogelsoorten zijn er menigvuldig, en spreiden er eene ongemeene vederpracht ten toon. Onder de natuurlijke voortbrengselen des lands behooren de Sago- en Kokospalm, de broodboom, eeni-

ge aardvruchten, en vooral de Massovi. Dit laatste voortbrengsel is ook op eenige westelijk gelegene eilanden niet onbekend, doch zoo als het schijnt, alleen op *Nieuw-Guinea* van goede hoedanigheid. Hetzelve is namelijk de schors van eenen boom, die op dezelfde wijze gewonnen en verzameld wordt, als de kaneel; men voert dezelve bijna uitsluitend uit naar China, alwaar dezelve veel als specerij, gelijk ook als geneesmiddel gebruikt wordt. Men treft deze boomsoort alleen in de bosschen der binnenlanden aan.

Ook andere boom- of houtsoorten, als ijzer- en fraai ebbenhout en eenige welriekende houtsoorten levert dit eiland op.

De boven vermelde dorpen *Doreï* en *Koeao* hebben geheel dezelfde gedaante; alle woningen zijn er op palen boven het water gebouwd; lange uitgehouwen palen dienen tot trappen voor deze woningen en worden er des nachts in opgehaald. Deze zonderlinge keus der Doreïers om aldus op het water te wonen is verschillend verklaard geworden: sommigen hebben gemeend, dat deze keus voortkwam uit godsdienstige begrippen; anderen, dat dit geschiedt om zich dus tegen lastige insekten en mieren te beveiligen, wederom anderen meenen, dat men zich op die wijze tegen de aanvallen der vijanden wil in veiligheid stellen.

Even zonderling als de beschrijving der bouworde hunner woningen, zoo vreemd is de geheele inrigting derzelve, daar zij uit verscheidene bewoonde cellen bestaan, die allen niet meer dan een of een paar matten bevatten, benevens een aarden pot, een of twee aarden vazen en een zak met sagomeel. Te midden eener geheele rij dezer woningen, verheft zich een gebouw, met een driehoekig dak, dat op eene soort van vier kolommen rust, en eenige zware dwarsbalken heeft. Het paalwerk, waarop dit gebouw rust is met eenige ruwe menschelijke figuren voorzien. Volgens de opmerking van een beroemd reiziger, is dit gebouw tot de godsdienstoefening der Doreïers bestemd.

Onze eerste der hier bijgevoegde afbeeldingen, stelt u een paar inwoners van Doreï voor, eenen man en eene vrouw. Zij zijn volkomen zwart. Sommigen hunner dragen drie of vier gesmeedde, zilveren armbanden aan iederen arm.

Omtrent de Europeanen leggen zij meer vertrouwen aan den dag, dan andere bewoners van dit eiland, ongetwijfeld, omdat men hier meermalen eenige handelsbetrekkingen met de inwoners van dit dorp is komen aanknoopen, welke hun, deels hun wantrouwen ontnomen, deels minder vreesachtig gemaakt hebben. Zij leiden in hunne woningen een zeer bedrijvig leven; vooral de vrouwen: de eene weven matten, de anderen kneden klei, wederom anderen vervaardigen daarvan vazen van verschillende grootte.

Zoo als het schijnt, zijn zij schatpligtig aan den Sultan van *Tidore*, die zij als hun opperhoofd erkennen en aan wien zij 's jaarlijks eene zekere schatting zenden, van slaven, schildpadden, vogels, massovi, enz. Hunne eigene opperhoofden worden *Koranos* of *Capitans* geheeten.

Al wat men van hunne godsdienst weet, schijnt daarin te bestaan, dat zij eene zeer groote zorg voor hunne dooden dragen; doodenmalen zijn zeer geacht bij hen: dezelve worden door hunne afgoden bijgewoond, en deze worden bij zulke gelegenheden door elk der gasten aangesproken. Dikwijls duren zulke maaltijden tot laat in den nacht.

Wat de ligging van Doreï en vooral van de haven zelve betreft, deze is naar de getuigenis van eenen reiziger ongemeen schoon. — Maar vooral wordt deze haven verlevendigd, en levert daardoor een treffend gezigt op door de vele vaartuigen der inwoners van Doreï, welke vaartuigen almede van

eenen zoo zonderlingen aard zijn, dat wij u eene afbeelding daarvan hier bijvoegen, om u dezelve door aanschouwing te doen kennen. Zij gelijken, zoo als men verhaald vindt, veel naar de dusgenoemde *Koro-koro* der Moluksche eilanden.

De witte Slaapbol en de Opium.

Het is bekend, dat onderscheidene planten een melkachtig vocht bevatten, 't welk eene verdoovende en slaapverwekkende kracht bezit. Dit is inzonderheid het geval met het sap of vocht van den hier afgebeelden witten slaapbol. Dezelve levert de opium. Deze plantensoort wordt voornamelijk in Azië, en meer bepaald in de Britsche Oost-Indien aangebouwd, maar tiert ook in het zuidelijk gedeelte van Europa, waar zij welig groeit en zelfs door de koude niet gestoord wordt. Zij duldt het verplanten niet, en moet daarom dikker gezaaid worden, dewijl de bedden naderhand door uitwieding kunnen gedund worden.

In Indie wordt het zaad in de maand October op kleine, afgemetene bedden of perken gezaaid, en de planten rijkelijk begoten, tot dat dezelve zoo omstreeks acht duim hoog zijn; later worden zij zeldzamer begoten, tot dat de bloeitijd intreedt, als wanneer men ze weder menigvuldiger begiet en eene salpeterachtige aarde of mest op de perken strooit.

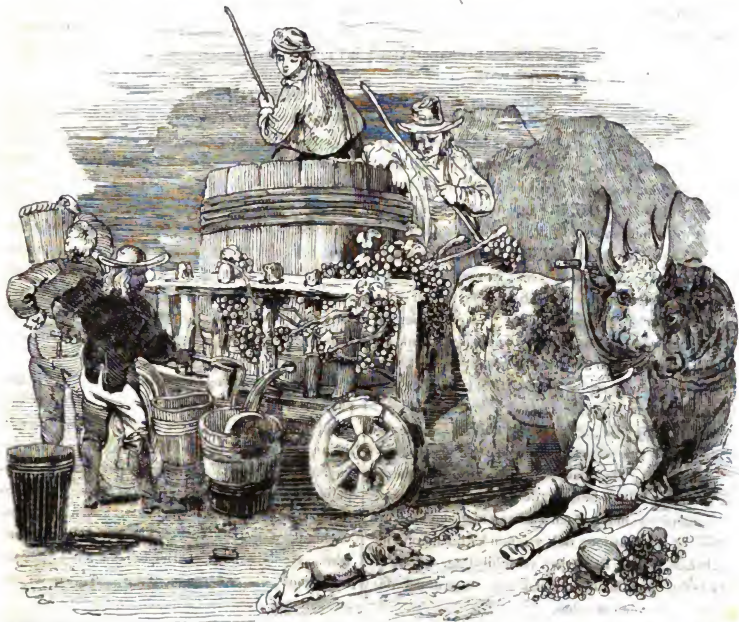
Wanneer dan de zaadbollen half rijp zijn, wordt het begieten nog vermeerderd, en de opium-oogst neemt eenen aanvang. In ieder bol worden omstreeks zonnen ondergang twee insnijdingen gemaakt en wel van onder naar boven, doch die evenwel niet tot in het holle der bol indringen mogen. Deze insnijdingen worden elken avond herhaald, tot dat ieder bol zes tot zeven wonden heeft, waarna men dan het zaad tot rijpheid laat komen. Het sap, dat uit deze insnijdingen vloeit, wordt des morgens vroeg door vrouwen en kinderen verzameld, en in aarden vaten gedaan, waarin men het laat staan, tot dat het tot kegelachtige massa's, van omstreeks vier pond zwaar, verhard en verdikt is, die men dan met bladeren bedekt, droogt en in den handel brengt.

De opium, die in Indie gewonnen wordt, gaat meestal door sluiphandel naar China, alwaar men dezelve deels rookt, deels in de gedaante van pillen gebruikt, om zich dronken te maken. Dit verderfelijke gebruik is evenzeer heerschend onder de *Turken*, doch in de jongste tijden is het zeer beperkt geworden. Een reiziger, die langen tijd in *Konstontinopel* vertoefde, bezocht eenmaal een der koffijhuizen, alwaar deze opium eters, *Theriaki*, zich verzamelen, en geeft daarvan de volgende beschrijving. Ieder die dit huis bezocht, werd zoo veel opium toegediend als noodig was, om hem in eene bedwelming te brengen. Zij zaten stil op hunne zitplaatsen en wachtteden de werking daarvan af. Eenige hunner maakten verschrikkelijke gebaren, terwijl anderen, die reeds in bedwelming waren, door elkander spraken, als of zij in eene ijlende koorts waren. Hunne gezigten gloeiden, hunne oogen hadden eenen onnatuurlijken glans, en vreesselijk wild was de uitdrukking hunner wezenstrekken. Gewoonlijk begint de werking des opiums twee uren na het gebruik, en duurt dan vijf uren voort. De hoeveelheid, die men gebruikt klimt van drie greinen tot een drachme. Men zag in dit koffijhuis eenen ouden man, die reeds 25 jaren lang, dagelijks binnen twee uren vier pillen, elk van zes grein gebruikt had. Zoo wel de verzwakking van den geest als van het ligchaam, die op dergelijke opwekking volgt, is verschrikkelijk. De eetlust wordt daardoor gestoord; elke zenuw beeft; de pezen van den hals worden aangedaan en de spieren stijf; bij onderscheidene gasten van het koffijhuis was de

hals uitgeteerd en waren de vingers te zamengetrokken, en toch konden zij deze gewoonte niet nalaten.

Zij gevoelen zich ellendig tot dat het uur komt, waarop zij hunne gewone hoeveelheid gebruiken, en als dan de uitwerking begint, dan worden zij vurig en levendig. Eenige spreken in verzen, anderen laten zich in welsprekende woorden hooren, en houden zich in hun dronken waan voor Koningen der wereld. Behalve de *opium*, welke men van den slaapbol of maankop trekt, slaat of perst men ook eene soort van olie uit het zaad, die in ons land veelal als plaatsvervangster van de olijf-olie verkocht en gebruikt wordt. Deze olie wordt door de koude bijna niet aangedaan, heeft, versch zijnde, eenen aangenamen en zachten smaak, en kan zonder gevaar gebruikt worden, naardien haar niets van de verdoovende hoedanigheid van den slaapbol eigen is. Dezelve heeft eene heldere, eenigzins geelachtige kleur.

De Wijnoogst nabij Bordeaux.

Het behoeft hier wel naauwelijks herinnerd te worden, dat de wijn uit het uitgeperste sap der druiven bereid wordt, en dat deze druiven de vruchten zijn van een rankachtig boomgewas, den wijnstok genoemd. Men heeft eene menigte soorten van wijnen, van verschillenden aard, van onderscheiden kleur en waarde. De voorname onderscheidingen, die men bij ons maakt, zijn die van rooden, witten, Rijnschen en Moezelwijn. Van de beide eerste soorten levert Frankrijk eene ongemeen groote verscheidenheid; van de beide laatste ook Duitschland vele soorten op.

Het sap der druiven wordt door de dusgenoemde wijngisting tot drinken bekwaam gemaakt. Voor dat het sap die gisting ondergaan heeft, bezit het geene dronkenmakende kracht en wordt dan *most*

geheeten; doch door de gisting gaat hetzelve tot wijn over, en verkrijgt dan eene meer of min dronkenmakende kracht, naar gelang van de soort van wijn. Dezelve is dienvolgens heilzaam of schadelijk, naar gelang van het gebruik, dat men er van maakt. Over het algemeen acht men denzelven schadelijk voor jonge lieden, naardien dezelve de omloop der vochten versnelt, de prikkelbaarheid der zenuwen verhoogt, en de vochten te veel naar het hoofd drijft. Onmatig gebruik van den wijn, is voor elk mensch schadelijk.

Het eigenlijke vaderland van den wijnstok is het Oosten, of meer bepaald *Azie*, van waaruit dezelve naar *Griekenland* overgebragt is en naderhand zich in *Europa* verspreid heeft. Van de vroegste tijden der wereld af, is reeds de wijnstok, en ook de wijn bekend. Noach heeft in het gebruik van den wijn een waarschuwend voorbeeld aan zijne nakomelingen nagelaten.

Italie, *Spanje*, *Frankrijk*, *Duitschland* leveren vooral vele soorten van wijn en in groote hoeveelheid op. De Spaansche-, Madera- en Malagawijnen zijn bij ons bekend; de Kaapsche, Grieksche en andere vreemde wijnen, komen niet zoo dikwijls voor en zijn daardoor ook van minder huishoudelijk gebruik. Veelal hangt het verschil dezer wijnen af van de verschillende luchtstreek, waaronder dezelve gewonnen worden.

De kleur des wijns hangt van de kleur der druiven af, en wel voornamelijk van de schillen, zoodat men zelfs uit het sap der blaauwe druiven een goeden witten wijn kan bereiden, door namelijk te zorgen, dat de schillen niet mede worden uitgeperst; want in dit geval, wanneer deze mede in de gisting komen, deelen zij hunne kleur mede aan den wijn.

De Champagne-wijn, die in Frankrijk in de provincie van dien naam gewonnen wordt, heeft de eigenschap, dat dezelve krachtiger dan andere wijnen op de tong prikkelt, en wanneer zij in het glas geschonken wordt, ongemeen schuimt, zijnde het gevolg der belette gisting, die men de andere wijnen heeft doen ondergaan.

Men berekent, dat *Frankrijk*'s jaarlijks voor 2 of 300 millioenen guldens aan wijn oplevert. Inzonderheid is het Departement *de la Gironde* vruchtbaar in de wijnteelt. Geheele wijnbergen maken er den rijkdom uit der grondeigenaren: dikwijls worden dezelven voor eenen overmatig hoogen prijs verkocht. Vele handen vinden door de wijnteelt hun bestaan, want geheele huisgezinnen, man, vrouw en kinderen zijn daarin werkzaam, en ontvangen daarvoor, van den eigenaar vrije woning, eene zekere hoeveelheid rogge, eenige vaten dunnen wijn, zoogenoemde *piquette*, en daarenboven eenig loon in geld.

Op andere plaatsen wederom, gelijk in Champagne, wordt de opbrengst van den wijnoogst verdeeld tusschen den eigenaar der wijnbergen en de lieden, die dezelve bearbeiden. En het is wel voornamelijk deze inrigting, die eene vriendschappelijke betrekking tusschen den eigenaar en den arbeider daarstelt, welke dezen laatsten aan den grond verbindt, waardoor hij door vlijt, een ruim bestaan wint. De bijgevoegde afbeelding stelt u den arbeid voor, die gedurende den wijnoogst in de omstreken van *Bordeaux* plaats heeft.

De druiven worden dan door vrouwen en kinderen geplukt, nadat men namelijk eerst de onreine of onrijpe zorgvuldig uit de trossen heeft afgesneden, en in de korven gelegd. Op iedere rij van wijnstokken gaat eene plukster en over de twaalf rijen is een opzigter aangesteld, welke acht geeft, dat de arbeid behoorlijk wordt uitgeoefend en geene druiven aan de stokken blijven. Op acht zulke rijen heeft men wijders twee korf- of manddragers, die de volgeplukte manden op den schouder nemen,

en dezelve in een vat of grooten ton ledigen. De bij dit vat of ton aangestelde arbeider treedt dan de druiven, zonder ze echter al te zeer te verbrijzelen, opdat de sap bij het voortrijden van de kar of wagen niet te zeer geschud worde. Deze kar of wagen wordt, zoo als gij ongetwijfeld op de afbeelding opmerkt, door ossen getrokken.

Het vat, dat op denzelven staat, heeft eene opening, waaruit men het nat in eene kuip laat loopen, uit welke men het dan in tonnen overgiet, om de gisting daarin te laten plaats hebben. Bij warm weder worden de mostvaten meestal den zelfden dag van het plukken der druiven gevuld. Met zorg scheidt men alle stelen van het sap af; hetzij door de fijne opening, waardoor alleen het vloeibare sap heen dringt, of door een zeker werktuig daartoe geschikt. Ook worden de druiven wel, in plaats van ze op den wagen te treden, dadelijk in de pers geworpen, en daarin uitgeperst. De most blijft van 8 tot 20 dagen, al naar gelang van het minder of meer warme weder, in de gistingvaten.

Gewoonlijk trekt men twee of drie soorten van wijnen in dezelfde oogst. De beste wordt uit de rijpste en lekkerste druiven geperst, de tweede soort uit eene mindere soort van druiven, inzonderheid uit de zoodanigen, die op eenen vochtigen grond groeijen, en de derde soort wordt bereid uit hetgeen, na het aftappen van den most, op den bodem der vaten is overgebleven, en hetwelk men dan met water aanvult en verder gisten laat. Deze laatste soort is de zoogenoemde *piquette.*

Philip Wouwerman.

De stad *Haarlem* plagt voorheen, en vooral in de zeventiende eeuw, eene vruchtbare kweekschool van beroemde schilders te zijn. De voortreffelijke landschapschilder Nicolaas Berghem, de vrolijke Ostade, met wiens boerenhuisjes wij u voor eenigen tijd nader bekend maakten, de bekwame Frans Hals, wiens schutters-maaltijden nog het *Haarlemsche* raadhuis versieren, en zoo vele anderen meer, werden in die stad geboren of bragten daar ten minste het grootste gedeelte van hun leven door. Ook de schilder, met wien wij u thans eenige oogenblikken willen bezig houden, was een *Haarlemmer*, en zijne nagedachtenis wordt aldaar nog in eere gehouden.

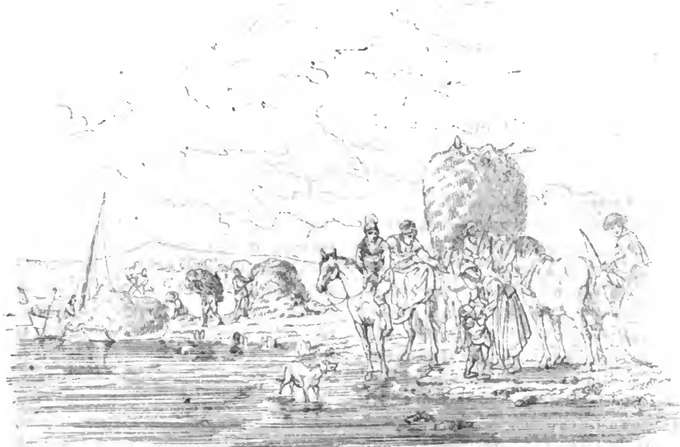
Het geslacht, waaruit Wouwerman in het jaar 1620 geboren werd, heeft verscheidene schilders opgeleverd. Zijn vader, Paulus geheeten, won door het vervaardigen van historie-stukken zijn brood, doch kon het in zijne kunst nimmer zeer ver brengen. Desniettemin leidde hij drie zijner zonen tot het beroep van kunstschilder op, hetgeen een nieuw bewijs oplevert van de aanmoediging, welke de kunsten toen in ons Vaderland vonden. De *Hollanders* van dat tijdperk, waarin de bloei van handel en scheepvaart zoo veel welvaart onder alle standen der Maatschappij verspreidde, waren, hoe spaarzaam ook anders, mild als het er op aankwam, om hunne staatsie-vertrekken met goede schilderijen te versieren, en het beroep van schilder leverde dus, wanneer men het daarin slechts tot eenige hoogte bragt, altijd een goed bestaan op. Onze Philip was de oudste der genoemde drie zonen van Paulus Wouwerman. Hij maakte zich de van dezen ontvangene lessen in de teeken- en schilderkunst gretig ten nutte, doch overtrof weldra zijnen meester, en dreef nu voortaan op eigene wieken, zonder, zoo ver men weet, van iemand anders, dan van zijnen vader, opzettelijk onderwijs te hebben genoten. De tweede zoon, Pieter geheeten, werd een goed, doch niet uitstekend schilder. Hij legde zich voornamelijk toe op het afbeelden van valkenjagten te paard, van pleisterplaatsen voor herbergen en van soortgelijke

voorstellingen. De derde zoon, Jan, werd een landschapschilder, doch stierf in jeugdigen ouderdom. De roem van beide laatstgenoemden werd geheel door dien van hunnen ouderen broeder, den grooten Philip Wouwerman, overschaduwd. Ongelukkig is slechts zeer weinig van de lotgevallen van dezen in de herinnering bewaard gebleven; hetgeen ook wel daaraan zal toe te schrijven zijn, dat zijn levensloop door geene zeer buitengewone omstandigheden is gekenmerkt. Zooveel weet men, dat hij, slechts kort na zich als kunstenaar te hebben bekend gemaakt, dadelijk

koopers voor zijne stukjes vond, die hem zulk eenen aanzienlijken prijs betaalden, dat hij zijn leven lang in ruime omstandigheden verkeerde. Nog vrij jong zijnde, ontving hij voor een zijner stukken de som van tweehonderd guldens, hetgeen toen eene veel aanzienlijker belooning was, dan thans het geval zou zijn. Later bedong hij nog veel meer voor zijne kunststukken, en daar hij uiterst werkzaam was, werd hij door den tijd wezenlijk rijk. Hij schijnt de stad zijner inwoning, *Haarlem*, slechts zeer zeldzaam te hebben verlaten, of ten minste geene groote reizen te hebben gedaan. Weldra begaf hij zich daar in het huwelijk, en zag zijn echtgeluk door verscheidene kinderen vermeerderd. Een zijner zonen werd insgelijks door hem tot schilder opgeleid, en zijne dochter gaf hij aan den kunstschilder H. de Tromantjou ten huwelijk, bij welke gelegenheid hij haar den voor ie-

mand van zijnen stand hoogst aanzienlijken bruidschat van ƒ20,000 schonk. Zijn leven werd niet zeer lang gerekt, daar hij reeds in 1668, en dus op achtenveertigjarigen ouderdom, stierf. Hij woonde te *Haarlem* op de *Bakenesser-gracht*, in een huis, hetwelk thans tot woonplaats verstrekt van den Pastoor eener daar aanwezige Roomsch-Katholijke Kerk. Omstreeks twintig jaren geleden, heeft de toenmalige Pastoor dier Kerk, de Heer Fronhoff, een ijverig voorstander der fraaije kunsten, in den gevel van dat huis een steen met een kort opschrift laten metselen, waardoor nog in de volgende eeuwen de herinnering van de plaats, alwaar Philip Wouwerman leefde en arbeidde, bewaard zal worden. — Zoo weinig, als er van het leven van Wouwerman te zeggen valt, zoo breed zou men over zijnen kunstarbeid kunnen uitweiden. Hij muntte inzonderheid uit in het voorstellen van jagt-

partijen te paard, van pleisterplaatsen en stallen, paardemarkten, legerplaatsen, schermutselingen, strooptogten van ruiterij enz. Het afbeelden van paarden was dien ten gevolge zijne lievelingsbezigheid, en bevoegde kunstregters meenen, dat hij in dit opzigt nog nooit door eenig schilder overtroffen is. Niettegenstaande het groot aantal zijner stukken heerscht daarin steeds de grootste verscheidenheid. Tot in het geringste bijwerk, zoo als de voorgronden, boomen, luchten enz. zorgde hij met oneindige kunst, dat het eene stuk nimmer naar het andere geleek. Evenzeer wist hij de hartstogten der door hem op het paneel gebragte personen zoo kunstiglijk af te beelden, dat het was, als of hij

dagelijks de ontmoetingen, die hij voorstelde, bijwoonde; hetgeen toch bij zijne stille, vreedzame levenswijze wel het geval niet kan zijn geweest. Men heeft van hem voorstellingen van het plunderen van boere dorpen en gehuchten, waarin hij den moordzuchtigen moedwil der soldaten of ruiters en den doodelijken schrik der overrompelde landlieden zoo levendig heeft afgeschetst, dat de aanschouwer onwillekeurig in de rampen, die hij afgeschilderd ziet, deel neemt. In het begin van zijne loopbaan onderscheidden zich zijne stukken, misschien in navolging van sommige Italiaansche modellen, die hij voor zich had, door een bijzonder, bruin koloriet, doch naderhand wist hij daaraan dien helderen en zilverachtigen toon te geven, die dezelve door alle liefhebbers zoo zeer gezocht maakt.

Men vindt thans, behalve in ons Vaderland, verscheidene meesterstukken van W o u w e r m a n in de kunstverzamelingen te *Dresden*, *Parijs*, *Munchen* en *Weenen*, en velen daarvan worden verscheidene duizenden guldens waardig geacht. Het overgroot aantal zijner stukken en de daarin heerschende, merkwaardige verscheidenheid heeft wel eens aanleiding gegeven tot het vermoeden, dat sommige schilderijen van zijnen broeder P i e t e r op zijnen naam doorgingen. Anderen hebben beweerd, dat W o u w e r m a n door aankoop eigenaar was geworden van de verzameling teekeningen en schetsen van den Hollandschen schilder P i e t e r v a n L a r e n, die lang in *Italie* is geweest, daar B a m b o c c i o werd genoemd, en in hetzelfde vak als hij arbeidde; aan welke verzameling hij dan zijne denkbeelden somtijds zou hebben ontleend. Zeker schijnt het, dat onze groote schilder nog op zijn sterfbed bevolen heeft, dat de in zijn bezit zijnde teekeningen en schetsen verbrand moesten worden, en dat deze zijn uiterste wil is nagekomen. Volgens den een had hij daarmede ten doel, om voor te komen, dat men in een onderzoek naar den oorsprong zijner schilderijen trad. Volgens den ander wilde hij daardoor zorgen, dat zijn zoon, die insgelijks schilder moest worden, zich niet aan traagheid overgaf, maar zich door eigene krachten en eigene waarneming leerde verheffen. Wij voor ons gelooven, dat de buitengewone vruchtbaarheid en verscheidenheid van W o u w e r m a n s talent nog geenszins volkomen is opgehelderd, en indien de levensbeschrijvers der schilders niet zoo stellig vermeldden, dat hij steeds in het stille, vreedzame *Haarlem* heeft gewoond, zou men op de gissing komen, dat hij den krijg met *Spanje*, die in zijnen leeftijd steeds op de grenzen van ons Vaderland woedde, ten minste gedurende eenigen tijd, heeft bijgewoond, en daardoor de oorlogs-tooneelen zoo treffend en als naar het leven heeft leeren afschetsen. Het Koninklijke schilderijen-kabinet te *'s Gravenhage* is in het bezit van verscheidene meesterstukken van W o u w e r m a n, onder anderen van een, hetwelk onder den naam van de *groote bataille* bekend is, en naar het oordeel van kenners den slag van *Turnhout* in 1597 voorstelt, waarbij Prins M a u r i t s, aan het hoofd van eenige ruiterij, vier *Spaansche* regementen voetvolk geheel vernielde. Men ziet daarop de verbittering der wederzijdsche strijders in de hitte van het gevecht zeer levendig uitgedrukt. Van twee der overige in genoemde kunstverzameling aanwezige kunstgewrochten van onzen schilder deelen wij eene schets in omtrekken mede. Het eene (zie op bladz. 324) stelt eenen grooten boerenstal voor, op het oogenblik, dat daarin een groot gewoel van aankomende en vertrekkende reizigers met hunne paarden plaats heeft. Hier heeft W o u w e r m a n, wiens genie hem vooral ook tot het afschilderen van paarden aandreef, dus aan die neiging ruimschoots kunnen voldoen. Op den voorgrond ziet men twee

dezer edele beesten voor de ruif staan, gereed om gevoerd te worden. Een daarvan legt zijn kop vertrouwelijk over den rug van het andere. Door de wijdgeopende staldeuren is pas een gezelschap ruiters, waarbij zich ook eene aanzienlijke vrouw bevindt, binnengekomen. De aandacht vestigt zich voornamelijk op een wit paard, waarvan een heer afstijgt en op een ander, van voren gezien, waarop de ruiter nog gezeten is. Zulk een wit paard komt op vele van Wouwermans stukken voor. Nog eenige andere paarden ziet men in de stal, in de meest onderscheidene houdingen. Door de achterste deur komt eene koets, met twee paarden bespannen, den stal binnenrijden. Honden, kippen en geiten verlevendigen den voorgrond, en men ziet naar buiten op een aangenaam en vrolijk landschap. Deze schilderij is in de beste manier van onzen meester geschilderd, en munt uit door de keurigste uitvoerigheid. Het andere door ons in omtrekken medegedeelde stuk van Wouwerman stelt den hooibouw voor in een rijk doorwaterd landschap; dat veel bergachtiger is, dan men ze in Holland vindt. Op den voorgrond maakt een boer zich gereed, om met eene vrouw achter zich te paard gezeten, door het water, dat niet diep schijnt te zijn, te waden. Welligt moet het kind, 't welk met eene vrouw daarbij staat, nog op den schoot der moeder worden getild. Achter en ter zijde van de groep vertoonen zich een hoog beladen hooiwagen en eene andere kar. Op den achtergrond is men druk bezig, om een schip met hooi te bevrachten. Ook dit stuk is uitmuntend, helder en krachtig geschilderd.

De Boschmarter.

Dit dier, waarvan u hier eene afbeelding gegeven wordt, is over de geheele uitgestrektheid van de gematigde luchtstreek in *Europa*, en zoo als men wil, ook in *Noord-Amerika* verspreid. Zijn verblijf is meestal in grootere of kleinere dennenwouden, ook in eiken- of beuken-bosschen. Dan eens woont het dier in rotskloven, dan weder in holle boomen, dan in de nesten der eekhoorntjes of der wilde duiven. Nimmer treft men het aan in steden of dorpen, gelijk de huismarter. Hetzelve leeft meer op de boomen dan op den grond, en klautert nog vlugger dan een eekhoorntje, dat hij dikwijls van den eenen boom op den anderen vervolgt en afmat. Deze marter schuwt niet zoo zeer het licht, als de huismarter doet, en gaat dikwijls, waar hij zich in veiligheid waant, op den vollen middag om zijn voedsel uit. Doch gewoonlijk brengt hij den dag in zijn nest door, en gaat des avonds op roof uit. Wordt hij door de honden vervolgd, dan vlugt hij in allerijl in eenen boom, en komt niet weder te voorschijn, vóór dat alle gevaar geweken is. Zijn gewone voedsel bestaat in aard- en veldmuizen: hij beloert de vogels in hunne nesten en verslindt ouden, jongen en eijeren. Zelfs onderscheidene soorten van wilde hoenders en fazanten zijn niet veilig voor hem. Ook vruchten, vooral lijsterbessen bemint hij. Des winters dringt hem dikwijls de nood, om ook bewoonde plaatsen, voor zijn voedsel te bezoeken. Doch dit is dan meestal voor korten tijd. Overigens is dit dier listig, bloeddorstig en wreed. Wanneer hij zeer jong gevangen wordt, laat hij zich ook tam maken, zoodat hij in de woningen rondloopt en jonge honden zeer wel verdragen, zelfs met hen spelen kan. Zelden maakt zich dergelijke marter boos, dan alleen wanneer men hem in den slaap, of bij het vreten stoort. Wanneer men hem van genoegzaam voedsel voorziet, dan zal hij bijv. geene duif leed doen; doch heeft hij eenmaal begonnen een vogel te keelen, dan neemt zijne oorspronkelijke wildheid weder toe. Een oude marter laat zich dan ook niet tam maken, bijt zeer scherp, knort als men

hem nadert en vliegt soms ook wel menschen aan.

De tijd, waarin zij voorttelen, is het einde van Januarij. Meestal werpt het wijfje in het nest eens eekhoorns of van eene wilde duif, drie of vier jongen. Men vangt dit dier, hetwelk iets grooter wordt dan eene kat, vooral ook om zijne vacht, die roodachtig gele, aan de punt bruine haren heeft, hier en daar met grijze haren vermengd. In den winter is hij het gemakkelijkst te vinden, daar men alsdan zijn spoor in den sneeuw ontdekt, en hij ook eene sterke lucht van zich geeft. Het bont van den goudmarter wordt op hoogen prijs gesteld.

Hilversum in 't Gooiland.

Zoo laag en eentoonig als de weiden van *Amstelland* zijn, zoo afwisselend en schilderachtig zijn de heuvelachtige heidevelden van het daaraan palende *Gooiland*, hetwelk den oostelijken uithoek van *Noord-Holland* uitmaakt. Die heiden zijn toch op vele plaatsen met grootere of kleinere boschjes beplant, door onvermoeide vlijt in graanakkers herschapen en prijken hier en daar met fraaije landgoederen van bewoners van het naburige *Amsterdam*. *Hilversum* is thans wel het bloeijendste en welvarendste dorp van het geheele *Gooiland*. Het is reeds vrij oud, en men vindt aangeteekend, dat de Kerk daarvan oudtijds aan den H. Victor toegewijd was. In het noodlottige jaar 1672, toen de Franschen tot in *Utrecht* waren doorgedrongen, leed dit dorp, even als *Loosdrecht* en *Eemnes*, veel door de rampen des oorlogs.

Noodlottiger echter was voor dit dorp het jaar 1766, toen aldaar een aantal van 300 huisgezinnen, door eenen geweldigen brand in armoede gedompeld werden. De Kerk, benevens meer dan tweehonderd huizen werden door dien brand in de asch gelegd: zoo dat men de schade op meer dan een millioen guldens schatte. Maar ook bij deze ramp ontbrak het niet aan leniging en verzachting door de milde bijdragen der Hollanders. De milddadigheid, die ook nog in onze dagen menigvuldig gebleken is, onder de overgeërfde deugden van den Nederlander te behooren, was zoo groot, dat niet slechts de geledene schade rijkelijk vergoed werd, maar dat ook *Hilversum* schooner dan voorheen kon worden herbouwd.

Het dorp, zoo als het, na dien tijd, op nieuw tot bloei en welvaart gestegen is, bestaat thans gelijk ook in vroeger tijd voornamelijk door den akkerbouw en een aantal bloeijende fabrieken, waarin de bekende *Hilversumsche* gestreepte stoffen, alsmede vloerkleeden vervaardigd worden. Men vindt daar thans onder meer andere, eene fabrijk, die aan de Heeren de Wit en van der Heiden toebehoort, en wel tweehonderd menschen

aan het werk houdt. De geheele bevolking van het dorp kan bij deszelfs steeds toenemenden bloei, veilig op 4,000 zielen worden geschat.

« Reeds bij het inkomen van *Hilversum* van de zijde van den *Soestdijkschen* straatweg — zegt een vaderlandsch schrijver, die onlangs het landelijk schoon in den omtrek van *Utrecht* beschreef — valt de lagchende ligging van dat dorp in het oog. Nog schooner evenwel doet zich de ligging van hetzelve voor, als men van den kant van *'s Graveland* komende, het dorp van de hoogte nabij Heuvelhoeve, alwaar de weg dalwaarts gaat, begint te naderen. Ook van de *Bussemsche* zijde vertoont zich *Hilversum* zeer bevallig; ja, er is schier geen kant, van waar zich hetzelve niet gunstig voordoet.

« De huizen zijn in dit dorp meest alle ruim en luchtig gebouwd; de meeste hebben ruime werven en bloemtuinen achter en nevens zich; derzelver verspreide ligging zet aan dien ruimen bouwtrant een nog vrolijker aanzien bij. Vooral heeft de zoogenaamde Kerkbrink, met zijne lommerrijke boomen en fraaije woonhuizen, zeer bekoorlijke gezigtspunten; zoo heeft men een aardig verschiet, als men, voor de pastorij of predikantswoning staande, onder de boomen door, die groepsgewijze aan de overzijde van den straatweg staan, naar den kant van *Laren* ziet; dit vergezigt is het schoonste in den bloeitijd van het koren, en als de boekweit te velde staat.

« Wie onze vaderlandsche tentoonstellingen van kunstwerken bezocht, was ook meermalen in de gelegenheid, om uitstekende voortbrengselen te zien uit de beroemde schilderschool, welke hier gevestigd is. Nog bloeijen hier de schilders van Ravenswaaij, de Rijk, Bodeman, Esman, Rentink, Bylard, Zembech, de jonge van Ravenswaaij en Danekes; thans houdt ook een zoon van den Heer Kruseman zijn verblijf alhier; en vroeger waren mede hier woonachtig de Heeren P. G. van Os, Koekkoek, Dawaille en B. Haanen. Aan de opleiding van de Heeren van Os en van Ravenswaaij heeft de vaderlandsche kunst vele voortreffelijke kweekelingen en beoefenaars te danken.

« Hem, die weet, hoeveel aantrekkelijks de omtrek van *Hilversum* voor den beminnaar van het natuurschoon heeft, kan het niet bevreemden, dat hier zoovele beoefenaars en liefhebbers der schilderkunst woonachtig zijn. Daarbij is men hier in de nabuurschap van het bekoorlijke *'s Graveland* (dat meer en meer door prachtige of aanvallige landgoederen van rijke *Amsterdammers* wordt opgeluisterd) van *Loosdrecht*, en op slechts geringen afstand van *Baarn*, de *Eemnessen*, *Soestdijk* en de *Vuursche*; alle welke plaatsen uitnemend veel schoons voor het penseel van den landschapschilder aanbieden; en daar *Hilversum*, ook met opzigt tot meerdere welvaart en geestbeschaving, als de kroon der *Gooilandsche* dorpen mag worden aangemerkt, is het niet zonder reden, dat dit dorp het lievelingsverblijf van vele beoefenaars der schilderkunst is.»

Het hier bijgevoegde plaatje stelt geen gezigt in *Hilversum* voor, zoo als dit dorp zich thans vertoont, maar alleen eene voorstelling van hetgeen het eene eeuw geleden, bij minder algemeene welvaart, of ten minste bij mindere bekendheid met de gemakken en gerijfelijkheden des levens, was. Het was toen nog meer een geheel landelijk, eenvoudig dorp, en had dus weder eene andere soort van aantrekkelijkheid, dan thans.

Bergerac's reize naar de Maan.

Cyrano Bergerac, die omstreeks het midden der 17de eeuw in Parijs leefde, was een Franschman in den eigenlijken zin des woords: schrander, vernuftig en tot de satyre geneigd. Hierbij bezat hij een zeer bloedrijk gestel en eene ongemeene dap-

perheid, die zelfs aan vermetelheid grensde; dit toonde hij in de belegeringen van *Mouzon* en *Arras* (1640). Als schrijver kenmerkte hij zijne letterkundige voortbrengselen voornamelijk door eene schitterende verbeeldingskracht. Hij schreef, even als onze L a n g e n d ij k, blijspelen, onder welke « *de bedrogen pedant* » alsmede een werk, getiteld: « *geschiedenissen van de staten en rijken in de maan en de zon*, » dat men als de voorlooper van andere dergelijke werken moet aanmerken, zoo als: *Gullivers reizen* door S w i f t; de *werelden* door F o n t e n e l l e, enz. Dit laatstgenoemde werk van B e r g e r a c is vol geest en oorspronkelijke vindingen van eenen regt komischen aard. Eene voorstelling uit hetzelve levert de bijgevoegde afbeelding.

« Het was volle maan, zegt hij, en de lucht zonder wolken, toen wij des avonds na 9 uren van *Clamart*, waar wij bij den eigenaar van het landgoed een avond-eten gebruikt hadden, naar Parijs terugkeerden. Daar zweefde dan boven onze hoofden, de heldere, volle, saffraan-gele bol en gaf ons tot menigvuldige beschouwingen aanleiding. In onze sterrekundige geestdrift verklaarde de een de voortreffelijke *Luna* voor een dak-venster, of eene opening in het uitspansel, terwijl de andere verzekerde, dat dit de strijkijzerplaat was, waarmede D i a n a de hemdskragen van haren A p o l l o plat streek. Een ander meende, dat het ook wel de zon zelve konde zijn, die nadat zij den vorigen avond haren stralen-diadeem had afgelegd, thans in *négligé* door eene opening van den hemel naar beneden zag, wat er gedurende hare afwezendheid op aarde voorviel. Wat mijn gevoelen betrof, ik verklaarde aan mijn gezelschap, dat de maan eene wereld is, even als de onze. Zij schaterden van laggchen. Maar ik zeide hun: wie weet, of men niet even op dit zelfde oogenblik ook in de maan iemand uitlacht, die onze aarde voor eene wereld houdt. Zij bleven echter ongeloovig, hoezeer ik hun verzekerde, dat reeds voor eeuwen veel verstandiger lieden dan ik, dezelfde meening omhelsd hadden. »

Geheel ingenomen met dit denkbeeld, dat de maan eene wereld is, komt B e r g e r a c, zoo als hij schertsend verhaalt, op het vaste besluit, om die planeet in persoon te bezoeken. Hij verdiept zich te huis in sterrekundige en wijsgeerige studiën, en toen hij eindelijk zelfs in een der werken van den wijsgeer C a r d a n o eene plaats vindt, waar deze verhaalt, dat hem in eenen stillen nacht, op zijne studeerkamer, twee grijsaards zijn komen bezoeken, die bij geslotene deuren binnen kwamen en zich voor maanbewoners uitgaven; toen werd de buitendien reeds weelderige verbeeldingskracht van B e r g e r a c geheel en al opgewonden, en het besluit staat vast, om van zijn landgoed uit eene reis naar de maan te beproeven.

« Ik had mij — zoo schrijft hij, — het geheele ligchaam rondom heen met glazen flesschen behangen, waarin de zuiverste avond-dauw besloten was. Op deze flesschen brandden de zonnestralen zoo hevig, dat de hitte den dauw optrok, even als dit met de wolken plaats heeft, waardoor ik alzoo, met behulp van den mij omringenden dauw, verre boven het aardsche luchtgewest werd opgetrokken. Nu bemerkte ik spoedig, dat dit met de allergrootste snelheid geschiedde, en dat ik op deze wijze, in plaats van de maan te naderen, mij steeds meer en meer van dezelve verwijderde. Ik verbrak dienvolgens een gedeelte mijner *phiolen* of flesschen, tot dat ik gevoelde, dat mijne zwaarte de aantrekkingskracht overtrof, wat ook zijne werking deed, zoodat ik nu weder benedenwaarts naar de aarde daalde. Eenigen tijd daarna bereikte ik den grond; naar mijne meening moest het middernacht zijn, doch ik zag de zon nog hoog aan den hemel staan, het was dus middag. Wat mijne verwondering ver-

hoogde, was, dat het land, waarin ik mij bevond, mij geheel onbekend was. Dewijl ik in eene regte lijn was opgestegen, zoo had ik toch op dezelfde plaats weder moeten nederkomen, van waar ik was opgegaan.»

Onze maan-reiziger trof nu wilde menschen aan, die verschrikt de vlugt namen, « want, zegt hij, ik was zekerlijk de eerste mensch, welken zij in louter flesschen gekleed zagen.» Kort daarna ontmoette hij eene compagnie soldaten. Twee daarvan kwamen op hem aan, als of zij kennissen waren. Hij vraagt hun, in welk land hij zich bevond. Gij zijt in Frankrijk, was hun antwoord; maar hoe drommel komt gij in dien toestand? En waarom hebt gij uwen brandewijn in zoo vele flesschen verdeeld? Toen nu onze held zich voor eenen maan-

reiziger uitgaf, dachten zij, dat hij den gek met hen stak, en bragten hem regtstreeks naar den Onderkoning, alwaar dan de onthutste reiziger eindelijk verneemt, dat hij zich werkelijk in Frankrijk, maar in Nieuw-Frankrijk bevindt, of met andere woorden, in *Canada*. Deze Onder-Koning nu is een verlicht man, met wien Bergerac zich in mathematische en wijsgeerige beschouwingen inlaat; de Koning gelooft ten volle aan de beweging der aarde om hare eigene as, en zoekt dit op zijne wijze, geheel verschillend van die van Galilei en Copernicus, door bewijzen te ondersteunen.

Wij zullen die bewijzen hier niet verder mededeelen, en voegen er alleen nog bij, dat Berge-

r a c zich weldra in dit land begon te vervelen, zoodat hij zich weder toegeeft aan zijn geliefkoosd ontwerp, om de maan te bezoeken; weshalve hij op eenen St. Jans-avond, zich alleen op eenen hoogen berg vervoegt, en zich aldaar door middel van eene door hem uitgevonden lucht-machine, op goed geluk in de onmetelijke luchtruimte afstort, van waar hij op nieuw allerhande lotgevallen ondervindt, die wij hierechter niet kunnen vermelden.

Madras.

Deze stad, aan de kust van *Koromandel* gelegen, bevindt zich sedert 1641 in het bezit der Engelschen, en is in zekeren zin door S a n h o r n e gesticht. In weerwil der niet zeer gunstige of ongezonde ligging der plaats, breidde zich zijne stichting weldra zoodanig uit, dat dezelve zich als stad met die van *St. Thomas* vereenigd heeft. Deze laatste stad was beurtelings eene bezitting der Portugezen, Hindoes, Franschen en eindelijk, gelijk zij thans is, van de Engelschen. Zij wordt grootendeels alleen bewoond door vermengde afstammelingen der Portugezen, die men *Topas* heet, en welke men ligtelijk voor Malabaren zoude houden, wanneer zij geene Europesche kleeding droegen. De stad, die

welligt 15 mijlen in den omtrek heeft, telt bij de 500,000 inwoners, en is rijk door derzelver manufacturen en zeevaart. Bijna 15,000 werklieden rekent men van de genoemde bevolking, dat zich bezig houden met het drukken en verwen van schoone Perzische stoffen, die men veelal ook naar *Europa* overbrengt, terwijl de mindere lijnwaden, van daar uitgevoerd worden naar verschillende streken van *Azië*, vooral naar de Philippijnsche eilanden. Ook andere werken, onafscheidelijk van eene groote stapelplaats, houden duizende van handen bezig.

De *Topas* belijden er de Katholijke Godsdienst en noemen zich voornamelijk Portugezen; zij hebben eenen Bisschop, dien men hun van *Goa* zendt; in 1789 bekleedde zelfs een neger die hooge waardigheid, hetwelk voorzeker niet anders dan tot nadeel der godsdienst kon strekken.

Wijders treft men in deze stad, zoo als in andere handeldrijvende steden, een groot aantal *Joden* aan, voorts *Armeniërs* en *Mooren*, die men voor de rijksten van allen houdt.

De Engelschen hebben in deze stad eene bezetting van verscheidene regimenten soldaten, waarvan een gedeelte het fort *St. George* bezet houdt. Een gedeelte dezer militaire magt bestaat uit Europeanen, een ander gedeelte uit zoogenoemde *Cipayen*, die voornamelijk wegens hunne vlugheid en dapperheid beroemd zijn.

Onder de bevolking van *St. Thomas* telt men ook een groot aantal zoogenoemde *Parias*, die tot de laagste klasse der *Hindoes* behooren, en zich met allerlei verachte bedrijven of ook met visscherij onledig houden. Eene afbeelding dezer menschen is hier bijgevoegd.

De gestrafte Horologie-dief.

Gedurende den zevenjarigen oorlog, die, zoo als u bekend is, van 1756—63, op een gedeelte van *Duitschland* zwaar drukte, en waarin Koning Frederik van Pruissen, met zoo veel dapperheid als geluk streed, stond des nachts een soldaat voor de tent zijns Oversten op schildwacht. Destijds waren de legers meestal uit huursoldaten zamengesteld, die er weinig aan dachten, dat zij voor het Vaderland streden, en dat dit heilige pligt is, voor elken burger, wanneer hij geroepen wordt, als hij het met zijnen Vorst en zijn Vaderland wel meent. Beviel het zulke huurlingen niet meer bij den eenen, dan braken zij gewetenloos trouw en eed, en liepen zelfs dikwijls genoeg, bij nacht en ontijd, zoo als men zegt, naar den vijand over, om daar voor geld dezelfde diensten te verrigten.

Zoodanig een huurling was ook de bovengenoemde horologie-dief. Deze soldaat koesterde reeds lang het voornemen, om zich uit de voeten te maken. Terwijl hij des nachts voor de tent zijns gebieders op schildwacht stond, overdacht hij, op welk eene wijze best zijn trouweloos plan ten uitvoer te brengen.

Terwijl hij aldus overpeinzende voor de tent op en neder ging, zag hij door eene opening, dat zijn Overste in vasten slaap lag, en een schoon gouden zak-horologie naast zijne slaapplaats op eene kleine tafel had nedergelegd, dat om het uur sloeg. De ellendige beschouwde het met begeerige oogen, en besloot dadelijk het mede te nemen. Slechts eenige schreden, en hij stak het kostbare horologie in zijnen zak. Met angst wachtte hij nu tot dat hij zoude worden afgelost.

Voor dat dit echter geschiedde, verscheen een officier, die met den Oversten over noodzakelijke dienst- of krijgsaangelegenheden te spreken had. Hij wekte hem derhalve op: doch naauwelijks sloeg de Overste zijne oogen op de tafel, of hij miste zijn gouden slaand zak-horologie.

Oogenblikkelijk trad hij voor de tent en riep den

schildwacht op eenen barschen en norschen toon toe: « Schurk, gij hebt mijn horologie gestolen! »

« Ik, heer Overste, » hernam de booswicht met een onverschrokken gelaat, « hoe kunt gij mij voor een dief houden? Als ik van uw horologie het minste weet, dan wil ik op het oogenblik sterven! »

Naauwelijks waren echter deze vermetele woorden over zijne lippen, of het horologie begon in zijnen zak te slaan, en verraadde den onbeschaamden dief. Deze verschrikte daardoor zoo geweldig, dat hij door eene beroerte getroffen op den grond nederviel en oogenblikkelijk den geest gaf.

De Overste en de bij hem zijnde officier waren beide getroffen over de plotselinge en geduchte straffe, welke den diefstal en de verschrikkelijke woorden des diefs, hier zoo oogenblikkelijk volgde.

Winterreizen in Rusland.

Behalve op den schoonen openbaren weg tusschen *Petersburg* en de oude hoofdstad *Moskou*, treft men in *Rusland* weinig postkoetsen aan. Den reiziger blijft dus slechts de keuze over, zich een rijtuig te koopen of zich van die soort van overdekte slede te bedienen, waarmede men gewoon is des winters in Rusland te reizen. Tegen betaling eener vastgestelde somme verkrijgt hij dan een bewijs van de regering, waartegen hij zich aan elke Post-station paarden kan verschaffen. De opzigters aan deze posthuizen schrijven den naam des reizigers op, en zorgen voor de verkrijging der paarden, welke de boeren moeten leveren. Men kan echter ook een huur-rijtuig nemen, en zich op eenen bepaalden tijd naar de plaats zijner bestemming laten brengen. Gewoonlijk zijn de Russische voerlieden vrijgelatene kroonboeren, die van de krijgsdienst ontslagen zijn, doch daarentegen onder de verpligting liggen, om de regering paarden voor de posterijen te leveren.

In *Petersburg* en *Moskou* treft men verscheidene derzelve aan in de zoogenoemde posterijen, alwaar de reiziger hen opzoekt, en een verdrag met hen tracht te treffen. Treft hij er een' mededinger aan, dan beslist men door het lot, wie den reiziger ten dienst zal staan. Een der voerlieden werpt zijne zweep in de hoogte en de andere grijpt dezelve bij het nedervallen; dan vatten beide de zweep bij afwisseling hand over hand, en wie dezelve het laatst aan het einde vat, die wint de dienstbewijzing van den reiziger.

Deze voerlieden zijn een schoon, krachtig slag van menschen. Hun digt zwart haar, hun breede baard en hun geheele voorkomen is belangwekkend. Zij hebben meerdere zangstukjes en melodiën, die zij op weg bijna onafgebroken zingen; terwijl de schellen, die aan eenen boog over den hals van het middelste der drie paarden hangen, een onophoudelijk geraas maken. De overdekte slede, waarvan men zich op dergelijke reizen bedient, ziet gij hier in afbeelding bijgevoegd.

Inzonderheid schoon acht men het aanbreken van den dag bij eene heldere wintervorst op eene uitgestrekte vlakte, met sneeuw bedekt. Op de grijze wolken vertoont zich aan den oostelijken rand des hemels eene bloedroode streep, die steeds donkerder wordt, tot dat de zon hare breede, gloeijende schijf boven den gezigteinder verheft, en haren glans op de verblindend witte sneeuwvlakte werpt, waarop de roode kleur zich afspiegelt, en die schittert en vonkelt, omdat tallooze ijskristallen daarop de stralen opvangen en breken. Ook de reis door een woud heeft hare bekoorlijkheden. De sneeuw, die in groote

menigte op de takken en twijgen rust, drukt de dennentoppen benedenwaarts, en vormt een in het oogvallend contrast, met het donker groen der boomen.

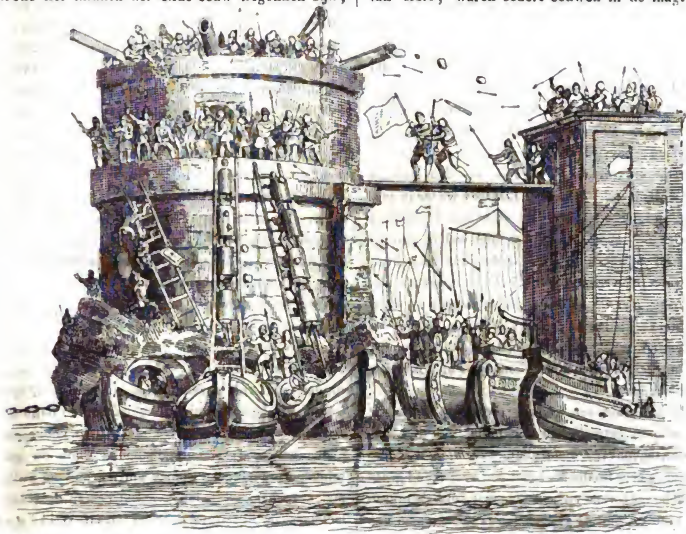
Dit geheele wintertooneel verandert echter met de aannadering der lente: door de toenemende kracht der zonnestralen, verliest de sneeuw deszelfs verblindende witte kleur, en de schitterende ijskristallen lossen zich op. Nu worden ook de reizen ongemeen veel moeijelijker; de groote weg wordt door den dooi der sneeuw bijna of geheel onbruikbaar; men verlaat denzelven en zoekt bijwegen op, zoowel over de vlakten als door de bosschen, en niet zelden hebben ook deze bijwegen diepe groeven en gaten, waardoor de moeijelijkheden van het reizen bijna onoverkomelijk zijn.

Maar niet slechts de wegen, ook de herbergen laten in Rusland veel te wenschen over. Naauwelijks kan men in een boerenhuis, bij gebrek aan herbergen, van de bezwaren en vermoeijenissen der reis uitrusten, veel minder zich door het een of ander verkwikken. Daarom hebben de Russische edellieden op reis alles bij zich, wat zij behoeven, bedden, dekens, levensmiddelen, keukengereedschap, wasch-kaarsen, enz., benevens eenen kok, om de noodige spijzen toe te bereiden; dewijl men op de meeste plaatsen, behalve brood, eijeren en melk, niets aantreft, dan het zware voedsel van den Russischen boer, waarmede de edelman zich niet vergenoegen kan.

Verovering van Damiate.

De kruistogten naar het *Heilige land*, welke omtrent het midden der elfde eeuw begonnen zijn, hebben bij al de onheilen, die dezelve aan Europa berokkenden, ook veel goeds te weeg gebragt.

Het schoone *Palestina* en meer andere oorden van *Azië*, waren sedert eeuwen in de magt der

ongeloovige Turken en Arabieren. Dezen deden de Europische Christenen, welke volgens de toenmalige denkbeelden, bedevaarten naar het *Heilige land* en naar het *Heilige graf* ondernamen, menigmaal de grootste mishandelingen aan, terwijl daarenboven de bedevaartgangers die vrijheid van hen met geld moesten koopen.

De Christenen, door hunne kerkelijke overheden en leeraren opgewekt, om *Palestina* aan de handen der ongeloovigen te ontrukken, namen bij duizenden het besluit, om aan dezen heiligen strijd deel te nemen. Elk, die hiertoe gezind was, droeg een kruis van lijnwaad of andere stof op den schouder.

Onder de Hollandsche Graven, welke zich door hunne kruistogten roem en eere verworven hebben, verdient Graaf W i l l e m I eene voorname plaats. Op den door Paus H o n o r i u s gepre-

dikten kruistogt, zeilde Willem met twaalf schepen uit de *Maas* om de Mohammedanen in *Afrika* te bestrijden. De vloot ankerde te *Lissabon*, en nu namen de Portugezen deze gelegenheid te baat om hem te bidden, dat hij hun land en ook Spanje van de onderdrukking der Saracenen mogt bevrijden. Hij ondernam dezen strijd met het beste gevolg, waardoor de Portugezen in het vervolg van de vernederde verpligting, om jaarlijks 100 christen-slaven naar Marocco te zenden, bevrijd waren.

Hierop stak Graaf Willem, op den laatsten van Lentemaand 1218, van *Lissabon* weder in zee, en vereenigde zich met de vloot der Duitschers en Friezen. Daar *Jeruzalem* niet wel in den zomer kon belegerd worden, alzoo men dan gebrek aan water te vreezen had, besloot men eerst een togt naar *Egypte* te doen. Dit landschap was van drie sterke steden voorzien: *Damiate*, *Kaïro* en *Alexandrie*, welke overmeesterd zijnde, het te minder moeijelijk vallen zoude, om *Syrië* en *Palestina* te bemagtigen.

Weldra bragt een gunstige wind de vloot voor het eiland, hetwelk aan den mond van den Nijlstroom, tegenover *Damiate* ligt. — *Damiate* was destijds eene zeer fraaije stad met een verbazend groot aantal hooge torens voorzien, en met dubbele muren en grachten omringd; gelegen aan eenen arm van den Nijl, in welks midden zich een klein eiland verhief. Op dit eiland was een sterken toren gesticht, aan welks voet eene zware ijzeren keten was vastgehecht, die met het ander einde aan de stad verbonden, den Nijlstroom gesloten hield, en bij opening waarvan eene soort van tolregt geheven werd, dat veel voordeels opleverde.

De kruisvaarders gelukkig hier aangekomen zijnde, bestormden den toren, doch werden weder afgeslagen. Reeds begon de moed te verminderen, toen zekere Olivier van Keulen een houten gebouw tot bestorming op twee aan elkander gehechte schepen, wist toe te stellen; welk gevaarte geheel uit de opbrengst van vrijwillige giften, of aalmoezen, vervaardigd was. — Hoewel met veel gevaren verzeld, gelukte het eindelijk dit stormtuig zoo na aan den toren te brengen, dat men in denzelven brand kon verwekken, welks verwarring ter verdere overmeestering werd te baat genomen. Een edelman, gevolgd door een jongen Fries, met een dorschvlegel gewapend, waarmede hij een vaandrig ter neder velde, beklom hem het eerst. Toen werd de aanval algemeen. De bezetting sneuvelde of moest zich gevangen geven. — Niet minder dan drie maanden had dit beleg geduurd. De kruisvaarders hadden deze sterkte naauwelijks bemagtigd of zij verbraken de ketens, waardoor de scheepvaart en toevoer naar het leger opengesteld werd.

Sommigen willen, dat deze keten door schepen welke van voren met zagen voorzien waren, zouden zijn stuk gezeild, waarom men te *Haarlem* in de Groote-Kerk, nog heden ten dage tot een aandenken, zoodanige met zagen voorziene kleine scheepjes ziet opgehangen; doch de geschiedenis geeft geen genoegzamen grond om zulks met zekerheid te stellen. — Dat echter de Haarlemmers in dezen togt onder Graaf Willem een aanmerkelijk deel gehad hebben, is zeer geloofbaar, alsmede dat zij daarvoor het *zwaard* en het *kruis* in hun wapen verkregen hebben.

Langen tijd daarna werd eerst het beleg der stad ondernomen. De Saracenen hadden zoo veel schepen in den Nijl laten zinken, dat men den ganschen winter doorbragt, eer men deze hinderpaal te boven gekomen was; toen ontstond er eene besmettelijke ziekte in het leger; ook bragt eene zware overstrooming de Christenen groot

nadeel toe. Eindelijk werd op den 5den van Slagtmaand des jaars 1219 de stad zoo hevig bestormd', dat zij aan de kruisvaarders overging.

Graaf Willem is waarschijnlijk kort na deze bemagtiging naar Holland wedergekeerd. Hij vond bij zijne terugkomst het land in vrede, zoo als hij het verlaten had. Zijn beheer duurde echter niet lang meer, want, hij stierf op den 4den van Sprokkelmaand des jaars 1222.

Het nest van de Mees.

Wat wij hier achter omtrent de genegenheid eener leeuwin voor een ander dier zullen bijbrengen, geldt ook eenigzins vóor sommige vogelen. Inzonderheid zijn de *Meesjes* merkwaardig wegens de teedere onderlinge genegenheid, die zij elkander toedragen. Deze teederheid is zelfs somtijds zoo sterk, dat zij de edelmoedigste zelfopoffering mag genoemd worden.

Zekerlijk behoeven wij u dat lieve vogeltje niet nader te doen kennen: het is zeer vlug, vliegt onophoudelijk van tak op tak, klautert, en hecht zich vast op allerlei wijzen. Zij maken hunne kunstige nestjes, waarvan gij hier eene afbeelding ziet, in de holle stammen van boomen, of hangen het, zoo als gij hier ziet, zeer kunstiglijk tusschen de takjes, twijgjes en bladeren daarvan op. Zij leggen een groot getal eijeren, en voeden zich met insekten, vruchten of met zaad, dat zij met hunne snebjes breken.

De langstaartige meesjes zijn zwart op den rug, wit van onderen, en trekken in geheele troepen of zwermen, zelden minder dan bij twaalftallen, doch ook nooit talrijker dan in gezelschappen van vijf en twintig tot dertig.

Indien een hunner zich in gevaar bevindt, roept dezelve het gezelschap ter hulpe, die dan allen zonder het gevaar te ontzien komen aanvliegen. Is het een roofvogel, die hen bedreigt, dan omringen zij hem stoutmoediglijk, vallen hem van alle kanten aan, matten hem af en noodzaken hem weldra om zich op de vlugt te begeven, ten einde zich aan de kleine vijanden te onttrekken. Indien een jager zich van een dezer vogeltjes heeft meester gemaakt en hem in eene kooi opsluit, dan brengen de anderen voedsel aan, en stellen alles in het werk om hem weder vrij te maken. Daartoe kiezen zij dat gedeelte der kooi, waar het hout het minste dik is, en breken er met hunne snebben, zoo lang de splinters af, totdat zij er een gat in gemaakt hebben, groot genoeg voor den gevangene, om er door te ontkomen. En wanneer deze dan weder in vrijheid is, heffen allen een vreugdegejuich aan en vliegen haastig en verre weg.

Indien eene mees met den poot in eenen strik gevangen is, weten zij denzelven altijd met veel behendigheid weder los te maken, en zoo het gevaar te ontkomen. Vijf, zes sterke knoopen weten zij zelfs met groote behendigheid, en met alle mogelijk geduld, weder los te maken, om zoo doende, den gevangene te bevrijden.

De jagers, welke de onderlinge genegenheid en gehechtheid dezer vogeltjes kennen, weten daarvan partij te trekken om ze te vangen.

Wanneer het hun gelukt is een derzelve in een knip, of op welke wijze ook te vangen, dan hechten zij dit vogeltje vast in een strik, die zij van boven tot beneden geheel met lijm bestrijken. Zoodra nu een der anderen komt aansnellen om den gevangene te bevrijden, blijft ook deze aan de sterke vogellijm vastzitten. Nu begint ook de tweede, als het ware, om hulp te roepen, een derde komt dan aangevlogen en dezen treft hetzelfde lot; zoo gaat het met een'

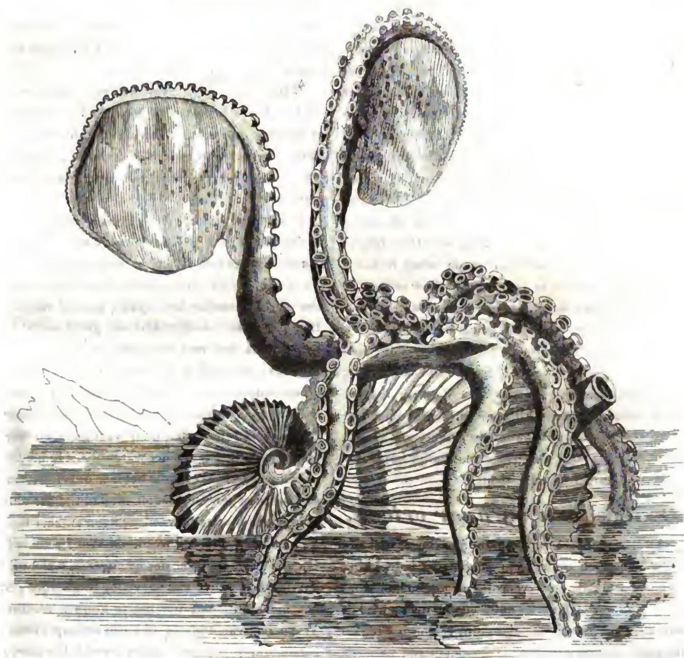

vierde, een' vijfde, enz. tot dat de geheele familie, om zoo te zeggen, aan den noodlottigen strik gevangen zit.

De Argonaut of Nautilus.

Toen wij u vroeger onderscheidene zeeschelpen leerden kennen, spraken wij ook een enkel woord over den *Nautilus*, welke grootendeels de gedaante van een scheepje of schuitje heeft. Wij zeiden u toen onder anderen ook dat het dier, dat zich in die schelp bevindt, zich daarvan somtijds bedient om te zeilen.

Eene afbeelding van zoodanigen zeilenden *Argonaut* of *Nautilus* wordt u hier voorgesteld.

Wanneer de zee stil en bedaard, en de lucht helder is, dan komt de *Argonaut* op de oppervlakte van de zee, ledigt zijne schelp van het water, dat er in is, waardoor zij dan, zoo als gij hier voor u ziet, op het water drijft. Dan ontwikkelt het dier zes van zijne armen of sprieten, strekt dezelve aan weêrszijden van zijn schuitje tot in het water, en bedient er zich van om het vaartuigje voort te roeijen. Twee andere armen steekt hij opwaarts, die hij in de breedte als zeilen uitzet of uitspreiden kan, opdat de wind daarin scheppe, en hem aldus het zeilen gemakkelijk make. Op deze wijze zeilt dit schelpdier, waar het hem behaagt, en rigt zich door middel

van zijne natuurlijke roeisprieten werwaarts het zich begeven wil.

Zoodra echter de golven der zee zich heviger beginnen te bewegen, of dat de *Argonaut* een opkomenden storm vreest, of wel eenig ander gevaar hem bedreigt, dan vouwt hij als het ware zijne zeilen op, haalt die binnen, trekt ook de roeisprieten weder in de schelp, laat die vol water loopen, en doet aldus zijn vaartuig weder onder water zinken, alwaar hij zich op het zand of tusschen de rotsen ophoudt, tot dat de storm of het gevreesde gevaar voorbij is. Dan begint hij, als de zee weder kalm en de wind bedaard of de hemel helder is, op nieuw zijne zeilpartij, waarvan hij een ongemeen groot liefhebber is.

De beweging met zijne genoemde roeisprieten gaat echter zeer langzaam, zoo dat het dier, buiten zijne zeilen, geheele dagen zoude behoeven, om slechts eenen kleinen afstand af te leggen. Doch behalve deze dubbele geschiktheid om voort te komen, heeft ook de schelp zelve eene zoodanige inrigting, dat dezelve gemakkelijk het water klieft en daarop vaardig drijft.

De Leeuwin en haar vriend.

Ook de dieren schijnen somtijds een gevoel van vriendschap en onderlinge aangename betrekking te koesteren, dat merkwaardig mag genoemd worden. Zoo verhaalt onder anderen Boussanelle van een oud paard, dat zijn gebit verloren had, en hetwelk gedurende eenen geruimen tijd door de naast hem staande paarden gevoed werd, met door dezen kort gemalen of kort gebeten hooi en haver, hetgeen zij hem telkens voorwierpen, tot verwondering der aanschouwers.

Een ander merkwaardig geval betreft de zorg van eenige ratten voor hunne oude blind geworden moeder, die zij bij de ooren overal rondleidden, waar zij meenden voedsel voor haar te vinden, terwijl zij zich beijverden om het voedsel, dat zij aantroffen, voor het oude dier neder te leggen en haar met alle teederheid te verzorgen.

Wij kunnen noch over het eene, noch over het andere dezer beide gevallen uitweiden; maar willen u liever bij de achterstaande afbeelding de geschiedenis verhalen van eene Leeuwin, *Constantine* geheeten, die men gedurende eenige jaren te *Parijs* bewaard heeft.

Deze Leeuwin, die in de groote woestijn *Sahara* in *Afrika* gevangen was, werd van *Algiers* naar *Parijs* overgevoerd, en in eene naauw, somber en vochtig hok in den plantentuin aldaar opgesloten zijnde, onder het opzigt gesteld van Casal. Het arme dier ontving daar een groot aantal bezoeken, want het was zeer schoon, van eene groote gestalte, en in dien tijd was er noch Giraffe, noch Orang-outang, noch andere vreemde en belangwekkende diersoort in *Parijs*. Maar niettegenstaande dit werd het dier door verveling en verdriet mager, en teerde als het ware uit. Onder de menigvuldige bezoeken, die het dier ontving, was ook een van een gewezen regter uit den tijd der omwenteling, die door een kwaadaardigen en zeer leelijken kleinen hond gevolgd werd. « Wat? » zeide hij tot Casal, den opzigter der *menagerie*, « ziet gij niet, dat dit arme dier van verveling wegkwijnt, omdat het niemand heeft om het te kunnen verslinden? Werp het van tijd tot tijd een schaap, eene kat, eenen hond, of een ander levend dier toe, en gij zult zien, dat het weder zal bekomen; ik zeg u dit. Om te beginnen kunt gij, als gij wilt, haar mijn hond als aas toewerpen. » De opzigter nam dit voorstel aan, en dadelijk werd de hond in het hok geworpen. Men kan zich ligt voorstellen, welk een angst de ongelukkige mops voelde, toen hij zich zag opgesloten in hetzelfde hok, met dat verschrik-

kelijke dier. Hij school weg in den donkersten hoek van het hok, en wierp, al bevende, smeekende blikken naar zijnen meester, die echter om zijne vrees lachte.

Constantine stond langzaam op, en onder een dof gebrom naderde zij den armen hond, die een klagend gehuil aanhief, en daarbij altijd zijnen meester bleef aanzien. Het scheen, als of de leeuwin zelve door dit klagend gehuil getroffen werd, want met veel uitdrukking zag zij naar den eigenaar van het hondje rond, geeuwde en legde zich op hare pooten te rusten, tot groote verwondering der aanschouwers, en in zonderheid van den boven vermelden regter.

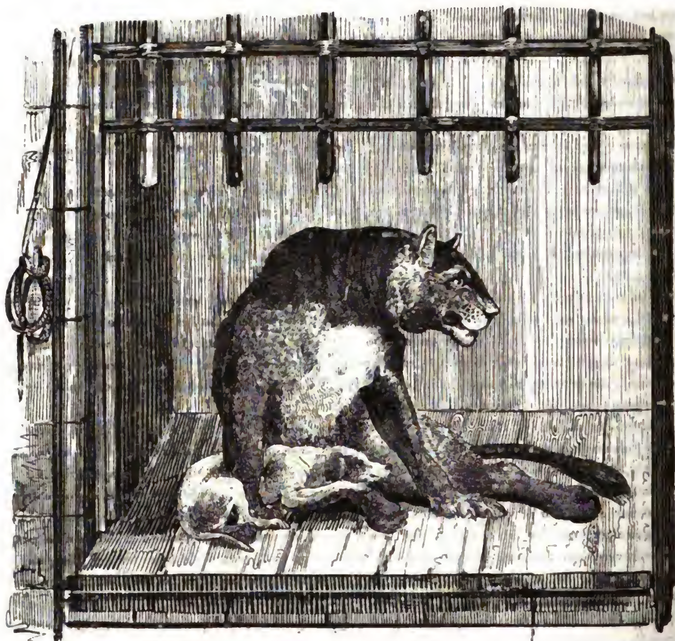
Toen het uur gekomen was, dat men de dieren voedsel gaf, wierp men ook de Leeuwin een goed stuk paardenvleesch toe; zij at daarvan en liet een gedeelte liggen voor haar nieuwen gezel in hare slavernij, die er echter niet aan durfde komen, uit overgroote vrees, die dit dier, als het ware, in den hoek gebonden hield. *Constantine* naderde een paar malen met een vriendelijk, innemend gelaat, als of zij het hondje wilde overhalen, om van hare edelmoedigheid partij te trekken. Den volgenden morgen scheen de vrees eenigzins bij het mopsje geweken; althans hij besloot, door den honger gedreven, om zijn aandeel van het voedsel te eten, en waagde het uit den hoek te voorschijn te komen, nadat eerst de Leeuwin gegeten had. Zoo voortgaande verkreeg het hondje van dag tot dag meerdere vrijheid en werd steeds gemeenzamer met zijnen gevangen lotgenoot. Na verloop van acht dagen aten *Constantine* en het mopsje niet alleen te zamen, maar de laatste nam reeds zelfs de vrijmoedigheid om zich op het vleesch te werpen, en de leeuwin in het aangezigt te vliegen, als deze van het vleesch wilde nemen. Dit alles verdroeg het groote dier met langmoedigheid en geduld, en wachtte ten gevalle van zijn gezelschap geduldig hare beurt af.

De kwaadaardige aard van het hondje, zekerlijk een der ergste soort, ging zoo verre, dat hij meermalen als een kleine dwingeland, niet slechts met een hevig geweld op de leeuwin toesprong, maar haar soms in de oogen krabde, in de hoogste woede in den staart beet en aldus allerlei geweldenarij pleegde.

Grootmoedig weerde *Constantine* al die geweldenarij zachtelijk met haren poot van zich af, zonder den kleinen dwingeland, dien zij met één slag had kunnen vernietigen, te schaden. Maar het mopsje werd daardoor niet zelden te meer verwoed; het wierp zich op den staart van de leeuwin met zoodanige woede, dat het dat dier uit nijdigheid van de helft daarvan beroofde en dus voor deszelfs geheele leven verminkte. Ook dit verdroeg *Constantine* met zachtmoedigheid. Zoo leefden die beide dieren te zamen.

Na verloop van eenige jaren stierf het mopsje, deels van ouderdom, deels ten gevolge der woede, waaraan het zich gedurig had toegegeven. *Constantine* verviel daardoor op nieuw in eene groote droefheid, en in eene soort van uitterende ziekte, weigerende aanvankelijk alle voedsel dat men haar gaf. Richard, toenmaals opzigter der diergaarde, meende de stemming des diers te kunnen veranderen door een anderen hond in het hok te werpen; doch deze werd weldra op de wreedste wijze door het treurende dier verscheurd. Dit was ook het lot van een tweeden hond, tot zelfs een twaalftal, die men van tijd tot tijd, achtervolgens in het hok wierp.

Eindelijk vond Richard een ander hondje van dezelfde soort, als het overledene mopsje en wierp dit in het hok bij de Leeuwin. *Constantine* wierp zich ook op dit dier, voordat zij het genoegzaam scheen beschouwd te hebben; doch nadat zij het

opmerkzaam had gadegeslagen, schonk zij het grootmoediglijk het leven; hoewel zij deze tweede gezellinne nimmer de vrijheden veroorloofde, of de vriendschap en inschikkelijkheid betoonde, die het eerste mopje tot zijn einde, en in weerwil zijner kwaadaardigheid, genoten had. Sedert den dag, dat *Constantine* haren eersten lotgenoot verloren had, bleef zij droevig en kwijnend en weinig maanden daarna stierf zij zelve. Zoodanig een voorbeeld bewijst het best hoedanig ook zelfs de dieren door gehechtheid, en bijna zoude men zeggen, door een gevoel van vriendschap aan elkander kunnen verbonden zijn, die dikwijls den mensch, met rede begaafd, ter beschaming moet strekken!

Hendrik Kasimier van Nassau.

Eene geheele reeks van helden uit het doorluchtig geslacht van *Nassau*, dat ons thans nog regeert, hebben in den tachtigjarigen oorlog, dien onze vaderen met het overmagtige *Spanje* voerden, hun leven voor de vrijheid en onafhankelijkheid van *Nederland* ten offer gebragt. De meest geliefde broeder van Willem I kwam in den slag bij *Heiligerlee*, in 1568, om het leven, en twee anderen

zijner broeders vonden, weinige jaren later, bij den ongelukkigen slag op de *Mokerheide*, te midden der vijandelijke rijen, den heldendood. De groote Willem stierf wel niet op het slagveld, maar toch door den arm van eenen door *Spanje* gekochten moordenaar. Ook uit den tak van het geslacht van *Nassau*, dien men den *Vrieschen* noemt, omdat de leden daarvan met het Stadhouderschap van *Vriesland* zijn bekleed geweest, zijn verscheidene Vorsten voor het vaderland gesneuveld, en daaronder degeen, wiens beeldtenis hierboven wordt medegedeeld. Deze held, Hendrik Kasimier geheeten, werd in 1611 geboren. Zijn vader, een broeders zoon van Willem I, droeg den naam van Ernst Kasimier, en trad reeds vroeg in dienst van onzen Staat, in welken hij tot den rang van Veldoverste opklom. Deze Ernst Kasimier bezat groote krijgskundige bekwaamheden, doch was in zijne ondernemingen geenszins gelukkig. Hij werd zelfs eenmaal door de *Spanjaarden* gevangen genomen, en erlangde slechts tegen de betaling van eenen aanzienlijken losprijs, de vrijheid terug.

In 1620 werd deze *Nassausche* Vorst met het stadhouderschap van *Vriesland* en eenige jaren later ook met dat van *Groningen* en *Drenthe* bekleed. Ook in deze betrekking had Ernst Kasimier met vele moeijelijkheden te kampen, daar toen in *Vriesland* de bevolking door burgergeschillen verdeeld werd. De Vorst trachtte die steeds door zachtheid en inschikkelijkheid bij te leggen, doch slaagde daarin slechts ten halve. Op den 2den Julij 1632 sneuvelde Ernst Kasimier voor *Roermonde*, welke vesting toen door de Staatschen belegerd werd.

Terstond na zijns vaders dood, werd Hendrik Kasimier, 's mans oudste zoon, in zijne plaats met het stadhouderschap van *Vriesland*, *Groningen* en *Drenthe* bekleed. Hij was toen nog slechts een een-en-twintigjarig jongeling, en had tot dien tijd toe zijn leven meestal in het oorlogsveld gesleten. De betrekking van stadhouder van *Vriesland* was destijds te moeijelijker, daar de zoo even vermelde burgergeschillen in dat gewest nog voortduurden, en de gewestelijke Staten aldaar zich regten aanmatigden, die van oudsher den stadhouder toebehoorden. Ook Hendrik Kasimier toonde bij die gelegenheid, even als zijn vader, groote inschikkelijkheid, die echter misschien niet enkel aan zijn zachtaardig karakter, maar ook daaraan moet worden toegeschreven, dat de stadhouders toen onder de op hunne vrijheid naijverige *Vriezen* in het wezen der zaak slechts eene beperkte magt bezaten. Desniettemin wist Hendrik Kasimier, als het pas gaf, ook vastheid van geest te toonen: toen men hem uit *Holland* troepen wilde zenden, opdat hij, met behulp daarvan, zijne regten mogt kunnen handhaven, wees hij dit af, op grond, dat zulks strijdig was met de eer en hoogheid van *Vriesland*. Ook smaakte hij de voldoening, die niet zelden den zachtaardigen te beurt valt, van op het einde de bovenhand te behouden. Niettegenstaande de burgergeschillen zoo hoog waren geloopen, dat ook het Vriesche gemeen daarin partij trok, wist hij, zonder dat een droppel bloed daarbij gestort werd, of zelfs zonder dat er erge gewelddadigdheden plaats hadden, alles tot een goed einde te brengen; de Vriesche Staten werden binnen hunnen vroegeren werkkring teruggebragt, en de oude vormen in hun gewest hersteld.

De zachtaardige inschikkelijkheid, die Hendrik Kasimier in burgerlijke zaken aan den dag legde, steekt zonderling af bij zijn gedrag in het oorlogsveld, als hij onder Maurits, of later onder Fredrik Hendrik, de Spanjaarden op de grenzen des lands hielp bestrijden. Hij was niet alleen een goed veldoverste, maar bezat zelfs eene aan vermetelheid grenzende dapperheid. Die karaktertrek schijnt de oorzaak van zijnen te vroegtijdigen dood geweest te zijn. In het jaar 1640, op welk tijdstip Frederik Hendrik in *Staats-Vlaanderen* was geland, met oogmerk, om het sterke *Hulst* te vermeesteren, werd Hendrik Kasimier door hem met eenig krijgsvolk afgezonden, om zekere schans op een der naburige dijken, waarin eene Spaansche bezetting lag, in te nemen. Het was onzen Nassauschen held niet onbekend, dat de daarin aanwezige *Spanjaarden* aanmerkelijke versterking hadden ontvangen; maar gevoel van eer en pligt noopten hem om den aanval te doen. Er ontstond een hevig gevecht, dat te scherper werd, omdat de *Spanjaarden* ook van eene andere zijde kwamen opdagen en dus den Staatschen in den rug vielen. De onzen moesten, ofschoon met verbittering strijdende, wijken, en nu werd Hendrik Kasimier, te midden van het gewoel, door een geweerschot gevaarlijk in de zijde getroffen. Hij stortte van het paard, en bleef een geruimen tijd op den grond liggen, terwijl de

ruiters van zijne partij, zonder hem te herkennen, over hem heen renden. In het einde zag een Groninger kapitein den edelen *Nassauer* liggen, en zorgde, dat hij, op pieken gedragen, naar een naburig fort werd gebragt. Het gevecht was op den 2den Julij voorgevallen en de Vorst leefde nog tien dagen daarna en gaf toen den geest. Zijn sterfbed kenmerkte zich, even als dat van vele andere leden van zijn geslacht, door ongehuichelde godsvrucht. Men vindt aangeteekend, dat hij aan den leeraar, die hem in zijne laatste oogenblikken bijstond, te kennen gaf, dat het denkbeeld, of hij zijn leven niet al te zeer had gewaagd, zijn geweten eenigzins bezwaarde. De leeraar trachtte hem daaromtrent zoo goed mogelijk gerust te stellen.

Hendrik Kasimier stierf ongehuwd. Hij werd als stadhouder van *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe* door zijnen broeder Willem Frederik opgevolgd, uit wien onze tegenwoordige Koning in eene regte lijn gesproten is.

Neurenberg.

Onder de voormalige Duitsche rijks-steden bekleedt de stad *Neurenberg* geene onaanzienlijke plaats. Dezelve is oud en in meer dan een opzigt merkwaardig, gelegen aan de rivier *Pegnits*. Onderscheiden is de naamsoorsprong, dien men van deze stad opgeeft, waarbij wij echter niet lang willen stil staan, maar u als de meest waarschijnlijkste doen kennen, de gissing, dat oude *Norische* volkeren zich ter dezer plaatse hadden nedergezet, om zich aan de wreedheid der *Hunnen* te onttrekken, waarvan den naam van *Noren-* naderhand *Neurenberg* zoude ontstaan zijn.

De stad, die gelijk doorgaans de steden, eerst slechts een dorp of onaanzienlijk vlek was, werd veiligheidshalve met muren voorzien, om daardoor de vijandelijke of roofzuchtige aanvallen der *Hunnen* af te weren. Naderhand legden de bewoners zelven zich op roof toe, en maakten er de bosschen en wegen in den omtrek onveilig, hetwelk echter door Keizer Koenraad wijsselijk beteugeld werd.

Men wil dat Keizer Karel *de groote* ter dezer plaatse eene kapel zoude gehad hebben, waarvan men nog eenige overblijfselen tot in de vorige eeuw aanwees.

Reeds in de 9de eeuw moet *Neurenberg* eene niet onaanzienlijke stad geweest zijn; naardien Keizer Otto aldaar in 839 eenen rijksdag hield. Vele rampen had de stad te lijden in den oorlog tusschen Hendrik van Zwaben en zijnen broeder Koenraad, en Keizer Hendrik V, verwoestte haar op eene deerlijke wijze; hoewel hij vergeefsche pogingen aanwendde om den burgt te bemagtigen. Bijna 40 jaren bleef de stad alzoo verwoest liggen, tot dat Keizer Lotharius II en Koenraad III, dezelve weder lieten opbouwen, en te gelijker tijd aanmerkelijk vergrooten. Sedert dien tijd nam zij nog steeds in uitgebreidheid en fraaiheid toe, en is naar de wijze der middeleeuwen met dubbele stadsmuren voorzien, die door sterke torens verdedigd worden en geen onaangenaam aanzien aan dezelve schenken.

De rivier de *Pegnits*, die door de stad loopt, verdeelt haar in twee deelen, waarvan ieder den naam voert naar deszelfs hoofdkerk, als St. Sebald en St. Laurens; ook de rondom de stad gelegene bosschen worden naar deze beide hoofdkerken aldus geheeten.

De eerste dezer kerken houdt men voor de beste, en heeft tot beschermheilige Sebald, een Konings zoon uit *Denemarken*, die omstreeks het

einde der achtste eeuw, de Christelijke godsdienst in deze streken zoude gepredikt hebben, en wegens zijne groote vroomheid door den Paus onder het getal der Heiligen is opgenomen. Zijne graftombe is een meesterstuk van kunst, door den beroemden Pieter Visscher gegoten en in deze, aan hem toegewijde kerk geplaatst.

De tweede, of St. Laurens-kerk, waarvan wij u hier eene afbeelding bijvoegen, is niet zoo oud, als de eerst genoemde, maar sedert 1140 gebouwd, waartoe het doorluchtige geslacht der Nassauers, die vroeger in deze stad hun verblijf hielden, en er eenige goederen bezaten, de noodige fondsen hebben geschonken. Keizer Lodewijk IV heeft den H. Diocarus in deze kerk laten overbrengen, en buitendien bezit zij ook nog andere gewijde overblijfsels, die echter in vorige eeuwen grootere achting genoten, dan zulks tegenwoordig

wel het geval is.

Onder de verdere merkwaardigheden van dit gothisch gebouw, is inzonderheid het groot Sacraments-huisje beroemd en bezienswaardig, dat het oude adellijke geslacht der Imhoffen tot stichter heeft. Het is een meesterstuk van den kunstenaar Adam Krafft en een sieraad dezer kerk. Het portaal dezer kerk, tusschen twee vrij hooge torens ingesloten, bevat verscheidene bewonderenswaardige standbeelden, die den kunstenaar, welke dezelve vervaardigde tot blijvende eer verstrekken, en den beschouwer eerbied en bewondering afpersen.

Maar niets overtreft het zoo even vermelde Sacraments-huisje van Adam Krafft, waarbij wij nog een oogenblik vertoeven, terwijl wij hier een bewonderaar van dat gedenkstuk der kunst laten spreken: « Inderdaad, zegt hij, die knoppen en die bladeren, schijnen niet uit steen gehouwen te zijn; men zoude gezegd hebben, het zijn versteende takken, knoppen en bladeren. Inderdaad, het Sacraments-huisje, 60 voet hoog, kon niet het voortbrengsel zijn van den beitel; het scheen als of de oude Krafft de kunst had gevonden om den steen te smelten en denzelven in diepe vormen af te gieten. Het was dus het beeld van den kunstenaar zelven, die, tusschen twee medgezellen, op de knie gelegen, de balustrade rondom dit gedenkstuk, zelf ondersteunde, en dat waardige, kale hoofd met eenen langen baard, had eene uitdrukking van zachtheid en helderheid, welke eene zonderlinge tegenstelling maakte, met het ruwe en een weinig lomper karakter der beide anderen. Daar boven bevond zich de heilige tabernakel aan de vier hoeken door ijzeren traliën besloten. Bloemen en takken slingerden bevalliglijk langs het kleine, doorschijnende torentje, waarvan de spits in de gedaante eens kegels eindigde. Tusschen de pilaren en de takken, stelden bewonderenswaardige beelden het lijden voor van den Verlosser, van het gebed op den olijfberg af tot aan de opstanding. Ik bleef eenigen tijd onbewegelijk staan, met de armen kruiselings, geheel in bewondering verdiept; maar helaas! — zoo voegt onze bewonderaar er bij, — ik kon mijn bewondering niet verzadigen. »

Ook wij moeten verder gaan. — Dezelfde kerk bevat ook nog andere kunststukken, als een beeldhouwwerk in hout van Veit Stoss; en geschilderde kerkglazen door denzelfden en Hirschvogel.

Nog andere gebouwen zijn in deze stad merkwaardig en belangrijk gekend te worden, als daar zijn de kerk van St. Maria of O. L. V. en de Gasthuis- of H. Geest-kerk, in 1333 door den bouwmeester Koenraad Gross begonnen, en merkwaardig wegens de rijke kleinodien die aldaar bewaard worden. Dezelve werden naar *Neurenberg* gezonden door Keizer Sigismund, die dezelve in *Bohemen* niet veilig achtte, en bestaan uit de Rijks-kroon, den scepter, het zwaard, den Rijksappel, een dalmatische rok, schoenen en handschoenen, zoo men wil van Keizer Karel afkomstig. De kroon zelve is van massief goud, waarboven een halven cirkel, met de woorden: *Conradus Romanorum Imperator*, waarschijnlijk omdat Keizer Koenraad dezelve eertijds gedragen heeft.

Voorheen was men gewoon deze rijkssieraden in eenen openlijken optogt door de stad rond te dragen; doch dit gebruik heeft opgehouden: ook kan de dalmatische rok niet zonder denzelven te beschadigen, behandeld worden wegens den hoogen ouderdom.

Wijders vindt men in deze kerk eene schilderij van Keizer Konstantijn *den grooten* en zijne moeder, die zoo als men wil, door de Venetianen

in de stad *Metelino* zoude veroverd en (1436) aan de Neurenbergers zoude geschonken zijn.

Niet minder merkwaardig is de *Neurenberger* put op de marktplaats, waarboven een spits toeloopende toren, met verscheidene gewelven, voorzien van een zeer groot getal klokjes; terwijl eene ontelbare menigte uitgesnedene of uitgehouwene beeldjes, die zich naar de zon of wind draaijen, eene bevallige muzijk laten hooren, als het ware, voor andere beelden, die in hunne wijde keurvorstelijke kleederen aandachtig en onbewegelijk schijnen te luisteren. Een lied, dat in den mond des volks aldaar leeft, zegt in het eerste couplet, te regt:

Am markt, zu Nurnberg steht ein Bronn,
So weit als leuchten mag die Sonn,
Findt man der gleichen nicht.

Als maker van dit merkwaardige kunststuk vermeldt men den naam van Schonkofer, welke naam op het voetstuk van een standbeeld van Karel *den grooten* staat uitgehouwen.

Nog andere merkwaardigheden dezer stad zouden wij hier kunnen bijvoegen, doch wij mogen vooral niet vergeten te vermelden, de kunstvoortbrengselen van den beroemden Albrecht Durer, welke in deze zijne geboortestad bewaard worden. Deze en Joachim Sandard zijn twee beroemde schilders der vorige eeuwen, welke *Neurenberg* heeft opgeleverd. Van den eersten bevat de boven vermelde St. Sebalds kerk verscheidene schilderstukken.

Wat deze stad in vorige eeuwen tot roem gedijde, was de uitvinding der zak-horologies, door zekeren Peter Hele, waarnaar dezelve in den beginne, zekerlijk wegens hunne gedaante, ook wel *Neurenberger* eijeren genoemd werden.

Ook nog tegenwoordig, gelijk reeds in vroeger tijd, trekt de stad hare meeste winsten en voordeelen door den koophandel, dien men er drijft, voornamelijk in het bekende *Neurenberger* speelgoed, dat aldaar in eene ongewoon groote menigte vervaardigd en naar alle rijken, ook naar ons land overvloediglijk verzonden wordt, en als het voornaamste middel van bestaan der *Neurenbergers* moet worden aangemerkt. Evenzeer als de stad haren ouden roem in het vervaardigen en goedkoop leveren dezer voortbrengselen weet te handhaven, zoo is het ook in andere opzigten, gelijk b. v. het gouddraadtrekken, waarin men te *Neurenberg* boven vele andere Duitsche steden uitmunt.

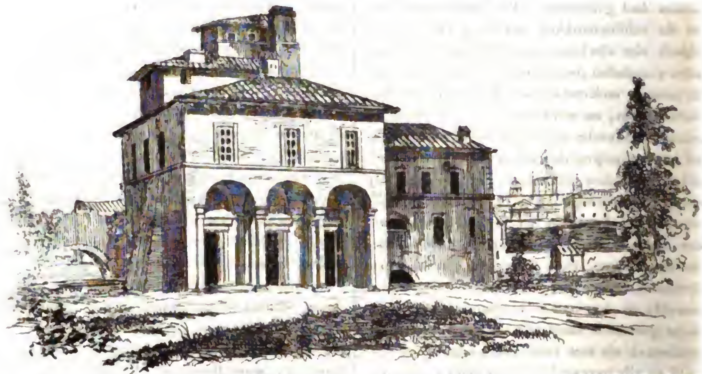
Een aantal fabrieken, zoowel voor dit een als ander, verschaffen onnoemelijk vele handen arbeid, en welvaart aan de stad.

Het Huis van Raphaël.

Van alle de schilders, die *Italie* in het tijdperk, dat de kunsten aldaar haren schitterendsten bloei hadden bereikt, heeft voortgebragt, is er geen, die zulk een hoogen roem heeft verworven, als Raphaël Sanzio. Deze kunstenaar werd den 8sten Maart 1483 te *Urbino*, eene aanzienlijke stad in den kerkelijken staat, geboren. Zijn vader was mede een schilder, doch had in die kunst geene groote vorderingen gemaakt. Desniettemin trachtte hij zijnen zoon tot dezelfde levensbestemming op te leiden, doch toen deze eenmaal, in een zijner snipperuren en half spelende, op den muur van het ouderlijke huis een *Maria-beeld* of zoogenaamde *Madonna* had afgemaald, werd de vader, bij het zien daarvan, zoo getroffen over den uitmuntenden aanleg, die in dit stukje doorstraalde, dat hij eensklaps tot overtuiging kwam, van niet in staat te zijn, om aan zulk een ontluikend *genie* het

noodige onderrigt te verschaffen. Hij snelde naar eenen veel beroemderen meester, dan hij zelf was, naar Pietro Perugini, toe, en smeekte dezen, om den jongen Raphaël onder zijne leerlingen op te nemen. Perugini deed dit, en de jeugdige kunstenaar, die van zijn vijftiende tot zijn achttiende jaar bij dezen meester bleef, bewees weldra, dat zijn vader geen te hoogen dunk van zijne talenten had gekoesterd. De kunstkenners kunnen de schilderstukken van Raphaël uit dat tijdperk van zijn leven, die allen bijbelsche tafereelen voorstellen, ter naauwernood van die van zijnen meester onderscheiden. Weldra verwierf hij grooten roem, en werd naar *Siena*, *Perugina* en andere Italiaansche steden geroepen, om zijn penseel tot verfraaijing der aldaar gesticht wordende kerken en andere gebouwen te gebruiken. Men was namelijk destijds in het kunstlievende *Itylie* gewoon, om de muren der kerkgebouwen en andere gestichten met zoogenaamde *fresco*-schilderijen op te sieren. Door die benaming verstaat men tafereelen, die met waterverw op natte kalk worden gemaald, en tot welker vervaardiging eene bijzonder geoefende hand noodig is, daar zulk een schilderstuk als met ééne streek moet worden gemaald en alle overwerking daarvan tot verbetering van minder goed gelukte partijen onmogelijk is. De kunstenaar heeft bij het vervaardigen van zulk eene schilderij in *fresco* altijd eene zeer uitgewerkte schets, die men een *carton* noemt, voor zich; en is de meester werkelijk een man van uitstekend talent, dan hebben naderhand zulke *cartons* nog meerdere waarde, dan de oorspronkelijke schilderij, die door den tijd ligt uitbleekt en zijnen oorspronkelijken gloed verliest. Van daar, dat men nog dikwijls van de *cartons* van Raphaël hoort spreken. De jeugdige schilder kweet zich, bij elk hem opgedragen werk, uitstekend van zijne taak en bezocht nu, ook bij herhaling *Florence*, hetwelk destijds het *Athene* van *Italie* werd genoemd, en dien naam wegens de aanmoediging, die de schoone kunsten aldaar vonden en het groot aantal aldaar aanwezige, rijk begaafde beoefenaars daarvan, allezins verdiende. Weldra, in 1508, werd Raphaël door den toenmaligen Paus Julius II, uitgenoodigd, om te *Rome* te komen, ten einde aan de verfraaijing van het Vatikaansche paleis en van de *St. Pieters-kerk*, met de verbouwing van welke twee wereldberoemde meesterstukken der bouwkunst men toen bezig was, te arbeiden. Jaren lang arbeidde Raphaël in het eerstgenoemde paleis en versierde de muren daarvan met eene geheele reeks *fresco*-schilderijen, die, ofschoon zij thans door den tijd veel van haren vroegeren luister verloren hebben, door verhevenheid van uitdrukking, bevalligheid en toenadering tot het ideaal van het schoone, steeds modellen voor alle volgende kunstenaars zullen blijven. Onder anderen is de voorstelling van eenen vreesselijken brand te *Rome* op een dezer schilderstukken, waarop men tevens den Paus ziet, die door zijne geheele geestelijkheid omringd, den hemel om leniging van deze ramp aanroept, wereldberoemd. Te gelijk verzuimde Raphaël het schilderen in olieverw niet. Nog vindt men in verschillende kunstverzamelingen van *Europa* een vrij groot aantal zijner heilige familien en *Madonna's*. In *Engeland* bezit men thans de *cartons* of schetsen, die hij teekende, om daarna in de *Nederlanden* tapijten te doen vervaardigen, waarmede het Vatikaansche paleis zou worden versierd. Die schetsen worden door de kunstenaars op zeer hoogen prijs geschat. De tapijten zelven plagten jaarlijks op Sacramentsdag aan het volk ten toon te worden gesteld; doch zijn thans verstrooid. De laatste arbeid

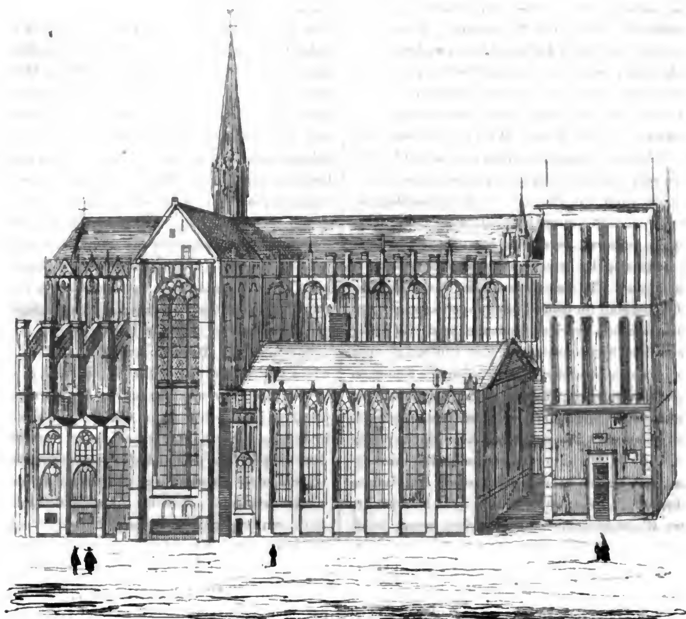
van Raphaël was zijn verheven tafereel der verheerlijking van Christus op den berg. Terwijl hij dit nog niet geheel voltooid had, rukte hem de dood op den 7den April 1520 weg. Hij had zeven en dertig jaren geleefd, maar in dien korten leeftijd genoeg gedaan, om in de geheugenis van allen, die voor schoonheid in het gebied der kunst gevoel hebben, onsterfelijk te blijven. Geheel *Rome* was op de tijding van zijnen dood in diepen rouw verzonken, en zijne leerlingen waren ontroostbaar; want deze groote schilder bezat, bij eene zeer fraaije gestalte, het

innemendste, dienstvaardigste en bescheidenste karakter. De toenmalige Paus Leo X, die nog meer dan zijnen voorganger, Raphaël en de kunsten op prijs stelde, en den eersten met eere had overladen, betreurde zelf dezen buitengewonen man zeer levendig. Zijn lijk werd in zijne werkplaats, tegenover de schilderij der verheerlijking van Christus op een paradebed ten toon gesteld, en met buitengewonen luister en pracht begraven.

Weinige jaren geleden, en wel in 1833, heeft men het lijk van Raphaël op nieuw opgegraven. Bij het openen der kist bleek het, dat de tijd zijne stoffelijke overblijfselen nog niet geheel verteerd had, zoodat men omtrent zijne ligchaamsgestalte nog eenige opmerkingen heeft kunnen maken. Zijn gebeente is vervolgens op nieuw in eene der kerken van *Rome* ter aarde besteld. — In die stad plagten de ingezetenen met zekeren trots het huis aan te wijzen, waarin Raphaël gewoond heeft, en van dit huis deelen wij hierboven eene afbeelding mede.

—

De Stad Utrecht.

De eerste oorsprong dezer vaderlandsche stad klimt tot in de grijze oudheid en zelfs tot den tijd der *Romeinen* op. Haar naam, *Utrecht*, in het latijn *Ultrajectum* of ook wel *Trajectum*, is blijkbaar van een veer afkomstig, dat hier reeds zeer vroeg bij den tak van den *Rhijn*, waaraan de stad ligt, moet hebben bestaan. Toen de Koning der *Franken* Dagobert, omstreeks het jaar 630 de destijds nog heidensche *Friezen* den oorlog aandeed en hen overwon, ontnam hij hun *Utrecht*, en stichtte aldaar eene eerste Christenkerk. De Friezen, die onverzettelijk aan het godsdienstig geloof hunner vaderen gehecht bleven, ofschoon dit geloof hun zelfs menschenoffers voorschreef, maakten, eenige jaren later, zich de heerschende onlusten in het Rijk der Franken ten nutte, om zich van dat

Rijk weder geheel onafhankelijk te maken, en de *Utrechtsche* kerk ging te gronde. Toen echter, tegen het einde der zevende eeuw, het *Frankische* Rijk, onder het bestuur van Pepijn, ten toppunt van magt gestegen was, werden de *Friezen* op nieuw tot zekere mate van onderwerping gedwongen. Hun Koning Radboud werd aan de *Franken* cijnsbaar, en droeg, zoo al niet bij zijn eigen volk, dan toch bij zijne overwinnaars, voortaan den titel van Hertog; en de Christenkerk te *Utrecht* werd niet alleen hersteld, maar tot het middelpunt verheven, van waar voortaan de pogingen tot bekeering der bewoners van ons vaderland zouden uitgaan. Te dien einde verhief Paus Sergius in 695 die stad tot eenen Bisschoppelijken zetel, en benoemde den ijverigen heidenbekeerder Willebrord tot Bisschop aldaar. Zoo stuitend als voor ons gevoel de handelwijze der *Frankische* Koningen en veldoversten is, die met het zwaard in de vuist aan de ongeloovige *Friezen* de leer des vredes wilden opdringen; zoo eerbiedwekkend zijn de pogingen van Willebrord en andere zulke geestelijken, die slechts het wapen der overreding daartoe gebruikten. Met onbezweken ijver doorkruiste deze Christenleeraar het land, wierp overal de afgodsbeelden omver, stichtte op verscheidene plaatsen kerken, en verduurde allerlei ongemakken te midden van een dikwijls vijandig volk, om slechts belijders van het Evangelie te winnen. Nadat hij in 737 gestorven was, werd Winfried, meer algemeen onder den naam van Bonifacius bekend, met de zorg voor de belangen van het Bisdom *Utrecht* belast. Ook deze waarlijk groote man, die met de vooroordeelen van zijnen tijd besmet, maar wiens gemoed rein en verheven gestemd was, deed met de hem onderhoorige geestelijken ongeloofelijk veel moeite, om den bewoners van ons vaderland, toen nog onder den algemeenen naam van *Friezen* bekend, het Christendom te doen aannemen en tevens om hunne ruwe zeden te verzachten. Hij stierf als het slagtoffer van zijnen ijver. Terwijl hij in het jaar 755 bij *Dokkum* met het doopen van nieuw bekeerden bezig was, werd hij door eene bende gewapende *Friezen*, die nog onverzettelijk aan het oude heidensche geloof gehecht waren, aangevallen en met 53 zijner ambtsbroeders vermoord. Met roerende gelatenheid en onderwerping aan Gods wil onderging Bonifacius den marteldood. Hij verdiende het, dat de Roomsche kerk hem onder het aantal harer heiligen opnam. Jaarlijks, op den aan hem gewijden dag, plagt, toen *Utrecht* nog de zetel van een Roomschen Bisschop was, in die stad een plegtige omgang te zijner eere gehouden te worden.

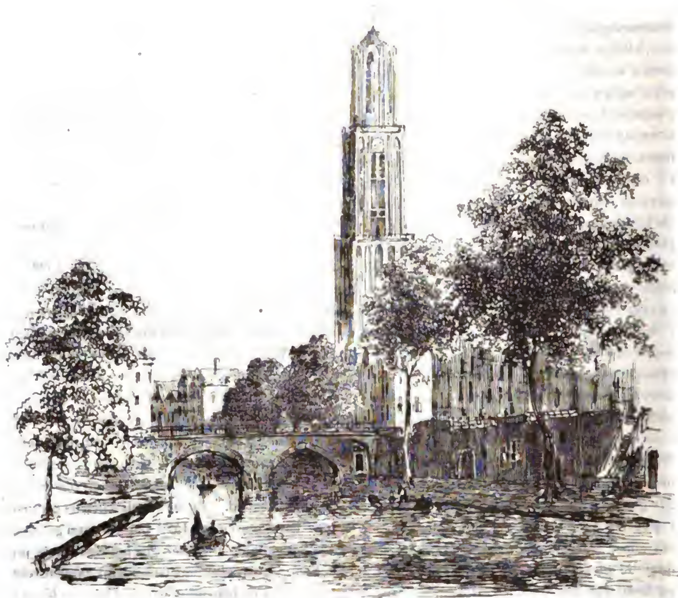
Sommige der Bisschoppen, die aan Bonifacius te *Utrecht* opvolgden, verdienden, even als hij, den roem van aan hunne roeping getrouw geweest te zijn. Doch nadat het Christendom algemeen in deze landen was aangenomen, en de *Utrechtsche* Bisschoppen door Karel *den grooten* en zijne opvolgers meer en meer met gunsten en voorregten werden overladen, speelden zij maar al te dikwijls de rol van heerschzuchtige en geldgierige Vorsten, die zelfs niet schroomden, om tot uitbreiding van hun gebied de wapenen te voeren. Zij verkregen ook allengskens een vrij groot wereldlijk gezag, daar door onderscheidene giften van Keizers en door veroveringen, hun burgerlijk gebied zich langzamerhand niet slechts over het eigenlijke Sticht of de tegenwoordige provincie *Utrecht*, maar ook over een gedeelte van *Gelderland*, alsmede over *Overijssel*, *Groningen* en *Drenthe* uitbreidde. Aan hun geestelijk regtsgebied waren alle de bewoners der vereenigde Nederlanden, alsmede die van een gedeelte van *Vlaanderen*, *Braband* en het land van *Kleef* onderworpen. De stad *Utrecht* was dus in

de middeleeuwen de hoofdstad van geen onaanzienlijk Vorstendom, en nam daardoor, alsmede door de tegenwoordigheid van het hoofd der Nederlandsche kerk, allengs in luister toe. Een aantal kerken en kloosters werden aldaar gesticht; de stad werd met sterke wallen omgeven en hier en daar werden rondom dezelve kasteelen gebouwd.

Reeds vroeg had *Utrecht* echter allerlei rampen te verduren. In het jaar 856 werd zij door de *Noormannen*, die met een aantal schepen den *Rhijn* waren opgevaren, ingenomen en verwoest, en ontkwam de toenmalige Bisschop met sommigen zijner geestelijken te naauwernood den algemeenen moord. Later had zij nog bij herhaling veel van de invallen dier woeste vreemdelingen te lijden. Nog verderfelijker waren voor de stad *Utrecht* en hare omstreken de onophoudelijke oorlogen, die derzelver Bisschoppen met de Graven van *Holland* voerden, toen dezen in magt begonnen toe te nemen. Meer dan eens werd *Utrecht* door de Hollanders belegerd, en niet altijd liep zulk eene belegering zoo gelukkig af, als die van het jaar 1138. In dat jaar namelijk was de Hollandsche Graaf D i r k VI met een magtig heir voor de stad *Utrecht* verschenen, en maakte zich reeds gereed, om haar te bestormen, toen op eens de poorten open gaan, en de Bisschop, aan het hoofd zijner geheele geestelijkheid, ongewapend, doch in plegtgewaad, den Graaf te gemoet trekt, en hem met den ban der kerk bedreigt, indien hij niet dadelijk den aanval staakt. D i r k VI werd door dit schouwspel getroffen en boog zich voor den Kerkvoogd, wien hij om vergiffenis smeekte. Spoedig werd eene verzoening getroffen en de stad was gered. — Behalve door de onheilen des oorlogs, werd de stad *Utrecht* viermalen (in 1148, 1171, 1279 en 1431) door eenen allergeweldigsten brand geteisterd, die vele kerkgebouwen en bijzondere woningen vernielde. Zij kwam echter alle deze rampen telkens te boven, waartoe hare gunstige ligging te midden eener vruchtbare landstreek zeker veel zal bijgedragen hebben. Niet te onregte zingt dus de oude V o n d e l, van deze stad sprekende:

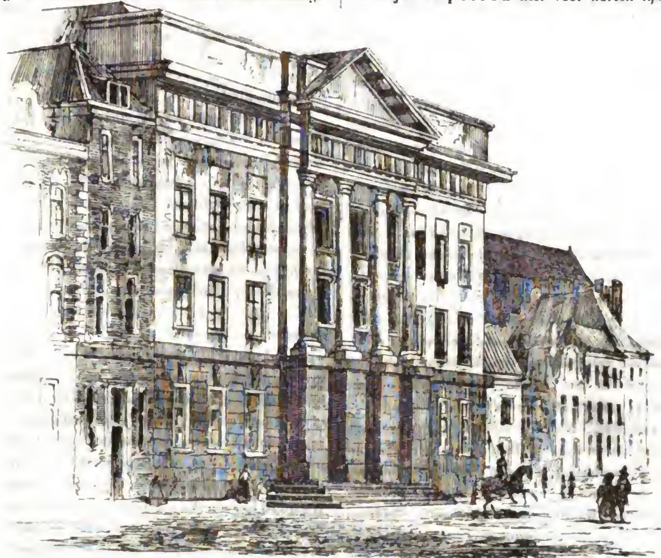
« Wat heeft ze, reis of reis, bij wisselingh van tijden
« En heerschappijen, wreet gemartelt, niet te lijden!
« Nog schept ze telkens aem, van hoogher hant beschermt;
« En als het spreekwoord luit, dat zelden brant verarmt,
« Verrijkt ze na den brant veel schooner uit haer assen,
« Recht als de Feniks weer geteelt en opghewassen. »

Onder de regering der Vorsten uit het Huis van *Bourgondie* werden de *Utrechtsche* Bisschoppen van tijd tot tijd aanmerkelijk in hun wereldlijk gezag besnoeid, tot dat zij het eindelijk in 1527 geheel verloren. In dat jaar namelijk moest de toenmalige Bisschop, H e n d r i k v a n B e ij e r e n, zijn gebied over het geheele Sticht van *Utrecht* aan K a r e l V overdragen. Eene halve eeuw later ging, ten gevolge van het aannemen der kerkhervorming, ook het geestelijk gebied der *Utrechtsche* Bisschoppen verloren, en van dien tijd af, was de stad *Utrecht* niets meer, dan de hoofdplaats van eene der zeven provincien, waaruit het oude Gemeenebest der *vereenigde Nederlanden* was zamengesteld. Zij had intusschen de eer, dat binnen hare muren in 1579 het verbond gesloten werd, hetwelk die gewesten, na het *Spaansche* juk te hebben afgeworpen, onafscheidelijk zamenhechtte, en onder de benaming van de *Unie van Utrecht* meer dan twee eeuwen lang de grondwet van het bloeijendste Gemeenebest der nieuwere tijden heeft uitgemaakt. Even zoo is *Utrecht* door den aldaar in 1713 gesloten vrede tusschen een groot aantal Europesche Mogendheden beroemd geworden: die *Utrechtsche vrede* legde den grondslag van het toen ingevoerde evenwigt tusschen de Staten van *Europa*, wier onderlinge betrekkingen nog voor een gedeelte daarop rusten.

Gedurende het bestaan van het Nederlandsche Gemeenebest, bleef *Utrecht*, ofschoon ook niet meer de zetel van eenen magtigen Bisschop, eene bloeijende stad, die echter, ten gevolge van onderscheidene omstandigheden, meer dan eenige andere betrokken was in de treurige burgergeschillen, welke dat gemeenebest, gedurende den geheelen tijd van deszelfs bestaan schokten en het ten laatste ten ondergang bragten. Het lust ons thans niet, om die burgergeschillen en het daarin door de Utrechtenaren genomen aandeel te herinneren. Genoeg zij het, er nog bij te voegen, dat de stad *Utrecht*, die steeds eene belangrijke vesting was gebleven, in 1672 door de *Franschen* werd overheerd, welke eerst in 1674, nadat de inwoners zeer veel door hun verblijf geleden hadden,

door de wapenen van Willem III gedwongen werden, om de stad te ontruimen; dat de verovering van *Utrecht* door de Fransche omwentelingsmannen in 1795 den val van den alouden regeringsvorm van ons vaderland besliste; dat Koning Lodewijk Napoleon hier voor korten tijd den

zetel van zijn bewind vestigde; en dat in 1813, op het tijdstip der wedergeboorte van ons vaderland, de Fransche Generaal Molitor nog een tijd lang met zijne benden *Utrecht* bezet hield, en van daar onze pas herwonnen onafhankelijkheid bedreigde.

De laatste gebeurtenis van eenig aanbelang, die in *Utrecht* is voorgevallen, wekt veel vrolijker herinneringen op. Aldaar is in den zomer van 1836, met ongewonen luister en onder grooten toeloop van vreemden uit alle oorden des vaderlands, het tweede eeuwfeest gevierd der *Utrechtsche* Hoogeschool, die de kweekster van zoo vele beroemde mannen is geweest, en zich steeds in den bloeijendsten toestand bevindt, daar zij thans omstreeks 600

studenten telt. De stedelijke regering van *Utrecht* heeft in 1636, tot hare onsterfelijke eer, die Hoogeschool gesticht.

Er is misschien geene stad in ons vaderland, die de gezegende gevolgen der omwenteling van 1813 en de weldadige werking van het zachte Bestuur, waaronder wij leven, in zulk eene ruime mate heeft ondervonden, als *Utrecht*. Zij is de marktplaats der geheele provincie van dien naam, die reeds van ouds wegens hare vruchtbaarheid beroemd was, en waarin gedurende de laatste jaren een groot aantal straatwegen zijn aangelegd, die naar onderscheidene, door hunne bekoorlijke ligging of toenemende welvaart beroemde dorpen henenleiden. Vele Utrechtsche fabrijken zijn in bloeijenden toestand. De bevolking der stad is in deze eeuw met omstreeks een vierde vermeerderd, en reeds tot boven de 40,000 zielen geklommen. Ofschoon bij het doorwandelen van hare straten het ouderwetsche voorkomen van vele gebouwen nog in het oog valt, zijn te *Utrecht* in den laatsten tijd toch vele nieuwe woningen gezet, of de reeds bestaande aanmerkelijk verfraaid. Door de loffelijke zorg der stads regering zijn de sterke wallen, die vroeger deze stad aan alle de onheilen van een beleg blootstelden, niet alleen geslecht, maar in ongemeen bevallige en lagchende wandeldreven herschapen. De bloei der stad en van haren omtrek veroorzaakt, dat men, bij het doorwandelen daarvan, zich onwillekeurig ook de volgende fraaije dichtregelen van Vondel herinnert:

« Dees stadt, de hoofdstadt van het Sticht, in top gesteghen,
« Leght in een vruchtbren schoot van klaijgront, rijck van zeghen,
« Hier swelt de korenair, daar d' uier vet van room,
« Hier rust de herder in de schaduw van den boom;
« Hier vloeien Vecht en Rhijn door boomgaerd en prieelen,
« En heerenslooten heen. Hier locken boschtooneelen
« De tortels en het wilt. Daer zuight de honinghbey.
« Gins zinght de nachtegael en leeuriek even blij
« Een lieflijck veltmuzijck, dat noit het oor verveelde.
« Hoe noemt men *Uitrecht* dan? Een Paradijs vol weelde.»

Ons bestek laat niet toe, om thans alle de merkwaardigheden van de stad *Utrecht* te beschrijven. Slechts bij sommigen daarvan, die op de hierbij gevoegde plaatjes zijn voorgesteld, zullen wij een oogenblik stilstaan.

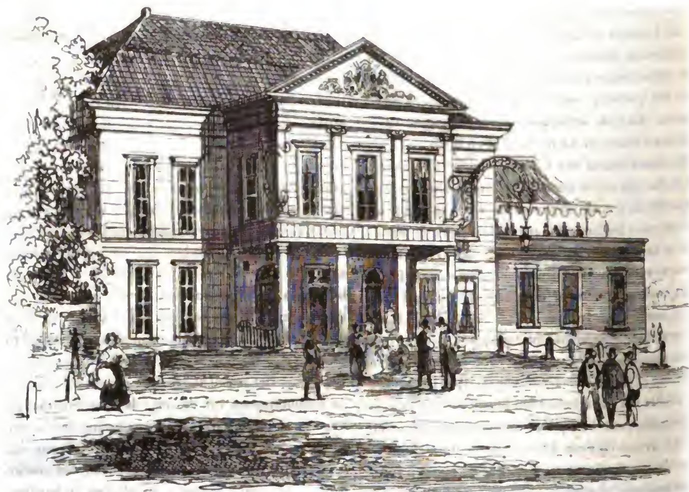
De *Domkerk*. De eerste stichting van dit kerkgebouw, hetwelk van oudsher aan den *H. Maarten* toegewijd was, moet misschien wel aan Willebrord worden toegeschreven. Het was van den beginne af de hoofdkerk der stad en dus die van het geheele Bisdom, staande het paleis der Bisschoppen in de onmiddellijke nabijheid van dit gebouw. Oorspronkelijk zal hetzelve wel van weinige beteekenis geweest zijn, doch naar mate de Bisschoppelijke zetel te *Utrecht* door de gunst van Keizers en Koningen en door eigene inkomsten in luister toenam, werd ook deze *St. Maartenskerk* vergroot en verfraaid. Behalve dat onderging zij in den loop der eeuwen, nadat zij door de *Noormannen* verwoest of door ongelukkige branden geteisterd was, onderscheidene vernieuwingen en herstellingen. Eindelijk in het midden der dertiende eeuw, was zij zoo bouwvallig geworden, dat de toenmalige Bisschop, Hendrik van Vianden, haar tot den grond liet afbreken, en in plaats daarvan in 1254 een prachtig en vooral zeer uitgestrekt kerkgebouw stichtte, waarvan nog ten huidigen dage een gedeelte bestaat. In 1321 legde een latere Bisschop den eersten steen van den grooten domtoren, die naast de kerk werd geplaatst en eerst na zestig jaren arbeids volbouwd was. Nog is deze domtoren ongeschonden aanwezig. Het is de hoogste kerktoren in ons vaderland, en van welke zijde men *Utrecht* ook nadert, overal ziet men dit praalgesticht, dat ten minste tot bewijs strekt van den voorvaderlijken

ijver voor de uiterlijke eeredienst, hoog boven de woningen der menschen uitsteken. Tot aan den tijd der hervorming was ook de *St. Maartenskerk* zelve eene der heerlijkste kerken in ons vaderland. Den geloovigen Roomschgezinde was zij bijzonder heilig, daar binnen hare muren en in de pilaren verscheidene overblijfselen of zoogenaamde *reliquiën* van Apostels en Kerkvaders bewaard werden. De achtentwintig Bisschoppen van *Utrecht* lagen onder hare uitgestrekte gewelven begraven, en dat wel voor een gedeelte onder prachtige marmeren graftombes. Ook de stoffelijke overblijfselen van twee Duitsche Keizers, Koenraad II en Hendrik V, welke eerste vooral van *Utrecht* veel werks maakte, waren hier ter aarde besteld. De Roomsche Koning, Graaf Willem II plagt nooit te velde te trekken, dan na voor het hooge altaar in deze kerk de wapenen te hebben aangegord. Toen na 1577 dit kerkgebouw voor de Hervormde eeredienst werd ingerigt, verloor hetzelve natuurlijk reeds veel van zijnen inwendigen luister. Maar nog bleef de Kerk in hare aloude gedaante bestaan, tot dat op den 1sten Augustus 1674 een allervreesselijkste storm het schip of de buik daarvan geheel deed instorten, en slechts het koor behouden bleef; zoodat, na de wegruiming van het puin, tusschen den domtoren en dat overgeblevene koor, dat nu op zich zelve voor de predikdienst werd gebruikt, een vrij ruim plein ontstond, hetwelk thans nog tot marktplaats dient. Op het hierbij gevoegde eerste plaatje ziet men de *St. Maartenskerk* afgebeeld, zoodanig als zij zich vóór deze nieuwe verwoesting vertoonde. Van den domtoren ziet men op dat plaatje slechts het onderste gedeelte. Alle de gebouwen tusschen het spitse torentje en dien dom bestaan niet meer. Het overgeblevene gedeelte van deze merkwaardige kerk, dat nog de marmeren graftombe van den zeeheld van Gend bevat, plagt iets zeer sombers en bouwvalligs te hebben, en was te naauwer nood voor de eeredienst meer geschikt. Dit gebouw is echter in de jaren 1826 en 1827 van binnen geheel vertimmerd en daardoor voor de behoeften der Hervormde eeredienst weder goed geschikt geworden. Het wordt bij avond-godsdienst met gaz verlicht.

De *oude gracht*, (zie het plaatje op bladz. 356). Zulk eene gracht als deze en de daarna gelijkende *nieuwe gracht*, vindt men wel nergens anders in ons vaderland, dan te *Utrecht*. Beide die grachten zijn in de twaalfde en de beide volgende eeuwen, op kosten der Stads-regering en van de toen zoo magtige gilden, gegraven. Zij zijn als gedeelten van den *krommen Rhijn* aan te merken. Daar echter de grond, waarop *Utrecht* is gebouwd, zeer hoog is, zijn de straten langs die grachten vrij verre boven derzelver gewonen waterstand verheven. Dit heeft ten gevolge gehad, dat hier de woningen in zekeren zin, zoo als ook op het plaatje te zien is, verdubbeld zijn. De bovenstraat loopt over verwelfde kelders en andere gebouwen heen, die tot schuren, werkplaatsen en zelfs tot woningen dienen en op eene kaai beneden aan de gracht hunnen uitgang hebben. Het is een zonderling gezigt, hier en daar de schoorsteenen van de langs de benedenstraat gebouwde huisjes boven de borstwering der bovenstraat te zien uitsteken. Overigens verliezen ook deze beide grachten langzamerhand het ouderwetsch aanzien, hetwelk zij plagten te bezitten. Wie in den bloei des vaderlands belang stelt, ziet dit met genoegen, maar de minnaar van oudheden zucht wel eens bij het verdwijnen van menig gebouw, dat juist om zijne oude bouworde schilderachtig en merkwaardig was.

Het *Raadhuis*. Ook dit gebouw, hetwelk uit twee ouderwetsche huizen was zamengesteld, die den naam van *Hazenberg* en *Lichtenberg* droegen, en als eene soort van kleine kasteelen uit vroegere

eeuwen waren overgebleven, heeft in het laatste tiental jaren eene geheele vernieuwing ondergaan. Het is, zoo als men op het plaatje van bladz. 357 ziet, in een fraai gebouw, welks voorgevel door kolommen wordt ondersteund, herschapen en beantwoordt thans volkomen aan den tegenwoordigen bloei der stad. Op dit Raadhuis werd in 1713 de reeds vroeger door ons vermelde vrede gesloten.

De laatste afbeelding van Utrechtsche gebouwen, die wij op bladz. 360 mededeelen, stelt den Schouwburg dier stad voor. Hij bevindt zich op het *Vreeburg*, een uitgestrekt plein, waarop het kasteel van denzelfden naam plagt te staan, hetwelk door Karel V was aangelegd, om de bewoners van *Utrecht* te breidelen, doch in 1577, nadat ons vaderland zijne onafhankelijkheid had herwonnen, tot groote vreugde der ingezetenen, tot den grond toe geslecht werd. Deze Utrechtsche Schouwburg, bij het stichten waarvan men den grooten Amsterdamschen eenigermate tot model heeft genomen, is almede een gewrocht der laatste jaren. Hij werd den 10den Julij 1821 met het treurspel *Maria Stuart* ingewijd. Hiermede moeten wij voor deze maal onze beschouwing van *Utrecht's* merkwaardigheden staken; doch wij behouden ons voor, om bij eene volgende gelegenheid, onze lezers opnieuw in die stad rond te leiden.

Overdragt der Nederlanden door Karel V, *aan zijnen zoon Philips* II.

Karel V, die over ons land als Graaf regeerde, gaf in 1555 te *Brussel* een schouwspel, dat zekerlijk eenig en ongehoord is in de geschiedenis der wereld. Reeds op zijn vijftiende jaar had hij het bestuur dezer landen aanvaard, en had gedurende het veertig-tal jaren, dat hij den last des bestuurs van *drie* verschillende rijken getorscht had, zekerlijk vele bezwaren en vermoeijenissen doorgestaan. In de *Nederlanden* was hij als Graaf geëerbiedigd, in *Spanje* regeerde hij als Koning, en in *Duitschland* droeg hij de Keizerlijke kroon. Thans, in 1555, wars van alle grootheid en vorstelijk gezag, vermoeid door de zorgen voor zijne uitgebreide Staten, door herhaalde oorlogen, als het ware, verouderd, en gekweld door ziekten, besloot hij zich te ontdoen

van zijn Vorstelijk gezag, en daarmede van alle bezwaren en zorgen, die aan hetzelve verbonden zijn. — Philips, zijn zoon, had toen zijn achtentwintigste jaar bereikt, en blijken van bekwaamheid voor het bestuur, zoowel als groote werkzaamheid aan den dag gelegd.

Karel stelde zich voor, dat deze erfgenaam van zijne regering in *Spanje* en der *Nederlanden* den roem van zijn huis eenmaal zoude vereeuwigen, en dat hij zelf na zoo vele stormen des levens eene aangename rust zoude kunnen genieten, wanneer hij aan dien zoon het bestuur dezer landen overdroeg, en zich dan aan het gewoel der wereld onttrok.

Om deze voorstellingen te verwezenlijken, liet Karel V zijnen zoon uit *Spanje* roepen, en onderhield hem over de dure verpligtingen, die op eenen Vorst rusten, en over de toegevendheid, die vooral ook ten opzigte van den Nederlandschen landaard moest worden in acht genomen, om gelukkiglijk te regeren. Daarna onderrigtte hij hem omtrent het voornemen, om het bestuur dezer landen aan hem over te dragen, hetwelk in de maand October des jaars 1555 te *Brussel* onder groote plegtigheid plaats had.

De Keizer riep daartoe in *Brussel* de Staten-Generaal zijner gewesten te zamen. De geestelijkheid, de adel, pensionarissen en afgevaardigden der steden, verschenen aldaar in genoemde maand om getuige te zijn van de groote plegtigheid, die op handen was.

Nooit was het Hof te *Brussel* luisterrijker geweest dan thans; daar waren behalve de genoemde grooten, tegenwoordig de beide Koninginnen, zusters van den Keizer, de Koning van *Boheme*, de Hertog van *Savoije*, allen naburige Vorsten, die zich beijverd hadden deze plegtigheid bij te wonen. Den 25 der genoemde maand verscheen Karel voor de laatste maal op zijnen troon voor de vergaderde, aanzienlijke menigte; hebbende aan zijne regterhand zijnen zoon Philips II, en aan zijne linkerzijde zijne zuster, Koningin van *Hongarijen* en Gouvernante der *Nederlanden;* terwijl hij gevolgd was door eenen schitterenden stoet van grooten van *Spanje* en Prinsen des rijks.

De voorzitter der Staten, Philibert van Brussel gaf eerst in eene kleine aanspraak aan de vergadering het doel dezer plegtige bijeenkomst te kennen, waarna hij haar de acte van afstand voorlas, waarbij de Keizer het gezag dezer landen overdroeg aan zijnen zoon Philips, en de inwoners der *Nederlanden* ontsloeg van den eed van getrouwheid, waardoor zij tot hiertoe aan Karel V verbonden waren.

De raadsheer las nog, toen Karel, onverhoeds oprijzende, en op de schouders leunende van Prins Willem van *Oranje*, zijnen gunsteling, zijn hand- of zakboekje nam, en met eene duidelijke, heldere stem, met waardigheid begon voor te lezen, wat hij sedert de aanvaarding van het bestuur over de *Nederlanden* had verrigt; hoe hij tot negenmaal toe naar *Duitschland* was getrokken, zesmaal in *Spanje*, zevenmaal naar *Italie*, viermaal in *Frankrijk*, tien keeren in de *Nederlanden*, tweemaal naar *Engeland*, en even zoo dikwijls in *Afrika* was geweest; hoe hij elfmaal de zee was overgestoken, hoe vele oorlogen hij ondernomen, welke verbonden van vrede en vriendschap hij gemaakt, en hoe vele overwinningen hij behaald had. Daarna zich tot zijnen zoon Philips wendende, die aan zijne voeten geknield lag en de hand des vaders kuste, sprak hij in dezer voege: « Indien het bezit dezer landen, door mijnen dood aan u gekomen ware, zou ik, om het nalaten van zulk een aanzienlijk, en door mij zoo zeer vermeerderd erfdeel, eenige aanspraak op uwe dankbaarheid verdiend hebben. Doch nu ik u deze erfenis, niet uit noodzakelijkheid, maar uit

vrije keuze afsta, nu ik vroeg verkies te sterven, opdat gij te vroeger aan het bezit zoudt komen; vorder ik met regt, dat gij, al wat gij mij hierom meer schuldig zijt, met zooveel te meer zorg in liefde jegens de ingezetenen dezer landen betaalt. Andere Vorsten verheugen zich, omdat zij hunnen zonen het leven gegeven hebben, en het gebied *zullen* geven. Ik heb deze beiderlei vreugde als tegenwoordig willen genieten, en u zoowel door mij willen zien regeren als leven. Weinigen zullen dit mijn voorbeeld navolgen, gelijk ik zelf, hierin, van de oudste tijden af, naauwelijks een voorbeeld voor mij heb. Doch men zal mijn besluit, dan eerst prijzen, als men zien zal dat gij u hetzelve waardig maakt;» enz. Hierbij voegde de Keizer nog eenige vermaningen aan den zoon, wien hij thans met zijnen zegen het bestuur des lands overdroeg. Aandoenlijk was deze plegtigheid; velen vloeiden de tranen van aandoening over het gelaat, terwijl daarna de Bisschop van *Utrecht*, de liefde des jongen Vorsten voor zijnen vader en jegens de landzaken in eene welsprekende redevoering, in naam van Philips aan den dag legde, waarna ook de landvoogdes Maria haar bewind over de *Nederlanden*, dat zij gedurende 25 jaren gevoerd had, nederlegde.

Den volgenden dag ontving Philips op eene plegtige wijze de hulde der Staten, en bezwoer hij de regten en vrijheden des lands te zullen handhaven.

Karel verwijderde zich nu van het gewoel der wereld en begaf zich, na dezen afstand, naar *Spanje*, om aldaar het overige van zijn leven in rust in een klooster door te brengen, nadat hij aan zijnen zoon insgelijks de kroon van *Spanje* had opgedragen, en het Keizerlijk bestuur aan zijnen broeder Ferdinand was toevertrouwd.

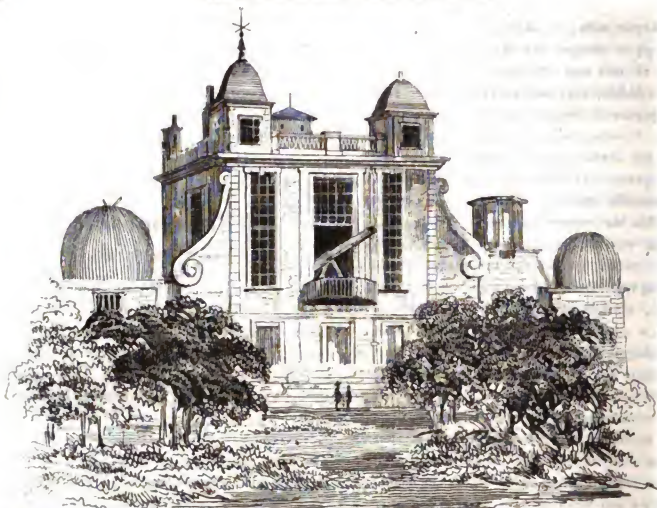
Hoedanig de zoon echter zijnen eed gehouden, de regten des volks, de vrijheden der landzaten en de vermaningen van zijnen vader in acht genomen heeft, leert de geschiedenis, van het volgend tijdperk, dat wij u hier aanraden in grootere, werken, naar uwe vatbaarheid en jaren geschikt, als het belangrijkste gedeelte onzer vaderlandsche geschiedenis, bij herhaling te beoefenen.

De Sterrenwacht te Greenwich.

Greenwich, eene stad in *Engeland*, in het noordwestelijk gedeelte van *Kent*, twee uren van *Londen*, aan de *Theems* en op eenen zandigen grond gelegen, is eene fraaije en gezonde plaats, voornamelijk door deszelfs *Sterrenwacht* beroemd. Humphred Hertog van *Glochester*, legde hier een lusthuis aan, dat echter eerst door den Engelschen Koning Hendrik VII is voltrokken geworden. De Engelsche Koning Hendrik VIII en de Koningin Elisabeth zijn beide ter dezer plaatse geboren. Dit oude paleis echter tamelijk in verval geraakt zijnde, werd hetzelve tot op de kapel afgebroken, en door Karel II aldaar een ander Koninklijk lusthuis naar de Italiaansche wijze aangelegd. Ook voor de Koningin heeft men aldaar een afzonderlijk huis gebouwd, en de Engelsche Koningin Anna heeft aldaar in 1708 een groot huis gesticht ten behoeve van verminkte soldaten.

De *sterrenwacht* van *Greenwich*, waarvan wij hier eene afbeelding bijvoegen, geeft echter aan deze stad eene bijzondere vermaardheid; naardien zij ongetwijfeld onder de in *Europa* bestaande sterrenwachten eene eerste plaats bekleedt.

Dezelve is aldaar op eene hoogte gebouwd in het park, en werd in het jaar 1675 op de grondslagen van eenen ouden, vervallen toren opgetrokken,

toen men in *Engeland* het gebrek aan eene openbare inrigting tot het doen van sterrenkundige waarnemingen levendig begon te gevoelen. De beroemde sterrekundige **Flamsteed** was de eerste opzigter dezer nieuwe sterrenwacht, alwaar hij in 1676 zijne waarnemingen begon en tot zijnen dood in 1716 voortzette. Zijn niet minder beroemde opvolger was **Halleij**, welke vermaard is door de berekening der loopbaan van den in 1682 door hem waargenomen komeet of staartster, die ook in het vorige jaar weder verschenen is, en zoo vele opspraak onder de menschen verwekt heeft.

Volgens den meridiaan of middaglijn dezer sterrenwacht wordt door de Engelsche aardrijkskundigen de lengte der plaatsen op den aardbol berekend, even als de Franschen zulks doen volgens den meridiaan van *Parijs*, en vroeger bijna algemeen naar een der kleinere Kanarische eilanden, *Ferro* geschiedde. Nog berekenen wij die lengte, zoo als u ongetwijfeld bekend is, naar den meridiaan, die over den piek van *Teneriffe* gaat.

De sterrenwacht van *Greenwich* bestaat uit twee afdeelingen, zijnde de eene een laag lang gebouw, en de andere de eigenlijke sterrewacht en de woning van den opzigter of sterrekundige.

In het bovenste gedeelte van dit laatste gebouw vindt men ook, behalve de boekerij, vele werktuigen benevens eene *Camera obscura*. De sterrentoren zelf bestaat uit vier vertrekken, welke de uitmuntendste sterrekundige werktuigen bevatten. Ten noorden van de sterrenwacht verheffen zich twee kleinere, met koepels bedekte

gebouwen, die hoofdzakelijk voor de waarneming der kometen ingerigt zijn.

Vroeger werd te *Greenwich* bij deze sterrenwacht, een diepe put gegraven, om in den waterspiegel daarvan de sterren ook gedurende den dag waar te nemen. In latere tijden echter, waarin men bij de sterrekundige wetenschap zulke hulpmiddelen niet meer behoeft, is dezelve overwulfd geworden,

De Wulp van Madagaskar.

Onder die vogelen, die men tot de onderscheidene sneppensoorten rekent, behooren ook de zoogenoemde Wulpen, bij de *Duitschers*, *Regenvogels* genoemd; terwijl eene grootere soort dier vogels bij hen den naam van *wind-*, *weder-* of *jutvogels* enz. draagt. Deze laatste wordt ook wel het blaauwpootig hoentje of de luipaard-vogel ge-

noemd, wegens zijne blaauwe pooten en onderscheidene vlakken, waarmede de vogel bedekt is.

De kleine soort van *wulpen* wordt in *Engeland* ook wel de *blaffer* genoemd, omdat hij een blaffend geluid maakt als de honden. De groote Linnaeus zegt, dat zij, door regt opwaarts in de lucht te stijgen, het onweder aankondigen. Ook opzigtelijk de kleuren, vlakken of strepen op zijne vederen, bestaat er eene merkwaardige verscheidenheid onder deze vogels.

De *wulp* van *Madagaskar*, waarvan wij u hier eene afbeelding bijvoegen, heeft de grootte der gewone wulp, zoo als die bij ons ook wel wordt aangetroffen. De kleur zijner vederen is boven op zijn lijf, donkerbruin met grijze randen, en van onderen is hij wit. Zijne borst en zijden vallen meer in de vale kleur, en hebben bruine vlakken in de lengte over de borst, en overdwars aan de zijden. De staartpennen zijn met bruine dwarsstrepen versierd, gelijk zulks ook bij andere Europesche wulpen plaats heeft. Wijders heeft deze vogel eenen roodachtigen bek van boven, en van onderen wit, aan het einde zwart, welke verscheidenheid almede tot zijne fraaiheid toebrengt. Zijne pooten eindelijk zijn bruinrood. Het ontbreekt alzoo dezen vogel aan geene kleuren. Van eenen enkelen wulp verhaalt een ander natuurbeschrijver, dat dezelve eene *groene* kleur bezit. Zijnde dezelve op den rug goud-groen, met den weerschijn of glans van zuiver koper en van onderen bruinachtig. Ook heeft men *bruine* en *bonte* wulpen. Aan deze vogelsoort sluiten zich onze eigenlijke sneppen aan, die zekerlijk niemand onzer jonge lezers geheel onbekend zijn.

Ook daarvan heeft men eene groote verscheidenheid, die wij hier niet zullen opnoemen, en bij welke men niet minder de groote overeenkomst als het verschil, bewonderd.

Standbeeld van Willem III.

Niemand mijner jonge lezers, die de vaderlandsche geschiedenis met ijver beoefenen, zoo als zij verdient, kan het onbekend wezen, dat een onzer voormalige stadhouders, Willem III, geroepen werd tot Koning van *Engeland*.

Na zijne verheffing tot de stadhouderlijke waardigheid, had deze Vorst reeds meer dan eenmaal zijne schrandere staatkunde aan den dag gelegd, om de heerschzuchtige plannen van *Frankrijk*, tot verderf van ons land gesmeed, te verijdelen, en met eenen goeden uitslag zijne pogingen bekroond gezien, tot het stuiten der veroveringen van den Franschen Koning Lodewijk XIV. Ongetwijfeld hadden de Engelschen daardoor reeds het oog op zijne bekwaamheid en schranderheid gevestigd; maar daarenboven met Maria, de dochter van den Engelschen Koning Jacobus II gehuwd, stond hij tot den Engelschen troon in eene naauwe betrekking.

Toen derhalve de Engelsche Koning, zijn schoonvader, zich den haat des Engelschen volks op den hals haalde, door een willekeurig gezag in te voeren, en de regten des lands en de godsdienst aan te tasten, vestigde een aanzienlijk gedeelte der bevolking van dat rijk nog meer het oog op onzen stadhouder. Men vereenigde zich tegen de oogmerken van Jacobus II, en men zond eene geheime uitnoodiging aan Willem III, om zich aan het hoofd der Engelsche regering te willen komen plaatsen. Dit alles geschiedde, terwijl men het hof zelf in slaap trachtte te wiegen.

Willem III, niet ongenegen om aan die uitnoodiging te voldoen, rustte eene talrijke vloot uit, welke 14 à 15,000 man landingstroepen naar *Engeland* moest overbrengen, om zijnen schoonvader te onttroonen. Met deze stak hij naar *Enge-*

land over. Jacobus II, die aanvankelijk de hulp van Lodewijk XIV, met wien hij bevriend was, geweigerd had, zag nu te laat, dat hij niet in die veiligheid en zekerheid den troon bezat, als waarin hij waande zijne plannen te kunnen ten uitvoer brengen. Wel rekende hij bij de verschijning dezer vloot in zee op zijne schepen en manschappen, doch deze lieten Willem III ongehinderd landen; ook zijne landmagt, die uit 20,000 man bestond bood weinig tegenstand; vele officieren verlieten zijne zijde en begaven zich onder de vanen van Willem III, en het grootste gedeelte van zijn leger versterkte dus de magt des stadhouders, waarmede deze hem kwam bedreigen. Ook de Koning van *Denemarken*, zijn schoonzoon, benevens zijne dochter Anna, verlieten hem. Er bleef dus in dien stand van zaken voor den Engelschen Koning niets overig, dan zich door de vlugt te redden. Zonder gestreden te hebben verliet hij den troon, en week naar *Frankrijk*, alwaar hij door Lodewijk XIV ontvangen werd, terwijl Willem III zijnen intogt in *Londen* deed, en door het Engelsche Parlement als Koning over dat rijk bevestigd werd.

Deze zijne verheffing werd echter eene der oorzaken, waardoor wij op nieuw met *Frankrijk* in oorlog gewikkeld werden; Lodewijk XIV, die den onttroonden Engelschen Koning weder op den troon plaatsen wilde, en wien de verheffing van den stadhouder een doorn in het oog was, verklaarde aan onzen Staat den oorlog.

Willem III had echter de voorzigtigheid, om het tooneel des oorlogs, gelijk ook vroeger het geval was geweest, in de zoogenoemde Spaansche Nederlanden over te brengen. In verscheidene veldslagen, legden de Nederlanders grootte dapperheid tegen de Franschen aan den dag. Willem III, hoewel niet altijd met voordeel, streed toch steeds met roem en persoonlijke dapperheid. De Fransche Koning Lodewijk XIV, moest bij den vrede, die in 1697 te *Rijswijk* gesloten werd, al de veroverde steden weder afstaan, en onzen stadhouder Willem III, als Koning van *Engeland* erkennen.

Onder zijn bestuur genoten de Engelschen eene ware vrijheid: het volk werd door het Parlement vertegenwoordigd, en aan Willem III, waren de grenzen van zijn gezag als Koning voorgeschreven, die hij dan ook geenszins te buiten trad. Evenwel bleef Willem III ook stadhouder der *Nederlanden*, welker rijkdommen en welker geoefend leger zijne magt op het vaste land verzekerden.

Groot is de verpligting, die de *Engelschen* aan dezen Vorst hebben, zonder wien hunne te regt beroemde staatsregeling haren val nabij zou zijn geweest; maar ook geheel *Europa* was het aan hem verschuldigd, dat het voor de overheersching der *Franschen* bewaard bleef, wier heillooze staatkunde hij in zijnen tijd even kloekmoedig en met even veel volharding bestreed, als zijne voorvaderen uit het doorluchtig geslacht van *Oranje-Nassau* de Koningen van *Spanje*. De verdiensten van Willem III zijn dan ook door den tijd steeds meer erkend geworden, en groote geschiedschrijvers geven hem thans eene eervolle plaats onder de redders van de zelfstandigheid der natien. In *Engeland* heeft men, ook zelfs in de laatsten tijd, zijnen roem door standbeelden vereeuwigd, en daaronder behoort dat, waarvan wij hierbij eene afbeelding leveren. Men vindt het te midden van een dier *Square's* of vierkante binnenpleinen, die aan de aanzienlijke buurten te *Londen* zoo zeer tot sieraad verstrekken, en waarop doorgaans verscheidene heerenhuizen uitzien. Meestal is zulk een binnenplein door lommerrijk geboomte en bloemperken eene aangename wandelplaats. Het hier bedoelde plein heet *James-Square*, en Willem III is op

hetzelve, te paard gezeten en als een Romeinsch Veldheer gekleed, met een lauwerkrans om het hoofd, afgebeeld. Een soortgelijk standbeeld te paard, uit brons gegoten, van dezen Vorst plagt

ook op een der openbare pleinen te *Dublin*, in *Ierland*, te staan; doch in het vorige jaar 1836 is dit standbeeld door kwaadwilligen, die waarschijnlijk door godsdiensthaat tegen dezen Protestantschen Vorst vervoerd werden, geheel vernield. Zij hadden 's nachts daarin eene opening geboord, en die met buskruid opgevuld, hetwelk vervolgens werd aangestoken en het geheele beeld in de lucht deed springen. De stedelijke regering van *Dublin* heeft zich echter gehaast, om dit vernielde standbeeld te herstellen, en de vriend van het huis van *Oranje* en van de ware vrijheid zal zich ook te *Dublin* weldra weder in het aanschouwen daarvan kunnen verheugen.

Baambrugge.

Van de menigvuldige trekvaarten, die ons vaderland doorsnijden en aldaar zoo veel tot verlevendiging van den inlandschen handel bijdragen, had die van *Utrecht* naar *Amsterdam* van oudsher den roem, van de fraaiste gezigten op te leveren. Terwijl het middel van gemeenschap te water tusschen andere vaderlandsche steden meestal in een gegraven kanaal bestaat, dat uit den aard der zaak regt-

lijnig en eentoonig is, vaart men van *Utrecht* naar *Amsterdam* grootendeels langs twee kronkelende rivieren, namelijk eerst langs de *Vecht* en vervolgens langs een tak van den *Amstel*, welke beide rivieren door middel van de *Nieuwersluis* gemeenschap met elkander hebben. Aan den boord dier rivieren liggen verscheidene fraaije dorpen, die, als het ware, door eene geheele reeks van kleinere en grootere lustplaatsen aan elkander zijn geschakeld. Ofschoon die buitengoederen in de laatste halve eeuw aanmerkelijk verminderd zijn, blijven er nog altijd genoeg over, om het landschap te verlevendigen en een verheven denkbeeld in te boezemen van de vroegere grootheid der wereldstad *Amsterdam;* want het zijn meestal Amsterdammers geweest, die, na door den koophandel meer of minder aanzienlijke schatten te hebben vergaard, hier lustplaatsen aanlegden, waarin zij van het koopgewoel uitrustten. De acht uren, die men, van de gewone trekschuit gebruik makende, noodig heeft, om van *Utrecht* naar *Amsterdam* te komen, gaan dan ook, zelfs voor hen, die aan de tegenwoordige snellere manier van reizen langs straat- en zelfs langs ijzeren spoorwegen gewend zijn, aangenaam voorbij; en de vreemdeling, die hier, in het gunstige jaargetijde, voor het eerst een reisje met de trekschuit doet, erkent meestal, dat ons vaderland eigenaardige schoonheden aanbiedt.

Baambrugge, ook wel *Bambrug* geheeten, is op één na het laatste dorp, hetwelk men, op de boven vermelde wijze naar *Amsterdam* varende, voorbij komt. Het ligt aan den zoogenoemden

krommen Amstel, een uur gaans ten zuiden van *Abcoude*, het laatste der bedoelde dorpen. Het behoort nog tot de Provincie *Utrecht*, en vormt geene afzonderlijke burgerlijke gemeente, maar is in dat opzigt met *Abcoude* vereenigd. In ouden tijd vormde *Baambrugge*, met *Abcoude* vereenigd, eene Ambachtsheerlijkheid, waarvan de eigenaar op het bij laatstgenoemd dorp aanwezige Slot zijn verblijf hield. Vóór den tijd der hervorming bezat *Baambrugge* geen ander bedehuis, dan eene kleine kapel, zoodat dit dorp toen wel van weinig beteekenis zal geweest zijn. Na de aanneming der Hervormde Kerkleer door het meerendeel der ingezetenen, gingen zij eenen tijd lang te *Abcoude* ter kerke, tot dat hier in 1633 een eigen Predikant beroepen wierd. Het tegenwoordige kerkgebouw van *Baambrugge* is niet zeer groot, doch heeft eenen vrij hoogen, spitsen toren. De gestadige doortogt van schuiten en reizigers zet aan *Baambrugge*, even als aan de andere dorpen langs *Vecht* en *Amstel*, veel levendigheid bij en bevordert aldaar de algemeene welvaart; te meer daar de groote straatweg, die in deze eeuw van *Amsterdam* naar *Utrecht* is aangelegd, langs dit dorp henen loopt.

In onze vaderlandsche geschiedenis wordt *Baambrugge*, zoo ver wij ons herinneren, slechts eenmaal meer bijzonder vermeld. Dat vreedzame dorpje deelde namelijk in ruime mate in de rampen, welke de Franschen over *Nederland* bragten, toen zij hetzelve in 1672, onder den heerschzuchtigen Lodewijk XIV, overstroomden, en deze opgeblazen Vorst zelfs eenen geruimen tijd zijn hoofdkwartier te *Utrecht*, in het hart des vaderlands, gevestigd hield. Ofschoon door het beleid van den grooten Willem III, in dat noodlottige jaar de pogingen der Franschen, om ook tot *Amsterdam* en de voornaamste Hollandsche steden door te dringen, gestuit werden, kon men niet beletten, dat hunne woeste benden onderscheidene strooptogten naar vaderlandsche dorpen ondernamen, waarbij zij in hunnen overmoed gruwelen pleegden, voor welke de menschelijkheid terugdeinst. Men plagt het sombere en stuitende verhaal van al de tooneelen van roof, moord en brandstichting, door welke de Franschen toen hunnen naam bezoedelden, in een schoolboekje: *de Fransche Tirannij* geheeten, opgeteekend, vrij algemeen aan de kinderen op de scholen in handen te geven. In dat boekje nu wordt wel voornamelijk over de jammertooneelen te *Bodegraven* en *Zwammerdam* uitgeweid; maar vindt men ook een verhaal van het gebeurde te *Abcoude* en *Baambrugge*, bij gelegenheid, dat eenige Fransche benden den 7den November 1672 daarheen eenen togt waagden. Ook die beide dorpen werden door deze woeste soldaten leeggeplunderd, gedeeltelijk uitgemoord en in de asch gelegd. Alleen te *Abcoude* brandden door den euvelmoed der Franschen meer dan honderd huizen af.

Reeds lang is men deze vreesselijke ramp in de opgenoemde dorpen te boven gekomen, maar de herinnering daarvan kan steeds nuttig worden geacht, om afschuw in te boezemen van alle vreemde overheersching en de zucht tot afwering van wezenlijke vijanden, zoo als de Franschen maar al te dikwijls jegens ons vaderland getoond hebben te zijn, levendig te houden in het gemoed der jeugd.

Een Perzisch Gastmaal.

Perzie, dat eenmaal in de geschiedenis der menschheid zulk eene belangrijke rol heeft gespeeld, is thans, even gelijk *Turkije*, tot eenen staat van magteloosheid afgedaald; doch blijft nog altijd een merkwaardig plekje van den aardbodem, al ware het slechts, om den rijkdom, welke de natuur aldaar, vooral ook in bloeijende planten ten toon spreidt. Ook de zeden en gebruiken der Perzianen,

die in sommige opzigten met die der Turken overeen komen, doch anderzins veel daarvan verschillen, zijnde de Perzianen over het algemeen beschaafder, gastvrijer en zachter van aard, dan deze hunne naburen, verdienen wel eene opzettelijke beschouwing. Wij zullen er ditmaal alleen het volgende van zeggen, waarbij wij meer bijzonder het oog hebben op de aanzienlijken in dat land en op den toestand van streken, die door de gedurige burgeroorlogen, welke *Perzie* ook nog in de laatste jaren hebben geteisterd, minder geleden hebben.

Daar zijn reizigers, die beweren, dat alles in *Turkije* den stempel van barschheid en wreedheid, in *Perzie* van beschaving en zachtheid draagt. Die lof schijnt echter overdreven, of zoo men ze al wil toestemmen, dan moet men er ten minste bijvoegen, dat de deugden der Perzianen door hunne hoofdondeugden, zoo als valschheid en traagheid, aanmerkelijk worden beneveld.

Hetgeen den reiziger, die *Perzie* bezoekt, het eerst in het oog valt, is wel de bouworde der steden, die geheel anders is dan die der steden van ons werelddeel. De meer aanzienlijke huizen zijn omgeven met vrij uitgestrekte, door muren omringde hoven of tuinen, en hebben daardoor meer het aanzien van landhuizen dan van stadswoningen. Die tuinen en het groene geboomte, dat tot boven de muren uitgroeit, geeft een aanvallig voorkomen aan deze woningen, en wij mogen het daarvoor houden, dat zoodanige ruime inrigting der steden voor de gezondheid van derzelver bewoners vrij wat voordeeliger is, dan de digt in een gedrongene bouworde der meeste onzer Europesche steden. Verder bewondert men in eene Perzische stad het algemeen heerschend gebruik, om voor de huizen onder de ramen ruime vijvers aan te leggen, waarin eenige springbronnen spelen, welke eene aangename streeling voor gezigt en gehoor opleveren. Zoodanig eene fontein kan de Perziaan uren lang zitten aan te zien. Met zijne geliefkoosde pijp in den mond aan een raam gezeten, beschouwt hij de kristallen waterdroppels, die her- en derwaarts nedervallen, en vermaakt hij zich in dit waterspel; rekenende de dus doorgebragte uren onder de aangenaamste zijns levens.

Menigvuldige baden zijn voor de gezondheid van den Perziaan, even als voor de Oosterlingen in het algemeen, eene onmisbare behoefte; weshalve zij dan ook gedurig daarvan gebruik maken, en daardoor eene liefde voor reinheid aan den dag leggen, die echter op eene zonderlinge wijze in tegenspraak staat, met hunne traagheid en achteloosheid in het verwisselen van hun linnen.

De *Perzische* badplaatsen zijn van die der *Europeanen* zeer onderscheiden. Het zijn ruime, onderaardsche vertrekken, waarin groote ronde zalen, die rondom met nissen en zitplaatsen voorzien zijn. Nadat de Perziaan zich daarin gebaad heeft, begeeft hij zich, in een ruim stuk lijnwaad gehuld, in eene andere zaal, die door waterdampen verwarmd, en dikwijls zoo heet is, dat men het daarin naauwelijks eenige minuten kan uithouden, als men aan dergelijke baden niet gewoon is. De vloer dezer zaal bestaat uit wit marmer, waarover men bestendig warm water uitstort, om de warmte te onderhouden.

In een daar aan grenzend vertrek wrijft zich de badende Perziaan veelal de huid met zekere zalf in, waartoe hij slechts eenige minuten noodig heeft; daarna in de dampzaal teruggekeerd, wordt hij door twee bedienden aangegrepen, en zoo lang als hij is, op den marmeren vloer uitgestrekt, terwijl zijn hoofd op een kussen rust. In dezen toestand blijft hij liggen, tot dat hij in een zacht zweet geraakt, waarna deze badbedienden aanvangen, hem te wrijven, te rollen, de

leden uit te rekken, enz. Het bloed komt hierdoor in beweging en in een sterker omloop. Deze verrigting gaat echter niet zelden vrij onzacht in zijn werk, en de wrijving door middel van eenen paardenharen handschoen verwekt, even als deze geheele behandeling, niet zelden, degelijke pijnen. Doch daaraan stoort zich de badbediende niet.

Eene wezenlijke verrigting bij deze Perzische baden, is het verwen van het hoofdhaar en den baard, met een fijn poeder, van het uitgedroogde blad van den *Indigo-plant* bereid, en in warm water een weinig geweekt. Vooraf wordt echter hoofd- en baardhaar zeer sterk door zeepwater gewasschen, en dan met *Indigo-zalf* sterk gesmeerd en gewreven, en weder gelijk gekamd, waardoor de kleur in gitzwart overgaat, en aldus dikwijls gedurende verscheidene weken stand houdt. Alle deze verrigtingen gaan gemeenlijk den maaltijd vooraf, waarvan wij u hier boven eene afbeelding geven.

De eetzalen der Perzianen zijn ruim, met drie- of vier dubbele tapijten belegd, en waarin het licht gewoonlijk door een albasten venster of raam naar binnen valt. Zoo als gij hier ziet, zitten of liggen alle gasten, naar de manier der Oosterlingen, op hunne knieën op den grond, in eenen half ronden kring. De gastheer

zit steeds aan het einde van dezen kring, opdat hij ieder zijner gasten en elks behoeften zoude kunnen opmerken. Alle plaatsen zijn bij zoodanige gastmalen, streng in acht genomen, naar den rang, welken elk der gasten bekleedt. De genoodigde, die gemeenlijk te paard gezeten, aan de deur van den gastheer verschijnt, treedt dan zonder de minste groet of pligtpleging regtstreeks in de eetzaal, waar hij dadelijk zijne plaats inneemt, en zich eenige oogenblikken bezig houdt, met zijn gewaad en de vouwen zijner kleeding in orde te schikken. Nadat hij dan gemakkelijk gezeten is en zijne oogen eenigen tijd heeft laten rondgaan, begint hij de aldaar verzamelde mede-gasten, eenige opmerkzaamheid en deelneming te schenken. Met de

regterhand op de borst spreekt hij eenige woorden met groote deftigheid, om daardoor zijne vrede-groete aan den dag te leggen, waarna hij regts en links eenige diepe buigingen maakt, die hij op dezelfde wijze van de aanwezenden terug ontvangt. Zijn alle gasten tegenwoordig, dan spreekt ook de gastheer den welkomstgroet.

Na nog eenige plegtigheden en gebruiken worden verscheidene schotels, voor iedere twee gasten een opgedragen, en als de maaltijd na den zegenwensch des gastheers: *in den naam Gods*, een goed begin gemaakt heeft, worden tusschen beide allerlei vruchten en gebakken voorgediend, waarmede een vijf- of zestal bedienden zich steeds onledig houden. Alles wordt zonder vorken of lepels, alleen met de regterhand in den mond gebragt, terwijl de linkerhand zeer rustig op de borst, in den mantel verborgen wordt. Deze hand bij den maaltijd te gebruiken, zoude als eene groote onhandigheid of lompheid worden aangemerkt. Ook het gebruik van glazen bij den maaltijd is den Perzianen onbekend: men draagt den drank in groote bokalen op, waarnaast men groote houten scheplepels nederlegt, waar ieder zich den drank mede opschept.

Na het einde van den maaltijd worden de tafeltapijten opgerold, en den gasten waschvaten voorgezet, waarin men zich de regter hand weder wascht, gelijk dit bij het begin van den maaltijd geschiedde. Dan volgen de koffij en de geliefkoosde tabakspijp; terwijl muzijk en dans de gasten vervrolijken. Maar niet de gasten nemen aandeel aan den dans; opzettelijk daartoe gehuurde dansers, zangers of muzijkanten, verschijnen tot vermaak van 't gezelschap, met hunne mandolinen, tambourins en guitaren in de zaal.

Even zeer als deze beschrevene bad- en tafelgebruiken der Perzianen van de onzen onderscheiden zijn, even zoo verschillen ook hunne kleederdragten van die der andere volkeren van de westelijke deelen der aarde, en van de onzen. Eene afbeelding der Perzische kleederdragten voegen wij hier weder bij. Inzonderheid maken de Perzische vrouwen veel werk van het hoofdtooisel en de haarvlechten, waarin zij naar stand en vermogen, edelgesteenten en juweelen dragen. Zelfs de onbemiddelde handwerksman getroost zich menige opoffering, om zijne vrouw dit genoegen te schenken. Vrouwen van aanzien stellen daarenboven grooten prijs op een aantal vingerringen, armbanden en dergelijke sieraden. Een opperkleed of *Tunika* is gemeenlijk met het fijnste goudborduursel voorzien, en dikwijls met paarlen en edelgesteenten bezet. De pantalons der vrouwen zijn weinig of niet van die der mannen onderscheiden.

De zoogenoemde *Chadera*, zijnde een sluijer die het geheele gewaad bedekt, wordt aangedaan wanneer eene Perzische vrouw uitgaat, en hangt genoegzaam tot op den grond. Door eene kleine, ovale opening is zij in staat te kunnen zien. Zonder deze mag zij zich nimmer in het openbaar vertoonen.

De kleeding der mannen ziet gij op deze afbeelding mede voorgesteld: hun lange mantel en gordel, waarin eene soort van dolk of wapen, worden evenzeer, als zijn welgekamde baard en zwart hoofdhaar door hem op prijs gesteld, en zijn versierd of opgetooid, naar gelang rang of stand en vermogen hem dit veroorloven, en het algemeen heerschend gebruik schijnt te gebieden.

Nikolaas Kopernicus.

Mijne weetgierige lezers zien hier achter het koperen gedenkteeken voor Nikolaas Koperni-

cus, een der beroemdste mannen van zijnen tijd, hetwelk in het jaar 1829 te *Warschau*, de hoofdstad van *Polen*, te zijner eere is opgerigt geworden. Zijne geboorteplaats was echter *Thorn*.

Deze Kopernicus was het, die het in de 16de eeuw waagde, om eene oude dwaling, welke zich allerwege verbreid had, te weerleggen. Men was namelijk algemeen het gevoelen toegedaan, dat de aarde in het middelpunt van het heelal geplaatst was, en dat bij gevolg de zon, de maan en de sterren zich in een tijdsverloop van 24 uren, van het oosten naar het westen om haar wentelden.

Onze tegenwoordig nog gangbare spraakvormen, *de zon komt op*, *de zon gaat onder*, ontleenen van deze oude meening derzelver oorsprong; want naar de tegenwoordig algemeen aangenomene en betere overtuiging is het toch niet de zon, die *opkomt*, die *ondergaat;* maar heeft zij hare vaste standplaats in het midden van het zonnestelsel; terwijl de aarde en andere planeten zich om haar bewegen, de eerste in een tijdsverloop van 365 dagen, 5 uren, 48 minuten en eenige seconden, waardoor de jaargetijden op onzen bol worden voortgebragt, terwijl eene andere, dagelijksche beweging der aarde, om hare eigene as, de gedurige wederkeering van dag en nacht, en het zoogenoemde *op-* en *ondergaan* der zon ten gevolge heeft.

De ten tijde van Kopernicus gangbare meening maakte het moeijelijk, zoo niet onmogelijk om verscheidene andere plaats hebbende verschijnsels, het lengen en korten der dagen en nachten, de afwisseling der jaargetijden, enz. te verklaren: meestal waren die verklaringen zoo onnatuurlijk en gedwongen, dat Kopernicus zich met dezelve niet vereenigen kon, en er op bedacht was, om eene andere meer natuurlijke in de plaats te stellen.

Hij was de zoon van eenen geneesheer, te *Thorn* in 1473 geboren, en aanvankelijk bestemd om dezelfde loopbaan als zijn vader te volgen; weshalve hij daartoe zich voorbereidde, door de Hoogeschool van *Krakau* te bezoeken, alwaar hij tot Doctor in de geneeskunde bevorderd werd. Intusschen bleef hij zich altijd met eene bijzondere liefde op de wis- en sterrekunde, als zijne lievelingsvakken toeleggen. Daarom bezocht hij op zijn 23ste jaar nog de Hoogeschool van *Bologna*, in den Kerkelijken Staat, welke school gedurende eenen geruimen tijd, en vooral destijds, als de beroemdste in *Europa* geacht werd. Aldaar genoot hij het onderrigt van een der beroemdste sterrekundigen, en vertoefde daarna nog eenigen tijd in *Rome*, alwaar hij zelfs een leerstoel voor de wiskunde bekleedde. Na verloop van eenige jaren, keerde hij naar zijn vaderland terug, en verkreeg er door tusschenkomst van zijnen oom, die Bisschop van *Ermeland* was, eene geestelijke betrekking, waaraan een aanzienlijk inkomen verbonden was, bij de Domkerk te *Frauenburg*, in *West-Pruissen*.

Door deze betrekking, waardoor hij zich aan eene monniken-orde verbond, was hij in staat gesteld, om zich onbekommerd en zorgeloos aan de beoefening der wetenschappen toe te wijden. Nu legde hij zich met onvermoeiden ijver toe op de volmaking zijner waarnemingen en ontdekkingen, betrekkelijk de inrigting van het heelal, of met andere woorden, nopens het zonnestelsel, en de wetten der beweging, waardoor niet de zon om de aarde, maar deze, en zoo ook de andere planeten, zich onophoudelijk om de zon, als het middelpunt van dat stelsel, bewegen. Hoezeer deze zijne stelling, ook eerst in lateren tijd door nieuwe ontdekkingen tot hoogere volkomenheid en tot meerdere zekerheid is opgetrokken, zoo werden echter zijne denkbeelden, als het ware, de grondslag der betere begrippen, die deswege thans verspreid en

algemeen aangenomen zijn.

Geheel strijdig met de toenmaals heerschende meening, leerde K o p e r n i c u s, gelijk wij boven reeds gezegd hebben, dat de aarde in den tijd van 24 uren

zich eenmaal om hare as wentelt, en daardoor de verschijnsels van dag en nacht te weeg brengt. Hij was het ook, die door eene dergelijke beweging der aarde om de zon, de jaargetijden, het lengen en korten der dagen, en andere daarmede in verband staande verschijnsels, trachtte te verklaren.

Zijne menigvuldige waarnemingen, die te meer onze bewondering verwekken, als wij daarbij in aanmerking nemen, dat het K o p e r n i c u s aan *teleskopen* en andere sterrekundige werktuigen van later tijd ontbrak, bevestigden hem steeds meer en meer in zijn gevoelen, en de daardoor te weeg gebragte sterrekundige leerstelling, die hij onophoudelijk trachtte te verbeteren en door steeds nieuwe ontdekkingen, meer en meer te bevestigen. Eerst kort voor zijnen dood kwam hij tot het besluit om zijne gemaakte ontdekkingen aan het licht te brengen. Het latijnsche werk werd door tusschenkomst van eenen vriend in *Neurenberg* gedrukt en een gereed exemplaar daarvan kwam, naauwelijks een uur voor zijnen dood, bij deszelfs vervaardiger aan. Hij stierf den 24 Mei 1543, dus om zoo te zeggen, op hetzelfde oogenblik, waarop zijne voor de wereld belangrijke ontdekking in het licht trad.

—

Moord der Gebroeders de Witt.

Ongetwijfeld levert onze geschiedenis geene treuriger bladzijde op dan die, welke den staatkundigen moord der gebroeders Kornelis en Johan de Witt vermeldt. Staatkundige partijschappen uit den gebrekkigen regeringsvorm der oude republiek geboren, door welken de magt der Staten en der Stadhouders niet behoorlijk was afgebakend en misschien ook vreemde invloed waren de oorzaak van den jammerlijken dood van dit verdienstelijke broederpaar, waarbij zekere Tichelaar

en Verhoef zich voor altijd als verfoeijelijke handlangers bij, of bewerkers van dat beklagenswaardig lot der beide Staatsmannen gebrandmerkt hebben.

De hierbij gevoegde afbeelding stelt u het noodlottig oogenblik voor, waarop de beide verdienstelijke mannen, op de Gevangenpoort te *'s Gravenhage* door het opgeruide gemeen deerlijk overvallen en daarna uit de gevangenis van de trappen gesleept werden, om onder de handen der verbitterde menigte, door Verhoef aangevuurd en voorgegaan, het leven te verliezen.

Wij laten het liefst aan uw eigen onderzoek over om u met de bijzondere omstandigheden van dit

treurtooneel nader bekend te maken, en de staatkundige omwenteling die op deze wijze geboren werd, in grootere geschiedboeken, zoo als bij v. Wagenaar, na te lezen.

Wij willen u echter deze bijzonderheid niet onthouden, dat de voornaamste bewerkers van dezen moord, door de straffende hand der Voorzienigheid, tot eenen verachtelijken dood zijn geraakt. Tichelaar ging op het laatst zijns levens in den *Haag* zijn brood bedelen, en bekende meermalen de beide broeders valschelijk van verraderij beschuldigd te hebben. En Verhoef, die weldra der verachting van al wat braaf dacht, was ten prijs gegeven, en daardoor zich genoodzaakt zag, de stad te verlaten, en zich naar elders te begeven, werd, wegens gepleegde diefstallen gevat, veroordeeld en onderging te *Leiden* op het schavot eene schandelijke straf.

Schande blijft daarenboven aan hunne namen kleven, zoolang de geschiedenis des vaderlands door de nakomelingschap zal gelezen worden; terwijl elk Nederlander, die prijs stelt op de geschiedenis, zich over het treurig lot der de Witten beklagen zal, die als Staatsmannen de grootste hulde waardig waren, daar zij, zelfs in de zwaarste staatsstormen, de een op onze oorlogsvloot en de andere aan het roer van den Staat, pal stonden; terwijl hunne schranderheid, moed en werkzaamheid steeds bewonderd worden door elk die zich met hunne geschiedenis eenigzins van nabij heeft bekend gemaakt.

Gellert.

De voortreffelijke en ook buiten deszelfs vaderland beroemde volksdichter en geleerde Christiaan Furchtigott Gellert werd in het jaar 1716, in eene kleine stad in het Saksische Ertsgebergte, *Heinichen* geheeten, geboren. Zijn vader was een min vermogend Predikant, die behalve hem, nog twaalf kinderen had. In 1734 werd hij te *Leipzig* naar de Hoogeschool gezonden, ten einde zich op de Godgeleerdheid toe te leggen. Hoezeer zich hier allezins van zijnen pligt gekweten hebbende, daar hij ruim beantwoordde aan de verwachting, welke men van hem had, zoo stond later zijn ziekelijk gestel en misschien nog meer zijne natuurlijke beschroomdheid hem meer dan eens in den weg om den predikstoel te beklimmen. Hij bepaalde zich nu tot het geven van bijzonder onderwijs aan jonge lieden. Te *Leipzig* met der woon zich nedergezet hebbende, werd hij in 1744 Meester in de Wijsbegeerte, en zeven jaren later tot buitengewoon Hoogleeraar aan de Hoogeschool aldaar aangesteld.

Door eene eenvoudige en natuurlijke voordragt wist Gellert zich gunstig te onderscheiden en even daardoor te meer nuttig te zijn. Ware wijsbegeerte des levens, verstaanbaar voor een ieder, en gegrond op godsdienst en deugd, zonder sombere stroefheid, was de maatstaf zijner handelingen en daden; geen wonder dat hij alzoo, gedurende het aantal jaren, dat hij bijna geheel *Duitschland* als aan zijne lippen boeide, zijne schoone taal alle standen bekoorde en met gevoel voor God en pligt, voor het goede en schoone bezielde, in zoo algemeene hoogachting stond, als slechts weinigen mag gebeuren, en welke in vele gevallen tot eerbiedige vereering opklom.

Gellert mag als fabeldichter, gerustelijk *de eerste* van zijnen tijd genoemd worden. Wie kent niet zijn bundel *Fabelen?* Hoe aangenaam is daarin zijn toon, hoe ongedwongen de zedeleer in dezelve aangevoerd! Geheel *Duitschland*, van den Vorst tot den daglooner, kende en las deze fabelen, en zij werden even als Cats in ons vaderland het al-

gemeen geliefde handboek; terwijl zij nog heden op de scholen overal gelezen worden.

Maar niet alleen in het vaderland van den dichter, ook elders werden deze fabelen naar verdienste geschat: zij werden in het *Fransch*, *Italiaansch*, *Russisch*, *Latijn*, *Hebreeuwsch* en in zeer vloeijende *Nederduitsche* verzen vertaald, en verscheidene malen herdrukt. Zij mogen nog heden eenig in hare soort genoemd worden, en wij aarzelen niet om de lezing derzelve aan onze vaderlandsche jeugd zeer aan te bevelen.

Niet zeer lang mogt het nuttige leven van zulk een voortreffelijk man duren; het ziekelijke gestel, dat hem van zijne jeugd af was bijgebleven, sleepte hem reeds in zijn 55ste levensjaar (in 1769) ten grave. Had geheel *Duitschland* hem bij zijn leven vereerd; geheel *Duitschland* beweende zijn te vroegen dood! Zelfs krijgslieden, legerhoofden en groote Vorsten achtten en vereerden hem. Frederik II, Koning van *Pruissen*, noemde hem den verstandigsten van alle Duitsche geleerden; terwijl deszelfs broeder Prins Hendrik hem het schoone rijpaard schonk, hetwelk hij bij den slag bij *Freyberg* zelf bereden had; ja diens tegenstander, de *Oostenrijksche* Veld-Maarschalk Laudon, liet den deugdzamen schrijver, die ook eene andere godsdienst beleed, op zijn landgoed te *Hedersdorf* een gedenkteeken oprigten. In den zevenjarigen oorlog werd zijne geboorteplaats door het vijandelijke leger van inkwartiering verschoond. Zóó vereerde men Gellert! Wij willen u ook nog uit een voorval uit zijn dagelijksch leven doen zien, dat hij die vereering niet alleen als geleerde, maar ook als mensch ten volle waardig was.

Eens ging Gellert buiten de stad wandelen. Op eens hoort hij met verhaasten tred eene vrouw onder zuchten en schreijen achter zich aankomen. Nu bleef de menschenvriend stilstaan, en vroeg aan de vrouw, wie kommer en gebrek op het aangezigt geteekend stond, wat haar scheelde. Maar de arme vrouw, welke scheen te moeten gelooven, dat alleen nieuwsgierigheid den vromen man tot deze vrage drong, zag Gellert naauwlijks aan, en wilde even snel zich voortmaken. Doch Gellert, die zoo wel wist, hoe kommer en nood mismoedig maken, hield haar tegen, en sprak vriendelijk: « Maar hoor mij dan toch! » De vrouw, door den deelnemenden toon zijner stem getroffen, bleef staan en, nadat Gellert nog eens naar de oorzaak van haren kommer gevraagd had, verhaalde zij, onder herhaald snikken, hoe ginds aan de buiten zijde der stad in de kleine met schamel riet gedekte woning, haar man en vier kinderen krank ter neder lagen, hoe zij sedert meer dan vier weken niets verdienen konden, hoe zij den rijken koopman X. . dertig daalders schuldig waren, en dat deze geen oogenblik wachten wilde. Zoo even kwam zij van haren huisheer af, had hem gebeden om nog eenig geduld te hebben, doch hij had haar gedreigd, om hen nog heden het huis uit te werpen, indien zij niet betaalden.

« Ik arme vrouw » — zoo besloot de vrouw snikkende; « wat zal ik met mijnen kranken man en arme zieke kinderen nu beginnen? » — Op dit woord wilde zij weder voortijlen, doch Gellert hield haar tegen en stortte haar onder zachte bemoedigende bewoordingen een milden troost in. Daarop beval hij haar, hem naar zijne woning te volgen; daar gekomen zijnde, ontsloot hij zijne schrijflessenaar, zocht en bragt uit onderscheidene laadjes eindelijk de 30 daalders bij een, en gaf ze de vrouw. « Zie zoo, zeide hij, ga nu en betaal dezelve, doch niet eerder dan na verloop van een uur. » Met een diep geroerd en dankbaar gemoed verwijderde zich de vrouw, en Gellert maakte zich dadelijk gereed om naar den rijken koopman X. . . . te gaan, welken hij zeer wel

kende. Dezen trof hij aan, bezig met eene aanmerkelijke som geld te tellen. Zoodra de rijkaard Gellert in zijne kamer zag treden, streek hij het geld bij een, sloot het weg, en trad daarop naar Gellert met de vraag, wat hij te bevelen had? Deze hernam zoo dadelijk: « Van u kan men gewis veel leeren, want een zoo gezegend man als gij, zal toch niet nalaten om van zijnen rijkdom het schoonste gebruik te maken, en zeker kunt gij mij menige ervaring mededeelen, die gij in de kunst van anderen

waarlijk wel te doen, gehad hebt. » De rijke, welke volstrekt niet wist waarop deze toespraak zou nederkomen, en geheel zijne gedachten bij zijn geld had, antwoordde: « Ja, ja, regt zoo, zekerlijk!... Inmiddels dat Gellert voortvoer over de vreugde en den zegen des rijkdoms te spreken, ging de deur open, de arme vrouw trad binnen, legde de 30 daalders op de tafel, en vroeg aan den rijken hare schuldbrief terug. Deze was door den zoo zonderlingen zamenloop in geen geringe verlegenheid gebragt, en stotterde eindelijk in de grootste verwarring: « Ei, ei, dat had immers den tijd! » — «« Den tijd, Mijnheer! »» — zuchtte de vrouw — «« gij hebt mij immers nog heden hard gevallen en gedreigd, om mij met mijnen kranken man en kinderen ten huize uit te werpen; toen heb ik dien heer dáár ontmoet en deze heeft mij het geld gegeven! »» Ofschoon ook Gellert wenkte om de vrouw tot zwijgen te brengen, zij liet het gevoel van haar dankbaar hart vrijen loop.

Verstomd en verslagen over Gellert's edelmoedigheid stond de rijke man daar, en zag dan hem en dan de arme vrouw aan. Eindelijk sprak hij tot de arme vrouw: « Hier hebt gij uwe schuldbrief, e

daar neem ook de 30 daalders, en ga naar huis om uwen kranken man en kinderen te verkwikken. »

Hierop rigtte hij zich tot Gellert: « Heer Professor, ik zie dat gij niet slechts een voortreffelijk redenaar en schrijver zijt, maar dat gij ook even voortreffelijk handelen kunt. Mijnen innigsten dank ben ik u schuldig, daar gij het zijt, die mij het hatelijke der hardvogtigheid, en de hemelsche vreugde, die 't weldoen geeft hebt leeren kennen. O! ga met mij naar het ongelukkige huisgezin! »

Zij gingen er dan te zamen henen, en de zachtmoedige Gellert werd door het innigste mede-

lijden aangedaan, als hij de ellendigen op het schamele en harde leger liggende, met schorre stem aan gade en moeder om verkwikking en hulpe hoorde smeeken. Ook de rijke bleef bij dit tooneel van jammer en ellende niet ongeroerd. Gemeenschappelijk met den edelen Gellert verschafte hij den kranken geneeskundige hulpe, verkwikkende en versterkende spijzen.

Weldra werd hierdoor het arme gezin uit den drukkenden nood gered en in korten tijd waren de man en de vier kinderen weder volkomen gezond.

De koopman X..., die sedert dit voorval een geheel ander en beter mensch geworden was, deed nog meer: hij verschafte den man werk en nam zijnen oudsten zoon in zijne fabriek. Voor de overige kinderen, welke nog ter school gingen, betaalde hij niet alleen de schoolgelden, maar hielp deze allen in het bereiken eener behoorlijke bestemming in de

Maatschappij. Zoo verspreidde G e l l e r t door zijn voortreffelijk voorbeeld en edele handelwijze een dubbelen zegen: — zij die in nood verkeerden werden gered, en de onbarmhartige rijke werd op het pad der deugd weder gebragt.

De Schimpanse.

Naast de, u bekende *Orang-Oetang* komt geene apensoort den mensch nader bij dan de dusgenoemde *Schimpanse*, die ook wel *Pongo* geheeten wordt. Wanneer men de verhalen der reizigers, die dikwijls aan het wonderbare grenzen, mogt gelooven, dan zoude deze apensoort den *Orang-Oetang* in die gelijkheid met den mensch zelfs overtreffen.

Een volwassen *Schimpanse* bereikt bijna de grootte van eenen man, heeft eene bruin- of zwartachtige kleur, is van voren met zeer dun haar bekleed, en leeft op de kusten van *Guinea* in *Afrika*, eene streek waar het voor den *Europeër* zeer ongezond is. Gewoonlijk houden deze *Schimpansen* zich in troepen op, bouwen zich hutten en verdedigen zich met stokken en steenen tegen hunnen aanvaller: zelfs olifanten drijven zij op de vlugt.

Meermaals is het gebeurd, dat de Neger-kinderen geroofd, en door hen zeer zorgvuldig verzorgd zijn geworden. Betreffende hunne leerzaamheid en slimheid worden dikwijls verwonderenswaardige dingen verhaald. Ook de volgende geschiedenis, door een' reiziger die dezelve gedurende zijn verblijf in *Guinea* zou hebben bijgewoond, medegedeeld, luidt vrij wonderbaar; wij laten dezelve hier volgen:

« Ik was gewoon, zegt hij, 's avonds na vijf uren bij goed weder, mijne woning te verlaten, om in een niet ver verwijderd bosch te wandelen, dat aan de zee lag. Toen ik nu eens den gewonen weg bewandelde, vernam ik eensklaps naast mij in het bosch eenig gedruisch. Dewijl men in dit land reden heeft voor slangen en verscheurende dieren op zijne hoede te zijn, greep ik naar mijn pistool, hetwelk in mijnen gordel stak; doch ik vernam niets, wat mij eenige bezorgdheid kon verwekken, en ik zette dus mijnen weg voort.

« Weldra trok een nog naderbij zijnd geraas mijne opmerkzaamheid op nieuw, en nu zag ik een rond apengezigt met vonkelende oogen, in het kreupelhout. Ik trad dadelijk nader, om nadere kennis met dezen boschbewoner te maken, welke echter geene neiging daartoe scheen te gevoelen, want in allerijl had hij zich in eenen hoogen boom begeven. Toen bemerkte ik, dat ik met eenen *Pongo* van eene tamelijke grootte te doen had, en ik luisterde naauwkeurig, of hij alleen was, dan of ik mij onder eene troep dezer dieren bevond. In het laatste geval, ware het raadzaamst geweest, ten spoedigste terug te keeren, dewijl één mensch er anders slecht van afkomt. Doch het dier was geheel alleen, beschouwde mij uit den boom met de grootste opmerkzaamheid en scheen van eenen zeer goeden aard te zijn. Toen ik hem met de hand wenkte, om naar beneden te komen, maakte hij naar den aard der apen deze beweging na, als of hij begeerde, dat ik zou in den boom komen. Een ander middel om het dier naar beneden te lokken gelukte beter.

« Ik had namelijk op mijne wandelingen altijd een stuk brood bij mij, om de vogels te voeden, die tusschenbeide zeer mak waren. Daarvan nam ik een stukje, en wierp het onder den boom, waarin de aap zat; in een oogenblik was hij beneden, berook en bezag het brood aan alle kanten, zag mij met twijfelachtige oogen aan en liet het liggen. Doch toen ik een tweede stuk nam, de helft daarvan opat en de andere helft hem toewierp, greep hij spoedig toe, vloog weder in den boom en at daar mijn ge-

schenk op. Spoedig daarna haalde hij zich ook het eerste stuk, en na dat hij het verzwolgen had, stak hij de hand naar mij uit, als of hij nog meer wilde hebben. Ik wierp hem nog eenige stukken toe, die hij met gretigheid opnam; doch als ik beweging maakte om hem te naderen, nam hij snel de vlugt.

« Toen ik den volgenden dag mijne gewone wandeling maakte, vond ik de aap weder op dezelfde plaats. Ik had mij rijkelijker van brood en beschuit voorzien, en dit laatste scheen het dier zeer bijzonder te smaken; want hij drukte daarover zijn genoegen uit door zonderlinge sprongen en gebaren. Iederen dag had onze zamenkomst plaats; want ik kon er van verzekerd zijn, den aap op de gewone plaats naar mij te zien wachten. Deze dagelijksche ontmoetingen, en dat ik hem nimmer eenig leed deed, maar in tegendeel hem altijd iets gaf, maakten het dier meer en meer vertrouwd met mij. Eenmaal kwam het mij zelfs te gemoet en legde op eenigen afstand eenige zeer schoone kokosnoten op mijnen weg neder. Ik opende twee derzelve, doch nam maar de eene en liet hem de andere over, die hij ook spoedig greep, nadat ik mij een weinig verweiderd had, waarna hij zich aan dezelve verkwikte.

« Langzamerhand verdween op deze wijze elke vrees van het dier, dat ten laatste zeer digt bij mij kwam, zich door mij aanroeren en streelen liet, en volstrekt geene vrees meer toonde, iets, dat mij veel genoegen deed. Toen ik hem eens bijzonder veel broodsuiker medegebragt had, gaf hij mij op zijne wijze zeer duidelijk te verstaan, dat ik hem dieper in het bosch volgen zoude. Hij trok mij aan het kleed, aan de hand, sprong voor mij rond, en zag smeekend naar mij om, of ik wel volgde. Andermaals ontwaakte in mij de vrees, dat ik onder eenen grooten hoop apen kon geraken, als ik den wil des diers opvolgde; slechts ten uiterste voorzigtig volgde ik daarom mijnen vierhandigen gids door het bosch.

« Naauwelijks had ik echter omtrent 500 schreden door het digte hout met moeite afgelegd, toen ik onder verscheidene kokospalmen eene hut van boomtakken zag. Deze was het werk van den aap, dat hij met groote vreugde scheen te toonen. Toen ik nader bij trad om het inwendige gedeelte in oogenschouw te nemen, werd hij echter plotseling bedroefd en stil. Hij bemerkte, dat de ingang tot zijn groene hutje voor mij te laag was, doch spoedig had hij een besluit genomen, en de opening naar boven wijder gemaakt, zoodat ik ongehinderd kon binnen treden. Ik vond hier een leger van mos en eenen rijken voorraad van kokosnoten. In zijne vreugde om mij zijn huis te toonen, scheen de aap tot hiertoe geheel vergeten te hebben, dat ik gewoon was hem dagelijks eenige lekkernijen te schenken, en eerst nu hield hij daarom aan, met de gewone smeekende gebaren. Doch toen ik mij eenigen tijd daarna gereed maakte, hem te verlaten, werd hij zoo bedroefd, als ik hem nog nooit gezien had: misschien had hij zich voorgesteld, dat ik zijne hut met hem deelen zou.

« De omgang met dit dier werd mij iederen dag aantrekkelijker, en ik besloot te beproeven, in hoe verre ik hem iets, het een of ander zou kunnen leeren. Ik bragt daarom van tijd tot tijd eene drinkvaas, een kleine tafel, twee stoelen en eenige andere, ligt te behandelen, huisgereedschappen in de hut van den aap; welke al deze dingen met oogen beschouwde, die van vreugde vonkelden: met groote handigheid leerde hij derzelver gebruik kennen. Ik vond nu op den gewonen tijd van mijn bezoek de tafel en de stoelen voor de hut in de schaduw staan, en dikwijls met versche kokosnoten en andere vruchten voorzien. Ook het gebruik van het mes had het dier zich eigen gemaakt en het brood meesterlijk leeren snijden.

« Meermalen had ik er reeds aan gedacht, om

het leerzame dier in mijne woning over te brengen; doch ik stelde het van den eenen dag tot den anderen uit, dewijl het mij verkeerd, voorkwam, het mij geschonken vertrouwen daardoor te vergelden, dat ik hem van zijne vrijheid beroofde. Naderhand heeft mij dit uitstellen bitter berouwd.

« Toen ik namelijk eens op mijnen gewonen weg, in het bosch in de nabijheid der hut kwam, vernam ik van dien kant een zuchten en steunen, als van eenen lijder. Dadelijk verhaastte ik mijne stappen; sporen van bloed in het zand deden mij vreezen, dat menschen of roofdieren mijnen kweekeling overvallen hadden, en weldra zag ik mijne vrees maar al te zeer bevestigd. Ik vond de aap in eenen wanhopenden stand met eene groote slang, die zich om hem heen geslingerd en reeds verscheidene leden gebroken had: hij bloedde uit verscheidene wonden en bood slechts geringen tegenstand. Ik snelde ter zijner hulp, en brandde een pistool af naar den kop van de slang, die echter slechts weinig gewond werd. Daardoor getergd, keerde zij zich tegen mij, en wilde op mij losschieten, toen een beter gemikt

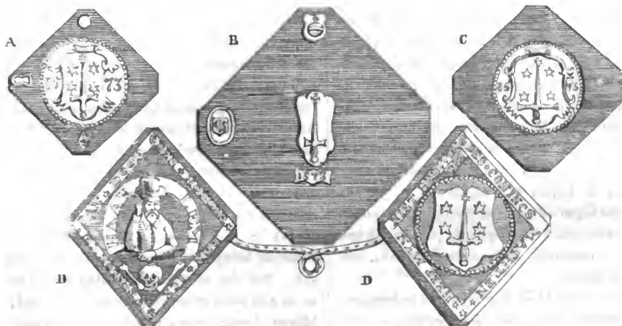
schot uit mijn tweede pistool haar den kop verbrijzelde en zij dood aan mijne voeten neder viel.

« Kon de aap zich reeds vroeger naauwelijks bewegen, zoo verlamde de schrik door het pistoolschot hem nu geheel en al. Ik zocht hem daarom door liefkozingen weder te bemoedigen, hielp hem in zijne nabij zijnde hut op zijn leger en onderzocht zijne wonden. Zij waren doodelijk, en het dier in wiens laatste blikken ik nog de uitdrukking der dankbaarheid meende te lezen, stierf, helaas! onder mijne handen. »

———

Haarlemsche Noodmunten.

Toen onze voorvaderen het ondragelijk geworden juk van *Spanje* afwierpen, was *Haarlem* de eerste stad, die langen tijd achtereen kloekmoedig aan de Spaansche wapenen weërstand bood. Maar de een en dertig weken, van den 9den December 1572 tot den 12den Julij 1573, gedurende welke die stad door een Spaansch leger, onder den zoon des wreeden Alva, Don Frederik, belegerd werd gehouden, waren voor hare bewoners een zeer bange tijd. Te vergeefs was het, dat de manmoedige *Haarlemmers*, door eene vrouwenschaar geholpen, den vijand bij elken storm afsloegen of hem bij herhaalde uitvallen gevoelige schade toebragten: hunne stad werd door de *Spanjaarden* van dag tot dag meer benaauwd; de toevoer langs het *Spaarne* steeds moeijelijker gemaakt, ja eindelijk geheel afgesneden;

en elke poging tot ontzet jammerlijk verijdeld. Terwijl de kogels uit het vijandelijk geschut in de woningen der burgers doordrongen, en aldaar zelfs vrouwen en kinderen deden sneuvelen, heerschte in die woningen eerst nijpend gebrek, later volslagen hongersnood. Katten, honden, ossenhuiden en allerlei ontuig werden door de uitgehongerde verdedigers van *Haarlem* gretig ingezwolgen; eene pestziekte woedde onder de ongelukkige gemeente; en toch eindigde al dit lijden daarmede, dat men de stad moest overgeven, en daarbij de trouwloosheid der bloeddorstige *Spanjaarden* maar al te zeer ondervond.

Onder de overgroote moeijelijkheden, waarmede de brave *Haarlemsche* Regenten, zoo lang het beleg nog voortduurde, te strijden hadden, behoorde ook gebrek aan geld. Zij hadden, toen het gevaar naderde, eenige vaandelen soldaten in dienst genomen, die, met de burgers vereenigd, den vijand moesten helpen afweren en zich werkelijk tot den einde toe dapper van hunnen pligt kweten; maar deze krijgslieden moesten betaald worden, en de stedelijke kas was weldra geheel ledig. Toen waren er *Haarlemmers* uit den gegoeden stand, die

alle hunne zilveren kostbaarheden naar het raadhuis bragten, opdat zij tot gangbare stukken mogten vermunt en aldus ter bevordering der goede zaak gebruikt mogten worden. Uit deze vrijwillige offers zijn de *Noodmunten* voortgesproten, die gedurende het beleg van *Haarlem*, door de regering dier stad in vrij groote hoeveelheid werden uitgegeven, en waarvan hiervoor er vier zijn afgebeeld. Van de met A, B, C geteekende munten ziet men op de plaat alleen ééne zijde. Het zijn ruitvormige stukken zilvergeld, waarop het wapen van *Haarlem*, uit een zwaard met vier sterren en een kruis bestaande, en het jaartal der uitgifte 1573 gestempeld zijn. De kleinere wapentjes, die op sommige dezer geldstukken voorkomen, verbeelden de familie-wapens der *Haarlemmers*, die in den algemeenen nood het meeste zilver ter munt hadden gebragt. Het stuk geld, waarvan de voor- en keerzijde onder de letters D is afgebeeld, schijnt, na den ongelukkigen afloop van het beleg, in handen van een vaderlander te zijn geraakt, die daarop een toepasselijk omschrift heeft doen graveren, hetwelk aldus luidt:

« *Des Conincs macht en heef myn niet bedwongen;*
« *Dan door den honger ben ick verslonne.* »

Hetgeen beteekent, dat de benden van Koning Philips nimmer er in geslaagd zouden zijn, om *Haarlem* te veroveren, indien de bevolking dier stad niet door honger tot het uiterste ware gebragt. Op de keerzijde van dit geldstuk leest men voorts het woord *Haarlem* in een halven kring, en ziet men het borstbeeld van een man, wiens houding wanhoop uitdrukt, alsmede een daaronder geplaatst doodshoofd met gekruiste doodsbeenderen. Hoogstwaarschijnlijk is dit stuk geslagen, toen de nood der stad ten top gestegen was. Anders werden in de allerlaatste dagen van het beleg, door de *Haarlemsche* regering, bij gemis van zilver, ook lederen noodmunten uitgegeven, die de soldaten en bewoners gewillig aannamen, omdat zij wel wisten, dat deze op zich zelve geene waarde hebbende munten, met oud-Hollandsche goede trouw, zoodra er betere tijden aanbraken, zouden worden ingewisseld. Dit inwisselen tegen den koers, waarvoor de noodmunten oorspronkelijk waren uitgegeven, heeft dan ook werkelijk, na het geheel verdrijven der *Spanjaarden*, te *Haarlem* plaats gehad. Op elk ingewisseld stuk werd toen een leeuwtje (het Hollandsche wapen) geklopt, gelijk op het hiervoren onder B afgebeelde te zien is. De *Haarlemmers*, die eenig vermogen bezaten, bragten echter de in hun bezit zijnde noodmunten niet weder bij de stadsregering terug, maar bewaarden ze als gedenkteekenen van een met moeite doorgeworsteld, schoon onvergetelijk tijdperk. Van daar zijn deze geldstukken in de kabinetten der liefhebbers van vaderlandsche oudheden gekomen, die ze thans als heiligdommen van groote waardij vertoonen.

Ook te *Alkmaar* en te *Leyden* heeft men gedurende de belegering dier steden noodmunten geslagen. Die der eerstgenoemde stad waren van tin, en de *Leydsche* zelfs van papier vervaardigd, doch bleven desniettemin, in het vertrouwen op de eerlijkheid der regering, nog lang na de bevrijding dier steden, ook onder de schamele volksklassen gangbaar.

De Nieuw-Zeelanders.

Sedert de inlandsche volkstammen, die het grondgebied der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* plagten te bewonen, door de daarheen verhuisde *Europeanen* en hunne afstammelingen langzamerhand verdrongen, door onderlinge oorlogen versmolten, of ten gevolge van het misbruik van ster-

ken drank uitgestorven zijn, vindt men misschien op het geheele wereldrond geene zoo merkwaardige *wilden* meer, als de *Nieuw-Zeelanders*. Terwijl de bewoners van sommige andere *Australische* eilanden, zoo als bij voorbeeld die van *Otahiti*, de beginselen der *Europesche* beschaving hebben aangenomen, zijn de *Nieuw-Zeelanders*, niettegenstaande hunnen omgang met *Engelschen*, *Franschen* en *Amerikanen*, in den vollen zin des woords *wilden* gebleven. Maar aan den anderen kant merkt men bij de *Nieuw-Zeelanders* begaafdheden van ziel en ligchaam op, die de stompzinnige menschen, welke in de wildernissen van *Nieuw-Holland* rondzwerven, bijna geheel missen. De *Nieuw-Zeelander* is over het algemeen kloek van gestalte, sterk gespierd en tegen alle vermoeijenissen gehard. Hij heeft dikwijls iets edels in zijn voorkomen, en de voorname krijgslieden onder hen, die hun gelaat en soms hun geheele ligchaam met velerlei lijnen en figuren laten tatoeëren of beprikken, zien er in hunne inlandsche kleederdragt waarlijk schrikverwekkend uit. De rang van zulk een aanvoerder is kenbaar aan de witte vederen, die hij in zijne zwarte, aan het achterhoofd opgebondene haren heeft gestoken. Zijn feestgewaad bestaat uit eenen somtijds wezenlijk fraaijen mantel, die van eene soort van vlas (de *phormium tenax*), welke op *Nieuw-Zeeland* veelvuldig voortkomt, gevlochten is, als mede uit een schort of rok van dezelfde stof. Zijne wapenen, die, vóór de aanraking dezer wilden met de *Europeanen*, vooral uit eene van hard hout of steen vervaardigde strijdbijl en eene werpspies bestonden, weet hij met verwonderlijke handigheid te gebruiken. Dat dit volk eene aangeborene kunstzin bezit, blijkt vooral ook uit hunne vaartuigen of praauwen, die kunstiglijk van uitgeholde boomstammen vervaardigd zijn, en waarvan de voor- en achtersteven soms met fraai snijwerk prijkt. De *Nieuw-Zeelanders* plagten geheele vloten van oorlogspraauwen te bezitten, waaronder er waren, die veertig roeijers telden. Met die vaartuigen wagen zij het, om de dikwijls zeer onstuimige zee te beploegen, die de kusten der beide groote eilanden, waaruit *Nieuw-Zeeland* bestaat, bespoelt. Het zijn dus wakkere zeelieden, en zij verdienen in dat opzigt den naam te dragen der bewoners van eene onzer Nederlandsche provinciën, waaruit zoo menig braaf zeeheld is voortgesproten. Hen anders met onze *Zeeuwen* te willen vergelijken, zou eene wezenlijke heiligschennis zijn. In weerwil toch van sommige goede karaktertrekken, die de *Nieuw-Zeelanders* bezitten, en waaronder men trouw aan het eenmaal gegeven woord, zekere waardigheid en ernst in hun gedrag, en onmiskenbaren moed tellen kan, bezitten zij ondeugden, die hen gruwelen doen bedrijven, waarvoor het gevoel van menschelijkheid terugdeinst. De neiging om elkander onderling te beoorlogen heerscht bij hen sterker, dan bij eenige andere natie. Veel loopt er zamen, om die neiging bij hen te voeden. Zij zijn in een groot aantal stammen verdeeld, die elk aan een afzonderlijk opperhoofd gehoorzamen, en het vooroordeel, dat eene eenmaal door den eenen stam aan den anderen aangedane beleediging, al waren ook sedert dezelve vele jaren voorbijgegaan, bloedig moet gewroken worden, heerscht bij hen in volle kracht. Daarbij zijn zij als tot den oorlog geschapen. Hun woest en bergachtig land levert slechts weinige voedzame gewassen op; maar de *Nieuw-Zeelander* weet zich daarmede te behelpen. Hij voedt zich voornamelijk met den wortel van zekere soort van varenkruid, dat in zijn land overal in het wilde wast, en de voorraad voor eenen krijgstogt is dus gemakkelijk bijeen gebragt. Zijn drank bestaat uitsluitend uit zuiver water, en men moet het ter eere van den *Nieuw-Zeelander* zeggen, dat hij de verleiding,

om geestrijke vochten te gebruiken, waardoor andere wilde natien, na met de *Europeanen* in aanraking gekomen te zijn, zich in namelooze ellende hebben gestort, kloekmoedig heeft weerstaan. De weinige akkerbouw, die op *Nieuw-Zeeldnd* plaats heeft, bestaat in het aankweeken van zoete patatten; maar de zorg daarvoor wordt geheel aan de vrouwen overgelaten. De mannen hebben dus al den tijd voor hunne oorlogs-ondernemingen, die het doel van hun bestaan schijnen uit te maken, en

die gewoonlijk met de verwoesting der woningen van de zwakste partij en met het wegvoeren van een deel gevangenen als slaven eindigen. Met de oorlogzuchtige geaardheid der *Nieuw-Zeelanders*, staat een ander afschuwelijk gebruik in naauw verband. Zij hebben de gewoonte, om hunne overwonnene vijanden te slagten, en, na derzelver vleesch in eene soort van oven gebraden te hebben, dit met gretigheid te verslinden!

In vroegere jaren heeft men wel eens getwijfeld, of die verfoeijelijke gewoonte werkelijk bij de *Nieuw-Zeelanders* zoo zeer ingeworteld was; doch latere onderzoekingen hebben dien twijfel weggenomen, en het is zelfs gebleken, dat deze wilden niet zelden onder nietige voorwendsels, hunne slaven of slavinnen afmaken, enkel om aan hunnen trek van zich met het vleesch dier ongelukkige wezens te spijzigen, te voldoen. In enkele gevallen

is het slagten van slaven of vijanden, wier vleesch men vervolgens verslindt, een uitvloeisel van bijgeloof; zoodat men door menschen te offeren en op te eten de vertoornde afgoden wil verzoenen. Het stuitend tooneel, hetwelk op het eerste der hier bijgevoegde plaatjes (zie bladz. 388 is voorgesteld, en door een *Europeesch* reiziger is bijgewoond, was het gevolg van zulke verfoeijelijke godsdienstige begrippen. Eene jonge slavin was door eenen priester bestemd om opgeofferd te worden. Zij was van

het lot, dat haar boven het hoofd hing, onbewust, en was bezig, om een vuur aan te stoken, toen op eens de priester onverhoeds het meisje van achteren nadert, en met eenen enkelen slag van zijne strijdbijl haar het hoofd verplettert; waarna de ledematen van dit ongelukkige wezen dadelijk werden toebereid, om tot een gastmaal te dienen. De *Engelschman* Earle, die in 1827 *Nieuw-Zeeland* bezocht, was van iets dergelijks getuige. «Ik was,» zegt hij, «aan wal gegaan op de voor mij schier ongeloofbare tijding, dat een jong, aardig meisje, hetwelk den vorigen dag bij ons op het schip was geweest, afgemaakt was en opgegeten werd. Bij een boschje aangekomen, zag ik bloedige matten op den grond liggen, en een jongen daar nevens staan, die toen hij mij gewaar werd, eerst op zijn hoofd en daarna naar eenige struiken wees, terwijl hij daarbij veelbeteekenend glimlachte. Ik snelde

naar de aangewezene plaats, en men kan zich mijnen afschuw verbeelden, toen ik een bloedig hoofd zag liggen, waarvan ik de gelaatstrekken dadelijk voor die van het ongelukkige meisje herkende. Wat verder zag ik een vuur rooken, en daarbij een man, die bezig was met een in vieren gehouwen ligchaam te roosten. Terwijl ik bij dit vreesselijk schouwspel als aan den grond geworteld stond, maakte een groote hond zich van het hoofd meester, en rende met dezen buit het bosch in. Zoodra ik bedaardheid van geest genoeg erlangd had, begaf ik mij naar het opperhoofd, zekeren A t o o i, met wien ik mij nog den vorigen avond aangenaam onderhouden had. Na eenige aarzeling bekende hij, dat het meisje door hem zelven ter dood was gebragt, vermits zij zich den vorigen dag zonder verlof had verwijderd, en dat hij voornemens was, om aan het helsche feestmaal deel te nemen. Met zeer veel moeite overreedde ik hem om daarvan af te zien, en ik had nog het geluk van verlof te verwerven, om de overblijfselen van het ongelukkige wezen te mogen begraven; waartoe ik nog dienzelfden dag overging, zoodat ditmaal ten minste de Kannibalen hun doel misten. En deze A t o o i, die zich thans in zulk een afschuwelijk licht vertoonde, was anders in alle zijne gedragingen toegevend en zachtaardig en was een jong mensch van bevallige manieren!»

De *Engelsche* zendelingen, die zich sedert eenige jaren op *Nieuw-Zeeland* hebben nedergezet, hebben aldaar met bewonderenswaardigen moed en volharding, aan het bestrijden der woeste en oorlogzuchtige geaardheid dier eilanders gearbeid, doch nog slechts weinige vruchten van hunnen arbeid mogen inoogsten. De *Nieuw-Zeelanders* zijn te scherpzinnig, om de verstandelijke meerderheid dezer brave zendelingen niet te bemerken. Zij hebben van hen reeds veel nut getrokken. Terwijl vroeger op hun eiland geene andere viervoetige dieren, dan honden en ratten, en sedert de reizen van C o o k, ook varkens werden aangetroffen, hebben de zendelingen reeds rundvee aldaar overgebragt, en door hun eigen voorbeeld bewezen, hoe men den graanbouw aldaar kan en behoort te drijven. De *Nieuw-Zeelanders* zijn voor deze en andere weldaden niet ondankbaar; zij doen de zendelingen geen leed en laten zelfs toe, dat deze sommige jongelieden in de beginselen der Christelijke godsdienst onderwijzen; maar zelven aan hun afschuwelijk bijgeloof en aan hun oorlogzuchtig leven vaarwel te zeggen, daartoe zijn zij nog niet te brengen geweest, en veel liever, dan naar de zendelingen te luisteren, gaan zij met het ruwe zeevolk der walvischvaarders om, die van tijd tot tijd hunne eilanden aandoen. Door middel van deze koopvaarders, worden zij ook maar al te zeer van schietgeweer voorzien, dat zij vooral tegen hun vlas inruilen. Zij weten reeds sedert lang, welk eene meerderheid zulke wapenen hun op den vijand, die er niet van voorzien is, geven, en hunne oorlogen zijn, helaas, in de laatste jaren, door het gebruik maken daarvan, nog slechts te bloediger geworden.

Reizigers, die anders niet zeer met de *Nieuw-Zeelanders* ingenomen zijn, hebben moeten erkennen, dat de liefde en trouw, welke zij aan hunne opperhoofden of *Ariki's* betoonen, iets treffends heeft. Sneuvelt zulk een opperhoofd in het oorlogsveld, dan wordt dadelijk de togt gestaakt. Sterft hij door ziekte, dan vervult rouw de geheele landstreek. Zijne vrouwen en volgelingen weeklagen luide rondom zijn lijk, dat, in feestgewaad getooid, in de opene lucht wordt ten toon gesteld. De eerstgenoemden vooral brengen zich zelven diepe wonden toe, en besproeijen den grond rondom het lijk met haar bloed. Na drie dagen van rouw wordt het lijk door twee mannen, op zoodanige wijze als op bladz. 389 is afgebeeld, naar het daarvoor gereed gemaak-

te graf gebragt. Gedurende een geheel jaar mag niemand dat graf, hetwelk door paalwerk is omringd, naderen, maar na dien tijd wordt het gebeente van den gestorvene opgegraven, met zorg gereinigd, in een kistje bij elkander gevoegd, en naar eene grot, die aan het geheele geslacht tot begraafplaats dient, overgebragt. Bij die gelegenheid heeft er een tweede rouw plaats. Ongelukkig worden ook die begrafenis-plegtigheden wel eens door het slagten van menschen, die aan de schim des gestorvenen opgeofferd en verslonden worden, bezoedeld.

De Luijaard of Aï.

Dit dier, dat alleen in de welige, digt ineengegroeide bosschen van *Brazilië* gevonden wordt, bereikt omtrent de grootte van onze gewone huiskat. Het heeft een platten, onbehaarden, zwartachtigen snoet, en is overigens over het geheele lijf met lange, bruine of aschgraauwe haren bedekt, die aan den buik witachtiger zijn. Soms loopen midden over den rug een paar witte strepen. Zijne ooren zijn geheel onder zijne lange haren verborgen, en ook zijn korte staart is naauwelijks zigtbaar. Zijne oogen zijn klein en staan altijd zeer flaauw. Zijne voorpooten zijn eens zoo lang, als zijne achterpooten, en elk zijner pooten is van drie klaauwen of vingeren voorzien, die in groote, kromme nagelen eindigen. Het wijfje van dit dier werpt slechts één jong, hetwelk, kort na de geboorte, zich met zijne lange klaauwen op den ruigen rug der moeder vastklemt, en door deze zich zoo lang rond laat dragen, totdat het in staat is, om voor zijn eigen levensonderhoud te zorgen. Op het achterstaande plaatje is dus zulk eene wijfjes-luijaard met haar jong afgebeeld. Wanneer dit dier verontrust wordt, heft het een eentoonig geschreeuw aan, dat wel eenigermate naar den klank *aï* gelijkt, van waar het dan ook een zijner namen bekomen heeft. Zijn andere naam van *Luijaard* komt aan dit dier toe wegens de traagheid, welke men in alle zijne bewegingen opmerkt.

Men heeft echter de traagheid van den Aï wel eens overdreven, en omtrent de geheele levenswijze van dit dier vertelselen verspreid, die lang algemeen geloofd en van het eene boek in het andere overgeschreven zijn, doch welker ongegrondheid door reizigers, zoo als de Prins van Wied, die gelegenheid heeft gehad, om in de *Braziliaansche* bosschen de Aï's naauwkeurig gade te slaan, voldingend is aangetoond. De groote Buffon heeft veel tot het algemeen verspreiden en doen aannemen dezer fabelen bijgedragen. Volgens zijne beschrijving, is de *Braziliaansche* Luijaard het ellendigste aller schepselen en eene misgeboorte der natuur. Hij beweert, dat het door zijnen ligchaamsvorm en weerloosheid aan allerlei ontbering is blootgesteld, en zijn geheele leven in eenen lijdenden toestand doorbrengt. Hij verhaalt verder, ten bewijze der verregaande traagheid van dit dier, dat het, na den eenen boom geheel kaal gegeten te hebben, dagen lang daaraan blijft hangen, eer het op den anderen overgaat, en als het eindelijk, door honger gedreven, daartoe komen moet, zich op den grond laat nedervallen en uren lang noodig heeft, eer het den naburigen stam beklommen heeft. — Dit alles echter is of geheel onjuist, of vreesselijk overdreven. De Luijaard leeft even gelukkig op zijne wijze, als elk ander dier, en is, even als alle schepselen, door den alwijzen God zoodanig gevormd, dat het aan zijne bestemming volkomen kan beantwoorden. Dit dier is namelijk, even als enkele vogelsoorten, bestemd, om uitsluitend op de boomen te leven. Te midden der digt bewassene takken wordt hij geboren; hij voedt zich uitsluitend met bladeren en vruchten, en slechts door toevallige omstandigheden valt, of daalt

hij op den grond neder. Dat de Luijaard met groote traagheid en onhandigheid op de aarde voortkruipt, is volkomen waar: het maaksel zijner pooten is daarvan de oorzaak en zijn buik raakt bij die beweging telkens pijnelijk den grond aan. Maar onwaar is het, dat hij dagen noodig zou hebben, om den top van eenen boom te beklimmen. Hij is integendeel bij die beweging vlug, en behoeft in bosschen als de *Braziliaansche*, waar het loof der digt aaneen gewassene boomen spoedig weder uitbot, niet voor honger te vreezen, ook omdat hij gemakkelijk van den eenen boom op den anderen kan overgaan.

Gaspar Fagel.

Op denzelfden noodlottigen 20sten Augustus **1672**, waarop de groote Staatsman Johan de Witt als het slagtoffer der door hartstogt verblinde en schandelijk opgeruide volksmenigte viel, werd Gaspar Fagel, in plaats van dien grooten man, tot Raadpensionaris van *Holland* aangesteld. Fagel was toen twee en vijftig jaren oud en had reeds achtereenvolgende de belangrijke betrekkingen van Pensionaris van *Haarlem* en Griffier der Staten van *Holland* vervuld. Hem is bij alle onpartijdigen de niet geringe lof toegezwaaid, dat hij waardig was, om aan de Witt op te volgen. Hij had

met dezen groote schranderheid, werkzaamheid en geestkracht gemeen, en schoon hij anders in sommige opzigten wel niet met de Witt kan worden gelijk gesteld, bezat hij misschien meer dan deze de kunst, om zich naar de veranderde omstandigheden te schikken. Zoo was hij vroeger niet vreemd geweest aan het stelsel van zijnen voorganger, om zonder Stadhouder het land te regeren; doch toen in het genoemde jaar het *Nederlandsche* Gemeenebest door den inval der *Franschen* aan den rand des verderfs was gebragt, stond hij het beginsel voor, dat in de eenheid kracht gelegen is, en werkte dus tot de verheffing van Willem III mede. Hij bleef tot aan zijnen dood, den vriend en regterhand van dien Vorst. De meerdere plooibaarheid van Fagel ging echter geenszins, zoo als anders veelal het geval is, met zwakheid van karakter of gebrek aan moed gepaard. Reeds tot het aanvaarden van het Raadpensionaris-ambt, na den rampzaligen moord der de Witten, op een oogenblik, toen een groot gedeelte des vaderlands in handen des vijands gevallen was en het door zoo veel tegenspoeden verbitterde gemeen overal het hoofd opstak, was meer dan gewone moed

noodig. Maar Fagel had reeds vroeger getoond, dat hij in het barnen der gevaren pal wist te staan. Toen weinige weken voor zijne verheffing tot Raadpensionaris in 's lands hooge Staatsvergadering er van gesproken werd, om met den magtigen Lodewijk XIV in onderhandeling te treden, en liever een gedeelte van het land op te offeren, dan het geheel te verliezen, was hij een dergenen, die zich openlijk tegen zulk eene lafhartigheid verklaarden. Men vindt verder van hem opgeteekend, dat hij in hetzelfde hagchelijke tijdsgewricht, des nachts een bezoek bij Johan de Witt afleggende, dezen anders zoo onverzettelijken man in een oogenblik van moedeloosheid aantrof, en toen aan dezen te gemoet voerde: « In den Spaanschen tijd is de Staat nog in grooter gevaar geweest dan thans, en toch heeft God *Nederland* daaruit gered. Hij zal ons nu insgelijks redden, zoo wij ons slechts aan geene wanhoop overgeven. Een hartig besluit kan den vijand tegenhouden, en de Provincie *Holland*, schier de eenige, die nog door den vijand onaangevochten is, bewaren. Ik gevoel nog moed, en is ons het ergste beschoren, dan moeten wij ten minste het roer niet verlaten, voor het schip van Staat geheel is ondergegaan. » Wie met de geschiedenis van het tijdperk, waarvan wij spreken, bekend is, weet, dat dezelfde gevoelens ook de Witt tot den einde toe bezielden, en dat de oogenblikkelijke mismoedigheid van dezen zeer verklaarbaar is, daar hij destijds niet slechts door onbeschrijfelijke staatszorgen werd beklemd, maar ook telkens gevaar liep van door tegen hem verbolgene partijzuchtigen te worden vermoord; iets, waarvoor Fagel minder te duchten had.

Fagel was gelukkiger dan de Witt. Na zich ten naauwste aan Willem III te hebben aangesloten, beleefde hij het, dat door de volharding van dien Vorst het vaderland van de *Franschen* verlost werd. Hij was zelfs, met den beroemden William Temple, de hoofdbewerker der *Nijmeegsche* vrede, die in 1678 gesloten werd, en waarbij de heerschzuchtige Lodewijk XIV geen voet breed grond van zijne veroveringen in het Nederlandsche Gemeenebest behield. Kort na dien vrede, trachtte Lodewijk XIV den volijverigen staatsman Gaspar Fagel in zijn belang over te halen, door hem in 't geheim een geschenk van niet minder, dan twee millioen guldens te doen aanbieden. Hij scheen niet te weten, met welk eenen echten *Hollander* hij te doen had. Fagel wees het geschenk met minachting af. Deze eerlijkheid was te loffelijker, daar Fagel voor de genoegens van het leven geenszins ongevoelig was, en onder anderen een deel van den tijd, die hem van zijne ambtsbezigheden overschoot, aan de verfraaijing van zijn landgoed *Leeuwenhorst* besteedde. Hij liet toen hij stierf, ofschoon hij nimmer met den last van eene huishouding bezwaard geweest was, weinig of niets na. Eene der laatste verrigtingen van Fagel bestond daarin, dat hij den weg hielp banen tot de groote omwenteling in *Engeland*, waardoor Willem III aldaar den troon beklom. Niet slechts wist hij de gemoederen der Engelschen door het houden eener schrandere briefwisseling voor dien Vorst te winnen; maar hier te lande bevorderde hij, opdat wij hier de woorden van Scheltema gebruiken, met het zeldzaamst overleg, verwonderlijke voortvarendheid en geheimhouding, al wat tot de wapening, inscheping, overvoering en betaling van het leger noodig was, aan het hoofd waarvan Willem III den overtogt deed. Hoe veel deel hij ook aan deze onderneming had, hij mogt den verwonderlijk gelukkigen uitslag daarvan niet beleven; maar stierf, voor dat het berigt daarvan bekend werd, op den 15den December 1688.

Sommigen hebben de gebreken van dezen grooten Staatsman wijd uitgemeten, en hem van godsdienstige onverdraagzaamheid, te groote hevigheid en een overdreven gevoel van eigenwaarde beschuldigd. Die gebreken werden in allen gevalle door 's mans voortreffelijke hoedanigheden ruim opgewogen. Zijn hier bijgevoegd portret doet hem kennen als een man, wiens gelaat reeds uitdrukte, dat hij met een vrij geweten onbeschroomd een iegelijk onder de oogen dorst te zien.

Toen Gaspar Fagel in 1672 de betrekking van Griffier der Staten-Generaal met die van Raadpensionaris verwisselde, werd zijn broeder Hendrik met het eerstgenoemde ambt bekleed, hetwelk vervolgens door diens nakomelingen onafgebroken werd waargenomen, tot dat de noodlottige omwenteling van 1795 aan het *Nederlandsche* Gemeenebest den doodsteek gaf. Nog zijn er regtstreeksche nakomelingen van deze Fagel's in leven, die hooge staatkundige betrekkingen bekleeden, de liefde en trouw hunner voorvaders voor het Huis van *Oranje* deelen, en aan hetgeen een beroemd schrijver de familie-deugden der Fagel's noemde, niet vervreemd zijn.

De Hut van Zwinglius.

Even gelijk Luther in *Duitschland* den grond heeft gelegd tot de groote Kerkhervorming, zoo was het Zwinglius in *Zwitserland*, die het eerst openlijk en met groote kracht van ziel de misbruiken, die in de Roomsch-Katholijke Kerk waren ingeslopen, bestreed, en daardoor aan een nieuw genootschap van Christenen, die zich eerst naar hem, maar later naar zijnen navolger Calvinus noemden, het aanzijn gaf. Zelfs zijne vijanden erkennen, dat Zwinglius eene groote mate van geleerdheid en buitengewone verstandelijke vermogens bezat. En toch had hij zijne eerste jeugd op een stil boerendorpje te midden der *Zwitsersche* Alpen, verre van de toenmalige kweekscholen der geleerdheid, gesleten. Maar wie weet ook niet, dat juist zulk eene opvoeding voor hen, die God met bijzondere geestvermogens heeft begiftigd, dikwijls het beste middel is, om die gezondheid naar ziel en ligchaam te erlangen, zonder welke men niet ligt iets groots en moeijelijks tot stand brengt? Het dorpje, alwaar Ulrich Zwinglius (wiens eigenlijke geslachtsnaam Zwingli was) den 1sten Januarij 1484 geboren werd, heette *Wildhaus*. Het ligt in het *Zwitsersche* Kanton *St. Gallen*, aan de afhelling van eenen hoogen berg, 4,500 voeten boven de oppervlakte der zee. Zijn vader bekleedde in dat dorpje het ambt van *Ammann* of Burgemeester, en was met een groot gezin bezwaard. Desniettemin liet hij aan Ulrich, den derden zijner acht zonen, omdat deze reeds vroeg zulk een uitstekenden aanleg aan den dag legde, eene zorgvuldige opvoeding geven, en hem te *Bern*, te *Bazel* en naderhand ook te *Weenen* studeren. De jonge Zwinglius omhelsde den geestelijken stand en bragt zelfs een gedeelte van zijnen mannelijken leeftijd in een klooster door. Hij verwierf grooten roem door zijne buitengewone welsprekendheid als Prediker, en besteedde het grootste gedeelte van zijnen ledigen tijd tot het onderzoeken der Heilige Schriften, die hij in de grondtaal las. Dit onderzoek bragt hem tot de overtuiging, dat in de leer der Roomsche Kerk vele dwalingen waren ingeslopen, die hij zich verpligt achtte, met alle kracht te bestrijden. Hij deed dit, vooral ook te *Zurich*, alwaar hij zich voortaan vestigde, en zag, in weerwil van velerlei tegenkanting, zijn werk gedijen. Het is evenwel thans ons oogmerk niet, om Zwinglius in zijnen werkkring als kerkhervormer te volgen. Genoeg zij het,

er nog bij te voegen, dat hij bij alle gelegenheden een regtschapen man toonde te zijn, die meer verdraagzaamheid aan den dag legde, dan Luther, en ook in andere opzigten verre aan zijnen leeftijd vooruit was. Na zijne afscheiding van de Roomsche Kerk huwde hij met eene schoone, godvruchtige vrouw en genoot de zaligheden van het huisselijke leven, daar deze echt met vier kinderen gezegend werd. Toen in 1531, ter zake der nieuw aangenomene kerkleer, een oorlog tusschen *Zurich* en andere *Zwitsersche* Kantons ontstond, werd bij den optogt ten strijde de stads-banier, naar overoud gebruik aan een geestelijke toevertrouwd, en Zwinglius daartoe

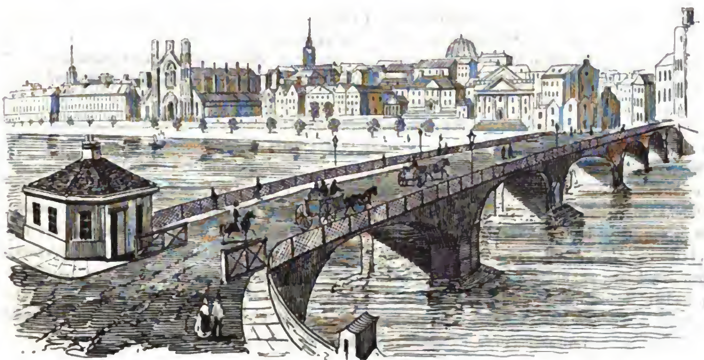

uitgekozen. Hij onderwierp zich met gelatenheid en berusting in Gods wil aan de moeijelijkheden van het krijgsmans leven, en stierf op den 11den October van genoemd jaar, te midden van een bloedigen slag, den dood voor het vaderland. Nog wijzen de *Zwitsers* met billijken trots de hut bij *Wildhaus* aan, waarin Zwinglius geboren werd. Die woning, waarvan wij hierboven eene afbeelding geven, ligt op zekeren afstand van het dorp, en is, naar *Zwitsersche* gewoonte, van boomstammen opgebouwd, terwijl het dak met groote steenen is bezwaard, om niet door de op zulk eene hoogte gewoonlijk hevige windvlagen te worden weggevoerd. Sedert drie eeuwen is deze landelijke woning wel van tijd tot tijd hersteld, maar onveranderd gebleven.

Glasgow.

Deze belangrijke stad, de volkrijkste van *Schotland* en na *Londen* en *Liverpool* de aanzienlijkste stad van het Britsche rijk, is gelegen aan de rivier de *Clijde* in het Graafschap *Lanark*. Zij is eene der oudste steden van *Schotland*, en is haar bestaan verschuldigd, zoo men wil, aan den H. Mungo, die ter dezer plaatse eene Domkerk heeft gesticht, waarbij zich aanvankelijk eenige *Kentigers* vestigden en naderhand meer en meer uitbreidden. Deze vestiging greep plaats in de 6de eeuw, en reeds in de 12de eeuw was deze stad een niet onaanzienlijke Bisschops-zetel, ofschoon zij in 1450, bij de stichting van hare Hoogeschool, niet meer dan 1500 inwoners telde.

Deze Hoogeschool had aanmerkelijken invloed op den bloei en de uitbreiding der stad, die thans van jaar tot jaar in aanzien en vermogen toenam, tot dat zij in de 17de eeuw, in den rang van koninklijke

stad gesteld werd.

In de burger-oorlogen, die *Schotland* in deze eeuw schokten en teisterden, leed ook deze stad aanmerkelijke nadeelen; want in 1652 werd zij onder anderen voor meer dan een derde gedeelte de prooi der vlammen. De meeste houten huizen, die daardoor in de asch gelegd waren, werden echter daarna weder van steen opgebouwd, en de stad bij die gelegenheid fraaijer aangelegd dan zij te voren was geweest.

De steeds toenemende handel was en werd hoe langer hoe meer, ook voor *Glasgow*, eene aanmerkelijke bron van welvaart; inzonderheid breidde deze handel zich zeer uit, na de vereeniging van *Schotland* met *Engeland* in 1707. Met deze uitbreiding van welvaart en handel, stond de

toenemende bevolking in verband, zijnde het getal der inwoners hetwelk omstreeks het einde der vorige eeuw 80,000 zielen bedroeg, in de laatste 36 jaren zoo aanmerkelijk toegenomen, dat het thans op 220,000 geschat wordt.

De bekoorlijke vlakte, waarin de stad gelegen is, breidt zich aan de zuid-oostelijke zijde, langs de rivier uit, en is door geboomte omringd, en met wandelpaden doorsneden. Aan het einde dezer vlakte, verheft zich eene Obelisk, in 1806 tot aandenken van den beroemden Nelson opgerigt.

Het groot getal bruggen en torens, onder welke eersten inzonderheid de nieuwe brug uitmunt, geven aan de stad een grootsch en deftig aanzien. Deze nieuwe brug, die óp zeven bogen rust, heeft 560 voeten in de lengte en 60 in de breedte, en is het werk van den bouwkundigen Telford Rissen. Andere aanzienlijke bruggen dezer stad gaan wij hier voorbij.

Dezelve is door twee groote straten doorsneden, die elkander in regte hoeken kruisen; de eene is omstreeks een kwartier uur lang en draagt verscheidene namen, de andere, de *Trongate-straat* geheeten, is omtrent ³/₈ uur lang. De meeste der straten loopen regelmatig en kunnen schoon genoemd worden. Sedert 1818 wordt de stad door gaz verlicht. Ook heeft men in deze latere tijden eene aanmerkelijke verbetering en verfraaijing in de bouworde van vele huizen aangebragt.

Onder de merkwaardigste gebouwen der stad trekt de boven vermelde Domkerk vooral de aandacht; deze is benevens de hoofdkerk op *Orkneij* de eenige, welke, in haar geheel en ongeschonden de hervorming in *Schotland* overleefd heeft. Zij heeft 1090 voet in den omtrek en wordt door 147 pilaren ondersteund. In het midden verheft zich de deftige oude toren. Zij bevat wijders een donker onderaardsch gewelf, dat bij de beschouwing van het reusachtig gebouw, niet onopgemerkt mag blijven: dit gewelf was vroeger tot godsdienstoefening, doch is thans tot begraafplaats ingerigt.

Een ander hier in aanmerking komend gebouw is dat der Hoogeschool, waaraan de stad in vroeger eeuwen zoo veel welvaart te danken had. De voorgevel van dit gebouw is over de 300 voet lang, en het geheel komt de beroemde Hoogeschool van *Oxford* tamelijk nabij. Gelijk aan onze Hoogescholen, wonen de studenten hier niet in het gebouw zelf, maar in de stad. Doch de Hoogleeraren hebben in dit gebouw hunne woningen, en men vindt onderscheidene wetenschappelijke verzamelingen en eene boekerij in hetzelve.

Onder de verdere opmerkelijke gebouwen dezer stad behoort geteld te worden, het Stadhuis, zijnde een deftig gebouw. Ook hier, gelijk te *Londen* vindt men een fraai standbeeld van Koning Willem III; wijders behooren onder de openbare gedenkteekenen dezer stad vermeld te worden, het standbeeld van den Generaal Moore, die in 1808 bij *Corunha* sneuvelde, en dat van Flaxman. Voor de Domkerk ziet men het standbeeld van den Schotschen kerkhervormer Knox, dat zich vooral door de kunstig bewerkte kleeding onderscheidt. Overigens heeft de stad, ook ter eere van Jacob Watt, een verdienstelijk verbeteraar der stoombooten, een standbeeld opgerigt.

Phocion.

Hier boven hebben wij van de onkreukbare eerlijkheid van onzen landgenoot Gaspar Fagel gewag gemaakt. Zijne deugd herinnert die van een der grootste mannen uit de Grieksche oudheid; van Phocion, die evenzeer om zijne verdiensten als Staatsman en Veldheer, als om zijne vlekkelooze

regtschapenheid en ingetogenheid beroemd is. Omtrent dezen Phocion vindt men aangeteekend, dat hij, toen zijne landgenooten, de *Atheners*, den alvermogenden Alexander den grooten hadden beleedigd, de gramschap van dien Vorst door beleid en moed wist af te wenden, en zich daarbij zoo zeer door Alexander deed hoogachten, dat deze afgezanten naar hem toezond, om hem een geschenk van honderd talenten (omstreeks ƒ 180,000) aan te bieden. « Waarom » vroeg Phocion aan deze afgezanten, « heeft uwe Vorst onder alle *Atheners* mij uitgekozen om met zulk eene groote som gelds te begiftigen? » — « Omdat hij u — was het antwoord — voor den eenigen regtschapen man in uwe stad houdt. » — « Zoo late hij mij dan dien naam behouden! » hernam Phocion en wees het hem aangeboden goud standvastig af. De afgezanten waren over zulk eene deugd en belangloosheid verwonderd, maar hunne bevreemding verdween, toen zij Phocion's woning binnentraden en de bij dezen eersten burger van *Athene* heerschende eenvoudigheid van zeden opmerkten, die zoo verre ging, dat hij zelf het water voor een voetbad putte en zijne vrouw eigenhandig het brood voor de huishouding kneedde. — Strenge deugd is bij eene weelderige levenswijze mogelijk, maar bezwaarlijk; doch voor den waren wijze, die zijne behoeften beperkt, is niets onbereikbaar.

Indigo.

Dit handels-artikel, dat vooral in Amerika van de *Indigo-plant*, en ook in China gewonnen wordt, levert vele handen arbeid en verschaft groote winsten. De plant, waarvan de Indigo gewonnen wordt, groeit voornamelijk in Zuid-Amerika en West-Indiën, ter hoogte van twee tot drie voet. De Britten, die sedert 1783 eene bijzondere opmerkzaamheid op dit voortbrengsel vestigen, leveren, zoo als men wil, thans uit hunne Oost-Indische bezittingen eene nog fijnere soort, dan die van *Guatimale*.

De *Indigo* behoort tot die verwstoffen, die dadelijk op de voorwerpen of de stoffe hecht, welke men verwen wil, en schijnt reeds bij de ouden bekend te zijn geweest. Zij althans bezaten eene verwstoffe, die veel overeenkomst met de Indigo moet gehad hebben.

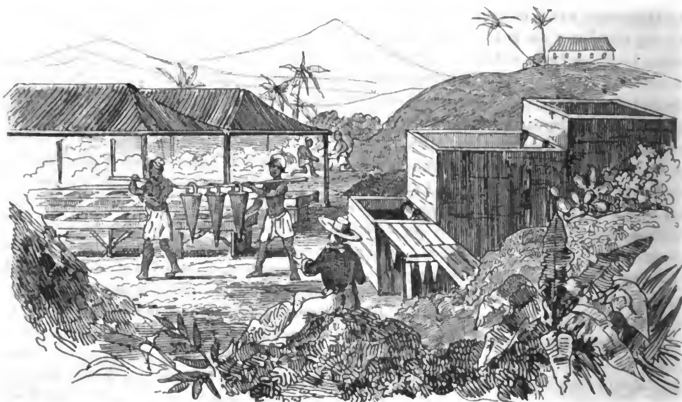
De aankweeking dezer planten geschiedt door zaad; zij moeten vooral wel bezorgd en van onkruid vrij gehouden worden. De jonge planten, namelijk die van minder dan twee en drie jaren, geven de meeste en beste verwstoffen. Nadat de jonge plant uit den grond is opgeschoten, begint al spoedig het wieden van onkruid, hetwelk voortduurt tot dat de bladen van omtrent twee of drie maanden gesneden en tot verwstoffe toebereid worden.

Daarna kunnen van zes tot zes weken telkens weder nieuwe jonge bladen gesneden worden.

Deze afgesnedene bladen worden in gemetselde bakken of troggen, waarvan er drie soorten zijn, ter gisting gebragt. De eerste of grootste trog, die gewoonlijk 20 voet hoog en van 12 tot 15 voet breed is, wordt gemeenlijk door 18 of 20 bossen dezer bladen gevuld, die onder water gezet, en met eenig gewigt bezwaard worden, om dezelve onder water te houden. Nadat de gisting in dezen bak de verwstof der bladen genoegzaam heeft doen loslaten, wordt het water in den tweeden bak afgetapt, die bijna half zoo groot is als de eerste, welke dan op nieuw gevuld wordt. Het water met verwstof bezwangerd in den tweeden bak gaat intusschen tot eene nog grootere gisting en ontbinding over, en wordt in den derden of kleinsten bak afgetapt, en geduriglijk omgeroerd, tot de eigenlijke verwdeelen, zich van het water weder volkomen afscheiden

en eene genoegzame vastheid bekomen. Wanneer dit omroeren, waartoe ondervinding en oefening behoort, lang genoeg gedaan is, dan verkrijgt men, na verloop van eenigen tijd, de eigenlijke Indigo, die, zoo als gij ongetwijfeld weet, eene blaauwe verwstof uitmaakt, welke naar de violetkleur zweemt. Wanneer nu de afscheiding dier deelen genoegzaam heeft plaats gehad, dan laat men het onnoodige water door de openingen in den bak afloopen, en de verwstof wordt dan, gelijk bijgevoegde afbeelding u doet zien, in spits toeloopende zakken van 15—18 duim lengte geschept, waaruit het water verder wegdroppelt, terwijl de verwdeelen daarin achter blijven.

Vervolgens wordt deze verwstof in kisten gelegd, en in de lucht gesteld, om ze volkomen te laten droo-

gen. Dit droogen moet echter mede met zorg behandeld worden, dewijl de indigo voor de zonnestralen, zoo wel als voor den regen beveiligd moet zijn.

Om den neerslag of het aftreksel te bevorderen, doet men tegenwoordig kalkwater in den tweeden trog. Elders, zoo als in *Egypte*, kent men deze gisting niet; maar men kookt aldaar de bladeren, om er op die wijze de verwstoffe uit te trekken.

Omstreeks het midden der zestiende eeuw bragten inzonderheid de Nederlandsche schepen den Indigo uit Oost-Indie naar Europa; doch thans zijn het de Engelschen, die zich vooral door dit handels-artikel groote winsten verwerven, naardien zij 's jaarlijks van 7—9 millioen ponden Indigo naar Europa overvoeren, waarvan men berekent, dat Oost-Indien 1/7 gedeelte verschaft. In de laatste jaren heeft men ook in onze vaderlandsche, onschatbare bezitting *Java* het aankweeken en bereiden der Indigo met uitstekenden uitslag begonnen.

———

Rijnsburg.

Omtrent den ouden oorsprong van dit Zuid-Hollandsche dorp, zij het genoeg de gissingen in het midden te brengen, die men dien aangaande gemaakt heeft. *Rijnsburg* schijnt vroeger den naam

van *Rothalnathem* gedragen te hebben, die naderhand door *Rinasburg* is vervangen geworden.

Dat de naam van *Rijnsburg* betrekking heeft op den *Romeinschen* burg, die, zoo als men wil, ter dezer plaatse, aan den *Rijn* gesticht is geworden, wordt wel voor het meest algemeen gevoelen aangenomen.

In latere eeuwen werdt alhier eene abdij gesticht, waarvan sommigen den oorsprong stellen omstreeks het jaar **975**; terwijl anderen eenige eeuwen naderbij blijven, en ongetwijfeld met veel meer regt, wanneer men in aanmerking neemt, dat het Christendom naauwelijks in de vorige eeuw in onze landen gevestigd was.

Onderscheidene oude Kronyken van ons land gewagen inmiddels omstreeks het genoemde jaar 975, van een klooster te *Rijnsburg*, werwaarts Graaf D i r k de nonnen van *Egmond* verplaatste, terwijl hij ter laatstgenoemde plaatse monniken stelde, om zich tegen de *Friesen* te kunnen verdedigen, wanneer deze invallen in dat gedeelte des lands mogten doen, gelijk bij hunne vijandelijkheden tegen de Hollandsche Graven meermalen plaats had.

Anderen verhalen, dat Graaf D i r k I, ter plaatse waar hij tegen de *Friesen* gestreden had, een klooster voor monniken van de orde van *St. Benedictus* had doen bouwen, waarin hij echter naderhand eerst de nonnen van *Egmond* zoude verplaatst hebben. Wij willen ons in dit kleine verschil niet dieper inlaten. Zoo veel schijnt zeker te zijn, dat hier in dit geheele verhaal een grove

misslag begaan is, en dat de nonnen van *Egmond*, niet naar *Rijnsburg*, maar zoo als bekend is, naar *Bennebroek* zijn overgeplaatst: zijnde de abdij toen nog verre te zoeken.

De beste geschiedschrijvers komen daarin overeen, dat de vermaarde abdij van *Rijnsburg*, *niet* door Dirk, maar door de Gravinne Petronella, weduwe van Graaf Floris *den vetten*, die eene dochter was van Hertog Dirk van *Saksen*, — gesticht is, en wel in het jaar 1134. De Kerk dezer abdij werd nog in dit zelfde jaar door den Bisschop van *Utrecht*, Andries van Kuijk, ter eere van Maria gewijd. De stichteres, die het eerst haar lusthuis voor een klooster schijnt te hebben aangeboden, overleed in 1144 en werd in hetzelve begraven. Zekere Cunissa, mede van adellijke Saksische afkomst werd tot eerste Abdisse dezer instelling verkozen. Ook de eerste nonnen waren van Saksische afkomst, en wel, volgens het meest eenstemmig berigt, van *Stuterlingenburch*.

Graaf Dirk VI, de zoon van genoemde Petronella van *Saksen*, van eene bedevaart naar *Jeruzalem* terugkeerende, begiftigde deze stichting zijner moeder, benevens het klooster van *Egmond*, en droeg ze beide onder eene jaarlijksche schatting, ter bescherming van *St. Pieter* op, blijkens een open brief ten dien einde door Paus Innocentius II verleend.

De Pausen, die eene bijzondere toegenegenheid voor deze abdij schijnen bezeten te hebben, beschonken haar van tijd tot tijd met vele voorregten en vergunningen; terwijl de Graven van *Holland* haar meermalen vorstelijk en milddadig begiftigden.

De stichteresse, Petronella, had niet alleen haar adellijk lusthuis te *Rijnsburg* geschonken, maar zij vereerde, gelijk ook haar bovengenoemde zoon Dirk VI, aan dit gesticht, het dorp en de heerlijkheid van *Rijnsburg*, en voorts verscheidene landerijen en tienden.

Gravin Sophia, de weduwe van dezen Dirk VI, en die op hare derde bedevaart naar *Jeruzalem* overleed, in 1176, gaf deze abdij almede schitterende blijken van hare toegenegenheid, zoo wel door de schenking van landgoederen, als van jaarlijksche inkomsten. Zij was het ook, die de kerk te *Rijnsburg* van den grond opgehaald en gelukkig voltimmerd heeft. Wegens hare weldadigheid en mildheid in het uitdeelen van kleederen aan behoeftigen werd zij eene tweede *Dorcas* geheeten.

Ook Dirk VII en zijne Echtgenoote Aleida begiftigden deze abdij, waarvan het handvest van 1199 getuigt. Wij zouden te uitvoerig worden, wanneer wij ook alle volgende begunstigers dezer gestichten en derzelver giften hier vermelden wilden, en vergenoegen ons derhalve, u nog de namen van Graaf Willem I, wiens dochter Ada Abdisse van *Rijnsburg* geweest is, Aleida en Maria, achtervolgens zijne gemalinnen, wijders Floris IV (1223) Willem II, Aleida van *Henegouwen*, en Floris V, als begunstigers dezer abdij, te doen kennen. Door hunne giften en gunstbewijzen werd deze stichting eene der voornaamste en aanzienlijkste in *Zuid-Holland*. Zij bezat eene overgroote menigte vaste goederen, landerijen, dorpen, huizen, tienden, enz., welke 's jaarlijks groote sommen opbragten.

De Abdisse, doorgaans *Hare Hoogheid* thans *Mevrouwe* geheeten, bezat verscheidene heerlijkheden, waarover zij het regtsgebied uitoefende. In dit klooster te *Rijnsburg* mogten geene andere nonnen worden opgenomen, dan de zulken, die zoo als men zegt, van zwaard- en spil-zijde, dat is, van vaders en moeders kant, van adel waren: ook mogt het getal nonnen, dat van veer-

tig niet te boven gaan. Zij werden niet zusters, maar jonkvrouwen geheeten.

Keizer Karel V, van *Haarlem* komende rijden, werd te *Oestgeest* door de Abdisse opgewacht; de Vorst betoonde haar den grootsten eerbied, en Christiaan II, Koning van *Denemarken*, nam hier bij herhaling, gedurende zijn verblijf in *Holland*, zijnen intrek. In later tijden werden deze bezoeken van aanzienlijke vreemdelingen, zeer vermenigvuldigd, zoodat de Abdisse Elburg van Boetselaar in 1561, nog eene deftige en heerlijke zaal aan het gebouw deed timmeren om zulke vreemdelingen te ontvangen. Dit gaf den dichter J. Oudaan aanleiding tot een niet ongevallig hekelvers: hij was een *Rhijnsburger* van geboorte.

Wanneer echter ten opzigte der rijkdommen en weelde van dit klooster te berispen valt, dan moet men aan den anderen kant de milddadigheid prijzen, die op de vastgestelde tijden en dagen aan de armen bewezen werd.

Guicciardini verhaalt daarvan, dat men aan de abdij drie dagen in de week bezig was, met zoo vele aalmoesen en giften aan de armen mede te deelen, dat meer dan 2,000 menschen derwaarts stroomden, om die liefdegaven te ontvangen; behalve nog den dagelijkschen onderstand, die het klooster daarenboven aan behoeftige personen schonk. Ook Oudaan vergeet niet deze liefdadigheid te vermelden, wanneer hij schrijft, dat in eenen duren tijd, alleen op eenen dag, aldaar 1,900 ponden brood aan even zoo vele behoeftige personen werden uitgedeeld.

De hooge achting, waarin deze abdij in de middeleeuwen stond, was oorzaak, dat vele hooge en aanzienlijke personen, als Graven en Gravinnen van *Holland* enz. daar begeerden begraven te worden, tot welke begrafenissen eene afzonderlijke prachtige en vorstelijke kapelle schijnt geschikt te zijn geworden, waarin onder anderen begraven zijn: Gravinne Petronella, Graaf Willem I, zijne gemalin Aleida en hunne dochter Ada; wijders Floris IV, Floris V, en zijne echtgenoote Beatrix, Jan I, Mathilda, de Gravinne, echtgenoote van Willem V, en anderen.

Volgens het gebruik dier tijden prijkten de Kerkglazen van *Rijnsburg* met de afbeelding der eerste stichters en begunstigers, als van Graaf Dirk en Floris, en van Petronella en Cunissa, wier nagedachtenis men op deze wijze heeft trachten te verheerlijken.

Op deze beschilderde glazen doelt Nuije, met de volgende rijmregels:

Een ander neemt zijn reis op *Rhijns-burcht;* om de Kerk,
Gesticht bij Died'rik en Graaf Floris te beschouwen,
Voorheenen strekkende de Klooster-kerk der vrouwen
Van Benedictus rij, of knielt voor haar gesell'
De telg uit *Saksen*, of kluis-stichtster Petronell';
De kortheit staet niet toe hier lange neer te sitten.

Onder de hier bestaan hebbende altaren, worden vooral die aan den H. Geest en het *Nipten-* of *Nippen*-altaar vermeld.

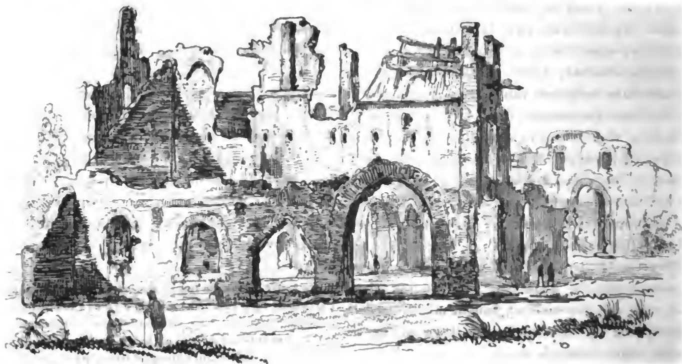
Na een bestaan van ruim vier eeuwen werd echter deze abtdij, van welks ruinen wij hier eene afbeelding bijvoegen, in 1572 door den Spaanschen oorlog verwoest, en door de roofzieke Spanjaarden aan de vlammen ten prooi gegeven, wordende de Klooster-kerk door hen destijds tot eene paardenstal gebezigd.

Oudaan bezong deze overblijfsels aldus:

Maar dit gesticht en 't kerkgebaar.
Met al dien toestand is verdwenen;
Dies rest er slechts met al die stenen,
Een hoogte voor den Ouwevaar,

Tot dat se val (zij waggelt al);
En neerstort langs de scheuren
Van 't oude muurwerk, ligt te keuren,
Dat dit eerlang gebeuren zal.

Die val heeft dan ook sedert dien tijd plaats gehad en men vindt thans naauwelijks een spoor meer van al die grootheid en rijkdom, welke *Rijnsburg* vroeger bezat.

In de 18de eeuw bloeide in dit dorp de vreedzame en kundige broederschap der *Collegianten*, door van der Kodde gesticht; doch die in de onlusten van 1787 is uit één geraakt. Thans telt het dorp ruim 1250 inwoners, en heeft in den omtrek goede koren- en warmoeslanden.

De Bedevaartgangers.

In vroegeren tijd heerschte onder de Christenen vrij algemeen het gevoelen, dat men een Gode welbehagelijk werk bedreef, door naar de eene of andere plaats, die eenen bijzonderen naam van heiligheid had, te bedevaart te gaan. Somtijds deed men zulk eenen pelgrimstogt geheel vrijwillig; dikwijls ook was hij het gevolg eener gelofte, door goede, eenvoudige menschen, op een oogenblik, dat zij zich in grooten nood bevonden, of door eene gevaarlijke ziekte waren aangetast, afgelegd; niet zelden eindelijk werd door de geestelijken het doen van zulk eenen togt, als boete voor eene gepleegde, zware zonde, opgelegd. Uit deze laatste gewoonte vloeide weder het zonderlinge misbruik voort, dat rijke lieden iemand huurden, die in hunne plaats den opgelegden bedevaartgang verrigten. In de middeleeuwen was vooral een togt naar *Palestina*, en meer bijzonder naar de plaatsen in en bij *Jeruzalem*, die de Heiland door zijne omwandeling op aarde als geheiligd had, het doel der bedevaartgangers, e

het was toen niets ongewoons, dat aanzienlijke Ridders den pelgrimsstaf opnamen, en in het gezelschap van andere vromen, den toen zoo bezwaarlijken togt naar het Heilige Land ondernamen. De kruistogten zijn grootendeels uit de moeijelijkheden voortgesproten, die de *Saracenen* aan de pelgrims, die het Heilige graf te *Jeruzalem* wilden bezoeken, in den weg legden. Maar ook in *Europa* bestonden vele sterk bezochte bedevaartplaatsen, waaronder *Loretto*, in *Italië*, *Rome* en *San Jago di Compostella*, in het noorden van *Spanje*, de meest beroemde. Naar die laatste stad plagten, ook uit ons vaderland, jaarlijks vele lieden te bedevaart te gaan. Het doel van den togt was dan bijzonder het bezoeken der prachtige hoofdkerk van *San Jago*, in welke, zoo als men voorgeeft, de stoffelijke overblijfselen van den Apostel J a c o b u s, de beschermheilige van

Spanje bewaard worden. Gewoonlijk legde men den verren togt daarheen, even als naar andere heilige plaatsen, te voet en zonder schoeisel af. De pelgrims droegen eenen langen stok in de hand, waaraan somtijds eene drinkflesch hing, en geene andere pakgoederen werden door hen medegenomen, dan die in de bedelaarstasch, welke zij op zijde droegen, konden bevat worden. Het was toch zelfs bij gegoede lieden niets ongewoons, dat zij op den geheelen bedevaartgang slechts van aalmoesen leefden; meenende zij, in hunne eenvoudigheid, dat zij door zulk eene zelfopoffering aan hun Christelijk werk nog grootere waarde bijzetteden. Geen pelgrim kwam van *San Jago* terug, dan niet eenige groote schelpen op zijnen mantel of hoed vastgehecht; hetgeen ten teeken strekte, dat zij werkelijk de heilige overblijfselen des Apostels bezigtigd en bij dezelve de voorgeschrevene gebeden uitgestort hadden. Van tijd tot tijd zongen de pelgrims gedurende hunne voetreis, die zij meestal tot geheele benden vereenigd, aflegden, geestelijke liederen; en somtijds verkortteden zij elkander den weg door voorstellingen uit de Bijbelsche geschiedenis, die tot de zoogenaamde *Mijsteriën* of geestelijke tooneelvertooningen aanleiding gegeven hebben. Op het hier bijgevoegde plaatje ziet men twee van *San Jago* komende pelgrims uit den ouden tijd. — In onze meer verlichte eeuw geraken de bedevaartgangen zelfs bij de Roomschgezinden meer en meer in onbruik, en ofschoon er in ons vaderland nog eenvoudige landlieden zijn, die jaarlijks het naburige *Kevelaar* bezoeken, wint toch de overtuiging meer en meer veld, dat een iegelijk door een vroom en godvruchtig leven ook de eenvoudigste woonstede tot eene heilige plaats kan verheffen, en dat men den algoeden God overal dienen kan *in geest en in waarheid*.

Het Kameleon.

Men ontmoet soms in het dagelijksch leven, en vooral ook in de staatkundige wereld, menschen, die zich, met verkrachting van alle hoogere en betere beginselen, bij alle hunne handelingen, slechts door het vuigste eigenbelang laten leiden, zich daarvoor in duizend bogten wringen en den eenen dag geheel anders spreken, eene geheel andere rol spelen, dan den anderen. Zulke karakterlooze wezens, die als de weerhaan van den toren naar alle winden draaijen, of, zoo als men ook wel in onze taal zegt, de huik (dat is, de falie of regenmantel) steeds naar den wind hangen, worden te regt door alle braven veracht. Voor hen is de oud-Hollandsche spreuk: *een man, een man; een woord, een woord*, niet geldig; want zij verraden hunne vrienden even gemakkelijk als hun vaderland, en weten niet, wat goede trouw is. Niet zelden hoort men, om de afschuw van zulk een bedriegelijk mensch levendig uit te drukken, van hem zeggen: *hij is een regte kameleon*. En men moet erkennen, dat ook deze spreekwijze gelukkig gekozen is. Zij was dit echter vroeger, toen men algemeen geloofde, dat het Kameleon, uit verkiezing of om aan zijne vijanden te ontsnappen, de kleur der voorwerpen aannam, waarop het zich bevond, en dus bij voorbeeld, op een boomstam bruin en op de bladeren groen werd, nog meer dan thans. De onderzoekingen van latere natuuronderzoekers hebben intusschen geleerd, dat het niet aan den wil van dit dier staat, om eene andere kleur aan te nemen; maar dat die toch altijd zeer merkwaardige kleursverandering slechts onder sommige omstandigheden, bij voorbeeld als het dier getergd wordt, door natuurlijke oorzaken, bij hetzelve plaats vindt. Juist ook omdat men omtrent dit goede en nuttige diertje zoo vele logenachtige vertelsels plagt te verhalen, willen wij thans aan onze lezers

eene meer juiste beschrijving daarvan geven; altijd in de hoop, dat zij, in den zin, welke wij boven aanwezen, nimmer daarmede zullen kunnen worden vergeleken.

Het Kameleon behoort tot het geslacht der Hagedissen en wordt vooral ook in *Oost-Indië*, *Noord-Afrika* en *Spanje* gevonden. Het is gewoonlijk niet veel grooter, dan een kikvorsch bij ons. Zijn lijf is eenigermate zaamgedrongen en onbehaard, maar met knobbelachtige verhevenheden bedekt. Zijn rug heeft een vrij scherpen kant. Zijne natuurlijke kleur is die van ijzer, of staalgrijs, maar, wanneer het dier zich in nood bevindt, of geplaagd wordt, verkrijgt het eene geelachtige, groene of zwartachtige kleur; somtijds wordt zijne huid zelfs op eens met vlekken bedekt. Men meent, dat deze kleursverandering voornamelijk daaruit voortkomt, dat het bloed in groote menigte uit het hart naar de uitwendige deelen van het ligchaam wordt gedrongen. Ook hebben sommige reizigers beweerd, dat, als dit dier eenen geruimen tijd honger heeft geleden, zulks veel invloed op zijne kleur heeft. De kop van het Kameleon is vrij dik, en van boven als met eenen dubbelen kam bedekt. Zijn oogen zijn betrekkelijk zeer groot, en zijn zoodanig gevormd, dat hij te gelijk twee in eene onderscheidene rigting aanwezige voorwerpen kan beschouwen en het eene oog bewegen kan, terwijl het andere stil blijft staan. Die inrigting van zijn gezigtsorgaan is eene dier wijze beschikkingen van de natuur, of liever van den almagtigen Schepper, die men bij elken voetstap op het gebied der geschapene wezens opmerkt. Zonder dezelve zou het Kameleon aan zijne bestemming, die in het vangen van vliegen, muggen en andere insekten bestaat, zeker niet zoo goed kunnen voldoen. Gewoonlijk houdt dit dier zich op boomen of heggen op, waar het deszelfs langen staart om de takken heenslaat, om op zijn gemak zich met het vangen zijner prooi te kunnen bezig houden. De eenige ondeugd, die men aan het Kameleon te laste kan leggen, bestaat daarin, dat het zeer loom en traag is. Ook zou het, door het maaksel zijner pooten, die elk van vijf lange vingers zijn voorzien, niet hard kunnen loopen. Is onze vliegenvanger nu eenmaal goed gezeten, dan steekt hij gedurig zijne zeer lange tong uit, die eene bijzondere veerkracht bezit, en in een sponsachtig knobbeltje eindigt, om daarmede zijne prooi magtig te worden. Met den mond of de pooten grijpt hij die prooi nimmer aan. Door de geheel bijzondere inrigting van zijne tong kan hij daaraan zulk eene pijlsnelle beweging geven, dat zelfs het snelst vliegende insekt, mits het zich slechts in zijne nabijheid vertoont, daaraan blijft kleven Natuurlijk heeft hij dus gedurig den mond open; eene gewoonte, die weder tot een ander vertelseltje omtrent het Kameleon aanleiding heeft gegeven, hetwelk nog veel ongeloofelijker klinkt, dan dat omtrent het aannemen van de kleur, die het verkiest, en desniettemin eeuwen lang geloof gevonden. Men beweerde namelijk, dat dit dier van de lucht leefde. De zaak is even onwaar, als het verhaal, dat de Salamander in een brandend vuur zijn verblijf zou houden; iets, hetgeen mijne lezers gerustelijk voor eene fabel kunnen verklaren, al zien zij ook hier en daar op de uithangborden van Apothekers en Chymisten zulk een in het vuur rondwarend dier op eene zeer levendige wijze voorgesteld. Waar is het intusschen, dat het Kameleon in koudere landstreken zich somtijds tusschen steenen verbergen en daar dan eenen geruimen tijd onbewegelijk en zonder voedsel doorbrengen kan. Maar zulk een winterslaap hebben zij met vele andere dieren gemeen. Slechts door nimmer iets tot voedsel te gebruiken, zouden zij eene uitzondering maken op een dier algemeene regels, die men in het

rijk der dieren overal gevolgd vindt. Tot het verhaal omtrent het van de lucht leven des Kameleons, schijnt ook bijgedragen te hebben, dat hij zeer groote longen heeft, met behulp waarvan hij zijn lijf vri

sterk kan opblazen. Men dacht dus in ouden tijd, dat, als het Kameleon veel lucht inzwolg, het bezig was, om zich eens goed te voeden!

De landlieden in *Noord-Afrika* zien zeer gaarne, dat zich Kameleons in de nabijheid hunner woningen ophouden, daar de ondervinding hun geleerd heeft, dat deze diertjes menig een lastig insekt wegsnappen. Daar zij voorts zeer goedaardig zijn en volstrekt geen kwaad doen, houdt men ze wel eens bij zich, al ware het alleen, om zich met derzelver aardige kleurwisseling te vermaken. Een reiziger, die niet lang geleden *Algiers* bezocht, merkte op, dat de Fransche soldaten, die thans in dat land rondzwerven, niet zelden, zelfs op den marsch, en wel enkel tot hun vermaak, Kameleons tusschen de borst droegen; even als men elders wel eens soldaten ziet, die zeer groote marschen, met een eekhorentje op den schouder, afleggen.

Het wijfje van het Kameleon legt gewoonlijk tusschen de 9 en 12 eijeren; zij plaatst dezelve in het zand, waar ze door de zonnewarmte worden uitgebroeid.

Ten slotte van deze beschrijving voegen wij er nog bij, dat men ook op de *West-Indische* eilanden eene soort van Hagedis vindt, de *Alonys* geheeten, die wegens zijne kleursveranderingen zeer merkwaardig is; zoodat het Kameleon in dit opzigt geene eigenlijke uitzondering maakt. Deze *Alonys*, die oorspronkelijk groen van kleur is, heeft eene kwabbe onder den hals, welke, wanneer hij toornig wordt, sterk opzwelt en dan eene helderroode kleur bekomt.

C C A Last del. Pag 409. Steend v S de Visser

De Prins van Oranje.

(Zie de Plaat tegenover den Titel.)

Wie in de welvaart zijns vaderlands, in het heil der menschheid, in den voortgang van ons geslacht op den weg der zedelijke beschaving wezenlijk belang stelt, bemint ook den vrede en zou het tijdperk zegenen, waarin de droom der menschenvrienden verwezenlijkt en overal het oorlogszwaard tot ploegschaar versmeed wierd. Maar die gouden eeuw zal niet aanbreken, zoo lang menschen en volken zich door hartstogten laten regeren, en de sterkere den zwakkere zal trachten te onderdrukken. In de tegenwoordige gesteldheid der wereld is de oorlog somtijds een noodzakelijk kwaad; ja er kunnen voor een volk of staat omstandigheden voorkomen, waarin het voeren daarvan een heilige pligt wordt, waarin zelfsverdediging ook den gemoedelijksten Christen noopt, om het zwaard te ontblooten, waarin de oorlog, in weerwil van alle de rampen, welke hij onvermijdelijk met zich voert, in de zedelijke wereld dezelfde heilrijke werking doet, als een onweder in het rijk der natuur. Gelukkig het volk, dat, als het in zulke omstandigheden geplaatst wordt, een Veldheer bezit, in staat, om deszelfs mannen en jongelingen aan te voeren ten strijde, en door karakter en verkregen kunde bevoegd, om het lot van een geheel land aan zijn magtwoord te boeijen! Zulk een volk bezit een wezenlijken schat; want de oorlogskans hangt in onze tijden minder dan ooit uitsluitend van het aantal duizenden af, die ten strijde worden gevoerd; zij regelt zich vooral ook naar zedelijke krachten, en daar, waar de Velheer aan zijne volgelingen het onwrikbaarst vertrouwen weet in te boezemen en dit vertrouwen verdient, dáár is ook de meeste kans tot overwinning. Dat ons vaderland thans zulk een Veldoverste bezit, gesproten uit het geslacht van *Oranje-Nassau*, sedert eeuwen rijk aan helden en groote staatsmannen, behoeven wij aan onze lezers niet te betoogen. Maar het kan nuttig zijn, om der vaderlandsche jongelingschap den eervollen levensloop te herinneren van eenen Vorst, die eenmaal geroepen zal worden, om over ons te regeren. En daartoe diene dan deze vlugtige schets!

W i l l e m F r e d e r i k G e o r g e L o d e w ij k van *Nassau*, die sedert de troonsbeklimming van zijnen vader, onzen geëerbiedigden Koning, ook den voorouderlijken titel van Prins van *Oranje* voert, werd den 6den December 1792 te *'s Gravenhage* geboren. Hij was de eerste vrucht van den echt tusschen zijnen vader en F r e d e r i k a L o u i s a W i l h e l m i n a van *Pruissen*, die den 1sten October 1791 gesloten was. Stormachtig was het tijdperk, waarin hij het levenslicht aanschouwde. 's Prinsen grootvader, de goedaardige, maar te zeer miskende W i l l e m V, bekleedde wel het Stadhouderschap van alle de provincien der *Nederlandsche* republiek, met meerdere magt en aanzien, dan de meeste zijner voorgangers bezeten hadden; maar dat Gemeenebest, eenmaal een wonder der wereld, was door rampzalige burgertwisten geschokt, en de *Fransche* omwenteling bedreigde reeds geheel *Europa* met namelooze verwarring en omverwerping van alle bestaande staatsvormen. Weinige maanden na de geboorte van dezen telg uit het Huis van *Oranje*, moest reeds zijn vader, toen gewoonlijk de Erfprins geheeten, de wapenen aangorden, om den Nederlandschen bodem tegen de aanranding der overmoedige, heerschzuchtige *Franschen* te verdedigen. Hij deed dit, door zijnen jongeren broeder, den beminnelijken F r e d e r i k, krachtig bijgestaan, gedurende de jaren 1793 en 1794, met uitstekend beleid en onmiskenbaren moed; maar

de magt, waarover hij beschikken kon, was gering; de *Nederlanders* werden door hunne bondgenoten niet altijd krachtig genoeg geholpen, en weldra was het niet mogelijk meer, om den indringenden stroom der *Franschen* te stuiten. De harde winter van 1794—1795, die, door het toevriezen der rivieren, aan ons vaderland zijn laatste beschermingsmiddel ontnam, baande aan de *Fransche* krijgshoopen den weg tot het hart van *Holland;* en den 18den en 19den Januarij 1795, moest Willem V, met zijne gemalin, zoon en kleinzoon, en met eenige getrouwe vrienden, zich op eenige ellendige visschers-pinken inschepen, om de woede des indringenden vijands te ontwijken. Naauwelijks twee jaren was onze tegenwoordige Kroonprins dus oud, toen hij met zijn geslacht den vaderlandschen bodem moest verlaten, om in vreemde landen als balling rond te zwerven. Vroeg trad hij in de school des ongeluks, die zoo dikwijls groote mannen heeft gekweekt. Gelukkig mogt hij zich anders rekenen van niet al het grievende van dat gedwongene vertrek te kunnen gevoelen uit een land, aan hetwelk zijn geslacht door allerlei banden was verknocht, en waar echter thans zoo vele, door partijzucht verblinde lieden waren, die de verwijdering des Prinsen van *Oranje* een zegen achtten en juichten in de nieuwe vrijheid, welke men voortaan onder bescherming der Fransche broeders in *Nederland* genieten zou. Doch zwijgen wij daarvan: de besten dier toenmalige vijanden van *Oranje* hebben hunne dwaling ingezien en erkend.

Na 1795 hield het gezin van den Erfprins van *Oranje*, onzen tegenwoordigen Koning, zich beurteling in *Engeland*, te *Berlijn* en in andere streken van *Duitschland* op. Een onpartijdig *Duitsch* schrijver, die aan onzen Koning den welverdienden lof toekent, dat hij het ongeluk steeds met waardigheid heeft gedragen, voegt er bij, dat deze Vorst vóór 1802 zijnen tijd beurtelings aan de opvoeding zijner zonen, aan de wetenschappen en aan de verbetering zijner in den omtrek van *Posen* en in *Silezie* gekochte landgoederen toewijdde. De waardige moeder van den jongen Prins heeft echter insgelijks zeker op de vorming van zijn karakter grooten invloed gehad; en hij schijnt van haar die beminnelijke goedhartigheid, welke de grooten der aarde zoo wel staat, te hebben overgeërfd. Van 1802 tot 1806 trad de Erfprins van *Oranje* als regerend Vorst op, daar hem het beheer van het Vorstendom *Fulda* en andere bezittingen in *Duitschland*, die aan zijnen vader, Willem V, als eene soort van schadeloosstelling voor hetgeen hij in *Nederland* verloren had, waren toegestaan, werd toevertrouwd. De wijsheid, ijver en zorg voor de hoogere belangen der menschheid, waarmede de Vorst zijn beheer uitoefende, deden hem de achting en liefde zijner nieuwe onderdanen in buitengewoon hooge mate verwerven; en zijn oudste zoon, die langzamerhand tot een jongeling opgroeide, kon toen reeds van hem de beginselen der moeijelijke kunst van regeren afzien. Met het jaar 1806 begon voor het Huis van *Oranje* een nieuw tijdperk van rampen. Napoleon, door zijn *genie* als krijgsman, zijne onverzadelijke heerschzucht en de ligtzinnigheid der *Fransche* natie ten troon verheven, trachtte van dag tot dag meer openlijk, om geheel *Europa* onder het juk te brengen, en eene wereld-monarchie te vestigen, waarvan hij zelf het alvermogend hoofd zou zijn. *Oostenrijk* was reeds door hem vernederd, *Pruissen* lag aan de beurt, en de kleinere Staten van *Duitschland*, tot het zoogenaamde Rhijnverbond vereenigd, moesten bukken voor zijnen wil. Maar wie ook, aan den drang der omstandigheden toegevende,

zich boog voor den afgod van den dag, de Prins van *Oranje* (want zoo heette onze tegenwoordige Koning na den dood van Willem V) bleef zijnen grooten naam, bleef Willem I, die den magtigen Philips, en Willem III, die Lodewijk XIV had durven wederstaan, volkomen waardig. Hij weigerde, om in het Rhijnverbond te treden, en verloor daardoor *Fulda* en zijne andere Staten. Hij begreep, dat zoo lang Napoleon voortging, met al wat hem in den weg stond, straffeloos in het stof te treden, een nacht van schande en slavernij zich meer en meer over *Europa* zou uitbreiden; en daarom vinden wij hem strijdende met de *Pruissen* bij *Jena*, met de *Oostenrijkers* bij *Wagram*. Die strijd voor de goede zaak bragt den Prins van *Oranje* in allerlei ongelegenheden, zelfs in krijgsgevangenschap; maar zijne eer bleef onbevlekt, en hij vertrouwde ongetwijfeld op de Voorzienigheid, die eenmaal de zaak der ware vrijheid en onafhankelijkheid van *Europa* over onregt en geweld zou doen zegevieren.

In zulke beginselen werd de jongen Prins, wiens levensloop wij thans schetsen, door zijnen vader opgeleid, en hij verkreeg weldra gelegenheid, om zich een getrouw volgeling daarvan te toonen. Zijne vorming tot krijgsman verkreeg hij op de militaire Akademie te *Berlijn*, en in 1806 werd hij naar *Oxford* gezonden, om op de Hoogeschool aldaar onderwijs te ontvangen in die wetenschappen, welk ieder mensch, en vooral een aanstaand Vorst versieren. De vernederende heerschappij van Napoleon was toen reeds zoo zeer in *Europa* gevestigd, dat een telg van *Oranje* nergens anders, dan in *Engeland* ter schole kon gaan. Twee jaren later, in 1811, vertrok de jonge Prins naar *Spanje*, om daar onder Wellington, den grootsten Veldheer onzer eeuw na Napoleon, de kunst des oorlogs te leeren. De zaak, waarvoor de *Spanjaarden* en *Portugezen*, door *Engelsche* hulpbenden ondersteund, destijds streden, was weder de zaak der vrijheid van *Europa*, want ook de bewoners van het Spaansche schiereiland waren door Napoleon schandelijk onderdrukt en mishandeld. Maar de oorlog, dien zij tegen de geoefende en gebaarde Fransche legerbenden hadden te voeren, was van eenen vreesselijken aard. Het was eene onophoudelijke worsteling, gekenmerkt door bloedige belegeringen, menigvuldige gevechten en allerlei ontberingen. De *Spanjaarden* zouden ongetwijfeld voor de meerdere krijgskunde der *Franschen* zijn bezweken, indien zij niet in den Hertog van Wellington eenen Veldheer hadden bezeten, die wist te dralen waar dit noodig was, de ongelijksoortige bestanddeelen van zijn leger met taai geduld en beleid bij een hield, en zoodra de kans gunstig stond als een onweerstaanbaren stroom van uit zijne sterke stellingen op den vijand inbrak. Onder zulk een man is de tegenwoordige Prins van *Oranje* gevormd. Door zijnen moed en werkzaamheid verwierf hij weldra de hoogachting des Hertogs, als wiens Adjudant hij werd aangesteld. Bij de bestorming der belangrijke grensvesting *Ciudad-Rodrigo*, die Wellington den 19den Januarij 1812 deed ondernemen, was de negentienjarige Prins een der eersten, die de muren der stad bestegen. Bij de oneindig vreesselijker bestorming van *Badajoz*, die weinige maanden later, en wel in den nacht van den 5den April plaats had, had hij nog meerdere gelegenheid om zich te onderscheiden. Die stad werd door den Franschen Bevelhebber hardnekkig verdedigd, en scheen, toen de *Engelschen* met hunne bondgenooten naderden, slechts ééne mijn te zijn, die een regen van kanon- en muskketkogels braakte. Onder zulk een vuurregen moest de rots, waarop het kasteel van *Badajoz* ligt, beklommen worden. Nog

vóór de stormladders konden worden aangezet, waren de vestingwerken met hoopen lijken opgevuld, en er waren punten, waar één enkel schot der belegeraars twaalf man te gelijk nedervelde. De Prins behoorde niet slechts onder de Bevelhebbers, die bij den storm de eersten waren, maar het gelukte hem, om eene kolonne *Engelschen*, die, door het vreesselijke vuur verschrikt, op de vlugt wilden slaan, daarvan af te houden, voerde hen op nieuw aan ten strijde en drong, aan het hoofd dezer krijgslieden, de stad binnen. Even loffelijk onderscheidde hij zich bij den bloedigen slag van *Salamanca*, die in Julij 1812 geleverd werd, en ten gevolge had, dat Wellington, tot onbeschrijfelijke vreugde der geheele bevolking van *Madrid*, zegevierend die hoofdstad kon binnenrukken. De krijgsroem van den jeugdigen Prins klonk toen reeds naar *Engeland* over. Hij werd door den Koning tot zijnen Adjudant benoemd, en ontving het gedenkteeken voor militaire verdiensten, waarop onder anderen de namen: *Ciudad-Rodrigo*, *Badajoz* en *Salamanca* te lezen waren. Maar de oorlog was met diên laatsten veldslag nog niet ten einde; nog menig een bloedig gevecht moest er tegen de *Franschen* geleverd worden, om *Spanje* geheel te bevrijden, en nog dikwijls had de Prins gelegenheid, om zijne onverschrokkenheid en beleid aan den dag te leggen. De laatste groote slag, dien hij in dezen oorlog bijwoonde, was de vierdaagsche veldslag in de *Pyreneën* (27—30 Julij 1813), waarbij Wellington den Maarschalk Soult, die tot nu toe in *Spanje* voor onverwinnelijk gehouden werd, versloeg. De Hertog, die steeds aan de verdiensten van zijnen jeugdigen wapenbroeder regt deed, zond hem, als tot belooning daarvan, met het verslag dezer overwinning naar *Londen*, alwaar hij in de toejuiching der *Engelschen* aanvankelijk het loon zijner wapenfeiten vond.

Weinige maanden later veranderde de toestand van *Europa* geheel. Napoleon, door den rampzaligen afloop der onderneming naar *Rusland* vernederd, moest afzien van zijne heerschzuchtige ontwerpen; de *Nederlanders* maakten zich vrij en verhieven den zoon van Willem V, tot hunnen grondwettigen Vorst. Hij kwam over met zijne gade en kinderen naar het voor negentien jaren verlaten vaderland, waar intusschen alle sporen van vroegere burgertwisten waren uitgedelgd, en bewees weldra te zijn, wat van der Palm hem noemt: de grootste weldaad der Voorzienigheid voor het herstelde *Nederland*, de beste Koning, dien het immer zich wenschen kon.

De vrede van *Europa* scheen in 1814, na den val van Napoleon, geheel bevestigd, en een nieuw tijdperk van welvaart en geluk begon voor *Nederland*, hetwelk weldra door de bijvoeging der Belgische gewesten tot een aanzienlijk Rijk aangroeide. Maar op eens vernietigde de terugkeer van Napoleon van het eiland *Elba* en de wijze, waarop hij door de wufte, oorlogzuchtige *Franschen* ontvangen werd, alle opgewekte gunstige verwachtingen. In Junij 1815 moest in de velden van *Waterloo* het groote vraagstuk beslist worden, of de volken van *Europa* al dan niet te vergeefs den bloedigen strijd voor hunne onafhankelijkheid hadden volstreden. Napoleon was met een talrijk heir in *Belgie* gevallen. Hij had door de bewonderenswaardige snelheid van zijnen togt, zelfs Wellington, den voorzigtigen Veldheer, verrast. Indien het hem gelukt ware, om zich tusschen het *Engelsch-Nederlandsche* leger en dat der *Pruissen* onder den grijzen Blucher te werpen, de gemeenschap daar tusschen voortdurend te verbreken en ze een voor een te verslaan, zouden de gevolgen niet slechts voor ons vaderland, maar voor geheel *Europa* onberekenbaar geweest zijn. Dat dit niet gebeurde, was grootendeels aan 's Konings oudsten zoon, die

thans sedert kort den titel van Prins van *Oranje* bij uitsluiting voerde, te danken Door den slag bij *Quatre-Bras* op den 16den Junij, waarin de Prins eenige uren lang, met 3500 *Nederlanders*, 20,000 *Franschen* onder den dappersten van N a p o l e o n's Veldheeren, den beroemden N e y tegenhield, vlocht de Prins eenen onsterfelijken lauwerkrans om zijne slapen. Hoe hij zich in den veldslag van *Waterloo*, die den 18den plaats had, gedroeg, blijkt genoegzaam daaruit, dat W e l l i n g t o n in een aan zijne regering ingezonden legerberigt van hem zeide: « Ik ken geenen lof groot genoeg voor den Prins van *Oranje*. » De genoemde veldslag besliste den oorlog en had den tweeden val van N a p o l e o n ten gevolge, die nu van het tooneel der staatsgebeurtenissen voor altijd verdween en op een eenzaam eiland te midden van den *Atlantischen Oceaan*, het overschot van zijn rusteloos leven sleet.

Onbeschrijfelijk was de vreugd, die elk braaf *Nederlander* over deze beslissende overwinning gevoelde. Maar zij was voor stroomen bloeds gekocht; duizenden landgenoten waren gesneuveld of gekwetst, en met de ten hemel opgezondene dankgebeden mengde zich bij velen een gevoel van bitteren rouw. Niets echter benevelde zoo algemeen de heerschende vreugde, dan de te gelijk aangekomene mare, dat de Prins van *Oranje*, terwijl hij, tegen het einde van den slag van *Waterloo*, den middeltogt des legers aanvoerde, door een geweerkogel in den schouder gekwetst was geworden, en te *Brussel* nederlag. Toen zag men roerende blijken der liefde, die de echte *Nederlander* aan het Huis van *Oranje* toedraagt, en het was bij velen, als of een beminde bloedverwant hem werd teruggegeven, toen de tijdingen omtrent 's Prinsen toestand steeds gunstiger werden, en hij eindelijk, volkomen hersteld, zich naar *Parijs*, waar de Verbondene Mogendheden het lot van het bevrijde *Europa* regelden, begeven kon.

In 1816 ontving de Prins van *Oranje* uit de handen van Keizer A l e x a n d e r van *Rusland*, wiens gemoed al wat groot en goed is toejuichte, zijne zuster, de Grootvorstin A n n a P a u l o w n a tot gemalin. Voor het eerst vermaagschapte zich thans een telg uit het doorluchtige Huis van *Oranje-Nassau* met dat der Russische Keizers, wier magt in onze eeuw misschien die van alle andere Vorsten overtreft. Ook deze echtverbindtenis werd door *Nederland* luide toegejuicht. De Prins, zoo lang gewoon aan de ontberingen van het oorlogsveld, smaakte het zoete des huisselijken levens en zag zijnen echt met vier telgen gezegend, die duurzaamheid aan den Oranjestam beloven.

Wat er na vijftien jaren van diepe rust in *Nederland* voorviel, en hoe het oogenblik kwam, waarin wij meer dan ooit den zegen gevoelden van eenen Veldheer te bezitten, zoo als wij den aanvang dezer schets afmaalden, ligt aan ieder nog versch in het geheugen. De *Belgen*, ondankbaar voor de welvaart, die zij onder den zachten schepter van W i l l e m I hadden genoten, scheurden zich niet slechts van *Noord-Nederland* los; maar zij waagden het, omdat op hunnen bodem het verraad had gezegevierd, om de *Hollanders* voor lafaards uit te krijten, van de voorouderlijke deugden ontaard en uit slaafsche onderwerping bukkende voor den staf hunner drijvers. Die onduldbare hoon is door het rookend puin der citadel van *Antwerpen* en vooral ook door den tiendaagschen veldtogt voor altijd uitgewischt De Prins van *Oranje* trok den 2den Augustus 1831 aan het hoofd van een leger, uit den bloem der natie zamengesteld, doch waaronder duizenden waren, die nog nimmer den oorlog hadden gevoerd, en hetwelk dus vooral een bekwaam Veldheer, op wien allen vertrouwen stelden, behoefde, tegen de *Belgen* op. Tien dagen later waren, door de met uitmuntend beleid beraamde schikkingen des

Prinsen, met een betrekkelijk gering verlies, alle de legerafdeelingen der *Belgen*, en daaronder het zoogenaamde leger van de *Maas*, dat zich onverwinnelijk noemde, geheel verslagen, velen hunner steden bezet, hun zelf gekozen Vorst ter naauwernood der gevangenschap ontsnapt en zonder de ijlings toegesnelde hulp der *Franschen*, de inneming der Belgische hoofdstad *Brussel* door niets te beletten.

Die Fransche hulp beroofde *Nederland* van de vruchten, welke velen van dezen veldtogt hadden gehoopt, en tot dit oogenblik toe is de spanning tusschen de twee deelen van het van elkander gescheurde Rijk nog niet door eenen vasten vrede vervangen. Maar *Oranje* heeft onze volks-eer gered, en het is eene troostrijke gedachte, dat, zoo eenmaal weder onze onafhankelijkheid bedreigd wierd, hij onze dappere landgenooten zal aanvoeren, die, onder zijn bevel en voor haardsteden en altaren strijdende, onoverwinnelijk zullen zijn. Nog is, Gode zij dank, op ons vaderland toepasselijk, wat T o l l e n s, voor drie jaren, op den verjaardag des Prinsen van *Oranje*, daarvan zong.:

« De wijsheid zwaait den schepter hier,
« De dapperheid den degen. »

En welk Nederlander zegt niet met dien dichter:

« Wij allen, van wat rang of namen,
« Wij streng'len om des Konings troon
« En om de veldtent van zijn zoon,
« Ons aller armen zamen! »

De Stad Schaffhausen.

(*Zie het Titel-vignet van dezen Jaargang.*)

Te midden der hooge Alpen van *Graauwbunderland*, duizende voeten hoog boven de oppervlakte der zee, liggen de bronnen van den *Rhijn*, van die ook voor ons vaderland zoo belangrijke rivier, door B o r g e r den Grootvorst van *Europa's* stroomen genoemd. Bij haren eersten oorsprong bestaat deze rivier slechts uit kleinere beekjes, die, langs den rug der hemelhooge gebergten naar beneden rollende, zich vereenigen; maar naar mate zij verder stroomt, ontvangt zij telkens nieuwen toevoer van water uit de ijsvelden, die zich, door eene wijze beschikking der Voorzienigheid, als zoo vele voorraadschuren tot besproeijing der lager liggende landen, tusschen de toppen van den *St. Gothardt* en andere bergen uitstrekken; de sneeuw, die nooit ophoudt de toppen dier bergen te bedekken, zendt haar, als een deel daarvan door de zomerhitte smelt, mede toevoer van water toe; en er zijn punten, waar de zoo genaamde *Achter-Rhijn* dertien beken te gelijk in zijnen schoot opneemt. Zoo rolt de *Rhijn*, dikwijls met onstuimig geweld, door eene romaneske landstreek voort, en heeft bij *Reichenau* reeds eene breedte van 230 voeten. Bij *Chur*, de hoofdstad van *Graauwbunderland*, wordt deze rivier eerst bevaarbaar. Noordwestwaarts stroomende, stort zij zich in de *Bodenzee*; een groot meer, dat eene lengte van achttien en eene breedte van vijf uren heeft. Men plagt vroeger te beweren, dat de *Rhijn* zijne wateren niet met die der *Bodenzee* vereenigde; doch men drukt zich juister uit, door te zeggen, dat dit meer, eene overgroote bewaarplaats voor het *Rhijnwater* vormt, hetwelk zich daar eenigermate van de uit de hooge bergen medegevoerde aarde afscheidt en dan zijnen weg naar lager liggende landstreken vervolgt. De *Bodenzee* is voor zulk eene bewaarplaats te beter geschikt, daar zij op sommige punten eene diepte van 2300 voeten heeft, dat is, eene grootere diepte, dan men gewoonlijk in de *Oost-* en *Noordzee* vindt. Tusschen *Stiegen*

en *Escheuz* verlaat de *Rhijn* het genoemde meer en stroomt door eene rotsachtige bedding tot een uur voorbij *Schaffhausen*, waar hij den beroemdsten waterval van *Europa* vormt. De rivier, die op dit punt reeds eene breedte van 300 voeten heeft, stort zich daar langs eene bijna loodregte rots van 70 of 80 voeten hoog, naar beneden. Vreesselijk is het gedruisch, waarmede zijne wateren in den afgrond nederploffen: het gelijkt naar een onophoudelijk rollenden donder, en verhoogt den indruk van dit onbegrijpelijk grootsche natuurtooneel. Op het oogenblik van zijnen val wordt de rivier door drie uitstekende rotspunten, tusschen welker reten hooge boomen geworteld zijn, als in zoo vele verschillende stroomen gesplitst. Boven den waterval verheft zich de rots van *Lauffen*, naar welke hij dikwijls genoemd wordt, en welker top met een slot is bekroond. Het spel der kleuren op den schuimenden waterval, waarboven niet zelden regenbogen schitteren; de glinsterende waterdroppelen, die als een digte nevel het einde van den val bedekken; de groenende, lagchende oevers, langs welke de rivier, na den val voortschiet: alles draagt daartoe bij, om deze plek voor ieder, die voor de schoonheden der natuur gevoel heeft, hoogst aantrekkelijk te maken. De reiziger, die *Zwitserland* bezoekt, moet, om al het verhevene van den waterval bij *Lauffen* te kunnen gevoelen, zich daarheen begeven, als hij door de stralen der ondergaande zon verlicht wordt. Inzonderheid is het gezigt daarvan onbegrijpelijk verrassend, als men nabij het Slot van *Lauffen* zekeren tuin bezoekt, en dan eene kleine deur opent, door welke men onverwacht den waterval, welks oorverdoovend gedruisch trouwens in dien omtrek onophoudelijk wordt waargenomen, voor zich ziet. Als een jongeling, die, na een oogenblik van bruisende drift, dadelijk weder bedaart, stroomt de *Rhijn* kort na zijnen val, met stillere majesteit voort, neemt de *Aar* en de *Reuss*, die mede op den top der *Alpen* ontspringen, in zijnen schoot op, vormt weldra de grensscheiding tusschen *Frankrijk* en *Duitschland*, en treedt eindelijk, na overal zegen en welvaart te hebben verspreidt en langs tallooze steden en dorpen te zijn heengevloeid, op onzen vaderlandschen grond, om daar, in onderscheidene armen verdeeld, zich in zee te storten. Er is in den geheelen loop dezer rivier iets ongemeen dichterlijks en verhevens. V o n d e l heeft ze in een zijner schoonste lierzangen verheerlijkt, en H e l m e r s heeft aan den *Rhijn* en zijnen loop de meesterlijke vergelijking ontleend, waarmede de tweede zang zijner *Hollandsche Natie* aanvangt, en die ieder vaderlandsch jongeling uit het hoofd behoort te kunnen opzeggen.

Aan den zoo even vlugtig beschreven waterval heeft de stad *Schaffhausen* ontwijfelbaar haar bestaan te danken. Reeds in overouden tijd werden de goederen, die te scheep van de *Bodenzee* kwamen, hier aan wal gebragt, omdat de vaartuigen, waarin zij geladen waren, wegens den geduchten waterval, den *Rhijn* niet verder konden afzakken. Die koopgoederen werden dan met wagens naar een punt meer beneden aan de rivier vervoerd. De pakhuizen en woningen van *Rhijn-schippers*, die ten gevolge van deze overscheping hier langzamerhand ontstonden, vormden weldra een klein vlek, hetwelk in het oude Duitsch, *Scaphusen* (of zoo als wij in het Hollandsch zouden zeggen, *Scheephuizen*) genoemd werd, waaruit naderhand de benaming van *Schaffhausen* is voortgesproten. Weldra werd dit vlek met het in oude tijden zoo gewigtig voorregt van het houden van jaarmarkten begiftigd. De adellijke Heeren, die in de nabijheid te midden van het gebergte hunne sloten

hadden, waren nu eens beschermers en dan weder vijanden van *Schaffhausen*, hetwelk door het vestigen aldaar van een Abdij en van een klooster in den loop der elfde eeuw in aanzien toenam, en twee eeuwen later door muren omgeven en dus tot den rang van stad verheven werd. Door den tijd wisten de arbeidzame burgers van dit stadje, die de verwarringen en onophoudelijke veeten der middeleeuwen zich goed ten nutte maakten, en door handel en nijverheid hun vermogen zagen toenemen, voor *Schaffhausen* de voorregten eener vrije Rijksstad te bedingen. Zij behoorde dus toen nog tot *Duitschland*; maar nadat de stad veel goederen der adellijke Heeren in den omtrek, die door den loop der tijden verarmd waren, door aankoop magtig was geworden, en dus haar grondgebied tot op acht vierkante mijlen had zien uitbreiden, trad zij met dat grondgebied in den jare 1501 in het Zwitsersche Bontgenootschap. Het landschap *Schaffhausen* maakt dien ten gevolge tot op dezen dag een der Zwitsersche Kantons uit. Het telt 32,000 inwoners, die meestal de Hervormde godsdienst belijden. Zij vinden hun bestaan voornamelijk in den wijn- en landbouw, alsmede in de ooft- en veeteelt, welke laatste inzonderheid hier met bijzondere kennis en zorg behandeld wordt. De grond van het Kanton *Schaffhausen* bestaat uit vruchtbare heuvels en uitgestrekte valeijen. In de hoofdplaats van het Kanton, welke, zoo als men reeds gezien heeft, mede den naam van *Schaffhausen* draagt, vindt men eene staalgieterij, fabrijken van wollen en zijden stoffen, aanzienlijke leerlooijerijen en eene katoen-spinnerij. De ingezetenen drijven daar nog altijd geenen onaanzienlijken handel met *Duitschland*, en de stoombooten, die sedert de laatste jaren de *Bodenzee* en den *Rhijn* tot beneden de stad bevaren, zetten aan dien handel levendigheid bij.

De oude ringmuren en torens en de beschilderde huizen geven aan het stadje *Schaffhausen*, hetwelk 7,000 inwoners telt en grootendeels aan den regter *Rhijn-oever* ligt, een middeleeuwsch aanzien. Tot dit ouderwetsche aanzien draagt de ronde, zware toren veel bij, die zich op eenen heuvel aan den buitenmuur der stad verheft, en eerst in 1564 voltooid is, zonder dat men regt weet, waartoe die burg, welks muren eene dikte van 18 voeten hebben, eigenlijk dienen moest. Men vindt voor de stad eene brug over den *Rhijn*, die 120 schreden lang is. Rondom de stad vindt men eenige bekoorlijke wandelplaatsen. Hare inwoners hebben steeds den naam van door gastvrijheid, nijverheid en Zwitsersche trouwhartigheid uit te munten. Reeds sedert vele jaren hebben zij in hunne stad eene soort van Hoogeschool opgerigt, en in den laatsten tijd de Staatsregeling van het Kanton zoodanig gewijzigd, dat thans nergens in *Zwitserland*, de meestal door veeherders bewoonde, Katholijke Kantons te midden der hooge *Alpen* alleen uitgezonderd, het volk zoo veel regtstreekschen invloed op de regeringszaken uitoefent, als hier.

Te regt beroemt zich de stad *Schaffhausen* van aan twee groote mannen het leven te hebben geschonken. De een is de vermaarde beeldhouwer Alexander Trippel, die in het laatst der vorige eeuw bloeide en in sommige zijner kunstvoortbrengselen de meesterstukken der Grieksche en Romeinsche oudheid op zijde streefde; de ander is de onsterfelijke geschiedschrijver Johannes von Muller: een man van zeldzame geleerdheid, bewonderenswaardige vlijt en warme godsvrucht, die den naam van Duitschen Tacitus verdiende. Hij vermaakte bij zijn overlijden zijne aanzienlijke boekerij aan zijne hartelijk geliefde vaderstad; welke thans een der sieraden van *Schaffhausen* uitmaakt.

